Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Oudheden en gestichten van Delft en Delfland, mitsgaders van 's Gravenhage : of beschrijving van de kerken, kloosters, godshuizen, en vordere geestelijke gebouwen, die van tijd tot tijd te Delft, 's Gravenhage, en onder Delfland zijn gesticht ... : getrokken uyt de oude handschriften van kerken en kloosters, en uyt veele andere gedenkstukken : ten meesten deele noit in 't licht gegeeven

https://hdl.handle.net/1874/45095

OUDHEDEN EN GESTICHTEN

VAN

DELFT

EN

DELFLAND,

Mitsgaders van

'S GRAVENHAGE.

OUDHEDEN EN GESTICHTEN VAN DELFT EN DELFLAND,

Mitsgaders van

'SGRAVENHAGE;

OF

Beſchrijving van de Kerken, Kloosters, Godshuizen, en vordere Geeſtelijke Gebouwen, die van tijd tot tijd te Delft, 's Gravenhage, en onder Delfland zijn geſticht: benevens een verhaal van haare inkomſten, wiſſelvalligheden, Overſten: vorders van de Geleerde mannen die te Delft of onder Delfland gebooren zijn.

Getrokken uyt de oude Handſchriften van Kerken en Kloosters, en uyt veele andere gedenkſtukken; ten meeſten deele noit in 't licht gegeeven.

Uyt het Latijn vertaald,

En met AANTEKENINGEN opgehelderd,

Door H. V. R.

Met Koopere Platen.

ACADEMIA LUGDUNA BATAVA

TE LEIDEN,

By CHRISTIAAN VERMEY, 1720.

VOORREDE

VAN DEN

VERTAALDER.

Zoo zijn wy dan gekomen tot *de Oudheden en Geſtichten van Delft en Delfland*; 't welk de Leezer, zoo ik vertrouw, met geen minder luſt en vermaak doorwandelen zal als hy 't ganſche Stift, en daar by Zuitholland, Schieland, en Rhijnland, doorwandelt heeft. Wy willen hem met geen lange Voorrede of met veel windbreekens ophouden: een ruſtige reiziger wil liever alles met eigen oogen zien, als van anderen hooren vertellen. Ik zal dan maar zeggen, 't geene ik by andere gelegendheden noch gezeit hebbe, dat de eerwaardige Schrijver, die ons en 't Gemeenebeſt der geleerden te vroeg ontvallen is, het geluk heeft gehad van een goed getal van oude brieven en gedenkſchriften, die zoo lang ergens achter de bank of onder het ſtof begraaven gelegen hebben, of ook onder de oude ſtukken van de Oudheits Minnaars bewaart of verſteecken zijn geweeſt, in handen te krijgen. Dit heeft hem ſchoone gelegendheit gegeeven om verſcheide zaaken raakende de Oudheden en Kerkelijke of Kloosterlijke Gebouwen van Delft en Delfland op te helderen; daar niemand tot noch toe

van geſproken heeft; of waar van, op zijn beſte, niet meer als een ruw ontwerp, een flauwe ſchets, in 't licht is gekomen.

Ik beken dat de Heer *Bleiswijk* den weg hier geopent heeft; en dat Delfland, doch voor al de ſtad Delft, dien Heere voor zijne trouwe dienſten en moeyelijken arbeid een onſterfelijke dankbaarheit ſchuldig is. Ik ſpreek zoo als ik het meen: ik wil niet een aasje van een anders lof afneemen, om de ſchale van onzen Schrijver quanſuys zoo veel hooger te doen rijzen. Neen, de Heer *Bleiswijk* hebbe zijn verdienden lof: en ik beken dat niet alleen de fakkel door hem aangeſtoken is; maar dat hy, met het licht in de hand, voor uyt is gegaan; en, om de wereldſche Oudheden nu daar te laaten, zeer veele kerkelijke oudheden ontdekt en aangeweezen heeft. Maar hy had, om zoo te ſpreeken, de ſleutel van alle de vertrekken niet: en dus is 't hem niet te wijten dat hy alles niet konde open doen, en overal niet konde by koomen.

Ik wil daarom niet zeggen dat onze Schrijver alle de ſleutels gevonden, en alles open gezet zoude hebben; onze kenniſſen en wetenſchappen zijn doorgaans onvolmaakt, en zullen onvolmaakt blijven. 't Is voor ons inzigt genoeg dat hy zeer veele en aanmerkelijke zaken gevonden en aangeweezen heeft, die tot noch toe in de duiſterniſſe gelegen hebben: dat hy van andere

andere zaken, die vry wel opgehelderd ſcheenen, gewigtige omſtandigheden ontdekt heeft; die als een andere gedaante, en een nieuwen luiſter, aan de zaak ſchijnen te geeven; dat hy ons in verſcheide dingen te recht helpt, daar we niet uyt te koomen zagen.

Wat is 'er daar de liefhebbers, om dus te ſpreeken, t'hans zoo verlekkerd op zijn, en daar ze vieriger na toe loopen, als de oude brieven en ſchriften onzer Graven en Voorvaderen: en wat is 'er ook, daar onze Vaderlandſche Hiſtori een grooter licht uyt ſcheppen kan? De Heer *Bleiswijk* heeft ons een goed getal van zulke brieven opgelevert, en 'er het zijne met vernuft en oordeel uyt getrokken. Ook moet ik bekennen dat onze Schrijver dezelve dikwils te baat genomen, en 'er zijn voordeel uyt getrokken heeft. En geen wonder: die oude geſchiedeniſſen beſchrijft, kan geen hiſtorie uyt zijn hoofd verzinnen: maar hy moet zich van alles bedienen dat te pas kan koomen; en zoo wel het geen reeds beſchreeven als dat onbeſchreeven is vermelden. Maar het believe den Leezer de oude brieven en pampieren, die onze Schrijver uyt allerhande holen en gaten eerſt opgeſtommelt heeft, in acht te neemen, of 'er een regiſter van te houden: en hy zal bevinden dat we den Schrijver op dit ſtuk, ik zeg in 't opheldéren van de Kerkelijke Oudheden der ſtad

Delft, niet minder verſchuldigt zijn als den Heer van *Bleiswijk*.

Hier zal de Leezer het oude Gaſthuis, het Begijnhof, en meer andere Kerkelijke of Kloosterlijke gebouwen; als uyt hunne aſſchen zien verrijzen: hier zal hy Koningsveld, Koningsveld zeg ik, dat Vorſtelijk en voortreffelijk gebouw, zeer omſtandig beſchreeven vinden; van 't welke wy tot noch toe ſlegts een ſchrale en magere kennis gehad hebben. Hier zal hy van 't kloosſter Sion, van de Abdye te Loosduinen, van 't kloosſter te Wateringen, om niet alles over hoop te haalen, klaarder en veel omſtandiger beſcheid vinden als elders, en by wat Beſchrijver dat het zy. Het zelve zeg ik van den Haag: daar de Leezer omtrent de Parochikerk, de Hof-kapelle, en de Kloosſters, verſcheide omſtandigheden aangehaald zal vinden, die te vergeefs elders gezocht zouden worden.

Maar ik dien mijn woord na te koomen; en den Leezer, die mogelijk al aan 't reizen wil, door geen lang getalm op te houden: Ik zal dan ſlegts noch een bericht of twee geeven, en daar op mijn afſcheid neemen. Menig Leezer zal waarſchijnelijk in die brieven en pampieren, die ik zoo hoog ſchijn op te haalen, zoo eene voldoening niet vinden: ja ik wil wel gelooven dat hy 'er zijn voorhoofd ſomwijlen over fronſen zal;

zal; en wel eens zal vraagen wat de Schrijver in die brieven gezien mag hebben; dat hy die met zoo veele moeite heeft laaten uytſchrijven, vertaalen, drukken, enz. Maar het believe zoo een Leezer deze bedenkingen in acht te neemen: 1. Dat gaat doorgaans zoo dat alle zodaanige brieven niet even nut en om zoo te zeggen pittig zijn: die de moeite wil neemen van *Ant. Matthæus*, *Heda*, en honderd diergelijke Schrijvers na te zien; zouw daar ook, indien hy zoo vies wilde zijn, een goed getal dienen uyt te monſteren. 2. Dat den eerſten, of den tweeden, of den derden Leezer niet en dient, dat zal den vierden of den vyfden dienen. 3. Het geen zoo eenen Leezer niet en dient, die enkelijk maar leezen en de zaak weeten wil; kan een anderen Leezer dienen, die zich metter tijd tot het ſchrijven zoekt te begeeven. Ik bevind het dagelijks dat ſomtijds de ſlegtſte en onnoozelſte brieven, die op verre na met de onze niet te vergelijken zijn, tot opheldering van ſommige zaaken, als van de tijdrekening, van de oude naamen der plaatzen, enz. wonder wel te pàſſe koomen. 4. Menig Leezer zal 'er de naamen en ſomtijds de daaden van zijne Voorouders vinden: hy zal 'er zien wat ampten dat ze bekleedt hebben, en met wat yver dat ze aangedaan zijn geweeſt om den dienſt des Heere en de zaligheit der zielen voort te zetten.

Behalven alle deze ſtukken, die de Schrijver uyt het ſtof als opgegraven of van andere Liefhebbers bekomen heeft, hebben wy ook een goed getal van diergelijke brieven en handſchriften bekomen. Eenige zijn den Schrijver zelf, na 't afdrukken van 't Latijnſche Werk, of onder het drukken, ter hand gekomen; die hy ons, tot meerder luiſter van 't Werk, medegedeelt heeft. Andere zijn den Drukker uyt verſcheide plaatzen toegezonden of door dezen en genen Heer ter hand geſtelt. Veele heb ik zelf van de Eerw. Heeren *J. C. van Erkel*, en *M. Ooſterling*, van den Heer *G. V. L.* en van andere te leen gekregen. In 't kort, wy hebben alles by een gezocht 't welk eenigzins ter ontdekkinge van de Kerkelijke Oudheden konde te pas koomen: en ik meen, zonder roem gezeit, dat we ter opheldering van de gemelde Oudheden al iets geholpen hebben.

Ook heb ik 't hier zoo wel als in de voorgaande deeltjes daar op toegeleit, dat de Leezer, die met al dat geeſtelijke niet gedient mogt weezen, ſomwijlen een ſoort van een uytſpanninge zouw hebben Of, om mijne meening anders uyt te drukken; ik heb mijn beſte gedaan, dewijl de ſmaaken niet eenerley zijn, om ook verſcheide gerechten voor te dienen. Zoo iemand meer van Wereldlijke Oudheden mogt houden, die zal hier ook niet misgedeeld zijn; en zal,

zal, zoo ik vertrouw, zijne luſt ook eenigzins konnen boeten. En om dat alles, dat men wel zouw willen ophaalen, in zoo een werk niet te pas gebragt kan worden; zoo heb ik, ten dienſte van zodaanig een Leezer, een *Inleiding* voor af laaten gaan; daar ik eenige aanmerkelijke zaken rakende de Oudheden van Delft en Delfland tracht te verhandelen, en uyt de duiſterniſſen te trekken, dewelke mijns weetens van niemand zoo omſtandig verhandelt en in 't licht geſtelt zijn geweeſt. Wat 'er de Leezer van oordeelen zal, moet ik afwachten; en ik zal my ook met het oordeel van de rechte kenders te vreede houden. Maar ik durf my belooven, met of zonder reden zal de uytkomſte leeren, ik durf my belooven zeg ik dat ik alle onpartijdige Leezers en rechtſchapene Liefhebbers geen ondienſt zal gedaan hebben.

Noch dient de Leezer te weeten dat in de Aantekeningen op de Abdy van Egmond onderzocht zal worden of de Stichter van Delft, ik meene *Govert met den bult*, te Antwerpen is dood geſtoken, zoo als veele Schrijvers getuigen; dan of zulks in Holland, ja binnen Delft zelf, voorgevallen is. Dit zouw beter in de *Inleidinge* te pas gekomen hebben, ik beken 't: daar was zijn rechte plaats. Maar toen ik de *Inleiding* opſtelde, had ik de *Analecta* van den Heer *Dumbar*, en vervolgens het Kronijk-

je van *Klaas Kolijn*, noch niet geleezen. Daarenboven, dewijl ik by de gelegendheit van Egmond eenige bemerkingen over *Klaas Kolijn* wilde maaken; en *Klaas Kolijn* de gelegendheit tot dit onderzoek geeft, was het vande andere kant alzoo goed, alle die bemerkingen over *Klaas Kolijn* by malkander te voegen.

DRUKFOUTEN.

Inleid. pag. xxx lin. 31 *weggeeven*, lees *niet weggeeven*
Inleid. xxxi lin. 15 lees *dat de Heemraeden van Delfland de Ambachtsbewaerders van Ryswijk* enz.
Daar zijn ook verscheide fouten tegen de zinsnijding ingeslopen: dat lichtelijk kan gebeuren, als de boeken in de eene stad gedrukt, in de andere nagezien worden.

DELFLANDSCHE OUDHEDEN.

INLEIDING.

OM dat ik vernomen heb dat sommige Heeren en Liefhebbers/ die de voorgaande deeltjes van deze Oudheden en Gestichten geleezen hebben/ gaerne gezien hadden dat 'er de opkomste der steden/ en 't gene voorders het wereldlijke raakt/ wat breeder verhandelt waar geweest; en dat deze hunne begeerte my niet vreemd en onbillijk voorquam; heb ik goedgevonden op het eene en 't andere/ raakende de wereldlijke oudheden van Delft en Delfland/ wat langer te blyven staan. Maar dewijl alles in de Aantekeningen niet te pas gebragt kan worden; en op dat de Aantekeningen Aantekeningen zouden blyven/ en geen wijdloopige Verhandelingen of Traktaaten zouden worden; heb ik het dienstiger en gevoeglijker geoordeelt/ een soort van een Inleidinge voor af te laaten gaan. Myn eerste voornemen was/ een korte beschryving van Delft op te stellen: maar/ behalven dat zoo een werk van te grooten uytzigt en nasleep was/ en al te veel tijds vereischte; zoo had ik in de meeste zaken niet veel anders te zeggen/ als reeds gezeit is door den Heer Bleiswijk. En een enkeld na-zegger van een anders woorden te zijn/ en alles van mannetje tot mannetje in 't kort of even lang na te schryven/ behalven dat 'er weinig eer en kunst in steekt/ is myn

aart en gewoonte niet; en zoude voor my de grootste verstorving van de wereld zyn. Ik heb dan goedgevonden 't een en 't ander / dat ik by dezen of genen Schryver gevonden had / en daar myns bedunkens wy wat op te zeggen was / zedig te onderzoeken. Tast ik zelf ergens mis / ik wil op myne beurt ook wel op een behoorlijke wijze onderwezen en te recht geholpen worden.

Hier diende voor al de beruchte graft van Korbulo niet ongemeld overgeslagen te worden: maar / om recht-uyt te spreeken / dat verschil is over en weer door de schranderste van onze Histori- en Land-beschryvers zoo omstandig en met zulk een yver verhandelt / dat ik 'er weinig of niet weet by te voegen. Daarenboven waar het eigentlijk in bestaat / en de voornaamste bewijsredenen voor de Delfsche Vliet / zal de Leezer in de Aantekeningen op Delft aangeroerd vinden.

Delft wanneer en door wien gesticht.

Dat de stad Delft gesticht is door den vermaarden Hartog Govert met den bult, word by onze Historischryvers voor een gewisse waarheit gehouden: en mag 'er wel voor gehouden worden. Heda [a] schryft het uytdrukkelijk: Schriverius [b] heeft het in een oude Kronijk gevonden / dewelke den naam voerde van Florarium Temporum, en op francijn geschreeven was. De Schryver van de Groote Kronijk van Nederland getuigt ook dat het in een oude Kronijk te leezen staat. Het Kronijkje van Veldenaer, over meer als 250 jaaren geschreeven / schryft het zelfde. Zoo doet ook het Goudsche Kronijkje / ter Goude gedrukt in 't jaar 1478. Buchelius

a In Wilhelmo Epiſc. Ultr. 21.

b In de Graven van Holl. onder Govert enz. c Pag. 123.

heeft

heeft 'er dit tegen dat Beka en de Schryver van de Rijmkronijk van dit stichten van Delft stilzwygen. En daarom meent hy dat 'er eerst door den gemelden Hartog een sterkte opgeworpen is / dewelke mettertijd aangegroeit zy tot zoo eene stad. Maar op dat een zaak waar zy / en door waar aangenomen worde / moet ze juist van alle schryvers / geen een of twee uytgezonderd / verhaalt of bevestigt worden? Verzwygen Beka en Melis Stok dat ze toen tot een stad opgebouwt is / zy spreeken ook van geen sterkte: waarom het eene dan lieber aangenomen als het andere / dat door zoo veele en oude Schryvers verzekert word? En is Delft daarom niet tot een stad opgebouwd / en met poorten en stadsbesten voorzien door Hartog Govert, om dat Melis Stoke en Beka dat verzwijgen; zoo zoude daar uyt volgen dat Delft van niemand opgebouwt is / en poorten en besten gekreegen heeft: want noch Stoke, noch Beka, noch iemand van de volgende Schryvers / weeten iemand anders op te geeven / die Delft gebouwt en bewalt zoude hebben. Dan zal ik ook zeggen; die / en die / en die schryvers spreeken van het opbouwen van Delft niet; zoo is het dan op dien en dien en dien tijd niet opgebouwt. Zie; zoo verre gaat men / en in zulke ongelegendheden verbalt men / als men al te nauwgezet in het toestemmen is / en geen maat in het bitten weet te houden.

Maar of Delft toen van niet opgenomen is; dan of er te voren al een dorp of gehucht onder den naam van Delft gestaan mag hebben / daar over zijn ze zoo eendragtig *

* Zie Bleiswyk in zyn 2. Hoofdst.

niet. Een onbekend en naamloos Kronijkschryver / tydgenoot van Karel V, getuigt niet alleen dat de voornoemde Govert de stad Delft gesticht heeft; maar ook dat ze een volkplanting zoude zijn van Brabanders; dat is / dat hy een deel Brabanders ontboden heeft om de nieuwe stad te bevolken. En hierom plagten de Delvenaars / indien men dien Schryver gelooven zouw / beleefder en geschaafder te zijn als de ingezetenen der andere steeden; en zy aerden meer naar de Brabanders. Maar waar dat hy zijn zeggen van daan gehaalt heeft / meldt hy niet: en Boxhornius en Bleiswyk, die deze zijne getuigenis ook bybrengen / weeten 't ook niet te zeggen. En om die reden willen zy het niet voor of tegenspreken. Wy zullen ook zoo doen: maar het konde wel zijn dat Hartog Govert, die deze plaats tot zijne verzekering bouwde / of althans steedsgewijs versterkte en tot een stad oprechte / tot zijne meerdere verzekertheit een hoop Brabanders ontboden / en hier te neer gezet hebbe.

Indien dit zeggen voor de waarheit aangenomen wierd; en Delft niet alleen tot een stad opgebouwt / maar ook bevolkt is onder Govert met den Bult; zoude daar uyt schijnen te volgen / of sommigen zouden daar misschien uyt trekken / dat dit de eerste oplomste van de plaatze is geweest; en dat 'er te voren noch dorp / noch gehugt / noch bevolkte plaats / gestaan zoude hebben. Maar het volgt 'er niet noodzakelijk uyt: gelijk ieder een van zelf wel vatten kan: en zoo 't er al uyt volgde / zoude het zeggen van een jongen en onbekenden schryver voor geen vast bewijs konnen verstrekken. En het is zeker

dat

dat 'er al een Delft geweest is voor de aankomste van Hartog Govert; dat is voor het jaar 1072. Want Graaf Floris I, dewelke deze landen van 't jaar 1048 tot 1062 met grooten roem geregeert heeft, heeft * twee manſen by Delft, en beneffens Delft over de 9 manſen, aan de Abdye van Egmond vereert. Ja Delft is al bekend geweest onder Graaf Aarnout, dewelke gestorven is in 't jaar 993: want de Egmonder Monnik Leo, by † Bleiswyk aangehaald, getuigt dat Graaf Aarnout met zijne vrouw Lutgardis aan 't klooster van Egmond geschonken heeft een landgoed, of eenige tienden, tusschen Delft en Schieland.

Maar de Leezer houde het my ten goede dat ik ter gelegendheit van deze plaats uyt den Monnik Leo een weinigje buiten mijn bestek treede; en ten dienste der genen die de historien van ons Vaderland op het nauwkeurigste bestudeeren een korte aantekening maake. De Heer Bleiswyk had van zeker Liefhebber gekreegen de grafschriften der Hollandsche Graven, die te Egmond begraven zijn geweest: beneffens een korte legende van haar overlyden, en haare piæ donationes, of godvruchtige geschenken, aan eenige kloosterlijke of kerkelijke gestichten gedaan: dezelve grafschriften waren in den jaare 1367 ten tijde van den Abt Johan van Hillegom hermaakt of van nieuws opgestelt door een Priester uyt de Abdye van Egmond, met naame Leo: alzoo de voorgaande, zeit de Heer Bleiswyk, door ouderdom genoegzaam vergaan waren. Uyt dit alles blijkt dat

* Bleiswyk tweede hoofdst.
† Idem in zyne Nareden.

dit dezelfde Leo is/ dewelke naderhand uytgegeeven is door Ant. Matthæus, en gedruckt staat achter Chronicon Egmondanum Johannis a Leidis: En de Leezer/ die de moeite wil doen van dezen Leo natezien/ zal bevinden dat alle de verhaalde omstandigheden op hem passen/ en dat de Leo van Bleiswyk geen andere Leo kan zijn als de Leo van Ant. Matthæus. Dit wil ik dan zeggen dat de woorden van dezen Leo, die by Bleiswyk aangehaald staan/ niet gevonden worden in den zelven Leo, zoo als hy gedruckt staat achter de Kronijk van Egmond: Het begin staat 'er van woord tot woord; Anno Domini 993, 13 Kal. Octobris, obiit Arnulphus Comes Hollandiæ tertius, filius Theodorici secundi Comitis, a Frisonibus Occidentalibus apud Winkel [a] in æde occisus, habens in uxorem Lutgardim filiam Theophani magnipotentis Imperatoris Græcorum vel Constantinopolitani, sororem Theophanis Imperatricis [b] Græcorum. Quæ scilicet Lutgardis obiit tertio idus Maii: quorum corpora in hoc sepulchro pariter requiescunt. Daar op volgen by Bleiswyk de giften/ die zy heidegaar aan de Abdye opgedragen hebben In den Leo, door A. Matthæus uytgegeeven/ worden die giften niet geen enkeld woord aangeroert.

De meeste Lezers zullen d'er weinig na vragen of zoo een schryver/ als Leo is/ volkomen of niet volkomen uytgegeeven is door A. Matthæus: maar andere/ die zich tot het schryven begeeven/ en alles uytpluizen willen/ dienen op alles acht te geeven/ en alles te weeten. Dit

a Zoo staat 'er op de Leo van A. Matthæus: by den Heer Bleiswyk staat apud Winkelmade occisus.

b By Bleiswyk staat Romanorum.

al-

althans konnen wy hier uyt leeren dat de gemelde Schryver / indien een van zyne handschriften op eene plaats wy wijdloopiger is als een ander handschrift / dat het op meer plaatzen wijdloopiger kan zijn : en vervolgens dat een Liefhebber / zoo een handschrift in handen krygende / het zelve / als reeds gedruckt en vervolgens onnut / niet behoeft te verwerpen; maar somwylen grooten dienst aan de Republijk der geleerden zoude doen met dat handschrift door te leezen enz. Ten tweede volgt hier uyt dat men de uytgeevers van boeken niet aanstonds van ontrouw verdagt moet houden / of beschuldigen / als zy een Schryver eenigzins verminkt in het licht geeven. Jeder begrypt wel dat A. Matthæus geen de minste reden had om dezen Leo verminkt uyt te geeven ; en dat hy al te groote Liefhebber van onze Historien en al te oprecht was / om iets te verdonkeren. Hy zal slegts een afschrift gehad hebben / dat zoo volkomen niet was als dat van Bleiswyk : en / die wat geleezen hebben / weeten dat dit meermalen gebeurt. Wy willen d'er maar een staaltje van byvoegen uyt den beroemden Janus Douza: dewelke bewijst dat de bekende Historischryver Sigebertus Gemblacensis zeer verminkt uytgegeeven is. Want Crantzius weet eenige omstandigheden van de Normannen te vertellen ; en voegt 'er uytdrukkelijk by / dat dezelve by Sigebertus Gemblacensis beschreeven staan : daar nochtans Sigebertus , zoo als hy gedrukt is / geen een woord van die omstandigheden gewaagt.

Wat nu de gemelde giften belangt / dewelke in den Monnik Leo by den Heer Bleiswyk

Ad finem Libri 3.

uytgedzukt ſtaan; die wozden ook vermeldt in Chronicon[d] Egmundanum zelf; hoewel dat 'er eenig onderſcheid is tuſſchen de naamen van ſommige plaatzen.

Maar om weder naar Delft te keeren: uyt de bygebzagte plaatzen blijkt dat 'er al een Delft was booz den Bultenaar: maar of het juyſt een dozp was / gelijk veele beweeren; dan of het maar een gehugt / of een ſterkte / of iet anders geweeſt zy; daar van zoude / zonder naarder bewys / geen zekerheit gegeeven konnen wozden. De Heer Bleiswyk houdt het echter booz vaſt dat het al een dozp was booz Hartog Goverts tijd / om datmen niet en vindt dat de muuren van Delft oit uytgezet zijn; en het niet te denken ſtaat dat men van den beginne zoo een groote ſtad zoude aanleggen / indien 'er geen goed getal van huizen geſtaan had / die binnen de nieuwe veſten en muuren konden betrokken wozden.

Ik wil het geenszins tegenſpreeken dat Delft eerſt een dozp zy geweeſt: en / om dit in 't boozby gaan aan te merken / ik zie niet waarom dat de Heer Alting hebben wil dat het maar een renthof[e] zy geweeſt onder Keizer Aarnout. En al waar het onder dien Keizer / dat is omtrent het jaar 888 / niet meer geweeſt als een renthof / of een hoeve / of manſus, gelijk hy bozders zeit / zoo konde het ligtelijk booz het jaar 1083 aangegroeit zijn tot een dozp. Maar ik zie ganſch geen reden waarom dat het toen ſlegts een renthof / of een manſe, geweeſt zoude zijn: hoewel dat de Heer Alting daar in gelijk ſchijnt te hebben / dat 'er

[d] Cap. 14.
[e] Parte 2. in voce Theolfe.

in

in den bekenden brief van Keizer f Aarnout of Arnulphus voor Theole gelezen moet worden Theolf; en dat dit Theolf niet onderscheiden is van Delft. Ik zegge dat hy daar in gelijk schijnt te hebben. want voor eerst zijn alle de plaatzen / die in den gemelden brief uytgedrukt staan / omtrent Delft en den Haag gelegen. Ten tweede is het zeker dat de Latijnisten van die middelste tijden de letter D of de letters DE / in de eigen naamen / dikwils veranderin Theo. Dus hebben zy van Dideryk gemaakt Theodoricus; van Dithmaar Theodemarus; van Dietlof of Diedolf, Theodulfus; van Dietbert Theodebertus, enz. Ten derde kan de letter T / gelijk de Heer Aluing ook aanmerkt / zeer ligtelijk verandert worden in een E.

Maar schoon dat in den gemelden brief van Theolf of Delft gesproken word / zoo is daarom Delft toen geen renthof of mansus geweest. Daar staat dat de Keizer eenige landen / en onder andere een landhoeve / of manse, of zoo gy wilt renthof / onder of in Delft gelegen / in eigendom overgeest aan den Graaf Gerolfus. In loco qui dicitur Bodokenlo hobam unam: in Aalburg hobas duas: in Hornam hobam unam . . . . & in loco Theolf mansum 1. Uyt dien brief kan ook geenzins besloten worden dat Delft op dien tijd een dorp is geweest: anders zouw men het zelve ook van de Hoven buiten Delft / en van alle de plaatzen die daar vermeld staan / dienen te zeggen. Maar 't is ons nu genoeg / dat 'er ook het tegendeel niet uyt getrokken kan worden.

Daar lag een hoeve in Theolf of Delft: maar daar staat niet dat Theolf een hoeve was.

f Zie dezen brief by Schriverius, in zijne beschryvinge der Grayen, voor aan.

Zoo wil ik dan wel bekennen dat het eene zoo wel als 't andere / te weeten of het een dorp was of niet / vry onzeker is. De gissingen van den Heer Bleiswyk, en zijne redenen boven vermeld / zijn niet meer als gissingen. En dat de stad van den beginne zoo groot begreepen zouw zijn als ze tegenwoordig is / en de stads-muuren noit uytgezet zouden zijn / schijnt ook zoo zeker niet. Althans vind ik in de groote † Kronijk dat de stad Delft vermeerderd en vergroot is door Koning Willem. Vermeerderen en vergrooten of liever wijder uytzetten / augere & ampliare, past beter op het uytzetten van de muuren en vesten / als op het vermenigvuldigen van de huizen. En daarenboven is het vermenigvuldigen van de huizen eigentlijk het werk van de ingezetenen zelf: het uytzetten van de vesten en muuren is het werk der Vorsten; voor zoo veel als zy 'er hunne toestemminge toe geeven.

Of Delft van den beginne zoo groot begreepen is geweest, als het tegenwoordig is.

De gemelde Kronijkschryver merkt ook aan dat de meergemelde Hartog Govert in deze stad / als het mogelijk was / altijd vernachte. En geen wonder; hy wist dat hy de ingezetenen van 't ganssche land tegen had; en dat hy voor al 's nachts een veilige plaats diende te hebben.

Hartog Govert plagt hier altyd te vernachten.

De Heer Bleiswyk houd het gevoelen van sommige Schryvers voor niet onwaarschijnelijk / dat het onderste van de oude Kerk / in oude tyden als 't land noch wat wilder lag / een wachttoren is geweest; en ten deele gedient heeft om de tollen der voorbygaande schepen

Of hier een wachttoren gestaan heeft.

† Quod oppidum postmodum glorioſus Wilhelmus, Rex Germaniæ & Comes Hollandiæ, auxit & ampliavit, conferens ipſis prima ipſorum Privilegia & plebiſcita. Chronicon. Magn. Belgii, ut ſupra.

ont-

ontvangen; ten deele tot een bzyburg gedient heeft tegen den aanval der vyanden / of den oploop der vzeemdelingen of nabuuren. De oudheit van het gebouw / de duifsteenen die ook van een oud maakzel zyn / ja niet meer gemaakt konnen wozden / het oude wapen van de ſtad / verbeeldende twee vierkante wachttorens / ſchyjnen dat gevoelen volgens hem te begunſtigen. Maar in eene zoo duiſtere en onwiſſe zaak wil ik liever ſtilzwygen / en niet oordeelen; als gevaar loopen van onvoorzigtig te oordeelen.

Dat de ſtad van ouds zoo een wapen gevoert heeft is waar; en by Bleiswyk ſtaan twee diergelyke wapenen met twee wacht torens afgebeeld. Ook heeft hy 'er een / daar het onderſte van een ouwerwetſchen toren of burg / doch zonder water / afgebeeld ſtaat; en alwaar uyt een groote poort / met rameyen voorzien / een bzullende leeuw als aangeſpzongen koomt; houdende in zyn voorſte pooten een ſchildje / met een zilveren of wit veld / met twee neergaande zwarte ſtreepen gebzoken. En dit wozd noch tegenwoozdig in de zegels ter zaaken gebzuikt. Waarom deze wachttorens uyt het Delfſche wapen gelaaten zyn / en of zulks opgekomen is als de ſtad dooz Hartog Aalbert verovert en geha ſtydt wierd; dan of ze al van ouds dooz de onachtzaamheit van de Schilders / en om de minſte moeite / daar uytgelaaten zyn; weet ik alzoo wemig als de meergemelde Heer Bleiswyk. Oude ſtads wapen.

De oudſte * Schryvers / delwelke het bouwen van de ſtad Delft verhaalen / voegen Kaſteel te Delft.

* Chronicon magn. Belgii. Joh. Veldenaar. Het Goudſche Kronijkje. De groote Kronijk.

daar

daar hy dat Hartog Govert op den zelfden tyd aldaar een ſterk en ſchoon kaſteel liet maaken: maar waar dat dit kaſteel geſtaan mag hebben / daar heeftmen het minſte blyk niet van: en die 'er iets van zeggen willen / ſlaan 'er ſlegts al giſſende na; en dan koomen zy in hunne giſſingen noch niet over een. De eene zeit op Konings-uythof / buiten de Rotterdamſche poort; daar naderhand de Abdy Koningsveld geſtaan heeft. Een tweede zeit / op het Marktveld; ter plaatze daar het Stadhuis tegenwoordig ſtaat. Dicht aan de ſtad / zeit de derde; om de ſtedelingen onder bedwang te houden. [a] Simon van Leeuwen, die het met Buchelius houdt / en de ſtad Delft van den Bultenaar niet geſticht wil hebben / meent het beſt van allen te weeten. Hy zeit dan dat Hartog Govert geen ſtad alhier geſticht / maar ſlegts een kaſteel opgeworpen heeft: en dit kaſteel / zoo hy ons verzekert / heeft geſtaan een muſketſchoot van de ſtad weſtwaarts op / op een plaats genaamd de Made. Maar daar uyt zoude volgen dat 'er van Goverts gebouw niet met allen overgebleeven is: de ſtad zelf heeft hy volgens dat geboelen niet gebouwt: het kaſteel / dat hy gebouwt heeft / is te niet gegaan: enz. Dat ſtaat hy volmondig toe; en hy meent dat de naaſtvolgende Graven / om alles wat onder een geweldige regeeringe gemaakt was te vernielen / het kaſteel geſlecht en om verre geworpen hebben. Het bouwen van de ſtad door den Bultenaar gelooft hy niet; om dat Melis Stoke en Beka daar van zwygen. Het ſtichten en het ſlechten van 't kaſteel / daar zy ook van

[a] Sim. van Leeuwen Coſtumen, Keuren ende Ordonantien van Rhynland, Inleiding.

zwy-

zwygen / wil hy immers geloóven. Maar dat overgeslagen ; waar op steunt dit nieuwe gevoelen / dat het kasteel gestaan zoude hebben op Made? Op het bericht / zoo hy zeit / van den oudlievenden en nauwkeurigen onderzoeker Jr. Aarnout van Brakel, dat de gronden van 't kasteel daar noch onder de aarde leggen. En die plaats / zeit hy voorder / is noch tegenwoordig een hooge heuvel / met zijne graften omhangen / en tot een boomgaard gemaakt. Ik staa hem toe 't gene hy tot lof van Jonker van Brakel vermeldt : en wil ook gelóoven dat dezelve Jonker in dat gevoelen geweest is. Maar ik meen dat dit nieuw gevoelen / 't welk op die gronden onder de aarde leggende opgebouwt is / geenszins vast en staat. Indien Made een Heerenhuis / ja een Stamhuis geweest is / gelijk alle onze Schryvers verzekeren / en van Leeuwen zelf in zijn Batavia Illustrata toestaat / behoeft men uyt die grondwerken niet anders te besluiten / als dat dit Made een deftig huis is geweest. Eindelijk / na alles / dat de plaats van het Delfsse kasteel raakt / opgezocht en opgewoogen te hebben / zullen wy moeten bekennen dat we noch even wijs blyven.

Bleiswyk [b] getuigt dat dit genootschap over veele honderden van jaaren zijn begin genomen heeft. Maar Simon [c] van Leeuwen zeit daar op dat Bleiswyk geen ouder handvest bybrengt als van 't jaar 1391 ; en noch een brief van Hartog Aalbert, van 't jaar 1375: daar van het Heemraadschap van Rhijnland zeit hy / al blijk gevonden word in een brief van Willem II, van 't jaar 1252. Dit luidt eben eens / als of 'er

Hoogheem-raadschap van Delfland.

[b] pag. 555. [c] Batav. Ill. pag. 210.

we-

wegens het Heemraadschap van Delft geen ouder blijk voor handen was als van 't jaar 1375; en als of vervolgens het Heemraadschap van Leiden / zoo veel als men bewyzen kan / zoo veel ouder was als dat van Delft. Maar van Leeuwen haalt hier meer dingen overhoop; dewelke / ten minste voor een groot gedeelte / en zoo als ze my voorkoomen / de proef nauwelijks zouden uytstaan. Om 'er bescheidentlijk van te oordeelen / dienen zijne woorden voor af te gaan: Delfland, zeit hy / daar de stad Delft de Hooftstad van is.... wanneer het zelve bedykt en van Rhynland is afgescheiden, en is niet seker, want het te vorens onder het Dykgraafschap van Rhynland behoort heeft, soo noch seer onlangs de dorpen *Monster*, *Terheyde*, *Wateringe*, *Lier*, *Ryswyk* en *Voorburg*, onder het Baljuschap van Rhynland behoort hebben; Dewelke mede in't jaar 1581. aan *Foy van Broekhoven*, doen ter tyd Baljuw van Rhynland, als syne onderhorige, den nieuwen eed van getrouwigheid gedaan en gesworen hebben aan Prins *Willem van Oranjen*, als hem gedefereert zynde de hoge Overigheid en Regering van de Graaflijkheid van den lande van Holland, Zeland en Vriesland: soo dat eerst by het maken van de landscheidinge tussen Rhynland en Delfland, het Dykgraafschap en Waterschap van Delfland met Maasland is vereenigt, en van Rhynland is afgescheiden: dog lange daar na het Baljuschap en Manschap van Delfland is opgeregt, die te vorens ten deele onder Maasland, en ten deelen onder Rhynland behoort hebben; want het blijkt by *Sententie van den Hove van Holland van den 4. Mey* 1527. dat Ryswyk doen noch onder den Baljuw en Welgeboren-mannen van Rhynland

land gehoort heeft, en by gelijke *Sententie van den 4. Maart* 1532. dat de huysluyden van Delfland doen noch onder het Baljuſchap van Maasland behoorden, als daar van breder te ſien in ſeker Sententie boek van *Sententien en geweſen ſaken van den hogen en Provincialen Rade in Holland*, in den jare 1662. uytgeweſen, (lees *uytgegeeven*) pag. 103. en pag. 304.

Wat nu het Heemraadſchap van Delfland aangaat, daar van ſchryft wel den Burgermeeſter *Bleiswyk* in in ſyn *Beſchryving van Delff*, pag. 555. dat de inſtellinge van dit Collegie al veel honderden van jaren ſyn begin heeft genomen; doch hy brengt daar van geen ouder Handveſt by, als dat van de verkieſinge van de Heemraden van Hertog *Aalbregt*, van den 20. November 1391. en noch ſekre uytſprake van den ſelven Hertog *Aalbregt*, des Sonnendags na Sint Blaſius-dag, van den jare 1375. tuſſchen de Heemraden van Delff, en de Stad van Schiedam, wegens de Heul van Overſchie, daar van het Heemraadſchap van Rhynland al blykt by *Handveſt van Koning Willem*, van den 5. idus Octobris 1253.

Wy zullen met het Hoogheemraadſchap beginnen: Dan het Heemraadſchap van Delfland zoude geen ouder blijk gevonden worden, als van 't jaar 1375. Maar achter aan in 't zelfde werk/ op het 1506. zijdje/ geeft hy zelf een lijſt op van de Dijkgraven en Hoogheemraaden van Delfland; beginnende met het jaar 1323; en eindigende met het jaar 1681. Ik wil daarom op hem niet ſmaalen: hy kan die lijſt na zijn eerſte ſchryven bekoomen hebben: hoewel dat hy dan den Leezer op 't einde van zijn werk had behooren te waarſchouwen.

Maar

Maar wy willen 't zoo nauw niet keuren; en willen maar uit van Leeuwens eigen zeggen betoonen dat Delft al veel vroeger Heemraaden heeft gehad als voor het jaar 1375.

Zelfs volgt uyt deze lijst niet dat de hooge Heemraaden van Delfland niet ouder zouden zijn als het jaar 1323: die de lijst eerst beschreeven heeft / zal ze zoo hoog begonnen hebben / als hy kennis van de oude Heemraaden had: die hy niet kende / kon hy ook op de lijst niet zetten. Dat het aldus gelegen is / zal blijken uyt een brief van Graaf Willem III. Maar wy willen een anderen brief of twee voor af laaten gaan; daar eenige omstandigheden raakende de hooge Heemraaden van Delfland verhaalt worden.

In den volgenden brief van Hartog Aalbert krygen de gemelde Heemraaden verlof om hun wapen te draagen / enz. *

A *Elbercht*, by Godts genaden, Palensgrave by den Ryn, Hertoch van Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Vrieslandt: doen condt allen luyden, dat wy oorloff gegeven hebben, ende geven mitsdesen brieven, onsen Heemraet van Delflandt, elck van hen, mit een knecht, ende hoiren bode, ende dat sy heuren wapen dragen mogen, over al binnen onsen steden, in haren bedryve, ende ontbieden, ende bevelen onsen Schoutten, en Schepenen, over al binnen onsen steden voosz. dat syse daer aff onberust, ende ongemoeyt laten, dienende tot onsen wederseggen. In oirconde desen brieven, ende onsen segel hier op gedruct. Gegeven sinte Geerdenberge op sinte Matheus avondt, in 't jaer ons Heeren 1379.

* Uit een Verzameling van ongedrukte brieven, handvesten, privilegien, enz.

De

De Heemraaden van Delfland waren lang te voren opgekomen / zoo als blijkt uyt den volgenden brief van Willem V, van 't jaar 1348.

Willem, Hertoge in Beyeren, Palensgrave van den Ryn, verbeydende der Graeffelicheit van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende der Heerlicheit van Vrieslandt, wy ontbieden u onsen welgebooren Hiemraden van Delfflandt, dat ghy aenvaert de schouwe binnen uwen bedryve; ende die schouwet, en hantiert, alsoo als ghy schuldich sydt te doen, ende men hier voortyts gedaen heeft, ende daer toe siet, in alle manieren, dattet landt immer bewaert sy, ende dat wy, ende onse goede luden daer geen schade by en lyden, ende waert saecke, datter eenige keure voorgeleyt ware, die gebroocken waer, off noch geleit worde, diemen brake, dattet alsoo berecht worde, dat ghys te rusten waert, ende onsen lande daer mede bewaert ware, ende waert dat saecke, dat ghy dit niet aen en vinget, ende onsen lande niet en bewaert, als ghy schuldich sydt te doen, ende ons, ende onsen lande voorsz. daer aff schade quame, dat soude ons duncken, overmits u toequame, ende souden dat houden aen u lyff, ende aen u goet, want wy u te hulpe comen willen, alsoo als wy schuldich syn te doen, ende dese saecke aenvaert, sonder marren, ende wes ghy daer toe doet, om oorbaer des lants, des sullen wy u volstaen. In oirconde desen brieff besegelt met onsen segel, gegeven inden Hage des donredaechs na sinte Servaes dach, int jaer ons Heeren 1348.

Hier kan men in 't voorby gaan aanmerken hoe dat Willem, **eer dat hy voor Graaf aangenomen wierd / en by 't leven van zijne moeder / geschreeven heeft;** verbeidende de Graaffelijkheit van enz.

Vyf en twintig jaaren te vooren had Willem III **een verschil vereffent tusschen de Heemraaden van Delfland aan de eene / en die van Rhijnland aan de andere zijde.**

WY *Willem*, Graaf van Henegouwen, van Hollandt, Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, maecken condt allen luden, dat wy over een gedragen sijn met onsen gemeenen welgebooren Heemraden beyde van Rynlandt, ende van Delfflandt, om dat die van Rynlandt hem plegen * te becronen, dat hem te cort geschiede an hornen Zydtwinde, dat onse Heemrade van Delfflandt sullen doen maecken, ende doen houden, hoeren Zydtwinde te veenewaert op, alsoo als sy gaet, buten onser lude cost van Rynlandt, maer sy sal leggen, ter beyder oorbaer, waert dat an die Mase inbrake soo soudese die van Rynlandt te beschudden comen, ende tot hare behouste staen, waert oock dat saecke, dat inbrake te Sparendam, off elwaert, soo soudese tot dier behouff van Delfflandt te beschudden staen, ende dese Zytwinde salmen immer dicht houden, ende meeren, ende niet minderen, ende want dat wy dat vaste, ende gestade willen hebben houden, soo hebben wy desen brieff open besegelt, met onsen segel. Gegeven tot Haerlem, opden dertyenden avont, int jaer ons Heeren dusent, drie hondert, ende drie en twintich.

* Dat is bekreunen, klaegen.

Maar

Maar om te toonen / 't gene wy boven begonnen te zeggen / dat de gemelde lijst der Heemraaden geen bewijs geeft dat de Heemraaden van Delfland eerst opgekomen zijn in 't jaar 1323 ; zoo zullen wy hier laaten volgen een brief of vergunning van den zelven Graaf Willem, van 't jaar 1319.

WY *Willem*, Grave van Henegouwen, van Hollandt, Zeelandt, en Heere van Vriesslandt, maecken condt allen luyden, dat wy gegeven hebben, en geven, by Raden onser goeder lude, en trouwer man, den Heemraders van Delflandt, dat selve recht, dat de Heemraders van Sparendam hebben gehadt, ende noch hebben van ons, en van onse Voorvaders, in alle manieren, alsse zydt voormaels hebben gehadt, ende noch hebben. In oorcondt deser letteren, besegelt, met onsen segel. Gegeven inden Haech. Int Jaer ons Heeren, dusent drie hondert en negentien, des donredaechs, na onser vrouwen dach. In Septembri.

Dit voorrecht is althans vier jaaren onder / als de oudste Heemraaden van Delfland / die in Van Leeuwens lijst uytgedrukt staan. Daar word van geen aanstellinge van Heemraaden gesproken ; maar aan de Heemraaden / die reeds in 't bezit van die bedieninge waren / een voorrecht gegeeven. Zoo dat het niet onwaarschijnelijk is dat die van Delft niet veel jonger of gansch niet jonger zullen zijn als die van Rhijnland.

Om de aak noch meer op te helderen / zullen wy de Heemraaden van Schieland hier ook te berde brengen. Simon van Leeuwen zoude wel

geloobden / gelijk hy ergens zeit / [e] dat die van Schieland wy jonger zijn; om dat Hartog Aalbert, in eene uytspraak van 't jaar 1375 / gewag maakt van de Heemraaden van Delfland / en van de stad Schiedam; zonder de Heemraaden van Schieland te vermelden. En dewijl hy pas te voren zoo spraak / als of de Heemraaden van Delfland niet veel ouder waren als 't jaar 1375; zoude daar uyt volgen dat die van Schieland noch wy laater opgekomen waren. Dit zeit hy in 't begin van zijn werk: maar achter [f] aan / waarschijnelijk beter onderrecht / begint hy de lijst der Heemraaden van Schieland met het jaar 1343. Daar zijn ze reeds omtrent 40 jaaren ouder: en noch volgt 'er niet uyt dat ze ingestelt zijn in 't gemelde jaar 1343: want voor eerst geeft hy ook de lijst der Dijkgraaven op / dewelke hy met het jaar 1302 begint: daar zal waarschijnelijk geen Dijkgraaf geweest zijn zonder Heemraaden. En om alle twijfel weg te neemen; zoo laaten wy hier een brief volgen van Willem III, daar de Heemraaden van Schieland al vermeldt worden in 't jaar 1316.

Wy *Willem*, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, maecken condt allen luden, dat wy willen, dat soo wat bedrift dat onse welgeboren Heemraders van Schielant hebben, om orbaer des gemeenlants van Schielant, Gerechte worde by hen, en by haren Baelju. Gegeven des saterdaechs voor palmen Sondage. Int jaer ons Heeren dusent drie hondert, ende sestiene.

e Batavia III. 210. f Ib.

Ja

Ja ik heb een ouden brief ter hande van Jan I, daar de hooge Heemraaden van Schieland al vermelt worden in 't jaar 1299.

Roerende dat Graeff Jan *van Hollandt neemt op syn geleyde de Hooge Heemraden van Schielandt.*

WY *Jan* Grave, van Hollandt, van Zeelandt, en Heere van Vrieslandt, maecken condt allen luyden, dat wy den Heemraders van den bedryve van den dycke, ende van den watergangen van den Baillyuscheppe tusschen Schie, ende Goude, hebben genomen op onse geleyde, ende waer dat saecke dat hem yemant hier boven eenige dingen dede, anders dan tgoede, dat souden wy houden aen syn lyff, ende aen syn goet. Dese brieff was gegeven des dinxendages na beloken Zinxen. Int jaer ons Heeren, dusent, twee hondert, negen en tnegentich. Inden Hage.

Hier word het Heemraadschap van Schieland niet opgerecht; maar de Heemraaden / die 'er reeds waren / worden onder 's Graven bescherminge genomen. Zoo naarderen wy al vast tot het jaar 1252: en om dat 'er geen ouder brieven wegens die Heemraden voor handen zijn / volgt het geenszins dat zy 'er zoo vroeg niet zijn geweest als die van Rhijnland: het welke het Hoog-heemraadschap van Delfland ook toegepast kan worden.

By deze gelegendheit zullen wy hier noch een Graaffelijken brief of twee laaten volgen / raakende het Heemraadschap van Delfland. De eerste brief raakt het verkiezen der Heemraaden,

A *Elbrecht*, by Godts genade, Palensgrave opten Ryn, Hertoch in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, doen condt allen luyden, dat wy aengeſien hebben, 't groot gebreck, in onſen Hiemraetſchip van Delfflandt, als onſe goede luyden van Delfflandt aangebracht hebben, ende ons wel condt is, ende wy, by onſe goede luyden Rade geordonneert, en geſet hebben *Heeren Philips van Palanen*, *Geryt van Egmonde*, *Willem van Naeltwyck*, *Dirck van Hodenpyl*, *ende Dirck van Cattendyck*, *onſen Heemraden van Delfflandt te weſen* alſoo lange, als ſy leven. Ende wat deſe voorſchr. Heemraden keuren, off wyſen, by heuren eede, tot ons lants oorbaer, daer en ſullen wy, noch niemant, jegens ſeggen. *Ende waert datter eenich oflyvich worde van deſen voorſchr. Heemraden, zoo ſouden die Hiemraden ander kyſen, ende eeden, ſonder wederſeggen van ons.* Voort ſoo hebben wy gegeven en geven mitsdeſen openen brieve, onſe Heemraden voorſchr. off die namaels weſen ſullen, niet te verſetten, noch off te doen, alſoo als voorſchr. is. Ten ware, off eenich van onſe Hiemraden voorſchr. off die namaels weſen ſullen, alſoo teeder van ouden, off van ſiecten ware, dat hy dat by ſijnen eede name, dat hy ons nochtans lants oorber niet en ware, *zoo mochten die Hiemraets eenen ander kyſen*, als voorſchr. is, ende waert dat onſe Hiemraden voorſchr. ſcheelden inden kyeſen, dats te verſtaen, waer de meeſte meenichte waer, daer ſoude de keure gaen, *ende waer dat ſy gelyck waren, ſoo ſouden wy eenen overman weſen*, inden kyſen voorſchr. ende wy willen dat men niemandt Hiemraet kyſen en ſal noch eeden, *by en is gegoet tot vyff-*

vyfftich margen lants toe, binnen den Heemraetſchip, ende woonachtich binnen der ſchuwe van Delflandt voorſchr. Ende wyemen kyeſet, dat hys hem niet weeren en mach, op ſulcke boeten, als onſe Heemraets daer wyſen ſullen, *voort ſoo ſullen* onſe voorſchr. Heemraden ſchou, en recht doen, die nu ſyn, off namaels weſen ſullen, *mit onſen Baillyu van Delfflandt*, als hy daer toe vermaent wordt, ende waer dat ſy dan niet en quamen, ende ſys te doen hadden, zoo mogen onſe voorſchr. Heemraden eenen Dyckgrave ſetten van heure geſellen, daer ſy mede ſchouwen, ende recht doen, ſonder miſdoen jegens ons, ende op die tyt. Voort ſoo ſullen onſe Heemraden ſelve ſetten, Clerck, Bode, en Schutters by heuren eede, tot ons lants oorbaer, ende anders niemandt. Ende, om dat wy willen, tot eewigen dagen, alle deſe voorſchr. poincten wel, ende wettelicken gehouden hebben van ons, ende onſe nacomelingen, onſen Hiemraden voorſchr. off die namaels weſen ſullen, ſoo hebben wy deſen brieff open beſegelt, met onſen ſegele. Gegeven inden Haech twintich dagen in Novembri. Int jaer ons Heeren duſent, drie hondert, een en tnegentich.

De volgende brief ziet op de genen / die hunne dijken verlaaten / en de ſpaade op den dijk ſteeken.

A *Elbrecht*, by Godts genaden, Hertoge in Beyeren, Palensgrave by den Ryn, Ruwaert van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Vrieslant, onſen lieven, ende geminden Heemraet van Delfflant, wy laten weten, hoe dat wy in dickwille, by onſen Ra-

de, aengeſproocken hebben, ende doen togen, hoe onſe ambachts luden alle jaer groot gelt gereekent hebben van eenigerhande Dycken te maecken, gelegen aen die Maesdyck, ende hebben int waer vernomen, dat wy daer in onredelyck beleyt ſyn, ende verſchaeckte, want wy lange den dyck becoſticht hebben, ſonder landt, alſoo veele als billick alſulck dyck op behooren mochte, ende hebben vernomen, dat voortyts luyden die ſpade op den dyck geſteecken hebben, ende overmits dien hebben die luyden den voorſchreuen dyck op ons dus lange laten ſtaen, opt welck wy met onſen Rade, ende mit ſulcken luden, die hem 't dyckrecht wel verſtaen, geſproocken, ende raedt genomen hebben, dient onrecht dunckt, dat wy alle quade dycken maecken ſouden, daer dat erue des dyx niet waerdich en ware, maer ſchiedich ſyn op den onwilligen ongeld te leggen, ende dyen dyck te doen maecken, ende op den helft meer aen gelde, joff vier waruen an panden, ende joffmen des niet en vonden, dat men dan den dyck niet op ons, mer opt gemeenlandt, dat binnen der Hiemraetſchap voorſchr. gelegen is keerde, joff op landen, die geen dyckaets en hadden, waerom wy u ontbieden, ende bevelen alſoo naerſtelicken, als wy mogen, dat ghy dien dyck, daer wy dus lange in hebben verſchaeckt geweeſt, aenvaert, mitten lande, ende dien maecken doet vandes gemynens lants wegen, ende naerſtelicken daer toe alſoo veel doet, joff eenich lant is, daer dit lant in gemeenen boſem mede geweeſt heeft, dat ghy den dyck daer op wijſt, ende en vint dy des niet, zoo doet dezen dyck deelen opt gemeene landt, inder Heemraetſchap voorſchr. alſoo dat ſy dien

ge-

gemeenen dyck te ſamen maecken, ende bewaren, want wijt aldus van onſen Rade, ende der Vroetſchap van dyckaetſen gevonden hebben. Hier in doet alſoo, dat onſe landt daer by niet verſumet, noch beſchaet en blyve, zoo dat ghyt voor ons verantwoorden moget, ende met ons in ruſten blyven. In kenniſſen der waerheit, beſegelt, met onſen ſegel. Gegeven te Berghen op ſinte Maertijns dach inden Zomer. Int jaer ons Heeren duſent, drie hondert, negen, ende tſeventich.

Noch moet ik den Leezer waarſchouwen dat de lijſt der Hoogheemraaden niet tenemaal volkomen ſchijnt te zijn: want in het geſlagt der Vander Duinen, by Simon van Leeuwen ſtaat Reinier vander Duin vermeld als Hoogheemraad van Delfland / zijnde geſtorven in 't jaar 1593: dewelke nochtans op de gemelde lijſt overgeſlagen is.

Zoo zien wy dan dat Simon van Leeuwen zich vergiſt heeft omtrent het Hoogheemraadſchap van Delfland. Nu gaan wy tot het Baljuwſchap van Delfland over; 't welke / zoo hy ter ſelve plaatze verzekert / lange jaaren na de ſcheidinge tuſſchen Rhijnland en Delfland zoude opgekomen zijn. Ja uyt een Sententie van den 4 Maart 1532 zoude blijken dat de Huisluiden van Delfland in 't zelve jaar noch geſtaan zouden hebben onder het Baljuwſchap van Maasland. Dit is wat wonders en byzonders; en diende / zouw het ingang vinden / wel klaar en duidelijk beweezen. Hy wijſt ons tot een Sententie-boek enz. gedrukt in 't jaar 1662. p. 304: want p. 103 daar hy ons ook henen wijſt / ziet op Rijswijk. Ik ſlae dat Senten-

Baljuwſchap van Delfland.

tie-boek open: en leeſ de Sententie van 't gemelde jaar / en van 't aangewezen zydje / tweemaal door. Ik leeze daar van welgeboorene Mannen uyt het dorp en ambacht van Maasland; dewelke door den Rentemeester van Noordholland gepraamt wierden om hun deel in 't Schot en de reintaalen op te brengen / en door 't Hof van Holland bygeſproken zijn. Geen enkeld woord van 't Baljuwſchap van Maasland, of van de Huisluiden van Delfland onder dat Baljuwſchap ſtaande; of van ietſ dat de oudheit van 't Delflandſche Baljuwſchap in 't minſte benadeelt.

In tegendeel ſtaat 'er wel uitdrukkelijk dat de voornoemde welgeboorene Mannen met den dorpe en het ambacht van Maasland waren gedeſcendeert uyt edele ſtammen, doende landneeringe ende anders, ende altyd daar voor geacht, gehouden, gereputeert in Delfland en daar omtrent: hadden altyd, als zy 't vermaant waren geweeſt by den Baljuw van Delfland, met den zelven Baljuw recht en juſtitie helpen doen, enz. Hoe kan 'er klaarder ſtaan dat ze onder het Baljuwſchap van Delfland behoorden? verders werd 'er in 't ganſche boek van Maasland niet gewaagt.

Dit zal een beſcheiden Leezer omzigtig doen zijn om zijn oordeel zeggen ook niet al te ligt / en zonder klaar bewijs / aante neemen. Doch / eer dat we verder gaan / en zijne andere bewijsreden overweegen / dienen wy de oudheit van 't Delflandſche Baljuwſchap aante wijzen.

Neen / dat Baljuwſchap is zoo laat niet opgekomen: en / om zulks te bewijzen / ſtel ik Van Leeuwen wederom tegen Van Leeuwen. Op het 1506 zijdje van zijne Batavia Illuſtrata, daar hy

hy de Dijkgraven van Delfland optelt / ſtaat Aarnout van Dorpe als Baljuw en Dijkgraaf van Delfland op het jaar 1323. En Floris van Bouchorſt, die de tweede plaats beſlaat / wordt als Dijkgraaf en Baljuw van Delfland vermeldt op 't jaar 1336. Volgens de zelve lijſt is Arent Vranken Baljuw en Dijkgraaf van Delfland geweeſt in 't jaar 1494: en Jan de Huyter in 't jaar 1500. En of iemand zeggen wouw dat Simon van Leeuwen zoo wel op de eene plaats gemiſt kan hebben als op de andere; en dat zijn zeggen verbolgens tot geen volkomen bewijs kan ſtrekken; zoo zal ik hier twee oude brieven bybrengen / dewelke de zaaken buiten twijfel ſtellen.

WY *Willem*, Grave van Henegouwen, van Hollandt, Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, maecken condt allen luden, *dat wy Aernout vanden Dorpe onſen Bailliuw ende onſen Heemraden van Delfflandt*, om oorber ons gemeens lants, bevolen hebben, ende bevelen, dat zy een waterſchuttinge doen maecken van hoeren Zijdswijnde, tot aen Schielandt, ende den Hogeveen, tuſſchen den palen voorſchr. hoe dat zy dien ſchoeren, dat ſy alſoo heel blijve leggen ongedolven, ende wat onſen Bailljuw, ende onſen Heemraden voorſchr. hier toe doen, dat houden wy vaſte, ende geſtade. In oirconde deſen brieff beſegelt, met onſen ſegel. Gegeven te Middelburch, int jaer ons Heeren duſent, drie hondert, drie ende twintich, des maendaechs naer Paeſſchen.

De tweede brief is ook van Willem III.

Wil-

Willem, Graeff van Henegouwen, van Hollandt, ende Heere van Vrieslandt, ontbieden onſen getrouwen luden Heere *Jan van Polanen*, onſen Baillju in Rynlandt, ende van den lande van Woerden, ende onſen welgebooren Heemraden van Rynlandt, *Floris vander Boechorſt onſen Baillju van Delfflandt, ende van Schielandt*, ende onſen welgebooren Heemraden van Delfflandt, dat ghy van onſen wegen, vaert op hoeren Zijdtwinde, ende doet maecken eenen waterkeeringe, tot Schielandt toe, vier ende twintich roeden breet, alſoo alſmen eens jaers over een gedragen was, daer ghyſe vindt, by eede, dat ſy oirberlixſt leyt beyde onſe landen, des en laet niet, en wat ghy hier toe doet, dat houdn wy vaſt, ende geſtade. In oirconde deſen brieff beſegelt, met onſen ſegel. Gegeven tot Valenchyn, des woondaechs na beloocken Paeſchen, int jaet ons Heeren duſent, drie hondert, ende ſes-ende dertich.

En dewijl in de gemelde brieven met geen enkeld woord of tuttel te kennen gegeeven word dat dit Baljuwſchap toen opgerecht wierd / of pas opgerecht was; mag men wel beſluiten dat het al een lange reeks van jaaren in weezen was geweeſt.

Wat nu de Dorpen de Lier / Monſter / Terheide / Wateringen / en Rijswijk belangt: daer van kan ik niet zoo groote zekerheid niet ſpreeken; en het zeggen Van Leeuwen van onwaarheit zoo duidelijk niet overtuigen. Maar dit zal de beſcheiden Leezer toeſtaan dat men / eer dat men zijn zeggen behoeft aan te neemen / duidelijke blijken mag eiſſchen. Want voor eerſt luidt het wat wonderlijk dat die dorpen zedert

zedert het jaar 1532 / ja sommige sedert het jaar 1581 / van Rhijnland afgescheurt en aan Delfland gehecht zouden zijn / zonder dat eenig Schrijver daar van rept; of met een eenig woord te kennen geeft wat Rhijnland tot zoo eene mildaadige gifte bewogen mag hebben. Ten tweede geeft het my wonder dat W. Gouthoeven, dewelke zoo kort na het jaar 1580 / te weeten in 't jaar 1587 / gebooren is / alle die plaatzen onder Delfland plaatst / zonder eenig gewag van die veranderinge te maaken: en dat Boxhornius ook / dewelke gebooren is in 't jaar 1612 / van die verandering niet weet te spreeken / en Monster blak upt onder Delfland plaatst. De andere dorpen meldt hy niet / om dat hy 'er niet byzonders van te zeggen had. Indien evenwel de redenen van Van Leeuwen zoo krachtig zijn / dat ze niet opgelost konnen worden / dan moeten alle die onwaarschijnelijkheden vervallen; ik beken 't. Maar indien 'er ook iets / met eenige waarschijnelijkheit tegen gezeit kan worden; dan dunkt my dat zijn zeggen / ten minste tot naarder bewijs / voor los en onzeker mag gehouden worden. Om tot de zaak te koomen; in de Beschrijvinge van s Delft staat aangetekend dat die van Delft / om zich van zekere moeyelijkheden te verlossen / in 't jaar 1512 verkreegen en in pacht aangenomen hebben het Baljuwschap van Schieland: en het zelve gestelt hebben op den naam van Adriaan van Dorp, Baljuw van Delfland: hoe wel dat zy het zelve Baljuwschap eenigen tijd daar na / om rust en vrede / overgegeeven hebben aan een onzijdig persoon. Zouden de Heeren van Leiden niet iet dierge-

Bleiswijk, p. 32.

lijks

lijks konnen in 't werk gestelt hebben omtrent het Baliuwschap van Delfland? Dat vastgestelt zynde stonden de gemelde dorpen niet onder het Baliuwschap van Rhijnland / maar bleeven onder dat van Delfland; doch zoodanig dat het zelve Baliuwschap bedient wierd door den Baliuw van Rhijnland.

En dient ten deze opzigte aangemerkt dat het Baliuwschap van Delfland en Schieland noch meer door een den zelven persoon bekleedt is geweest. Dit blijkt uyt den zoo even gemelden brief van Willem II, daar Floris van Boukhorst vermeld staat als Baliuw van Delfland en Schieland.

Dit is 'er naar geraaden; ik zeg 'er niet tegen: maar de Leezer oordeele zelf of het in een zoo duistere zaak zoo slecht geraaden is.

Wat nu de dorpen Monster/ Terheide/ Wateringe/ Rijswijk/ en de Lier in 't byzonder aangaat; om daar iets omstandiger van te spreeken/ diende ik den eed/ door S. van Leeuwen gemeld/ en op wat order alles toegegaan is/ ter hand te hebben. Doch alzoo ik het verhaal van dien eed nu nergens vinden kan/ ben ik genoodzaakt een volkomender en effender antwoord tot beter gelegendheit uyt te stellen.

Van Rijswijk heb ik dit evenwel te zeggen dat Hartog † Philips in 't jaar 1450/ voor zich zelven en voor zijne nazaaten/ aan de stad Delft belooft heeft dat hy de hooge heerlijkheit van Rijswijk en van Schipluide weg geeven, verkoopen of verzetten, noch in iemands hande of bewinde opdraegen, vervreemden, of overgeeven zoude; zoo dat iemand daer eenige

† Zie Bleisw. pag. 29.

heer-

heerlijkheit of jurisdictie zoude hebben als de Graven zelf.

Dat meer is / in't jaar 1540 den 23 * September / heeft het Hof van Holland uytspraaks gedaan tusschen de stad van Delft en de Heemraeden van Delfland / mitsgaders de Ambachtsbewaarders van eenige dorpen onder Delft behoorende; en heeft aan die dorpen verboden / geen versch water in de polders en de ambachten in te laaten zonder toestemming der stad Delft. Die woorden / onder Delft behorende / staan 'er niet by / maar de andere dorpen behoorden onder Delfland. Onder die dorpen word Rijswijk ook genoemt; en daar staat noch by dat de Heemraaden van Delfland / en de Ambochtsbewaarders van Voorburg / Rijswijk / Berkel / Pijnaker / Delfgauw / en de Ketel by den hove van Holland hebben doen beschryven. Een teken / zoo als de woorden schynen te luiden / datze allegader / en vervolgens Rijswijk ook / noch onder Delfland behoorden in 't jaar 1540. Dus behoorde Rijswijk onder Delfland in 't jaar 1540: het behoorde daar onder ten tijde van W. Goudhoeven die geboren is in 't jaar 1587: Hoe kan het dan onder Rhijnland behoort hebben / als op de voorgemelde wijze?

Het blijkt uyt den Heer † Bleiswyk dat Delft van ouds / in 't opbrengen van schattingen / altijd even veel opbragt als Leiden: dat Haerlem 't meest van allen opbragt; daar Delft en Leiden achter volgden / enz. Maar het blijkt uyt een open brief van Graaf Johan, van 't jaar 1424 / dat die van Delft / als aan luiden / magt en goederen verminderd / eenig afslag in

Delft hoe veel in de schattingen opbragt.

* Pag. 706.
† Pag. 737. enz.

de

de ſchattingen van gemelden Hartog verkreegen hebben/ en een ſeſtiende deel minder zouden opbzengen als de Leidenaars.

VOort alſoo onſe goede luyden ende Poorteren van Delffons ons ootmoedelick te kennen gegeven hebben ende beſcheydelicken onderwyſt hebben, hoe dat zy tot deſen dag an luyde an macht ende an goede alſoo gedeelt zyn, ende vermindert dat zy tot ſoo groote taxe noch ſettinge van gelt noch van dienſten niet ſtaen en mogen als zy tot haer toe gedaen hebben: Soo hebben wy haer geſtant doechdeliek aengeſyen ende hem alſulcke gratie gedaen, dat zy voortaen in allen beden, vergeldingen, dienſten ende heervaerden tot geenen hoogere taxe ſtaen en ſullen noch gelden noch dienen dan een ſeſtiendeel min ende lager dan die van Leyden inder tyt ſtaen ſullen, alle arch ende liſt vuytgeſcheyden. Ende om dat wy voor ons ende onſe nacomelingen Graven te Hollandt onſe ſtede van Delff deſe vryheden, gratien ende rechten tot ewigen daghe willen gehouden hebben, ſoo hebben wy onſe ſegel &c. In den Haghe opten leſten dach in Februario, int jaer 1424 na den loop van onſen Hove.

Doch deze bergunning moet geen vooztgang gehad hebben/ of zal niet gegolden hebben by Hartog Philips: want het blijkt uyt den gemelden Heer Bleiswijk dat Delft tweemaal in 't jaar 1427/ en wederom na het jaar 1468/ wederom even veel opbzagt als Leiden. 't Is ook waarſchijnelijk dat Delft wel haaſt aaſſem geſchept/ en wederom gebloeit zal hebben als te voren. Wan-

Wanneer nu de ſtad Delft / om zoo te ſpreeken / haar volkomen beſlag had / en merkelijk toegenomen was / heeft Graaf Willem II, doorgaans Koning Willem genaamd / haar merkelijke voorrechten en vrydommen toegeſtaan ; dewelke naderhand ten deele beveſtigt en ten deele vermeerdert zijn door andere Graven. Doch / om dat de gantſche inhoud van alle die voorrechten te wijdloopig zoude zijn / en den Leezer verdrietig zoude vallen / hebben wy goedgevonden een kort uyttrekzel van dezelven op te geeven / zoo als we dat uyttrekzel by S. van Leeuwen * gevonden hebben. Voorrechten aan die van Delft toegeſtaan.

HAndveſt van Grave *Willem*, inhoudende vrydom van tol door alle de landen van Koning *Willem*, dat niemand over Poorters van Delft anders hebben ſal dan Schepen vonniſſe, van Poorterſchap te kopen, ende van poort-regt, van daginge, poort-geding, oirkunde, ende verwin, vrede leggen ende vredebraek, vegt boeten, ende noodweer. Item, dat een Vrouw die backen ende brouwen kan, tot nadeel van haar Man een bakte brood ende een brouwte bier, borgen ende verlieſen mag, ſonder wederſeggen van den Man. Item, een Vrouw die met linnen om gaet, magh een ſteene vlas verhandelen. Anders mag een Vrouw niet meer geloof hebben als tot vier denier. Dat die Poorters van Delft den Grave voor die gifte voor den vrydom ſijner Hofdienſten gelden ſullen, jaerlijx ſullen betalen 40. ponden Hollands, ende waert ſaeke dat den Grave een Vrouwe zouw trouwen, ofte Ridder geſlagen ſoude werden, ofte A. 1246. Tol vry. Poorrege. Vrouwen handelinge. Hof-regt.

* Handveſten en privilegien van Rhynland p. 410.

aen

aen des Keyſers hof ontboden wierd, die Poorters van Delft hem betalen ſullen twintig ponden Hollands; ende of ſijn Broeder, Suſter ofte Dogter trouwde, vyftien gelijke ponden, ende ſullen hem ter heervaert dienen met 40. Mannen, &c. Gegeven des anderen daegs na ſint Tiburtyus ende Valeriaens dagh Anno 1246. Nader geconfirmeert by Hertog *Philips van Borgonjen* voor Paeſſchen Anno 1448.

Heervaert.

1246. Chyns ende landwinninge.

Privilegie van den ſelven Graef *Willem* inhoudende vrydom van huyrland chyns ende landwinninge voor de Poorteren van Delft. Gegeven op S. Georgen dag 1246.

1259. Stede vonniſſe tot 's Hertogenbos te halen.

Verklaringe van Schepenen ende Raede van 's Hertogenbos, dat die van Delft indient van nooden waer by Schepenen aldaer ende nergens anders regt mogen vragen. Gedaan in Julio Anno 1259.

1266. Tol vry.

Handveſt van Graef *Floris* aengaende de vrydom van tollen, gegeven op Sint Pontiaens dag Anno 1266.

1270. Vrydom van gruytgeld.

Vidimus van de Handveſt van Graef *Floris*, inhoudende vrydom van Gruten ende Gruytgeld, van den jare 1270.

1268. Ampliatie van Juriſdictie.

Dat die Ouwe Delft te regt ſal ſtaen voor die Schepenen van Delft, ende men die erven ſal winnen als men die op die Nieuwe Delft doet. Gegeven by Graef *Floris* op Sint Andries dag Anno 1268.

Flo-

Floris Grave van Holland, dat hy die ſtede van Delft den Muddenpenning gegeven heeft, des Sondags na Sint Wouburgen dag Anno 1280. 1280. Muddenpenning.

Floris Grave van Holland, dat wanneer uyt-heemſe luyden tuſſen Maas en Zijp vervallen inder poorte van Delft, van vegten of verboden wapen, ende met Schepenen verwonnen werden, alle Baliuwen den ſtede van Delft haer derdendeel ſullen inpanden. Donderdags nae ſint Niclaes dag Anno 1287. 1287. Den derden penning in de breuken van uyt-heemſe, tuſſchen Maas ende Zijp.

Handveſt van Graef *Floris*, daer by hy die ſtede van Delft geeft een Broodhuys ende Vleeshalle, op ſint Michielsdag. Anno 1295. 1295. Broodhuys ende Vleeshalle.

Gifte van de Buttermaet gedaen by *Magtelt* Abdiſſe van Rynsburg ten pagt van vyf ponden 's jaers. Sondags na ſint Pieter en Pouls dag Anno 1329 1329. Buttermaet.

Confirmatie van de vrydom van tollen gegeven by Hertog *willem*, vrydag na onſer Vrouwen dag te midden Oegſt Anno 1311. 1311. Tol vry.

Handveſt van Hartog *willem*, dat die Brouwers van Delft niet meer van hopgeld ende gruytgeld en ſullen geven als van elke tien vaten die men te Delft brouwt, alſoo als die Coopman den Brouwer betaelt, twaelf penningen Hollands, vaten van acht vierdens. Vrydags na dertien dag 1340. 1340. Hop ende Gruytgeld.

Handveſt van Hartog *willem*, dat die van den hove van Delft binnen Delft mogen werden beſet. Item, dat die van Delft met vyf Schepe- 1342. Hof van Delft.

Schouw. Lombard. Maet, Wage, Schole, Vismarckt, Bode.

nen ſchouwen met de geſwooren van Delflandt, ende daar by geeft hy die vander ſtede der Lombarden huys, die laaken maat, ſegelarie van den lake wage, die Borye, Makelaerdye, met dat uytſetten van den Toorn, Buttermate, Schole, Vismarkt, Bode te ſetten, ende het ſchrede ambagt. Woonsdags na St. Katrynen dag Anno 1342.

1342. Schryf-ambagt.

Gifte van het Schryf-ambagt der ſtede poorte van Delft, gedaen by Hertog *Willem* Vrydags voor Kersdag Anno 1342.

1351. Aliancie van de groote ſteden voor Hertog Willem.

Aliancie tuſſchen de ſteden *Dort*, *Delft*, *Haerlem*, *Leyden*, *Sint Geerdenberg*, *Amſterdam*, *Aickmaer*, *Oudewater*, *Schiedam*, *Rotterdam*, *Medenblick* ende *Vlaerdingen*, tot maintenue ende gemeene beſcherminge van Hertog *Willem* ende ſijne ſaeken ende ſchulden met gemeerder hand te redden. Item, oft ſaeke waer dat eenige twiſt van den eenen tot den ander ontſtond, dat die ander ſtede 't ſelve mogen verſoenen ende verlijken. Ende by verſterven van den Graaf geenen Heer te ontfangen als met gemeen bewilligen. Des Maendags nae Sinte Mauritius dag Anno 1351.

1410. Viſſcherye in de Schie.

Overdragt van Heer *Philips van Waſſenaer*, rakende de viſſcherye, van het Sieken voor Delft, tot in de Schie voor by Ketel ambagt tot in de Maas toe, van date heylige Kruys avond Anno 1410.

1357. Lombard huys.

Quytſchelding van 30. pond Hollands om de overgifte van het Lombardhuys gedaen by Hertog *Willem* den 24. October 1357.

Hand-

Handveſt van Hartog *Aelbregt* daer by aen der ſtede van Delft wert overgegeven geen dobbel ſchool, quaakel bort ofte andere ſpeelen te handteren, dan ter plaetſe daer 't Geregt nut ende oorboir dunckt, des Maendags nae Sint Aegten dag Anno 1366. 1366. Dobbel ſchool, Quaakelbord, &c.

Vryheyt van te mogen ſchieten een vrye vaert tot in de Maas. Verboden neeringen binnen de 200. roeden na op de vaert, dan landneeringe uytgeſondert die woonen in der dorp der Ouderſchie. Schouwe van de ſelve vaert, dyken, wegen, ſluyſen, &c. by den Schout ende Schepenen van Delft te doen, niemant op deſelve vaert te beſetten dan by den Schout van Delft, onvertogen regt gegeven by Hartog *Aelbregt* op onſer Vrouwendag Nativitatis Anno 1389. 1389. Vrye vaert tot in de Maaſe ende juriſdictie op deſelve.

Van den ſelven Hertog *Aelbregt*, dat die Kinderen tot Delft onder Voogdye ſullen ſtaen tot haer twintig jaren ongehuwelijkt. Ende ſoo wat Baſtaerd ſterft, ſijn goederen vry ſullen erven op ſijn naeſte erven. Op Sinte Niclaes dag Anno 1389. Voogdye ende bejaardheyt. Baſtaarden ſucceſſie.

Confirmatie van alle voorgaende Privilegien, gegeven by Hertog *Aelbregt* op onſer Vrouwen dag Conceptionis Anno 1389. 1389. Confirmatie van Privilegien.

Handveſt van Hertog *Aelbregt* daer by die van Delft haer vryheid werd vermeerdert, van de Hage poort uytwaert ter Sieken toe, aen beyden ſijden van de twee wegen twaelf roeden breet, nog van den Poorthuys tot den waterloot uytwaert, nog dat den Schout mag vangen 1389. Vermeerderinge van vryheyt ende juriſdictie.

twintig roeden buyten de vryheyd. Op onſer Vrouwen dag Annunciationis 1389.

1394. Poorthuyſen. Privilegie van den ſelven Hertog *Aelbregt*, daer by die van der ſtede van Delft wert vergunt Poorthuyſen te maeken, deuren daer in te hangen, veſten diepen ende wijden. Der ſtede vryheyt binnen den buyten wegh ende 30. roeden breed uytwaert van de Ketel poort noortweſtwert om, tot dat Ketel poorthuys toe. Nog dat niemant bewind nemen ſal van ſluyſen, ſpoeyen, &c. dan het Geregt van Delft, nog van de viſſcherye van den Sieken huyſe tot in der Maſe. Item, om geene breuken meer te verbeuren dan ſijn lijf en tſeſtig pond uyt ſijn goed, dan een doodſlag met tagtig pond. Ende dat alle breuken binnen de vryheyd by den Schout beregt moeten werden binnen 's jaers. Van den 6. July 1394.

Stede vrydom.

Bewind van ſluyſen, ſpoeyen, &c.

Confiſcatie tot lx ende lxxx. pond.

Alle breuke binnen 's jaers te beregten.

1408. Vernieuwinge van Schepenen ende Geregte. By Handveſt van Hartog *Willem*, het Geregt niet meer als eens 's jaers te vernieuwen ende dat op Mey dag, dat de oude Raedſluyden haer reekeninge doen ſullen binnen vyf weeken nae dat haeren eed verdragen is. Dat niemant van den Geregte, Schout, Schepenen, Raede, Klerken, Bode, niet pagten mogen of borgen of medeſtanders weſen mogen. Van den 3 November 1408.

Niemand van den Geregte te mogen pagten.

1410. Vryheit inde Schie. Brief van Heer *Philips van Waſſenaar* rakende de vryheyd inde Schie, ſoo verre als Ketel ambagt ſtrekt. Op heyligen Kruysavond Anno 1410.

Pri-

Privilegie van den ſelven Hertog *Willem*, dat die van Holland nog van Zeeland op den Poorteren van Delfs goederen niet meer ſetten en ſullen dan op haer ſelfs goeden. Item, vrye ſucceſſie van de alimenteerde in het Suſter ofte Broederhuys. Ende van Baſtarden ſucceſſie op haer regten erfgenamen, ſoo ſy vier jaer Poorters geweeſt ſijn. Van den 1. Auguſti 1413. 1413. Schattinge op de goede van Delft. Succeſſie van de gealimenteerde in het Suſterhuys. Van de Baſtarden.

Verplaetſinge van de Wanthuyſen van wolle ende linne laekenen op den Lombardhuyſe of elders anders, mits betalende een jaerlijkſe erfpacht van ſevenenvyftig ponden. Vergunt by Hertog *Willem* den 1. Auguſti 1413. 1417. Verkieſinge van Burgemeeſters ende Schepenen.

Handveſt van Vrouw *Jacoba*, datmen het Geregte der ſtede van Delft niet verpagten nog beleenen ſal, ende men alle jaers ſetten ſal vier Burgemeeſteren ende ſeven Schepenen, goede eerſame ende redelijke luyden, ende die niet en deelen aen 't Schout ambagt ende niemant ſal Burgemeeſter nog Schepen weſen hy en ſy vyf jaer Poorter geweeſt, ende yemant die yet gave om Burgemeeſter of Schepen te worden, die ſoude verbeuren duyſent Vranckrijkſe ſchilden ofte kroonen. Van den 20. December 1417. Corruptie.

Handveſt van Hertog *Johan van Henegouwen*, dat den oudſte Burgemeeſter den Schout van Delft, ende Baliuw van Delfland den eed ſal ſtaven eer ſy haeren dienſt aentaſten in præſentie van 't gemeen Geregt der ſtede van Delft. Van den 25. January 1418. 1418. Eed van den Schout van Delft, ende Balliuw van Delfland.

Johan voorſz. van het vleys buyten het vleyshuys te verkopen, of elrewaerts daer het den 1420. Vleyshalle.

Wethouders genoegen ſal. Van den 1. Juny 1420.

1420. Vryheyt van Delft. Privilegie van Hertog *Jan van Braband*, daer by die geene die ſuydwaerts uyt van de ſtede van Delft wonen tot in der Maaſe toe, gelijke vryheyd met die van Delft ſullen hebben. Item, Remiſſie van den tax ende ſchattinge in de bede tot een ſeſtienden deel min als die van Leyden. Van den leſten February 1420.

1424. Confirmatie van voorgaende Privilegien. Item, van geen Ampten te vergeven dan aan Hollanders. Geen vrydom van tollen aen ſteden, landen, nog luyden buyten de palen van Holland, nogte munte te verlenen, dan met goetdunken van den Rade ende Steden. Gegeven by Hertog *Jan van Beyeren* den leſten February 1424.

1425. Confirmatie. Confirmatie van Hertog *Philips* van alle voorgaende Privilegien. Van den 13. Auguſti 1425.

1247. Exue ende pondgeld. Overdragt tuſſen die van Delft ende Oudewater, dat die een des anderen Poorteren geen exue of pondgelt van erffeniſſe af nemen ſal. Van den 4. Maert 1427.

1436. Marktgeld geremitteert. Remiſſie van alle regt aen het marktgeld, om de reparatie van de gevangenis plaets gedaen, by Hertog *Philips* den laatſten Juny 1436.

1445. Regiering ende verkieſing van de Magiſtraet. Privilegie van Hartog *Philips*, daer by hy die van Delft conſenteert ende octroyeert, dat die Vroedſchap ende Rijkdom der voorſz. ſtede, ſullen mogen kieſen by hoiren eede veertig Perſoonen,

ſoonen, die rijxſte, eerbaerſte, notabelſte, ende vredelijkſte, van wat conditie ofte ſtate dat ſy ſijn, dewelke den tyd van tien jaren lang ende daeren teynde tot wederſeggen toe, alle jaer eenen dag, voor den dag die men gewoonlijk is het regt te vernieuwen, kieſen ende nemen ſullen, by gelijken eede, tweentwintig perſonen, uytten allerrijkſten, notabelſten, eerbaerlijkſten, rekkelijkſten en vredelijkſte Mannen, ende ſullen die præſenteren ende overleveren aen den Grave of ſijnen Gecommitteerde, om uytten ſelven gekoren ende geordonneert te werden, vier Burgemeeſters ende ſeven Schepenen totte gouvernemente van de voorſz. Stede van Delft, dat jaerſchaer duyrende. Ende voort dat die veertig ſullen gehouden bekent ende geropen weſen in alle der voorſz. ſtede ſaeken, gelijck die andre van de Vroedſchap ende Rijkdom, te weten, in de materyen, ende tot allen tyden, gewoonlijck de voorſz. Vroedſchap ende Rijckdom te vergaderen. Ende dat de voorſz. veertig eed doen ende ſweeren ſullen den Grave ende der voorſz. ſtede goed ende getrouw te weſen, ſijnen regten, hoogheyt, ende heerlijkheyt, ende der ſtede regten, handveſten ende privilegien te bewaeren ende onderhouden, getrouwelijck te raeden ende te vorderen, ſijn ende der voorſz. oirboir ende profijt, ende alles te doen dat goede ende getrouwe luiden mogen ende ſchuldig ſijn te doen. En of 't gebeurde dat yemand van de voorſz. aflyvig wiert of hem ontvryde van ſijn poorterſchap, ſullen die andre blyvende by hoiren eede ende conſcientie, een ander in deszelfs plaetſe kieſen, ſulke ende inder manieren voorſz. Gegeven den 7. September 1445.

1446. Stads rekening. Dat de Burgemeeſteren binnen vyf weeken naer dat haer eed ende dienſt verlaten is, reekening moeten doen, aen negen Perſonen uyt de Vroedſchap, daer toe te verkieſen, op peyne van twee hondert pond te verbeuren, geconfirmeert ende vernieuwt by Hertog *Philips van Borgonjen*, den 23. October 1446.

1448. Poorten, toornen ende muyren. Bannen. Geen woonhuyſen op 60. roeden nae de vryheyd. Handveſt ende Octroy van den ſelven Hertog *Philips*, om poorten, toornen ende muyren te maeken, van te mogen bannen by de Wet der ſtede van Delft, ende de gebannen weder in de ſtadt komende ende hem bevrydende op heylige ende gewijde plaatſen, daer weder af te haelen. Item, geen huyſen nog woonſteden op tſeſtig roeden nae de vryheyd van de ſtad te maeken. Gegeven voor Paeſſen 1448.

1440. Verſcheyde domeynen in handen der ſtede geſtelt. Renverſael ende Verpandige daer by die van Delft voor het reſponderen ende verborgen van eenige lijfpenſioenen verſcheyde domeynen in handen werden geſtelt, om deſelve in te winnen, als den Rentmeeſter Generael doet van 's Graven goeden. Als het hopgelt, den hinderdam, meyſchot, ende herbſtſchot, wanthuys ende viſſcherye in de Schie, haverpagt van Pinaker, marktpenninge, ſtraetgeld, ende paerde tollen, hoenregelt, &c. Gegeven by Hartog *Philips* voorſz 7. July 1449. Nader beveſtigt ende geconfirmeert by den ſelven Hertog *Philips* op den 6. February 1456.

1450. Schipluy nog Rijswijk van de Graeffelijckheit te vervremden. Dat die Garef nogh ſijnen Nacomelingen nimmermeer van de Graeffelijckheyt en ſullen vervreemden, nogh verkoopen die hooge Heerlijckheden van Schipluyden, ende van Rijswijk.

Ge-

Gegeven by Hertog *Philips van Borgonjen* den 3. Mey 1450.

Octroy tot een Watermolen tot ververſinge van het water binnen de ſtede van Delft, om daer uyt te brouwen. Gegeven by den zelven Hertog *Philips* den 13. Juny 1450. 1450. Watermolen.

Handveſt van Hertog *Philips van Borgonjen*, dat die tot x. pond gegoed was, borg mogt werden te regt te brengen, voortaen gegoed moet weſen om borg te werden tot hondert goude Rijders van vyftig grooten 't ſtuk Vlaemſcher munte. Van den 3. July 1450. 1450. Tot wat ſom te verborgen om te regt te brengen.

Octroy van Hertog *Philips*, tot het vergrooten ende verwijden van de vaert ende haven naer de Maes, ende die vryheyt van dertig roeden breed aen elcke ſijde van deſelve vaert ende haven, ten eynde de andere veertien roeden, facit vierendertig roeden. Van den 3. July 1451. 1451. Vergrotinge van de Vaert ende Haven.

Confirmatie van Hertog *Philips*, daer by die van Delft beveſtigt en geconfirmeert werden, alſulke Privilegien als haer van Johan Hertoge van Braband, als Grave van Holland, verleent waeren. Van den 12. Maert 1452. 1452. Confirmatie van voorgaende Privilegien.

Overdragt tuſſen Delft ende Rotterdam, dat den een des anderen Poorteren geen exue, ofte pondgeld van erffeniſſe afnemen ſal. Van den 11. September 1453. 1453. Exue ende pondgeld.

Gelijke overdragt tuſſen die ſtede van Delft ende Dordregt.

Con-

1454. Uytſpraek tuſſen de ſtad Delft, en de Dijkgraef ende Heemraden van Delfland.

Confirmatie op ſeekre uytſpraek tuſſen de ſtad Delft ende den Dijkgraef en de Heemraden van Delfland; gedaan by den ſelven Hertog *Philips* van den 21. Mey 1454. Inhoudende deſelve uytſpraeke: Dat elck Ambagt inde Weſt-ambagte van Delfland, ſijn Ambagtsbewaerders nemen, hebben, ende kieſen ſullen, die daer over weſen ſullen, als die Dijkgraef ende Heemraden van Delfland, keuren ende ordonnantie ſullen maecken, van de werken der dijkagie ende van dammen, ſluyſen, heulen, wegen, wateringen, &c. om de gekeurde werken elck in den ſijnen te beſteden, ende daer van openbare rekening te doen. Dat die Heemraden jaerlijx voor heuren loon ontfangen ſullen twee penningen op elck morgen. Dat die acht ſluyſen int Weſt-ambagt van Delfland verſcheyden ende geſmaldeelt ſullen weſen ende blyven elck op ſijn 2600. morgen. Dat ter ſaeke van eenige inſpectie daer dijkagie aenroert, het pondgroot dat de Heemraden op geſet hebben ſal af weſen, ende de Heemraden van die geene dieſe behouven ſullen, niet meer nemen en ſullen, boven haer twee penningen van de morgen, als ſevenentwintig ſchellingen Hollands naer ouder coſtuymen. Dat die boete op de eerſte ſchouwe van de werken der dijkagie niet hooger weſen en ſal dan tien ſchellingen Hollands, &c.

1476. Verkieſinge van de 40. Raden, Burgemeeſteren, ende Schepenen.

Confirmatie van Vrouw *Maria van Bourgonjen*, daer by het Privilegie van Hertog *Philips* van den jare 1445. rakende de verkieſinge van de veertig Raden, vier Burgemeeſters ende ſeven Schepenen, nader wert beveſtigt ende vernieuwt, te geduyren van nu af ten eeuwigen dagen,

dagen, inhoudende alle poincten in het voorſz. Privilegie van Hertog *Philips* begrepen. Gegeven in die maent van Maert Anno 1476.

Sententie van den hove van Holland tuſſen die Burgemeeſters ende Regeerders der ſtede van Delft, ende Cornelis Dirxſz. alias Reynuyt, ende Adriaen Jacobſz. alias mijn Jonker, daer by verklaert wert, dat deſelve uyt kragte van het octroy, van binnen de hondert roeden nae de vaert geen neeringe te mogen doen, dan landneringe, uytbeſondert die van Ouwerſchie, &c. niet en vermogten te tappen, ofte tapperye op te ſetten. Van den leſten Maert 1529. 1529. Binnen de c. roeden naer de vaert geen neeringe te doen.

Octroy van Hertog *Karel*, tot een ſluys in de Zijdwinde, tot ververſchinge van het water van de ſtede van Delft. Van den 12. July 1473. 1473. Sluys in de Zijdwinde.

Confirmatie van *Hertog Maximiliaen* ende *Vrouw Marie*, op ſekre handveſt van *Hertog Philips*, daer by die van der ſtede van Delft vergunt wert te mogen bannen binnen ende buyten de vryheyd van de ſtadt, anderhalf uyr int ronde. Item, dat de Poorteren van Delft nergens in eenige Dorpen nog Ambagts-heerlijkheden buyten de vryheyt gelegen, gearreſteert mogen werden om eenige perſonele actien. Gegeven in de Maent van Auguſto Anno 1477. 1477. Bannen buyten de vryheyt anderhalf uyr int ronde. Poorteren van Delft ten platten lande niet te arreſteren om perſonele actien.

Renverſael van *Maximiliaen* ende *Marie*; daer by die van der ſtede van Delft voor het ligten van verſcheyden penningen, verlijd wert een rente van ſes hondert Philippus Bourgonſche ſchil- 1478. Verſcheyde domeynen aen de ſtad Delft verpand.

ſchilden 's jaers, ten laſten van des Graeffelijkheyts domeynen, daer voor haer in verſekering verpand ende in handen geſtelt werden, alſodanige parchelen van goeden ende domeynen als zy alrede by andre brieve van *Hertog Philips* in handen hadden, als het hopgelt aldaer geldende jaerlijx ontrent vyf hondert tweentwintig ponden, den hinderdam binnen de vryheydt der ſelver ſtede, met ſijn toebehooren, geldende jaerlijx twee hondert ende veertig ponden. Item, het Mey ende Herbſtſchot aldaer, geldende elck 's jaers achtenſeſtig ponden. Item, die erfhuyren ende verthijns geld van den poortlande in den hof van Delft, belopende jaerlijx hondert ende achtentagtig ponden. Item, het marcktgelt, ſtraetgelt, ende pande thollen tot Delft, belopende jaerlijx tweentwintig ponden. Item, het hoorngelt binnen der ſtede van Delft, ende buyten in den hof van Delft, belopende jaerlijx vierendertig ponden veertien ſchellingen. Item, de haverpagt tot Pynaker, belopende jaerlijx twee hondert ſevenentnegentig ponden negentien ſchellingen, alle tot xl groten 't pond, daer van het overſchot alleen aen den Rentmeeſter Generael ſal werden verantwoort. Gedaen met conſent van de Gecommitteerde op 't ſtuck van de domeynen ende finantie den 19. Maert 1478.

1487. De Delffſche bieren ende andre koopmanſchappen niet hooger te belaſten als andre op haer eygen ſtellen.

Confirmatie van *Hertog Maximiliaen*, op ſeker handveſt van *Graef Willem*, dat niemand op de Delffſe bieren ofte andere koopmanſchappen geen hooger laſt, nogh meerder prijs ſetten en ſal, dan ſy op haer eygen goeden geſtelt hebben. Item, dat die geene die in het Suſterhuys ofte Broerhuys komen, haer goed ſal erven

ven ende beſterven, die twee deel op haer regte erfgenamen, ende het ander derden deel op den huyſe daer ſy in ſterven. Ende ſoo wat Baſtard binnen Delft aflijvig worde, ende vier jaer 't eynden een Poorter geweeſt was, haer goeden die aen den Grave komen, erven ſullen op haer regten erfgenamen van ſwaert ſijde, gelijk of hy een getrouwt kind geweeſt was. Gegeven den 30 dag in Mey 1487.

Succeſſie van het Susterhuys ofte Broerhuys. Baſtaerden ſucceſſie.

Uytſpraeck van *Hertog Philips*, dat de executie op de ſes groote ſteden eerſt ſal werden gedaen op Dordregt, Haerlem, dan op Delft, ende ſoo voort op Leyden, Amſterdam, ende Gouda. Van den 20. September 1496.

1496. Executie op de ſes grote ſteden.

Sekre Articulen aengaende die Veertig ende Vroedſchap binnen Delft gegeven by Koning *Philips*, inhoudende dat die Theſauriers geſamentlijke handelinge ſullen hebben van ontfang ende uytgeef. Datmen niemand tot Theſaurier kieſen en ſal, hy en ſy boven de dertig jaren oudt. Item, datmen geen twee Broeders, nogte die Vader ende ſijn Kint in de Veertig ſal kieſen, ende niemand daer toe te kieſen hy ſy dertig jaren oudt. Item, en ſalmen niemand van die Veertig in de electie van de Wet ſtellen die Vader ende 't Kint, nog twee Broeders in ſijnre cedullen, ende of ſulx gebeurde, ſal die eerſte ſtemme hebbende ſijne ſtemme gebruyken, ende de andere ſal dood ende te niet weſen. Item, dat die Have-meeſters in den Raed ende Vroedſchap van de ſtede weſen ſullen. Datmen alle jaers de keuren van de neringen ſal doorſien, corrigeren ende veranderen, &c. Geſloten den 15. September 1500.

1500. Verkieſinge van Theſauriers. Veertig. Electie van de Wet.

Pri-

1536. Remiſſie ende ſubſidie aan de ſtad Delft om de groten brand.

Privilegie by Keyzer *Karel* aen die verbrande ſtede, ende Poorters van Delft gegeven, inhoudende onder anderen exemptie van alle beden, ſubventien, ende petitien, den tijd van twintig jaren. Item, quytſcheldinge ofte gifte van het overſchot van de hop ende gruytgelde, herbſtſchot, meyeſchot, viſſcherye, &c. aldaer vallende, jaerlijx t'ſamen bedragende ontrent acht hondert pond, voor den tijd van tien jaer. Item, een ſubſidie van vyf hondert ponden te xl. grooten eens. Verkopinge van Sint Jeronimus convent, ende aenſlag van de vrugten van de memorien, ſeven getijden ende gildens, tot het repareren van de parochy Kerken, een nieuwe vaert door 't land, ende twee verlaten met een kolck aen den Leyſendam, vrydom van het ſtapel-regt van Dordregt voor eenige jaeren over de materialen tot timmeragie dienende. Vrydom van alle gemeenlands contributien ende ommegeſlagen den tijd van de vrydom der beden geduyrende. Confirmatie van alle Privilegien ende regten, daer van ſy in gebruyck waeren. Dat de bieren niet hooger ſullen werden belaſt dan andre bieren, ende dat de ſelven bieren volgen ſullen alle vrydommem die op andre plaetſen de bieren werden vergunt. Ommeſlag van twee ſtuyvers op elcke morgen in Delfland gelegen. Dat die uytſpraek tuſſen Delft, ende die van Voorburg, ende Tedingerbroeck, raekende de diepte van de vaert van Delft tot den Leyſendam, ſal werden onderhouden ende in treyn gebragt. Ende die van Rijswijck van gelijcken daer toe te dwingen. Onderhoudinge van een vrye weeckmarckt des donderdags. Dat den Balliuw ende Heemraden van Delfland regtdag houden ſullen

in de ſtede van Delft. Dat haer volgen ſal op die Schie ende op die Have dat haer toekomt. Surcheantie en uytſtel van betalinge van alle voorgaende ſtede renten van den jare 1534. ende 1535. ende nog ſes andre navolgende jaren, ende dan te beginnen daer die laetſte betalinge gelaten is; voort furcheantie van betalinge van alle haerluyden ſchulden, gemaeckt ende gecontracteert voor date van den brand, voor den tijd van een jaer, ende indien ſy verder ſurcheantie behoeven, ſullen 't zelve te kennen mogen geven. Dat alle grondrenten op verbrande huyſen te niet ſullen weſen voor den tijd van vyf andre jaeren, ende daer nae te betaelen vyf andre jaren half gelt. Dat de Burgeren voor elck vat bier tot excijs volſtaen ſullen met drie ſtuyvers, ende die Tappers ſes ſtuyvers, voor den tijd van thien jaer. Dat ſy hondert morgen lands van de Heyligen Geeſt mogen verkoopen, om te diſtribueren onder die ſchamele perſoonen willende timmeren, mits aſſignerende den penning vierentwintig. Dat alle erven binnen de twee jaeren moeten werden getimmert, ende daer voor gecaveert, of ſal 't eynde 't jaer 't ſelve erf by den Schout ende Schepenen toegeſchat werden die 't ſelve betimmeren wil. Settinge op de onverbranden huyſen in recompenſe van de vryheyt die met de verbrande Poorters genieten tot reparatie van de harde daeken. Gedaen op den 26. Juny ende 15. July 1537.

Confirmatie van Keyzer *Karel*, daer by die van der ſtede van Delft wert geconfirmeert ende vermits het verlies in de brand van den jaere 1536, vernieuwt wert het octroy by het welk 1545. Regt van exue.

****

haer

haer geconſenteert is te mogen heffen ende ontfangen van alle goeden ſuccederende, ofte anderſints gaende buyten der voorſz. ſtede muyren, den twintigſten penning, mitsgaders oock generalijken ſoo veel te mogen nemen ende ontfangen van de Inwoonders ofte goeden uyt der ſelver ſtede gaende in andere plaetſen, als die Wethouderen aldaer nemen van de Inwoonders uyt der ſelve plecke vertreckende, komende, binnen der ſtede van Delft, ofte ſoo die Inwoonders van Delft moeten betalen van die goeden die hen uyt andere plecken opkomen, 't zy de tienden, twaelfden, ofte vyftienden penning, het welk genaemt wert exuengelde. Van den 27. Maert 1545.

1547. Geen ſteen ofte kalckovens op een half myl nae aen de ſtadt Delft te ſtellen.

Octroy van Keyzer *Karel*, daer by die van Delft wert vergunt, dat niemant en zal mogen eenige kalckovens ofte ſteenovens maecken of ſetten op een half mijl na aen de ſtede van Delft. Van den 3. Auguſti 1547.

1539. Schoonreloo.

Sententie van den Hove van Holland tot het afbreecken van ſeekre huyſinge in Schoonreloo, tegens het Privilegie der ſtadt Delft getimmert. Van den 21. April 1539.

1548. Leggen van de buyſen, packen van de haring, ende timmeren van de huyſen tot Delfshaven.

Uytſpraek by Commiſſariſſen van Mechelen tuſſen die van Delft en Delfshaven gedaen, over ſeekre keuren ende ſtatuten by die van Delft gemaeckt, opt leggen van de buyſen in de oude haven, packen en den brand van den haring, aenkomende tot Delfshaven. Item, op de timmeragie ende reparatie van de huyſen ende ædificien op die vlecke van Delfshaven. Van den derden November 1548.

Op-

Opdragt van de Ambagts-heerlijkheyt Schonerloo met Coel, ende het halve veer, die viſſcherye ende biertolle aldaer. Item, den haverpagt van Pynaker aen die van Delft gedaen, tot afdoeninge van de laſten daer die van Delft voor gereſpondeert hadden. Gedaan by Keyzer *Karel* den 12. Maert 1559. 1559. Ambagts-heerlijkheyt van Schonerloo, ende Haver pagt van Pynaker aen die van Delft verkoft.

Octroy van Koning *Philips*, om tot verval van de nieuwe werken ende havenen, den tyd van veertien jaren te mogen heffen, ligten, ende ontfangen ten behouven ende profijte van de ſtadt Delft, van alle Stierluyden arriverende ende komende met heuren ſchepen, buyſen ofte boten ter haring, varende op Delfshaven een Carolus gulden eens, voor elcken laſt haring aldaer komende, twee ſtuyvers voor 't gebruyk van de haven, ende reparatie van de kaye ende platinge, van allen Coopluyden die haring zullen vervoeren van Delfshaven ongepackt gelijke twee ſtuyvers voor elck laſt, van den Coopluyden willende haeren haring doen packen op Delfshaven, ende den brand daer op geſtelt te hebben ſes ſtuyvers, ende van den buyſen begerende in dezelve plaetſen te bergen, voor bergloon van elke buys boven de dertig laſten ſes guldens 's jaers, van twintig laſten ende daerenboven tot dertig laſten vier gelijke guldens, ende daer beneden tot tien laſten twee gulden, ende onder de tien laſten eene gulden 's jaers, mits verantwoordende daer van ten profijte van zyn K. M. jaerlijx den twintigſten penning. Van dato den 22. October 1560. 1560. Impoſitie op de haring tot Delfshaven.

Uytſpraeck van die van de rekening tuſſen die ſtede Rotterdam ende Delft, daer by verklaert

wert de Viſſcherye in de vaert van de Billertſe Heul tot de Heul van Overſchie, dien van Rotterdam toe te komen, het Delfſe bier ſonder hooger excijs dan ingebrouwen bier binnen Rotterdam te mogen verkopen, mits van gelijken het Rotterdamſe bier binnen Delft ende Delfshaven mag werden verkoft, ende alſo over ende weder in andre koopmanſchappen. Nog dat die van Delft het Baliuwſchap van Schieland by henluyden gepagt, ende doen ſtellen op Adriaen van Dorp, ſullen reſigneren ende doen ſtellen op Heer Gerrit van Aſſendelft Ridder, of Floris van Kijfhouk, mits genietende reſtitutie van de acht hondert ponden by henluyden daer op geleent, nog aengaende het ſchouwen van de brugge van Schiedam, van de Ouderſchieſe ende Bilderſe Heul, datmen die ſal laten ſoo die te vooren gedaen is, ende meer andre ſtucken, alles op een peyne van duyſent Philippus guldens te onderhouden. Gedaen op den 8. Maert 1513.

1540. Rakende het water der ſtadt Delft.

Ordonantie van den Ed. Hove van Hollandt op de differenten tuſſchen der ſtede van Delft, ende die Heemraden van Delflandt met den Ambagtsbewaerders van Voorburg, Rijswijck, Berkel, Pynaker, Delfgaeuw, ende Ketel, daer by den Heemraden van Delfland wert bevolen den voorſz. Ambagten geen conſent te verleenen tot het inlaten van buyte water, als naer voorgaende communicatie ende advys van die Regeerders der ſtede van Delft, om te weten of 't ſelve die ſtede niet hinder en weſen en mag. Van den 23. September.

Or-

Ordonantie ende Inſtructie op de adminiſtratie van den ontfang der ſtede van Delft, Delfshaven ende datter aankleeft. Van den jare 1551. 1551. Theſaurye der ſtad Delft.

Sententie van den Hove, daer by verſtaen ende geconfirmeert wert het Privilegie van Hertog *Aelbregt*, van dat een Poorter van Delft by confiſcatie niet meer en mag verbeuren dan zyn lijf ende tſeſtig pont uyt ſijn goet. Van den 3. October 1538. 1538. Confiſcatie.

Conſent by die van Delft gegeven aen Jonker *Philips van Spanjen*, tot het deurdelven van den Havendijck, ende ſtellen van een Heul by den den Spaenſchen molen. Van den 24. July 1464. 1464. Deurdelven van den Havendijck.

Conſent van Heemraden van Defland om twee verlaten met een kolck aen den Leydſchendam te hebben, mits dat die van Delft de brugge tot Ouderſchie ſoo wijd zullen uytdelven als de Schie wijd is, ende tot ſulken tijde als het land van Delfland met het water belaſt is, de ſluys van Delfshaven zullen openen, ende open houden ſoo lange alſt van noden is, ende tot meerder gerijf de binnenſte ſluyſen op de Haven zullen verwijden, tot ſulcken wijte als die buytenſte ſluyſe ter Maeswaert is. Van den 17. October 1578. 1578. Twee verlaten met een kolck aan den Leydſendam.

Octroy van Koning *Philips*, daer by geconfirmeert werd de coſtuymen van het uytſetten der Weeskinderen penningen op Weeskamers regt, dat de Rendtſchuldige de loſſinge ende reſtitutie van de hooftpenning tot allen tijden naer waerſchouwinge van een half jaar te voren als de Kinderen tot haar mondigen dagen ſijn 1567. Weeskamers regt.

gekomen, of anderſints de Voogden oordelen deſelve van doen te hebben, ſal moeten op leggen. Van den 23. July 1567.

1597. Rakende de herbergen buyten de ſtadt Delft.

Octroy van de *Staten van Holland*, daer by die van Delft is geconſenteert dat geen Herbergen, Tavernen ofte Cabaretten mogen werden gemaekt ofte gehouden, buyten de Ooſtpoort tuſſen des Stads vryheyt ende Delfgaeuw, buyten de Zuyd ende Ketelpoort tuſſen de Stads vryheyt ende den overſlagh, buyten de Waterſlootſe Poort, tuſſen de Stads vryheyt ende Dijxhoorn, genaemt den Hoorn, ende buyten de Haagpoort tuſſen de Stads vryheyt ende de Hoornbrugge, ende voort de plaetſen tuſſen beyden gelegen, naer advenant deſelve diſtantie. Van den 30. Auguſti 1597.

Delft belegert en onmenteld.

Hoe dat de Delvenaars / door de algemeene partyzucht gaande gemaakt / tegen Hartog Aalbert opgeſtaan zyn; hoe qualyk dat hen die onbedagte wzevelheit bekomen is; hoe dat ze tot overgabe gedwongen / hunne poorten / muuren / en torens / moeſten zien ſlechten en ter aarde werpen; en daarenboven 40 duizend oude ſchilden / tot boete / moeſten opbzengen; en wat daar vorders op gevolgt is / behoef ik hier niet omſtandig op te haalen. Alle onze Hiſtoriſchzyvers vertellen het wijdloopig genoeg; en weeten van de dziftigheit der Delvenaaren / in het verbolgen der Hoekſchen / te ſpzeeken. Maar by deze gelegendheit acht ik het mynen pligt te zijn / den Leezer omtrent een zekeren misſlag van ſommige ſchzyvers te waarſchouwen. Het welke my des te beter geoozloft zal wezen; om dat menig Leezer door het verwarde

en

en aberrechtsch schryven van sommige noot-zakelijk op het doolpad en in een warnest zouw moeten raaken. Het bestaat hier in dat eenige schrybers / daar zy dit belegeren van Delft vertellen / de Hoeksche en Kabeljauwschen door malkander verwarren: dat is tegen Kabeliauws Hoeks / en tegen Hoeks Kabeliauws zeggen. Boxhornius, dit rumoer beschrybende / vertelt dat Hartog Aalbert den Baliuw van Kennemerland / Jan Bloemenstein, afgezet hebbende / in zijne plaats aangestelt heeft Reinout van Brederoden; en dat de Hoeks-gezinden dit zeer euvel opgenomen / en den nieuwen Baljuw bynaa doodgeslagen hebben: dan voegt hy 'er by hoe dat de Hoeksgezinden zich ten deele opgesloten hebben / en door Hartog Aalbert belegert zijn / in het slot Heemskerke; ten deele geblugt zijn naar Delft: en dat de Delvenaars / sterk Hoeksgezind / hen met alle beleefheit ingehaalt hebben; enz. En juist had Hartog Aalbert meer zucht voor de Hoeksche: Bloemestein was Kabeljauws-en Brederode Hoeks-gezind: en 't waren de Kabeljauwsgezinden / die een toeleg op het leven van Brederode gemaakt hebbende / naar Delft zijn geblugt. Had Boxhornius alleen gemist; 't gevaar van verward te worden zoude zoo groot niet weezen: maar de Heer † Bleiswyk zelf / dit belegeren verhaalende / geeft 'er deze reden van / dat de stad de Hoeksche partije te zeer begunstigt; en zich tegens den Graaf uyt hoofde van eenig misnoegen aangehant had. Ja de groote Kronijk schrijft ook dat die van de Hoeksche partije het afzetten van Bloemestein, en het aanstellen van Brederode, zeer

† Pag. 64.

qualijk en euvel namen; en den Heere Brederode lagen geleit hebben. Dat ze daar op door Heer Aalbert belegert zijn op het huis Heemskerke: en dat die van Delft / als vrienden en medestanders der genen die op Heemskerke belegert wierden / tegen Hartog Aalbert opgestaan zijn. Dit schrijven van de groote Kronijk zal Boxhornius en den Heer Bleiswyk op het doolpad geholpen hebben; en Goudhoeve zelf is 'er ook door verleidt. Want hy laat alle die woorden van de groote Kronijk onveranderd; daar hy anders de fouten / die hy vindt of voor fouten aanziet / gewoon is te verbeteren. Daar hebben wy vier goede Schrijvers / die Kabeljauws voor Hoeks en Hoeks voor Kabeljaauws neemen. De meeste Leezers leezen de historie met zulke onzigtigheit met / dat ze zich tegen alle misslagen gewapend houden: en raaken dus in de historie verward. Ik heb denzelfden misslag omtrent de Hoeks en Kabeljauwsgezinden ook in andere gelegendheit vernomen. De gemelde Goudhoeve, geen onbillijk Schrijver / zeit in 't geslagtregister der Wassenaaren dat Jan Wassenaar, Jakobszoon, de Kabeljauwsgezinden uit Leiden heeft helpen verdrijven: en Simon van Leeuwen schrijft de woorden van Goudhoeven slegts uyt; en begaat aldus den zelfden misslag.

Dat ik in het reeds verhaalde gelijk heb / en dat de gemelde Schrijvers de Hoekschen en Kabeljauwschen waarlijk door malkander brabbelen / zal niemand ontkennen die de oude geschiedenissen met oplettendheit geleezen heeft. Ik wil den Leezer hier maar berichten dat niemand alles / wat de Hoeks- en Kabeljauwsgezinden raakt / beknopter by malkander verzamelt /

melt / en netter verhandelt heeft / als J. Heemskerke in zijne Batavisſche Arcadia: uyt welken Schryver ik dit noch met een woord aanmerken wil / dat de Hoeksche party doorgaans voor de beste zaak kampte / maar de Kabeljauwsche beter beleid en overleg had / en dus boven dreef. Maar dat beter beleid en overleg bestond eigentlijk hier in / dat ze beter Hovelingen waren den Vorsten wisten te streelen en te fleemen; hunne tegenparty by de Vorsten zwart te maaken / enz.

De Delvenaars / dus gekastijd / hebben die blak door hunne trouwe diensten wel haast uytgewischt / en de gunst van den zelven Vorst gewonnen. Daar op is gevolgt de vergunning van Hartog Aalbert, hier voor met korte woorden aangetoogen; van de poorten te mogen sluiten / de vesten te diepen / enz. Doch alzoo daar geen gewag word gemaakt van de muuren weder op te haalen / en die muuren met torens en anderzins te versterken / is hun het zelve in 't jaar 1448 toegestaan en vergunt door Philips van Borgonje. Maar wy dienen hier noch eenige aanmerkingen omtrent de voorrechten der stad Delft te maaken; en sommige met korte woorden te verklaaren.

De voorgunning van een have te mogen schieten tusschen Overschie en de Maese is de oplomste geweest van Delfshaven: sommige Schryvers beweeren dat de Delvenaars dit voorrecht verkreegen zouden hebben / om dat ze den Graave in den Vriesschen oorlog een grooten dienst gedaan / en de Engelschen ter Hollandsche besoldinge staande / en van de Vriezen rondom bezet / geweldiger hand ontzet hadden. Doch die Schryvers hebben geen acht

gegeeven op het jaar: zijnde de gemelde vergunning geteekend in 't jaar 1389; en de Engelschen door de Delvenaars ontzet in 't jaar 1396.

De Visschery in de Schie / die hen door den zelven Hartog toegestaan was / wierd hen omtrent de Ketel betwist door Philips van Wassenaar Heer van de Ketel: maar / na dat ze den gemelden Heer deswegen voldaan hadden / heeft hy hen de vrye visschery by open brieve toegestaan.

De vryheit door Hartog Jan, in 't jaar 1424 aan de stad verleend / te weeten dat de genen die wederzijds langs de Schie binnen de 40 roeden wooнen / van de stad af tot de Maas toe / poorters recht zouden hebben / verdient ook haare opmerking; te meer dewijl zy de bevestiging der zelve vryheit in't jaar 1451 wederom verzocht en verkreegen hebben van Hartog Philips. Men zoude denken dat het prosptig door de stad waar / en tot beter bevolking van de stad zoude strekken / dat de buitenluiden zoo eene vryheit niet en hadden. Ook heeft het de stads oberheit naderhand zoo begreepen; en heeft dat voorrecht / of die vergunning / van zelfs laaten verballen. Ik zoude dan gelooven dat de Delvenaars / ziende hunne stad zodaanig groeyen en bloeyen / en bemerkende dat ze langs de Haven / en door de gemeenschap met de Maas / als een grooten toevloed van rijkdom en welvaaren kreeg / en noch grooter te verwachten had / en daar by / zoo zy meenden / niet te vreezen hebbende dat de Inwooners in eene zoo welvaarende stad verminderen zouden; ik zoude gelooven / zeg ik / dat ze als eene aan een schakeling van huizen hebben willen

len maakten tusschen Delft en de Haven. En zy zullen / zoo als ik het begryp / gehoopt hebben dat veele Heeren en Rentenierg / op het buitenleven gezet / en door de aangenaamheit der plaatze en het plaisierig gezigt der voorbygaarende Schepen verlokt / en daar by door deze bysheden aangemoedigd / als om strijd trachten zouden een woonplaats aan de Schie te verkrijgen.

Omtrent de handbeste van 't jaar 1343 / blijkt dat hier al in dien tijd een Lomberthuis heeft gestaan.

Uyt het volgende heeft men 't ook dat 'er te Delft een Lomberthuis gestaan heeft; van welke Lomberthuizen wy wydloopig gesproken hebben onder Dordrecht.

WY *Willem*, Grave ick, doen cond dat allen luden dat wy om dat overgeven dat ons onse stede van Delft overgegeven heeft, dat huys dat der Lomberdenhuys geheten is hen quyt gelaten heb daer voor dertich pont hollants of te slaen vanden ouden pacht die sy ons jaerlicx geven ewelick duyrende, in te gaen van Mey nu naestcomende. In oirconde desen besegelt tot Dordrecht opten xxiiijen dach van October anno 1357.

Het zal hier wel te passe koomen onze Aanteekening op de Lomberdhuizen en Banken van Leeningen / staande in de Zuitsollandsche Oudheden / met een woord of twee op te helderen. Ik zeg daar dat door de Lomberdhuizen / dewelke in verscheide steden van Holland gestaan hebben / niet verstaan moet werden de gemeene Bank van Leeninge: en dat de Banken van

Lee-

Leeninge in 't jaar 1313 / en lang daar na / noch niet opgerecht waren. Maar ik voeg 'er by / ten minſte door openbaar gezag. En dit zal by den beſcheiden Leezer genoeg zijn om mijn zeggen in een goeden zin / en van de zoogenaamde Bergen van barmhertigheit / te verſtaan. Ik wil daarom niet zeggen dat die Lomberdhuizen niet gedient zouden hebben om aan de behoeftige menſchen geld te leenen / en eenige winſt daar voor te neemen: geenszins. En ik beken volmondig dat 'er geld in tijd van nood te krijgen was; en dat 'er pand gegeeven wierd.

By deze gelegendheit zal ik noch 't een en 't andere omtrent de rechte Banken van Leeningen aanmerken. Alle Leezers zullen waarſchijnelijk niet weeten dat 'er voor deezen zoo veel getwiſt is over de Banken van Leeningen: en dat 'er zoo wel onder de Roomſchgezinden / als onder de Protеſtanten / veele Overaas zijn geweeſt / die de gemelde Banken afkeurden / en uytgeroeit wilden hebben.

Voor al dient geweeten dat 'er driederhande [a] Banken van Leeninge / of zoogenaamde Bergen van barmhertigheit / ten gerijve van behoeftige luiden uytgevonden zijn. De eerſte beſtonden hier in dat ſommige godvruchtige menſchen een goede ſomme gelds / of een grooten voorraad van koren / of iet diergelijks / by uytterſten wille nalieten / of by leevende lijve opſchoten; om de behoeftige menſchen daar uyt op zekere voorwaarden te helpen: De voornaamſte voorwaarden quamen hier op uyt / dat 'er maar een zekere ſomme gelijk / en niet

[a] Navarr. de Uſur. n. 59. Bonacina de Contract. diſp. 3. q. 3.

voor-

hooger / geleent wierd: dat het geleende binnen zekeren tijd wederom gebragt moest worden. Dat de ontvanger / tot verzekering van 't geleende / den uitreiker een zeeker pand ter hand moest stellen. Dat de uitreiker iedere maand een profijtje mogt trekken; om den bedienaar of de bedienaars van zodanige Banken te beloonen: dat / indien het geleende op den gestelden tijd niet wedergegeeven wierd / de panden verkocht / en 't overschot van de onkosten aan den eigenaar van 't pand wedergegeeven moest worden. Verscheidene Roomsche Schrijvers hebben de regelmatigheit van deze Banken [b] betwist / of ten minste in twijfel [c] getrokken. Hunne voornaamste redenen waren dat men hier geld moest geeven voor 't leenen van goed of geld: en dat was naar hun begrip woeker. En hoewel dat verscheide Pauzen / als Paulus II, Sixtus IV, Innocentius VII, en eindelijk Leo X in de Kerbergaderinge van Lateranen, zoodanige Banken goedgekeurt hadden; dat konde hen niet gerust stellen. De Pauzen / [d] zeiden zy / hadden alle de omstandigheden van die Banken niet goedgekeurt; of / zoo zy alles al goedgekeurt hadden / zodaanige geschillen / dewelke enkelijk op de natuurlijke reden steunden / en uit de H. schrift niet uitgeweezen konden worden / behoorden niet tot de Pausselijke uitspraak. Eindelijk was alles / zoo zy zeiden door het gebruik niet aangenomen; 't welk in de Kerkbergaderinge van Lateranen vastgestelt was.

De tweede soort bestond hier in / dat 'er een somme gelds op jaarlijksche renten opgenomen

[b] Caietan. t. 2. opusc. 6. Dom. Soto lib. 6. qu. 1. art. 6. Arragon. qu. 78. art. 4. [c] Silvester V. Usura. [d] Soto ibid.

wierd;

wierd; om de behoeftigen / omtrent op den zelfden voet als boven / in tijd van nood te helpen.

Tegen deze tweede soort zijn veel grooter en menigvuldiger zwarigheden ingebragt; dewelke hier niet te pas zouden koomen. Het zal genoeg zijn een van de voornaamste redenen te vermelden: Het geld / zeiden zy / word opgenomen / en de rente gevestigt / op de bank van leeninge zelf. En die bank van leeninge / zeiden zy / wat is die anders als het geld zelf? En zoo zoude het geld een onderpand / of vestenis / moeten zijn van zich zelven of van de rente: dat geld gaat weg / en in verscheide handen; en zoo zouden alle die het geld ontfangen / ook bezwaart worden met dien last. Dit was / zoo als zy het verstonden / een louter bedrog / een tijtel zonder zake / enz.

Noch wierd 'er ingebragt dat 'er doorgaans een groote en overmaatige winst genomen wierd: dat de armen meer uytgezoopen als geholpen wierden: De derde soort bestond ten deele uyt penningen / door liefdaadige menschen om de armen te helpen nagelaaten; ten deele uit penningen / dewelke ten zelven einde opgenomen; en by de eerste / als die niet verre genoeg en strekten / geboegt wierden. Doch na veel twistens / en harrewarrens / is de zaak ebenwel op veele plaatzen in gebruik gebleeven; en zijn alle die zwarigheden mettertijd van zelfs verdweenen of in 't vergeetboek geraakt.

By de Protestanten is zeer binnig / en met zeer grooten nadruk / gekraakeelt over de byzondere Lomberhuizen; en over de Leentafelen / dewelke hier te lande noch na 't jaar 1600 / ja tus-

tuſſchen 1620 en 1640 / dikwils dooꝛ Italiaanen en Savojaerden bedient wierden. [a] Veele Predikants hebben die banken of tafelen van leeningen van byzondere perſoonen / al waren ze dooꝛ de hooge Overheit toegelaaten / afgekeurt ; en hebben de houders van zodanige banken van de tafel geweert. Verſcheide Predikanten en Claſſes hebben een gelyke uytſpraak over die zake gegeven ; maar andere Schryvers en Predikanten hebben die luiden / en zulke tafelen van leeninge / met geen minder kracht voorgeſtaan.

In het Traktaatje / Res judicata, worden behalven verſcheide Proteſtantſche Godgeleerden / wel 30 Provinciale Synoden bygebragt ; welke zich tegen de Lombardhuizen verklaaren. De zwarigheit beſtond hier in / dat die Lombardiers behalven het pand / dat zy tot hunne verzekeringe kreegen / ook eenig intereſt of woeker genooten : waar mede de armen / volgens de H. ſchrift / niet bezwaart mogen worden? Dat ze allerhande panden / tot de kledinge en noodige handgereedſchappen toe / zonder dewelke de arme menſchen zich niet behelpen konden / tot hunne verzekering aannamen : dat ze al te groote winſt trokken. Van dit groot woekeren dient hier een woord of twee aangetekend. Zoo dient dan geweeten dat † Jean Jaques Gerbin, tafelhouder te Franiker / in 't jaar 1629 een boekje uitgegeeven heeft ;

[a] Zie het Duitſche Traktaatje onder den naam van Res judicata door G. Voetius en zyne Medeſtanders uytgegeeven.

[b] Zie Noodige Verantw. voor de Banken van Leening dooꝛ J. Krieks.

† Zie 2de deel van Res judicata.

waar

waar in vermeld ſtaat dat de eerſte tafelhouders Jooden zijn geweeſt / en gewoon waren twee ſtuivers ter week van ieder pond te neemen: dat was meer / zoo als hy zelf uytrekent / als tegen 86 gulden en 13 ſtuivers ten honderd in 't jaar. En dan behielden: zy noch alle de panden / dewelke op den gheſtelden dag niet geloſt en wierden: welke panden zy noit hooger / als voor de halve waarde / begeerden aan te neemen. Daar na trokken de Lombarden drie groot van ieder pond ter week / dat is 65 ten hondert: en behielden ook de panden / die daar over het jaar en de ſes weeken geſtaan hadden. Naderhand zijn ze uit het gantſche land verjaagd / en door die van Utrecht allereerſt weder ingelaten: wanneer hun verlof gegeven is om eene ſtuiver van ieder pond ter weeke te trekken; bedraagende in 't jaar ruim 43 gulden ter week. Wat laater is het intreſt op een blank / dat is 32 en een half ten honderd; en daar na op een halve ſtuiver ter week / dat is 21 gulden en 13 d' halve ſtuiver ten honderd / gedaalt. En hier op bleef het ten tijde van den gemelden Gerbin, volgens zijn eigen ſchrijven / meeſt over al ſtaan.

Maar de tafels van leeningen / en de Lombarden zelf / zijn ook niet onverdedigd gebleeven: Mareſius, de beruchte Salmaſius, en veele anderen hebben voor de byzondere banken van leeningen / en voor de houders van de leenbanken / met geen minder yver geſtreeden / als 'er andere tegen geſtreeden hadden.

Doch deze twiſt liep voornamentlijk op de tafels of banken van byzondere menſchen. Tegen de banken van leeningen / op order van de

Ma-

Majeſtraat opgerecht en van haarentwege bediend / of verpacht / hadden de beſtrijders der gemelde leenbanken zoo veel niet in te brengen.

De handveſten van de jaaren 1270 / of liever † 1274 / 1340 / en van meer andere jaaren / mag ik zoo niet voorby ſtappen / zonder iets van de Delfſche brouwerijen te zeggen. Dat Graaf Floris van de ſtedelingen van Delft niet meer gruutgeld afgevorderd wilde hebben / als de luiden buiten de ſtad woonende daar voor betaalden / is een teken dat de brouwerijen te Delft al vroeg in zwang gegaan hebben. Doch Bleiswyk heeft daar zoo wijdloopig van geſchreeven / dat wy 'er niets by te voegen hebben. Wy zullen hier maar zeggen dat de vergunning van Willem IV van 't jaar 1340 / dat de Brouwers van Delft zelfs mogten hoppen / dat is niet gehouden waren hunne hoppe van de Graven te koopen / groot voordeel aan de Delvenaars gegeeven heeft. Dus zijn de Delfſche bieren in groote achting geraakt; zoodanig dat ze allerwegen verzonden wierden. Hier toe heeft veel geholpen / dat geene ſteden van Holland of Zeeland / volgens eene vergunning van Willem VI, en van Maria van Borgonje, de Delfſche bieren met hooger impoſten mogten belaſten als hunne eige bieren. Door dit middel, zegt ‡ zeker Schrijver / is deze ſtad ryk en magtig geworden boven haare gebuuren: want byna het derde deel der ſtad waren brouwerijen: zoo dat de koopmanſchap van terwe, gerſt, mout, boekweit,

† By van Leeuwen ſtaat 1270; maar by Bleiswyk is de handveſte getekent 1274.

‡ Vervolg op Guicciardyn, in Folio.

*****

ha-

haver, hoppe, hout, en alles wat tot de brouwerijen noodig is, hier ook meer bloeide als in andere ſteden . . . . Hier wierden verſcheide bieren gebrouwen; als Delfs-Luyks, Delfs-Engelſch, Delfſche Pharao, Delfs-Iſraël; dewelke door de kracht van de mout en hoppe altemets de hoofden van de huisluiden op hunne maaltijden doet omkeeren. Voor 't gemeene volk word dunne bier gebrouwen, genoemd Delfſche keuit. Daar wierden volgens Bleiswyk noch andere ſoorten van bieren gebrouwen; als Meuſelaar, Valle, Kuys enz. Dat het derde deel van de ſtad uyt brouwerijen beſtaan zoude hebben / is waarſchijnelijk wat vergroot. En dan zoude de ſtad naar alle ſchijn niet zeer groot zijn geweeſt: † daar nochtans Delft / Delfshave daar onder begreepen / noch in 't jaar 1515 de grootſte ſtad op een na van gantſch Holland was. Ik heb den gemeenen man wel hooren zeggen dat 'er eertijds te Delft 100 brouwerijen geſtaan hebben: maar dat is de zaak in tegendeel verkleint. De Heer Van Bleiswyk telt meer als 100 brouwerijen op; dewelke ſedert het jaar 1600 afgebroken zijn: en hy meent dat' er noch verſcheide / daar hy geen kennis van heeft / te niet zijn gegaan. Hoe dat die vermindering bygekomen is; te weeten deels door nadeelige ordonantzien van Keizer Karel, deels door den Oorlog met Spanje waar door het verzenden van bieren verhindert wierd; deels ook door het verhuizen van de Brouwers; dewelke te Haarlem / te Dordrecht / te Breda / te Rotterdam gingen woonen / ſtaat ook by Bleiswyk vermeld.

En om dat we boven van den Baljuw van

† Bleiswyk, pag 87.

Delf-

Delfland hebben beginnen te ſpreeken / zal het ook niet buiten den haalt zijn dat we hier ietz van de welgeboorne Mannen zeggen. Het is waar dat dit zoo wel onder de andere ſteden zoude paſſen als onder Delft: maar dat oock al paſt / moet ergens te pas gebragt worden. En is deze zaakt / om veele omſtandigheden die daar in voorkomen en de kennisſe van den adel raaken / wel waardig / om wat wijdloopiger verhandelt te worden: te meer / om dat het veelen misſelijk voorkoomt dat zoo veele Boeren / die 't ampt van welbooren Man bekleedt hebben / edel zouden zijn; en voor adelijke perſoonen moeten gehouden worden. En ik geloof dat 'er veele zijn / die van den boeren Adel niet veel gehoort en hebben: en die 't niet onvermakelijk zal zijn / den uytleg van dien Adel te weeten. Boxhornius verhaalt ergens uyt de Hollandſche kronijk dat Graaf Floris V 40 van de aanzienlijkſte en bemiddelde huisluiden veradelt en Ridders geſlagen heeft: en hy meent dat het dezelve zijn / dewelke door de wandeling welboore of welgeboorene Mannen genoemt worden. Waar uyt dan volgen zoude dat de zoogenoemde welgeboorene Mannen waarlijk edel van afkomſte zijn: of / om beter te ſpreeken / edel zijn geweeſt / zoo lang als 'er in 't verkiezen der welgeborene Mannen op de afkomſte gelet is. Hugo [a] de Groot zeit ergens dat ze onedel waren; en meent dat ze zoo genoemt wierden / om dat ze van aver tot aver van vrije en eerlijke luiden: geſproten waren / en dat ze het recht hadden om haar wapen, dat is, geſlagt teiken, openlijk te voeren, te rijden meteen ſpoor, en ſchotvry te zyn. Maar dewijl

Van den Boeren Adel, en, of de welgeboorene Mannen van Adel plagten te zyn.

[a] Inleid. I boek, 14 deel.

dat alles huiden door het gebruik met anderen gemeeen is gemaakt / blijft alleen dat onderscheid / zeit hy / dat welgeborene Mannen gebruikt worden als rechters van des Baljuws hof / in plaatze van leenmannen ; en daar door by zijn van tot het Schepens ampt verkoren te worden. Simon van Leeuwen, die een byzonder Traktaatje van de Edelen en welborenen in Holland geschreeven heeft / koomt in dat Traktaatje zoo verre met Grotius over een / dat ze niet edel van geboorte zijn : maar dat ze bijheit gehad zouden hebben van hun wapen openlyk te voeren / met een spoor te rijden / schotvry te zijn / en ook vry te zijn van het Schepen-ampt ; dat alles stelt hy onder de fabelen. Door al mag hy 'er niet van hooren dat Graaf Floris 40 van de rijkste huisluiden of boeren Ridders geslagen zoude hebben. Hy staat wel toe dat de welborene Mannen eertijds aanzienlijker waren als tegenwoordig ; dat sommigen van hen het recht gehad hebben van de vrije jagt ; ja eenigen onder de edelen zijn gerekent : maar dit is mogelijk daar door geschiedt / zoo als hy het verstaat / dat 'er eenige edelluiden tot het ampt van welbore Mannen beroepen wierden. Om te bewijzen dat ze niet schotvry waren / brengt hy desen brief by van Willem III.

WY *Willem*, Grave van Henegouwen, Hollandt, Zeelandt, Heere van Vrieslandt, &c. doen condt allen luyden, &c. Hoe ons Welboren-luyden een twist hadden jegens de gemeinte, &c. waer aff wy haer eenen dagh leyden in den Haghe, daer wy toe ontboden hadden, ende daer oock waren Edele luyden, on-

se

ſe lieve ende getrouwe mannen, Heere Gerrit, Heere van Voorne, Burghgraeff van Zeelandt, Heere Gye van Vlaenderen, Heere van Putten ende Stryen, Heere Jan, Heere van Arckel, Heere Pieter, Heere vander Leck, Heere Gysbert van Iſelſteyn, Heere Zweder van Abcoude, Heere Jan van Cruninghen, Heere Dirck, Burggrave van Leyden, Heere Simon van Benthem, Heere Daniel ende Heere Claes van Merwede, Heere Jan vander Duſſen, Heere Herbaren van Rieden, Heere Dirck van Oeſthoorn, Heere Dirck Boekel, Heere Willem van Naeldtwijck, Heere Dirck van Suydtwijck, Heere Arent van Grunevelde, Heere Jan van Steenvoorden, Heere Jan vander Zijl, Ridderen; ende andere Ridderen ende Knapen, veel die onſe mannen zyn, &c. ende voort geſamentlijck die Schepenen van de Steden van Hollandt ende Zeelandt, &c. ende in de daghvaert beſloten is, dat die gheen die niet bewyſen en konden datſe Edel waren van affcomſte, Schot (dat is, Schattinge) moſten geven met die gemeente, ende hebben dat bezegelt met onſen zegel, ende gebeden onſe lieven ende getrouwen mannen, Heer *Dirck*, *Heere van Brederode*, *Willem van Haerlem*, *Dirck* zyn Broeder, *Willem van Egmondt*, *Claes* zyn Broeder, *Gerard van Eemskercke Knapen*, dat zy deſe letteren gemeen met ons zegelen, ende is geſchiet in den jare 1305.

Om dat op dien dagvaart beſloten wierd dat niemand ſchot vry was / ten waar hy zijn edeldom bewyzen konde / beſluyt hy dat ze van geen adel / en vervolgens ook niet ſchotvry / zijn geweeſt: want / zegt hy / waren zy van adel geweeſt / en door Graaf Floris veradelt / zou-

de zulks binnen den tijd van tien jaaren in geene vergetendheit zijn geraakt.

Noch brengt hy eenen brief by van Philips van Borgonje, onder wien het zelfde geschil weder opgekomen was: in welken brief dit beschreid gegeeven word dat sy betoon en bescheid van hun welborenschap moesten overleveren in handen van den Stedehouder en Raad van Holland: welke Stedehouder en Raad dan onderzoeken zouden hoe dat de gemelde welborene mannen de gemelde vryheit van ouds genooten hadden. Deze brief / gelijk ieder ziet / dient weinig ter zake; en 't was niet meer als redelijk dat de geenen / die in hun recht gehandhaaft wilden weezen / eerst en voor al bewijs van hun recht moesten geeven.

Op een andere plaats / te weeten † in de kostumen, keuren, en ordonantien van het Baliuwschap van Rhynland, beweert hy dat de luiden van dit gewest van ouds verdeelt zijn geweest in Edelen, dienstbaaren, dat is onvryen, en in welgeborene: Welgeborene, zeit hy voorders / waren de gene die van de lijfeigenschap en dienstbaarheit ontslagen waren; zoo dat hy de welgeborenen onder de edelen niet en rekent / en van de edelen onderscheidt. In dit werk bekent hy echter dat de Welgeborene mannen meer als eens by den hove schot- en lot-vry zijn verklaart.

Maar in zijne Batavia Illustrata koomt hy naarder; en hy bekent daar dat de Welgeborene mannen ten platten lande / te weeten zoo lang als men op de geslagten plagt te letten / van adel zijn geweest / en daar by vry waren van schot en lot: en dat sy in alle de disputen /

† Inleid. p. 8. en 9.

die

die daar over geweest zijn / altijd in hun recht gehandhaaft zijn / zoo wel by de Graven als by de Gerechtshoven.

Ik wil in deze zake als noch geen vonnis vellen: maar ik zal alleenlijk eenige bemerkingen opgeeven; dewelke dien hoeren adel / of de adelijke afkomste der welgeborenemannen / al by schijnen te begunstigen. Voor eerst de naam zelf van welgebooren schijnt by onze Schrijvers niet anders te beteekenen als uyt een adelijk geslagt gesproten. Als de Heemraaden van Delfland / van Rhijnland / van Schieland / enz. in de oude brieven † der Graven de welgeborene Heemraaden genoemt worden / willen de Graaven geenszins zeggen datze uyt de dienstbaare luiden gesproten / en uyt die dienstbaarheit verlost waren: maar zy willen zekerlijk zeggen dat die Heemraden afkomstig waren van een adelijk geslagt. Indien men de lijst der voornoemden Heemraeden by S. van Leeuwen wil nazien; men zal bevinden dat alle de geenen / die met hun toenaam uytgedrukt staan / van adel waren: zoo dat het zelve van de andere weinigen / die 'er zonder toenaam vermeldt worden / ook te denken staat. Zouden die Heeren / waar onder veele Ridders waren / zich niet gelelgt gehouden hebben over den tytel van welgeboren; indien een welgeboren man uyt dienstbaare luiden gesproten was? En als de Keizerin Margare-

† Brief van Hartog Aalbert van 't jaar 1361, des woensdags na S. Thomas dag.
Brief van Willem 3. van 't jaar 1323.
Brief van Willem 3. van 't jaar 1336.
Brief van Willem 5. van 't jaar 1347. op S. Pieters avond in de winter enz.

ta † in 't jaar 1346. aan die van Noordtholland/ dat is van Delfland / Rhijnland / enz. beloofde datze niemand tot haaren gezwooren Raad zoude aanneemen, hy en waar een welgeboo-ren man: is dat te zeggen / hy en waar van de dienſtbaarheit ontſlagen; en vervolgens / hoe aanzienlijk dat hy weezen mogt / evenwel uyt dienſtbaare luiden geſprooten? Ik meene neen: en ik meen dat de edelluiden / die met zulke plaatzen gediend waren / en 'er ook recht toe hadden / ook neen daar tegen gezeit zouden hebben.

Ten tweede / daar de zaak voor het Hof diktwils bepleit is geweeſt / en den welgeboorene mannen altijd toegeweezen is / ſchijnt de zaak buiten alle twijfel geſteld. In 't jaar 1530 / den 21. Maart / †wierden de welgeboorene mannen van Akkerſloot gedaagt voor den Hove van Holland / om dat zy de groote laſten van het dorp / benebens de andere huisluiden / niet wilden draagen; en hunne goederen onder eede niet wilden opgeeven. Waar op zy antwoordden datze afkomſtig waren van goede edele ſtamme: en dat diensvolgens zy / en hunne voorvaders / altijd zoo verre vry waren geweeſt / dat ze in de gemeene laſten van ſchot / lot / bottinge / en andere ongelden / niet meer behoefden op te brengen als het tweede deel. En daar op is de zaak tot hun voordeel uytgeweezen. En ſtaat aantemerken dat de welgeboorene mannen van alle de nabuurige dorpen / zoo als die van Akkerſloot tot hunne verdediging inbragten / hunne goederen ook op hun enkeld woord en zonder eed inbragten / en

† Sententien van den hoogen en Provinc. Raad van Holl. pag. 302.

niet

niet meer als twee deelen betaalden. Op den zelfden voet zijn de welboore mannen van Lis/ den 21. Juny 1538/[a] by geſprooken van de Koekelduinen met helm te beplanten.

Zoo eene uytſpraak is 'er ook gegeeven booz de welgeboorene mannen van Kaſtrikom den 15. July 1538: daar ook dooz de welgeboorenen ingebzagt wierd dat zyluiden bzy waren van alle laſten behalven van de beden; en dat ze zelfs in de beden niet meer betaalden dan twee Rhijnſche guldens; als de gemeene huisluiden dzie Rhijnſche guldens betaalden.

[b] In 't jaar 1527/ den 4. Apzil/ zijn de welgeborene mannen van Zebenhuizen eben eens booz den Hove van Holland ſchot- en lot bzy verklaart Waar omtrent aangemerkt moet wozden dat volgens twee Gzaaffelijke handveſten/ de eene van Floris V. van half vaſten 1291/ de andere van Jan van Henegouwen, van 't jaar 1303/ niemand bzy is van ſchot en lot te betaalen/ dan die goede blijken kan geeven van zijnen edeldom.

Aanmerkelijk is de uytſpzaak/ dewelke den 4. Maart 1532. gedaan is ten boozdeele der welgeboorene mannen van Maasland: welke uytſpzaak wy boven al/ ter gelegendheit van een ander verſchil/ te pas gebzagt hebben. In dit proces doen de boozgemelde Welgeborenen gelden dat in Holland dziederhande soozten van wereldlijke ſtaaten waren; te weeten Ridderſchap, Welgebooren, en Huisluiden. Dat de Ridderſchap waren luiden van edelen oorſprong gekomen, hen ridderlijk houdende zonder ambachten of landneeringe te doen. Welgeboren

[a] Ibid. p. 316.
[b] Ib. p. 79.

luiden waren uyt edele ſtamme nedergekomen, hen niet ridderlijk houdende; maar hen ſtellende tot ambachten, landneeringe of wat anders te doen. De Huisluiden ſtelden hen tot ambachten of landneeringe; en waren van geen edele ſtamme of welgeboren luiden nedergekomen. De Ridderſchap ende welgebooren luiden waren vry en ongehouden der Koninklijke Majeſteit, als Grave van Holland, jaarlijks te betaalen eenige riemtaalen, ſchot; en hofdienſten of andere ſervituiten te doen: maar de huisluiden waren daar in gehouden. Zeggende voort, dat de Impetranten waren welgeboren mannen, nedergekomen uit edele ſtamme, doende landneeringe; en altyd daar voor geacht en gehouden in Delfland enz.

Eindelijk zijn de gemeene huisluiden van Zevenhoven / Nieuwveen / Halſlagen en Rijndelſtaart den 1 Maart 1456. een derde in hun erf-ſchot verminderd / om dat de welgeborene mannen dat zelve ſchijen niet hielpen draagen. Hertog Philips die de uytſpraak gaf / praamde de welgeborene mannen niet tot het betaalen: maar / ziende dat de gemeene huisluiden daar door te veel bezwaert waren / gaf hen een derden tot afſlag. Ja / 't gene alle diſputt ſchijnt af te ſnijden / Bartholomæus Vleerman wierd onder de welgeboore mannen van Delfland niet aangenomen / door dat hy by ſes adelijke getuigen van zijn geſlagte deed blijken dat hy van adel was / en gebooren was uyt de maagſchap van Goirle Byelingen. *

Dus ſchijnt het vaſt genoeg te ſtaan dat de welgeboorene luiden / door het veranderen van de landregeeringe / door edelluiden zijn gehouden. Na die verandering is 'er in het verkie-

* Zie Vander Houve Handveſtkron. enz.

zen

zen van de welgeboore mannen / die met de Baliuwen der dorpen op de rechtdagen verschijnen moeten / zoo geen acht gegeeven op de rechte welgeboore luiden: en worden de andere huislniden / zonder naar hunne geboorte te vraagen / ook tot dat ampt gekozen. Maar daar uyt volgt niet dat die genen / die toonen konnen dat ze waarlijk welgeboore luiden zijn / en uyt de oude welgeboorenen of boeren-adel voorthoomen / van hunne rechten verstreken zijn. In tegendeel [c] S. van Leeuwen gewaagt van eene uytspraak / dewelke voor de welgeboornen van Delfland tegen den Baliuw van Delfland gegeeven is den 2. Febr. 1665. En den 26. Sept. 1624. zijn de welgeboore mannen van Uytgeest voor een derde deel vry verklaart van herbstbede; bottingen / en vroonschulden: En ik ben over eenige jaaren van goeder hand onderreeht dat zeker N. vander Valk te Naaldwijk / tegen eenige Edelluiden gewedt hebbende dat hy zoo wel uyt jaagen mogt gaan als zy / het proces voor den Hove van Holland gewonnen heeft. En ik weet het zeer wel dat hy / die anders soberlijk aan de kost kon koomen / van tijd tot tijd uyt jagen ging.

Maar nu zoude de vraage zijn hoe dat die welgeboore luiden aan hunnen adel gekomen zijn; en hoe oud dat die boeren adel wel weezen mag. Hier omtrent zoude een vierderhand antwoord gegeeven konnen worden. 1. Dat een gemeene adel niet anders te zeggen is als dat een adelijk persoon / van aver tot aver / van vrye / eerlijke / en om zoo te spreeken / ondienstbaare persoonen gesproten is. 2. Dat die welgebore mannen / gelijk veele beweeren / de nakomelingen zijn van de huis-

[c] Bat. Illustr. p. 340.

lui-

luiden of boeren / dewelke dooz Gzaaf Floris tot Ridders geslagen zijn. 3. Dat die welgeboore mannen hunnen adel booz geld van de Keizers verkreegen hebben. Of ten vierde / datze afkomstig zouden zijn uyt de bekende adelijke en ridderlijke stamhuizen: en dat hunne boozouders / 't zy tot geringen staat verbalden / 't zy om andere reden / zich tot den landbouw begeeven hebben. Wy zullen eerst van 't twede beginnen.

Of Gzaaf Floris 40 boeren tot Ridders geslagen heeft of niet / zal ik nu niet onderzoeken; om dat ik dat verschil niet duidelijk genoeg en naar ieders genoegen te beslissen zie. Maar genomen / hy had het gedaan; die 40. Ridders zouden al zeer vermenigbuldigt moeten zijn; indien alle de welgeboore mannen / die zederd het jaar 1295 tot het jaar 1600 toe / en laater / daar booz bekend zijn geweest / uyt die veertig van vaders wegen afdaelden. Uyt het boozgaande / en uit de lijst der welgeboozne mannen van Rhijnland by S. † van Leeuwen, schijnt te blijken dat de dozpen al temaal / of meest altemaal / welgeboorene mannen gehad hebben: en wat is 'er een getal van dozpen in Zuyt- en Noozt-holland? Voegt daar by / dat 'er op een en den zelfden tijd zoo veele welgeboorene mannen zijn geweest in een dozp. In de zaak / hangende tusschen de welgeboore mannen en de gemeene huisluiden van Maasland / wozden meer als 30. welgebore mannen opgetelt / daar dan noch by staat / met haare consorten. En by Van Leeuwen, in de Inleidinge tot de kostuimen / keuren / en ozdonantien van Rhijnland / kan nagezien wozden hoe veele welgeboore mannen dat 'er in de

† Kostuimen van Rhynl. in de Inleid.

vier-

bierſchaer van Rhijnland gezeeten hebben zederd het jaar 1500. Het is onwaarſchijnelijk/ zeg ik/ dat die veradelde boeren zoo vermenigvuldigt zouden zijn/ en zich zoodanig verſpreidt zouden hebben dooz alle de dozpen van Holland en Weſtbzieſland.

Voegt hier by dat de welboore mannen over het betaalen van ſchot al in 't jaar 1305. gekraheelt hebben met de gemeente/ dat is de gemeene huisluiden; en dat die zaak in 't zelve jaar gebzagt is[d] booz Willem III. De uytſpzaak/ die 'er op gegeeven wierd/ beſtond hier in; dat de geenen/ die hun edeldom niet bewijzen konden/ ſchot moeſten geeven met de gemeente. Indien de welboore mannen niet ouder waren als het jaar 1295/ en toen Ridders geſlagen waren; hoe kon 'er in zoo kozten tijd/ dat is tien jaaren daar na/ twyfeling en twiſt gereezen zijn over hun' edeldom? En wat moeite behoefden zy toen te doen/ om bewijs van hunne adelijke afkomſte te vinden? Uyt deze handveſte ſchijnt eer te blijken dat de welgeboore mannen bzy ouder moeten zijn; om dat de blijken van hun geſlagt al eenigzins verduiſtert waren/ en opgezocht moeſten wozden. Het welke noch dundelijker ſchijnt te blijken uyt de handveſten van[e] Jan van Henegouwen, en van[f] Floris V. zelf. Want als Floris V/ by boozbeeld/ verklaart dat de gene/ die geen getuigen kan doen van ſwaerd ſyde, ſchot ſal gelden met de buyren, dat is met de boeren of huisluiden; van wien kan hy anders ſpreeken als van de welboore mannen; dewelke naderhand over de zelfde zaak zoo dikwils met de

d Zie van Leeuwen Redenering van het recht der Edelen, c. 11.
e Van 't jaar 1303. f Van 't jaar 1291.

huis-

huisluiden over hoop gelegen hebben? Zoo schijnt het dan vast te staan dat het tweede antwoord geen plaats kan hebben; en dat de Welboore mannen niet afkomstig konnen zijn van die boersche Ridderen. Indien ik dan dat ridderslaan op het gezag van de Hollandsche Kronijk zouw willen voorstaan en verweeren/ zouw ik een kleinen draay aan de zaak of aan de vertellinge van den Kronijkschryver geeven. Ik zoude zeggen/ 't gene reeds genoegzaam beweezen is/ dat 'er al welgeboorene mannen of adelijke boeren waren; maar dat Floris V. veertig van de voornaamste en bemiddelste tot de ridder-order verheeven heeft. Dit koomt in alle deelen met den Kronijkschryver over een; is minder aanstootelijk en onwaarschijnelijk als dat hy enkelde boeren/ als tot spyt en kleinachtinge van den ouden adel/ tot de ridderlijke waardigheit verheeven zoude hebben; en strijdt niet tegen de voorgemelde handvesten. Ja dewijl de Graaf de aanzienlijkste en fatzoenlijkste huisluiden daar toe gekozen zoude hebben; en de adelijke huisluiden zekerlijk voor de aanzienlijkste en fatzoenlijkste gehouden moeten worden; zoo blijkt dat deze verklaaring niet alleen waarschijnelijk/ maar gansch noodzakelijk is. Echter hebben wy daar door de eerste opkomste noch niet van de welboore mannen.

Dus koomen wy tot het derde antwoord; dat de welboorene mannen hunnen adel voor geld gekocht zouden hebben van de Keizers. En dit zoude iemand konnen trekken uyt een handveste van Jan van Beyeren, van den 27. April 1422: welke handvest hier/ tot klaarder bevattinge der zake/ dient opgelevert te worden.

Johan

Johan, by der gracie Godts, Palensgrave op den Rhyn, Hertoge van Beyeren, &c. Lacte weeten al onſe Baljuwen, Schouten, Rechteren, Edel-mannen, Schepenens, Geſworens, Aſingen ende Boden over al in den Lande van Hollandt, hoe dat wy dagelijckx veel vervolgt werden, dat ſommige van de gemene Huys-luyden in de Dorpen geſeten, by den Allerdoorluchtichſten onſen genadigen Heere den Rooms-Koningh geweeſt zyn, ende ſommige aldaer geſchickt hebben om privilegie, ende vryheyt van Edeldom, die ſy van ſynre Mogentheyt verkregen hebben, in groot achterdeel onſer Heerlijckheit. Ende want onſe meninge niet en is, ons Genadigs Heeren, des Koninghs brieven te krencken, ſo wy wel kennen dat het in ſijne Koninckliycke maght wel is, den onedelen te edel n, nae dat hem Godt ende die weereltlijcke wijsheyt, tot de Keyſerlijcke Hoogheydt verheven heeft, maer meynen dat hy ons billijck aen onſen dienſte met ſijnen gifte niet verminderen, noch buyten onſe conſente niet verachteren en ſal, ſoo iſt dat wy u ontbieden, ende bevelen op onſe hulde, dat ghy voortaen op ſulcke Koninckliijke brieven, als voorſchreven is, niemands aenbrengen en hoort, noch en vordert, noch vonniſſe daer op en vraeght, noch en wyſt, ten zy dat onſe brieven van confirmatie daer by zyn. Ende offer eenige tot deſen daghe toe deurgegaen zyn, voor u ofte voor uwer eenigh, ende heure brieven van getuyge, daer aff buyten ons gekregen hebben, ſoo willen wy dogh dat hun die geen ſtaet nochte baete en doen, maer dat ſy in Huys-luyden ſtaet weſen ende blyven ſullen, &c. Datum in den Hage den 27. April 1422.

Hier

Hier uyt hebben wy althans dat ſommige huysluiden / zekerlijk van het rijkſte ſlag / bzieven van adel dooz kracht van geld hebben weeten te verkrijgen. Dus vindt men ook dat zeker Laurens van Overveſt den adel bekomen heeft van Keizer Sigismundus; 't welk op S. Jacobs dag 1415. beveſtigt is dooz Willem van Beyeren. Ja het ſchijnt uit den bzief van Jan van Beyeren te blijken dat dit gebzuik al zeer gemeen is geweeſt.

Maar ik zie niet dat dit op de oudſte welgeboorene mannen gepaſt kan wozden: en het koomt my zoo booz / dat eenige welgezeetene huysluiden / ziende ſommigen van hunne gebuuren of andere huysluiden met den naam van edelluiden pzonken / het ampt van Welgeboore mannen of van Rechters bekleeden / in het opbzengen van verſcheide laſten boozbygegaan wozden / of minder betaalen / en dus het hoofd boven de gemeene huysluiden opſteeken; ook gaande gewozden zijn / om zoo eene kroon op 't hoofd te kzygen / en om niet minder te zijn van aanzien / als luiden die diktwils minder waren van magt. Dit geloof ik daarom; ten eerſte om dat zoo veele Gzaaven zoo rekkelijk niet geweeſt zouden zijn / en zoo gereed niet geſtaan zouden hebben / om den welgeboorene mannen de haud altijd boven 't hoofd te houden: te meer / daar zulke boozrechten nadeelig waren booz de gzaaffelijke kas; en de Gzaaven zoo veel ontzags booz de Keizerlijke bzieven niet behoefden te hebben. Ten tweede / is het noch onwaarſchijnlijker dat de rechtſchape edelluiden / tot de Kidderſchap toe / dien boeren adel / die zoo dooz kracht van geld verkreegen was / met zoo goede oogen aan

aangezien / en altijd begunſtigt zouden hebben. Want wy zien dat de Graaven / in alle de uytſpraaken die zy voor den boeren adel gegeeven hebben / het doorgaans gedaan hebben ten oberſtaan van de Ridderſchap en van den voornaamſten adel. Ten derde / indien ze allegader of voor 't grootſte gedeelte door de Keizers beradelt waren ; zouden zy / zoo het ſchijnt / de bzieven van hunne beradeling / die hen zoo veel geld en moeite gekoſt hadden / wel bewaart / en des noodig zijnde vertoont hebben. En nochtans blijkt het dat ze hun adel doorgaans niet anders bewijzen konden als door de getuigenis van hunne maagen / van de buuren / enz. Volgens den bzief van Floris V. moeſt zoo een welbooren man zijn getuigen doen van zwaard-zijde / of het ware dat den Baljuw kennelijk ware, met goede luiden die hy betrouwde, dat hy edel ware, en alſo beſturven, dat hy ſyn getuygen niet doen en mogte. Bartholomæus Vleerman, hier boven gemeld / deed zijne getuigenis by ſes zijne edele en welgeboren magen, die ten heiligen zwoeren. En Dirk Klaaszoon, by M. vander Houve[a], deed zyn tuyg van adel, en zwoer daar op ten Heiligen; en vier van zijne welgebore magen zwoeren na hem / enz. De welgebooren mannen van Maasland / boven ook vermeld / wiſten maar te zeggen dat ze altijd voor edel gehouden waren geweeſt in Delfland. De welgebooren man van Kaſtrikom zeit ook niet anders / als dat hy altijd daar voor geacht en gehouden was. Die van Alkerſloot beriepen zich op eene bezitting van ongeheuggelijke tijden enz. zonder bzief of ander bewijs voort te

[a] 2. Boek 16. Hoofdſt.

* * * * * *

bzen-

brengen. Dus schijnt te blijken dat deze veradeling / die door de Keizers geschiede / maar nu en dan plaats gehad zal hebben: en dat we noch een anderen oorsprong van dien land-adel dienen op te speuren.

En aldus stappen wy tot het vierde antwoord over; en zullen nu onderzoeken of die boersche adel wel een afspruitzel mogt zijn van de oudste en edelste stamhuizen. En inderdaad / daar zijn al verscheide waarschijnelijkheden / om op het zachtste te spreeken / dewelke hen zoo een hooge afkomste schijnen toe te wijzen. Ik wil nu niet onderzoeken of zoo een boeren adel hoog te achten zy; en of zulke edelluiden met de vlegel en de mistbork in de hand / en met de boeten dagelijks in de koe-mist en schaapendreck / meer verguld van wat anders als van goud / en meer glimpende van vuiligheit als van blinkende wapens / groote reden hebben om op hun adel te pochen; en of het hen voor een groote eer gerekent mag worden dat ze de pick en den degen verwisselt hebben tegen de spade en de schuy; en van de adelijke oeffeningen tot zoo een morssig leven overgegaan of vervallen zijn. Eer of geen eer / dat raekt ik nu niet aan; die dit gedeelte van onze Vaderlandsche historie maar zoek op te helderen. En / in allen gevalle / 't is hen ten tijde der Graven / ja na de Graven zelfs / voor eer gerekent geweest; gelijk een ieder uit de voorgemelde voorrechten batten kan: en men zouw het boeren leven alzoo wel konnen roemen / en met de getuigeniſſen van deftige schrijvers alzoo schilderig konnen opschilderen / als het daar lelijk afgemaalt is. Om dan tot de zaak te koomen; voor eerst zal het hier /

voor

door de gedurige oorlogen / waarschijnelijk toe gegaan zijn / gelijk het in andere landen gaat; dat verscheide huisgezinnen / zelfs van het beste slag / door de gedurige oorlogen tot de bedelzak gebragt zijn / of ten minste zodaanig zijn verballen; dat ze hun rang onder hunne gelijken niet konden houden; en / wilden ze niet van honger vergaan / of tot de bedelzak verballen / genootzaakt wierden het eene of 't andere by de hand te vatten. [b] Ten tweede / dewijl de heerlijkheden / aan dewelke rechtsgebied en staatsche waardigheit gehecht was / ondeelbaar waren / en ongeschonden op den oudsten zoon koomen moesten; zoo ging de oudste dikwils met het meeste gedeelte van de goederen heen: en de jongste kinderen / door al zoo zy wat talrijk waren / hadden 't quaad om te geraaken / en moesten somtijds een goed heen koomen zoeken. Dat zijn noch maar gissingen / door zoo veel als ze op de welgeboore luiden slaan; ik beken het: ik geef ze tot noch toe niet hooger op; maar die gissingen dienen om den weg tot vorsere kennis te baanen.

Als de welgeboorenen van Maasland zeiden dat Ridderen zulke luiden waren; dewelke van edelen stamme gesproten zijnde / zich ridderlijk hielden / zonder ambagt of landneeringe te doen: dat de welgeborene mannen ook uyt een edele stamme gesproten waren / maar hier in van de Ridders verscheelden dat ze ambagten of landneeringe deeden; word de afkomste van de Ridders / en die van de welgeboore mannen / daar niet in een gelijken graad gestelt? En nadien het vonnis / op hunne redenen / tot

[b] Zie Van Leeuwen Redening enz. Kap. 4.

hun voordeel uytgesproken word; mag men niet seggen dat het Hof ook de zaak aldus begreepen heeft? En 't geene den knoop schijnt toe te haalen/ sy moeten hun' edeldom ergens van daan gekreegen hebben; en hebben den selven niet van de straat opgeraapt: En vervolgens / indien sy of hunne voorouders niet veradelt zijn door Floris V, en hun adel ook niet gekocht hebben; schijnt het van selfs te volgen dat se telgen moeten zijn van den ouden adel. De eerste manier / of het eerste antwoord van allen / stellen wy soo lang ter zijde; om dat we dat allerlest verhandelen zullen: en in allen gevalle soo die eerste manier/ die we lest onderzoeken zullen / iemand waarschijnelijker mogt voorkoomen / sonde het onderscheid ebenwel soo groot niet weezen.

Maar om niet by enkelde waarschijnelijkheden / gissingen / en gevolgen te blijven; en om ook op de enkelde getuigenisse van de Maaslandsche welgeboorenen niet te blijven staan / zullen wy eenige welgeboorene mannen opgeeven: dewelke zekerlijk uyt de oude stamhuizen voortgesprooten zijn. Simon van Leeuwen heeft een handveste gezien van Philips van Borgonje, getekend den 14. July 1446: waar in hy verklaart gezien te hebben wettige brieven en bescheiden dat Hendrik Persyn, Klaas Gysbertszoon, was een schiltboorig en welgebooren man van ouder herkomste. Van dezen Hendrik Persyn is / van vaders zijde / voortgekoomen Willem Persyn van Ouwendijk te s' Gravenzande; wiens voorouders / gelijk Van Leeuwen[c] getuigt / in Delfland en Rhijnland altijd erlicht zijn voor welgebooren

[c] Batav. Ill. pag. 342.

lui-

luiden. Dat deze Perſynen of Ouwendijken uyt het aaloud geſlagt der Perſynen herkomſtig zijn / ſchijnt niet alleen uyt den naam te bijken: maar ik weet dat de Heer Kornelis Perſyn van Ouwendijk, die my zeer wel bekend is geweeſt / en die de zoon was van den voornoemden Willem Perſyn van Ouwendijk, zijn geſlagtregiſter opgemaakt heeft; en daar in getoont heeft dat zijn geſlagt een afſpruitzel was van de oude Perſynen. En / op dat niemand hier aan twijfelen zoude / heeft hy dat geſlagtregiſter te onderzoeken gegeeven aan den Herout der wapenen; die het op de behoorlijke form goedgekeurt heeft. Zoo ſtaat by den zelven Van Leeuwen te leezen hoe dat de Ridder / Dirk van Aſſendelft, in 't jaar 1425. voor zijnen neef erkent heeft Jakob van Aſſen woonende te Alfen: en dat Philips van Waſſenaar, Burggraaf te Leiden / in 't jaar 1450. voor zijnen neef erkent heeft Willem van Leeuwen, die ſeven mergen lands onder Alfen had leggen. Zoo heeft de Heer Dirk van Zwieten in 't jaar 1499. een diergelijke getuigeniſſe gegeeven aan Jan Symonſz. poorter te s' Gravezande; en heeft verklaart dat hy uyt de Van Zwietens van vaders zijde geſprooten was. En Van Leeuwen verklaart noch voorder dat zelfs by zijnen tijd verſcheiden luiden uyt de oude geſlagten der Van Tollen, Van Egmonden, Van Zwietens, en Witzenburgen, en meer anderen / ſommige by vonnis / andere by overgifte / voor edele en welgeboorene mannen erkent zijn; en vervolgens ongehouden verklaart wierden om ſchot / lot / of riemtaalen te betaalen benevens de andere gemeene huisluiden; zoo dat ze gevolgelijk ook huis-

luiden waren. En / om dat hy van de Van Tollen ſpreekt / zal ik aanmerken dat ik te Delft een hoefſmit gekent hebbe; dewelke uyt de oude Van Tollen geſprooten was / en zijn geſlagtregiſter in zijn kamer had hangen. Ook ben ik van goederhand onderrecht dat ſommige Van der Houvens, die ten deele van 't platte land in de ſtad obergegaan zijn / ten deele noch op het platte land woonen / toonen konnen dat ze geſprooten zijn uyt de oude en adelijke Van der Houvens.

Indien 't iemand luſte meer moeite te doen / die zoude zekerlijk meer diergelijke welgeboore mannen onder de huisluiden vinden : hoe wel het waarſchijnelijk is dat veele van die luiden / ſedert dat 'er in 't verkiezen van welgeboore mannen op de afkomſte geen acht gegeeven word / de bewijs-ſtukken van hunne afkomſte verwaarlooſt zullen hebben. Ook blijkt hier uyt dat de adelijke toenaamen of vannen, die de huisluiden in groot getal voeren / niet altijd opgeraapte naamen zijn ; hoewel ik dat zelfs dikwils gedacht hebbe : maar dat ſommigen die naamen of toenaamen / ſedert dat de toenaamen / zelfs onder hen / wat meer in zwang beginnen te gaan / uyt hunne geſlagt-brieven / of uyt de bewijs-ſtukken die zy van hun geſlagt hadden / zullen aangenomen hebben. Hoewel het ook waarſchijnelijk is / dat ſommigen die naamen als opgeraapt / of van dezen en genen Heer ontleent zullen hebben.

Maar nu dient het eerſte andwoord eindelijk onderzocht ; of zoo een adel wel meer te zeggen is / als dat zoo een edelman / van aver tot aver / van bije / eerlijke / en om zoo te ſpreeken / ondienſtbaare luiden wooztgeſprooten is.

Gro-

Grotius *d*, die de welgeboore mannen voor geen edelluiden houdt / is van geboelen dat de welgeborenen zulke luiden zijn die van aver tot aver enz. Zoo maakt hy dan onderscheid tusschen edelluiden / en de zodanigen / die van aver tot aver enz. Wy konden dit onderscheid maar volgen; en hadden dan slechts te zeggen dat de rechte welgeboore luiden / zoo als we schijnen beweezen te hebben / niet alleen onder die nakomelingen van vrije en eerlijke luiden / maar onder de rechte edelluiden / gerekent moeten worden: en dus zouden de welgeboorene mannen / daar dit onderzoek op ziet / ebenwel omtrent in een gelijken graad met de rechte edelluiden staan.

Maar van Leeuwen *e* beweert ergens dat de luiden van dit geweste van ouds verdeeld zijn in dryderhande staaten. In edele of vrije luiden / in dienstbaare of onvrije / en in vrijgemaakte. Daar uyt zoude volgen / of om beter te spreeken 't is zijn eigen zeggen / dat alle vrije luiden / te weeten die altijd vrije luiden geweest waren / en uyt geen onvrije luiden voortsprooten / niet onderscheiden waren van de rechte edelluiden. Johannes Pontanus *f*, en meer andere Schrijvers / spreeken eben als van Leeuwen. Die dit geboelen voorstaan zeggen eigentlijk dat 'er geen andere luiden vry waren van verscheide dienstbaarheden / dewelke ten dienste van het land of van den Vorst gedaan moesten worden / als de Edelluiden. Dit kan dan geenszins geduidt worden tot verminderinge van den adel: want / of

d Inleid. tot de Holl. Rechtsg. 1. boek 14. deel.
e Inleid. tot de Kostuimen enz. n. 8.
f Orig. Francicar. lib. 6. c. 15.

ſchoon iemand tot verkleining van den adel wilde zeggen/ alle vrije luiden waren by u lieden van adel: men had maar tot antwoord te zeggen; geen wonder / want daar was niemand by buiten de rechtſchaape edelluiden. En zoo zoude het ook in 't minſte niet doen tegen den adel der welgeborene mannen; indien iemand ſtaande wouw houden dat de zoo-genaamde welgeboore mannen eigentlijk de nakomelingen waren van die oude vrije luiden.

Doch het derde antwoord / te weeten dat de welgebore mannen afſpruitzels of afzetzels van de bekende ſtamhuizen zijn / is wel zoo waarſchijnelijk. Ten eerſte behoeft men dan den ouden adel zodaanig niet te vermenigvuldigen / als hy vermenigvuldigt zouw worden / indien 'er behalven de bekende ſtamhuizen der adelijke perſoonen noch andere ſtamhuizen voor deze adelijke boeren opgezocht moeſten worden. Ten tweede hebben wy eenige niet onwaarſchijnlijke redenen opgegeeven; dewelke ſommige edelluiden tot vermindering/ en verbolgens tot den landbouw / gebragt konnen hebben. Ten derde hebben wy verſcheide ſtaaltjes opgegeeven van welgeboorene mannen / die zekerlijk uyt die bekende en adelijke ſtamhuizen voortgeſprooten waren.

Maar iemand zoude hier konnen vraagen of dan de welgeboorene mannen niet moeten gehouden worden voor die halve Edelluiden / van dewelke Jan van Henegouwen gewaagt in eenen brief van 't jaar 1303: Wy Jan Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, Here van Vrieſlandt, maecke kondt allen luyden dat wy by raede onſer goeder luyden van onſe landen hebben een recht gemaeckt tuſſchen den

edelen

edelen luyden in Kenemerlandt die half edel ſijn, off daer beneden, ende van onſe gemeente in Kenemerlandt, enz. En hier op zoude geduidt konnen worden dat ſommige oude Landrechters / dewelke met de Edelluiden gelijk wilden gaan / niet meer als met eene ſpoor mogten rijden. En men zouw 'er deze reden konnen byvoegen: dat die welgeboore luiden / hoewel van adelijke afkomſte / evenwel niet als edelluiden leefden / geen adelijke oeffeningen hanteerden; ja / op een zekere wijze / hunnen adel als lieten vaaren. S. van Leeuwen g, in zijne Redeneeringe over het recht der Edelen / wil dien halven edeldom den Azingen liever toegepaſt hebben; dewelke ook / als een ſoort van Rechters zijnde / den kruin wat hooger zochten op te ſteeken. Dan van Leeuwen, dewelke den adel der welgeboore mannen in dat Traktaatje met alle magt tegenſpreekt / is naderhand gelijk we reeds gezeit hebben van gevoelen veranderd. Ik kan dan niet anders zien of die halve edeldom / en dat rijden met eene ſpoor / kan zeer wel / en allerbeſt / op de welgeboore mannen gepaſt worden. Dit zouw 'er tegen in gebragt konnen worden / dat de welgeboore mannen / van vaders zijde uyt adelijke ſtamhuizen geſprooten zijnde / voor rechte edelluiden gehouden moeten worden; en / gelijk boven beweezen is / altijd voor rechte edelluiden gehouden zijn geweeſt.

Ik ſtaa het toe dat ze / eigentlijk geſproken / van adel waren / en voor adelijke perſoonen gehouden zijn geweeſt. Maar / dewijl zy geenzins als edelluiden leefden / en de landneering

g Lib. 9.

oeffenden / ja op een zekeren zin den adel lieten vaaren ; is het ook geen wonder dat Jan van Henegouwen hen voor een half slagje / gelijk men zeit / aangezien heeft.

Dewijl de Wel-edele Heer Petrus [redacted] Mark, Pensionaris der stad Leiden / de goedheit gehad heeft van ons het gebolg der Dijkgraven en Heemraaden van Delfland / die in Van Leeuwens Batavia Illustrata opgeteld staan / ter hand te stellen : hebben wy goedgevonden de gansche lijst der gemelde Dijkgraven en Heemraden hier te laaten volgen.

DYKGRAVEN
van Delflandt.

1323. Aarnout van den Dorpe, Baljuw en Dijkgraaf van Delfland.

1336. Floris van Bouckhorst, Baljuw en Dijkgraaf.

1446. Dirk Potter, Dijkgraaf.

1461. Jan van Egmont, Dijkgraaf.

1469. en 1485. Cornelis van Dorp, Dijkgraaf.

1476. Willem Floris, Oude-Dijkgraaf / vermeld den 4. July.

1476. Kornelis van Dorp, als oude / en Jan Splinter als nieuwe Dijkgraaf.

1486. Jacob Lambregts, Dijkgraaf.

1494. Arent Vranken, Schout van Delft / Baljuw en Dijkgraaf.

1500. Jan de Heuyter, Schout van Delft / Baljuw en Dijkgraaf / wiert Dijkgraaf den 12. November 1500.

1507. Jan Aalbregtsz, Dijkgraaf.

1514. Pieter van Roon, Dijkgraaf.

Mr. Jan Jacobsz van Utregt, was lange jaren Dijkgraaf ; te weeten tot den jare 1536.

1553.

1553. Frans Duyſt van Voorhout, Dijkgraaf van 't jaar 1536. tot het jaar 1553.

Sedert den jare 1553. Jooſt van Ouwelant.

1556. Jan van Bodegem, wiert Dijkgraaf den 11. Auguſti 1556.

1559. Adriaan vander Does, Dijkgraaf.

1563. Pieter van der Goes, Dijkgraaf.

1575. Willem van Dorp, Dijkgraaf/ was ook Schout van Delft.

1592. Aalbert Storm van Wena, Baljuw en Dijkgraaf gewoorden den 25. July 1592.

1629. Gerard van Randeroode van der A, Heer van Sevender/ Baljuw en Dijkgraaf den 21. December 1629.

1633. Willem van der Hoef, Baljuw en Dijkgraaf 25. Maart 1633.

1662. Diderik van Koolwijk, Baljuw en Dijkgraaf/ den 22. July 1662.

1689. 4. May. De Heer en Meeſter Gerard Putmans, Raad en Burgemeeſter der ſtad Delft.

1699. 8. April. Adriaan Bogaart, Heer van Belois/ Burgemeeſter en Raad der ſtad Delft.

1708. 16. Maart. De Heer en Meeſter Jakob Vredenburgh van Adrichem, Raad en Burgemeeſter der ſtad Delft.

1714. 9. November. De Heer en Meeſter Maarten van Hoogenhouck, Raad en Burgemeeſter der ſtad Delft/ die nog leevend is.

HEEMRADEN
van Delflandt.

Heer Arent van Hoodenpyl, Ridder/ leefde 1323.

Heer Diderik van der Woert, Ridder.

Klaas van der Does.

Heer

Heer Gysland van der Made, Ridder.
Heer Hendrik van der Lier, Ridder.
Heer Philips van Polanen, Ridder/ leefde 1354.
Arent van Naaltwijk, Ridder.
Heer Diderik van Hoodenpyl vermeld 1369.
Heer Arent van Dorp, Ridder.
N. Dues.
N. Polanen.
Dirk van Kattendijk.
N. van Okkenberge.
Hr. Gyselyn van der Made, Ridder.
Heer Roeland van Groenevelt, Ridder.
Heer Gyselyn van der Lier, Heer Hendricx zoon.
Heer Arent van Duvenvoorde.
Heer Gysbert van Diepenburg, Ridder/ leefde in 't jaar 1406.
Heer Dirk van Naeltwijk.
Heer Gerrit van Egmont, Heer van Wateringe/ Ridder.
Heer Jacob van Spangen, Ridder.
Heer Arent van Dorp, Ridder.
Heer Dirk van Wassenaar.
Willem van Naaltwijk, Ridder/ vermeld in een openbrief van Hertog Aalbregt van Beyeren 1369.
Heer Jan van der Lier, Heer van Dorp.
Heer Arent van der Does.
Godschalk Oem, vermeld 1453.
Jan Vos van der Woert, vermeld 1446.
Hr. Philips van Spangen, Raat in den Hove van Holland.
Hr. Boudewyn Hert van der Woert, Heer in

in Abbenbroek / en Schout tot Delft / heeft als Heemraat gezegelt anno 1468.

Gerrit van Abbenbroek, werd Heemraad den 12. December 1469 in plaats van zijn vader Boudewyn Hert.

Johan Ruygrok van der Werve, Ridder.

Willem Broeder tot Egmont, Heer van Yfelstein.

Gysbert van Yfelstein.

Johan van Matenes.

Gysbert Oem van Wyngaarden.

Willem van Alkemade Francen.

Johan Broeder tot Egmont, Heer tot Voorburg / Ridder.

Heer Hendrik van Naaltwijk, Marschalk van Holland / Ridder / als Heemraad gemeld 1466.

Heer Johan van Wassenaar, Burggraaf tot Leyden.

Mr. Dirk Poes, Griffier van den Hove van Holland; overleden des vrydags na St. Michiel 1471.

Mr. Jakob van Borsselen.

Gerrit van Assendelft, Ridder / Heer van Assendelft en Besoyen / Raad in den Hove van Holland / wierd Heemraad vrydags na St. Michiel 1471. in plaats van Dirk Poes.

Mr. Klaas Ruygrok van der Werve, Ridder.

Willem Hart van der Woert van Abbenbroek, Ridder.

Jacob de Bastaart, leide zijn Ampt neder ten behoeve van Otto van Egmont, op den 21. May 1482.

Heer Otto van Egmont van Merensteyn, Heer tot Heenenburg / Ridder.

Heer Kornelis van Dorp, Ridder / Heer van Benthuizen vermeld 1494.

Heer

Heer Johan tot Waſſenaar, Burggraaf tot Leiden.

Heer Klaas van Aſſendelft, Ridder / Heer van Aſſendelft / enz.

Heer Kornelis Kroeſink, Heer van Benthuyſen / Houtveſter van Holland.

Floris Oem van Wyngaarden, Floris zoon / Heer tot Yſſelmonde.

Dirk Sonk Janſz, Schout van Delft in 't jaar 1487.

Jakob van Almonde, Raat des Konings van Ooſtenryk.

Adriaan van Dorp, Heer Korneliſz. Heer van Dorp / vermeld 1503.

Heer en Hr. Floris Oem van Wyngaarden Jans zoon / Ridder / Ambagts-heer van Yſſelmonde / Raat des Keiſers in den Hove van Holland.

Jakob Gout, Rentmeeſter van Noordholland / wiert Heemraat in January 1505. ſtierf den 12. November 1510.

Johan de Heuyter Janſz, Schout van Delft / wiert Heemraat in plaatſe van Jacob Gout den 12. November 1510.

Ysbrant Oem van Wyngaarden.

Vrank van der Meer Pieterszoon, wert Heemraat in plaats van Floris van Wyngaarden den 15. November 1510.

Jakob Stalpert van der Wiele, Adriaans zoon, Heemraat 1518. ſtierf 1537.

Kornelis van der Hoog, Gerrits zoon, Heemraat 1518.

Kornelis Suys Pieterszoon, Preſident van Holland 1538.

Willem Korneliſz Schans.

Heer

Heer Andries van Bronkhorſt, Heer Willems zoon, 1521. in plaats van Willem Schans.

Mr. Johan de Heuyter Janſz, in plaats van zijn Vader den Schout van Delft / Heemraat 1532.

Willem Gout.

Jan van Almonde, Heemraat den 10. December 1537. in plaats van Jacob van der Wiele.

Mr. Kornelis Suys.

Mr. Kornelis de Jonge, Heer van Baartwijk/ Reekenmeeſter van Holland / Heemraat den 14. April 1544. in plaats van Willem Gout.

Heer Otto van Egmont, Ridder / Heer tot Kenenburg / Maasland en Schipluiden/Heemraat den 10. Febzuary 1547. in plaats van Andries van Bronkhorſt.

Johan de Heuyter Janſz, Heemraat den 5. Maart 1553.

Dirk Coebel van Loo, Heemraat den 10. Juny 1555.

Pieter van Bronkhorſt, Heer Andries zoon, den 14 Juny 1560.

Abraham van Almonde, Heer van Beukelsdyck en Altena/Burgemeeſter tot Delft/Heemraat 1566.

Mr. Arent van der Meer Vrankenſz, Sekretaris der ſtad Delft.

Mr. Pieter Hanneman, Griffier van den Hove van Holland / ſtond af van zijn Ampt in handen der Hooge Heemraden den 13 Feb. 1592.

Heer Johan van Matenes, Heer van Rivieren / Hoog Heemraat den 17. Maart 1579.

Cornelis van Myerop van Kuyk, Heere van Hoogtwoude/ Kalſlagen etc. den 11. November 1586.

Jacob van Egmont, Heer tot Kenenburg/ den 1. April 1593. in plaats van Pieter Hanneman.

Johan

Johan van Oldenbarnevelt, Ridder / Heer van den Tempel / Berkel / Roodenrys / etc. Advokaet van Holland / Heemraat den 14. Apzil 1595.

Jakob Huygens vander Duſſen, Heer tot Haringh-Karſpel / etc. Raat en Burgemeeſter te Delft / wiert Heemraat den 17. Febzuary 1598.

Aelbert van Schagen, Jonckheere tot Schagen / Heere tot Burghoozn / Heemraat den 7. Mey 1604.

Heer Dideryk van Belois en Treſlongh, Ridder der Duytſche Ozde / Koadjuterend Kommandeur van Maeslandt / daer na Land-Kommandeur / Heemraadt den 26. Febzuary 1610.

Reinier van Oldenbarnevelt, Ridder / Heer van den Tempel / den 25. Apzil 1611. om in plaetze van zijn vader in deszelfs aſweezen te dienen.

Dideryk van Schagen, Bzijheer tot Goudzaen / tot St. Hubert / Waddinksveen / etc. Heemraat den 7. November 1612.

Antonis van Waſſenaer en Duvenvoorde, Heer vanden Boſch / den 18 Mey 1616.

Johan van Roon, den 27. Apzil 1619.

Dideryk de Bye, Heer van Albzantswaart / den 16. Maert 1621.

Arent Jakobſz vander Graef, Raat en Burgemeeſter te Delft / den 16. Mey 1623.

Niklaes vander Duyn, Ambagts-heer van Rijswijk / 's Gzavemoer / den 18. Apzil 1628.

Willem van Winſen, Ridder / Kommandeur te Maeslant / den 29. January 1630.

Aelbert van Waſſenaer, Heer van Alkemade / etc. den 3. Mey 1632.

Jakob Frederik van Zevender, Heer van Kenenburg / den 16. Apzil 1636.

Jacob

* Jacob vander Graef, Heer van Hoogebeen/ etc. Raat en Burgemeester te Delft/ Heemraet den 24 April 1637. overleden den 15 Febr. 1651.

Cornelis Musch, Ridder/ Heer van Waalsdorp/ Carnisse/ etc. Gzaffier vande Hoogh Mog. Heeren Staten Generael/ den 14 April 1643. en is overleden den 16 December 1650.

Willem Stalpart vander Wiele, Heer vande Werve/ Nieuwerkerck/ etc. den 21. July 1650. en is overleden den 17 Febr. 1654.

Adriaan vander Myle, Heer vander Myle/ Dubbeldam/ Alblas/ etc. 21. December 1650.

Dirck Gerritse Meerman, Ridder/ Heer van Molenaers-graef/ Raet en Burgemeester tot Delft/ den 16 February 1654.

Pieter van Wassenaar, Ridder der Duytsche Orde/ Heer van Sterrenburgh/ etc. den 6. December 1655.

Diderick Pauw, Ridder/ Heer van Carnisse/ Meester-knaap van Hollandt/ den 1. February 1657.

Isaac Paauw, Ridder/ Heer van Agtienhoven/ Gecommitteerde ter Vergaderinge vande Hoogh Mog. Heeren Staten Generael/ Meester-knaep van Hollandt/ den 23 Oktober 1660.

Philips Jacob vanden Boetselaar, Baron van Asperen/ etc. Presiderende Raat inde Gecommitteerde Raden vande Ed. Gzoot Mog. Heeren Staten van Hollant en West-vriesland/ den 18 January 1665.

Daniel van Wyngaerden, Heer van Werkendam/ etc. Gecommitteerde ter Vergaderinge van de Ho. Mog. Heeren Staten Generael uyt

* Wy zullen in 't gevolg Van Leeuwen en het handschrift van den Heer Mark stegts uytschrijven, zonder iets in de spelding enz. te veranderen.

* * * * * * *

de

de Ordre van de Ridderschap van Hollandt / den 3. Oktober 1669.

Meester Adriaan Boogaart, Heer van Beloís/ Raet en Burgemeester der stad Delft/ en Gecommitteerde in 't Collegie van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden / den 2. April 1681.

Simon van Beaumont, Secretaris van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West-vriesland / den 2. April 1681.

De Heer Carel vanden Boetselaar, Heer van Nieuwveen / Raad en Rekenmeester van Holland / den 13 December 1689. en is overleden den 28 January 1708.

De Heer Adam vander Duyn, Heer van s' Gravenmoer / den 13 December 1689. en is overleden in December 1690.

De Heer Joan Pauw, Heer van Rijnenburgh/ Meester Knaap / den 10 February 1691. en is overleden den 10 September 1708.

Willem Schuylenburgh, Heer van Duykenburgh / etc. den 10 February 1691. en is overleden 1706.

De Heer Mr. Antony vander Heym, Raad der stad Delft / Rekenmeester van Holland in plaats van de Heer van Beloys die Dijkgraaf was geworden / den 12 May 1699. en is overleden den 12 December 1714.

De Heer Jan van Ruytenburgh, Heer van Vlaardinge / Raad ter Admiraliteit in 't Noorder Quartier van Holland / den 19 November 1699. en is overleden den 14 February 1719.

De Heer Joan Theophile van Wassenaar, Heer van Ruyven / den 20 February 1708. en is overleden den 20 February 1711.

Mr. Franco Pauw, Secretaris van de Rekenkamer van Holland/ den 12 January 1709.

Heer

Heer Willem Lodewyck van Waſſenaar, Heer van Ruyven/ Maasſluis en Maasland/ Raad ter Admiraliteit op de Maas / Baljuw en Schout van 's Gravenhage / den 14 Maart 1711. en is overleden den 28 January 1720.

Mr. Adriaan vander Goes, Heer van Naters/ Raad en Burgemeeſter tot Delft/ den 11 Maart 1715.

Cornelis van Aerſen, Heer van Voshol/ den 18 Maart 1719.

SECRETARISSEN *van 't Hooge Heemraatſchap van* DELFLANDT.

1452. Mr. Reynier.
1468. Hugo van Dam.
1473. Cornelis de Bruyn.
1483. De Camp.
1484. Pieter Dirckſz.
1505. Cornelis Camerouwer.
1520. Vrank van Zonne.
1518. Vranck van der Houve, die tot Subſtitupt hadde Willeboort Uyttenbroeck.
1545. Daniel de Domans.
1546. Willem van Berendreght.
1576. Den 6. April / Vranck van Berendregt, Secretaris gewoorden / beneffens ſijn vader Willem van Berendregt.
1573. tot 1588. Simon Storm van Wena.
1588. tot 1619. Pieter Verharen.
1614. Den 3. Maert verkreegh Hendrick Verharen reſignatie van ſijn vader Pieter Verharen, en bediende het Secretaris-Ampt/ omtrent anno 1621. en verdere jaren.

1627. Den 8. November wiert Andries de Reeck, Secretaris.

1648. Den 9. Maert/ Mr. Cornelis de Jonge.

1679. Den 1. April/ Mr. Jacob Meerman.

1712. Mr. Philip Quiryn van Beaumont; die het zelve ampt noch bediend.

Wy hebben hier vooren gezeit dat de lijst der Dijkgraaven en Heemraaden/ door S. van Leeuwen uytgegeven / niet volkomen is; en zullen daarom de andere laaten volgen/ die door hem overgeslagen zijn.

DYCKGRAAVEN.

1480. Jan Splinter.

1555. François van Bodegem.

1562. Meester Corstiaan vander Goes.

Hoogheemraad Reinier vander Dum, overleden 1593.

Hier by ook de Lijst der Penning-meesters/ Ontfangers of Smaldeelders van Delsland/ soo veel dezelve bekend zijn:

1479. Arend Pietersz. Ontfanger.
1488. Willem Corstiaansz. Ontf.
1505. Cornelis Sybrantsz. Ontf.
1525. Prieter Franke Boon, Ontf.
1560. Franc vander Houve, Ontf.
1534. Antony Aertsen, Smaldeelder.
1586. Willem Dircksz. van de West-ambagten.
1586. Adam Dircksz. van de Oost-ambagten.
1588. Mr. Pieter Verhaeren, van de West.
1588. Adriaen Jansz. van de Oost...
1592. Huybert Dirksz Rodenburgh, Penningmeester soo van de West als de Oost-ambagten. 1603.

1603. Adriaen van Kerkhoven, ook van beide.
1639. Cornelis Michielsz. Soetens, mede van beide.
1669. Mr. Pieter Soetens, Penning-meester van de West.
1670. Gerard van Assendelft, van de Oost...
1686. Mr. Pieter Pieterson, van de West...
1690. Mr. Jacob vander Esch, van de West.
1692. Mr. Nicolaas Boogaert van Beloys, van de Oost.
1699. Dz. Gerard vander Esch, van de West... by resignatie van zijn Bzoeder.
1707. 2 Jan. Mr. Adriaen Boogaert van Beloys, van de Oost... by vzijwillige afstand van zijn Bzoeder.

Na dat dit Werkje dus verre afgedzukt was/ heeft de wel edele Heer de Pensionaris van Leiden/ Petrus Mark, aan den Dzukker van dit zelve Werk/ Christiaan Vermey, noch een oud handschzift ter hand gestelt; 't welk hier byzonder wel te pas zal koomen.

Het is een bzief van Floris V, dewelke onze gissing wegens de Oudheit van 't Delfsch Heemraadschap bevestigt/ en in volkome zekerheit stelt. Hier booz/ op het XIX zijdje/ hebben wy getoont dat'er al bescheid van 't gemelde Heemraadschap gevonden wozd op het jaar 1319: en/ om dat het zelve Heemraadschap in den bzief van Gzaaf Willem III, van 't jaar 1319/ niet vermeld wozd als onlangs ingesteld of opgerecht zijnde/ hebben wy daar een waarschijnelijk besluit uyt getrokken dat het in oudheit niet of zeer weinig behoefde te wijken booz 't Heemraadschap van Rhijnland. Nu behoeven wy niet al gissende te spzeeken:

daar Floris V zelf van dit Heemraadschap en de Heemraaden gewaagt.

Het is jammer dat de jaartekening niet voorder te leezen is als duizend . . . De brief kan zoo wel in 't begin van zijne regeeringe / dat is eben na 1255 / opgeſtelt zijn als omtrent het einde / of eben voor 1296. Doch dewijl we daar van met geen gewisheit ſpreeken konnen / en het ganſch onzeker is / zullen wy het ook als onwis en onzeker daar laaten : en alleenlijk aanmerken dat het Heemraadſchap al wederom niet vermeldt word als pas opgerecht zijnde ; en vervolgens / indien Floris V voor den Inſtelder al gehouden moet worden / dat het naar allen ſchijn al eenige jaaren voor zijne dood zal opgerecht weezen.

Dat ik den brief aan Floris V toeſchrijve / hoewel dat 'er enkelijk ſtaat Florens by der ghenade enz. is om het einde van den brief: Gegeven op onſen huyſe in de Vogelſanck enz. 't Huys te Vogelzang / of in de Vogelzang / is volgens de Oude † Kronijk geſticht geweeſt door deezen Floris V : en / nadien ik geen eenen Schrijver ken die dat in twijfel trekt of tegenſpreekt / en ook geen eene reden weet om het tegen te ſpreeken / of in twijfel te trekken / zal ik hem voor den ſtichter houden.

De Leezer ziet ook in deezen brief / en heeft boven ook in andere brieven gezien / hoe dat 'er gedurig geſproken word van de Heemraaden en het Heemraadſchap van Delfland. En S. van Leeuwen zelf / gelijk wy reeds aangemerkt hebben / telt de Heemraaden en Dijkgraven van Rhijnland / en die van Delfland / in byzondere lijſten op : en hy maakt een duidelijk

† Diviſ. 19. cap. 15.

onder-

onderſcheid tuſſchen 't Heemraadſchap van Delfland en dat van Rhijnland. Nu geliebe de Leezer in zijne bedenking te neemen hoe dit tzamen ſtaat met van Leeuwens zeggen dat Delfland in al dien tijd / en dat tot de 16 eeuwe toe / geſtaan zoude hebben onder Rhijnland.

Florens by der ghenaden Gods Grave van Hollandt, doent cont allen luyden, dat wy onſen welgheminden Heemraeden van Delflandt, ende die alinct ende al gegeven hebben alle de ſchouwen ende koeringen, ende te berechten al dat den Heemraet raect ende te mogen koeren tot onſe luyden van Delflandt behoeff in allen ſteden ende dorpen beleghen in Delflandt, alwairt oick deur ende in onſen huyſen in den Hage ende 't Sande, welcke koeringe wy aftervolgen ſullen off doen aftervolgen nu ende tot eeuwigen daghen, Ende wy en willen niet dat yemant den Heemregt onderwint, alſoe wael in ſteden in 't landt, als op ten dyck dan alle die Heemraeden voornt. Ende waert datter yemant hier tegen dede ofte dede doen, dat ſullen de Heemraeden mogen verhalen op ſijn lyff ende goet, welke hantveſten wy willen ongebroken hebben tot eeuwigen dagen, want het ons alſoe nut ende geraden is. Gegeven op onſen huyſe inde Vogelſanck, op onſen Liever Vrouwen Nativitas, in 't jaar duyſent. . .

Kollegie van de Hooft-Ingelanden van Delflandt.

Noch heeft de Wel-edele Heer Petrus Mark ons gunſtelijk ter hand geſtelt de Inſtelling van 't Kollegie der Hoofd-ingelanden van Delfland. En dewijl die inſtelling / zoo veel my bewuſt is / by niemand van onze Schrijvers ge-

vonden wordt / zal 't ook der moeite waard zijn dezelve hier te laaten volgen.

't Kollegie der Hooft-Ingelanden van Delflandt is by de Heeren Staaten van Holland ende West-Vriesland opgerecht den 21 July 1589 / en bestond uit negen Persoonen; welke alle de gerezene verschillen in Delfland tusschen den Dijckgraaf en Hoogheemraaden van Delfland ter eenre / en de Ambachts-bewaarders ter anderen zijde / etc. beslisten. Welke Hoofd-Ingelanden nu noch alle jaaren op den laatsten Dingsdag in de maand May de Reckeningen van Delfland opneemen en sluiten / en op dien zelven dag na bereisch van zaaken den omslag van de Sluis of Mergengelden reguleren.

Institutie ofte Erectie van het Collegie van Hooft-Ingelandern van Delflandt.

DE Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt, Representerende de Staten vanden selven Landen, Allen den geenen die desen sullen sien, Saluyt. Alsoo de notabelste ende principaelste Ingelanden ende Ingeerfden, midtsgaders d'Ambachtsbewaerders vande acht West-sluysen van Delflant, ons geremonstreert hebben, dat in de Maent van Junio lestleden, op 't verstoeck aen Ons ghedaen by de voornoemde Ambachts-bewaerders, by ons beschreven zijn geweest de notabelste ende principaelste Ingelanden van Delflandt, omme beneffens eenige Gedeputeerde uyt onse Gecommitteerde Raden, eensamentlijck eenige vande Luyden vande Reeckeninge der voorsz Landen, ten meesten dienste, welvaert ende min-

minſte koſte van den Lande ende Ingeſetenen van Delflandt, te adviſeren op de beſlechtinge van de queſtien ende geſchillen uytſtaende tuſſchen den Dijckgraef ende Hooge Heemraden van Delflandt ter eenre, ende den voorſchreven Ambachts-bewaerders ter andere zyde, ende omme op goede ordre inden voorſchreven Lande van Delflandt te adviſeren tegens ghelijcke ende andere queſtien voor den toekomende tijdt. Dat mede ten ſelven tyde, op der voorſz Ambachts-bewaerders verſoeck, by ons was in ſurcheantie gehouden de executie vande Keure vande Hooge Heemraden voornoemt, inden loopende Jaere gemaeckt opde verlenginge van het Hooft voor de Maeſlander-ſluys ter Maeswaert ten wederzyden van ſes en dertigh Roeden, ende opde verhooginge ende verſwaringe vande Maesdijck omtrent Vlaardingen, vande Suytbuyrſche Wech totte Vranckelantſche Kade toe, ter tijdt toe dat naer de voorſchreve Vergaderinge vande principaelſte Geerfden ende Ingelanden van Delflandt naerder daer op gheleth, ende voorts by ons geordonneert ſoude weſen naer behooren. Ende dat dienvolgende beneffens eenige van onſe Gecommitteerde Raeden, ende vande Luyden vande Reeckeninge voornoemt, de principaelſte ende notabelſte Ingelanden van Delflandt inden Hage by den anderen gecompareert zijn geweeſt, de welcke gehoort hebbende de klachten vande voornoemde Ambachts-bewaerders, dat mitsdien de Hooge Heemraden van Delflandt in 't bedienen van heur Officie hun niet en reguleerden nae alſulcke Ordonnantien, Sententien ende Verklaringen, als by hooger ghedachte Hertogh Philips van Bourgongien, als Grave van

Hollandt, den ſeſten May inden Jaere 1454. ende by den Stadthouder ende Raden van Hollandt, ten overſtaen van verſcheyde Edelen ende Notabelen vanden voorſz Landen inden jaere 1454. op den elfden May, ende ten leſten by hooger memorie Keyſer Kaerle inden jare 1522. opten negenden Martij opte bedieninge van het Officie van Hooge Heemraden voornoemt zijn gemaeckt, ghepronunchieert ende uytgegeven, veele ende verſcheyden queſtien, gheſchillen ende Proceſſen tuſſchen de Ambachts-bewaerders vande voorſz Sluyſen in 't gemeene, ende den Ambachts-bewaerders vande reſpective Ambachten ende Sluyſen, ende d'Ingelanden der ſelver in't particulier, ende de voorſz Hooge Heemraden van Delflandt ter andere ſyden, alreede ontſtaen ende ghereſen zijn, ende vorder geſchapen zijn te ontſtaen ende verryſen, tot groote quellagie vande Ambachts-bewaerders ende d'Ingeſetenen, ende ſonderlingen intereſt vande Ingelanden ende Geerfden van Delflandt, tot wiens laſte de koſten die ten wederſijden uyt oorſaecke van dien werden gedaen, komen. Dat oock by de voorſz Hooge Heemraden verſcheyden exorbitante ende beſwaerlijcke Keuren gemaeckt worden ſonder kenniſſe vande Hooft-Ingelanden, hoewel in andere Heemraetſchappen anders gebruykt wert, ende namentlijck in't Heemraetſchap van Rhijnlandt, alwaer de Hooge Heemraden egeen Proceſſen en mogen ſuſtineren tot koſte van 't ghemeene Landt, dan by conſent van de Hooft-Ingelanden, van ghelijcken niet en mogen maecken eenige nieuwe beſwaerlijcke Keuren, nochte yet anders doen daer aen den Lande yet merckelijck gelegen is, ſonder ghelijcke kenniſſe ende conſent. Ende verſoeckende

kende de voorſz Ambachts-bewaerders, ſoo omme de Landen vande koſten vande Proceſſen te mogen bevryden, als oock voor den toekomende tijdt ordre gheſtelt te worden tegens 't opryſen van gelijcke Proceſſen, midtſgaders ten eynde de voorſz exorbitante Keuren voor den loopenden Jaere ghemaeckt, geſurccheert ende gemodereert ſoude werden, dat op alles behoorlijcke g:let, ende nootlijcke remedien gheadviſeert ende ghereſolveert ſoude werden, Soo was naer voorgaende communicatie ende openinge daer van aende voorſz Hooge Heemraden van Delflandt ghedaen, ende den ſelven daer op gehoort, tot nut ende oorbaer van den Landen van Delflandt goet ghevonden. Dat de voorſz Ordonnantie ende Verklaringen inden Jaere 1454. vanden Stadthouder ende Raden van Hollandt, ende de Confirmatie van Hertoge Philips van Bourgongne, als Grave van Hollandt, daer op gevolght, mitsgaders de Sententie, Ordonnantie ende Verklaringe van Keyſer Karel als Grave van Hollandt inden Jaere 1522. opte beleydinge der ſaecken van het Hooge Heemraetſchap van Delflandt, ende 't geene daer aen kleeft, als tot dienſte vanden Lande van Delflandt ſtreckende, voortaen ſouden werden achtervolght: Ende omme daer op behoorlijck te letten, dat verkooren ſoude werden eenige notable Perſoonen, meeſt in Delflandt ghelandt ende gheerft weſende, die niet alleen opte obſervantie van dien ſoude opſicht hebben, maer oock geauthoriſeert weſen de contraventien der ſelver van wegen 't ghemeen Landt van Delflandt af te weeren. Dat voorts de ſelve als verkooren Hooft-Ingelanden van Delflandt gelijcke authoriteyt ſoude ghebruycken in Delflandt, als de Hooft-Ingelanden van

Rhijn-

Rhijnlandt in den jaere 1549. is gheaccordeert te ghebruycken in Rhijnlandt: Ende namentlick, dat ſonder kenniſſe ende conſent vanden ſelven, of het meerendeel van dien, de Hooge Heemraden van Delflandt, tot laſte vanden Landen van Delflandt geen Proceſſen en ſullen mogen ſuſtineren, oock geen ommeſlagen noch ſware Keuren maecken. Dat van gelijcken de Ambachts-bewaerders in 't generael ofte particulier, van wegen den Ambachten van Delflandt, jegens Hooge Heemraden voornoemt geen Proceſſen en ſullen mogen intenteren, ſonder kenniſſe ende conſent vande ſelve verkooren Hooft-Ingelanden. Dat mede de voornoemde verkooren Hooft-Ingelanden ſouden beſorgen, dat Hooge Heemraden voornoemt bedienende haere Ampten conform de voornoemde Ordonnantien, Sententien ende Verklaringen tot der Landen welvaert, ruſte ende verſeeckertheyt, ghereſpecteert ende geobedieert ſouden worden als naer behooren. Item, dat de ſelve Hooft-Ingelanden ſouden bevorderen, dat de voorſz Keuren in queſtie geſurcheert, ofte nae den noot ghemodereert ſouden werden: Ende dat de Proceſſen die althans by de Hooge Heemraden ende Ambachtsbewaerders in 't generael ofte particulier tot koſte vanden Lande voornoemt geſuſtineert worden, ende allen andere gereſen differenten, met goede middelen ſouden werden neder geleyt, geſlicht, gheaccordeert, ende goede vrundtſchap ingevoert, daer toe ſyluyden oock geauthoriſeert ſoude weſen tot laſte vanden Lande van Delflandt, ende den Ingeſetenen van dien te conſenteren. Dat Hoogh Heemraden van Delflandt van haere vacatien ende anders ſoude wer-

werden getracteert ende ghecontenteert, ſulcks als Hooge Heemraden van Rhijnlandt getracteert ende ghecontenteert worden. Ende was by den ſelven beſchreven Ingelanden verſtaen, dat 't voornoemde Collegie vande Hooft-Ingelanden van Delflandt ſoude beſtaen van negen Perſoonen, die te ſamen, ofte het meerendeel van henluyden (al beſchreven zijnde) ſoude beſoigneren: Was mede goet gevonden daer toe by proviſie voor den tijdt van vier jaren eerſtkomende te laten ghebruycken een by Ons, een by de Luyden vande Reeckeninge voor 't intereſt vande Domeynen van Hollandt, een by Syne Excell. een by Burgemeeſteren der Stede van Delft, een van wegen de Gods-huyſen binnen de ſelve Stede, ende een van wegen de Stede van Schiedam, alle in den Landen van Delflandt in eygen goederen wel gelandt ende geerft zijnde, te verkieſen, midtsgaders Jonckheer Jacob van Egmont, Heere van Kenenburgh, Jonckheer Gerardt van Wijngaerden, Raedt in den Hoogen Raede, ende Meeſter Dirck van Leeuwen, Raedt inden Provincialen Raedt. Weſende voorts by de voorſz Vergaderinge goet ghevonden, dat Burgemeeſteren ende Regeerders der Stede van Delft, by proviſie van wegen de Hooft-Ingelanden voornoemt, de convocatien vande voorſchreve negen Perſoonen ſouden doen, ſoo wanneer ſulcks noodigh weſen ſoude, ende dat aen Ons, als repreſenterende de Hooge Overigheyt der voornoemde Landen, verſocht ſouden werde confirmatie ende agreatie vande voorſz Reſolutie, ende behoorlijcke Brieven daer toe dienende, alles naer breeder inhouden vande voorſz Reſolutie, beneffens de voorſz Requeſte vande voornoemde

noemde Ambachts-bewaerders, mette Appoſtille daer op geſtelt, ende de voornoemde Sententie, Ordonnantie ende Verklaringe geinſereert inde Brieven daer deur deſe jegenwoordige zijn getransfixeert: Welke Reſolutie daer naer gecommuniceert zijnde, noch veele ende verſcheyden andere principale Ingelanden van Delflant by de ſelve mede goet gevonden, ende over ſulcks by henluyden onderteyckent is. Ende alſoo de Supplianten verhoopen dat de ſelve Reſolutie in treyn gebracht zijnde, de obſervantie van dien ſal ſtrecken tot nut ende welvaert van 't ghemeen Landt van Delflant, ende groot ſoulagement van vele ſchamele Weduwen ende Weeſen, daar inne ghelandt zijnde. Dat ſy oock verſtaen, dat niemant beter en kan oordeelen wat profijtelijck ende dienſtelijck voor den Landen van Delflandt is, als d'Ingeſetenen ende Ingeerfden van dien, tot wiens profyte de Hooge Heemraden haere Ampten zijn bedienende: Soo hebben de voorſz Supplianten aen Ons verſocht, dat Wy de voorſz Reſolutie willen aggreeren, confirmeren, ende daer op onſe Brieven van aggreatie ende confirmatie in behoorlijcke forme doen expedieren. *Doen te weten*, dat Wy genegen weſende ter begeerte vande Supplianten, Begeerende dat de voorſz Landen van Delflandt ten meeſten nut, welvaert ende verſeeckertheyt in goede ruſte, eenigheyt, ende tot contentement vande Ingelanden van dien, in ſaecken het Heemrecht ende 't geene daer aen kleeft aengaende, geregiert werden, hebben geaggreeert ende gheconfirmeert, aggreëren ende confirmeren by deſen de voorſz Reſolutie, voor ſoo veel aengaet: Eerſt het onderhoudt vande voorſz Sententien, Ordonnantien

tien ende Verklaringen van de Jaeren 1454. ende 1522. de verkieſinge vande negen Perſoonen als Hooft-Ingelanden van Delflandt, de laſt vanden ſelven omme opte onderhoudinge vande voorſz Sententien, Ordonantien ende Verklaringen te letten, ende de contraventien van dien af te weeren, het accorderen vande Proceſſen tuſſchen Hooge Heemraden ende Ambachts-bewaerders althans uytſtaende, het aennemen van eenige Proceſſen tot koſte vanden Landen van Delflandt, ſoo by den Hooge Heemraden, als by de Ambachts-bewaerders voorſz voor den toekomende tijdt, het ſurcheren ofte modereren vande voorſz Keure in queſtie, ende voorts, dat de voorſz verkooren Hooft-Ingelanden in andere ſaecken gelijcke authoriteyt in Delflandt ſullen gebruycken, als de Hooft-Ingelanden van Rhijnlandt inden jaere 1549. is gheaccordeert te gebruycken in Rhijnlandt. Item, dat de beſchrijvinge vande voorſz Hooft-Ingelanden by proviſie by Burgemeeſteren van Delft ſal werden ghedaen, ende dat de ſelve verkooren Hooft-Ingelanden, den Hooge Heemraden van Delflant bedienende hare Ampten ende Officien, volgende de voorſz Sententien ende Ordonnantien, tot der Landen welvaert ende verſeeckeringe ſullen doen reſpecteren ende obedieren naer behooren, ende henluyden van hare vacatien doen betalen, als de Hooge Heemraden van Rhijnlandt betaelt werden, midts dat de voorſz verkooren Hooft-Ingelanden de voorſz laſt alleenlick by proviſie op een preuve ſullen ghebruycken den tijdt van drie jaeren eerſtkomende, omme daer nae opte continuatie ofte veranderinge der ſelver, naer voorgaende advis vande principale Ingelanden ghedaen te werden,

als

als tot meeſte nut ende dienſte der voorſz Landen van Delflandt ſal bevonden werden te ſtrecken. Laſtende ende ordonnerende dat de voorſz Poincten van nu voortaen ſullen werden achtervolght. Ontbieden daer omme ende bevelen den Stadthouder, Preſidenten ende Raden ſoo vanden Hoogen als Provincialen Raden van Holland, Zeelandt ende Weſt-Vrieſland, den Dijckgraeff ende Hooge Heemraden, oock den Supplianten ende andere Ingelanden van Delflandt, ende allen andere Rechteren ende Officieren, dat ſy ende een yegelijck van henluyden ſoo veel hen aengaen mach, deſe onſe Brieven van Aggreatie ende Confirmatie vande voornoemde Reſolutie, inde voornoemde poincten onderhouden ende obſerveren, doen onderhouden ende obſerveren van poinct tot poinct, ſonder daer jegens te doen ofte gedoogen ghedaen te werden in eeniger manieren, Alſoo Wy't ſelve tot der voorſz Lands dienſte noodigh bevonden hebben. Gedaen inden Hage den 21 Julij Anno vijfthienhondert negen en tachtigh, Ende ghereſumeert zijnde den negentienden Octobris inden ſelven jaere, is geordonneert dat deſe Brieven beſegelt ſullen werden met den grooten Zegele der voorſz Lande naer behooren.

Reſo-

Reſolutie der negen verkooren Hooft-Ingelanden van Delflandt, raeckende 't Hooge Heemraetſchap van den ſeiven Landen, met Approbatie vande Ed: Groot Mogende Heeren Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, vanden twaelfden Januarij 1591.

DE verkooren Ingelanden van Delflandt, geſien ende rypelijck gheexamineert hebbende de Sententien ende Verklaringen vande Jaren 1454. ende 1522. gementioneert inde Acte vande Heeren Staten van Hollandt in date den een en twintighſten Julij, ende negenthienden October's Jaers 1589., ende 't geene van wegen de Hooge Heemraden van Delflandt in gheſchrifte daer tegens is overgelevert, de beantwoordinge vande Ambachts-bewaerders van Delflandt, mitsgaders het vorder gededuceerde ſoo vande voorſz Hooge Heemraden, als vande Ambachts-bewaerders by monde ende geſchrifte daer op gedaen, ende naer onderlinge conferentien ende communicatien daer op mette voorſchreve Hooge Heemraden ghehouden, ende viſitatie van ſeeckere generale ende geconcipieerde Keuren by de voorſz Hooge Heemraden overgelevert, ende 't geene van wegen de voorſz Ambachts-bewaerders is gheallegeert, hebben tot beſlechtinge van alle uytgaende geſchillen ende differenten, ende omme met goede ordre 't Landt van Delfland inde ſaecke het Waterſchap ofte Heemraetſchap, metten aenkleven van dien aengaende, ten meeſten dienſt ende minſte koſte te doen bedienen, volgende de voorſz Sententie ende Verklaringe goet ende noodich bevonden: Inden eerſten, dat Dijckgrave ende

**** ****

Hoo-

Hooge Heemraden van Delflandt ſullen gedoogen, dat de Ambachten van Delflandt ſullen kieſen ende nemen hare Ambachts-bewaerders daer mede ſy bewaert zijn, midts dat die ſullen woonen in 't Dijckgraefſchap van Delflandt, ſonder dat Dijckgraeff ende Hooge Heemraden by Keuren opte qualiteyt vanden Ambachts bewaerders yets ſullen vermogen te ordonneren, ofte den Ambachten te preſcriberen, ende indien gebreck inden Ambachts-bewaerders ofte den Penningmeeſter, daer van hier naer geſeyt ſal werden valt vande betalinge van eenige beſteden ende opgenomen Wercken, de Dijckgrave ſal dat uytleggen, ende 't ſelve verhalen op den Ambachtsbewaerders ofte heurluyder Ambachten t'ſijnder keure, die haer verhael ſullen hebben aenden Penningh-meeſter, ſoo verre 't ghebreck by hem is, ende indien den Dijckgrave des verſocht zijnde als 't behoort, onwillich ofte in gebreecke ware uyt te leggen, ſoo ſullen Hooge Heemraden op gelijke recht ende executie 't ſelve mogen uytleggen ende inwinnen.

De Dijckgrave van Delflandt ſal mede over het keuren weſen mette Hooge Heemraden, ende in 't ſelve keuren ſal hy ſtemme ende opinie hebben als een vande Hooge Heemraden, ende en ſullen Dijckgraeff ende Hooge Heemraden niet keuren, ſonder daer op den Ambachts-bewaerders daar vooren te roepen als 't behoort, ende indien deſelve ten beteyckenden dage niet en komen, ofte een Volger in haer plaetſe ſenden, ſullen Dijckgrave ende Hooge Heemraden als dan mette keure voortgaan mogen: Desgelijcks ſullen Hooge Heemraden mogen doen, indien den Dijckgrave niet

en compareert, ende die Keurdagen ſullen gheordonneert ende geleyt worden by den Dijckgraeff ende Hooge Heemraden te ſamen; ende ſullen Hooge Heemraden in ende over het keuren weſen ten minſten over Zeedijck, ende dat buyten wercken aengaet drie, ende in binnelandtſche gemeene ofte nieuwe Wercken twee.

Ende ſal van nu voortaen in plaetſe dat de voorſchreve keure by een Bode plach gemaeckt te werden, den Dijckgrave met een vande Hooge Heemraden, ofte in abſentie van Dijckgrave, twee vande Hooge Heemraden deſelve voorkeure maecken, de welcke den Ambachtsbewaerders acht dagen voor den keur-dach in gheſchrifte ſal worden overghelevert, omme deſelve te overſien, ende daer op ſommierlick ſtellen by geſchrifte 't geene ſy achten voor de Landen dienſtich te weſen, 't welck ſyluyden tydelijk opten Keurdach Dijckgraeff ende Hooge Heemraden ſullen over leveren, op dat in 't keuren daer op geleth mach werden naer behooren: Ende indien Dijckgraeff ende Hooge Heemraden opten keurdach bevinden noodich te weſen min ofte meer wercken te keren, als by de voor-keuren geraemt zijn, 't ſelve ſullen ſy den Ambachts-bewaerders opten Dijck opte plaetſen daer die keuren vallen ſullen, (alwaer mitsdien de Ambachts-bewaerders ſelfs, ofte haere Volgers gehouden ſullen weſen te compareren) aengeven, omme hun advis daer op te verſtaen, ende daer naer keuren ten meeſten nutte ende dienſte van Landen: Alle welcke Keuren den Ambachts-bewaerders binnen acht dagen daer naer in geſchrifte authentijcquelijck ſullen werden overgelevert, ende indien de Am-

bachts-bewaerders daer uyt bevinden, datter eenige nieuwe Keuren van groote Wercken, als Sluyſen, groote Hoofden, ofte Elſſe Dammen, groote verſwaringe ofte verhooginge vanden Dijck, ende andere diergelijcke Wercken van importantien te ſeer beſwaerlijk zijn gemaeckt, ſullen het ſelve binnen thien dagen daer naer mogen remonſtreren aenden verkooren Hooft-Ingelanden, omme by de ſelve daer op geleth, ende by den Dijckgrave ende Hooge Heemraden t'ſamentlijk by ghemeen ofte de meeſte ſtemmen vande Comparanten ſoo van Hooft-Ingelanden als Heemraden daer op gedaen ende geordonneert te werden naer behooren.

Ende ſullen Dijckgrave ende Hooge Heemraden voornoemt keuren ende ſchouwen alle Wercken opten Maesdijck, Santdijck, Zeeduynen, alle buytendijcxe Wercken, de Houve Zijdtwint, Landtſcheydinge op alle gemeene-landtſche Vaerten, Vlieten ende Wercken, die tot laſte van 't gemeene Lant van Delflandt, 't zy vande Weſt ofte van Ooſt-ambachten ghemaeckt ende onderhouden werden, ende berechten alle queſtien ende geſchillen die ter ſaecke vande ſelve Wercken ſullen mogen vallen ende opkomen, van ghelijcken alle queſtien vallende tuſſchen twee ofte meer Ambachten ofte Polders. Item, ſullen boven dien alle Wercken die van nieuws tot het voorſz Waterſchap dienen, ende tot laſte van eenige particuliere Polders ofte anderen ſullen gemaeckt werden, als nieuwe Molens, Bruggen, Heulen, Weegen, Zylen, ofte diergelijcke voor d'eerſte reyſe ſtaen ter ordonnantie van den Dijck-

Dijckgrave ende Hooge Heemraden voornoemt, ende in alle andere binnelandtſche Wercken, 't Waterſchap ofte Heemrecht van Delflandt, ende den aenkleven van dien aengaende, ſulen in de reſpective Ambachten ofte Polders achtervolcht, onderhouden ende geexecuteert werden by den Schout ofte Molenmeeſters, mette Schepenen, Geſwoorens, Croos ofte Slijck-Heemraden de Keuren ende Ordonnantien daer op henluyden te leveren, ſonder dat Dijckgraeff ende Hooge Heemraden hen dies ſullen bemoeyen, ten ware dat de ſelve Schout, Molemeeſters, Schepenen, Geſwoorens, Croos-heemraden, Slijck-heemraden, ofte andere die het aengaat in gebreecken waren, in welcken gevalle Dijckgrave ende Hooge Heemraden de ſelve Schout ende Geſwoorens bevelen ſullen daar inne te verſien binnen eenen ſeeckeren bequamen tijdt, die ſy de ſelve daer toe ſullen ſtellen; ende indien Schout, Molenmeeſters, Schepenen, Geſwoorens, Croos ende Slijck-heemraden, ofte anderen die 't ſelve aengaet, alsdan daar af noch in ghebreecken blyven, ſoo ſullen Dijckgrave ende Hooge Heemraden 't ſelve als dan ſelver doen beſteden ende maecken, tot koſten vanden geenen die 't behoort naer Dijcks rechten.

De beſtedinge van ghekeurde wercken ſal by den Ambachts-bewaerders ende Penninghmeeſters van de Ooſt ende Weſt-ſluyſen reſpective gedaen, openbaerlick naer voorgaende Kerck gheboden ende affixie van billietten, op ſeeckeren korten dach by henluyden daer toe te beramen, ende ſal de beſteedinge geſchieden ten overſtaen van den Secretaris van de Hoo-

ge Heemraden, om daar van Contrerolle te houden, ſonder dat Dijckgrave ende Hooge Heemraden eenige beſteedinge ſullen doen, ten ware de Ambachts-bewaerders des vermaent weſende, 't ſelve verſuymende waren te doen, in welcken ghevalle de Dijckgrave ende Hooge Heemraden de beſteedinge ſullen doen tot laſte vande ſelve Ambachts-bewaerders, ende als naer de tweede eerſte ſchouwe de Wercken ongemaeckt blyven, ſullen Dijckgrave ende Hooge Heemraden de ſelve beſteeden tot laſte vande Aennemers ende haere Borgen, ende in ſubſidium tot laſte vande Ambachts-bewaerders.

Ende indien Dijckgrave ende Heemraden bevinden eenige Vuyrwercken noodich, ſullen de ſelve keuren, ende ſullen by den Ambachtsbewaerders beſtelt, ende tottet maecken der ſelver geprocedeert worden, ſulcks als vande principale gekeurde Wercken is geſeyt.

Dijckgraeff ende Hooge Heemraden voornoemt ſullen de Ambachts-bewaerders laten begaen in 't innen der penningen die de Werken koſten ſullen, elck inden ſynen omme te ſlaen ende te gaderen, ſonder ter contrarie van dien eenige keuren te maecken, ſullen oock gedoogen dat d'Ambachts-bewaerders, ende een yegelijck van hen hare penningen, ſoo wel de Wercken van Dijckagie als de binne-wercken aengaende, mitsgaders haer Margen-gelt inne winnen, 't zy voor Dijckgraeff ende Hooge Heemraden, ofte binnen den Ambachten, ofte elders daer ſy het ſelve beſt ſullen weten te ghekrijgen, ſonder 't ſelve meer te verbieden op de boeten ende correctien.

De

De Ambachts-bewaerders ſullen mogen bevoorwaerden in 't beſteeden van hare Wercken, dat men het Hout, Yſer, Steen, ofte andere ſtoffe ende materie tot de Wercken noodich, van wegen 't Landt niet en ſal betalen, maer dat ſy van 's Lants wegen, mits betalende den Aennemer, vorder quijt ende ongehouden ſullen weſen tegens den Crediteuren vanden Aennemers, aengaende de ſtoffen ende materie die de Aennemers t'borge ſullen halen, ende aen 's Landts Wercken verbeſigen, ten ware dat de ſelve Ambachts-bewaerders ofte Penningh-meeſters die af geſproocken, ofte daer vooren gheſeyt ofte gelooft hadden, op dattet met eerder betalen quijt mach weſen, 't welck alſoo openbaerlick ten dage als men 't beſteet ſal verkondicht werden.

De Ambachts-bewaerders ſullen volſtaen, doende jaerlijcks reeckeninge elcks in heuren Ambacht by den Schout, Schepenen, Ingelanden ende Rijckdom naer ouder gewoonte voor den eerſten Februarij: ende ſal den dach ende tijdt dat ſy reeckening ſullen doen, verkondicht worden openbaarlijck tot alle plaatſen daer 't van outs gebruyckt is geweeſt, ende in plaetſe van Smaldeelders ſal voortaan een Penninghmeeſter over de Weſt-Ambachten, ende een Penningh-meeſter over de Ooſt-Ambachten ghehouden, ende by veranderinge uyt drie ghequalificeerde ghenomineerde vande Ambachtsbewaerders vande Weſt ende Ooſt-ambachten reſpective, by de verkooren Hooft-Ingelanden gecommittert ende ghe-eedt werden, wiens werck weſen ſal te doen, 't gunt voortijdts de Smaldeelders plagen te doen. Item, ſullen de

Penningh-meeſters penningen ontfangen ende uytgeven, ende ſullen de penningen mogen inwinnen 't zy voor Dijckgrave ende Hooge Heemraden, ofte anders ſoo ſy deſelve beſt ſullen weten te ghekrygen. Item, ſullen opte beſteedinge vande Wercken de Ambachts-bewaerders aſſiſteren, ende harer adminiſtratie jaerlijcks voor de verkooren Hooft-Ingelanden behoorlicke reeckeninge ende bewijs doen binnen Delft of inden Hage, ende dat alle jaars voor den vijfden Januarij, ten overſtaan van de Ambachtsbewaerders ende andere Ingelanden die daar by begeeren te compareren, daer toe den dage van reeckeninge acht dagen te vooren inde Kercken vande Ambachten ſal werden verkondicht, ende voor haare adminiſtratie ſullen de voorſz Penningmeeſters ſtellen borge, te weten den Penninghmeeſter vande Weſtambachten voor vier duyſent ponden, ende vande Ooſtambachten voor twee duyſent ponden, ende ſullen de ſelve Penninghmeeſters den Aennemers der Wercken, op de Cedulle vande opneminge der ſelver Wercken, van den Dijckgraeff ende Hooge Heemraden gehouden weſen te betalen, ende d'ordinaris gagie vanden Dijckgraeff, Hooge Heemraden, heuren Advocaet, Secretaris, Procureur, Boden, Landtmeeter, ende andere ordinaris laſten ſullen ſy mede betalen ter ordonnantie vande Hooge Heemraden, ende d'extraordinaris laſten by kenniſſe ende ter ordinantie van de verkooren Hooft-Ingelanden.

De acht Weſt ſluyſen van Delflandt ſullen voortaen verſcheyden ende gheſmaldeelt blyven elck op ſes en twintich hondert margen, gelijck van oudts te weſen plach.

Ende

Ende ſullen de Ooſt-ambachten mede gheſmaldeelt blyven naar ouder gewoonte.

De Privilegien van Hooge Heemraden voornoemt, en ſullen geen ſtandt grypen in alſulcke poincten daer inne by de Sententie vanden jaere 1454. eenſamentlick de Verklaringe vanden Stadthouder ende Raedt van Hollandt daar op ghevolcht, ende de Sententie van den jaere 1522. (inde poincten hier vooren geroert niet gemodereert,) ende in deſen anders geordonneert.

Sullen Dijckgrave ende Hooge Heemraden jaerlijcx houden drie Rechtdagen naer de oude ghewoonte, daer van den eerſten ſal weſen den eerſten dach naer den Kersdach, den tweeden den eerſten dach naer Odulphi ſchouwe, ende den derden den eerſten dach naer Jacobi ſchouwe, ende quame eenige van deſe dagen op een Sondach, ſoo ſal het weſen daechs daer aen, ende ſullen Dijckgraeff ende Hooge Heemraden t'elcken dage de ſaecken voor henluyden vallende termineren, ten minſten ten laeſten dage vande voorſz drie Rechtdagen, dat dan alle parthyen gheſcheyden zijn, ende ſullen Dijckgraeff ende Hooge Heemraden omme d'abſentie van een ofte twee van hen, de ſelve Rechtdagen niet mogen verſetten, maer ſullen d'andere ghehouden zijn voorts te procederen, ende de Rechtdagen te houden; Ende ſullen partyen die te rechte op eenige vande voorſz. Rechtdagen gheroepen worden, daer af de wete aen henluyden Perſoon, ofte woonſtede ghedaen ſal weſen, ghehouden weſen te compareren ofte ghemachticht te ſeynden op verwonnen ende ver-

vallen te weſen, te namptiſeren de ſomme daer ſy geroepen ſullen weſen ten minſten op cautie.

Ende ſullen in Delflandt ghehouden worden drie ofte vier Boden, daer van den Dijckgrave d'eene helft, ende de Hooge Heemraden d'ander helft, of anders by beurte de verkieſinge hebben ſullen: Ende ſullen ſoo wel d'eene als d'andere aenden Dijckgrave ende Hooge Heemraden den behoorlijcken eedt doen. Item, ſullen ſoo wel Dijckgrave ende Hooge Heemraden, als Ambachtsbewaerders van Delflandt, mitsgaders den Stadthouder ende Preſidenten vanden Hoogen ende Provincialen Raden, hen ghehouden weſen naar de voorſz Poincten, mitsgaders de Sententie ende Verklaringe van den jare 1454. ende de Sententie vanden jare 1522. inde poincten hier vooren niet ghemodereert te reguleren, ende tegens den geenen die daar tegens ſullen doen, decerneren alſulcke proviſie van Juſtitie, als naer Rechten ſal bevonden werden te behooren, ende als men in gelijcke ſaecken gewoon is te doen.

Den Dijckgrave ende Hooge Heemraden van Delflant, haren Secretaris, Boden, ende den Landtmeter, ſullen by proviſie voor den tijdt van drie jaeren eerſtkomende, voor haeren dachgelden vacerende in 's Landts ſaecken, getracteert ende betaeldt werden tot laſte van 't Landt van Delflandt, volgens d'Acte daer van apart gemaeckt, ofte noch te maecken.

Aldus gedaan ende eendrachtelijck ghereſolſolveert by den voornoemden verkooren Hooft-Ingelanden, inden Hage den twaelfden Januarij vijf-

vijfthien hondert een ende tnegentich. Onder ſtondt, Ter Ordonnantie vande Hooft-Ingelanden voornoemt. Ende was geteeckent,

N. Doublet.

DE Staten van Hollandt, Geſien hebbende de Requeſte by Hooge Heemraden van Delflandt op huyden gepreſenteert ende daer op gehoort 't rapport vande gekooren Hooft-Ingelanden van Delflandt, van 't gunt by henluyden was gebeſoigneert op te voorgaende laſt ende Commiſſie vande Staten, tot goet beleydt ende welſtant vande ſaecken vanden Heemraetſchap van Delflandt voornoemt, ende daer op geſien de Poincten ende Articulen die tot dien eynde by den ſelven Hooft-Ingelanden eendrachtelijck goet ende noodich bevonden waren, den Staten voornoemt overgelevert, hebben naer rype deliberatie met goede kenniſſe van ſaecken verklaert ende geordonneert, verklaren ende ordonneren by deſen, dat niet jegenſtaende de remonſtrantie vande Hooge Heemraden voornoemt, gekooren Hooft-Ingelanden voorſz, volgende haerluyder voornoemde laſt ende Commiſſie, in haerluyder beſoigne ſullen continueren gheduyrende den tijdt daer inne geſtelt ende geordonneert. Ende alſoo de Staten de Poincten ende Articulen voornoemt mede hebben goet gevonden ende gheapprobeert, Laſten ordonneren de Staten, dat dien ſelven de proviſie gheduyrende den ſelven tijdt achtervolcht ende onderhouden ſullen werden. Authoriſerende den voorſz Hooft-Ingelanden van Delflandt van wegen de Staten voornoemt, de

Pro-

Proceſſen ende andere Acten inden voorleden jare 1590. in prejuditie van haren laſt ende Commiſſie begonſt ende ghepleecht, tegens allen den geenen die 't ſelve aengaen mach, by alſulcke beveelen ende interdictie Pœnael, als ſyluyden ſullen noodich bevinden, af te doen, ende voorts by gelijcken beveelen den innehouden van haerluyder voorſchreve Commiſſie, ende de voorſz overgeleverde ende gheapprobeerde Poincten ende Articulen by allen ende eenen yegelijcken des noot zijnde, den voorſz tijdt gheduyrende te doen achtervolgen, ende jegens den onwilligen ende Contraventeurs van wegen den Staten tot executie der voorſz beveelen ende penen te doen procederen, niet jegenſtaende eenige oppoſitie ofte appellatie ter contrarie. Gedaen inden Hage onder 't Zegel vanden Staten voornoemt, hier op ghedrukt den twaelfden Januarij Anno vijfthien hondert een ende tnegentich. Onder ſtondt, Ter Ordonnantie van de Staten. Ende was geteyckent,

C. de Rechtere.

Con-

Continuatie van 't Collegie van Hooft-Ingelanden over Delflandt voor altijdt, van den 18. Julij 1632.

DE Ridderſchap, Edelen ende Steden van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, Repreſenterende de Staten vanden ſelven Lande, Allen den geenen die deſen ſullen ſien, Saluyt. Alſoo Burgemeeſteren ende Regierders der Stede van Delft, als weſende de Hooftſtadt van Delflandt, Ons vertoont hebben, hoe dat met dit loopende Jaer ſoude expireren de continuatie van het Collegie van negen verkooren Hooft-Ingelanden over den Heemraetſchappe van Delflandt, by ons inden Jaere vijfthien-hondert negen ende tachtentich voor ſeeckeren tijdt in geſtelt, ende van tijdt tot tijdt, ende laeſtelijck den acht en twintichſten September ſeſthien hondert een ende twintich voor thien jaren ghecontinueert. Ende dat den dienſt, ruſte ende eenigheyt van 't voorſz Landt van Delflandt vereyſchte, dattet voorſz Collegie daer door veel onluſten, Proceſſen ende andere onnoodige koſten waren voorghekomen, abſolutelijcken ende ſonder limitatie van tijdt werde ghecontinueert, op ſoodanigen laſt ende authoriteyt als 't voorſz Collegie tot noch toe heeft ghehadt, ende daer op 't ſelve by ons originelijcken oock is geinſtitueert, Verſoeckende daerom inde voorſz qualiteyt, dat ons believen ſoude te accorderen, dattet voorſz Collegie voortaen abſolutelijcken, ende ſonder limitatie van tijdt, ſoude zijn ende blyven ghecontinueert op ſoodanigen laſt, macht ende authoriteyt als 't ſelve originelijcken is geinſtitueert. *Doen te weten*, dat Wy genegen weſende ter begeerte vande Remonſtranten, ende be-

begeerende dat de voorſz Landen van Delflandt ten meeſten nut, welvaert ende verſeeckertheyt in goede policie, ruſte, eenigheyt, ende tot contentement vande Ingelanden van dien, in ſaecken eenichſints het Heemrecht, ende 't gene daer aen kleeft aengaende, geregiert werden, ende tot dien eynde de continuatie van 't voorſz Collegie, daer door veel onluſten ende Proceſſen zijn voor gekomen, geheel noodich ende in aller manieren dienſtich vindende, hebben uyt onſe ſouveraine macht ende rechte wetenſchap het voorſz Collegie van Hooft-Ingelanden over het Heemraetſchap van Delflandt gecontinueert, gelijck Wy 't ſelve tot wederſeggens toe by deſen continueren, abſolutelijcken ſonder limitatie van eenigen tijdt, ende dat op ſoodanigen laſt, ordre ende authoriteyt, als 't ſelve Collegie tot noch toe gehadt heeft, ende mede by ons originelijcken ingheſtelt is. Laſtende ende ordonnerende allen ende yegelijcken die deſen ſoude mogen aengaen, hen hier nae te reguleren, ende den voorſz Collegie t'obedieren ende reſpecteren als 't behoort. Gegeven inden Hage onder onſen grooten Zegele hier aen ghehangen op den achtienden Julij ſeſthien-hondert twee en dertich. Ende was gheparapheert,

J. D. Waſſenaer, vt.

Op de Plijcque ſtondt,
Ter Ordonnantie vande Staten.

Ende was getekent,
C. van der Wolff.

Hebbende een uythangende
Zegel van rooden Waſſche.

Het

Het selve Collegie bestaat nu jegenwoordig uit acht Personen en de Secretaris / zijnde in rang deese nabolgende:

I. De Hoog Welgeboren Heer Willem van Wassenaar, Heere van Sterrenburgh / etc. wegens Haar Edele Groot Mogende de Heeren Staten van Holland ende West-Vriesland / en by Haar Ed. Groot Mog. daar toe verkoren den 28. Junp 1714.

II. De Hoog Welgeboren Heer Aelbregt Nicolaas van Schagen, Heere van Goudriaan / etc. wegens de Kamer van Reekeninge van Haar Ed: Groot Mogende Domeynen / en by de selve Camer daar toe gecommitteert den 13 Maart 1716.

III. De Hoog Welgeboren Heer Wigbold vander Does, Heere van Noordwijck / etc. wegens de Heeren Edelen / uit een nominatie van een dubbelt getal / by de Heeren Hooft-Ingelanden gefoomeert / by Haar Edele Groot Mogende verkoren den 23. May 1714.

IV. De Heer Mr. Hubrecht Rosenboom, Heere van Schrevelsrecht / etc. Presidem van den Hoogen Rade in Holland / wegens den selven Hoogen Rade / uit een nominatie van een dubbelt getal / by de Heeren Hooft-Ingelanden gefoomeert / by Haar Ed: Groot Mogende verkoren den 20. Maart 1698.

V. De Hoog Wel-geboren Heer Adriaan Pieter de Hinniosa, President van den Hove Provintiaal van Holland / wegens den selve Hove / uit een nominatie van een dubbelt getal / by de Heeren Hooft-Ingelanden gefoomeert / by Haar Edele Groot Mog. verkoren den 23. Maart 1714.

VI.

VI. De Heer Engelbert Graswinckel, Raad en Burgemeester der stad Delft / etc. wegens de selve stad / by de Heeren Burgemeesteren en Regeerders der stad Delft daar toe gecommitteert den 26. Maart 1715.

VII. De Heer Johan Meerman, Raad en Burgemeester der stad Delft / etc. wegens de Godshuysen binnen de selve stad / by de Heeren Burgemeesteren en Regeerders der stad Delft daar toe gecommitteert den 27 December 1704.

VIII. De Heer Adam van der Heim, Raad en Burgemeester der stad Schiedam / etc. wegens de selve stad / by de Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen der stad Schiedam daar toe gecommitteert den 27 May 1691.

De Secretaris van 't selve Collegie is

De Heer Mr. Pieter Marcus, Raad en Pensionaris der stad Leyden / by de Heeren Hoofd-Ingelanden tot Secretaris aangestelt den 28. May 1700.

OUDHEDEN EN GESTICHTEN VAN DELFLAND.

DEKENSCHAP VAN DELFLAND.

DE OUDE KERK TE DELFT.
DE NIEUWE KERK TE DELFT.
NOOTDORP.
PYNAKER.
SCHYPLIEDE. (SCHIPLUIDEN.)
't WOUT.
MAASLAND.
WATERINGE.
DE LIER.
NAALTWYK.
's GRVEZANDE.
MONSTER.
's GRAVENHAGE.
's HARTOGS KAPELLE.
SCHEVENINGEN.
EYKENDUINEN.
RYSWYK.
VOORBURG.

DELFT.

Delfs oude naam.

DELFT is van ouds / volgens de harde uytspraak van die tijden / Theolf genoemt geweest. Want aldus moet die naam gelezen worden; daar de uytschryver in de leste letter gemist heeft / en in de plaats van Theolf geschreven heeft Theole.

Deszelfs eerste begin.

In 't jaar 889. was het noch maar een rent-hof / of hofstede / by Sutthardeshage; of aan de zuider grensscheiding van Gerolfus Graafschap. Op den zelfden tijd is het / met noch zeven andere hofsteden / gegeven aan den gemelden Graaf Gerolfus. Dat het naderhand zijne Hry-heeren gehad heeft / dewelke ook hunnen geslagtnaam van deze plaats ontleent hebben / blijkt uyt een open brief / door Graavinne Ada uytgegeven in 't jaar 1205. Ook heeft Willem Adaas neef / in eenen brief van 't jaar 1222 / gewag van Delft gemaakt. (1) Wanneer het tot een stad aangewassen is / vindt men met geen zekerheit beschreven. Dat het echter al een stad geweest is in 't jaar 1260 / blijkt uyt zekeren brief by a Boxhornius bygebragt / waar aan de Schepenen van Delf het stadszegel in 't zelfde jaar gehangen hebben.

Aanwas.

De opsteller van de Groote Kronijk van Nederland schryft ergens gelezen te hebben dat het door Govert met den bult opgebouwt is in 't jaar 1073; waar voor onze jaarboeken het

a Theatr. Holl. p. 162.

jaar

jaar 1075. ſtellen; en hy voegt 'er by dat het vergroot en met verſcheide voorrechten begunſtigt is door Keizer Willem.

Dit is zeker dat het van over lang een zeer groote en magtige ſtad is geweeſt; en de derde plaats onder de Hollandſche ſteden bekleedt heeft / en tegenwoordig noch bekleedt. Het is aldus genaamd van delven; om dat 'er een graft van de Maas tot in de ſtad is geſchoten: en deze graft is volgens het gemeene gevoelen die vermaarde graft van Corbulo, by [b] Tacitus vermeld. Doch dat de graft van Corbulo dezelfde graft zoude zijn / dewelke tegenwoordig te Leiden begint / en door Delft naar Maaslandſluys toe loopt / ſtrijdt volgens [c] Alting regelrecht tegens de getuigenis der Hollandſche jaarboeken (2) dewelke het jaar en den aanlegger van dit nieuwe werk duidelijk aanwyzen.

In 't jaar 1536 / den derden May / is deze ſtad door een zwaaren brand leelijk gehavent: wanneer / volgens het ſchryven van [d] Pieter Opmeer, eene gedenkwaardige zaak is voorgeballen. Want een Opevaar / te vergeefs arbeidende om haare jongen / die noch niet vliegen konden en boven op het huis van den Schout Johan de Hutter neſtelden / uyt den brand te redden; heeft zich zelven ook in het buur geſmeeten: als niet willende haare jongen godlooslijk overleeven. De vermaarde Poeet Cornelius Muſius, heeft een fraay gedicht ter eere van gemelde Opevaars gemaakt.

[b] Lib. 11. Annal.

[c] Notit. Germ. inf. part. 1. pag. 48. & Adrianus Junius Bat. in deſer Delft.

[d] Operis Chronol. p. 782.

De Oude kerk.

Delft heeft twee voornaame parochiekerken / en noch veertien andere kerken gehad.

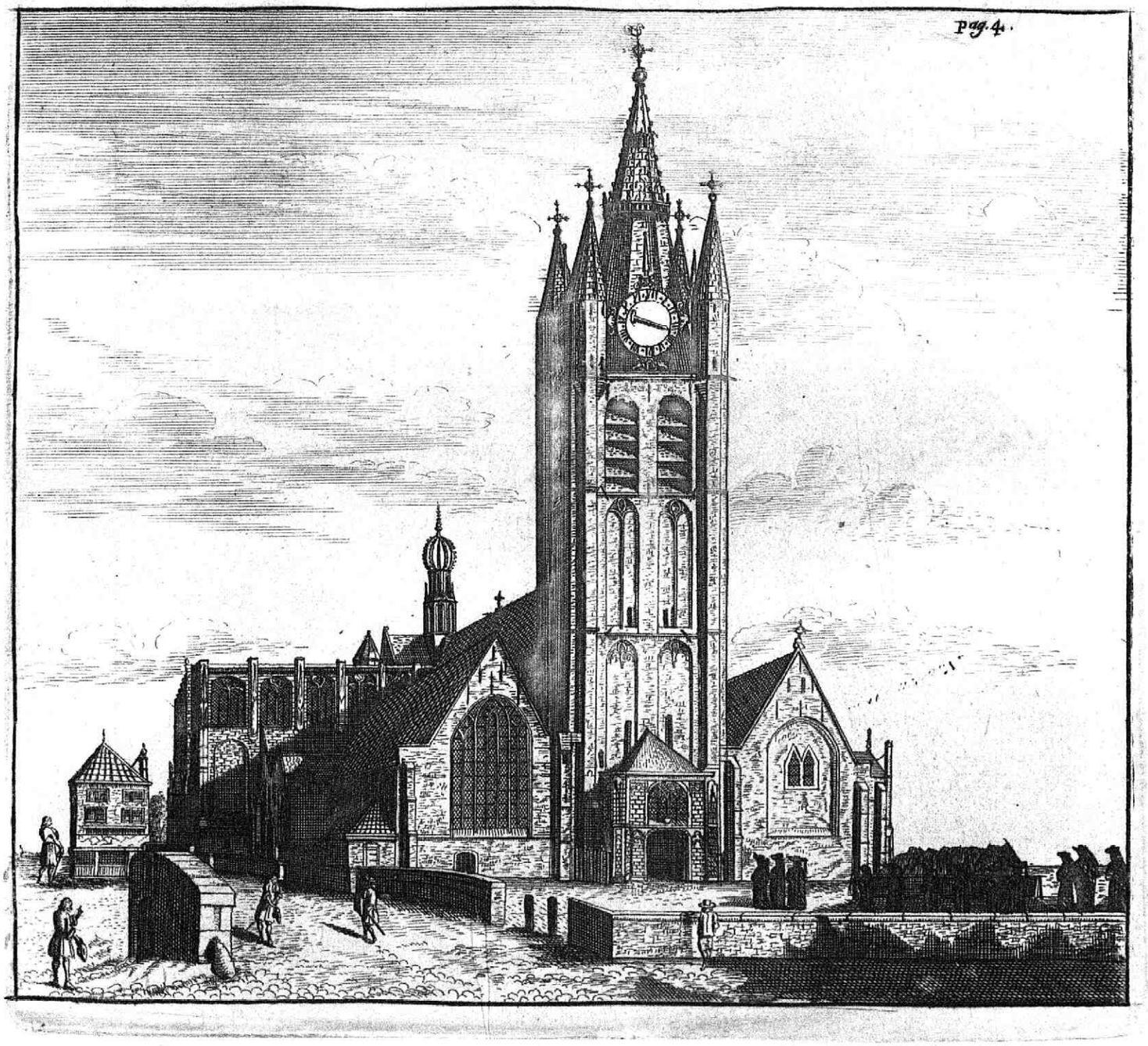
De eerste / dewelke noch de Oude kerk genoemt word / heeft 'er zoo lang gestaan / dat haar eerste begin naulijks nagespeurt kan worden. De onderste steenen / die uytneemend hard en stevig zijn / doen de liefhebbers gissen dat 'er eerst een wachttoren heeft gestaan. De kerk zelf is noch aanzienlijker door 't ouderwetsche maakzel van haar gebouw / als door haare krayheit. (3) Sommigen meenen dat ze gebouwt is door Govert den Bultenaar; op den zelfden tijd als 'er aan 't bouwen van de stad wierd gegaan. Doch wegens het opbouwen van de kerk vindt men vaster en zekerder bescheid in een ouden Latijnschen brief; die door Henricus, Bisschop van Utrecht / verleent is in 't jaar 1268. In dezen brief word uyt een ouden verdragbrief / die toen noch in wezen was / rakende zekere gifte aan 't H. Geests gasthuis gedaan / de getuigenis bygebragt van twee edele en vroome mannen. Een van dezelve mannen wierd genoemt Bartholomæus; en staat vermeld als de patroon en de stichter van de parochiekerk te Delft. Wat den schutheer of patroon der kerke belangt; daar zyn 'er, zegt *f Vosmerus*, dewelke beweeren dat deze kerk den Zaligmaker *Christus* toegewydt is geweest; dewyl hy alhier, ter verheerlijkinge van zyn Kruys, veele wonderen heeft gedaan, enz.

Schutheer.

En voorwaar, zegt hy vorder, als de gemelde kerk, het stadthuis, en bynaar de ganssche stad, door den voorgemelden brand, op den dag

e Vosmerus in Præfat.
f Ibid. p. 6.

van

van Kruysvindinge, verſlonden wierden; heeft de Raad eene ordonantzie gemaakt dat 'er jaarlijks op dien dag eene Mis gedaan zoude worden; ten deele om het teken van den levenden Godt volgens het oude gebruik, en zoo als onze voorvaders gedaan hebben, godsdienſtiglijk te eeren; ten deele op dat de verwoeſting van dien dag in de geheuggeniſſe der burgeren geprent zoude blyven; en dat zy aldus, uyt vreeze voor arger, in dat eeren (van 't H Kruys) niet zouden verſlappen.

S Hippolytus inde plaats van S. Bartholomæus.

By den Zaligmaker is naderhand S. Hippolytus booz tweeden ſchutsheer geboegt: en daarom wozd deze kerk noch S. Hippolytus kerk genoemt. Doch te voren was ze Gode op den naam van S. Bartholomæus toegewijdt; zoo als onder anderen blijkt uyt een oude Bulle/ booz Bonifacius VIII uytgegeben in 't jaar 1289. In deze Bulle wozden den genen/ die hunne mildadigheit aan de gemelde kerke booz haare Misgewaaden en andere kerkcieraaden zullen betoonen/ eenige aflaaten bergunt. En de Paus voegt 'er nadzukkelijk by dat de zelve kerk/ die wel duidelijk S. Bartolomæus kerk in Delft onder het Bisdom van Utrecht genoemt wozd/ groote verbeteringen van nooden had.

Maar hoozt den gemelden Vosmeer over deze veranderinge van den ſchutheilig zijne gedagten eens uytboezemen: Onze Voorvaders, zegt hy, hebben S. *Bartholomæus*, eenen Apoſtel van *Chriſtus*, afgezet; en den heiligen Martelaar *Hippolytus*, in deszelfs plaats, voor patroon van de kerk en de ſtad verkoren. Dit hebben zy gedaan, om datze zekere voorrechten, die zy door de Hoekſche en Kabeliauſche verdeelt-

heden verloren hadden, op S. *Hippolytus* dag wederom gekreegen hebben; ter oorzake dat zy den Graaf *Aalbert*, in den oorlog tegen de Vriezen, grooten dienſt gedaan hadden. 't Hugt my met wat plegtigheit, met wat yver, met wat rood-blinkend kerkcieraaden de gedagtenis van den heiligen *Bartholomæus*, tot de laatſte ſtaatverandering toe, geviert is geweeſt. **Dan merkt hy voorder aan hoe dat** het gemeene volk, door heimelijke preeken gaande gemaakt, op den dag van S. *Bartholomæus* de kerken geplundert, en de heilige ſtandbeelden en ſchilderyen van haare plaatzen en van de outaaren afgerukt en verbroken heeft.

Onder deze ſtandbeelden en ſchilderyen waren 'er twee, die boven de andere uytſtaken. Het eerſte was een ſtandbeeld van Maria van Jeſſe; **'t welk van den zelven** Vosmeer, **daar hy 't maakzel van de Oude kerk vertoont, aldus beſchreven word:**

Standbeeld van Maria van Jeſſe.

In de Oude kerk was een houten beeld van *Maria*, *Chriſtus* Moeder, zittende op een ſtoel, en met een ſtool omhangen; doch zodanig, dat ze de jaaren en de tronie van eene Maagd ſcheen te hebben. Op haar rechter knie zat het kind *Jeſus*, 't welk zy midden om zyn lijf omhelsde. Het kind zelf had in zijne ſlinker hand een gouden wereld-klood, met een kruys daar op. De rechter hand, dewelke half open was, ſtak het recht uyt, als of het iet wilde betekenen of wyzen. Beide die beelden, hoewel van zoo ouden herkoomen, en naar de oude zwier en kunſt gemaakt, zyn door het woedende volk, benevens de andere kerkbeelden, aan ſtukken geſlagen, gebroken; en, 't welk te lelijk is om te vertellen, midden op het marktveld tot aſſche

aſſche verbrandt. Dicht by deze kerk, aan de weſtzyde van de ſtad, ſtaat S. *Aachten* klooſter. De kerk zelf is noch aanzienlijker door 't ouwerwetſch maakzel van haar gebouw, als door haare frayheit. Binnen tegen de gevel ſtond het koor, waar in het hoofd outaar ſtond: 't welk door *Willem van Tetrode* †, een Delfſch burger, van Alabaſter- Jaſpis- en Toet ſteen was gemaakt; en wiens weergâ in ganſch Nederland nimmer is gezien. Aan de rechter zyde, zoo als men ter kerke quam ingegaan, ſtond het koor van 't H. Kruys De ſlinker zyde had een hooge vleugel; neffens welcke vleugel het derde koor ſtond, grooter als het tweede. In dit derde koor ſtond een outaar; daar het beeld van *Maria van Jeſſe*, van 't welke wy nu ſpreeken, te pronk was gezet. Dan ſtond 'er noch eene kapél van de zeven Ween van *Maria*; van wiens weldaaden wy noch te ſpreeken zullen hebben. In de kapél komende, zag men aan de rechter zyde een pylaar ſtaan, waar aan men het gemelde teken van *Chriſtus* kruys zag hangen.

Na dat hy de gedaante van dit Marienbeeld beſchreeven heeft / ſtapt hy tot de mirakelen over. Maar wat zullen wy van de mirakelen zeggen: dat Godt ten allen tyde, en ſchier op alle plaatzen, wonderen heeft gedaan, en tegenwoordig noch doet; zal van niemand, die geen goddeloos menſch is, gelochent worden.

† Op dit werk, 't welk naar de Doriſche wyze gemaakt was, heeft *Cornelis Muſius* de volgende veerzen gemaakt.

Hoc opus auguſtum diverſo ex marmore pulchrè
Perfectum, ut nuſquam cultius invenias,
Alter Praxiteles, ſi non illuſtrior illo eſt,
Delphus apud Delphos Tetrodius ſtatuit.

Mirakelen die aan 't beeld van de H. Maria van Jeſſe zyn geſchiedt.

Daar op gaat hy de wonderen / dewelke voor 't gemelde beeld geſchiedt zijn / in 't wijd en breed beſchryven. Het zal ons genoeg zijn de tytels van ieder mirakel optegeeven.

In 't jaar 1327. word een blind vroumenſch genezen; 't welk de aanleiding heeft gegeven tot een openbaren feeſtdag. (4)

In 't jaar 1365. word een kind, dat op 't ys doodgevallen was, weder levendig.

In 't jaar 1372. krygt een knechtje, 't welk in een bierkuip verdronken was, het leven wederom.

In 't jaar 1374. is een onbekende jongen, die te Delft verdronken was, op het voorbidden van eenige luiden weder ten leven herſtelt.

In 't jaar 1386. is eene vrouw, die haare beloften niet nagekomen was, wonderlijk gekaſtydt.

In 't jaar 1438. is een jongman, die van den duivel bezeten was, voor dit beeld verloſt.

In 't jaar 1439. is een kind, 't welk aan een ſtukje houts geſtikt was, weder levend geworden.

In 't jaar 1439. is een kreupele vrouw gaande en ſtaande geworden.

Alle deze mirakelen zyn geſchiedt op de aanroeping van *Maria van Jeſſe*. Maar de wonderdaad, die ik nu gae verhaalen, is gebeurt aan eene Maagd, die gelofte had gedaan van den regel der Klariſſen; na dat de maagden van dat Nonnekloſter de H. *Maria*, onder het kruys van haaren Zoon weenende, ter hulpe van die ellendige Maagd aangeroepen hadden.

In 't jaar 1510. is eene Maagd, dewelke deerlijk van den ſteen geplaagt wierd, wonderlijk genezen.

Dan

Dan was 'er noch een ſtandbeeld van 't Zaligmakend Kruys.

In een ongedrukt Boekje van deze kerk ſtonden verſcheide weldaaden opgetelt; dewelke onze Zaligmaker aan de genen / die dit Kruys in de Oude Kerk quamen bezoeken / bewezen heeft. De tijtel van alle de weldaaden ſtaan by Vormeer benoptelijk op de volgende wijze uytgeſchreven.

In 't Jaar 1412.

1. Eene Vrouw van een harden en afgrijſſelijken kanker genezen. Mirakelen voor 't H. Kruys, enz.

2. Een heimelijke en hardnekkige quaal genezen.

3. Moejelijkheit in 't baaren geholpen.

4. Een Man, en zijne Vrouw, die langen tijd aan de koorts gegaan hadden, van de koorts verloſt.

5. Twee Vrouwluiden hadden aan het beeld des Zaligmakers, 't welk het gehairde *Chriſtus* genoemt wierd, het hair al lachende afgeſneeden: waar op de eene door haar eigen hair ſchier om hals is geraakt.

6. Een Man van eene langduurige koorts verloſt.

7. Een Moeder, die om het lang wegblijven van haar uytlandigen zoon in groote kommer is; word onverwagt door een goede tijding verquikt.

8. Eene Vrouw, met groote buykpijn gequeld, word ſchielijk genezen.

9. Een kind 't welk de koorts had, en gevaar liep van te ſterven, ter gezondheit herſtelt.

10. Twee Vrouwluiden, die langen tijd aan een quaadaardige koorts gegaan hadden, genezen.

11. Een Vrouw, die langen tijd in barensnood gezeten had, is aanſtonds, zoo ras als zy haare gebeden in 't hevigſte van haare pijn aan het kruys van *Chriſtus* gedaan had, aanſtonds en zeer gemakkelijk van een kind bevallen.

12. Eene Vrouw van een kanker in de tong genezen.

13. Eene Bleyswijkſche Vrouw van de koortze genezen.

In 't Jaar 1413.

14. Een Vrouw, voor by een huis gaande, dat van nieuws getimmert wierd, krygt een grooten hockſteen op haar hoofd: daarenboven beeert zy haar zelve aan eenen balk, die op de aarde lag, en krijgt een zwaare wonde in haar oog. Als zy daar op drie dagen blind en doof gelegen had; word zy ſchielijk van alle bezeeringe en letzel genezen.

15. Een Prieſter uyt Zeeland, die hier langen tijd zeer krank gelegen had, en zoo wel van de Geneesheeren als van zijne Bloedverwanten opgegeeven was; word, na dat zijne Ouders eene gelofte gedaan hadden, binnen een half uur van zijne ziekte verloſt.

16. Eene Adelijke Vrouw van Naaltwijk word van een gevaarlijke koortze verloſt.

17. Eene Maagd, die een ongeneeſſelijke quaal aan de borſten had, krijgt gezonde en gaave borſten.

18. Een Man te Voorburg van eene langduurige en laſtige koorts genezen.

19. Gelijk ook een kind te Loosduinen.

20. Eene Vrouw te Schevelingen in barensnood zittende, en niet konnende verloſſen, valt door

door de hevigheit der pijnen in onmacht, en ſtaat als op den oever van de dood: de Vroet-vrouw, en de andere Vrouwen, hebben geen moed op de verloſſinge: echter is zy binnen 't half uur fris en gezond; en brengt een gezond kindje ter wereld.

21. Een Kind, 't welk ſchier geduurig met de vallende ziekte, of S. (5) *Cornelis ziekte*, geplaagt wierd, wonderlijk genezen.

22. Een Man van de derdendaagſche koorts verloſt.

23. Een Boerengaſt te Voorburg, die van een bloedvin aan de vinger als dol was geworden, en daar by zijnen arm in 't goojen gebroken, en 't eene been gruwelijk gequeſt had, word volkomentlijk genezen.

In 't Jaar 1414.

24. Eene Vrouw te Kuilenburg, die een heilijke verzweering in de borſten had, word na het doen van eene gelofte geholpen.

25. Een Vrouw niet weetende dat zy zwanger was, en ſchier geduurig hikkende, walgende, en een afkeer van alle ſpijs hebbende, zonder dat zy zelf, gelijk gezeit is, of de Geneesheeren de oorzaak daar van wiſten, bevalt van een kindje, en krijgt haare gezontheit wederom.

26. Een Jongman, die op het ſchoenmaaken ging, word in zijn rechter arm met een elſen zodanig gequetſt, dat hy zijn werk niet konde doen. Maar na dat zijne ouders een gelofte voor hem gedaan hadden; is hy kort daar na weder aan 't werken gegaan.

27. Eene Vrouw, in baarensnood zittende en

en gevaar van haar leven loopende, word door de gelofte van een andere Vrouw geholpen; 't welk ik, om de deftigheit der zake, goedgevonden heb hier by te voegen. Een van de Vrouwen, dewelke rondom zaten of ſtonden, krijgt deernis met de in arbeid zittende Vrouwe. Zoo heeft zy dan, om niet arger te zien, belooft zoo veele ponden tarwe, wijn, en waſch te zullen offeren, als het Kruysbeeld zwaar was: in welker plaats de Kraamvrouw, na dat ze verloſt was, brood, wijn, waſch, goud, en zilver, gelevert heeft.

28. Een Kind van eene deerlijke ziekte en van de dood verloſt.

29. Een Delfiche Vrouw, die met pijn in de maag en voor het hart gequelt wierd, genezen.

30. Een Knechtje, wien de pis drie dagen opgeſtopt was geweeſt, word door de belofte van zijne ouders wederom bequaam om zijne pis te loozen.

31. Aan een Kind van elf jaaren waaren twee tanden met eenen ſteen uytgegooit; zonder dat 'er, in vijftien maanden tijds, nieuwe tanden opquamen. Maar na dat zijn vader een gelofte gedaan had, zijn ze binnen 14 dagen zoo hoog opgeſchoten als de andere.

32. Het zelfde is de Zuſter van 't gemelde Knechtje wedervaren, dewelke van de zolder vallende eenen tand had verloren; zonder dat 'er, binnen negen maanden tijds, een nieuwe quam opſchieten.

33. Eene Wateringſche Vrouw, aan eene onbekende en ongeneeſſelijke ziekte quijnende, word fris en gezond.

34. Een Rotterdamſch Knechtje, 't welk

van

van onverdraagelijke pijn niet deed als kermen en geduurig hikken; welke pijn van tijd tot tijd noch verzwaarde door de koorts, word door hemelſche kracht geholpen.

In 't Jaar 1415.

35. Eene Maagd, onder 't geweld der koortze bezwijkende, word van de koorts verloſt.

36. Insgelijks een Man, die anderhalf jaar aan de koortze had gaan hangen.

37. Een Jongeling van 16 jaaren ging door het geweld der ziekte aan als een dolle, beet, en brak de banden, met dewelke hy gebonden was, aan ſtukken. De ouders, meenende dat hy bezeten was, vonden goed dat hy gevoert zoude worden naar Woeſtgeeſt; by een menſch dewelke zich, zoo als hy voorgaf, op de quaade Geeſten verſtond, en hen uyt de bezetelingen konde verdrijven. Maar dit voorneemen wierd van een Godsdienſtig Man tegengeſproken; dewelke hen vermaande, het H. Kruys, in de oude en door zoo veele wonderen vermaarde kerk, te gaan bezoeken. Zy gaan 'er naar toe, zy doen 'er eene gelofte. De Jongeling, 's avonds gegeeten hebbende, bedaart; koomt weder tot zich zelven; en heeft naderhand van geen razerny geweeten.

38. Een Kind, 't welk een ſchielijke lammigheit in de beenen gekreegen had, en door geene Artzen of Heelmeeſters te helpen was, is door 't zelfde middel weer rad geworden.

39. Een zeker Jongetje was van een vergramd en boosaardig menſch deerlijk geſlagen, met voeten getrapt, en zoo ongenadig gehavent en geſlingert, dat hy drie volle uuren voor dood

dood bleef leggen; en daar na, noch 14 dagen lang, niet anders nuttigde als een weignigje zuiker, zonder ander nat of droog te proeven: daarenboven was hy blind en kreupel geslagen. Echter heeft hy, nadat zijn vader een gelofte had gedaan, zijne volkome gezondheit wederom gekreegen.

40. In 't Opperquartier van Delfland wierd een Arbeidsman schielijk met lammigheit in alle zijne leden geslagen: en na dat hy langen tijd te vergeefs onder Genees-en Heelmeesters handen gestaan had; zijn zijne leden, na het aanroepen van *Christus* H. Kruys, binnen een etmaal weer rad geworden.

41. De borst van zekere Vrouw, dewelke door een ongeneesbaren kanker opgevreeten wierd, zoo dat hy vuyl etter opwierp en onverdraagelijk stonk, is door dat middel volkomen gezuivert en geheelt.

42. Op dezelfde wijze word een Vrouw, die in arbeid zat, uyt het gevaar des doods geredt.

43. Zoo word ook een Haarlemsch Jongetje van zijne ziekte, en van een quade gesteltenisse des ganschen lichaams, gebetert.

44. Het zelfde mirakel is noch aan een ander Jongetje van de zelfde stad geschiedt.

45. Een Delfsche Drager ging aan een langduurige en hardnekkige koorts quijnen; en was door geene artzenijen te helpen. Zoo is hy dan geholpen door eene diergelijke gelofte.

46. Even eens is ook een Arbeidsman in Delfsland geholpen.

47. Aldus heeft ook een Man van Alkmaar, die zich zelven by onvoorzigtigheit het eene oog met een mes uytgestoken had, het gezigt wederom gekreegen.

In 't Jaar 1430.

48. Een tweejaarig Meysje, 't welk ſchielijk blind geworden was, even eens genezen.

In 't Jaar 1431.

49. Een zekere Vrouw had een groot ongemak, en zwaare pijn, in den eenen voet, en was al van de Meesters opgegeven. Maar na het doen van eene gelofte is haar pijn verdweenen: dies heeft zy een zilveren voet geoffert.

50. Een Jongman van 17 jaaren, die het graveel had, heeft door een baarblijkelijke hulp des hemels veele en groote ſteenen uyt zijne blaas gelooſt.

51. Zekere Vrouw was, zedert dat ze bezwangert was, geduurig onpaſſelijk en ongedaan. Dewijl zy dan voor haar eige behoudeniſſe, en voor die van haare vrucht, bekommert was; heeft zy een diergelijke gelofte gedaan, en al haare hoop op het Kruys des Zaligmakers geſtelt. Verloſt zijnde, en geen geſchrey hoorende, vraagt zy van de Vrouwen hoe het kindje vaart; en krijgt tot antwoord dat het dood is, en reeds begint te ſtinken. Zy, hoe wel door die woorden verſlagen, laat haar betrouwen daarom niet zakken: en geeft tot antwoord dat zy het H. Kruys wel zoo groote kracht toeſchrijft, dat het Kindje weer levend zal worden, en zoo lang levend zal blijven, tot dat het zijn doopzel ontfangen zal hebben. En dus is het ook geſchiedt.

52. Een zeker Kind had S. *Kornelis ziekte.* De ouders zijn geduurig op de been, om over

al

al raad op te zoeken; maar te vergeefs Eindelijk keeren zy zich zelven tot het H. Kruys, en worden van Godt verhoort.

53. Een ander Jongetje, zeven of acht jaaren oud, doet eenige dagen achter malkander niet anders als krijten, kermen, en ſteenen: de ouders doen eene gelofte voor hem; en zie, daar koomt een ſteen uyt zijn voorhuit kruipen.

In 't Jaar 1432.

54. Een Vrouwsperſoon was door eene ontſteeking aan den voet, door een gezwel, en door de zwaare pijnen van eene verzweeringe, op 't uyterſte gebragt: maar is, na zoo eene gelofte, van alle ongemakken verloſt.

55. Een Delfſch Burger was met zwaar graveel gequelt: zoo heeft hy dan hulp by 't Kruys gezocht, en is eindelijk eenige ſteentjes quijt geraakt; dewelke hy, als hy zijne gelofte voldeed, inſgelijks ter getuigeniſſe van de ontvange weldaad heeft geoffert.

56. Een Kind, omtrent vier jaaren oud, had drie dagen te bedde gelegen, en niet anders gedaan als krijten en huilen. Eindelijk heeft het, na dat zijne ouders eene gelofte gedaan hadden, een ſteentje gelooſt.

57. Een Kind van zeven weeken was, terwijl de moeder om voor de keuken te zorgen naar de markt gegaan was, door het omvallen van de wieg geſmoort. De moeder t' huis gekomen, en de wieg 't onderſte boven ziende leggen, rent 'er naar toe, en beurt de wieg en het Kindje op. Maar ziende dat het dood was, roept zy de Buurwijven te zamen; dewelke niet ophou-

den

den met het Kruys des Zaligmakers te aanroepen, tot dat het weder levend was geworden.

In 't Jaar 1433.

58. Eene zekere Vrouw, hebbende alvoorens eene belofte gedaan, looft twee groote ſteenen. Die ſteenen beſlaat zy met zilver; brengt ze naar de kerk, en voldoet aldus haare belofte.

In 't Jaar 1434.

59. Te Schevelingen wierd een Viſſcher, met naame *Gysbert Goverts*, van een Zee-adderſlang (dus vinde ik aangetekend) in zijne hand gequetſt, en wierd door de hevigheit van de pijn zoo razend-dol, dat hy naulijks van vier mannen kon vaſtgehouden worden. Zoo heeft hy dan, op de aanraading van zijne vrouw, eene belofte gedaan: en is wederom gezond van lichaam en bedaard van zinnen geworden.

In 't Jaar 1435.

60. Eene Boerin van Wateringen, met naame *Margriet*, was door de pijnlijkheit van haare ziekte uytzinnig geworden; en dagt een gruwelſtuk tegen haar zelve en haare kinderen uytte voeren. Eindelijk heeft zy haar, op het ſterk aanhouden en ſmeeken van haare zuſter *Lysbet*, laaten gezeggen; is tot inkeer ingekomen; keert haare gedagten tot het H. Kruys van *Chriſtus*; rijſt uyt haar bedde; en ontbiedt dertien mannen; dewelke benevens haarin linnen gekleedt en

blootsvoets in bevaart naar de oude Kerk gaan. Daar quyt zy haare beloften, en is zedert gezond van herſſenen en van lichaam geweeſt.

In 't Jaar 1482.

61. Zeker Man te Goch woonende, maar aan de rivier de Oede Zaal geboren, en bynaar 60 jaaren oud, met name *Johan van-der Mark*, had op 't heimelijkſte van zijn lichaam een vuyle en ettterachtige pijpzweer ſtaan; die al ſes jaaren, niet zonder vreeſſelijke pijn, dat gedeelte had geknaagt: en al de kunſt der Geneesheeren en Heelmeeſteren te leur ſtelde. Zoo heeft dan de gemelde *Johan van-der Mark*, op aanradinge van den Prieſter *Hendrik Tou*, eene belofte gedaan van een pond waſch te zullen offeren: en als hy niet verhoort wierd, heeft hy zijne belofte verdubbelt, en wederom verdubbelt; en heeft belooft dat hy in de plaats van een pond twee, daarna drie, en eindelijk vier ponden waſch zoude offeren. Eene wondere zaak! de pijpzweer droogt op; het gat of de wonde groeit toe, zonder dat hy oit eenige pijn aan het litteken heeft gevoelt.

In 't Jaar 1511.

62. Een Delfſche Vrouw, met name *Geertruid Willems Dochter*, reisde naar Ter-Veer in Zeeland; om zich met haaren Man *Floris*, die van haar geſcheiden was, te verzoenen. Maar in 't voor by zeilen van de Eylanden die tuſſchen de Schelde en Hellevoetſluis gelegen zijn omtrent S. Anne-land en Kats ('t welk een ſtededeke van Noordbeveland met eene zeer gemakke-

kelijke have is geweeſt, maar naderhand met de andere ſteden, en met ganſch Noordbeveland door de Zeegolven is verſlonden, begon het zoo geweldig te waajen en te ſtormen) dat de Stierman zelf, den moed opgevende, het volk vermaande om zich ter dood te bereiden. Nu ſtond de eene zijde van 't Schip al onder water, en een ieder begon even jammerlijk te kermen, te huilen, en te ſchreeuwen. Wanneer het *Geertruid* toeſcheen als of *Chriſtus* H. Kruys, zoo als het te Delft in de Kapelle van de Oude Kerk ten toon ſtond, door de verbolge Zeebaaren quam aanzetten, en tot hen allen in hunne doods nood naderde. Zoo begint zy dan het zelve Kruys met hert en mond aan te roepen: en het Schip koomt tegens ieders verwachting behouden in de haven. De reis afgedaan zijnde, koomt *Geertruid* weder te Delft: daar zy haar Man, of liever zijne gedaante, in klaar zilver offert: en U, O behoeder der Schipbreukigen, groote Godt, voor uwe weldaadigheit looft en bedankt.

De bunk der kerke ſtaat in de oude kerkbzieven aldus beſchzeven: Lengte en breedte van de Oude-kerk.

't Choer is lanck 84 voet, behalven de huyft; wijt de buyte kant 38 voet. Die Achterkerk van de Choer tot den Toren es lanck 113 voet, wijt 42 voet, luttel min of meer van wijte en lanckte, enz.

Rondom den Toren ſtaan vier kleine torentjes; 't welk volgens eene inſtelling onzer Voozvaderen beduydt dat deze kerk (6) vier mindere kerken onder haar heeft ſtaan. De toren is ook voozzien met groote klokken / die ieder haar bzzonderen naam hebben. De grootſte werd gezeit 18000 ponden te wegen: en

haar galm of geluid kan over de Maas / drie mijlen buiten de ſtad / gehoort werden. Op de klok ſtaan de volgende woorden in 't Latijn en Nederduitſch te leezen / Sacroſanctæ individuæ Trinitati Uni ſoli Deo vero & vivo S. Deſe Clock is gegoten ter eeren des hoechwairghe heylige Drievuldigheyt, eens waerachtichs onverſcheyden Godheyt doer Heindrick van Trier in 't jaer ons Heeren 1570. Kerckmeeſter weſende Sasboutsſoen, ende Lambrecht Michiëlsſoen.

Op de tweede klok ſtaat dit opſchrift met oude Monnikſletteren / en met verkortinge van woorden: Anno 1536. Wilt wel verſtaen, heeft my den brand heel doen vergaen, maer door genaden van boven hoych gepreſen, bin ick Maria 't jair 39 weder gereſen. Gerrit van Wouw ende Jan Ter-ſtege goeten my.

Noch is'er een Hippolytus klok / enz. (9)

De deftige Schilderijen van Heemskerke en van S. Schorel hebben / volgens het ſchrijven van * Braun, een groote luiſter aan deze Kerk gegeven. In dezelve zijn ook van ouds verſcheide kapellen / outaaren / gilden / en vikarijen geſticht en opgerecht geweeſt. Dezelve ſtaan ten deele by den Heer Dirk † Bleiswyk, ten deele in een oud handſchrift onder my beruſtende en het Dekenſchap van Delfland beſchrijvende / opgeteld.

Kapellen. Onder de kapellen zijn de volgende bekend.

De kapél van 't H. Kruys.

Die van de 7 Ween.

* In de Beſchryving van Delft.

† Theatr. Urb. l. 3. n. 29.

De

De Heemraads kapél: daar ter eere van den Admiraal Maarten Harpertz. Tromp, die in 't jaar 1653. uyt het leven ſcheide/ een koſtelijk Praalgraf is opgerecht.

S. Kornelis Kapél *

De Reliqui-Kapél †

Van de Kapellanijen of Vikarijen zijn de volgende tot onze kennis gekomen:

De Vikary van S. Salvator, in S Joris Chooz. Vikaryen.

De Vikary van S Barbara: dewelke uyt de Oude Kerk gebragt is in de Nieuwe; en geplaatſt aan 't Altaar van den zoeten naam Jeſus.

Het is de Heer Pieter Veerman, dewelke in S. Hippolytus kerke/ aan S. Barbaraas outaar/ in het jaar 1505. eene vikary heeft geſticht ter eere van den heiligen Apoſtel Petrus en van de heilige Maagd Barbara: Hy heeft de vikary belaſt met vier weekelijkſche Miſſen, en ten dien einde gegeeven vier mergen lands onder Pynaker gelegen: noch twee andere mergen lands aldaer gelegen: en eindelijk/ al wederom onder Pynaker/ vier mergen en vier hont. Judocus, de zoon van Dirk Sasbout, en kerkelijk perſoon onder het Biſdom van Utrecht/ heeft de gemelde vikary voor de eerſte maal bedient.

* De kapél, ſtaande aan de zuidzyde, noch achter het kleine orgel, ſtaat tegenwoordig op het grafregiſter aangetekent voor S. Kornelis kapelle.

† Van deze kapelle zullen wy beneden, onder Ægidius Joye, noch t'een en t'ander aanhaalen: maar uyt het gene pag. . aangehaalt ſtaat, zouinen dienen te beſluiten dat de Reliqui-kapél in de nieuwe kerk heeft geſtaan.

De vikary van S. Eligius is in den jaare 1508. in S. Hippolytus kerk gesticht door eenen Jan Arentsz.

IN *den name des Heere*, *Amen*. Condt ende kenlick sy allen ende eenen yegelyck die dit jegenwoordighe publyck Instrument sullen sien leezen ofte hooren, dat inden jare der Geboorte desselffs Heeres 1508, ter elfde indictie, op ten 21. dach des maents February, ter Vespertyt oft dien ontrent, in het vyffde jaer des Pausdoms onser heilichste Vader *in Christo* ende Heeres, Heeres *Julii*, door de godtlycke voorsichticheit de tweede Paus van dier name, compareerde in persoene voor my Notaris publyck, ende voor den ondergeschreven getuygen hyer toe bysonder geroepen ende versocht, de voorsienige *Jan Arentsz Leeck*, Poorter der stadt Delft, onder 't Bisdom van Uuytrecht: Begerende (soe hy verclaerde) syne tytlycke in eewige, ende die aertsche in hemelsche goederen deur saligе coopmanschap te vermangelen, tot vermeerderinge des godlycke dienst, ende voor al daermen aldergeweerdichste overdenckt de verholentheit onser verlossige, ende gehoegenisse houdt des lydens Christi; tot lof ende glorie der heylige ende onverscheyden Drievuldicheyt, ende der alderssalichste moeder Gods ende maget *Maria*, mitsgaders der geheele heylige Overicheyt des hemels int generael; maer sonderlinghe ter eeren vant sint *Loy* Bisschop ende Confessoer, mede voor der sielen van hem, van *Agatha*, *Claes Veemans* dochter synre huysvrou saliger gedachte, oeck voor syne ende haerder ouders voorvaderen, kinderen, vrienden ende weldoenders, levenden ende dooden, salicheyt,

licheyt, heeft geſticht ende begaeft, ſticht ende begift, een eeuwige Capellanie opt outaer van ſint *Loy*, in de Parochie kerke van ſint Hippolytus binnen Delft te bedienen (geduyrende 't leven van Mr. *Cornelis* ſyne zoone) met eene Miſſe, maer naer deſſelfs overlyden met twee Miſſen ter weeken; in welcker Miſſen den Rectoer der voorn. Vicarie inder tyt weſende, zal byſundere gedenckeniſſe houden van *Jan Arentſſz* fundateur, van *Agatha*, *Claes Veemans* dochter zynder huysvrou, ende van de haerlieder beyder ouderen ende voorvaderen, haerder kinderen, vrienden ende weldoenders, levende ende dooden. Maer aengeſien geeſtelycke dingen ſonder de tytlycke nyet lange mogen ſtaende blyven, heeft de voornoemde fundateur der voorſeyde Vicarie tot begiftinge van dien ende tot onderhoudt des Rectoers (metter daet afhandich makende) vuyt ſyne tytlycke goederen gegeven by wettlycke ende onwederroepelycke gifte, (diemen noempt gifte onder den levenden.) In den eerſten heeft hy gegeven ende beweeſen twee ende een halff margen landt leggende gemeen ende ongedeelt inden Ambachte van Maeſlant, belent ten ooſten mette landen van wylen Pieter Corneliſſzoen, ten zuyden de cade geheeten de cade van Hodenpyl, ten weſten de Hodenpylſche wateringe, ende ten noorden de gemeene wech genaempt de Gaechwech, van welcke landen den ſelven fundateur anderhalff margen heeft gecoft, ende 't reſterende margen by erveniſſe vercregen, gelyck verſcheyden brieven daer van gemaeckt breder zyn inhoudende. *Item* een ende een halve margen lants inden Ambachte van Ouderſchie, in een ſtuk van iiij. margen lants ontrent 't huys van Spaenge, belent aen de ooſt-

zyde de lande van den Heer Philips van Spangen, aen de weſtzyde, mitsgaders aen de zuyt ende noorteyndens, de landen van Juffrouwe ende weduwe van Duvenvoorde, gelyc de brieven daer van gemaeckt dat volcomelycker vuytdrucken. Ten laeſten heeft gegeven ende bewezen drie goude Wilhelmus Schilden, verzekert op drie margen lants gelegen in Maeſlandt in de hoeve van wylen Jacob Yewyns Heye gemeender veure met ander landen, welcke belenden ten weſten de Maesdyck, aen 't ooſteynde de kerckwech, aen de zuytzyde de landen van de Duytſche Heeren, ende aen de noortzyde de landen van Jacob van Alkemade, die jaerlyck verſchynen voor d'eene op Voorſchoter, ende voor d'ander helfte op Valckenburger marcten, gelyc de brieven hyer van gemaeckt oock volcomender ſyn inhoudende. Ende heeft den voorn. fundateur die voorſz landen ende renten opgedragen, ende draecht op tot de voorn. Vicarie, zonder eenich recht oft eygendom voor hem oft ſynen erven inde ſelve te behouden. Tot welker Capellanie hy heeft gepreſenteert ende preſenteert voor d'eerſte reyſe den Aldereerwaerdichſte vader *in Chriſto* ende onzen Heere Biſchop van Uytrecht, oft ſynen Eerwaerdige Vicario in 't geeſtelyck, den eerſamen man Mr. *Cornelis Janſſz*, Prieſter zynen wettlycken ſoone, als ſynde hyer toe nut ende bequaem, mits behoudende voor hem zelven gedurende ſyn leven trecht van Patronaetſchap der voorn. Vicarie, naer wiens doot vervolgens ten eewigen tyden 't ſelve recht zal comen op ten oudtſten ende naeſten van den bloede des voorn. fundateurs, 't ſy man ofte vrou-perſoen, welcke patroen inder tyt zoe menichmaels als de voorſz. Capellanie compt te

vervallen, zal daer toe preſenteren eenen vande bloetverwanten van de ſelve fundateur bequaem zynde, oft gebrake dien, eenen vreemden van den voorſz. bloetverwanten, enz.

Vrouw Wilhelmina van Haeſten, bruchtrekkende weduwe van den Heer van Aſſendelft / Heemſtede / enz was in't jaar 1575. de begeefter van deze vikary.

In t jaar 1619. had Anna, Vrouw van Aſſendelf / Heemskerke / Kaſtrikom / enz. het recht om deze vikary te vergeeben: welke vikary in 't zelve jaar opengevallen door de dood van Heer Niklaas van Batenburg, Deken en Kanonnik te Wijk te Duurſtede / door de voornoemde Vrouw vergeeven is aan deszelfs broeder / Jonker Philips van Batenburg.

De Vikary van de HH. Martelaren Coſmas en Damianus.

De Vikary van 't H. Kruis.

De Vikary aan S. looſten outaar / met twee Miſſen weekelijks belaſt / en 's jaar 18. Hollandſche ponden opbrengende / is in 't jaar 1402. geſticht door Hillegond, Meeſter Niklaes dochter.

De Vikary van S Laurens.

Eene vikary of kapellany aan S. Jeroens outaar.

S. Jakobs vikary / belaſt met eene Miſſe weekelijks / en jaarlijks 9. Hollandſche ponden waardig.

Een vikary aan 't autaar van S. Jan den Dooper, of van S. Niklaas.

Eene vikary aan S. Eraſmus outaar; in 't hoor van de H. Maagd Maria.

Eene vikary van de H. Maagd Maria, in een kapelle van S. Hippolytus kerke; ſtaande ter begeevinge van de Hollandſche Graven. De bevestiging quam den Aartsdiaken van Utrecht toe: de inkomſten liepen jaarlijks op 27 gulden. De Vikaris was gehouden weekelijks eene Mis te leezen.

Noch een andere vikary aan 't zelfde outaar; en ſtaande / eben als de voorgaande / ter begeevinge en bevestiginge van de Graven en den Aartsdiaken voornoemd / bragt 's jaars 13 Hollandſche ponden op / en was belast met eene weekelijkſche Miſſe.

Eene vikary van S. Pieter, gesticht door Gerrit Willemszoon, Prieſter / ſtont in 't jaar 1634. ter benoeminge van Simon Jacobszoon te Haarlem.

Eene vikary van de HH. Apoſtelen Petrus en Paulus.

Eene vikary aan 't outaar van S. Brigida, ſtaande ter begeevinge van de Hollandſche Graven / bragt jaarlijks op 6 Hollandſche ponden / en was belast met eene weekelijkſche Miſſe.

Eene vikary die gesticht was ter eere van de H. Maria, van S. Jacobus, en van S. Jan den Dooper.

Eene vikary / dewelke op S. Brigidaas outer gesticht was ter eere van S. Chriſtoffel, van den Martelaar Georgius, van den H. Biſſchop Martinus, en van de HH. Maagden Catharina en Barbara.

Eene vikary aan S. Antonis outaar.

Twee vikaryen aan S. Andries outaar / dewelke daar op den 21. van September 1445. ge-

geſticht waren dooꝛ Heer Pierer, Jakob Olivierszoon. Dezelve ſtichting is noch in 't zelfde jaar / en op den 25. van dezelfde maand / bevestigt dooꝛ Wilhaven Biſſchop van Utrecht. Als deze vikaryen open waren gevallen dooꝛ de dood van Heer Andries Klaaszoon, zijn dezelve dooꝛ Wouter Timmermans, en Michiel Vosmer, Michielszoon, die het recht van vooꝛſtellinge hadden / in 't jaar 1600 gegeven aan Adam Vosmer, Michielszoon. Welke begeeving dooꝛ de Staaten van Holland en Weſtvriesland goedgeheurt is; mits dat het derde deel der inkomſten uytgeheert zoude werden tot onderhoud der Predikanten.

Aan deze vikaryen zijn gegeeven 20. gemeeten lands onder de Hooꝛn gelegen.

Eene vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria, dooꝛ de wandeling genaamd uyt de ſtamme van Jeſſe.

Eene vikary aan S. Annaas outaar.

Eene vikary aan 't outaar van S. Jan den Dooper.

Eene vikary aan 't outaar van den H. Ridder Georgius.

Eene vikary / die geſticht was ter eere van de Allerheiligſte en onverdeelde Dzievuldigheit / van de H. Maagd Maria, van S Jan den Dooper / van den H. Martelaar Jeroen, en van de HH. Maagden Catharina en Barbara.

Eene vikary in S. Joris kapelle; welke daar geſticht was ter eere van den Zaligmaker, van de H. Maagd Maria, en van alle Heiligen.

Eene vikary van S. Andries.

Deze vikary / gelijk gezegt is / is geſticht dooꝛ Pieter Jakob Oliviers, Prieſter, en is ons

de

de ſtichtingbrief zelf niet lang geleden in handen gevallen / en is van 't jaar 1445.

COndt ende kenlic ſy allen gelovigen Kerſtenen luyden die deſe letteren ſullen ſien ofte hoeren leſen, dat ic *Pietor Jacob Oliviers*, Prieſter, angeleyt mitten geeſte der godsdienſtiger devocien, begerende die aerdtſche dingen in hemelſche, ende dat verganclick es in 't geen dat eewich es ſalichlijk te keeren, ende dat ick lange inder begeerten gedragen hebben by der hulpe ons Heeren tot volcomenheyt te bringen, Soe heb ick vanden goede dat my Godt verleent heeft geſticht ende ſtichte mit deſen tegenwoordigen brieve enen ewigen godliken ende kerckliken dienſt ofte ampt ter eeren der heyliger Drievoudicheyt, Maryen der gebenedider moeder ons liefs Heeren, ende des heyligen Apoſtels ſinte Pieters, voor ſalicheyt ende laveniſſe mynre zielen ende mynre ouder zielen, vaeder ende moeder, ende der geenre daer ick aelmiſſen ende weldaet of ontfangen hebbe. Tot welcker ſtichtinge ick den voorſz. dienſt bewyſt ende gegeven hebbe, bewyſe ende geve ick die renten van twintich gemeten lants, gelegen binnen den ban van Nyeuwenhooren, aen twee ſtucken, dat een ſtuck ſes gemeten groot, ende ſyn gelegen over dat huys dat Gillys Danckaerts nu ter tyt toebehoort, bynnen deſe lantmercken, die Heerwech an die weſtzyde, ende aen 't noorteinde Jacob Willem Claesſz an die ooſtzyde, ende Jan Danckaertsſz an 't zuyteynde alrenaeſt. Ende dat ander ſtuck vierthyen gemeten groot gelegen zuytwaert vanden voorſz. huyſe binnen deſe lantmercken, die Heerwech aen die noortzyde, ende aen dat ooſt-

eynde

eynde des Heeren Vrilandt aen die zuytzyde, ende Clement Pietersſz. erffnamen an dat weſteynde alrenaeſt. Ende ick doe offtal vanden voorſchreven lande voor my ende voor mynen naecomelingen ende erven van allen aenſpraecke ende erfeniſſe, ende begeere ende wille dat drie die outſte ende naeſte mannen van *Jacob Oliviers* mynen vaeder, ende *Aechte* mynre moeder, ewelycken deſe voorſz. dienſte ofte ampte geven ſullen. Behoudelyck altoes dat ick alſoe lange als ick leven ſal, daer myn wille off hebben ſal ſelve te verdienen off te doen geeven dien ik wille, nut, dienſte ende laſt, groot of cleyn, ende tot wat ſteden my dat gelieven ſal ende guetduncken ſal te verdienen. Ende ick *Pieter* voorſz. gonne ende geve puerlicken om Goodts willen deſen voorſz. dienſt Mr. *Jacob van Buſch* Prieſter, alſoe dat hy ende die geene daer hy dienſt overmits permutatien eens anbringen ſal nyet vorder belaſt en ſullen wezen, dan mit een *miſerere mei Deus*, ter weecken eens te lezen, mer nae die tyt dat ſy beyde des dienſtes weerloos worden, of die beſitter des dienſts weerloos wort overmits die ſchult der natueren, ende ick *Pieter* voornoemt dan in der tyt nyet en waere, ſoe zullen die renten van den voorſz. lande gelyck gedeelt worden in tween beneficien ende Capelrien, ende die zullen twee perſoonen gelyck verdienen *in ſinte Ypolytus kercke tot Delft op ſinte Andries outaer*, mit daegelicx Miſſe te ſamen, elcx over ander dach of over ander weecke, als ſy dat te ſamen vredelycs ende bequamelycs zullen ordineren. Behoudelyck altoes dat ſy den Prieſter des Viscoopers gilde die dat outaer geſticht hebben, nyet hinderlyck en zullen wezen in ſynen dienſten, maer

als

als hyt begeert ſoe zullen ſy hem laeten hebben een ſeker ure ſynen dienſte te doen: Ende als zy de Miſſe gedaen hebben ſoe zullen zy elcx ſyn beurte viſiteren dat graf daer myn vaeder ende moeder in begraeven leggen, en leſen een *miſerere mei Deus* ende *de Profundis*, mitter *Commendacien* voor die zielen metter *Collecte*, *Deus in cujus miſeratione animæ &c.*

Walraven voornoemd / die tot Biſſchop van Utrecht verkooren was / heeft de gemelde ſtichting goedgekeurt en beveſtigt in 't jaar 1445.

Eene Viſiary aan 't outaar van de 7 Weeen der H. Maagd Maria.

Eene Viſiary aan S. Hippolytus outaar.

Eene viſiary van S. Margareta; dewelke geſticht was aan S. Pieters outaar.

Eene Viſiary aan 't outaar van den H. Adrianus.

Eene Viſiary aan 't outaar van de 10. duizend Martelaren.

Eene Viſiary aan S. Eligius outaar; dewelke in 't jaar 1508. geſticht is door Johan Arentszoon. Kornelis Janſz. Prieſter / en de zoon van den ſtichter zelf / is de eerſte bezitter van deze Viſiary geweeſt.

De Viſiary / aan 't outaar van den heiligen Biſſchop en Martelaar Nicaſius, is in 't jaar 1476 geſticht door Heer Johan Warbouts: onder dit beding dat 'er weekelijks vier Miſſen aan S. Nicaſius outaar geleezen moeſten worden.

Stichting van de vikarij van S. Nicaſius.

IN *den name der heilige en onverdeelde Drievuldigheit, Amen.* In 't jaar na 's Heeren geboor-

te

te 1476, in de 9 indiktie, op den 16. February, te vier uuren na den middag of daar omtrent, in 't vyfde jaar des Pausdoms van den heiligſten Vader en Heer in *Chriſtus*, *Sixtus* den vierden van dien naam, is voor my openbaar Notaris onderſchreeven, en voor de onderſtaande getuigen, dewelke byzonderlijk daar toe geroepen en verzocht waren, in eigen perſoon verſcheenen de eerzaame en vroome Heer *Johan Warboutszoon*: hebbende met ryp overleg by zich zelven overwogen hoe loffelijk en Gode behaaglijk het is, de goddelijke dienſten te vermeerderen; en hoe aangenaam dat het Gode is, zynen lof te zingen, en hem de offerhanden des lofs op te draagen, 't welk de Heer der Heirſchaaren zelf aan zynen byzonderen vriend *Moiſes* te kennen gaf met deze woorden. Kies eenige mannen, die de gierigheit haaten, om recht te doen over het volk: maar gy zelf neem die dingen waar, dewelke Gode aangaan; met lof-offerhanden aan Godt op te draagen; en zyne kerkdienſten te verrichten. Zoo heeft dan de gemelde ſtichter, op dat hy alle voornoemde (kerkdienſten en lof-offerhanden) tot vernietiginge, afwaſſching, en vergeeving van alle zyne zonden en misdaaden, en van de zonden en misdaaden zyner ouderen, Gode zynen Schepper zoude doen betaalen en opofferen, begeert dat 'er uyt zyne eigen goederen, dewelke hem door de dood van zyne ouders aanbeſtorven waren, Gode ten eeuwigen tyde offerhanden zouden opgedragen worden. Overzulks heeft hy, ter eere en tot lof van den Almagtigen Godt, van de H. Maagd *Maria*, van S. *Nicaſius* in 't byzonder, en in 't algemeen van alle zalige Geeſten en Gods Heiligen, in de oude

Kerk,

Kerk, aan 't outaar van den H. Martelaar *Nicaſius* voornoemd, opgerecht en geſticht eene vikary of kapellany: dewelke hy daarenboven met de onderſtaande goederen en inkomſten begiftigt heeft. En hy heeft de onderſchreve landeryen en renten, zuiverlijk en eenvoudiglijk om Gods wille, ter vermeerderinge van Gods lof en eere, voor de vergeevinge van zyne zonden, en van de zonden zyner ouderen, te weeten van zijnen Vader en zijne Moeder, mitsgaders van alle zijne vrienden, aan dezelve kapellany voor haare inkomſten gegeeven en toegewezen. Voor eerſt heeft hy daar toe beweezen en gegeeven ſes mergen in het ambacht van Maasland gelegen; dewelke land en veur gemeen zyn met met de landeryen van *Jakob Allerts* kinderen: welke ſes mergen *Porterwille* tegenwoordig gebruikt, en voor acht Hollandſche ponden en twee Goudguldens in pacht heeft: waar van wy den huurbrief gezien hebben; dewelke, op het verzoek van den zelven *Porterwille* bezegelt was met het zegel van een eerlijk man, met naame *Jan Klaaſſe*. En hoewel de oorſpronkelijke landbrieven, gelijk de voornoemde ſtichter getuigde, in den brand van Vlaardinge verbrandt waren, zoo is het echter aan ieder een kennelijk en openbaar, de algemeene ſpraak getuigt het ook, dat hy door recht van erfeniſſe, en ter gelegendheit van zijne ouders dood, in het bezit van de gemelde landeryen gekomen is. Daarenboven heeft hy voor eene vaſte inkomſte aan de voornoemde kapellany gegeeven, geſchonken, en toegeweezen de helft van ſeven en een halve hond, ook onder 't ambacht van Maasland in 't nieuwe Noordland gelegen; zijnde land en veur gemeen met de landeryen

van

van *Willem Arentszoon*, en *Jan Janſz.* en ſtrekkende van den Nieuwendijk tot den ouden Maasdijk: in welker noorder gedeelte gelegen zyn de landeryen van *Jan van Hodenpyl*: en dewelke beweſte paalen aan den *dwarsdyk met de mient*; zoo als in den oorſpronkelijken koopbrief duidelijk uytgedrukt ſtaat; en gelijk ik, met de ondergeſchrevene getuigen, zelfs gezien heb. Deze voornoemde landeryen gebruykt *Pieter Willemszoon* voor drie Hollandſche ponden jaarlijks. Noch heeft hy ten behoeve van gemelde kapellany, en tot onderhoud van den Regent derzelve, gegeeven ſeven hond en een half, gelegen in 't ambacht van Wateringe; land- en veur- gemeen met de landeryen van zijnen oom *Arent Janſz.* voor dewelke jaarlijks vier Hollandſche ponden betaalt worden. Eindelijk heeft hy aan de voornoemde kapellany, tot haar vaſt inkomen, gegeven drie mergen lands, gelegen onder het ambacht van Maasland, land- en veur- gemeen met de landeryen van *Arent Janſz.* voornoemd, en van *Willem Pyn*, Burgeren der ſtad Delft; voor welker gebruik jaarlijks betaalt worden tien Hollandſche ponden. De brieven over den eigendom en de verkooping van de voornoemde landen heb ik zelf, gelijk gezegt is, met de onderſtaande getuigen gezien en gelezen. Van alle welke landen en inkomſten, met alle en iedere rechten, vrydommen, voorrechten en profyten tot dezelve landen en inkomſten behoorende, en dewelke den geever en ſtichter voornoemd eeniger wyze mogten toebehooren, hy (geever en ſtichter) ten behoeve van de gemelde kapellany door het overgeeven van een halm afgeſtapt is, zonder eenig recht of eigendom

daar aan te behouden. Echter heeft hy de beſtiering en als bezitting van gemelde kapellany, met alle de rechten daar aan behoorende, voor zyn leven lang, vry en onbelaſt van eenige Miſſen, aan zich zelven behouden. En heeft gemelde Stichter begeert dat na zijne dood, door den Patroon die 'er als dan weezen zal, tot de voornoemde kapellany voorgeſtelt zal worden Heer *Wouter*, *Gerrit Bindykszoon*, des ſtichters bloedverwant: anders heeft hy de begeeving en voorſtelling, dewelke ('t geen Godt verhoede) daar tegen aan gedaan mogt worden, vernietigt, krachteloos en onwettig verklaart; en heeft begeert en bevolen datze voor vernietigd gehouden zal worden. En zal de Regent der Vikarye of de Vikaris, die het na de dood van den Stichter weezen zal, ten eeuwigen tyde gehouden en verbonden zyn om voor de ziele van den Stichter, en voor de zielen van deszelfs Vader, Moeder, en vordere vrienden, wekelijks vier Miſſen te leezen; of om dezelve door een ander vroom en bequaam Prieſter loffelijk te doen leezen, enz. (8)

Gilden. **Onder de Broederſchappen of Gilden van de Oude kerk zyn de volgende bekend.**

Het gilde van de Allerheiligſte Drievuldigheit.

- - van het Allerheyligſte Sakrament. (9)

Volgens een rekenboek van Chriſtiaan van Adrichem **heeft dit Broederſchap van 't H. Sakrament** 174. **gulden/ van veertig grooten/ aan inkomen gehad.**

- - van S. Anna.

- - van de H. Maagd en Moeder Gods Maria. (10)

- van

- - van S. Barbara.
- - van S. Antonius.
- - van S. Ægidius.

Al voor het jaar 1511. is te Delft in de Oude kerk een genootschap / ter navolginge van de 12. Apostelen / opgerecht geweest onder de benaaming van het Apostolisch Broederschap. Onder de weldoenders van dit Broederschap word eerst van allen opgetelt

Meester Jakob Aalbertsz. wiens sterfdag aangetekent staat op het jaar 1511. Na hem staan de volgende weldoenders vermeld. Meester Kornelis Arentsz. Onderpastoor in de Ketel. Heer Johan Ysbrandsz. Onderpastoor te Watering. Meester Lambert Willemsz. Proost te Warmond / en Pastoor van de Oude kerk te Delft. Meester Jakob Gerritsz. Licentiaat in de Rechten / Pastoor van de Oude kerk. Meester Willem Jakobsz. Brasser, Licentiaat in de Godtkunde / overleden in jaar 1558. Op een briefje / met eigen hande van Christiaan Adrichom, anders Kruyk, geschreeven / staan de volgende weldoenders van 't gemelde Broederschap aangetekend; Simon, Nonnepater van S. Agnes konvent / gestorven in 't jaar 1582. Adriaan, Proost van 't Melaatshuis / gestorven in 't jaar 1562. Kornelis, de Koster / gestorven in 't jaar 1569. Paulus Taphæus, Pastoor van de Nieuwe kerk. Vincent Brasser, overleden in 't jaar 1572. Johan Bol. Johan Gysbertsz gestorven in 't jaar 1573. Pieter Bel. Martinus Duncanus, Deken / Pastoor / enz. Bonifacius Korneliſz. gestorven in 't jaar 1569. Willem Pot, gestorven in 't jaar 1562. Niklaas Bor, gestorven in 't jaar 1562. Christiaan Adrichom. Michiel Dodoosz. overleden

leden in 't jaar 1565. Gerrit Pieterſz. Kapellaan. Jakob Niklaaſz. Kapellaan. Johan Bus geſtorven in 't jaar 1578. Bartholomæus Reinierſz. Johan Faber. Andries Niklaaſz. Kapellaan.

De ordonantzien of inzettingen van het Broederſchap der Apoſtelen te Delft / met Adrichoms eigen hand geſchreeven in 't jaar 1570 / berusten onder mijne bewaringe.

Getyden. Omtrent het jaar 1450. is in dezelfde kerke ingeſtelt het dagelijks zingen van de (11) zeven Getijden: 't welk door de Regenten der kerke en de Prieſters moeſt waargenomen worden.

De Paſtoor wierd gemeenlijk genoemt Perſona. Het Paſtoors-ampt wierd door de Graven begeeven: het bevestigen geſchiedde door den Aartsdiaken van Utrecht. De paſtory troki aan vaſte inkomſten 's jaars omtrent 8. Vlaamſche ponden dewelke op eenige landerven en huizen binnen Delft gevestigt waren. Alle de toevallen / de laſten daar onder gerekent / bedroegen 36. Vlaamſche ponden; welke ſomme in 't jaar 1514. genoten heeft Meeſter Antoni van der Marke. Volgens een ander handſchrift bedroegen de inkomſten 300 Rhijnſche gulden. De Paſtoor had geen vaſte woonplaats: en was gehouden dagelijks een zingende Mis te doen. (12)

Inkomſten der paſtorye.

Paſtoors. In 't jaar 1265 / als Hendrik van Viande den Biſſchoppelijken Stoel van Utrecht bekleede / was Wilhelmus de Perſona van de Oude kerke te Delft. Daar is noch een oude brief van 't zelfde jaar in wezen;* waar in de voornoemde Biſſchop aan zeker Prieſter / die de kapelle van 't oude gaſthuis als kapellaan

* Bleiswyk Beſchr. van Delft.

be-

bediende / verlof geeft om de Sakramenten aan de broeders en zusters van 't zelve gasthuis te bedienen; behoudens nochtans dat de offergiften en gerechtigheden, die den Plebaan van de kerk te Delft toekoomen, hem zullen geworden.

Niklaas van Hondepyl, die † van Jan van Leiden Hodenpyl woord genoemt / is omtrent het jaar 1300 Kapellaan van de Oude- of S. Hippolytus kerk geweest. Hy was een Priester van een wonderbare godtvruchtigheit: en als hy buiten het gezigt van zijne bloedverwanten en vrienden was / ging hy een stuk brood aan de huizen bedelen. Hy was de biechtvader van Geertruid van Oosten; een waardig raadsman voor zoo eene maagd; en de rechte leidsman / om haar op het spoor der deugden te geleiden.

In 't jaar 1311 was hier Pastoor Mr. Simon.

In t jaar 1300. Heer Hendrik Willemsz.

Gysbert Heerman, Kanonnik te Utrecht / is in 't jaar 1440. de Persona, of eerste Pastoor / van S. Hippolytus kerke te Delft geweest.

Onder de Kerkmeesters van de Oude kerk berusten twee autentyke brieven van gemelden Heerman, met eenen brief van den Bisschop van Utrecht; die door den eersten brief van Heerman gestoken is: waar in de gemelde Pastoor zich zelven verbindt om den dagelijkschen dienst der 7. Getijden / die in de voornoemde kerke pas ingesteit was / op de gestelde tijden en uuren te zingen; en de vordere harderslasten met zijne Kapellanen behoorlijk waar te neemen.

† Bolland. t. 1. Act. SS. ad 6. Jan. ex MSS. Eccl. D. Martini Traj.

In 't jaar 1346. Heer Steven Malion.

Ægidius Joye, Kanonnik van S. Donatus kerke te Brugge / Kapellaan van den Hartog van Borgonje / is omtrent het jaar 1469. Pastoor van de Oude kerk geweest.

In het komtoir van de Kerkmeesters der Oude kerke word een autentyke en bezegelde brief van dezen Pastoor bewaart; dewelke op het voornoemde jaar is getekent; en met deze woorden begint:

Ick *Gillis Joye*, Priester, Pastor van de Ouden Kerken tot Delft, Canonnik van S. Donatus tot Brugge, Capellaen van myns genaden Heere van Burgundien, &c. doe condt alle luyden, dat ick ter eeren Gods, ende alle lieve Heyligen, ende om immer de Reliquyen te bet gehouden ende verwairt te zyn, staende ende wesende in eenre Capelle aen die zuydzyde van mynre Kercken voornoemt, &c.

In 't jaar 1477. is een Heer Martinus Onderpastoor van de Oude kerke geweest; en is in 't veertigste jaar van zijn leven gestorven.

Ten tijde van Karel den Stouten was Adriaan van Naaldwyk Onderpastoor van S. Hippolytus kerke: en wierd op het bevel van den zelven Hartog / ter gelegendheit van de schattinge die hy uytgeschreven had / voor den hoogen Raad van Mechelen ontboden.

Meester Lambert Willemszoon, uyt een Burgemeesterlijk geslagt te Delft geboren / Licentiaat in beide de Rechten / Proost te Aemen / die de Nonnen van S. Katrynen konvent te Gouda eenige jaaren lang zeer loffelijk als Overste geregeert had / wierd in 't jaar 1534. tot Pastoor van S. Hippolytus kerke te Delft aangestelt.

Cor-

Cornelius Musius, **wanneer hy zich te Poitiers in Vrankrijk ophield / heeft aan dezen Heer** Lambert, **die onlangs Pastoor geworden was / een Lierzang opgedragen** over de pligten van een waarachtigen Herder: **welke pligten hy daar van stuk tot stuk omstandiglijk beschrijft.** *

Broeder Theodoricus Loker a Stratis (van der Straaten) **Viharis van de Karthuizers te Keulen / heeft zijne** vyf boeken van de ingeevingen der hemelsche godtvruchtigheit in 't jaar 1536. opgedragen aan den zeer eerwaardigen en geleerden man Heer *Lambert Willemszoon*, Licentiaat in de geestelijke Rechten, Pastoor der stad Delft, en Overste van S. Katrynen konvent te Gouda.

Jakob Geraardszoon, **een Gouwenaar / dewelke te Loven in 't Kollegie van 't Varken gestudeert hebbende / in 't jaar** 1543. **de vyfde plaats in de promotie bekomen had / is** Lambert Willemsz. **in de pastory van S.** Hippolytus **kerke opgevolgt.** Hy was, zeit *Opmeer*, een deftig man, die zich tegen de ondeugden, en voornamentlijk tegen de ketteryen, met een uyterstен yver heeft aangekant.

Na dat hy grooten en menigvuldigen arbeid met eene byzondere godtbzuchtigheit uytgestaan had; is hy in die vreesselijke pest / dewelke op dien tijd te Delft zoo schrikkelijk woede / in 't jaar 1557. **met vyf andere medewerkers of Kapellanen uyt het leven gerukt.** Want die Kapellanen altemaal, zeit *Opmerus*, hebben zich zelven, als zeer vette rammen die uyt de kudde des Heeren uytgekipt waren, voor

* Deze Lierzang is te vinden in het 2. Deel van het Latijnsche Batavia Sacra, op het 220. zydje.

de ondankbare ſtad vrywillig, en om Gode tot waardige en welriekende offerhanden opgedragen te worden, voor de woedende peſt bloot geſtelt.

Cornelius Muſius heeft hunne uytvaart met een Lijkzang vereert; waar in hy aan de Delfſche burgery den aanſtaanden afval voorſpelt/ en hen ter boetvaardigheit opwekt. Wy zullen dien Lijkzang ten dienſte van de Liefhebbers vertaalen.

WEEKLAGTEN over het afſterven van den zeer wakkeren Harder der Oude Kerke, en van vyf zeer deftige Prieſters, des zelfs Kapellanen; dewelke in 't jaar 1557 door die zwaare peſt weggerukt zijn.

Kermt mannen, kermt vrouwen, kermt benevens my jongen en ouden.

De rechtvaardigen daalen ten grave: en niemand laat 'er zijne gedagte eens over gaan. De barmhertige mannen worden ons onttrokken; en de een word na den anderen weggehaalt: en niemand ſchrikt of beeft 'er over: niemant tracht het gemeen verlies te bevroeden.

Ik zal 't ul. zeggen, zoo gy het niet begreepen hebt: de rechtvaardigen worden by tyds uyt het leven gerukt, op dat zy de ſchrikkelijke onheilen van deze zoo rampzalige eeuwe niet zouden beſchouwen.

Jakob van Gouda, die overdeftige man, die onvermoeide uytroeyer des ondeugden en planter der deugden, die onverwinnelijke kapitein van dit nieuwe martelchoor; zoo bereidwillig als hy altijd geweeſt is om aan zyne ſchaapen het voeder der Katolyke leeringe en godtvruchtige werken voor te dienen; zoo getrooſt is hy

ook

ook geweeſt zyn leven, gelijk een goeden Harder paſt, voor dezelve ten beſte te geeven.

En is'er dan noch iemand, die zijne rouwklagten over het verlies van zoo een deftig man niet uyt en boezemt?

Niklaas, ook een Gouwenaar, een rechte Man Gods, eenvoudig en oprecht van harte, en daar by een naarſtig Kerkdienaar en een trouwe mede-werker, heeft de kerkelijke bedieningen zoo lang bevlytigt, tot dat hy in't pleegen van de godvruchtige werken geſtorven is. Geſtorven den 3. van Sept. in zyn 33 jaar.

En hier over word niet eens gezucht?

Hendrik van Zomeren, ryk van deugden, arm van geld; liep altyd zoo vrolyk en welgemoed om zyne bedieningen te verrichten, als een jonge rêe, die aan 't eeten valt. En hy is door geene vermoeitheit zyner kloekmoedigheit, maar door de bezwyking van zyn lichaam, van hier geſcheiden. Geſtorven den 23 Auguſti, als hy 29 jaaren oud was.

En dit kont gyl, met drooge oogen aanzien en leezen?

Noch een andere *Jakob*, een Delvenaar, heeft de witte Stool blymoedig, en als of hy te bruiloft ging, aangegrepen, om Gods bermhartigheit over zijne overtreedingen te verwerven, en zich zelven tot een levend ſlagtoffer aan den hemelſchen Vader voor zyne medeburgers op te dragen Geſtorven den 6 van October, in den ouderdom van 42 jaaren.

Wiens dood niemand genoeg kan beklaagen.

Johan van Olem (*Olemius*) lieftallig van ommegang, een zeer gehoorzaam kind van S. *Franciſcus* order; en daar by zoo groot een yveraar voor Gods huis als iemand. Door de deugder heilige gehoorzaamheit voort gedreven, quam hy uyt zijne celle, even als een lammetie uyt de ſchaapſtal, aanſtappen; en is ontydig Geſtorven den 9 van October, in den ouderdom van 33 jaaren.

en tot ons ongeluk, maar tot zyn groot geluk, geſlagt.

Geſtorven den 30 van Sept. in zyn dertigſte jaar.

En wat droefheit is groot genoeg, om zoo een verlies naar waarde te betreuren

Renatus, te Dort geboren, een vriendelijk jongman; en daar by bevallig en ſchoon van geſtaat, maar noch bevalliger en ſchoonder naar de ziel, quam als Gods bruidegom aangetreeden. En hebbende de lenden omgordt met den gordel van kuisheit en van goddelijke liefde, en met den tchild des geloofs gewapend, heeft zyne handen alzoo gezwind aan den ploeg geſlagen als de voorgaande; en hy heeft niet omgekeeken, of den ploeg los gelaaten, voor dat hy den laatſten ſnik gegeven had.

En berſt gyl. noch niet in traanen uyt?

Johan Ysbrandsz, Licentiaat in de Godkunde is in 't jaar 1551. tot Paſtoor van de Oude kerk aangeſtelt. Ik heb onder mijne papieren eenen brief van Antoni Perenot, Biſſchop van Atrecht / aan Johan van Goch, Prooſt van Oudmunſter te Utrecht; waar in over het aanſtellen van gemelden Johan Ysbrandſz. tot Paſtoor van S. Hippolytus kerke word gehandelt.

Martinus Duncanus † is te Kempen / onder het gebied en 't Biſdom van Keulen / geboren in 't jaar 1505 / daags voor S. Maartens feeſt. Zijn vader Hendrik, en zijne moeder Sofia, waren Katolijke en degelijke luiden; maar gering naar de wereld / en ganſch niet bemiddeld. Hy was een tweeling / en zoo klein van geſtalte / dat hy / in de luiren gewonden zijnde / in zijn vaders hoogblok / die voor een wieg dien-

Martinus Duncanus.

† Uyt Val. Andreas, Joh. Heſius, enz.

de

de / wierd geleit. Uyt zoo kleine beginſelen is hy even als Moiſes, wien men in een rijzen kozfje op de genade der wateren liet heene drijven / tot een groot man opgewaſſen. De Latijnſche taal heeft hy te Nimwegen by de Bzoeders van 't gemeene leven geleert / en was doozgaans de eerſte van 't ſchool. Te Loven heeft hy in 't kollegie van Standonk gewoont: en heeft ook de eerſte plaats in de pzomotie der Philoſophen bekomen. Naderhand / Pzeſident van 't koliegie gewozden zijnde / en kennis met Ruardus Tapperus gemaakt hebbende / heeft hy zich met groote blijtigheit in de Godgeleerdheit geoeffent / en ten zelven tijde de kerkelijke en wereldſche hiſtorien doozbladert. Daar by heeft hy de kerkelijke Synoden / en de uytleggingen der Oudvaderen / met veel blokkens doozgelezen / en de Griekſche en Hebzeeuwſche tale geleert.

Paſtooz van Wozmer in Noozd-Holland gewozden / heeft hy daar een ſchole opgerecht: en heeft veele leerlingen ten top der geleerdheit aangeboert / en in 't merg der godtvzuchtigheit onderwezen. Ook heeft hy een groot getal van Herdoopers tot het geloof bekeert.

Na dat hy 17 jaaren te Wozmer had geſtaan; is hem / gelijk in een van zijne opdzagtbzieven gelezen wozd / dooz den Koning van Spanje de Paſtory van S. Hippolytus kerk te Delft opgedzagen. Zyn levensgevallen.

Zoo heeft hy dan dien zwaren laſt den derden Auguſti 1585 op zijne ſchouderen geladen: en heeft met de aanhangers van Luther, Kalvyn, Zwinglius, en David Joriſſen geduurig moeten kampen. Daar na is hy Wilhelmus Lindanus in het Dekenſchap van 's Gzavenhage

hage en in het ampt van Raadsheer opgevolgt: en heeft / als Landdeken / het opzigt over veele Pastooren gehad.

Het Pastoors-ampt heeft hy te Delft noch bekleedt in 't jaar 1572. Maar als de Ziel in 't jaar 1572 door de Watergeuzen bemagtigt was / is hy met de Spaansche bezettinge ter stede uytgetrokken: en heeft te weeg gebragt dat Johan Fabri (anders Smits) een Delvenaar / die door hem tot het studeeren aangezet was geweest / hem tot opvolger wierd gegeven. Uyt Delft vertrokken / heeft hy zich noch twee weeken te * Rotterdam opgehouden. Van daar is hy naar Utrecht gereist; en heeft daar de Pastory van de Buurkerk tien weeken lang bedient. Ondertusschen wierd hy verzocht de Pastory van Amsterdam te aanvaarden: daar hy dan in 't zelfde jaar / den 23 van September / naar toe getrokken is. Dus is hy daar ses jaaren lang Pastoor van S. Katrynen kerk geweest / en heeft ten zelven tijde het opzigt over twintig Pastoren gehad. Maar als de Nieuwgezinden te Amsterdam in 't jaar 1578 eenen oploop tegen de Katolijken maakten / en met een woedende razernye te werk gingen / wierd hy by het Lepzoos-huis buiten Amsterdam onder de galg geleit. Daar op wierd hy benevens Jakob Buik, Pastoor van den ouden Hoek / en meer anderen / in een vaartuig zonder roer gezet / om op de genade van wind en zee henen te dryven: doch is met zijn gezelschap / door Gods barmhartigheit / in het dorp Diemen gelandt: van waar hy in alle spoed naar Amersfoort is getrokken.

* Zie boven in Rotterdam.

Te Amersfoort heeft hy / in 't jaar 1593 / en dood
zijnde in zijn vyf-en-tachtigste jaar getreeden / zijn lebensloop ge-eindigt : en is aldaar in S. Aachten begraben. Over al waar hy gestaan heeft / heeft hy met woorden / predikaatzien / en geschriften / tegen de onkatolijken gestreeden / en veele zielen den Heere aangewonnen. Overal heeft hy van de oproerigen en nieuwgezinden veel te lijden gehad ; ja is van hen meer als eens / hoewel valschelijk / als een land-rebel beschuldigt.

Hy heeft veele vruchten van zijn verstand en geleerdheit / zoo in de Latijnsche als Nederduitsche tale / nagelaten ; dewelke by Valerius Andreas opgegeven worden.

Duncanus leven is in de Nederduitsche tale beschreven door Johan van Hees, Priester ; waar van wy ons merkelijk bedient hebben. Na hem is gevolgt Johan Smit, onder de Latinisten Faber en Fabri genoemd / om dat hy in zijne jonkheit op het smeeden had gegaan / maar door het verstuiken van een ribbe onbequaam tot het werken was geworden. By die gelegendheit heeft hy zich in den kerkelijken staat begeven / en is Diaris te Utrecht geworden. Daar na is hem / by het afstaan van zijnen onderwijzer en Mæcenas Duncanus, het Pastoorschap van S. Hippolytus kerk opgedragen : maar om de vrijborstige belijdenis van zijn geloof wierd hem de stad ontzeit. Hy heeft zich eenigen tijd te Doornik opgehouden : terwijl de gemeente van Delft / van haaren Kerkharder beroofd / in een erbarmelijken staat was : dewelke by Sasbout met lebendige verwen staat afgemaald. Als hy naderhand weder t'huis gekomen was ; is hy / onder schijn van zijnen broeder in Tos-

kanen

kanen te bezoeken / met voorspraak-brieven van de Vaders Jesuyten naar Romen gereist. Als hy den Paus aldaar begroet / en van Pater Aquaviva, den Generaal der Jesuyten / een voorspraak-brief ontvangen had / is hy weder naar zijne verlaate kudde gekeert: dewelke hy zedert in 't heimelijk bediende. Eindelijk is hy in zijne geboorte stad Delft / in den ouderdom van 60 jaaren / gestorven: en is meer over zijnen yver / als over zijne voorzigtigheit en volstandige godvruchtigheit / gepresen geweest. Zijn afbeeldzel hangt te Delft te pronk in 't huis van den Pastoor. Hy leit te Delft aan den voet van S. * Annaas ontaar begraaven.

Terwijl Duncanus de Pastory van de Oude Kerk te Delft † noch bediende / is de Onder-Pastoor van dezelve kerk / met den Rector der Latijnsche scholen / om dat zy van 't geloof geweeken waren / gevangen genomen / en naar den Haag / om daar gestraft te worden / gevoert.

De Pastoors van de laatste eeuw zullen wy beneden opgeven.

* Calendar. Belg.
† Vetus Charta.

AANTEKENINGEN.

1. Delft word ook vermeldt in een open brief van *Floris* I; dewelke het Graafschap bedient heeft van 't jaar 1048. tot 1062. *Deze edele Graaf*, zeit de oude groote Kronijk, *begiftigde het klooster te Egmond met een stuk lands in Escenum Delft, betalende jaarlijks 5. pont en een once; in Boschhuizen een hoeve betalende 't jaars twee oncen; by Delft twee hoeven; en neffens Delft negen hoeven.*

Dan

Dan ſtaat het ook vermeld in een ouden brief van 't jaar 993; behelzende eenige giften, die Graaf *Aarnout*, met zijne huisvrouw *Lutgardis*, gedaan heeft aan de Abdye van Egmond

2. De Hollandſche jaarboeken melden nergens wanneer en door wiens laſt de bekende gra t, die van Leiden door Delft naar Maaſlandſluys toeloopt, gedolven zy. De opbouwing van de ſtad Delft ſtaat by haar vermeld; maar van het ſchieten van de graft, Delft genaamd, weeten zy geen woord te ſpreeken. Dit doet dan niets tegen het gemeenſte en waarſchijnelijkſte gevoelen, dat dit is de bekende graft van *Corbulo*, en dat Delft aan *Corbuloos* graft is geſticht. Dit gevoelen heeft *Phil. a Cluverius* met veele redenen beweezen. De voornaamſte reden zoude hier op uitkoomen: *Corbulo* heeft naar het verhaal van *Tacitus b tuſſchen de Maas en den Rhyn eene graft doen ſchieten van 23. duizent paſſen, om de onveiligheden van de zee te beletten.* Zoo ſchryft ook *Dio c Caſſius* dat *Corbulo van den Rhyn tot de Maas toe een graft dede ſchieten ter lengte van 170. ſtadien, op dat beide die ſtroomen, door het opzwellen van de zee te rugge keerende niet zouden overloopen.* Geen eene graft zal men aantoonen daar alle die omſtandigheden op paſſen; behalven de Vliet, die van Leiden op Delft, en van Delft op Maaſlandſluis loopt. De lengte van die graft koomt op 170. ſtadien, of 23. duizend paſſen uyt: De Vliet is geſchoten tuſſchen den Rhyn en de Maas. Deze landſtreek is dicht by de zee gelegen; en vervolgens was het nier allernootzakelijkſt de rivieren van 't opzwellende ſtroom- en zee- water te ontlaſten. Maar om dat 'er andere zeer geleerde mannen even krachtig tegenſtemmen, zal ik voor eerſt myn oordeel noch wat opſchorten.

3. Het is bekend dat de Oude kerk aan de eene zyde wat overhelt, en ſchynt te zakken. Hier van, zeit de Heer *Bleiswyk*, word dikwils verſcheidentlijk en zonder oordeel geſproken; en ſommigen zyn niet zonder vreze dat de ganſche toren, by zwaare ſtormwinden, wel mogt ter aarde ſtorten. Ja, 't geen

a Cluver. de trib. Rheni alveis.
b Annal. l. 11. c. 20.
c Lib. 60.

aan,

aanmerkelijk is, [d] die van S. *Aachten* en de Oude kerk hebben wel eer een kontrakt aangegaan dat die van de Oude kerk een gedeelte van den toren zouden afneemen, om S. *Aachten*-klooſter van eene ongelukkige verpletteringe te bevryden. Ook heeft 'er een Prior in S. *Aachten* gewoont, hebbende zyne kamer voor aan de ſtraat en dicht onder den toren. Deze Prior had het hart niet om by zwaare ſtormwinden in zyne kamer te blyven; maar ging zich ergens in een' achterkamertie, dicht aan de veſten, verſteeken. Doch de Heer *Bleiswyk* heeft zich van ervarene Bouwmeemeeſters laaten onderrechten, en zeit het zekerlijk te weeten, dat de toren voorbedagtelijk, en om de zeldzaamheit van 't werk, zoo krom is opgemetzeld. Even, zeit hy, gelijk de vermaarde toren van Bolonie in Italie, *Gariſenda* genaamd; wiens top gezeit word 9. voeten buiten het grondwerk over te hangen. Ik wil dat voor noch tegenſpreeken: maar de Heer *Miſſon* ſpreekt ergens in zyne Reizen ook van een krommen toren in Italie, dewelke naar het zeggen der burgery voorbedagtelijk, en om 's meeſters konſt te toonen, in een kromme geſtalte zou zyn opgemetzelt. Maar, indien ik het wel onthouden heb, lacht hy met zodanige konſt; en meent dat die kromme geſtalte voor eene onvolmaakſheit moet aangezien worden. Doch dit verſchil wil ik liever van gauwer Bouwmeeſters, als ik ben, laaten beſlechten.

4. [e] Niet alleen is 'er een ommegang uyt dit mirakel ontſtaan; maar het heeft gelegendheit gegeven tot de jaarlijkſche kermis. Want ter vierige begeerte van de burgers heeft de Majeſtraat eene wet gemaakt dat men jaarlijks, zoo lang als de ſtad ſtaan zoude, op den eerſten zondag na S. *Odulfus*, het beeld van O. L. Vrouw van Jeſſe in een plegtigen ommegang door de ſtad zoude draagen: waar op dan tot beſluit de Hoogmis wierd gezongen. En om den grooten toeloop van menſchen, die uyt godvruchtigheit van alle kanten quamen aangevlogen, wierd 's anderendaags de jaarmarkt geopent: welke jaarmarkt S. *Odulfus* of

[d] Bleiswyk Beſchryving van Delft, 137. 138.
[e] Bleisw. pag. 146. 147.

S.

5. *Olofs* markt wierd genoemt, en ook wel begrepen wierd onder den algemeenen naam van den Delfſchen ommegang. Om dezen ommegang noch grooter luiſter aan te zetten, en de menſchen tot het bywoonen van den zelven aantemoedigen, heeft *Bonifacius* IX. allen den genen, die den zelven ommegang met eene behoorlijke geſteltenisſe en voorbereidinge zouden volgen, twee jaaren Aflaats verleent. De Bulle, dewelke in 't komptoor der Kerkmeeſteren berust, is al van ouds op de volgende wyze vertaalt: . . . . . *Dewyl dan, gelyk ons ter oiren is gekomen, ſeecker beelt der heyliger maget* Maria *ſtaende es in die prochy-kercke van* S. Yppolitus *op ten autaer dier ſelver maget* Maria *in der ſelver kercke voornoemt der ſtede van Delft, gelegen ondert heylige Chriſdom van Utrecht, welcke beelt men gewoenlycken is tot allen jaren des ſonnendaechs, volgende na ſinte* Odulfus *Confeſſoors-dach, eerlycken ome te dragen in der voorſeyder ſtede, met wtwendige ende ſcoenre proceſſien, tot welcker omedraghinge ofte proceſſie niet alleen van den bueren die binnen den lande wonen als dan ſich hier ter plaetſe laten vinden, mer oick mede groeten loopende overvloedigheit van volcken derwaerts aenkomende wt verre landen, overmits Gode, om de eerbiedinge onſer Vrouwe, dicke aldaer veele en notabile mirakelen uytwerckt: ſulcx wy dan begeerig ſynde dat de geloovige noch ſoo veel te liever tot deſer ommedraghinge ofte proceſſie te ſamen komen, om dair doer groeter hope te vercrygen, tot haerder zielen bate, zoe hebben wy vaſtelyck vertrouwende op de ontfarmhertigheyt des Almachtigen Godts, ende het vermogen der heyliger Apoſtelen ſinte* Pieter *ende ſinte* Pouwels, *genadiglyck verleent ende verleenen by deſe, alle den ghene die op de voorſz. ſonnendag deſe ommeganc ofte proceſſie, overmits devotie met waerachtige biecht en berouwende leetweſen over hare ſonden, hebben bygeweeſt, twee jaren Aflaets ofte ontſlaginge van haere ſonden, en twee carinen van penitentien haer opgeleit. &c.*

Gegeven te Romen by ſinte Pieter *de vierde nonas (dat is den tweeden dag) Decembris, in ons Bisdoms ende Pausdoms dat tiende jair.*

5. Hier koomt het wederom te paſſe, 't geen ik elders, zoo veel als 't my voorſtaat, al verhandelt heb; te weeten dat de eene ſoort van vallende ziek-

te, door het eenvoudig volkje, [f] aan S. *Jan den Dooper*, de andere aan S. *Kornelis*, de derde aan S. *Hubert* enz. toegeſchreven wierd.

6. Dat vier zodanige ſpitzen, of kleindere torens, een teken zyn dat 'er juiſt vier mindere kerken onder zoo een kerk geſtaan hebben, zoude ik zonder naarder bewys niet durven verzekeren. Ik weet wel dat dit ook het zeggen is van *Simon g van Leeuwen*: maar *Van Leeuwens* getuigenis, in zoo eene zaak, is geen vaſt bewys. Ik wil 't hem ten beſten houden dat hy zulke kerken, die 't gezag over andere kerken hebben, *katedrale* kerken noemt; welke benaming alleenlijk aan de Biſſchoppelijke kerken, als S. *Maartens* kerke te Utrecht, S *Bavoos* kerke te Haarlem, toekoomt. Dezen misſlag, zeg ik, wil gaern door de vingeren zien in onroomſche Schryvers; dewelke in die half-duitſche en half-latijnſche, of om beter te ſpreeken, onduitſche en onlatijnſche naamen van Roomskatolijke kerkzaken ligt konnen dwaalen. Maar, om by de 4. torentjes te blyven; hy getuigt zelf dat 'er noch verſcheide kerken met vier torens gezien worden. Zouden die altemaal het gezag juiſt over vier kerken gevoert hebben? Ik zoude dan liever met den Heer *Van Bleiswijk* zeggen dat vier zulke torentjes een teken is geweeſt van zodanig een voorrecht, en hooger gezag, boven eenige mindere kerken; 't zy dan dat 'er twee, of drie, of vier of ſes, of acht kerken onder geſtaan hebben. En 't is om deze reden ook, zeit de zelve Heer *Van Bleiswijk*, dat 'er ook vier ſpitzen, hoewel kleinder, aan S. *Urſulaas* kerk gezien worden.

7. Noch is 'er een Hippolytus klok, zijnde de oudſte en kleinſte van allen, waar op met groote letteren te leezen ſtaat: *Regina cœli lætare alleluia Anno Domino* 1450. *Regina is myn naem, myn geluit zy Gode bequaem.*

8. Hier nevens de ſtichting van eene Vikary aan S. *Nicaſius* outaar, in de Oude kerk, in 't jaar 1479. den 10. July. Het is eigentlijk een oude vertaling van den Latijnſchen brief: maar ik meene dat het een affchrift of kopy van de vertaling is, en dat de

[f] Zie Lævin. Lemnius de occultis nat. mirac. lib. 2. cap. 3.
[g] Batav. Illuſtr. p. 11.

kopy

kopy van een vrouwperſoon, of ten minſte ongeſtudeerd mansperſoon is geſchreeven.

YN *den naem ons Heeren, Amen.* Sy kennelyc allen en eenen ygelyck dye deſe tegenwoordyge bryeven ſullen ſyen ofte hoore leeſen dat in den jaren 14. hondert ſeven en ſeventich op den 29. Sept. den eerweerdigen en voorſyenigen man M. *Mattys Jan (Janſz.) van Delft*, Lycentiaet in de Canonycke rechten ende Paſtoor van de parochykercke van Voorhout, gelyck het den almagtigen Godt belyeft heeft, deſer wereldt is comen te overlyden, eerſt gemaeckt hebbende gelyck het betaemt ſyn wettelyck teſtement, int welcke hy als executeurs ende fideicommiſſariſſen van ſyn teſtament ofte uyterſte wille geordoneert gekoſen en gemaeckt heeft dyskreete mannen, te weeten M. *Johan Dyrcks Delft* ſynen neef, Licentiaet in de Canonycke rechten, de Heer *Cornelys Beetens* Rentmeeſter van het Suſterhuys van ſynte *Barbaren* tot Delft, en † *Theobatent Willem* Rectoor Rentmr. van het heyllege Begynenklooſter in Leeuwenhorſt, aen den welcken de voorſ. teſtateur heeft geconſenteert ende gegeeven geheele en volle macht over alle ſyn goederen ſoo roerende als onroerende te dyſtrijbueeren, te geeven, ende te ordeneeren, en alles te doen ſoo als het heylſaem is, en beſt tot ſynen ſalicheyt ſoude konnen geſchieden, Aanmerckende dan dat het heylich en godtſalych is altyt Godes eere te verbreyden en den Godtdyents te vermeerderen, ſoo ijſt dat de bovegeſcyde executeurs in den naem van den voorhaelden teſtateur hebben gefondeert, gemaeckt ende gegeven, fonderen maken en geven uyt de goederen van de voorſ. teſtateur, ſeekere eewyge vikarye ofte cappellerye in de Oude kercke van Delft behorende in *Delftlandt* te bedyenen ten eewygen tyde op het outaer van ſynte *Nycaſyus* Martelaer ende Pryeſter, tot lof en eere van den almachtygen Godt en de alderheerelyckſte Moeder ende Maget *Marya*, van den godtſalygen Apoſtel *Bartolomæus*, als mede van godtſalyge mannen *Hypolytus* en *Nicaſyus* Martelaeren tot vermeerderyngen van den Godsdyents, omme in den heemel voor dye eewyge glorye te verkrygen vergyf-

† In een ander handſchrift ſtaat Theobaldus.

fenys van alle de ſonden van teſtateurs, ſyn vader ende alle ſyn weldaden (*weldoenders*) en dat op de alderbeſte myddel en manyeren als ſy het ſullen konnen ofte vermogen te doen; en tot onderhout van den Pryeſter ofte Cappellaen dye daer in ſal dienen hebben ſy op hem gegeven en toege-eygent, en geven en toe-eygenen, tot ende vor een gyfte van voorſ. vicarye ofte capellerye eewyglyck en onverroepelyck de renten en landen hyer onder geſ. en verhaelt: te weeten eerſt vyer en dertich ſchellyngen Hollans tsarelycks ſtaande op drie huyſen en erven aen anderen gelegen van *Wyllem Wyllemſen* in Delft, gelegen aen het ooſten van *Wyllems*, aen weſten *Wyllem Wyllemſen*, ſych ſtreckende achter Delft, te weeten aan de gracht, en worden betaelt voor de eene helft Alreheyligen, ende vor de anderhelft in de maent van Mey. Item noch dertych Schellyngen Hollans jaerlycks, ſtaen op een huys in Delft op de voorſ. plaets, hebbende ten weſten *Pyeter Pyeterſe*, ende ten ooſten *Wyllem Wyllemſe*, ſych ſtreckende als voren, ende worde betaelt als boven, gelyck uyt de bryeven van coop hyer voren gemaekt claer blyckt; Ytem noch twee en dertych groote Vlaems ſtaende op het huys en erven van *Jan Wyllemſe van Leyden* in de S. buyrt, hebbe aen het ooſte het huys van *Willem Doeſſens*, ten weſten het huys van *Wyllem Willemſen*, ſtrecken ſych oock en worden betaelt als vooren. Ytem noch twee en dertich groote Vlaems jaerlycx ſtaende op het huys van *Wyllem Doet*, in de vorſchr. buert, hebbende ant oſten het huys van *Claes Mychyelſe*, en aent weſten het huys van *Willemſen*, voort in alles als boven. Ytem noch twee en vyftich Schellyngen Hollans en twee ſtuv. yaerelycx, ſtaende op de voorſchr. plaets op het huys van *Arent Viskoper*, hebbende ten ooſte *Nycolaes Ryck*, en van den tyt van betaelynge andere dyngen coomt het over een met de bryeven van coop met de rente voorſchr. Ytem noch een margen lands geleegen int Voorhout, hebbende ten weſten een margen lands behoorende totte vicarye van de heylyge maget *Marya*, gelegen in de kerk van Vorhout ten ooſten *Vrerick Vrancken* den tymmerman, ten ſuyde *Aluyt Janſe*, ten noorden ſtreckende op die Wateringe. Ytem een marge lant gelegen in het dyſtryct van Vorhout achter

het

het huys van *Symon Yanſe*, gecoft van *Reynnyer Pyeterſe Claer*, hebbende ten ooſten en ten weſten M. *Matys* Paſtoor vant Vorhout, ten ſuyde de voorſchr. *Reynyer*, ten noorden het clooſter van Leeuwenhorſt. Ytem noch een ſtuk lant van twee hondt, gelegen oock int Voorhout, gekoft van voorſr. *Reynnyer*, hebbende ten noorden en weſten de voorſchr. M. *Matys*, ten noorden het voorſr. klooſter, en te ſuyde voorſr. *vycarya van de heylyge maget Marya* in Voorhout. Ytem noch een margen lant gelegen int Voorhout, gekoft van M *Yohan de* **Twyth* after het huys van *Symme Janſe*, hebbende aent ooſten de voorſr *Reynnyer Pyeterſe Claer*, aent weſten de Suſteren van Warmont, ten ſuyde een ſtuck lants geſeydt Vranckryck tegen Noordyck, toebehoorende aan te Gelyeren (Regulieren) van Leyderdorp, ten noorden *Dirck Bramer*.† Ytem noch een margen lant van vyf hont gemeeten, ook gelegen in Voorhout, hebbende aant ooſten het lant van den Paſtoor van Voorhout, aent weſten H en M. *Jan Fyllypſen Leenicke* van eenen brak tot den anderen. Ytem noch twee margen lant, ofte daer omtrent, gelegen in Vlaerdyngh, dye tegenwoordig worden gebout by *Jacob* en *Ysbrant Burger* verſr. volle broeders, gemeen met vyftych margen met *Adryaen Jacobſe Mayen* van Schiedam en *Gerryt Gerrytſe* tot Vlaerdingh, hebbende aent ſuyde de voorſr *Gerryt Gerrytſe* met ſeven margen, en aen 't noorden den voorſr. *Jacob Mayen*, ſych ſtreckende ten ooſten op dye groote vaert, en ten weſten op de bruyckwech. Ytem noch een margen lants gelegen in Vlaerdyngh in de negen margen, waer van twee deelen toebehoren het heylige Geeſthuys tot Schyedam, en het derde deel het heyligen Geeſthuys in Vlaerdyngh, hebbende aen 't ſuyden de poſſeſſye van *Dyrck Goemans*, aen (van) achter de Maesdyck, aen 't weſten de Poeldyckſe wateryng, aen 't noorden dat lange landt. Ytem noch een margen landt gelegen in dyſtryct van Maſelandt,

* Miſſchien de Wit, of naar de ſpelling van dezen brief de Wyt: want men moet den Schryver in veele woorden wat toegeeven.

† Hier ſchaenen eenige regels twee maal geſchreeven te zyn.

't welck bebout wordt by eenen *Willem Loots*, hebbende aen de ooſtzyde de Groenewech en het oude gaſthuys van Delft, aen het weſtende de Poeldyckſe Wateryng, aen het zuyden en noorden *Bartel Dyrckſen*.

Daerenboven ſoo hebben de voorſeyde Executeurs ten behoeffe van de voorſr. vycarye ofte capellerye en tot voorſeyde gebruyck opgedragen, en dragen op, het recht, eygendom, heerſchappye, van dezelve lande en renten met allen recht en alle (dat) daer toe zoude mogen behooren op de alderbeſte manyeren, myddel, ende oorzaeck als zy het beſt ſoude konnen ofte (moeten) doen. Daerboven zoo wyllen en ordeneeren de verſr. Executeurs dat (de) poſſeſſeurs van deze voorſeyde vikarye zal zyn *Vyllyppus* ſoone van *Jacob Janſe*, te weeten de broeder van de voorſr. teſtateur, malcander van vader en moederzyde beſtaende. En om dat deze voorſr. *Vyllyps* na de doodt van M. *Johan Dyrckſe*, neve van den voorſr teſtateur nu wachtende (is) de prouve van ſynne vicarye gelegen in de nyeu kerck van Delft, en by den voorſr. teſtateur gefondeert ofte gegeeven, op dat dan de voorſr. Vhylyps nyet en zoude worden beſitter van meer benfytyen als een, twelk teenemaal is geweeſt tegene den ſyn en meynynge van den teſtateur, geblyckt (gelyck blyckt) by de fundatie van benefytyen zoo in de oude als in de nyeuwe kerck door den teſtateur zelfs gefondeert, daerom zoo ordyneeren en wyllen de voorſr. Executeurs dat tot de voorſr. vicarye in de nyeu kerck gelegen, na dat deſelve na de doodt van voorſr. M. *Johan* zal comen te faceren (vaceeren), zal gepreſenteert worden *Tomas Dyrcs*, te weeten des teſtateurs M. *Matys* ſuſters zoon, van vader en moeders zyde malcander beſtaende, zoo hy tot het Pryeſters ampt wyl koomen: behoudens dat in hem tot dye vicarye (te preſenteeren) en oock in alle die gene die tot die tegenwoordige vicarye zullen gepreſenteert worden, geſchuywet werden de pluralyteyt van benefytyen, waer mede zy de conſcientien van de naeſte vryenden hyer onder geſr. ſoo int gemeen als van yder int byſonder wyllen en begeeren belaſt te ſyn.

En ſullen de patroonen van voorſr. vicarye ſyn, ſoo dyckmaels dezelve ſal comen te vaſeren, dewelcke de

de naeſte zyn van de vycarye van Synt *Anna* in de kerck van Delft door den voorſr. teſtateur in ſyn leeven geſtycht, te weeten de Prene (Prior) voor den tyt van het clooſter van Synt *Barnardus* in Warmont van de ordre Cyſtern . . en de Rector voor den tyt van het Suſteren clooſter van Sinte *Barbara* in Delft van de derde ordere van Sinte *Franſyſſecuys*, en de naeſte man ofte vrouw van ſynne van de verſr. teſtateur de oudſte van de rechte en nedergaende linie. (Soo) nochtans dat de naeſte man voor de vrou ſal worden geprefereeet. en7.

9. Dit gilde van 't H. Sakrament is by deze gelegendheit opgekomen. De Huſſyten in Bohemen, tot eene ontzachelijke ſekte aangewaſſen, durſden de opperſte magten, zoo van de geeſtelijke als van de tijdelijke wereld, tegenſtand bieden; en waren met de ganſche magt van Keizer *Sigismundus* niet te dempen; zoo wierd 'er dan, de ganſche Chriſtenheit door, een algemeene kruysvaart tegen de Huſſyten afgekundigt: en alle de preekſtoelen dreunden en daverden *van 't geroep dezer krygspredikanten. *De Hollanders waren de traagſte niet, om ter kruystogt op te trekken: maar hunne ſteden leverden ganſche benden, om de Huſſyten te helpen dempen. Doch voor al hebben de Delvenaars, die altyd in uyterlijke godvruchtigheit uytgemunt hebben, hun yver en kloekhartigheit doen blyken. Ook hebben zy, naar het zeggen van *Pieter b Opmeer*, hunne dingen loffelijk in Boehemen gedaan; en zyn naar een jaar uytblyvens, met groote glorie, naar huis gekeert. T'huis gekomen hebben zy, met oorlof van de Wethouders, het gilde des H. Sakraments in de Oude kerk opgerecht; en hun vaandel, waar onder zy ten kryg gegaan waren, in de zelve kerk opgehangen. Maar of de Delvenaars, gelijk ook de andere Hollanders, ja alle de kruysvaarders die tegen de Huſſyten opgetrokken zyn, met veele lauwertakken t' huis gekomen zyn, daar zoude ik ten hoogſte aan twyfelen. Alle de Schryvers, althans die ik van *Ziskans* daaden gelezen heb, katolijken en onkatolijken, getuigen dat de zegen in alle veldſlagen altyd aan zyne kant is gebleven: en

* Bleisw. pag 395.
b Opmerus in opere Chronol. ad ann 1422.

dat zyne vyanden, hoe talrijk dat ze ook waren, hem noit zonder merkelijk verlies aangetaſt hebben. Dit doet evenwel niet tegen het verhaal van *Opmeer*. De Delvenaars konnen zich in zekere voorvallen evenwel loffelijk gequeeten hebben, en daar door aangezet zyn geweeſt om zoo eene heerlijke tocht, gelijk zy de zaak begreepen, te vereeuwigen.

10. In't jaar 1347. is Kapellaan van 't zoo genoemde Vrouwen gilde geweeſt *Niklaas van Schouwen*. Deze Kapellaan, die geen andere laſten van de gemelde kapellany had, als eens 's weeks eene Mis aan 't outaar van de H. *Maria* te leezen, en eens de Veſperen te zingen, moet daar noch te veel werks aan gehad hebben: want hy wierd by *Willem den vyfden*, die de Graaffelijkheit noch maar als zyn moeders Stadhouder bediende, over verzuimeniſſe aangeklaagt: waar op gemelde *Willem* V. de al te groote vryheit of loſſigheit der Kapellanen door den volgenden brief betoogde:

Willem Hertoge van Beyereren, Palensgrave van den Rhyn, verbeidende der Graeflicheden van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende der heerlicheden van Vrieſlant, maken cond allen luden, want die Ghildebroeders van onſer Vrouwen Ghilde te Delf, by conſent van den Cureite plagen te doen ſingen alle vrydagen avents Veſper, ende alle ſaterdaghens ochtents Miſſe in onſer Vrouwen eren, ende die voerſeyde Ghildebroeders ghene ſameninge hebben en moeten, ende ſy wat gheldekijns vergadert hadden, ende ſom haer dode Ghildebroeders wat renten dair toe beſproken hebben, welc gelt ende renten die voirſeide Ghildebroeders in onſer Vrouwen dienſt als voirſcreven is. Welc ſtaende te houden gegeven ende gevoegt hebben om die proven die hier voirmaels Meeſter *Dammaes* maecte, ende die nu te tyden *Claes van Schouwen* heeft, in deſer maniere dat *Claes van Schouwen*, alſo lange als die proven heeft, ende alle die gene die ſe na hem hebben ſullen, den voorſeiden in onſer Vrouwen ere ſullen verwaren of doen verwaren, tot allen tijden als 't voorſeyt is, ende ghene andere wittelijke ſake en beneemt. Ende om dat men ho-

hopende is dat deſe voirnoemde proven noch meer beteren ſal, iſt datter Kappellanen der proven voorſeyt onſer Vrouwen dienſt wel bewaren als men tot hier toe gedaen heeft, ſo ſullen ſy verbonden weſen ſo wanneer ſi den dienſt wekelix verſumen als voirſcreven is, alle die renten die nu die Ghildebroeders an die proven bringen, of renten die van andere goede luden noch dair toe gegeven ſullen werden, in onſer Vrouwen ere, vallen in oirbaer des Godshuys ende des heylige Gheeſts van Delf na den beloep van den weken dat voorſeyde renten ſtrecken moghen, alſo dicke, ende alſo menigwerve als 't ſonder wittelike ſake verſumet wordt. Ende wy Hertoghe *Willem* voirſcreven, om dat wy Gods dienſt ende onſer Vrouwen ſtarcken willen, ſo willen wy voir ons ende voir onſe nacomelinghen dat die Capellaen die jegenwoordich is, of die Capellanen die ſe hier namaels van ons of van onſen nacomelingen gegeven ſal werden, tot deſen dienſt voirnoemt ewelic verbonden ſullen weſen, in der manieren als voirſcreven is. Ende om dat wy willen dat dit vaſte ende geſtade gehouden werde, ſo hebben wy deſen brief beſegelt met onſen ſegele. Gegeven in den Hage int jair ons Heeren 1347, op ſinte Pieters avent in den winter.

Door den gemelden brief, beruſtende in het komptoir der Kerkmeeſteren, is een Latijnſche brief geſtoken, den welken wy aldus overgezet hebben:

Wy Philips, *opziender en Deken van Rynland, maken bekent aan alle de genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, dat* Niklaas van Schouden, *ten dien einde voor ons verſcheenen zijnde, zich verbonden heeft, en bekent heeft, dat hy uyt hoofde van zijne kapellany waarlijk verbonden is om al het gene in den tegenwoordigen brief van Mijnheer den Hartog, 't welk met zijn eigen zegel bezegelt, en waar door deze onze brief geſtoken is, uytgedrukt ſtaat. Tot oirkonde dezes hebben wy goedgevonden het zegel van ons Dekenſchap aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeven in 't jaar des Heere* 1348. *Donderdaags na het oktaaf van de Apoſtelen* Petrus *en* Paulus.

11. Van dit dagelijksch zingen van de 7 Getijden is veel werks gemaakt, en eene keur of ordonantzie, tot het behoorlijk quyten van deze plegtigheit, door de stad uitgegeven. In 't eerste punt der ordonantzie wierd gezeit dat het Gerecht toestond en ordoneerde † *die seven getijden eerbaerlijcken ende devotelijcken te houden en te doen singen in haer ouder kercken in die eere Goeds ende synre liever Moeder, ende in gehoechenisse synre heyligen passien, ende in die eeren van allen Heyligen, die binnen den jaire in der heylige kercken ghe-eert ende gehouden werden.* Op dat dit alles des te ordentlijker te werk zoude gaan, wierd vastgestelt dat het gerecht alle jaren, op S. *Maartens* dag in den winter, zoude verkiezen drie of vier Zangmeesters, anders Seven-getijde-meesters genaamd, die 't opzigt zouden hebben over den ontvang en den uytgift: enz. In het tweede punt wierd bevolen: *voirt so is geordonneert ende wy bevelen onsen Scoelmeesters, die nu syn off namaels wesen sullen, dat sy hem altoes heylich avonts ter vesperen, ende heylich dagen ter metten, ter Missen, ter vesperen, in der selver kercke comen, ende bliven in horen superpellicien met een bonnet op haer hoeft sonder caproen, ende die getijden voirsz. metten kinderen soo manierlijcken singen, ende dat choer soo eerbaarlijken te regieren, als hem van der ghene geseyt ende bevolen sal worden, die van der stede en van der kerken wegen dair toe geordoneert sullen wesen, sonder hem in eeniger manieren dair tegens te setten of te doen, op horen dienst te verbueren.* Dan word 'er vorders verklaart hoe veele Priesters dat aan dit zingen te pas zullen koomen, te weeten seven of acht; of alzoo veel als de Kerk- en de Zang-meesters goed zullen vinden. Die ook de bequaamste en vroomste daar toe verkiezen moesten. De Koster, die doorgaans een gestudeert persoon was, moest ook helpen zingen. Voor alle de genen, die tot het oprechten en onderhouden van dezen kerkdienst iets opgeschoten hadden, moest dagelijks na de *Primen* op het hoogoutaar, indien 'er niets noodzakelijker te doen was, een hoogmis gezongen worden. Dan moest 'er alle jaaren, op den eersten dingsdag na Drie-Koningen-dag, een algemeene uytvaart of

† Bleiswyk pag. 160. 161.

jaar-

jaargetijde gehouden worden voor alle afgeſtorvene weldoenders. Voorts waren alle de Prieſters, tot dit genootſchap behoorende, gehouden op alle voorname hoogtijden *ter Veſperen en ter Miſſen te dienen*: namentlijk, gelijk in de ordonantzie uytgedrukt ſtond, *twee Proviſores, een Epiſtolair, ende een Evangeliair, ſonder uyt te doen, of uyt ten Choor te gaen, eer die dienſten gedaen ſouden weſen.*

Dit gebruik, 't welk een van de voornaamſte dienſtplegingen in S. *Hippolytus* kerke geweeſt is, en waar van de Heer *Bleiswijk* heel wijdloopig ſchrijft, heeft ten minſte ſtand gehouden tot het jaar 1544. Dit blykt uyt een bezegelden verdragbrief, van 't gemelde jaar 1544, tuſſchen Mr. *Lambert Willemszoon*, Paſtoor van S. *Hippolytus* kerke binnen Delft voor hem en zyne nazaten, ende de eerzame Heeren Kerk- of Fabrijkmeeſters, mitsgaders de Zeven-getijden-meeſters der voornoemde kerke, rakende zeker geſchil over het verrichten van de kerkdienſten. Onder andere punten word daar bedongen dat de Kerkmeeſters van toen af, en voortaen altyd, ongehouden zouden zyn aan de Paſtooren of Kapellanen van S. *Hippolytus* kerke, om het volk op den Predikſtoel tot het bedenken van de kerk aan te maanen, eenige *propinen* (dat is ſchenkaadjen) *van hoechtyden of bonetten*, of eenige andere vereeringen, te geeven: En dat zy des niet te minder zouden moeten voortgaan met het volk, zoo op den Preekſtoel, als in de Biecht en by de Zieken, tot het bedenken van de kerk te vermaanen.

Alle die zangers moeſten ook hunne geſtoelten hebben: dus hebben de Zang- of zeven-getyden-meeſters van 't jaar 1457, te weeten *Jakob Zye Jakobs zoon*, en *Dirk van Bleiswijk, Dirkszoon*, met de Kerkmeeſters, te weeten *Gerbrand Jakobszoon*, *Klaas Matthys zoon*, en *Klaas Floris Hart*, mitsgaders met den Beeldſnyder *Kornelis Klaaszoon*, een akkoord aangegaan; en hebben den gemelden Beeldſnyder aanbeſteedt het maaken van zes-en-dertig Stoelen, van het zelfde maakzel, en *immers beter maar niet arger als die van Antwerpen*: zullende zy, aanbeſteders, anders tot geene betaling, ja nergens toe, gehouden zyn. Daar voor zoude de gemelde meeſter *Kornelis* ontvangen

vangen 58 pond groot Vlaamſch geld, op verſcheide en daar toe geſtelde tyden te betaalen.

12. In de meergemelde lijſt van de paſtoryen en andere geeſtelijke ampten, die ter vergeevinge van de Hollandſche Graven geſtaan hebben, ſtaat aangetekent dat de paſtory van S. *Hippolytus* kerk te Delft jaarlijks opgebragt heeft 300 gulden.

Eer wy de oude kerk dus toeſluiten, hebben wy noch een en 't ander van 't outaar, enz. te zeggen. Ik vinde dat de Heer *Philips van Uyterneſſe* in 't jaar 1310 eene vikary of eene kapél heeft geſticht in S. *Hippolytus* kerk te Delft: welke vikary in 't jaar 1450. vermeerdert en verbetert is door *Philips van Spangen*. Dan ſtaat 'er noch dat gemelde *Philips van Uytterneſſe* in S *Hippolytus* kerk een Kanonniks prouve geſticht zoude hebben. Hier door giſſe ik dat een andere kapellany of vikary verſtaan moet worden. Van den koſtelijken inboedel, dat is goude en zilvere vaten, kandelaaren, beelden; van de prachtige Altaar en Misgewaaden, enz. zullen wy uit *Bleiswijk* dit laten volgen:

Dit behoert tot onſer lieve vrouwe van Jeſſe. In den eerſten, een root gulden laecken Mantel, met een witte bonte lijſt. Item een gulden blaeuwen mantel, met een witte bonte lijſt. Item een witte damaſten mantel met goude blommen daer op, ende met een root gulde laecken lijſt daer om. Item een root fluweelde mantel met goude blommen van paerlen daer op gevrocht Item een blauwe fluweelde mantel, met een witte ferneerde lijſt. Item een ſwerte fluweelde mantel Item noch een oudt groen mantelgen.

Dit ſyn haer outaer kleen. In den eerſten een root gulden ſtuck tot een Autaerkleet. Item een ſwert fluweel autaerkleet Item een root damaſten autaerkleet. *Onder aen ſtont*: welcke autaerkleen toebehooren 't gilde van onſe Lieve Vrouwe, mer wy hebbenſe mede in onſe bewaringe met die gordynen in allen manieren als die andere kercken goeden. Want dat autaer behoort het gilde, ende 't Beelt die kerck.

Onſe lieve vrouwe van den ſeven ween heeft deſe naebeſchreven autaerkleen. In den eerſten een root gulden

ſtuck

ſtuck tot een autaerkleet. Item een root fluweel autaerkleet met een gouden parck daer in. Item een Tapiſſerie autaerkleet. Item een roodt ſayen autaerkleet, ende daer in ſtaet onſe lieve vrou met bloemen geborduert. Item noch een oudt ſayen autaerkleet.

Dit ſyn haer mantelen. In den eerſten een roodt gulden laecken mantel met een witte bonte lijſt. Item een blaeuwe gulde laecken mantel met een witte bonte lijſt. Item een witte damaſten mantel met goude bloemen, ende met een root gulden laecken lijſt daer om. Item noch een blaeuw gulden laecken mantel met een witte camelotten lijſt daer om. Item een root zijden mantel met bloemen, ende met een ſwarte fluweelde lijſt daer om. Item een ſwarte fluweelde mantel met een witte camelotte lijſt daer om. Item noch twee oude mantelgens. Item twee paar roodt ſaeye gordynen.

Dit zyn caſuyſ len toebehorende tot den autaer van den ſeven ween. In den eerſten een roodt gulden laecken caſuyfel. Item een roodt fluweelde caſuyfel met gulde bloemen daer op gevrocht. Item een paers fluweelde caſuyfel. Item een ſcharlaecken caſuyfel met blommen daer op gewrocht. Item twee paers laecken caſuyfelen. *Onder aen ſtont*: Item noch twee caſuyfelen, te weeten een ſwart fluweelde caſuyfel ende een roodt ſchairlaecken caſuyfel, toebehoorende 't gilde van de H. Drievoudigheydt, ende zyn mede in onſe bewaringe. Item 24 ſitkuſſens voir de kraemvrouwen toebehoerende die Capél.

Dit behoert tot het heylige Kruys autaer met het hair. In den eerſten een roodt damaſten autaerkleet. Item een roodt ſaeyen autaerkleet mettet heylige Cruys daer op. Item noch een roodt ſaeyen autaerkleet. Item een ſwart damaſten caſuyfel. Item een paer roodt ſaeyen gordynen.

Dit is dat Inventarium van den Reliquien. Ao. XCVI. S. Ypolitus caſſe. Die Monſtranci van den Baſt. Een Monſtranci van S. Andries. Een Monſtranci van S. Bartholomeus. Een Monſtranci van S. Steven. Een Kerckgen van Maria Magdalena. S. Adriaen. Dat kinnegen. Een ſilveren beelt van S. Barbara, en behoert dat gilde tue; S. Anthonis, en hoert dat gilde tue.

tue. Twee Engelen met S. Joris, ende behoort dat gilde tue. Twee Engelen met S Urſelen Reliquien. S. Sebaſtiaen. S. Petronellen Monſtrancigen. Een kleyn Monſtranci van S. Apollonia. Een cleyn Monſtranci van S. Blaſius. Een cleyn ſpigelgen van S. Katharina. Mauritius met een ſeelae ende twee ſchiven ende een coperen vergulden halsbant of kettynck.

Dit is hout verſilvert: Twee Engelen met onſe vrouwen cleet. Twee Engelen met een lit van S. Pieters vinger. S. Martyn. S. Niclais. S. Lourys. S. Clara. S. Cicilia. S. Lucia. Een coperen vergulden kettync voir ſinte Caſſianus. Een zwart laken met 81 ſtuck ſilvers. Noch een cleet met twee riemen vier hangerges, ende tyen vijftighen onder groot ende cleyn. Een Tabbartgen voir Caſſianus, en is van root gulde laken. Een gruen fluweel Tabbartgen voir S. Urſula, ende een hangergen met een root crale vijftigh dairmen S. Urſula mede gordt. Dertyen valhuen die S. Urſulen Maechden opt hooft hebben. Viertyen paerlen trecken. Ses halsbaen met paerlen. Drie zwarte halsbaen met ſilveren doppen. Twalef coperen hecſelen, ende twee en tnegentich hecſelen, ende drie grote ſpannen an die trecken en an die valhuen, ſoma ſoo ſijnder in als hondert en vier hexelen die drie ſpannen niet gereeckent, deſe hexelen ſtaen an die halsbaen. Vijf Biſchup Miters met ſilveren doppen. Vier cierde crenſen. Een zwarten fluwelen Tabbartgen.

Dit ſijn die cleeren ende anders die tot dat outair voir den reliquien tue behoren: Een root laken van damaſt outaircleet, een blau ſayen outaircleet. Een dagelijks root ſay outaircleet. Een root camelot outaircleetgen tot die grote banck opt outair met een dwaelgen dair tue. Ses dwalen opt outair. Een root voetcleet op die voetſchamel. Vier zyen dwalen dairmen die god mede deckt int graf binnen die Cappelle. Twee rode gordinen boven an die tafel, ende twee witte gordynen. Een wit outaircleet met twee cleren voir die tafel, en twee gordynen. Drie roode gordynen voir die tralien. Een zwart outaircleetgen dairmen mede voirt kuer ſit.

Die cleeren die tot die ſtelling horen: Een groot cleet van ſeyldoeck dairmen die ſtelling eerſt mede deckt.

Vijf

Vijf roe ſayde cleren diemen op die ſtellinc hanct. Een root ſay outaircleet met een rabat. Seven dwalen daer men die ſtellinc mede deckt.

Dit is alſulc coperwerc als in den Reliquien Capelle is: Een groote methalen croon van negen pipen of tacken. Twee groote candelaers. Drie cleyne candelaertgens. Een candelaer met twee pipen. Drie candelaers of pannen ſonder voeten.

Dit naegeſchreven zyn alſulcke ſtucken als die oppercoſter heeft in zyn bewaringhe van goudt ende ſilver. In den eerſten een groote monſtrantie van theylighe ſacrament, noch een cleyne monſtrantie van tſacrament, item derthien kelcken onder groot ende cleyn, item een broot buſſe met Hypolitus dair boven op, noch drie paer ſilveren pullen met een wierooct ſcheepghen: twee ſilveren wieroocxvaten, een wywaters quaſt met drie ciborien daermen mede wt gaet totte ſiecken, noch een ciborie daermen mede opt lant vaert in een buerſſe: item een cleyn arck daer men op Hoochtijden mede munieht, noch tbeeldt vande ſeven ween: tbeeldt van S Hypolitus met een ſilveren ſchale: twee ſilveren paesborden ende een Jeſus met een ſilveren cruys: item drie cappen van gulden laken ende een caſufel met twee roocx van gouwe laken mit haer toebehooren: item noch drie cappen oeck van gouwe laken genoemt die niewe met een caſuffel ende twee rocx met haer toebehooren: item noch drie gulden laken outaarcleen met een gulden banck cleetghen: item noch een capelle van root fluweel gebeelt met bloemen, noch een capelle met al haer toebehoort van moreyt fluweel: item noch een capelle van blaeu damaſt met gulden bloemen met al haer toebehoort met een blau damaſt outaercleet: item noch een capelle van wit damaſt met gulden bloemen met haer toebehoren: item noch een capelle van blau woeſſet met haer toebehoort daermen ſacraments miſſe mede ſincht: item noch een capelle van ſwart woeſſet met haer toebehoort daermen onſe vrouwe miſſe mede ſingt: noch een roo damaſt outaercleet, noch een ſwart fluweelen outaercleet van ons lieff vrou, item twee roo damaſte vanen, noch twee blau vanen, noch twee oude vanen: noch twee nieuwe roo damaſte

vanen ſ

vanen: een root carmeſijn fluweelen outaercleet, ende een wit dammaſt outaercleet met gulden bloemen, noch een capelle van ſwart ſaey daermen Requiem mede ſingt.

Specificatie van ſcekere ſilver gecomen uyt beyde die Parochye-kercken, Conventen en Capellen bynnen der ſtede van Delft, mitsgaders van eenige dorpen ende cloeſteren, ontrent deſer ſtede gelegen, die 't ſelve den Burgemeeſteren in bewaerniſſe gelevert hebben, en by den voorſz. Burgemeeſteren deur ordonnantie en bevel van den Prince van Orangie Gouverneur, &c. den naeſt leſten November, de 2, 3, en 4 Decembris Ao. 72. aen Franſois van Valckenſtein Ontfanger Generael vande Staeten des ſlandts van Hollandt by ſeeckere gecommitteerde Goutſmeden toegewoegen ende overgelevett is.

Van tſilver van de Oude Kerk binnen Delft: twee vergulde kelcken, met een back van een coopere kelk, noch 3 vergulde patenen wegende te ſamen 6 marck, 7 oncen, 7 engels. Ses ſilvere ſchalen met knoepen onder, wegende 7 ma. 2 on. 7 eng. 't vergult van de twee grooten ſilveren cruycen weg. 13 ma. 1 on. Die voorſz. twee groote ſilveren cruycen, wegende te ſamen 27 ma. 10 eng. Een ſilvere paesbort met een ſilvere quiſpel, weg. 2 ma. 7 onc. 14 eng. Twee vergulde kelcken met twee patenen en eenige vergulde ſtucken van een arcke, ende een britſe, wegende te ſamen 12 ma. Noch eenigh ander vergult werck van den voorſz. arcke ende Britſe, weg. 8 ma. 5 on. 3 eng. Die voet van den voorſz. arck weſende wit ſilver, weg. 16 ma. Noch ander wit ſilver van de voorſz. arcke, weg. 16 ma. 16 eng. Noch ander wit ſilver van de voorſz. arck, weg. 16 ma. Twee ſilvere ciborien, een ſilvere wieroocx-vat, met noch eenigh wit ſilver van de voorſz. arck, weg. 16 ma. Noch een ſilvere wieroicx-vat, ſes ſilvere pullen, met noch eenige cleyne ſchaltgens ende ander gedreven werck, met een wieroicx-ſcuytgen, een ſilvere paesbort, noch een ſilvere ciborie, weg 16 ma. Diverſche parthyen van wit ſilver, van eenige beelden afgedaen, wegende 3 ma. 3 on. 15 eng. Die grote vergulde ciborie aen diverſche parthyen gewoegen, belopen 27 ma. 6 on. 15 eng.

eng. Een vergult tabernaeckel genaempt 't hoofken, weg. 16 ma. 5 on. Een ſilvere Hypolitus, weg. 13 ma.

De Heer Auteur heeft al met een woord uyt *Michiel Vosmeer* vermeldt hoe dat het hoofd-outaar door den konſtrijken en zeer vermaarden beeldſnyder *Willem van Tetrode* van alabaſter, jaſpis, en toetſteen was gemaakt. Dit is eigentlijk geſchiedt na de eerſte beeldſtorming: wanneer 'er het hoofdoutaar, daar 't grootſte geweld op aan gekomen was, niet anders uytzag als een romp. Daar op is den gemelden Tetrode het maaken van zoo een koſtelijk outaar aanbeſteedt. *Guicciardyn** getuigt van dat outaar dat het een deftig ſtuk werks was; en, zelfs van de beſte meeſters, met verwonderinge aangezien wierd. In de Franſche vertalinge ſtaat 'er by gevoegt dat verſcheide menſchen uyt vreemde landen gekomen zyn, om 't zelve te beſchouwen. Ook is de Heer *Bleiswyk* van luiden die het wel meenden te weeten onderrecht dat op 't gemelde outaar twaalf alabaſte beelden, verbeeldende de 12. Apoſtelen, hebben geſtaan. Doch in een oude Aantekeninge, komende van een onbebend perſoon, maar die goede kennis van zaken ſchynt gehad te hebben, en veele omſtandigheeden weet te vertellen, wort vermeld dat die alabaſte Apoſtelen geſtaan hebben op een alabaſten outaar, op het hooge koor. Dan voegt hy 'er by dat de Prins van Oranje, in een venſter van S. *Aachten* leggende, het beſchadigen van 't albaſten outaar, en de alabaſte beelden, heeft doen beletten. En noch vorder, dat hy 't gemelde outaar, voor eene ſchenkaadje gezonden heeft aan den Graaf *van Zwartzenburg* in Hoogduitſland: en dat de 12. alabaſte beelden, zoo als gezeit wierd, te Straatsburg in de kerk gezien wierden.

Vorders heeft deze kerk niet alleen gepronkt met de overſchoone ſchilderyen van *Maarten van Heemskerke* en den Kanonnik *Schorel*, maar ook van den konſtigen ſchilder *Adriaan Bloklant*; welke ſchilderyen altemaal in die vernielende beeldſtormery aan ſtukken zyn gebroken. Ook wierden de geſchilderde glazen der kerke zeer geroemt: doch zyn altemaal door 't ſpringen van 't kruidhuis vermorzelt.

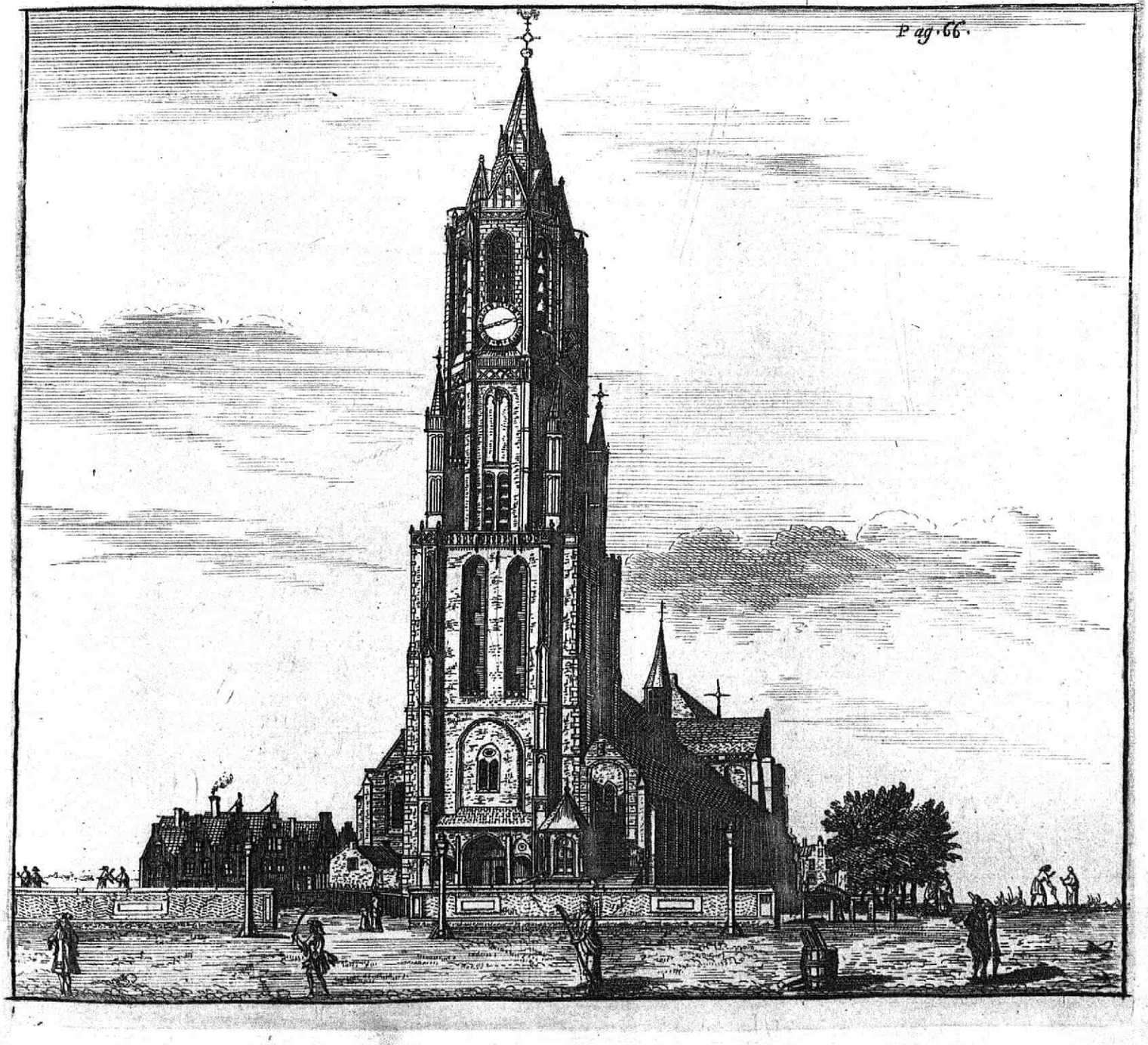
* Guicciardin. edit. 1612. fol. 205.

DElft heeft een zeer groote markt; daar een schoon en prachtig raadhuys op staat.

De nieuwe kerk. Op of tegen de markt staat de tweede hoofdkerk; dewelke in den beginne / te weeten in't jaar 1381 / van hout is opgetimmert: nadat men haar dertig jaaren lang / zoo als 'er althans vertelt word / in de lucht had zien hangen: zy is allereerst ter gedagtenisse van de heiligste Maagd Maria, en naderhand ook van S. Ursula, ingewijdt. In't eerst zijn 'er maar drie outaaren in gesticht. Het eerste / of het hoofdaltaar / was Gode en de H. Maagd Maria: het tweede / staande aan de noordzyde / den Zaligmaker en deszelfs Bedrukte Moeder toegewijdt: het derde / dat aan de zuidzyde stond / was gewijdt op den naam van den H. Apostel Paulus, om dat de gemelde vertooning in de lucht altijd dingsdag na Paulus bekeering te zien was geweest. Dit gezigt / zoo als de vertelling luidt / wierd onder anderen vertoont aan drie godzalige (1) Maagden; Catharina van Koudenhove eene adelijke Mevrouw / en Geertruid van Ooften: waar op de gemelde Catharina van Koudenhove aanstonds tien oude goude schilden / ter opbouwing van een kerk / heeft opgeschoten.

Patroonen.

Als dan de kerk in't jaar 1381 / in de herfst voltimmert was; is ze in de volgende vasten / op het feest van Mariaas Boodschap / onder het pausdom van Urbanus VI, door Folkerus Wybisschop van Utrecht ingewijdt. By deze kerkwijdinge zijn aan de geloovigen rijkelijke aflaten vergunt; dewelke naderhand door de Utrechtsche Bisschoppen Fredericus en Florentius,

Pag. 66.

tius, en door de Roomsche Pauzen Urbanus VI en Bonifacius IX, noch zijn vermeerdert.

Deze kerk heeft noch in de sestiende eeuwe met zeer konstige schilderyen en uytgehouwe beelden van de deftigste meesters gepronkt. Hier nevens een uyttreksel uyt een ongedrukt boekje / 't welk van de Sasbouten gekomen is / en daar het begin en de voortgang van S. Ursulaas kerke beschreven word.

EERST worde gemaeckt int jaer ons Heeren 1381, in de somer * opt Marckvelt, ter plaetse daer men Justitie plach te doen, ende daer die openbaringe ende visioen wel 30. jaer lanck gesciet was, een houte Kerck tot een verbeteren, gedeckt doergaende met riet, besyde mede met houte ende borde wege, ende mit houte pylaren midden inden midden der kercken, ende dese kerck staende in de leincte oost ende west doorgaende even breet: also dat tende int oosste staande stonden drie outaren besyde mencander, ende dat middenste van drien dat worde gewyt als tot den hogen outaer in der eeren Goodts ende onser *Lieve Vrouwen*, ende dat andere outaer staende an de noortsyde wort gewyt in de eeren van sinte *Salvatoors* ende synre waerder bedructer moeder, also hy ons door zyn bittere lyden en passie verlost heeft van den ewigen doot, ende op desen outaer worde gesedt dat beelt ter noot Goodts van *Maria* (2) ende dat derde outaar

* In foro, ubi sontes plecti solent, ad Curiæ adytum inscriptum hoc Oraculum;

HÆC DOMUS ODIT, AMAT, PUNIT,
CONSERVAT, HONORAT,
NEQUITIAM, PACEM, CRIMINA, JURA,
PROBOS.

an de zuidtzyde worde gewyt in de eere van ſinte *Pouls* Apoſtel, alſo deſe viſioen ende openbaringe altoos dinxdaechs na ſinte *Pouls* bekerynge geſciet was ende geſyen, ende die kerckwydinge ende of kermiſſe deſer kercke ende oock van alle deſe outaren gelyck worde geleit des Sondaachs na der *Tranſlatie* van ſinte Maarten in de ſomer. Ende deſe kerck door begeerte ende toe geneich der devotien des gemeene volcks ende byſonder des ryckdoms derſelver ſtede wort terſtont gewyt in een Prochie-kercke mit een grote ſcone kerckhof daer om gaande, alſo elck tot alſulcker heiliger plaatſe gaarne verkeerde, ende elck namaals zyn ruſt gaarne ende begravynge daar wel begeerden. Ende doir groteter vermaertheit in corten tyden ende doer veel teykenen ende miraculen die daar dagelicx geſcieden ſo was daar alſo groten verſoockinge ende toevlucht der devocien, ſo datmen binnen ij. jaren daar na, als in den jaren 83. noch toe geleit ende gefondeert heeft teinde ooſtwaart van deſer houte kercke een cruiswerck in een hooch chore ende al van ſteen werck: alſo dat den eerſtein daar of geleit worde daachs na ſinte *Louris* dach in de oeſt, ende leide met groot affectie Heer *Jan van Groenvelt*, Ridder ende Poorter in der ſtede van Delft. Ende dit voorſz. cruiswerck met den hogen choor tenden an deſen kerck voorſz. geveſticht weſende ende vereenicht: Soe wort omtrent den jare van 89. daar na dat hooch outaer boven opt choor gebrocht ende dat andere outaar daart beelt der *noot Goodts* dat worde geſedt met den ſelfden beelde in die noortzyde vant kruiswerck ende daar worde onſer Vrouwe ter noot een Capelle gemaact, beſlaande die heele noortzyde vant kruiswerck;

ende

ende dat derde outaar van ſinte *Pouls* voirnoomt behilt tot ſynre oude plaarſe zyn ſtede, ende daar dat outaar van de noot Goodts geſtaan hadden, daar wort weer gefondeert een ander outaar cortelick daar na in de eere van ſinte *Pieter*.

In deſer tyt alsmen dit voorſz. cruiswerck op maacte quam hier te Delft een coſtelick *Crucifix* ende was in Brabant gemaect, twelck geprocureert worde in deſen Goodtshuiſe te weſen, ende wort overmits de grote geordineert ende gemaact te leggen in een cripte ofte caſſe na de maniere van onſer Godt in den grave alſo men naaſt mochte, ende dit wort gemaect in den noortweſten hoock van de voorſz. Capellen, daar mede veel devotie voor gepleecht worden ter eere der Paſſie ons Heeren, alſo datter mede mirakelen geſcieden, ende tot dier viſitaty oock oflate gegeven waren, waer doir gemaect wort een groen Cruis in der manieren van een ront groen hout, ende dat worde in de ſtede van den *Crucifix* in der Proceſſy mede mitter noot Goodts omme gedragen.

Van een Crucifix dat hier in der kercken gegeven wort.

In deſer tyt overmits dat deſe devoty dagelix aldus wies vant gemene volck, ſo waſſer een ryck Heer ende Canonick, gebore van *Naaldyc* of daar omtrent van *Waterynge*, ende was Deecke t' Uitrecht tot ſinte Marien, geheten Meeſter *Jan de Wit*, deſe by tyde ſomwylen hier te Delft ende hier omtrent tot zyn vrienden comende, ſo vernam hy mede van deſer devotye ende gratie die hier geſcieden, ende zyn hert ontfoncte hem alſo dat hy deſe devoty mede wilde helpen vermeren, aldus ſo heeft hy begeert in de voirſz. Capelle te fonderen een ewige *Vicarie*, als van dienſt weeckelicx te doen ſyngen een Miſſe ende Veſper ter eeren der Paſſie ons Heren ende

Van den oorſprone des heiligh KruisGilde.

noot onſer liever Vrouwe, deſen dienſt is by conſent der geeſtelickheit ende der waarlickheit minlick toe gelaten, ſo is deſe devoty noch meer en meer verwackert onder der gemeente, ende daar is by conſent ende wille van Meeſter *Jan* voorn. een ſchoen Broederſchop gefondeert van den *heylige Cruys*, ende Meeſter *Jan* verwerf deſer Bruerſchap ſchone graty ende oflaten, en tot mere voortganck een ſcoen Paeus Bulle metten lode, alſo hy grote kenniſſe int Hof van Rome hadde, want hy Cortiſan ende Officier van den Paeus *Bonefacius* geweeſt hadde. Ende deſe Bruerſcap wort geveſticht by den Paſtoren deſer kercken Heer *Heynrick van Sanden*, ende geconfirmeert by den Biſcop *Fredericus*, ende geconfirmeert by de Graaflicheit als Hertoch *Aelbrecht*. Ende alle voorſz. geſchiede in den jaare ende daar omtrent 94 ende 95.

Van die eerſte niewe tafel opt hooch outaer.

In der voorſz tyt, als Anno 90. of daar omtrent, als het voorſz cruiswerk ende hooch choor volmaact was of by na, ſo worde mede beſteet een ſchoon tafel tot ten hoogen outaar, welcke tafel ſcoen vergult worden binnen corte jaren daar na, alſo datſe binnen tjaar van 94. heel volmaact geſedt worden; ende daar was toe veel zeggens of datter binnen Delft geen beter en was, ende dat heilige Sacrament dat worde daar beneden int outaar beſloten.

Van den goeden voortganc der heelre ſtede door deze Kerk

In deſer tyt als ontrent den jare voorſz. doe dit Goodtshuis aldus geſticht was, ſo began die hele ſtede van Delft ſeer te ryſen ende te verbeteren, die tot deſer tyt toe luttel voortgancks gehadt hadde: als in geeſtelicke edificie ende timmerage van Clooſtere, Capelle ende Goodtshuiſen, als ſint *Aechte Suſterhuis*, *'t Heylige-Geeſthuis*, ſint *Cornelis Capel*, ende meer andere.

Voirt

Voirt in alrehande outare in beyde den Prochie gelijck die daar te voren hier in de ſtede nergens geweeſt en hadde. Voirt in alle andere Goddelicke dienſte en ceremonie ende oock mede in waarlick edifytie ende timmerage, als in Poorthuiſen ende andere vercieringe der ſtede van binnen en buiten. Oock mede met goeder Poletie ende neeringe onder den gemenen volck, ende dat na rade der heyliger Euangelye, ſeggende: ſoect eerſt dat rycke Goodts, ende alle dinge u noot weſende, ſullen u toegeworpen worden.

Van den nieuwen Toren die men fondeerde an deſe kerk.

Als dat voorſz. hooch choor mitten cruiswerck al volmaect ende vervallen ende betaelt was, ſo is corts daar na begonnen ende toegeleit een ſcone Thoren te timmeren, die noch cyerlicker ende coſtelicker weſen ſoude dant voorſz. choor met den cruiswerck, ende wort begonnen te fonderen opt ende ant weſt ende an deſer voorſz. houte kerck, ende daer of wort den eerſten ſteen geleit int jaar 1396. den 6. dach in Septembry: ende deden vier Raetsluiden van der Wet der ſtede van Delft, als *Arent Vrydach*, *Jacop Bartelmeeſz*, *Jacop van Bleyſick* ende *Heinrick Bugge*.

Van S. Urſula, hoe zy eerſt mede Patronerſſe worde.

Hier na omtrent den jare 1404. wort gemurmureert als van ſomige van deſer ſtede ende niet van de minſte, ho dat die oude Prochie oock eerſt was gewyt in de eer onſer liever Vroue, ende hadden nochtans daar onder een Patroen, als ſinte *Hipolytus*, ende meende dat de Nieukerck des gelycx oock alſo mede een ander Patroon, daer onder der noot Goodts behoorde te hebben. Dit aldus een luttel tyts blyve ſtaende, ſo worde overleyt hoe dat hier in deſer Nieukercke waren een weinich van den Reliquien

der XI^M. Maechden, ende hoe ſinte *Hipolytus* ende ſinte *Urſula* te Kolen ſamen in eene kerck ruſtende waren als hoor beyder lichaam aldaar naeſt men kanderen legende in een ſcoene caſſe, ſo ſeyde ſommige dattet oock wel ſoude vogen, *Goede* ende *Marie* daer by niet te cort doende, mer indien zy daar tſamen ruſtende waren zyde an zyde, dat zy ter eeren Goodts ende Marien oock hier inder ſtede van Delft ſamen ge eert ſoude worden, ende dat de meniche ſeer goet denckende ſoe worttet toegelaten ende geconfirmeert by den Biſchop van Wtrecht *Fredericus*.

Van de nigwe tafel in de Capelle, ende vant Crucifix.

Omtrent den jare 1411. wort beſtect te maecken een ſcoen outaar tafele in der voorſz. Capelle, als van der Broederſcop des heyligen Cruice, ende wort sjaars daar na anno 12. in de Capelle gebrocht, ende op den outaar der noot Goodts geſedt, ſcoon vergult ende geſtoffeert, ende tabernakel daar beſyde het outaar wat hooch geſedt, ende dat Crucifix daar voor of geſeit is, datter lach in der Capellen om wat meer ruimte in der Capellen te hebben alsmen wel behoefde, in dien die voorſz. Broederſcap meer wyes ſo worter een clein Capelleke tenden an der noot Goodts Capelle gemaact weſtwaart, dat namaals der Relyquie Capelle geworden is, ende daer wort dit Crucifix alſo geſeyt.

Van de caſſe van myn Vrou van Crunyngen.

In dier tyt als dit voorſz. clein Capelleke gemaact, ſo iſſer geweeſt een doochdelick, edele, hooch geboren Vroue, *Alyt*, Vrou van *Borſele*, ende *Cruininge*, deſe heeft deſer kercken begaaft mit iij. vercierde caſſen van veel Reliquien, daar zy veel oflaten toe gecregen hadden. Ende daar iſſer doe twie geſedt in der Capellen der noot Goodts, ende int Capelleken vant heilich Cruis ofte *Crucifix* het andere, ende door deſe graty

ende

ende oflaten totten andere voorſz. aldus verdobbelt weſende ende vergrootet, ſo is de Viſitaſy van deſen Capellen oock dagelicx meer ende meer an gewaſſen, ende van der gemeente gevisiteert, ende hier zyn brieffe of by den Kerckmeeſters.

In deſer tyt worde mede in deſer kercke, ſo int cruiswerck, ſo beneden in der houte kercke daart te pas quam veel outaren geſticht: als ſint *Joris* outaer, van de Voetboechs Scutters, S. *Annen* outaar, S. *Sebaſtiaan*, S. *Antonis*, S. *Katryn*, S. *Obert*, S. *Jooſt*, S. *Jan Evangeliſt*, S. *Elyſabeth*, ende corts daar na meer andere, als ſommige wt minn ende ſommige van den Amboochte, alſo dat met conſent der geeſtelickheyt ende der waarlickheyt toegelaten ende geordineert worde. Van den outaren te ſtichten in alle deſe kercken.

In deſer voorſz. tyt worde mede opt hooch choor een heilich Sacraments-huis gemaact an de noortzyde beſyden thooch outaar, ende daar worde doe die Sacramenten bewaart ende geſloten in totter tyt toe geſtaan hadde in de taſel van den hooch outaar voorſz. Van een Sacramentshuis.

Omtrent de voorſz. tyt, int jaar ons Heren 1412. als den voorſz. nyewe Thoren tot deſer tyt toe gebrocht was int viercant, als tot ten bomelgate toe, als daar de iiij. kleine torenges beginnen, ſo wort over een riede kap gemaact, ende men liet dat werck alſo een wyl ruſten, ende men began te met te graven ende te delven om die middel houte Kerck voorſz. te verbeteren ende of te breecken, ende die alſo te proportioneren mitten toren, cruiswerck en voorſz. choor; mer het leden wel vyf jaar eer de fondamenten van de pylaren midden ende in zyde kerck al gelyck der aarde gebrocht worden, ſo Van timmeren een nieu middel kerck, voor de houte kerck.

dat die oude Kerk daar na ruim noch ſo lange totten jaren 20. eer men die of began te breken.

Van de middel kerck nieu te vertimmerem ende de zyde kerck.

In den jaare ons Here 1420. began men naarſtich te timmeren an de voorſz. middel-kercke ende zydt kercken ende die zydt capelle van die zydt kercken, alſo dat binnen 10. jaren daar na alle onder dack waren, ende die capelle veel beſedt worden met den outaren.

Van de middel kerck ende ander cyraatge van binnen.

Binnen de voorſz. 10. jaren als Anno 20. ende 30. howel dat men doorgaande timmerden an den heele middel kerck voorſz. nochtans was men mede naarſtich om dit Goedtshuis van binnen te cyeren in veel manieren.

Van de blaau damaſte cappen.

Anno 22. worde gemaact die blaau damaſte cappen, mit ten Kaſuffel van den dorren boom alſo geheeten, ende dat lake datter toe was quam wt den Hage van den Hove, ende en was geen nieu laken mer der kercken in aalmis gegont, ende daar worde mede toe gegeven ander laken dat noch ouder was, een ander blaau van cloer daarmen die Veſper-kappe ende rocks of maacte, mer die en duirden niet lange, overmits datſe ſeer verfleten waren.

Van den beelden bezyden thooch outaar ſtaande.

Anno 23. worde gemaact die beelde bezyden den hogen outaar, ſtaande onſe Lieve Vrou ende *Urſula* mitten Tabernakelen, ende worde daar na Anno 25. geſtoffeert in ſcoon vergult.

Van een ſilvere vergulde Cybory des Sacraments.

Anno 26. worde gemaact een vergulde Cyborye totten heiligen Sacrament mede te dragen, ende maacten *Claes Willemſz.* ende wooch acht marck ende omtrent 10. loot, mer deſe is namaals verbetert ende groter gemaact.

Van den ſilveren Cruice mitten heiligen houte.

Anno 27. was hier vercregen een ſcoen auctentyck ſtuck van den heiligen Cruice ons Here, ende daar worde die Bruederſchap van den heiligen Cruice ſeer toe verweckt als dat men daar

een

een ſilvere Cruice toe make ſoude, als men dede en wooch an ſilver omtrent 13. marck.

Anno 28. wort gemaact een ſcoen groot tavereel van S. *Criſtoffel* *, daar veel te gegeven was, ende hadde gemaact een guet Conſtenaar, geheten *Dirck de Maler*, ende worde eerſt gehangen opt hooch choor an de noortzyde bezyde het Sacraments huis an de muir. Van S. Criſtoffel in een tafel geſchildert.

Anno 28. worde mede gemaact een grote yſere door, als totter Sacriſtyen mede te beſluiten, ende deſe Sacriſtien ſtont in den zuitweſten hooc van cruiswerck gemaact doe men dat cruiswerck eerſt timmerden. Ende in deſen Sacriſtien totter voorſz. tyt was daar een dief in gecomen, en hadde daar ſeve kelcke wt geſtolen, ende deſe door wort namaals geordineert totter nieuer Sacriſtye after den trans die naderhant gemaact worden; ende deſe dore hadde gemaact een conſtich Smit, Meeſter *Everaerdt*, ende weecht 403. pont, elck pont een cromſtaart, comt 25. Arnoldus gulden ende 3. cromſtaart. Van een groot yſere door.

Anno 28. wort mede gemaact die grote Cyborye ofte Monſtrancie vergult, die boven in den Criſtalle vergult ende verciert worden mit alre-handen Reliquie, ende was oock gemaact van een Gout-ſmit *Claes Claeſz*, een ſonderlyn Conſtenaar. Van de grote ſilvere vergulde Monſtrantie mitten Reliquien.

Anno 28. ende 29. wrochtme doorgaande ant houtwerck van de middel kerck ende zydtkercken mit den capelle boven, ende dat blote timmeren mittet ſagen coſte alleen mittet ſagen 348. goude ſcilden. Van den middel kerk mit den zydt kerk ende capelle bove dicht te maken.

Anno 29. ende 30. wort een groote niewe Orgel begonne te maecken, geheten *Urſula* an de noortzyde midde in de middelkerck, van een Van de Orgel Urſula eerſt te maken.

* Zie hier van onze Aantekening op *Wyk te Duurſtede* in de Hiſtorie van 't Utrechtſche Bisdom.

Mee-

Meeſter wt Brabant geheten *Joannes*, ende alle dat werck daar toe als timmere, beldeſnye, verwe, tin, loot, hout, yſer, leer ende anders daar toe behorende heeft de kerck buite becoſticht onder onſen Ambochte; ende *Joannes* had alleen voor zyn conſt ende wercken daar of 95. Wilhelmus ſcilde en 25 Philippus ſcilde. Tot deſen Orgel was Organiſt omtrent 21. jaar een eerlick Prieſter, die hem wel vermocht geheten Heer *Michiel Claes Touwenſz* die gecomen was van *Ermgart Pynx*, die S. *Annen* outaar ſtichten met de *Officium* aldaar, ende deſe Prieſter en hadde sjaars niet meer dan 12. Philips ſcilde ende ommeganes daar toe een vette Gans.

Van den Thoren voort op te timmeren, ende ooc mede an derſins.

Van den jare 30. tot den jare 47. toe, wort dickwil weder gewrocht an den Thoren boven om die voorts te volmaacken, mer nochtans wort mede toe veel gemaact an ende in der kercke beneden, om die te vercieren, als hier na geſcreven ſtaat ende veel meer.

Noch van den Thoren te timmere byſouder.

Anno 30. ende 31. brackme de riede cap weder van den Thoren, ende metſelde daar 2. jaar lanck, aldaar beginnende voort een acht cant van witte Arduin opgaande, ende wort toegebrocht tot boven die bomelgaten, mer niet en wort gedaan toe tot de vier kleine thorentges.

Van den portaal buiten an den thoren en van den wulfzel binnen beneden in den thoren.

Anno 32. wort dat portaal gemaact van ſteenwerck ende gewulft, ende daar wort doe mede dat wulfzel geleit vande eerſte ſolder binnen in den thoren.

Van de 12. pleinen doorgaande.

Anno 33. wort dat kerckhof voir den thoren verkregen groter te maken, ende wort gemaact als die 12. doorgaande pleine ende oock gewyt, daarme de Biſcop of ſceincte te deucht elf ſcilde.

Van een ſilvere Wie-

Anno 34. wort gemaact een ſilver Wieroecxvat, ende wooch 4. marck 2. loot, daar was eerſt

eerſt toe gegeven 12 Wilhelmus ſcilde, ende tander becoſtichden de kerck, gegeven van maaken 8 ſcilde. roecx-vat hiet gemaect.

Anno 34. wrochtme weder an den thoren boven die bommelgaten. Van wercken boven an den thoren.

Anno 34. ende 35. wrocht men mede binnen die middel-kerck, om die zydt kerck ende capelle te wulven, ende die Gilden of outaren die daar ſtonde hebben elcks na hoor vermogen daar in gegouden. Van den capellen int gemeen buiten an de middelkercke.

Anno 35 wort mede gegoten dat font, ende wooch duſent en 30. pont trois gewichte, elck hondert voor 17. Rinsgulden, beliep ſamen met coſt ende reyſen 182 Rinsgulden, noch gegeven *Willem van Sloterdyc* vant yſerwerck daar men dat font mede op ende of ſedt 22. ſcilden, ende weecht 242. pont. Vant font dat daar is gegoten van metaal.

Anno 36. wort dat belefroit vermaect ende wort grooter gemaect, ende coſten te timmeren met hout, yſer ende ſage in als omtrent 330. ſcilden. van belefroit te vermaacke om meer clocke te hange.

Des jaars daar voor was mede gegoten een grote clock ende die ſchoorden. van een gegote clock die ſcoorde.

Anno 37. wort die noot Goodts gemaact een nieu ſilvere croen, en wooch 4. marck en 12. loot, gegeven van maacken 15 Phillips ſcilden, compt vant marck by de 3. ſcilt. van een nieuwe ſilvere croen totter noot Goodts behoef.

Anno 37. ende 38. was die grote diere-tyt, ende do wort gegoten een middelbaar klock van 2600 pont, eerſt geheten ſinter *Niclaas*. Corts daar na noch een als voor dalder grootſten, gehieten *Redemptor*, ende wooch by de 7000 pont ende die Meeſter daar off hiete *Pieter van Dormen*, ende waren beyde ſeer goet; ende die ſelve Meeſter goet mede ontrent deſen tyt die grote clock op Stadthuis. van clocken te gieten in den dieren tyt ende daar omtrent.

Anno

van de 2. grote kandelaaas benedent outaar.

Anno 39. was die grote ſterft, ende doe quamen de 2. grote candelaars die beneden voir 't hooch outaar ſtaan.

Int ſelve jaar worde mede ſcone vane gemaact an die cruicen van caſyn, ende coſten van ſchilderen mitte frange ſamen 25. ſchilden.

vant barnen op den thoren van den blixem.

Anno 40. op Aſcentioensdach, onſtac die riede cap boven op ten thoren die over dat belefroit ſtont als van den blixem, en hier of ſtaet meer geſcreven in zyn plaatſe by de miraculen. Ende men wrocht zeer dit jaar ende dit verleden jaar an de 4. cleine thorentges, voort wrocht men zeer an den thoren doorgaande tot het jaar van 47. toe, ende doe was die lantaren binnen ront gewulft, ende die pylaars waren gebrocht omtrent gelyck elcks een roede, ende in dien hoochte ſonder meer wercken bleef deſen thooren lange ſtaan.

van de groote clock geheten Redemptor, die de grooſte was.

Anno 39. worde mede in de grote ſterft vergoten die grote clock geheten *Redemptor*, die geſcoert had geweeſt als voorſz. int jaer 36.

van de clok Regina ende ander cleyne clocken.

Anno 43. wort te vier gedaan ende gegoten ſamen 4400. pont ſpys, als tot eene clock gehete *Regina*, ende een clein preeck-clockge, ende deſe clocke allen, als S. *Severus* clock, ende de priem clock S. *Jacop* gehieten, die maacten alle *Pieter van Dormen* voorſz. en al omtrent deſen tyt.

van vergulde Cybory van den heylige Sacramente.

Anno 47. maacte *Dirck van Dam* een vergulde Cyborie, mettet maantgen daarmen theylich Sacrament in ſtatie ende Proceſſie in dragen ſoude, ende wooch 14. marck 6. loot mit het maantgen ende tglas, ende die glaſe wege 19. loot ende een vierendeel.

van de 4. Leeraars.

Anno 47. worde mede gemaact de vyer leeraars int cruiswerck met hoor tabernakelen.

Anno

Anno 47. worde becoſticht ende gemaackt die Ornamente cappe, caſuffel ende rocks vant gulde lacke, ende daar toe eerſt gecoft 29. ellen gulde laken, de ellen om 12. ſaluiten, *facit* 69. pont groot ende 12. ſcell. Noch na 17. ellen gulde laacke tot 12. ſaluite elck ellen, *facit* 41. pont 8 ſcell. groot. Somma hondert en elf pont groot op 2. jaar te betalen, ende dat boortwerck worde gemaeckt hier binnen Tergou ende tUtrecht in drie manieren. van de gulde Ornamenten.

Anno 49. worde gemaeckt drie ſilvere vergulde ſpannen, om voir an de borſt van de voirſz. cappe te dragen. Item die ſpannen met den noot Goodts weecht vier marck vier engelſcelſe min een loot ende een vierendel loots, die ſpanne met S. Urſula weecht drye marck 15. loot, die ſpanne met ſinte Maarte weecht 3. marck en 6. loot. van de drie ſilvere vergulde ſpannen.

Anno 49. wort op de middel-kerck boven ront omme die feuge geſedt, ende elcke vuet ſo die nu ſtaat coſte vyftien ſtuivers. van de feuge boven om de middelkerck.

Item int zelve jaar voorſz. op S *Barbaren* dach wort die Miſſe gedaen hier int der Minnebruеders Clooſter. van de Minnebrueders.

Anno 49. wort mede dat Crucifix geſedt of gehangen boven voort hooch choor. van den Crucifix dat voort choor hangt.

Anno 49. ende 50. worde gemaackt die blaauwe fluwele ornamente ende cappen ende caſuffels, ende rocx mit paarlen die cappe was out laken, dier kercken angecomen wt den Hage door goede coop daaran hebbende, ende dat caſuffel met de rocks was nieut laacke. van de blauwe fluweele Capelle van paarle.

Anno 51. worde die blaauwe ornamenten van den dorren boom verbetert, ſo datter een niewe Veſper cap ende 2. rocks toe vernieut worden van blaau damaſch laacken. van den dorren boom.

Anno

van een Organiſt.

Anno 51. worde een nieu Organiſt angenomen, een jonck Paſtoor, geheten Mr. *Lambrecht*.

van den Cruis-orgel.

Ende int ſelve jaar corts daar na wordt beſteedt die heylich Cruis-orgel, om der voorſz. Organiſt wille, en die becoſtichde meeſt het heylich Cruis Gilden, ende wort geſet int cruiswerck boven S. *Joris* outaar in den zuit-ooſten hoock, ende was een zeer guet vermaart werck van zyn groote.

van der tyt dat men eerſt de getyde hier began.

In deſer tyt worde hier mede begonne die ſeven getyde te ſyngen.

van een nieuwe trans te beginnen te fonderen.

Anno 54. op den 20. dach in Maart, wort den eerſten ſteen geleit van den trans buiten om 't Choor mit die Sacriſtyen, ende deden 2. Prieſters, als Heer *Phillips Dirckſz. Vlasman*, Vice-Cureyt, ende Meeſter *Dirck Scalck*, Capellaan deſer kercken, ende *Daem Bartelmeeſz.* als Burgemeeſter doe van deſer ſtede, ende daer waren doe Kerckmeeſters *Dirck Huich Dirckſz*, *Jan Pieterſz. van Buiten* ende *Huige van Wael Dirckſz.* ende dit werck wort in twe ſomeren binne twe jaren gewrocht ter hoochte van een roede bove der aerden, ende alſo bleeft ſtaen om te beſterven totten jaren 60. dat men daer niet meer an en wrocht.

van den nieu heylich Cruis ornamenten.

In den ſelve jare wort gecoft een ſcoen root laacken van damaſch van den Gilden des heyligen Cruis, daar oock ſcoon ornamenten voor den ſelven Gilde of gemaact worden, ende omtrent 2. jaren daar na, overmits dat de derde Veſper-cap daar niet en was, ſo becoſtichde die kerck die om by wylen die voorſz. ornamenten of Capelle totter kerckdienſt mede te beſygen, ende gaven behalve 't laecken loof van Wtrecht als van de boorde mit den caproen 6. pont 3. ſcellyn.

Anno

Anno 54. en 55. door verſz. wercks als die orgel die cortelick gemaeckt was voor den heiligen Cruis Gilde, als van zyn ſcoonheit en genoechelickheit zyns geluit, ende overmits dat deſe Meeſter *Lambrecht* een ſonderlinge conſtenaar was, ende indien oock dat de Meeſter orgelmaacker *Adriaen Pieterſz.* hem int voorſz. werck ſo vromelick gequeten hadden, ſo waſſer veel van der macht deſer Prochye mit de Kerckmeeſters die de conſt ende eer deſer kercken ſeer beminnen, ende daar wort geſloten, datmen ee groot; ſcoon Orgel van deſen voorſz. *Adriaen* ſoude late maacken ende ſetten int weſt-ende van deſer kercke als an den thoren. Twelck deſen *Adriaen* vermat te maacken van ſonderlinge waarde, als dat men nergens geen beter noch ſcoonder en ſoude vinde noch beter: deſen *Adriaen* heeft naarſtich geweeſt in dezen wercken ende hertelick zyn beſt gedaan om dit werck tot zynre eere te volbrengen, ende heeft der kercke op grote coſte gebrocht, ſo datmen daar geen coſt an en ſpaarden; mer int einde ſo en iſt dit werk niet ſo ſcoon van geluit geluyde alſt eerſte na advenant was gevallen, ende alſt wel cierlick ende coſtelick gewrocht was, nochtans en heeft dezen *Adriaen* hem ſelven in dit werck niet geſocht alſt wel blycte, ſo dat hy hem daar mede verderf, ende deſen hadden daar of van der kercken behalven veel andere oncoſten van grof werck, dat de kerck noch buite betaalden, ſomma 188. pont 6. ſcell. 3 groote. Ende noch daar toe tot zyn lyve an rente 10. Rins guldens ſjaars, des ſoude hy dit voorſz. werck in raack in daack houden al zyn leven lanck, ende deſe Mr. *Adriaen* leefde lange daar na, ſo dat hy woonde namaals hier int Oudeman-huis ende ſtarf daar Anno 80.

van de grooſte Orgel ende twair om van dien.

van de eerſte diſcant ende Muſyck die hier geſongen wort.

Anno 55. began Meeſter *Sybrant* die Scoelmeeſter hier in der kercken wt liefde op hoge dagen Muſyck te ſyngen, alſo dat hy ſommige ſcolieren daar toe leerden mit ſommige Prieſteren ende waarlicke mannen die daar ſueticheit in hadden, ende hadde niet vander kerck dan jaarlicx een propyn of ſcenkinge daar zy ſamen in vrolickheit mochte vergaderen.

van twe ſilvere hoofde.

Anno 56. worde beſlegen int ſilver van *Claes Heſſel* 2. ſilvere hoofden om daar op hoochtyde ſtacie mede te houden, ende waren van S. *Urſula* Maachden, die hier in de kerck lange te vore geruſt en geweeſt hadden.

van ſcade die van den donre quam.

Anno 57. op te Octave van S. *Pieter* ende *Pouwels* des nachts doe was grote blixem ende donre, ende die dumel hadde een groot gat gemaact in den thoren van deſer kercken, ende die tafel dore van Sinte *Niclaes* outaar waren an ſtucken gebroocken, ende die beelde die worden daar wt geworpen dat al een ſcoen nieu werck was, ende die dore van ſinte *Criſtoffels* outaar die worden mede gebroocken, ende op S. *Sebaſtiaens* outaar dat yſerwerck daar men die doore mede ſluit.

van drie gegeve kelken.

Anno 58. worde der kercke gegeven teffens drye kelcken van goede vrienden, een van 54. loot ſilvers, ende twe ſtuck van 45. loot ſilvers, alſo datter corts daar voor kelcke weder geſtolen waren wt der ouder vorſz. Sacriſtie die beneden ant cruiswerck ſtont.

vanS. Urſulen Orgel reformacy.

Anno 59. reformeerde Meeſter *Swits* eensdeels S. *Urſulen* orgel, ende hadde daar of over vyftich Rins gulden, behalven andere grove oncoſten die de kerck daar of noch daar buite hadde.

Anno

Anno 60. 61. 62. ende 63. wort veel gewrocht an den voorſz. niewe trans, om die voort te vervolge, na dat zy toegeleit was mit de Sacriſtie, ende wort daar en binnen gebrocht tot den dake, ende bleef alſo ſtaan tertyt dat de pylaars van den choor mede geſedt waren, ende dat nieuwe choor daar op geproportioneert worden, dat men began hier na in den jaren 65. vant voort op wercken van den trans.

Anno 60. wort ſeer geſolliciteert ende gearbeit om Relyquien hier te crygen, ende die worde gegeven tot behoof van beyde onſe Prochykercken te Delft, alſo datter veel Relyquien waren, onder alle van den geſelſchap van S. *Urſula*, ende worde meeſt gegeven deſer ſtede ende gegont ter lieften van deſen nieuwen Goodtshuiſe van Miraculen, indien S. *Urſula* daar Patroneſſe was, ende doe deſe Relyquien hier te Delft ingehaalt ſoude worden, ſo geboerde twiſt als dat zy die in de oude kerck al houde wilde, als zy dede, ende worde op S. *Antonis* avont anno 61. ingehaalt mit ſchone proceſſye ende mit alle den gilden, alſo dat van der Stadthuis of geboden wort, ende alle die dienſte voirden van der ſtede die moſte comen aldaar met bernende toontſen, alſo dat alſulcke ſcone ſtatye alhier daar voiren niet veel geſien en was. van den Relyquien hoe die hier eerſt quam.

Anno 62. door goede vriende die dat voorſz. mishaachden, hebben geſolliciteert te meer om in deſer kercken mede wat te crygen, ende hebben oock noch veel andere Reliquien vercregen van alrehande heiligen, ende byſonder mede van S. *Urſula* geſelſcap, ende noch de waarde arm met de vinger van der ſaliger *Maria Magdalena*, welcke Reliquien oock mit ſcoenre ſolemniteyt ingehaalt ende gecomen is in deſer nieu kerck in den voirſz. jare als in den winter des daachs na S. Maarten. van onſen Relyquien.

van de Reliquie capelle te timmere, ende die Reliquie te cyeren.

Als deſe reliquie voorſz. hier aldus gecomen waren, ſo worde geordineert dat men int voorſz. clein cappelletge van den heyligen Cruis, als daart Crucyfix lach, daar voor of geſeit is in den jare van elf maacke ſoude een outaar, ende dat men die andere ombeſlote capelle die daar tende an ſtont, daar toe S. *Oberts* outaar ſtont, daar mede vereenige ſoude om de ruimte daar in te crygen, twelck alſo gedaen wort ende S. *Oberts* outaar wort daar naaſt weſtwaarts in de ander capelle geſedt, ende dat Crucifix bleef mede in de reliquie capel, ende wort geſedt in den noortweſten hooc der ſelver capelle, ende daar worde ſcoen yſere tralye gemaact voor deſer capelle, ende wrocht *Pouls* de Smit in de Coorſtraat. In deſer tyt ware de Kerckmeeſters naarſtich om den outaar in de capelle van den relyquien te ſtofferen ende vercyeren den nieuwe back mit den reliquien, ende daar worde veel reliquie cortelic ſcoen verciert ende mit ſilver overtogen, ende ſommige mede vergult na de behoorten, ende dit werck wrockt meeſt *Claes Heſſel* Gout-Smit, ende hy maacte doe mede den ſilveren arck daar men Paaſchens die Sacramente in reſerveert, ende is vierkant ende wooch 21. marck ſilvers, en die arm van *Magdalena* wooch 4. marck ſilvers 15. loot, 't hooft van *Creatogius* ende wooch 6. marck, S. *Marcellus* hooft ende wooch 58 loot, S. *Niclaes* 56. loot, S. *Blaſius* 56. loot, S *Balbina* 3. marck; ende meer ander reliquien die int Regiſter der Kercken niet en ſtaan. Item S. *Urſule* ſilvere beelt is namaals verandert anno 1508. van *Jonge Jacop Lambertſz.* Gout-Smit, ende weecht nu 8. marck min 1. loot is vierendel coels gewicht. Ende als deſe voorſz. capelle met de reliquien aldus verbetert ende verciert wort,

wort, ſo wies die devotie daar toe, ende daar wort van de kercken wegen mede grote gratie ende oflaten daar toe vercregen, ſo datter een Bruederſcap vercregen wort, gehieten van S. *Hippolytus* ende S. *Urſula*, daar veel volcx toe in quam, ende deſe capelle wort mede ſeer verſocht ende veel devotie daar in gepleecht.

van de oflate der 7. getyde.

In de zelver tyt worde mede ſcone gratie ende oflate in beyde deſe Prochy Kercke vercregen, daar hem oock ſeer veel dede inſcriven, ende was tot vermeerderynge des ſeven getyde te ſyngen.

vant oude choor of te breecken om 't nieu te fonderen.

Anno 65. began men te breecken dat oude choor, om die pylaars te fonderen van de nieven choor, alſo dat mit den voorſz. trans accorderen ſoude, ende tot deſen wercke ſo wort angenomen Meeſter *Jacop van der Burch*, Meeſter van den Dom t'Uirecht, om dit werck te ordineren.

vant Sacrament te verſetten tende choor.

In deſer tyt wort ofgebroocken ende vercoft dat Sacramenthuis dat opt choor ſtont, ende coften die Kerckmeeſters van *Hillegersberch* om 6. pont groot, ende dat Sacrament worde geordineert te ſtaan in de pylaar vant cruiswerck onder den leerre S. *Jeronymus*.

vant oude choor.

Die Bruers van *Sion* coften 't houtwerck vant oude choor, om an hoor kerck en clooſter te verbeſigen, ende gaven daar voor 34. pont 12. ſcell. 6. groot.

van der guetwilliger hantreykinge.

In deſer tyt wort mildelick gegeven totter timmeringe van den niewen choor, alſo dat ſommige rycke luide gaven met hem tween, ſommige met hem dryen heele pylaars.

van de Scutters geven.

In deſer tyt der timmeraadſe voorſz. als Anno 67. ordineerde die Scutters van de Voetboochs der ſtede minlick mit mencanderen, als dat zy

dat jaar hoer ſcieten wilde laten ter liefte deſer Kercken, ende die pennynge die zy daar toe ſoude boeren van der ſtede, ſoude gaan die twe deel totter timmeraetge deſer Kercke, ende dat derden deel tot timmeraetge der Minrebrueders, en noch ſo lieten zy hoor ſcieten, alſo mede wt minnen Anno 69. ende die penninge daar of ſoude boeren die twe deel die Minrebruers, ende dat darden deel de Nieukerck, ende hier of hadde deze Kercke ontfange in als tot haar deel 15. pont groot Vlaams.

van een Gildebegrepen als van der Goodts.

Anno 68. worde veel giften gelts ende renten gegeven ende vergadert, om den dienſt onſer Vrouwen ter noot Goodts mede te vermeren in der capelle, alſo datter begrepen wort een Broederſchap, ende daar lieten hem veel volcks inſchriven, dair men Regiſtreren noch onder de Kerckmeeſteren of vint. Mer die Duivel ſayde zyn ſaat, alzo dattet niet lanck en ſtont, daar hem de Bruederſcap in doude Kerck veel mede moyde, ende overmits de oude Prochie die ouſte, ryckſte ende machtichſte van volck is. So is deſe altyt van de ſommige van die benyt geweeſt, hoewel dat men wel merct dat Godt die Heer die hant hiel an horen vercoren Goodtshuis, nochtans oordelt elck altoos na de doocht die in hem is; den verſtandige is genoech geſeit.

van Meeſter Swits, hoe hy 't grote werck wat reformeerde.

Anno 69. overmits outheit van den voirſz. *Adriaen Pieterſz.* die Orgelmaaker, indien dat hier by wyle diende ſonderlinge Conſtenare van Organiſte, ende die Kerck dickwils grote coſt geleit hadde ant grootſte Orgel, ende ſo dat oock een ſuiverlick werck was int geſichte, ende dat geluit daar na niet en hadden, aldus ontboden zy als nu Meeſter *Swits*, die over 9. of 10. jare daar voor S. *Urſulen* werck gereformeert hadde, want

want zy *Adriaen* voirſz. niet langer dit werck te help n en betrouden. Maar deſen *Swits*, ho wel hy daar wel of geloont worden, nochtans en verbeterde hyt niet zeer, ende aldus vielt dit werck voort tot meere coſte ende ſchade.

Vant timmeren dat houtwerck vant choor ende den trans.

Anno 70. wrocht men ſterck ant houtwerck boven van den choor ende trans, ſo datter sjaars daar na boven al voldect en gemaact worde, ende worde in van binnen daar na in drie of vier jaren gepaveyt ende den trans gewulſt; ende binnen die tyt wort oock tUitrecht beſteet een coſtelick wtgehouwen Sacraments-huis.

Van den twiſt tuſſchen d'oude Kerck ende deſe Kerck op heilig Sacraments-dach.

Anno 73 ende 74 waſſer grote twiſt ſo langer ſo meer, tuſſchen deſer Cuyre ende der ouder Kercken, om de Proceſſie wille op heylige Sacraments-dach, daar veel onruſt ende twiedracht of quam onder den volcke, alſo dat Meeſter *Piete van Sluis*, Paſtoor, daar om recht anleyde tot Wtrecht tegen der oude Kercke, dat tot groter coſt geviel der wederpartye, overmits dat zy niet veel gelycks en hadden, mer ten laatſten worttet geſchiet, als dat men altoes jaarlix op ten voorſz. dach die Proceſſie beginnen ſoude in de oude Kerck ende inde nieu Kerck volcomelicke met alle alſulcke ſolemnyteyt als zy wtgegaan was in d'oude Kerck: ende daar worde grote peyne op geſedt om te onderhouden daar brieffe of gemaact worde, beſegelt met ſegel van de Biſcop, en leggen onder de Kerckmeeſters deſer kercken.

Van de Wydynge des nieuwe hogen outaar.

Anno 76. den 6. dach in Mey, wort gewydt de nieuwen hogen outaar, in de eer van onſe Lieve Vrou ende S. *Urſula*, ende dat oude indien den outarſtien clein was, worttet geſedt in den trans, recht midden after den voorſz. outaar, oock mede worde toe gewijt den choor

met den nieuwen trans, ende een deel Kerckhofs in de zuytzyde deſer Kercke: ende dit dee Biſcop *Godefridus*.

Van een groot deel des Sacraments huys dat geſedt wort.

Omtrent de voorſz. tyt began te comen een groot deel van den Sacraments-huis, ende wort vaſt geſedt ende gemets opt hoech choer, ter plaatſe daart noch ſtaat, ter hoochte als totten lyſten ront om recht boven die tralien die *Pouls* de Smit recht te voort geſedt hadde, ende gemaact: als dit werck een weinich tyts aldus in de voorſz hoochten geſtaan hadden, ſo was een dief by nacht in der Kerck gecomen ende hadden de Cybory van ſilver, daar men mede tot ten ſiecken gaat mitten Sacrament wtgenomen, ende die Sacramenten op ten hoge outaar daar neder wtgeſtort, wanttet Sacraments-huis noch niet te degen beſorcht en was ſonderlinge boven: indien dat ander werc als boven die tralien noch niet gemaact ende gecomen en was. Ende niet en conde ment recht vernemen wie dit gedaan hadde.

Van heylige Sacraments Gilden.

Anno 77. worde in deſer voorſz. Kercke een ſcoen Broederſcap begonnen ter eeren den heyligen Sacrament, daar een eerlick ende ſtatige dienſt alle Donredaachs of gedaan wort alle weecks ende noch geſciet. Wair doir cortelick veel andere Goddelicke dienſte daar na zyn opgecomen, die daar voir niet en waren: als t Lof van den heyligen Sacrament in de oude Kerck, dat heylich Cruis Lof hier in deſer Kercken, die heylich Cruis Miſſe hier in d'oude Kerck, die Love onſer Lieve Vrou des Dyncxdaachs, Woensdaachs, Sonnendaachs ende Manendaachs. Want in lange daar voor en was geen Lof ſavonts in deſer Kercke geſongen, dan alleen op ten Saterdach van onſer Vrouwen.

Anno

van den grote Orgel heel te veranderen, ende te reformeren,

Anno 79. ende 80. hadde Meeſter *Jan van Antwerpen* die Orgelmaacker angenomen ende reformeerde dat grootſte werck, dat grootſte Orgel, ende maacte daar een heel andere pypwerck in een niew lade, ende houte balgen, ende daar en bleef niet in van dat oude werck dan alleen die blote buite caſſe, ende hadde daar of 52. pont groot Vlaams, ende daar toe alle dat oude werck, ende doe dit voirſz. werck volmaact ende gelevert was, ſo wort hem cortelick daar na mede beſteedt dat heylige Cruis Orgel, dat ſtondt int cruiswerck, te verſetten ende te brengen in de middel Kerck, in alre manieren mit den pypwerck ende anders, alſo die int cruiswerck geſtaan hadde, ende hadde daar of van zyn arbeit 100. Rins gulden.

vant nieuwe Sacramentshuis; ende vant heylich Cruys.

Anno 77. quam dat nieuwe werck van dat Sacraments huis boven de tralie opt choor, ende wort van ſtonden an geſedt en heel binnen sjaars gemaact, ende op ter plaatſen int cruiswerck daar tot dier tyt toe dat heylige Sacrament geſtaan hadde, daar worde doe geſedt ende beſloten om dagelix dat daar te verſoecken dat heylige ſilvere Cruis met den heyligen houte voirſz.

van de Proceſſie der noot Goodts.

Anno 77. des manendaachs na onſen ommeganck, door een merckelick Mirakel dat cortelick gevallen was, ende daar men op den ommegancks dach eerſt beſceit of vernam, ſo worde dat beelt der noot Goodts doe weder omme gedragen mit Proceſſie na ouder gewoonte.

van de neder Kerck als van choor ofneder wert te hoge.

Anno 83. in de winter, began men deſen Kerck als vant cruiswerck nederwaart ſeer die aartryck te ryſen, alſo dat wel gedrooch die hoochte van een bierton, ende byſonder after in der Kercken van den zyd dooren tot ten thoren toe, daar altoes meer en meer die aartryck

daalde ende laach was, ende meeſt alle die outaren worde daarom gereſe, als oock noot was, want die meeſt alle te laach ſtonde, als dat me op blote vloere ſtaande daar wel Miſſe op gedaan ſoude hebbe, dat tot groter coſt gedyde, want alle ſitbancke ende beſcieringe alle der neder kercken door, ende in den outaar capelle ende alle die kerck door moſten daar om gereſen ende veranlert weſen, ende des jaars daar na liet die ſtede dat heele maetvelt hogen noch immer ſo hooch alſo dat die kerck binne noch al veel lager viel, ende dat kerckhof wort doe mede daar om gereſen alſoot oock doe nodich was.

van een nieu tafel.

Anno 84. worde mede beſteet Meeſter *Adriaen* tUitrecht die Beelde-ſnier, een coſtelick houte geſneden nieuwe tafel opten hoge nieuwe outaar, als dat hyſe maken ſoude by na alſulcke werck als hy cortelick daar te voren tot S. Marien binnen Wtrecht hadde gemaect, welck werck ſeer geprèſen was, tot welcke tafele veel gelt toe geprocureert ende gegeven wort, ende quam omtrent twe jare daar na al volmaect, ende deſe tafel coſten in als van deſe voorſz. Meeſter duiſent Rins gulden corrent, ende die oude tafel worde geſedt after in den trans op het oude hooch outaar, daar zy te voren op geſtaan hadde.

van den Thore boven.

Anno 84. waren die Kerckmeeſters met ſommige van den ryckdom deſer Prochie alſo bedocht, dat zy den thoren boven, alſo hy lange geſtaan hadde, alſo hy niet volmaect en was wilde voort volmaacken, ende hebben ontboden een Meeſter Steenhouwer wt Brabant, daar zy raat of namen en lieten het voorſz. werck beſyen, ende hebben alſo in Brabant beſteet een deel

deel wercks van harden arduin gehouden totter hoochte van eenre roede, omgaande op ten achte pylaars van de lantaren, alſo die alſo doe ſtont. Ende een jaar of twe daar na, als dit gehoude werck hier quam ende veel hoop maackte, ende daar waren doe andere Kerckmeeſters van andere ſinne, ſorgende dat deſen thore den laſt des ſteens die ſeer groot ſceen te weſen, indien hy ſo geſpreyt lach niet en ſoude mogen dragen, ende daar waſſer oock veel toe van dier opynye, aldus ſo hadde zy rouwe van de beſtedinge des gebrochten wercks, niet te min zy voldeden den Meeſter en lieten dit werck ſamen ſetten, ende lagen beſyden onder den thoren, daart bleef ſtaan omtrent 8. of 9. jaar eert opgebrocht wort.

In den voorſz. jaar van 84. als S. *Loys* dach, ſo was den Smede cnape gegont dat zy die clocken ſoude mogen beſigen ende luiden tot horen feeſtdach na ouder gewoonte, ende zy luide alſo dat die grootſte clock ſcoorde, het welck een ſeer ſcoen vat was van geluit zynre grote ende altoos ſeer gepreſen hadde geweeſt, geheten *Redemptor*. Dit geſciet weſende is omboden die Clockgieter van den Buſch Meeſter *Gobel*, ende hebben hem beſteet een ander te gyeten in der ſtede van dyen. Aldus worde in de Vaſten daar na onder de gemeente veel clocſpys vergadert daar toe, ende daar wort weder gegoten een klock in de ſtede van dyen, omtrent S. *Jacops*-dach Anno 84. ende wort geheten *Maria*. Doe deſe *Maria* gegote ſoude worden aangeſyen datter wel toe geven was, wort deſe Meeſter mede noch een clock beſteedt, daer hy terſtont na deſe ander an wrocht, alſoo dat zy mede gegoten worden omtrent Alreheylige dage int ſelve jaar, ende worde gehiete *Jheſus*; inde indien deſe

van de grote clock te vergieten, ende noch een daar toe.

deſe clocke meer ende groter waren dan te voren, ſo wort vermaact dat belefroit van *Jan Heinrickſz.* Timmerman, alſo dat de clocke verhangen worden al meeſt op andere ſtede om der ruimten willen in de belefroyt, als dat het oock veel coſten: *Marya* was geraamt te wegen 9. duyſent pondt, ende *Jheſus* tuſſcen 11. ende 12. duyſent pont.

van de Metten der ſcoliere te verdragen.

Int voorſz. jaar van 84. omtrent Vaſtenavont, ſo wort by der ſtede geordyneert in beyde Kercken door oploopynge der Scoolmeeſteren, als dat men voortan des heylige daachs niet meer metten ſyngen en ſoude mettet ſcoel klercken, als men lange tot dier tyt toe gedaan hadden, het welcken te beclagen was, ende die Prieſters of Sangers van den getyde ſoude als dan die Metten mede ſyngen, gelyck zy dede dagelicx op wercke dagen. Mer die Scoelmeeſters en ſoude niet gehouden weſen mit horen Clercken tot eenyge Metten meer dan tot 8. die meeſte hoochtyde in den jaren alleen ſonder meer, ende op ten Quatertemper Saterdage die Miſſe, ende op ten Paaſch ende Pynxter avonde ende plage in de voorſz. tyt mede die Ho-mis te ſyngen alle de Vaſte door met de Quatertempore.

van 4. onſe lieve Vrouwen Love, die nu weekelicx op quamen.

Anno 86. omtrent tegen Kers-avont, worden veel giften ende aalmiſſe van gelde en rente vergadert ende geprocureert tot behoof van 4. onſer lieve Vrouwe Love, die men voortan ſoude dagelicx ſavonts hier in der Kercken ſoude doen ſyngen, als op ten Sonnedach, Manendach, Dyncxdach en Woensdach; alſo deſe Kerck lange dagelicx ſonder alſulcke dienſt ſavonts geſtaan hadde, ende men voortyts geen Lof ſavonts geſongen en hadden dan alleen Saterdaachs op onſer liever Vrouwen dage, ende anders op geen

geen Hoochtyde hoe groot zy oock waren, behalven dat cortelick hier voor opgecomen waar twe Love, als Donredaachs van den heylige Sacrament, ende Vrydaachs van den heylige Cruis, ende dit anvairde die Sangmeesters van den seven getyde wege, ende dede dat doen van den getyde sangen opt hooch choor die voorsz. vier dage ter weeck, ende begonne mitten voorsz. Kers-avont.

van den trans te pavyen.

Anno 87. wort den trans rontom by na gepaveyt mit herde steen, wit en blaau gescackeert, die daar te voor tot die tyt toe gelegen hadde slechtelicke gepaveyt met bacsteen rontom.

van den Gilde des suete naam Jhesus.

In desen jaar van 87. begonde te ryse ende op te comen hier in deser Kercken een scoon nieu Bruederscap ende Gilde van den sueten naam *Jhesus*, ende dat hadden begrepen eerst die gesellen van den Retorycken, ende wort begonnen op S. *Joris* outaar, dat zy vercregen van den Voetboochs Scutters, die dat voortyts op gehouden indien die overgegaan waren alle in die oude Kerck. Dese Bruederscap voorsz. door scone Goddelicke diensten ende ceremonie die men daar dede, ende die men den Gilde-bruers ende Susteren na deden int leven ende na de doot door die devotie minne ende liefte, die men met recht is sculdich te dragen totten waardigen honichvloyende sueten naam *Jhesus*, so is dese Broederscap seer gewassen al die stede door en oock hier buiten, also datse seer vermenichvoudichde van volcke, ende door gebreecken die gemerct worde namaals onder den Regierders van die ende den Rethorycken, overmits dat al sulcke Bruederscap te bet in zyn wesen ende eerwaardicheit blyven souden indien zy so overvloedich was ende so lang so meer worden.

Soe

Soe verſagen hem daar na omtrent vyf of ſes jaren die Heren van der Wet, en hebben toe Regierders gemaact van deſer Bruederſcap die getyde Meeſters van den ſeven getyde in deſer Kercken.

van den nieuwe Preeckſtoel.

Binnen den jaren van 88. 89. ende 90. overmits grote ryſynge vant gelt ende oorloge van Joncker *Frans*, ende na door laach ſettynge des gelts, ſo en wort niet ſonderlyns getimmert of gemaact, dan een niewe Preeckſtoel coſtelicke geſneden, int jaar van 90.

van veelrehande reparatie, ende anders dat noot was.

Anno 91. ende 92. worde deſe Kerck tot veel plaatſe verciert, als mit latrynen in den trans, mit vrouwen ſittynge van bancken in de middel Kerck, mit gangen boven in de middel Kerck over den balcken, met ſolderen boven in den belefroyt onder ende boven de clocken om tgeluit te bet te ſchieten over al, ende die Liberarye wort mede vermaact ende verbetert. Ende noch tot veel plaatſe worde dit Goodtshuis verſyen van buyten, ende van binnen in klein timmerynge ende reparatye, dat te lanck al waar te verhalen.

van de ſterft, en S. Urſulen Orgel te vermaaken.

Anno 92. waſt een redelicke ſterft van der Peſtilentye ende daar ſtorven veel Prieſteren. Ende in deſe jare worde beſteet te vermaken S. *Urſulen* Orgel: Meeſter *Jan van Antwerpen*, in welcke werck hy heel nieu pypwerc maacte, ende dat oude werck al heel veranderende, alſo datter outs niet an en bleef dan die princypael caſſe, ende hy nam dat oude werck an hem, ende hy maacte daar een nieu Poſitief buten an den ſtuele daar men ſit, daar te vooren niet en ſtont, ende dit werck worde opgelevert Anno 94. omtrent Pinxter; ende hy hadde hier of 19. pont groot Vlaams; noch hadde hy bedongen lyf-

lyſtocht op ter Kercken die hem op Kers avont daar naaſt volgende of gecoft worde mit 12. pont groot Vlaams.

Anno 94 in de Vaſten, begonnen die Kerckmeeſters veel huyſen of te breecken ende te copen van de zuytzyde van der Kercken, omt Kerchof te vermeren, beginnende vant endelſte huis after der Kercken an de zuytooſten hoock, weſtwaarts omtrent 9. of 10 huiſen, ende die ſelve plaatſe worde toegemaackt ende gepaveyt, ende oock gewyt binne den ſelve jaren; ende noch mede wortter toe een nieuwe muur geleit tegen den water, ende daar waren noch twe huiſen blyve ſtaande ter werre die men in de voorſz. tyt niet crygen en conde, mer zy worden noch daar na een jaar of twe der Kercke op geholpen ende of gebroocken, ende mit den anderen kerckhof vereenicht. van veel huiſen of te breecke om kerckhof wille.

Anno 94. worde mede in deſer Kercke gemaact ſommyge dyngen die van node waren: als ſilver buſche daar men die Sacramenten mede myniſtreerden, als een grote ſilvere buſch in de grote arcke, ende mede ander wat cleinder, ende een monſtrancy die men an den hals hanct in een boorſe om te landewert mede te monnigen, ende meer andere cleinode daar toe dienende, ende een ſcoen tafel of te bort, binnen mit ſwert ſlaweel overtogen, daar die Sacramenten op ten outaar tegen vertonen. van ſilveré buſſche, daar men communiceert ende ander.

Int voorſz jaar wort mede begonne op ten Sonnendach doorgaande alle weeck een eerſte Miſſe ſmorgens vrooch, die daar voor niet geweeſt en hadde in deſer Kercke, ende namen an die Broederſcap van den ſuete naam *Jheſus* op hoer outair van *Jheſus* voorſz. van eerſte Miſſe.

Anno

van de metalen tralye die voort Sacraments-huis ſtaan.

Anno 94. int leſte van de Maart worde geſet voor den heyligen Sacraments-huis die metalen tralye, ende hadden gemaact *Robbrecht van Blaesvelt* tot Mechelen, ende wogen 1486 pont of daar omtrent, elck hondert om 15. Rins gulden, comt in als 37. pont 3. ſcel. groot Vlaams, ende doe wort mede gemaact dye yſere kandelaar voort heylich Sacrament ſtaande, ende maecten *Jan Wynensz.* Smit, en weecht 15. pont of daar ontrent.

van den Thoren.

In den ſelve jaar van 94. omtrent Paaſchen begon men te ſteygeren an den Thoren boven int hoochſten, ende men ſouden den herden ſteen van pylare daar voor of geſeit is des lantarens Anno 84. boven ſetten ende metſen als de ſtellagye ende reſchap gemaact was op ten 9. dach in Mey ſo wort daar of den eerſten ſteen geleyt, ende deden drie jongeſellen, elck doe een Kerckmeeſtere ſoen weſende, als doe *Michiel Gerrit Walichſz. Michiel Walishſz.* Coſyns, ende *Claes Buſch Janſz.* ende men metſende an deſe pylaars al de ſomer door tot alreheylygen toe, en binnen deſen tyt nam *Pouls Janſz.* Steenhouwer, doe der Kercken Graafmaacker weſende, dye anderen harden ſteen die daar voort an gebrack ſelver an hier binnen te wercken mit ſynen knechten, ende hy wrocht in de winter alſo dat hy de ſomer daar an volgende doorgande mede werckende hiel, alſo dattet werck van vander heelre lantaren totter cappe toe in deſelve andere ſomer op quam, ende men began doe terſtont te maacken beneden voor den Thoren dat houtwerck van der cappe totten alrehoochſte toe, als men dat dagelicx ſyen mach, welck houtwerck began eerſt, ende hadden angenomen te wercken *Gysbrecht* te Timmerman mit

zyn

zyn mede hulpers, als men dat in der Kercken Regiſters beſcreven vint. Ende in den jare 95. den 30 Octobri op ten middach te 12. wren, worden den leſten ſteen geſedt en volmaact als dat hoochſte van de wendelſteen van de voorſz. lantaren, ende dat by *Pouls Janſz.* onſe Graafmaacker, Steenhouwer voorſz. ende *Pieter Heinrickſz.* Metſelaar, beyde als Meeſters van deſen wercken, ende *Pouls Janſz.* voorſz. zyn ſoen geheten *Jan Poulſz.* out ontrent vyf jaar, heeft den leſten ſteen geſedt, ende dat mede geſciet weſende onder den voorſz. Kerckmeeſters die dat ander de jaar mede al gebleven waren.

Ende in den jaren 96. twelck eensdeels te verwonderen was, ende wat ſonderlyncx is indient onverſyen overgeleyt worden, tot wat tyde men den eerſten ſteen van den gront des voorſz. Thoren eerſt leyde, ſo vant men warachtich in der Kercken boke beſcreven dattet geſcyede in den jare 1396. als hier oock voorſz. ſtaat totter behoorlicke plaatſe den 6. dach in Septembry, ende nu gecomen zynde in den jare van 96. ſo datmen alle dat houtwerck boven geſedt en gerecht hadde, ende men talderhoochſte, te weten, het Cruys daer op ſetten ſoude, ſo gevielt alſt weſen wilde onverſienlick, dat effen in dat honderſte jaar, op ten ſelven dach, als Anno 1496. ende oock op den ſelven dach in Septembry ſo was deſen Thoren opgebrocht van den diepſten ende lachſten totten alrehoochſte, ende dat Cruis worde geſedt ter voorſz. tyt by *Auguſtyn Claeſz.* ende was *Claes Buſch Janſz.* een van de voorſz. Kerckmeeſters joncſte ſoon, ende het geſcyede met groter vrolickheyt ende danckbaarheyt tot Gode, ende met ſueter melodie: als met Orgele ende Muſyck, alſo dat

van t hoochſte des thorens.

boven op ter ſtellage gebrocht was een Poſityf, ende daar waren die Sangers van Muſyck ende ſonge *Te Deum Laudamus*, Gode en Maria lovende ende danckende dat zy hoor Goodtshuis bewaart hebben, mit alſulken vredelicke vortganck, alſo dat men oock nye en wiſt te ſeggen datter yemant vant voorſz. timmere hem gequetſt hadde, of gevallen hadde geweeſt, daar hy eenige leemte of verdriet of gehoude hadde; 't is wel waar dat die Meeſter die dit voorſz. Cruis gemaact hadden en haddet zyn bequame proporty niet gegeven na der hoochte dattet ſtaan ſoude, alſo dattet te ſwaar van yſer ende anders te groot was, waar door dat het op S. Victoors dach daar na omtrent vyf weeken, door grote ſtorm ende wint die doe was ontrent een wre na den middach van boven neder ſtorten, ende bleef hangen in den dacke der middelkerk, als veel menſcen doe wel ſage, nochtans en waſſer niemant misquaam of hinder of weette of gecomen; ende daar worden van ſtonden an een ander Cruis gemaact van bequamer proportye, ende opgeſet als men dat nu ter tyt noch ſien mach ſtaande.

van de Apoſtelen. Binnen den voorſz. jaren dat men aldus wrocht ant hoochſte van den Thoren ende daar omtrent, ſo worde veel Apoſtelen gegeven ende geprocureert, mede an de pylaren an den hooch Choor mitten *Salvator* op ten hogen outaar, die ſommige mede daar na gedoteert worden mit candelaren en waslichte daar voor barnende, als men bevint in der Kercken regiſteren.

van den ſpul der drie Koningen. Anno 98. van jaarsdach op te ſcryven op ten Sonnendach na der tyenen dach na de *Veſper* te 4. wren, ſo worde hier in der Kercken een ſcoen ſpul geſpeelt van den drie Coningen, dat Prieſters

ſters waren, ende quamen tot verſceyde dooren in te paarden, elex met zynen geſinne vergaderende in der middelkerck, ende opt grote Orgel waren Engelen ſingende, *Gloria in excelſis*, ende daar beneden Harderen ſpelende, ende daar was gemaact een vieryge ſterre, ſcietende na den hogen outaar daar die bleef ſtaan, wyſende aldaar den drie Coningen die niewe geboren Coninck der Jode in Betleem, twelck gemaact was mit levendige perſonen properlick op den outaar, daar deſen Coningen properlick ende devotelick ſprekende, ende eensdeels ſingende haar offerande dede, ende na deſe ſpele ſo was veel lopens en beſiens,, ſo datter de heele ſtede mede beruert was, ende deſe Kercken was doe ſo vol volcke, datter nye ſo veel volcke in deſer Kerck geſien en was.

Int leſte van deſe voorſz. jare van 98. als in de Kors heyligee dagen, op S. Jans dach na den middach, ſo wort hier in der Kercke een Mandaat gedaan van Interdick ende ceſſe als een oflatinge ende nederlegginge alle Goddelicke dienſten van Getyde, Miſſe ende alle andere ceremonyen, ſonder alleen Sermoen te doen of te Predyken, dat men in alſulcken tyt niet verbieden en mach, ende dit began op alre kinderen dach ſmorgens vrooch, tot na Vrou lichte Miſſe daachs na S. Blaſius dach, durende te weten 5. weecke en 3. dagen, ende in de Clooſteren hier binne van deſe Prochye las men Miſſe meeſt mit beſloten dore mer niet in deſer Kercken, ende men moſt in deſer Kercke geen dode graven in dier tyt, noch kindere Kerſtene, noch Bruits trouwen, noch Kerckgange van Vrouwe doen, noch wtvaarde houwen; mer deſe dingen worde gedaan als van de voorſz. Prochye wege in

van den Interdict daar deſen kerck mede belaſt worden.

de oude Kerck op onſer lieve Vrouwen Choor: Daar alle Exequye, Vigilie, Miſſe en andere dienſte onſen Cuyren angaande gedaan worde ende offerande ontfangen worden, ende onſe dode worde alle in de oude Kerck ende Kerckhof begraven na der manieren als men hier plach, ſonder eenich achterdeel van onſe Paſtoor in alle dingen, ende dit quam door een machtich ende ryck man wonende tUitrecht, die groot was in den hogen Hove, ende hadde rente op te gemeen vyf ſteden van Hollant, als Delft, Leyde, Goude, Haarlem ende Dordrecht, overmits dat hy quade betalinge creech, ſo dat hy verworfen hadde te laten geſcyen; mar hy en wiſt niet anders deze nieu Kerk en waar geweeſt die princypaal Kerck van der ſtede, alſo zy midden in der ſtede ſtont by der Stadthuis, ende alſo was dit ongeluck op dezer Prochye alleen gevallen, als men na vernam, anders ſout geſchiet hebben in d'oude Kerk. Daar of te duchten is ſommige als men toe wilde zeggen ſcult in hadde.

van den laſt van ſculde der Kercken gelaten door den Thoren.

Van den voorſz. jaar van 98. voortgaande 4. of 5. jaren of daar omtrent worde niet ſonderlinge of weynich getimmert an deſen Goodtshuyſe, anders dan tot ſommige ſtede reparatye ende klein timmeringe van weynich coſten, ende dat overmits den Kerckmeeſters in dier tyt dienende ſeer veel heete ſculde gelate waren, die binnen dier tyt op dage ende termyne betaalt moſten zyn, oock mede waren daar nochtans veel los rente vercoft geweeſt, gedragende ſjaars wel 100. pont groot Vlaams; ende alle deſe voorſz. ſculde ende vercopinge van renten waren alle geſciet int jaar van 94. ende 95. en 96. ende 97. als om dat timmeren van den Thoren

ren boven, dat zeer veel gecoſt hadde, howel dattter nochtans binnen de voorſz. tyt ſeer veel toe gegeven was, waar of de reeckeninge noch leggen onder Kerckmeeſters; ende in de timmeringe waren oock nochtans vercoft veel coſtelicke cleynodie van ſilver ende van gout, als men plach in der Proceſſie om te dragen voor den noot Goods aan den clederen hangende, ende van der noot Goodts cyraatgen, als coſtelicke riemen ende vyftichen, ende anders diergelycke, noch mede kelcke ende cleinodye wtter Heylichdoms Capellen, noch hier en boven waren verſedt ende belient geweeſt andere coſtelicke juwelen van ſilver, ende alle deſe ſculden ende rente ende beliende cleynode moſten deſe Kerckmeeſters die daar na quamen betalen, reeden ende of quyten, ende aldus mocht men anders weynich doen: mer Godt ende die mueder Goodts hebben die Kerckmeeſters alſulcken byſtant gedaan, dat zy deſe ſculde ende ongereetheyt vromelick gereet hebben, ende veel verhaalt dat ongeſien was, ende die voorſz. vercofte lyfrenten gedragende sjaars an de 100. pont groot Vlaams, hebben der Kerck noch lange na den voorſz. jare geſmerttet, ſo die gaande bleven, dat men noch in den jare 1512. qualicken yet repareren mochte of timmeren, hoewel dat Godt ende *Maria* graty gegeven hadden, datter binnen deſer tyt nochtans al wat gedaan is, ende meer dan men vermoyt ſoude hebben, als hier ſommige na geſcreven ſtaan.

Van de reparatie in de twee grootſte Orgelen.

Anno 1501. worde gewrocht van Meeſter *Jan van Swanenbroock*, in de twee grootſte Orgelen, alſo dat hy alleen voor ſynen arbeyt hadden tot dier tyt hadden van der Kerken 14. Rinsgulden, ende voirt iſſer dicmaal gewrocht an

den voorſz. Orgele, ende byſonder an S. *Urſulen* Orgel, daar na binnen 7. of 8. jaren, ſo dat men daar tot verſcheyde Meyſteren by nootſaacke over gehadt heeft, ende die Kerck daar binnen grote coſt gehadt heeft van dien, als men int Kercke Regiſter int brede wel beſcreven vint.

Van een nieu tabernakel tot die noot Goots in te ſtaan,

Int voirſz. jair van 1. wort oock beſteedt ende sjaars daar na in der Capelle geſedt een ſcoen nieu tabernakel in hout geſneden, totter noot Goodts in te ſtaan, daar bove ingewrocht de 7. percke van de 7. ween onſer Vrouwen, ende maacte doe *Tierman Janſz.* ende om dit tabernakel wel te proportioneren totter plaatſen, ſo worter gemaact mede een nieuwe portaal daar men deſe tabernakel opſette tot ſynen eyſchen, ende andere dinge van der maechde ſittinge ende behovinge, als latrynen geſtuelten ende diergelycken totten eyſche ende eyrage van de voorſz. Capelle.

Van een nieu Bethleem van buite gecomen.

Anno 2. was oock gecome in der Kercken een geſneden in hout een Betleem: als men dat ſette van Kersmiſſe tot Lichtmiſſe jaarlicx beſyde 't hooch choor na ouder gewoonte.

Van een nieu Capelle ornamenten van root woeſtein,

Anno 2. en 3. worde oock gemaact een ſcoene roode Capelle van ornamente, als cappe ende rocks, ende was root Engels woeſtem laacken, op welcke ornamenten worde doorgaande to borduirt van coels Gout grote ſcone blome hier binnen der ſtede die boerde ende caproenen die waren oock hier binnen gemaact ende ſommige buiten, mer dat caſuffel dat worde 4. of 5. jaar daar na gemaact, te weten dat boortwerck tot Wtrecht, ende dat andere werck daar of hier binnen, ende dat overmits dat men alre eerſt doe men deſe Capelle an leyde te werke,

doe

doe waſſer een caſuffel van roede wolle laken, alſo mede diergelycke gebloomt als deſe Capelle, dat cortelick daar voor deſe Kerck hadde doen maken, daar men deſe Capelle ſonder den caſuffel van den ſelven laken nu na gemaact heeft, ende mede tot dier tyt toe gebeſicht hadde, ende deze Capelle zo voer zo na eerſe volmaact was coſten over de 200. Rins gulden in als, mar het was vant beginſel of geordineert als dattet Gilde van den Heylige Sacrament deze Capelle voorſz. doorgaande mitter Kercken half en half becoſtigende ende betalen ſoude, ende daar voir die mede ſoude beſigen tot haren hoochſte feeſten, daar die hooren Bruederſcap ende Ghilde toe eyſchende waren, ende daar toe worde toe ſeeckere dage ende tyde beſcreven an beyde zyde, als feeſte der Kercken aangaande ende feeſte den Ghilde aangaande, daar een tafel of gemaact worden ende gehangen in der Kerckenkamer, ende hier of betaalde deſe Kerck de helft, ende 't Gilde voorſz. de helft.

Anno 7. 8. en 9. wort de Kerck verſien ende in reparaty ende anders tot veel plaatſen verciert, als de tralye vant Sacramentshuis te vergulde boven op ten choor ende trans buiten foye ende houte lenen te ſetten, ende die verwen metten venſteren als tegen verwateren, ende die balcken boven in den choor die in der muir ſommige vergaan ende verwatert waren te verſien, daar men ſtellagie om moſte maacke: voort boven in den Thoren alrehande reparaty, ende ander dingen diergelyck boven ende beneden, daarom oock alle groote coſte an gedaan worde, als men int Regiſter van dien vint opt langſte. Van alrehande reparaty.

Van der wtſettynge der Cruys Capelle ende tralyen.

Anno x, ſiende die Kerckmeeſters dat die Capelle des heyligen Cruys ende der noot Goodts ſeer naau ende clein was naar hoor behoofte, ende naauwer geworden was cortelick door den portale der noot Goodts daar zy boven ſtont, ende den latrynen ende ſittynge ende anders datter nieu gemaact was. So worde daar raat op genomen alſo dat zy die Capelle nootwert wat wtſetten mochten tot meerder ruimte van binne te crygen. Twelck zy volbrocht hebben: beginnende daar om te delven alſo verre alſt Kerckhof ſtrecte, daachs na onſer Vrouwen dach Geboorten buiten der Capelle, ende hebben in d'ander weeck daar na om den Metſelaars om den minſten coſt een groten bogen beneden duen ſlaan, op te fondamenten van beyde de wtſteeckende pylaars ende ſcoringe des cruiswerck, daar men voort opgaande de nieuwe muire der Capelle op gemetſelt heeft ende verenicht met den voort wtſteeckende pylaar, ende deſe wtſteeckynge van deſer niewer wterſte muire mitten harnaas ende glaſen; voort die ofbreeckinge van der ouder binnemuir, mit den bogen der beyen geſlege ende wulffel, om 't oude werck daar op te maacken, te vangen ende te ruſten, hebben tſamen veel werex in gehadt, ende veel oncoſten zyn daar op gecomen, veel meer dan men wel vermoyde, alſo dat men alle de winter daar an volgende mede meeſt doorwrocht, alſt noot was, ende noch daar toe die ſomer daar an volgende, als int greyen van deſer Capellen van binnen, ende int maacken ende ſetten des houtwerck daar men metale tralye in ſetten ſoude voor deſer Capelle. Welck houtwerck der tralye eerſt reede viel in den voorwinter daar na volgende Anno 1511.

In het zelve Nederduitſche boekje volgt een regiſter der mirakelen / dewelken den almachtigen en genadigen Godt / in grooten getallen tot dit beeld heeft gelieven te laten geſchieden.

1. Een man die ter doot verweſen was, wort verloſt, 1381.
2. Van een kint dat blint geboren was, en wort ſiende, 1382.
3. Van een man die verdronk in de Veſt, en wort levendig, 1384.
4. Van een kint dat verkrepelt was alle die leden door, en wort geneſen, 1384.
5. Van een minne of voeſter die haar kint verlegen hadde, en wort levendig, 1384.
6. Van een kint dat ſeer geſchoort was, en wort geneſen, 1384.
7. Van een kint ſiek van Dr. *Cornelis Euel*, en wort geneſen, 1384.
8. Van een man die verdoolt was, op te wech te Rome waart, en komt te regt, 1384.
9. Van een verkrepelt lam kint van 3. vierendeel jaars, en wort geneſen, 1385.
10. Van een blint kint vander geboorte tot 3. vierendeel jaars, en wort ſiende, 1385.
11. Noch van 't ſelve kint een ander mirakel.
12. Van een verkrepelt man, die in een back hem ſelven voort ſchoef.
13. Van een man die zyn bien van quetſinge geſwollen en ſeer vervuylt was, dat ment ofgeſet ſoude hebben, ende wort geneſen, 1387.
14. Van een kint dat krepel en ſtom geworden is uyt een ſiekte, en wort geneſen, 1394.
15. Van een maagt tot Abbenbrook, gequelt van den Duyvel, en wort verloſt, 1396.
16. Van een jonge maagt van Leyden, die een

vallende euel hadde, en wort geſont, 1399.

17. Een verkrepelt wyf van Waterynge, wort geſont, 1400.

18. Van een man die van de Donder en Blixem verkrepelt was, en wort geneſen, 1401.

19. Van een kint van hier binnen, dat in de Delft verdronken was, ende wort levendich, 1405.

20. Van een kint van hier binnen Delft, dat lange blint geweeſt hadde, en wort ſiende en geſont, 1406.

21. Van een verdronken kint uyt het Rietvelt binnen Delft, en wort levendig, 1407.

22. Van een verdronke kint buyten de Haachpoort by de Sieken, en wort levendig, 1408.

23. Van een kint verdronken tot Ouwerſchie, en wort levendich, 1408.

24. Van een kint dat verdrank hier binnen int Rietvelt, en wort levendig, 1410.

25. Van een kint dat verdrank hier binnen in de Vlameſtraat, en wort levendig, 1413.

26. Van een man van Leyden, die in een groote krankheyt zeer verkrepelt was, en geneeſt, 1416.

27. Van een kint verdronken te Nieue Veen buyten Delft, en wort levendig, 1417.

28. Van een van ſiekte wege comende hier uyt Engelant bedevaart, en wort geneſen, 1420.

29. Van een kint uyt de Lier dat aldaar verdronk, en wort levende, 1421.

30. Van een man die op kricke reet, en wort geſont, 1423.

31. Van een man ter Goude en hadde die Peſtilentie, en wort geſont, 1426.

32. Van een wyf van Amſterdam, die van een kors ſtien verloſt wort, 1429.

33. Van

33. Van een kint dat verdronken was te Dieſt in Brabant, en wort levendig, 1430.
34. Van een kint dat verdronken was by den overſlach op Schie in die oude Prochie, en wort levendig, 1436.
35. Van een vrou van Naaldwyk, die in onmacht lach van haar ſelven, als vander popelcie, ende wort geneſen, 1440.
36. Van merkelyke Teykenen en Mirakelen, die hier geſchiet zyn van deſe Goodtshuyſe, doe die riede Cap van den Thoren ontſtak van de Blixem, 1441.
37. Van een kint hier after der Kerken, en wort levende, 1446.
38. Van een maacht an de Burchwal die ſtom was, en ſprak, 1446.
39. Van een kint buyten die Haaghpoort, dat met een ſleede over gereden was, en wort geſont, 1460.
40. Van een man hier binnen an de Molslaan, die byſinnich was, en wort geneſen, 1462.
41. Van een kint hier binnen dat ſeer geſchoort hadde geweeſt, en wort geneſen, 1464.
42. Van een kint dat int omwerpen van een wagen, in een ſloot verdrank, en wort levendig, 1467.
43. Van een kint uit den Ham, dat verdrank in de Delft, en wort levendig, 1469.
44. Van een verdronken kint op Dircxhoren, en wort levendich, 1469.
45. Van een verdronken kint tot Pynaacker, ende wort levendich, 1669.
46. Van een vrouwe uit de Haach die blint geworden was in ſiekte, en wort ſiende, 1469.
47. Van een vrouwe van Haarlem, die heel krepel geworden was, en wort geſont, 1470.

48. Van

48. Van een kint van Leide komende krepel en krankſinnich, en wort geſont, 1470.

49. Van een man wonende ter Veer in Zeelant die lange ſeer krank gelegen hadde, alſoo dat hy handen noch voeten roeren en mocht, en wort geneſen, 1470.

50. Van een wyf die verkrepelt was, wonende te Schiedam, en wort geneſen, 1472.

51. Van een kint dat van een ſteen verloſt wort, en die loeſde, 1476.

52. Noch van een kint dat verloſt wort van een ſteen en looſde, 1476.

53. Van een kint dat ſiek was van de pocken en wort blint, en nu geneſen, 1476.

54. Van een jonge knecht van 12. jaren, die van de ſteen verloſt wort en geſont wort, en ſterf na Vicecureit van de oude Kerk te Delft, 1477.

55. Van een maacht van 15. jaren die ſeer verkrepelt was, en wort geſont, 1477.

56. Van een wedewe die verkrepelt was, en wort geſont, 1479.

57. Van een verdronken kint wonende opt Schie, en wort levendig, 1482.

58. Van een kint dat verdronken was by ſinte *Cornelis* Capelle, en wort levende, 1487.

59. Van een kint dat verdronken was, en wort levende, 1488.

60. Van een jonk knecht van 18. jaren die ſoo lam hadde geweeſt in beyde zyn beenen, dat hy in een wagen moſt ſitten, ende hy wort weder geſont, 1493.

61. Van een kint dat van een ſolder doot viel, en wort levent, 1494.

62. Item van deſer tyt af, tot den jare 1505. zynder noch veel Mirakelen geſchiet en teyke-

nen

nen die ſeer merkelyk waren, ter eeren Goods ende *Maria* ter noot Goods, ende waren ook wel beſchreven ende geauctentiſeert bi handen der Notarien, alzoo daar ook dicwil ſonderlinge Proceſſie mit den Beelde der noot Goods om gehouden waren, met verſuminge en verſlappinge waren die inſtrumenten daar af gelaten onder ſommige Cappelanen, welke door hoor oflyvinge ende ſommige hoor verlatinge binnen deſe tyde zyn verlooren en verbyſtert, ſoo dat men ze hier ter Boecke niet en heeft conen gekrygen, dat ook op andere tyden voirmaals ook mede alzoo dikmaal geboert is.

63. Van een jonge maacht van 18. jaar, een Poorters dochter, die lange gink an gebrek van den ſtien, ende verloſt werden, 1505.

64. Van een kint dat verloſt wort van de ſteen, hier te Delft, 1505.

65. Van een kint dat krepel en lam was van 5. jaren out, en wort geneſen, 1505.

66. Van een vrou perſoen, die van de ſteen verloſſet worde, 1506.

67. Van een kint uit den Haach dat ſeer verkrepelt en lam wort twe werf, en wort geſont, 1506.

68. Van een kint van hier binnen Delft, dat ſeer geſchoort was, 1506.

69. Van een vrou uyt Zeelant, die ſeer gequelt was met raſery, en wort geſont, 1506.

70. Van een kint dat zyn water niet maken en mochte, en wort geneſen, 1506.

71. Van een verdronken kint in een Buſtel-put te Pynacken, en wort levende, 1507.

72. Van een jonk knecht die geſchoert was, en worde geneſen, 1507.

73. Een

73. Een merkelyk Mirakel van een knechtge van 10. jaren dat ſonderlinge gebreken kreeg door laſt van de ſteen, en wort geſont, 1507.

74. Van een kint dat te Pynacker verdrank, en wort levende, 1509.

75. Van een Poorter van Delft die anderhalf jaar gegaan hadde an een quaat been, en wort geneſen by der genade der noot Goodts, 1510.

76. Van een Poorter te Delft die ſeer krank lach van de Gicht, en wort geneſen, 1510.

77. Een jongelink van 18 jaren, van de Peſtilentie leggende, wort geſont, 1510.

78. Van eeu Schipper die gevangen geweeſt hadde van de Françoiſen, ende was ſeer krepel en lam gepynicht, hy was van Haarlem, en wort geſont, 1510.

79 Van een Prieſter en Meeſter en Canonik tot Abbenbrook, die by na doot gebluet was, en wort geſont door deſen Beelde, 1511.

80. Van een kint dat verdronken was te Suetermeer, en wort levende, 1511.

81. Van een kint dat lam en krepel geworden was, en wort geſont, 1511.

82. Van een jonck knecht die ſiek lach van de Peſtilentie, en wort geneſen, 1512.

83. Van een jonk maagdeken wonende hier aan 't Merctvelt, van 3. jaren out, ſe wort overgereden, mit een wage vol volks, en wort weder geneſen, 1513.

84. Van een jonk knecht te Delfshaven, die een lange groote ladder inde cop boven van zyn hooft, mit den haac gevallen was, en wort geneſen, 1514.

85. Van een maacht uyt Zeelant van 17. jaren, die ſonder ſpreken in haar uytterſte Sacramenten, ende wort geſont, 1515.

86. Van

86. Van een verdronken kint te Leerbrook by Gorichem, en word levendig, 1515
87. Van een kint dat geſchoort was, van hier binnen, en wort geneſen, 1515.
88. Van een Klerk van Parys, die ter doot toe gequeſt was, en wort geneſen, 1515.
89. Van een kint dat ſeer geſchoort was, en genas, 1516.

Deze wonderen (3) ſtaan by * Boxhornius, en zijns gelijken / te boek voor loutere verdichtzels of verzinningen van het menſchelijk verſtand. Maar de zodanigen bidde ik dat ze wegens de miraekelen / door dewelke de Kerk van Chriſtus van 't begin af tot omtrent deze tijden toe verheerlijkt is geweeſt / willen nazien het Hand- en Huisboek van François van Staden †; in 't welke ook de voornaamſte geloofs-verſchillen opgeheldert en opgewogen worden.

Want daar toont van Staden aan / om zijne wijdloopiger bewijzen in korte woorden hier aan te haalen / dat [a] Chriſtus aan de verkondigers van zijn Evangelie niet alleen magt heeft gegeven om wonderwerken te doen; maar ook de wonderwerken tot een [b] teken ſtelt; waar aan de geene / die 't geloof aangenomen hebben / gekent konnen worden: zullende ook de geene [c] / die in hem geloouen zullen / de zelfde en noch grooter werken doen [d]. Dat de miraekelen of wonderwerken wel voornamentlijk tot een teken of blijk verſtrekken aan de ongelo-

* Theatr. urb. Holl. In de Beſchr. van Delft.
† voor al in 't eerſte deel, 3 hoofdſtuk §. 12.
[a] Matth. 10. v. 8.
[b] Marc. 16. v. 17. 18.
[c] Joann. 14. v. 12.
[d] 1 Cor. 14. v. 22.

bigen:

bigen: maar dat [e] Godt des niet tegenſtaande / zelfs na dat het geloof onder de ongelobigen verbreidt is geweeſt / by bequame gelegendheit aanzienlijke mirakelen heeft gedaan; 't zy ter bekeeringe van landſchappen / die het geloof noch niet ontvangen hadden; 't zy ter beveſtiging van een geloofs-artijkel / 't welk in twijfel getrokken of beſtreden wierd; 't zy ter verheerlijking van een Heilig / wiens bieding Godt in zwang wilde brengen.

Dus zien wy dat zelfs de herkelijke Geſchicht-ſchrijvers van Maagdenburg / in het 13 hoofdſtuk van ieder hondertgetal / de wonder-tekenen of mirakelen van elke eeuw naukeurig optellen: als by voorbeeld / de mirakelen die by Sulpicius Severus opgeteld ſtaan / en die de H. Martinus door het teken des heiligen kruis heeft gedaan. De wonderen / die de H. Auguſtinus beſchreven heeft; en dewelke op de aanroeping van S Steven, of van de heilige martelaren Gervaſius en Protaſius zijn geſchiedt. De genen die door den tweeden Auguſtinus, ik wil zeggen den Apoſtel van Engeland / en door des zelfs reis- en amptgenooten gedaan zijn in Groot-Britanje / en door den grooten Gregorius, die hem derwaart gezonden had / verhaalt worden: die de H. Bernardus, volgens het verhaal van Godefridus [g] Monnik van Klareval / in Vrankrijk heeft gedaan. Die ter beveſtiging van Chriſtus wezentlijke en lichamelijke tegenwoordigheit in het H. Sakrament des outaars / ten tijde van den ketter Beren-

e Aug. de Civitat. Dei.

f Lib. 22 de Civ. Dei c. 8. Item Serm. 324. Item Libr. Confeſſ. 9. c. 7.

g In vita S. Bernardi lib. 3. c. 5. & 6.

garius

garius geſchiedt zijn / by [h] P. Damianus beſchreven ſtaan. En ſtaat te letten dat alle deze mirakelen aan geen andere / als aan de Roomsch-katolijke Kerke / met eenige glimp van waarheit komen toegeſchreven worden ; dewijl de gemelde leer-ſtukken van het eeren en aanroepen der Heiligen / en van Chriſtus tegenwoordigheit in het Sakrament des outaars / door dezelve Kerk tegen de nieuwigheden van twiſt- en ſcheuring-zieke menſchen gehandhaaft en verdedigt worden.

Van 't zelve ſoort en even geloofbaar zijn die mirakelen / dewelke volgens het verhaal van [i] Pontanus en Dapper in het jaar 1345 te Amſterdam zijn geſchiedt : gelijk ook die menigvuldige en verwonderens-waardige mirakelen / dewelke in de zelfde en in de volgende eeuwe te Delft zijn voorgevallen ; en die een doorgeleerd Schrijver / in de zelfſte ſtad uyt eene Burgemeeſterlijk geſlagt geboren / zich gewaardigt heeft uyt de ſtads boeken op te zoeken / en in een openbaar geſchrift uyt te geeven. Wy bekennen gaerne dat alleg / 't geen men voor mirakelen verkoopen wil / voor geene mirakelen behoeft en dient aangenomen te worden. Wy bekennen dat 'er ſomtijds valſche mirakelen onder loopen / en dat dit kunſtje al ten tijde der Oudvaderen bekent is geweeſt : ja dat 'er nu en dan monſters van mirakelen, om de taal van Melchior Canus te gebruiken / en veele ontwiſſe vertellingen voor oprechte mirakelen / zijn gebeilt en opgegeeven. Dat weeten wy zeer wel / en bekennen het volmondig. En daarom is het ook dat de Kerkvergadering van

[h] In epiſt. ad Deſider. Caſſinenſ. Monachum.
[i] In de Beſchr. van Amſterdam.

Trenten alle mirakelen zonder onderscheid niet wil aangenomen hebben; maar begeert dat men onderscheid tusschen mirakelen en mirakelen; voornamentlijk ontrent de nieuwe mirakelen / zal maaken. Maar daarom moeten de zodanige met geene onbezuisde ligtvaardigheit verworpen worden / dewelke rijpelijk onderzocht / op eene wettige wijze goed geheurt / door Bisschoppen van Utrecht bevestigten / door de getuigenissen van de Wet der stad Delft bekrachtigt zijn geweest: die mirakelen / zeg ik / die de burgers van Delft / zedert de eerste stichting hunner kerken / altijd in den mond gehad / en door hun gedrag bevestigt hebben; en om dewelke hunne kermis / tot op den huidigen toe / altijd ontrent S. Odulfus dag is gehouden. Wilde men alle die mirakelen zoo maar eensstreeks uytschrappen; dan zouden die deftige en Burgemeesterlijke mannen van den ouden tijd / (op welker afkomste menig braaf Heer noch tegenwoordig roemt) en dewelke die wonderdaaden na rijp onderzoek aangenomen / bevestigt / en in hunne stads registers opgesloten hebben / door onbezuisde / goddelooze / leugenachtige / en bygeloobige menschen dienen aangezien te worden.

Kapellen. In S. Ursulaas kerk / anders de Nieuwe Kerk genoemd / hebben ook / gelijk uyt de voorgemelde beschrijvinge blijkt / verscheide kapellen gestaan: als de kapel van 't H. Kruis; die van de H. Maagd Maria; die van de Reliquien. In de zelfde beschrijvinge staan ook de outaaren der kerke opgeteld: waar onder ook gerekent moet worden het hooge outaar / 't welk den 6. Mey 1476. door Godefridus Bisschop van Utrecht is ingewijdt. Volgens P. Opmeer

is

is de Prins van Oranje begraven ter plaatze/ daar het hooge outaar had geſtaan.

Dit heerlijk praal-graf van Willem I. Prins van Oranje ſtaat by den Heer Bleiswijk, in zijne k Beſchrijvinge van Delft / omſtandig beſchreven.

In een geſchreven regiſter van het Dekenſchap van Delfland ſtaan verſcheide vikaryen opgeteld / dewelke aan de voorſchreven outaaren geſticht zijn geweeſt.

Onder andere word 'er vermeld eene vikary / of altijd-durende kapellany / van den H. Evangeliſt Lucas. vikaryen.

Dan was 'er noch een vikary van S. Jakob.

Eene vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria.

Eene vikary van 't H. Kruys, in de kapelle van de H. Maagd Maria.

Eene vikary aan 't outaar van den zoeten Naam Jeſus, of van den H. Martelaar Georgius.

Eene vikary aan 't outaar van de heilige Maagd Maria van Jeſſe.

Noch eene diergelijke vikary.

Eene vikary die ter eere van de H. Maagd Maria, van alle Heiligen, en voornamentlijk van de heilige Eraſmus en Jeroen, was geſticht.

Eene vikary van den heiligen Biſſchop Hubertus.

Eene vikary aan 't outaar van den H. Severinus.

Eene vikary van S. Georgius, t'hans van den zoeten Naam Jeſus.

Eene vikary van S. Eraſmus, aan en op het outaar van S. Severus.

k Pag. 260 enz.

Eene vikary aan het outaar van de heilige Eraſmus en Jeroen.

Eene vikary aan S. Pieters outaar.

Eene vikary van de H. Maagd Catharina.

Eene vikary van den zoeten Naam Jeſus, of van den Martelaar Georgius.

Eene vikary van den H. Martelaar Georgius.

Eene vikary aan S. Rochus outaar.

Eene vikary aan 't outaar van S. Jan den Dooper.

Eene vikary aan 't outaar van S. Jan Evangeliſt.

Eene vikary van den H. Geeſt.

Eene vikary aan 't outaar van 't H. Kruys, in de kapelle van de H. Maagd Maria.

Eene vikary aan S. Jakobs outaar; ſtaande ter vergevinge van de Gzaven / en ter inhuldinge van den Aartsdiaken van Utrecht. De Vikaris genoot uyt verſcheidene landgoederen eene jaarlijkſche inkomſte van 14. Rhijnſche guldens; en was met twee Miſſen weekelijks belaſt.

Eene vikary aan 't outaar van S. Jan den Dooper; en van de elf duizent Maagden.

Eene vikary van S. Pieter.

Eene vikary aan 't outaar van den eerſten Martelaar S. Steven.

Eene vikary / dewelke eerſt in de Oude kerk aan S. Annaas outaar was geſticht; en naderhand op S. Stevens outaar / in de Nieuwe kerk / is verplaatſt.

Eene vikary aan S. Stevens outaar.

Eene aan S. Niklaas outaar.

Eene aan S. Baſtiaans outaar.

Eene aan S. Jakobs outaar.

Eene aan S. Michiels outaar.

Chri-

Chriſtiaan Adriaanſz. Kruys had 'er eene Miſ geſticht ter eere van de H. Dzievuldigheit; dewelke 's jaars dzie guldens opbzagt.

Volgens het gemelde boekje zijn hier ook verſcheide gilden geweeſt. Het oudſte van allen is dat van 't H. Kruys: van wiens inſtellinge hier vooz wozd gehandelt. Gildens of Broederſchappen.

S. Joſefs gilde / vooz de Timmermans.
S. Jans gilde / vooz de Kuipers.
S. Stevens gilde / vooz de Bzouwers-gaſten.
S. Eraſmus gilde / vooz de Linnen-wevers.
S. Adriaans gilde / vooz de Volders en Dzoogſcheerders.
S. Jakobs gilde / vooz de Schippers.
S. Chriſtoffels gilde / vooz de Zaldzagers en Bierdzagers.
S. Jan den Doopers gilde / vooz de Bontwerkers en hunne gilde-genooten: waar onder de oude Kleerkoopſters ook begzeepen waren:
S. Catharinaas gilde / vooz de Schoenmakers.
S. Lucas gilde / vooz de Schilders.
S. Victors gilde / vooz de Molenaars
S. Michiels gilde / vooz de Verwers en Deklers.
S. Ægidius gilde / vooz de Schutters.
't Gilde van Mariaas Boodſchap, vooz de Kleermakers.
S. Eligius gilde / vooz de Smits.
S. Elizabets gilde / vooz de Appelkoopſters.
S. Hippolytus en S. Urſulaas gilde.
't H. Sakraments gilde.
't Gilde van O. L. Vrouw ter Noot.

Ook was 'er in S. Urſulaas kerk een Bzoederſchap van den H. Biſſchop Nicolaus; en was wel een van de gzootſte en vooznaamſte. S. Niklaas gilde.

De oꝛdonantzien van dit Bꝛoederſchap / met de naamen der Bꝛoederen / zijn ook met Van Adrichoms eigen hande op een bꝛiefje geſchꝛeeven ; 't welk ik onder mijne pampieren bewaere. Dit Bꝛoederſchap / van 't welke * Dirk Bleiswyk meer ouſtandigheeden verhaelt / plagt op S. Niklaas dag / dat is op den 6. van December / een plegtige maaltijd te houden.

Uyt deze lijſt zou men licht giſſen dat 'er eenige gilden uyt de Oude naar de Nieuwe kerk zijn overgebꝛagt ; en dat 'er in dezelfde kapelle / ja op het zelfde outaar / ſomwijlen twee en meer kapellanen zijn geſticht. (4)

Begeevers van de paſtory.

De Regent van de Nieuwe kerk / die ook perſona wierd genoemt / wierd insgelijks benoemt dooꝛ de Hollandſche Gꝛaaven : en in 't bezit geſtelt dooꝛ den Aartsdiaken van Utrecht. De inkomſten der paſtorye beliepen omtrent dꝛie Vlaamſche ponden ; en alle laſten daar onder gerekend konden zy dertig Vlaamſche ponden haalen. Volgens een ander handſchꝛift liepen de inkomſten (5) op 120. Rhijnſche gulden : en was de Paſtooꝛ verpligt weekelijks 6. zingende Miſſen te doen.

De Koſters van beide de kerken wierden dooꝛ de ſtad aangeſtelt : dewelke / zoo als ze bewꝛzen kon / in 't jaar 1472. zoo een vooꝛrecht had ontvangen van Karel den Stouten.

Paſtoors en andere Zielbeſtierders.

Wy zullen hier ook de naamen van eenige Paſtooren en Onderpaſtooren / zoo veele als 'er ons vooꝛgekomen zijn / laaten volgen.

Hendrik van den Zanden is omtrent het jaar 1394. onder Frederik van Blankenheim, den 51. Biſſchop van Utrecht / Paſtooꝛ van de Nieu-

* Beſchr. van Delft p. 642.

we

we kerk geweeſt. En als Paſtoor van gemelde kerke heeft hy 't gilde van 't H. Kruys, 't welk in een kapelle derzelve kerke opgerecht wierd / goedgekeurt.

In 't jaar 1421. Albert van der Steek.

Philips Dirkze Vlasman heeft hier omtrent het jaar 1453. voor Onderpaſtoor geſtaan. Deze Vlasman heeft in 't gemelde jaar / benevens Dirk Stalk Kapellaan der zelve kerke / den eerſten ſteen van de Sakriſtye geleit.

Heer Philips Heilaert was hier Onderpaſtoor in 't jaar 1476: wanneer een Heer Wybrand hier eene vikary bediende.

Meeſter Pieter van der Sluiſe was Onderpaſtoor van S. Urſulaas kerke in 't jaar 1473. In 't zelve en in 't naaſtvolgende jaar is 'er een zwaare twiſt tuſſchen de Paſtoors van de Oude- en Nieuwe-kerk ontſtaan ter gelegendheit van den ommegang / dewelke jaarlijks op H. Sakramentsdag plagt gehouden te worden. Het geſchil is voor de vierſchaar van den Biſſchop van Utrecht gebragt / en aldaar op deze wijze beſlecht: dat de gemelde ommegang met dezelfde plegtigheit en ſtaatzie zoude voortgaan naar de Nieuwe kerk / en aldaar zoude eindigen; gelijk zy begonnen was in de Oude kerk. (6)

Willem Staall, Onderpaſtoor in 't jaar 1493.

Hugo de Groot, uyt een zeer oud geſlagt te Delft geboren / is Paſtoor van de Nieuwe kerk geweeſt omtrent het jaar 1496. Onder hem is de toren van de Nieuwe kerk voltrokken: waar op de volgende beerſjes gemaakt wierden; dewelke noch op den muur aan de weſtzijde geſneeden ſtaan:

Die Paſtoor doen was van deſen kercken,
Was Meeſter Hugo de Groot van goeden famen,
Michiel Gerrit Colynsz. Godt wil hem ſterken. enz.

En aan een andere kant ſtaan de volgende beersjes te leezen:

De Paſtoor was genaamt, Meeſter Hugo de Groot,
Dees hebben 't begonnen werck voldaan,
Wiltſe doch helpen als ſy is in noot.

Heer Hendrik Janſz. Kapellaan.

Heer Hendrik Govertſz. Kapellaan in 't jaar 1506.

De Heer Jakob Oudewater heeft in de zelfde eeuwe het Paſtoors ampt van de Nieuwe kerk bekleedt: en heeft / zoo wel als de Onderpaſtoor Willem Staall, het Notaris ampt / volgens het gebruik van die tijden / ook bedient.

Mr. Engelbert van Heemſtede, Prooſt te Maaſtricht / is in 't jaar 1514. Paſtoor van S. Urſulaas kerke geweeſt.

Nikolaas Floriſz, Paſtoor / overleden 1562.

Paulus Taphæus, Paſtoor van de Nieuwe kerk en Pater van S. Urſulaas konvent te Delft / is / ten tijde als de ſtad aan 't hollen raakte en al wat geeſtelijk was aantaſte / uyt de ſtad geweecken: en is na veel doolens en ſukkelens / en niet zonder groot gevaar / behouden t'Utrecht aangekomen. Hy had in zijn gezelſchap een groot getal van zeer deftige Prieſters / altemaal kloeke Belijders van Jeſus Chriſtus, en even graag naar de martelkroon. Pieter Opmeer, daar we dit uyt getrokken hebben / heeft den 21. May 1576. een wijdloopigen brief aan Taphæus geſchreeven o-

ver

ver het leven en de marteldood van den zeer manhaftigen bloed-getuige Cornelius Muſius.

Als de woede der hollende gemeente wat bedaart was/ is Taphæus, om zijne kudde op te paſſen/ weder naar de ſtad gekeert. In 't jaar 1592. heeft hy aan den hoogwaardigen Kerkvoogd Sasboldus, die te Keulen in ballingſchap leefde/ eenen brief geſchreeven: in welken brief/ gelijk ook in de Aantekeningen van Sasboldus op den zelven brief/ Taphæus als Paſtoor van S. Urſulaas kerke en Pater van 't Urſulaas konvent ſtaat vermeld.

In dezen brief geeft Taphæus aan den gemelden Kerkpzelaat bericht van eenen aanſlag die by 't Hof in 's Gravenhage tegen hem gebouwen wierd: waar van Floris Hey Kanonnik van S. Pankras kerke/ die toen het ampt van Advokaat in 's Gravenhage bediende/ hem had verwittigt.

Eindelijk is [a] Taphæus den 1 December 1599/ na dat hy het bed twee dagen gehouden had/ te Delft van ouderdom geſtorven.

Laatere Paſtoors van S. Hippolytus *kerke.*

[b] Als Johan Smith overleden was/ is door den Pauſſelijken Vikaris in zijne plaats gezonden Bernard van Steenwijk. Deze Van Steenwijk [c] aldus naar zijne geboorte plaats genoemd/ was in't jaar 1596 te Haarlem gekomen. Maar/ dewijl de Heeren Staaten hem aldaar niet wilden dulden/ is hy naar Delft gereist; en aldaar/ na de dood van Jo- Bernard van Steenwijk.

[a] Sasbold. ad Tilman. an. 1599. 4. Decemb.
[b] Verhaal van J. de la Torre.
[c] Uyt eenen brief van Sasboldus.

han Smith, tot Kerkharder aangeſtelt. [d] Hy woonde op het Begijnhof; en heeft de overgebleevene Katolijken als een trouw Harder gehoedt / in 't geloof bevestigt / en vermenigvuldigt. Na dat de zeer godtvruchtige man geduurende den tijd van 12. jaaren groote pyktelen / en veel hommer en verdriet / uytgestaan had; is hy / na dat hy noch daags te voren / in het huis van eenen meester Frederik, eene zeer deftige predikaatzie gedaan had / op den 12. July 1612 ziek geworden: en op den vijfden van de naastvolgende maand Augustus is in hy den Heere gerust.

In het doodboek der Hollandsche kerke / op den dag en het jaar voornoemd / staat zijn lof met de volgende woorden vermeld:

Mr. Bernard, een Steenwijker, Pastoor en Begynen-pater te Delft, honigvloeyende van woorden, en een Engel in zijnen ommegang.

Zijn afbeeldzel hangt noch te Delft in het huis van zijne nazaaten.

De voorgemelde van Vliet, schrijvende aan den Kerkvoogd Sasboldus, wenschte dat Bernardus van Steenwijk eenen Bernardus tot nazaat mogt krijgen.

Suitbertus † Purmerent, in 's Gravenhage in 't jaar 1587 / den vierden van December / uyt een aanzienlijk geslagt geboren / was de zoon van den Advokaat Hendrik Pieter Purmerent. Suitbertus, en zijn broeder Petrus, zijn van eene dragt ter wereld gekomen; en hebben niet alleen malkander van inborst / zeden / en tronie geleken; maar hebben daarenboven alle beiden op de Godkunde gestudeert; zijn

[d] Uyt de Aantekeningen van den Heer Johan Roos.
† Ibid.

alle

alle beiden Prieſter gewoorden / tot de zelfde kerkelyke bedieningen geboordert / en ſchier in alles malkander gelijk geweeſt.

Suitbertus, noch zeer jong zijnde / is met zijnen broeder Petrus te Keulen ter ſchole beſtelt. Als hy daar de Latijnſche taale / de Filoſofy / en de Godkunde / uytgeleert had / en Licentiaat in de Godgeleerdheit was gewoorden; is hy door Rovenius in t jaar 1615 tot Overſte van 't Begijnhof en van S. Agthten Klooſter / mitsgaders van de maagden aldaar woonende / aangeſtelt. Ook heeft hy voor de zelve Maagden eenen Regel / of eenige zeer godvruchtige en wijze ordonantzien / opgeſtelt; dewelke Rovenius gelezen / goedgekeurt / en in 't jaar 1637 met eigen hande ondertekent heeft. Daar op heeft hy noch in 't zelfde jaar zeven nieuwe Begijnen aangenomen; en daar onder eene Mary Simons, die de eerſte in rang was / en al door Bernard onderrecht was geweeſt.

Daarenboven, op dat de andere ingezetenen der ſtad Delft des te beter verzorgt mogen zijn, het zijn de woorden van den voornoemden Aarts-Biſſchop Rovenius, hoe dat 'er meer perſoonen zijn die op het bevorderen van hunne zaligheit paſſen, zoo verleene ik UE. de magt om de Kerk-harderlijke bedieningen, in de ſtad Delft en de omleggende plaatzen, als een waarachtig Paſtoor zonder onderſcheid te verrichten. . . . Welverſtaande nochtans, het zijn noch al de woorden van den gemelden Kerkvoogd / dat gy met den eerſten Paſtoor en Aarts-Prieſter, die door ons aangeſtelt is, goede vriendſchap en onderlinge gemeenſchap onderhoudt; en hem, daar het behoorlijk is, eerbiedigheit betoont: zijnde

zijnde van weerskante bezorgt om de eendragtigheit der gemoederen altijd te bewaaren door den band van vrede.

Hy ziet op Johan Stalpaerd van der Wielen, dewelke al te voren tot voornaamsten Pastoor en tot Aarts-Priester was aangestelt.

Maar als Johan Stalpard in 't jaar 1630. overleden was / is Suitbertus Purmerent, volgens het Verhaal van Jakob de la Torre, tot eersten Pastoor van S. Hippolytus kerk aangestelt. Doch in de akten van Rovenius staat aangetekent dat zulks geschiedt is in 't jaar 1647; na de dood van Stalparts nazaat/ Johan Bekom.

. . . Nademaal wy verstaan hebben, zegt Rovenius, dat de Pastory van S. *Hippolytus* kerk, of de Oude Kerk der stad Delft, onder 't Bisdom van Utrecht, door het afsterven van den Heer en Meester *Johan Bekom* zaliger gedagteniſſe open is gevallen, en zoo lang open heeft gestaan, dat ze voor deze reize ter begevinge en volkome schikkinge van den Apostolischen Stoel staat; zoo is het dat wy, door den gemelden heiligen Stoel genoegzaam daar toe gemagtigd, de gemelde Pastory, met alles wat 'er toe behoort, aan U, eerwaardige en zeer beminde Heer in *Christus*, Meester *Suitbertus Hendrikszoon* . . . , opdraagen. Den 15. der maand October, in 't jaar 1647.

Al lang te voren / te weeten in 't jaar 1623/ was hy voor den zelven Rovenius tot Kanonnik van S. Pieters kerke te Utrecht aangestelt.

Ten tijde van Purmerent hebben de zaaken zich hier allengskens zodanig ten goede beginnen te schikken; dat hy / hoewel met zware kosten / verlof heeft gekreegen om den uyterlijken

lijken kerkdienſt / dewelke ſchendig verballen was / eenigzins op te beuren. Zoo heeft hy dan op het Begijnhof een huis gekocht; en een ander / met een kerkje daar aan / van nieuw op getimmert: en daarenboven hy de altaarcieraaden en kerkvaten / die de plunderinge ontkomen waren / noch nieuwe cieraaden / en wat voorders tot den kerkdienſt noodig was / gekocht. Hier toe wierd hy geholpen door de mildadigheit van verſcheide godtvruchtige mans- en vrouws-perſoonen: waar onder drie zuſters / uyt een deftig geſlagt te Delft geboren / te weeten Maria, Johanna, en Elizabet vander Duſſen, uytgemunt hebben.

Dus heeft men hier begonnen op zeltere en bepaalde tijden den Catechiſmus uyt te leggen / te preeken / de Hoogmis / de Veſperen; en zoo donderdaags als zaterdaags het lof te zingen; de getijden dagelijks in de kerk te leezen; en de andere kerkpligten en plegtigheden van den Advent en de Vaſten te verrichten. In 't kort / de ganſche kerkdienſt / die door eene langduurige verbolging geſtremt en achtergelaten was / is door Purmerents toedoen weder levend geworden. Maar daar door verſlapte hy niet in het voortzetten van de inwendige godvruchtigheit / en van de aanbiddinge in den geeſt en waarheit; dewelke Chriſtus voor al wil behartigt hebben.

En niet alleen heeft hy de ſtad Delft op die wijze dienſt gedaan: maar / dewijl hy tot Aarts-Prieſter van Delfland verkoren wierd / heeft hy alle de kerken van dat geweſte / ja van 't ganſche Bisdom van Utrecht / door zijne geleerdheit voorgelicht / met raad en daad bygeſtaan / en met zijn geld geholpen. Eindelijk is hy /

hy / om zoo menige trouwe dienſten / tot Kapittel-heer der Utrechtſche kerke verkoren.

Terwijl hy aldus zijne harders-pligten beblijtigt / is er een zwaar ontweer tegen den Aartz-biſſchop Rovenius opgerezen : want de Hooge Regenten van 't Vaderland / door verkeerde onderrechtingen misleid / lieten hem ter dood opzoeken. In dit zelfde ontweer is ook onze Suitbertus, de getrouwe mede-werker van Rovenius, betrokken; en / gelijk eenige Heeren uyt de Regeeringe naderhand verhaalt hebben / ter dood opgezocht geweest. Zoo was hy dan genootzaakt zich eenige maanden te verſchuilen / en beele ongemakken uyt te ſtaan : ter tijd toe dat de Hooge Overheit / van zijne getrouwigheit tot het Vaderland beter onderrecht / hem verlof gegeeven heeft om weder t' huis en te voorſchijn te koomen.

Ondertuſſchen is hy in een zwaare boete geſlagen: maar heeft het verlies van zijne tijdelijke goederen met vreugde verdragen : want zoo rijk als hy was van middelen / zoo arm was hy van geest.

Ook heeft hy het boek van Janſenius, eer dat het afgekeurt was / en daar in de leer van den Aartsvader Auguſtinus, benevens zijnen broeder Petrus, en het puikje van onze Geeſtelijkheit / door eene loffelijke getuigenis goedgekeurt.

En dus heeft hy zijne kerk / tot het einde zijns levens toe / met zijne woorden en voorbeelden geſticht / en met een onbezweeken yver opgepaſt. Eindelijk is hy / na dat hy 38. jaaren lang in geduurige bezigheden en nachtwakingen overgebragt had / den * 3. Februarii

* Doodboek der Hollandſche kerke.

1650.

1650. in een hoogen ouderdom geſtorven: en heeft meeſt alle zijne goederen by uyterſten wille aan de armen nagelaaten. Hy plagt voor een zinſpreuk te gebruiken: Een zaak beſtaat in het doen en uytvoeren.

Hy hangt te Delft uytgeſchilderd in 't huis van zijne nazaaten. Hy heeft een deftig man tot nazaat gekreegen: te weeten Johan Schadé, een Utrechtenaar / en uyt een aanzienlijk geſlagt voortgekomen. Hy wierd in zijne jonkheit / om de Filoſofy te leeren / naar Loven gezonden: daar hy in eene talrijke promootzie de hoogſte plaats heeft gehad. Naderhand is hy tot hoogleeraar der Filoſofye gekozen / en Licentiaat in de Godtgeleerdheit geworden. Oock was hy reeds aangenomen / om / na de behoorlijke plegtigheden / voor Leeraar in de Godtkunde uytgeroepen te worden; wanneer hy door de Hollandſche Kerk-overſten naar zijn vaderland ontboden wierd; om zijne uytſteekende gaben aldaar met noch grooter vrucht te werk te ſtellen. Zoo is hem dan / in de plaatze van den afgeſtorven Suibertus, het eerſte of vooraamſte Paſtoorſchap van S. Hippolytus kerke / het Aartspriesterſchap van Delft en Delfland / en daar by het Onderviſitatorisſchap van Zuytholland opgedragen. Hy was een man zonder weerga / in de goddelijke en kerkelijke wetten ten hoogſte ervaren; een groot weldoender van de boekoeffenaars; van eene zoo uytſteekende geleerdheit / godtvruchtigheit / oordeel en voorzigtigheit / eindelijk in alles wat prieſterlijk is zodanig begaafd / dat Jakob de la Torre, Aartsbiſſchop van Epheſen / als hy eenen Medehelper in 't jaar 1655. van zijne Heiligheit begeerde / onder meer andere

dere kopstukken van de Geestelijkheit ook onzen Schadé heeft opgegeeven.

Om zijne uytmuntende deugdzaamheit en bzoomigheit / was hy zoo wel by de Geestelijkheit / als by de kloosterpziesters / en by het volk zelf / in groote achtinge en zeer wel gezien.

Maar terwijl hy dus / van liefde tot Godt en de menschen blakende / zijne gemeente op het spooz der deugden voozlicht / en zich zelven ten dienste van de Kerk met een onvermoeiden yver uytsloost / wozd hy na eene achtienjarigen arbeid onder 't bedienen der Sakramenten van de pest bevangen. En als hy daar op naer Utrecht was gereist / om 'er een hooge staatzie te helpen vieren / is hy daar den 4. van September 1665. in den schoot van zijnen Kergbaogd / Johan van Neerkassel, tot eene algemeene dzoefheit overleden. Onder het sterben heeft hy zijne gemeente met deze woozden van den zeven-en-twintigsten Psalm den Opperharder aanbevolen:

Behoed uw volk o Heere,
En zegen uw erfdeel,
Bestier en verheerlijk hen in alle eeuwigheit.

Hy heeft een boekje in de Nederduytsche tale uytgegeven / onder den naam van Manier om wel te biechten.

Johan Roos. Johan Roos, een Rotterdammer van desligen huize / was de zoon van Hendrik Roos, Advokaat en Sekretaris der stad Rotterdam / en van Margareta Kievit. Hy was in de gezindheit der Remonstranten opgeboedt / gaande ter kerke by den zeer beruchten Predikant Simon Episcopius; en had zich in zijne jonkheit

heit tot de koopmanschap begeeven. Maar hebbende eens den gemelden Episcopius wat flauwtjes hooren redeneeren over de Godtheit van Christus, en in 't binnenste van zijne ingewanden daar over ontroerd / heeft hy de grondregelen der nieuwe gezindheit wat nauwkeuriger gaan onderzoeken. Dus heeft hy / ten deele door de inwendige opwekking van 't goddelijk genade-licht / ten deele door de onderrechtingen van zijne bloedverwanten / te weeten de wijtberoemde Walenburgen, het voorbeeld van zijn oudsten broeder Jakob, die lang te voren bekeert was / nagevolgt; de scheuring afgezworen; en belijdenis van 't Roomsch katolijke geloof gedaan.

Daar op is hy naar Brabant / en voorder naar Vrankrijk / gereist; daar hy een lit van 't Oratori is gewoorden. Als hy daar zoo wel in de godvruchtigheit als in de geleerdheit behoorlijk onderwezen / en te Orleans tot Licentiaat gevoordert was; wierd hy eyndelijk geoordeelt om het ampt van Kerkleeraar in zijn Vaderland te gaan bekleeden; de afgedwaalde schapen weder op het rechte spoor te brengen; en de katolijken in 't geloove te bevestigen. Zoo wierd hy dan eerst / in de plaats van den afgestorven Heer Pieter van der Kloes, tot Pastoor van de Buurkerke te Utrecht aangestelt: en wierd daar van zijne gemeente in groote waarde gehouden.

Maar als ondertusschen de Heer Johan Schadé uyt het leven scheide / is hy in 't jaar 1665 Pastoor van S. Hippolytus kerke en van 't Begijnhof gewoorden. Doch hier is de Roos, als een lely tusschen de doornen / van eenige wereldlige en bitze maagden somtijds gepynlykt en gestoken

ſtolten geweeſt. Eindelijk is hy / uyt aanzien van zijne verdienſten / tot een lid van 't Utrechtſche Kapittel en tot Aarts-prieſter van Delfland gekozen; en heeft ook langen tijd het bewind over de tijdelijke goederen van 't Kapittel gehad: welke bedieninge hy / als de rekenkunſt meeſterlijk verſtaande / zeer beſtiptelijk en met grooten lof heeft waargenomen. Als hem eindelijk het gehoor begon te begeeven / en zijne oogen ook begonnen te ſchemeren; heeft hy het Aarts-prieſterſchap van Delfland / en 't gemelde bewind over 's Kapittels goederen / in 't jaar 1695. overgegeven aan den Heer Johan Chriſtiaan van Erkel. Ook is hy van zijne Paſtory afgeſtapt ten behoeve van Heer Matthias Ooſterling. Zoo heeft hy dan / van alle kerk-bedieningen ontſlagen en 83 jaaren oud geworden / de wereld verlaaten op den 15 May / in 't jaar 1703. Hy heeft verſcheide zeer bondige ſchriften / rakende de geloofs-verſchillen / in 't licht gegeven.

Matthias Ooſterling, die de Paſtory / gelijk zoo even gezeit is / al by het leven van Heer Roos over genomen had / is een Edammer van geboorte / en te Loven in de Godtkunde onderwezen. Hy had te vooren zoo hier zoo daar voor Noodhulp geſtaan; was Paſtoor van 't Hoogland buiten Amersfoort geweeſt / en had ook de Paſtory van Amſterdam na Moederzons dood een wijle tijds bedient. Hy is een man / in wien veelerhande gaven en deugden uytblinken: is te Komen voor Leeraar in de Godtkunde aangenomen; en hier te lande tot Keurmeeſter der boeken aangeſtelt. Onlangs is hy ook / om zijne verdienſten / tot een lid van 't Utrechtſche Kapittel aangenomen.

Johan

Johan Been (Benius) Licentziaat in de Godtgeleerdheit is / zoo als men meent / te Delft geboren in 't jaar 1588. Na dat hy de Godtkunde te Loven uytgeleert had / en 'er Licentziaat gewozden was / heeft hy de Godtgeleerdheit in de Abdye van Gzimbergen buiten Bzussel boozgelezen. In zijn vaderland wedergekeerd / heeft hy Wassenaar / Oestgeest / Sassenhem / Lisse / Hillegom / en de andere dozpen tusschen Haarlem en Leiden bedient. In 't Verhaal van den Kerkpzelaat Sasboldus vinde ik aangetekent dat Benius dooz de stads Oberheit uyt Leiden is verbannen. Naderhand is hy Kapellaan / met Pastoozs magt / te Haarlem gewozden: doch heeft in 't jaar 1626 afstand van die bedieninge gedaan. De Roomskatolijke kerk van Holland is hem ten hoogste verpligt / niet alleen om zijnen veelbuldigen arbeid; maar ook om dat hy het Hollandsche Kollegie zoo mildelijk heeft bedagt. Hy is te Delft / na dat hy langen tijd aan de teering had gaan quynen / overleden in 't jaar 1665.

Johan * Stalpard vander Wielen, een Hagenaar / en geboren in't jaar 1589 / is Licentziaat in beide de Rechten en Advokaat in zijne geboozte-plaats geweest. Maar naderhand / met een hooger lust bevangen / en naar Romen gereist / is hy daar booz Leeraar in de Godtkunde aangenomen. Terwijl hy te Romen was / heeft † de Graaf, Sasbouts zaak-bezozger / onder anderen aan gemelden Sasbout geschzeven: My dunkt dat ik in Stalpard iet meer als gemeens zie uytschijnen; 't zy dat men zijnen yver beziet; 't zy dat men acht geeft op zijne Pastoors van de andere kerk.

* Dit is ten deele getrokken uyt het Latynsche *Batav. Sacra.*
† In een brief van den 25 April 1609.

veelvuldige geleerdheit. In een anderen brief aan den voornoemden Pelaat prijst hy Stalpard over zijne begaafdheit in 't preeken / over zijn netten en behalligen stijl in 't schrijven / en over zijne uytneemende deugden.

Als hy in zijn vaderland aangekomen was / heeft Sasboldus hem tot Pastoor van S. Hippolytus kerke aangestelt in 't jaar 1611. Rovenius, Sasbouts nazaat / heeft hem in 't jaar 1621 tot Kanonnik van S. Pieters kerke te Utrecht benoemt. Daar by is hy Pausselijke Protonotaris en Aarts-Priester van Delfland geweest. Pastoor zijnde heeft hy waarlijk op zijn Apostels geleeft; en heeft zich zelven geheel en al / en al wat hy had / besteedt om het Katolijk geloof te verweeren / op te helderen / en uyt te breiden. Hier toe dienden zoo veele boekjes / en daar onder veele op rijm / die hy ter verdedinge van onzen Godsdienst / doch zonder naam / in 't licht gegeven heeft: by voorbeeld

De Roomsche reis van Pieter de Reyzer; handelende van de pellegrimaadjen, het ceren der Reliquiën, het aanroepen der Heiligen, enz.

Het leven van S. Agnes, of verachting van 't vrouwelijk gewaad, op rijm.

Extractum Catholicum, of verscheide liedjes over de voornaamste geloofs-stukken, tegen de Anders-gezinden.

Het gulden jaar: behelzende verscheide liedjes over de Zondagen en Feestdagen.

Oogenzalf tegen Domine . . .

Eindelijk heeft hy zekere Aantekeningen, die de Vaders Jesuiten op de bekende en wederzijds vast-gestelde Verdrag-punten gemaekt / en te Romen ingelevert hadden / op het verzoek van den Nun-

Nuncius door Latijnſche Aantekeningen opgeheldert en wederleit. Doch die zijn noit in 't licht gekomen.

Eindelijk is de godvruchtige en geleerde man / in 't midden van zijne oeffeningen / uyt het leven gerukt in 't jaar 1630 / op den derden Kersdag.

Hy had zijn eigen uytvaart in rijm opgeſtelt: 't welk in 't Latijnſche Batavia Sacra nagezien kan worden. Onder zijn pzent of afbeeldzel ſtaan de volgende beerzen te leezen:

Stalpard, die waarde man, op deze plaat geſneden,
Vermaard in eer, en deugd, en Chriſtelijke ſeden;
Die in zijn leven was in Goddelijke tucht,
En Rechts-geleerdheid meed', een Doctor wel berucht:
Taalwetend', conſtrijk, wijs, voorzigtigh in zijn daden,
En voor zijn naaſte menſch een hulper wel beraden.
Hy heeft zijn naam en beeld gelaten op de aard',
En 't lichaam: Maar de ziel die word by God bewaard.

Na Stalpaards overlijden is in zijne plaatz / doch als Paſtoor van S. Urſulaas kerke / gekomen Johan Bekom, een Utrechtenaar / Licentziaat in de Godtkunde / Kapittel-heer te Utrecht; hebbende eerſt te Oudewater geſtaan. Hy was een man van eene meer als gemeene geleerdheit / en in de Godkunde byzonder erbaren. Als hy in 't jaar 1647 naar Ter-Goude was gereiſt / om 'er de bergaderinge der Kapittel-heeren by te woonen / is hy 'er ſchielijk ziek

gewoʒden / en op den 19 der maand July geſtoʒven.

Johan de Bout, ook een Utrechtenaar / en volkomen Baccelier in de Godtheit / is in Bekoms plaatze tot Paſtoor van S. Urſulaas kerke aangeſtelt. Na dat hy die poſt ruim 23 jaaren waargenomen had / is hy in 't jaar 1671 / den 21 May / te Delft geſtoʒven: en heeft tot opvolger gekreegen

Niklaas van Erkel, een Montfoorder / en Baccelier in de Godtgeleerdheit. Hy was een man van een byzonderen yver / en uytſteekende godvruchtigheit; en daarenboven een groot liefhebber en boorſtander van 't gemeene beſt. Hy had / om zoo te ſpreeken / de proef-jaaren van zyne Prieſterlijke bedieningen in de heerlijkheit van Alkemade / onder den beroemden Antoni van der Plaat, gedaan: Naderhand had hy Hazerswoude / Rondekerk / Leiderdorp / enz. als Paſtoor bedient en opgepaſt.

Hy is ook een lit van 't Utrechtſche Kapittel / en Aarts-Prieſter van Gelderland geweeſt.

Na dat hy de Delfſche Paſtory lange jaaren waargenomen had / en tot een hoogen ouderdom gekomen was / is hy te Delft op den 20 van September 1679 in den Heer ontſlapen: en is boor al over zyne herbergzaamheit en mildheit geroemt geweeſt. Hy had zyne Paſtory al by zyn leven afgeſtaan aan zyn broeders zoon Johan Chriſtiaan van Erkel, te Utrecht geboren en Licentiaat in beide de Rechten; een man / om nu van zynen yver voor 't geloove niet te ſpreeken / van een zeer bondig oordeel en eene uytmuntende geleertheit. Hier van heeft hy blyken gegeven in verſcheide geſchriften / en verdedigingen van de rechten der Hollandſche Kerke.

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Van deze verſchijninge, over dewelke wy niet veel papiers meenen vuil te maaken, ſtaat by meergemelden *Bleiswijk* een wijdloopig verhaal, 't welk hy uyt eene oude aantekeninge heeft getrokken.

2. Rakende dit beeld, *van de noot Godt*, is een oude Aantekening overgebleven, dewelke hier ook wel eene plaats mag hebben:

Van den beelde der noot Goodts.

Voorts ſal men weten, tgeen men oock niet en behoort te verſwijgen. In den voorſz. tijdt als men dit Godts-huys eerſt begon te decken en boven dicht te maecken, ſoo iſſer gevallen een merckelijck teycken, ende miracul, namentlijck dat hier te Delft wilde door-paſſeren een konſtenaer ende meeſter met eenigerhande Beelde-werck, dat hy ter jaermarct wilde brengen tot Antwerpen, ofte te Brugge, ſonderlinge met hem brengende een Beeldt van onſer lieve Vrouwe inder noodt, alſoo zy onder den Cruyſe ſat droeffelijck met haren ghebenedyden kinde op haren ſchoot leggende. Deſe meeſter, vermits kenniſſe die hy aen een goeden vrundt hier binnen woonende hadde, ſoo wilde hy niet voort paſſeren eer hy ſijnen vrundt geſproocken ende verſocht hadde, welcken vrundt deſen meeſter goedelijck getouft ende inſtantelijck gebeden heeft, om aldaer tot ſijnen huyſe te vernachten, en dan alſoo des anderendaechs voort te reyſen, 't geen deſen meeſter eyndelijck conſenteerde; ende heeft ſijn werck ende Beelden voorſz. uyt den ſchepe daer ten huyſe doen dragen. Deſe ſijne vrundt woonde hier aen de Volders-graft vier ofte vyff huyſen van de plaetſe daer namaels het oude Man-huys geſticht ende ghefondeert is. Dit vernemende die goede mannen die de ſorge van deſe Goods-huys te timmeren bevolen was, ſoo ſijn zy gecomen ten huyſe daer dit voorſz. Beeldt van Maria ſtondt, en hebben den meeſter ghevraecht off hy 't verkoopen wilde, hy antwoorde dat het hem veyl was, en heeft het de goede mannen op geldt gheſet, 't welck hen-luyden te veel dach-

te te weſen, dies ſy onverrichter ſaecke ſijn geſcheyden. Des anderendaechs deſe meeſter meenende met ſijn Beelden en werck voor te reyſen, ſoo en konde hy dit Beeldt voorſz. van daer niet verporren, wat arbeyt hy daer toe dede, ſoo dat hy ſeer werd verwonderende, weshalven hy ontboodt de voorſz. goede mannen van den Godtshuyſe indien ſy dit Beeldt begeerden te hebben, ſy ſouden met hem redelijk moghen overcomen, ende hy ſoude te vreden zyn, ende dien Beelde hen-luyden laten; daer na als men het ſelve Beeldt wilde verporren om in den Nieuwen Godshuys te brenghen ſoo heeft men ſeer lichtelijck derwaerts mogen vervoeren, ende aldus is dit Beeld hier gebleven, ende in den Nieuwen Goodts-huys gebracht, waer door van ſtonden aen geſchiede veel groote teekenen ende mirakulen van alderhande ſieckten als van Coorſen, Gichten, Landt euvelen, Verleemtheden, ende Zeericheden aan kinderen, mannen ende vrouwen, alſoo dat die miraculen dagelijcx meer ende meer gheſchieden, en ſeer menichvoudich vermaart worden: voirt van verloſſinghe van periculen des doots, van blinde die ſiende worden van kreupelen die gaande wierden, van verdroncke menſchen die te lijve weder quamen, van ſcheurſſelen en van die by miracul van den ſteen verloſt worden, voirt van menigherhande ſieckten, van beſeten menſchen van den vyandt van alderhande euvelen, als van St. Cornelis, St. Jan, St. Autonis, St Hubrecht, S. Ontcomer, ende van alderhande Heylige: dierghelijcke ſo van Peſtilentie, van Quinantie, van vrouwen in arbeyt gaande die niet verloſt en conden gheworden, van verdoolde menſchen die uyt den wege verdoolt waren, van menſchen die te water en te ſchepe in noden van haren lijve waren, van gequeſte menſchen ter doot toe die lichtelijck gebetert zyn, belovende hier bedevaart, van verlooren goederen, van plagen in paarden, koeyen, ſchapen, verckens ende andere beeſten. Item hoe die Noot Godts ſich openbaarde in der maniere als ſy in der kercke ſtaat, en haar heeft vertoont den ſiecken, ende miſtrooſtigen in haar viſioenen, als hoe ſy begeerde in deſen Goodtshuys ge-eert te weſen ende verſocht, gelijck ſy oock goedertierentlijck genas. Ende ſommige luyden buyten der ſtede woonende als ſy

haar

haar hier in der kerckeverſoucken ſouden door alſulcke openbaringe, alhoewel zy oock noyt hier geweeſt en hadden, bevonden hier die ſelfde ghelijckeniſſe van Beelde, als die hem veropenbaart hadde, ende deſe teeckenen gevielen hoe langher hoe meer alle daachs, ende ſoo watter tot kenniſſe van den Perſoonnere deſer kercke of Capellanen, of Goodtshuys Meeſters geopenbaart worde, met getuyghen, dat hebben zy doen beſchrijven. Door welcke wonderlijcke teyckenen, openbaringen, miraculen, en door de gehengeniſſe Godts en Maria, en vurige devotie des gemeen volcx ſoo wel van buyten als van binnen deſer ſtede, is dit Goodshuys verre vermaart geworden, alſoo dat binnen twee jaren na de wydinge voorſz. worde toegheleydt de houte kerck Ooſt-waarts van ſteenwerck een ſchoone Choor met een kruyswerck dat ſeer vaardich voortganck hadde totte volmaacktheyt toe door hertelijcke vurige genegentheyt die daar was onder de Regeerders van dien, alſoo wel in de Geeſtelijkheyt als inde Politie, welcke Choor met een kruyswerck voorſz. t'eenemaal volmaackt zynde ende alle oncoſten betaelt en te boven weſende in corten jare, ſoo is voort t'eynde deſe houte Kercke aan de weſt-zyde gefondeert enen ſchoone ſtercke tooren (die noch coſtelijcker dan 't voorſz. kruyswerck was) aangeleyt geworden van harde ſteen ende back-ſteen t'ſamen, ende werd oock cortelijck vervolcht ende opgebracht tot den bommel-gaten toe, ende met deſer voortcominge der devotie van deſe nieuwe Goodthuyſe, ſoo begon van ſtonden aan die gheheele ſtede van Delft merckelijck te verbeteren en noch meer toe te nemen, alſoo datter gefondeert werde cortelijck daar na verſcheyde Clooſteren, Conventen, en Capellen, ende oock veele outaren in beyde de Prochy-kercken.

Dus verre dat verhaal, maar aangaande die onbeweeggelijkheit van het beeld dient aangemerkt, dat 'er iet diergelijks verhaalt word van O. L. Vrouw te *Hanswyk*, en te *Schiedam*.

Het ſchip dat het beeld van de H. Moeder Gods voerde, zegt [a] *J. B. Grammaye*, bleef hier (te Hanswyk) ſtil ſtaan, tot een zeker teken dat de goddelijke ſchikking deze plaats gekozen had, op dat de Heilige Moeder daar ge-eert zoude worden.

[a] Apud Wichman. in Brabantia Mariana pag. 872.

Het zelfde vertelt [b] *Wichmannus* van O. L. Vrouws beeld te Schiedam. Zeker koopman wilde dat beeld van Schiedam naar Antwerpen voeren, om het daar op de kermis te verkoopen: maar het ſchip was niet voort te krygen. Deze reden gaf genoeg te kennen, zoo als daar opgemerkt word, dat het beeld te Schiedam wilde blyven. Men bragt het dan in de kerk enz. Is het geen jammer dat de menſchen thans zoo hardgeloovig zijn, en alle die zoete vertellingen niet willen aanneemen?

3. De geloften, waar van in de voorſchrevene mirakelen zoo dikwils geſprooken word, quamen veeltijds hier op uyt; dat zy, ingevalle van geneezinge, eenige eetwaaren, of zilver en goud, of andere ſtoffen als waſch en wol, ter zwaarte van haar lichaam aan 't gemelde beeld zouden offeren. Sommigen beloofden ook dat zy zulks zouden offeren van gebedelde aalmiſſen: andere beloofden den beſten penning dien zy in huis hadden: anderen wederom wat anders. Dan wierd 'er doorgaans noch een belofte bygevoegt, van met de ganſche buurt, of met een zeker getal van buuren, een bedevaart te doen ter eere van O. L. Vrouw. Doch meeſt altijd verbonden zy zich zelven, volgens de aanmerking van den Heer *Bleiswyk* die het uyt andere aantekeningen getrokken heeft, om altyd en zoo lang als ze leefden de pellegrimmen van zoo een Beeld, of van zoo een Sant of Santinne, te weezen: dat is, alle de proceſſiën en ommegangen, daar het beeld van zoo een Sant omgedragen wierd, by te woonen; en dat dikwils in linde klederen en barrevoets. Ten dien einde quamen veele van buiten hier woonen: om in allerhande ommegangen by der hand te zijn, en het omgedragen Beeld te konnen volgen. Ten minſten verbonden zich de vreemdelingen, die eenige gunſt ontvangen hadden, om eens 's jaars op den grooten ommegang der parochie te verſchynen; en, indien zy het vermogen hadden, eenige vereeringen te offeren. Van deze pellegrims, en hoe dat zy den ommegang bywoonden en volgden, zal wat fraais opgelevert worden in de 6. Aantekeninge. Die van den ſteen verloſt waren, deeden dien ſteen dikwils in zilver beſlaan, en bragten den zelven tot eene ge-

[b] Ib. 873.

dag-

dagtenis in de kerk. De krepelen, die nu zonder krukken gingen, lieten dezelven ook in de kerk blyven; of in de plaats twee waſſche beenen. Alle de genen, die door mirakelen geholpen en genezen waren, quamen in 't gezelſchap van getuigen zich in de Kerken-meeſters rekenkamer aangeeven aan den Onderpaſtoor, en aan de Kerkmeeſters en Kapellanen die daar toe geſchikt waren. Voor al geſchiede dit op den jaarlijkſchen ommegang, als zy hun beloofde bedevaarden quamen doen: 't welk zy dan voor Notaris en getuigen op hun geweeten, en ter goeder trouwe, in plaatze van eenen eed, moeſten verklaaren.

4. Wy willen de beſchryving van S. *Urſulaas* kerke zoo niet beſluiten, zonder noch eenige aanmerkenswaardige zaken, noopende de zelve kerk en den toren, aan te raaken. *Het gantſche gebouw*, zegt de Heer *Bleiswyk* ſpreekende van den toren, *heeft naar myn onthoud de hoogte boven de* 320 *roede voeten.* Dan de Heer [c] *Leeuwenhoek*, die de hoogte van den zelven toren met den landmeeſter *Spoors* opgenomen heeft, begroot de hoogte maar op 299. voeten. Naar dezen toren, die zeer fraai en cierlijk is, hebben die van Rhenen hunnen toren, hoewel in kleinder geſtalte, laaten maaken: zoo dat men den Rheenſchen toren ziende, ook het maakzel van den Delfſchen toren ziet.

De klokken, dewelke hier boven uyt eene oude Aantekeninge vermeldt worden, zyn in den grooten brand, daar elders van geſproken is, allemaal bedorven. De luyklokken, die t'hans in den toren hangen, zyn ongemeen zwaar. Op de eerſte ſtaat te leezen: *Doot, duvel, noch hel en mag my niet ſchaden, want mynen naem is Jeſus vol genaden enz.*

Op de tweede ſtaat dat haar naam is *Urſula.*

Op de derde ſtaat dat haar naam is *Vryheid.*

Vorder heeft 'er voor dezen een zeer vermaard en ſchoon beyer-werk op het Stadhuis gehangen: 't welk na den gemelden brand daar uytgenomen, en na ongemene verbetering in den toren van S. *Urſulaas* kerk gehangen is. Deze verbetering, en overvoering is geſchiedt door eenen *Jan Kal*, Uurwerk-maaker te Nimwegen, en den eerſten uytvinder der kopere

[c] Leeuwenhoeks Zendbrieven, pag. 43.

ſpeel-

ſpeeltonnen en ſpeelſchroeven. De ton, die gegoten is door eenen *Frans Hemons*, is met meer als vier duizent ſteekgaten, voor de ſpeelſchroeven, opgemaakt door den voornoemden *Jan Kal*: Ook is dit alles eerſt hier ter ſtede in 't werk geſtelt; en niet tegenſtaande dat het de eerſte reize was, is alles zoo wel uytgevallen, dat 'er volgens den Heer *Bleiswyk*, alhans voor zoo veel hy bewuſt was, nergens ter wereld beter klokken-geſpel word gevonden. *d*

Dit voortreffelijk en kunſtig ſpeelwerk beſtaat uyt tweederhande geſpél; den *Voorſlag*, en 't *Beyerwerk*. Voorſlagen zyn door ganſch Europa genoeg bekend; en geſchieden door het uurwerk met de ſpeeltonne; dewelke, op de maniere van een radt, de hamers doet beweegen, die buiten aan de klokken hangen: hebbende daar toe een ongelooffelijke menigte van kleine gaatjes; om de metale noten tot allerhande wyzen of voizen daar in te konnen ſchroeven, en tot den voorſlag toe te ſtellen. Want die worden iedere maand verandert, om wat nieuws te laaten hooren. Het voorſpel van de half-uuren duurt half zoo lang als die van de heele uuren. De quartieren ſpeelen eenige zeer weinige maaten; doch om de andere reis eene byzondere *vois*.

e Het beyerſpel, laat het my geoorloft zyn deze beſchryving van den Heer *Bleiswyk*, die in ieders handen niet en is, te ontleenen: Het beyerwerk, zeg ik, heeft ganſch geene gemeenſchap met het uurwerk; maar word door de handen en voeten van Meeſters gedaan; en was, ten tijde van den zelven *Bleiswyk*, noch in weinige landen bekent. Evenwel is het al van ouds binnen deze ſtad in gebruik geweeſt. Dit geſchiedt met klepels; welkers onderſte einde door dikke yzer draaden, dicht aan den onderſten binnenrand der klokken, vaſtgehouden word. De draaden, behoorlijker wyze nederwaart geleid, zyn daar in een huisje of afgeſchoten kamertje gehecht aan ronde houte klawieren: dewelke, gelijk die van een orgel of klawier-cimbel, met de vingeren bewogen worden. Deze nederdrukkende beweeging doet de ſchuins hangende klepels tegen de randen der klokke aanſlaan: wordende de basklokken met den

d Bleiswyk p. 225. 226. *e* Ibid.

voet

voet getreeden door 't middel van een voet-klawier. En aldus kan men alles naar zyn welgevallen daar op ſpeelen, en verſcheide toonen teffens laaten hooren.

5. In de lijſt van de paſtoryen, die ter begeevinge der Graven ſtonden, ſtaat ook dat de paſtory van S. *Urſulaas* kerk 120. Rhynſche gulden aan inkomſten bezat.

Maar hier moet in acht genomen worden dat beide de kerken, behalven haare vaſte inkomſten en renten, ten allen tyde noch eenige vervallen en profyten, by voorbeeld, uyt de graven, van het beluiden der dooden, enz. genoten hebben; In een oude ordonantzie, op f francyn geſchreven, word de boete aangewezen, die een doode, buiten de parochikerken begraven wordende, moeſt betaalen. *Dat ſoo wie binnen Delſt wonende aflyvich werdt, ende ſyn ſepulture tot eenige andere ſtede begeert dan in eenige van de twee parochyenkerken, ofte in dat gaſthuys onſer ſtede, dat ſyn erfnamen dair overgelden ende betalen ſullen den Godthuys-meeſters tot der kercken behoef in welcke parochie hy aflivigh geworden is, een van de vier ſtalkaarſſen die men over de dooden barnen ſal, ende die ſal ten minſte vyf pont wegen, ende dair toe vier gouden Engelſche Nobelen, of payement harer wairde, die de Godshuys-meeſters van eenigen onſen parochykercken, aldair dat in geboeren ſal, wt des dooden reedſten gueden inhalen ende inpanden ſullen, off met ſchulde wair.* Dit alles was met ſtads-zegel beveſtigt en bezegelt op ſaterdag, zijnde SS. *Pieters* en *Paulus* dag, in 't jaar 1422. Doch in 't jaar 1490. is die geldboete afgeſchaft; en konden de erfgenaamen, in zulk een geval, met het leveren van eene ſtalkaars beſtaan.

In 't jaar 1522. wierden de waſch-licht-maakers verbonden om voor ieder pond van zoo eene ſtalkaars te betaalen vyf ſtuivers. Daar-en-boven was 'er vaſtgeſtelt hoe veel dat ieder van elk pond waſchlicht, dat op de graven brande, ten voordeele der kerke moeſt opbrengen.

Noch hebben beide de kerken, in ouder tyden, haar voordeel uyt het verkoopen van de graven getrokken. Maar tegen dit verkoopen van de graven, 't welk door de Pauſſelijke wetten verboden was, is

f By Bleisw. p. 283.

al

al vroeg de volgende ordonantzie uytgekomen; dewelke wederom vernieuwt is in 't jaar 1449.

SChoudt, Scepenen ende Rade der ſteden van Delft hebben by guetduncken van der Vruetſcap geordineert dat men geen graven binnen der Parochikercken, of opte kerc-hoven derſelve ſtede, copen noch vercopen en ſall, noch nyemant enyghen eygendom an gonnen of conſenteren, alſoet openbaerlic in den geeſtelycken Rechten verboden is; Mar dat die Kercmeeſteren in der tyt weſende, ſonder eenige voirwairde of comenſcap dair of te maecken, den ghenen die ſy wilien om Goodswillen wel ſellen moghen gonnen die brugewair van den graven in alſulcke ſchyn en manieren dat die gheen die die bruycwair dair of gegont word, ende ſyn erfgenamen ende nacomelingen dair in begraven ſullen worden, ende nyemant anders, ten ſy by ſynen of ſynen erfgenamen ende nacomelingen willen, of dat men die ſelve graven van node te doen heeft: ende wairt datmen die graven van node te doen hadde, dair ſoudt men dan om kavelen van wat eynde datmen beginnen ſoude. Ende die gheen die die bruycwair gegont wordt, ſel men teyckenen in den grafboec ter plaetſen dair hy dat graf begerende is, ende en quaem nyemant van ſynen bleude, ſo ſel dit graf beſtorven op ſyn bruederen ende zuſteren, of op ten genen die van hairen bluede gecomen ſyn na haire doot na Scependoms recht. Ende verſtorve yemant op wien enich graf in den graefboec geteyckent ſtaet, alſoo datmen niet beproeven en conde dat van hem yemant after gebleven wair die die bruycwair mochte beſitten na der formen voirſz. ſo ſoude dat Goods-huys dat graf weder tot eygen anvaen, ende ſynen wille dair mede duen.

Doch mettertyd is het, om de groote onkoſten die de kerken te draagen hadden, weder ingevoert dat een ieder, die de bruikwaar van zodanig een graf had, naar dat het op een aanzienlijker of geringer plaats gelegen was, twee, drie, of vier Engelſche Nobelen zoude betaalen.

Voorts op dat de kerken by haare ſchuldenaaren niet te kort mogten koomen, is haar van ouds het volgende voorrecht vergunt:

WY Burgemeeſteren, Scepenen ende Raide der ſtede van Delf doen cond ende kennelyck allen luiden, ende certificieren mits deſen onſen jegenwoirdyghen brieve, hoe dat op ten viertienſten dach in Decembri in den jare van zeven-ende-'tzeventich overdragen, gefloten ende geconſenteert was by der Vroetſcip, dat alle ſculden die men die oude kercke ende nyeuwe kercke ſchuldich is ende namaels ſchuldig worden mach, die Kerkmeeſteren eerſt ten mynſten eens eyſſchen ende manen ſullen den gheenen die ſe ſchuldich zyn; ende iſt ſaecke dat die ſchuldenaren alsdan nyet en betalen, zoe zullen die Kerckmeeſteren die ſculden mit der ſtede Bode moghen halen, ghelyckerwys en in alre manyeren oft binnen achte daghen van gueder reeder comanſchippe wair. In kenniſſe dat dit aldus geſchiet ende wairachtig is, ſoe hebben wy Burgemeeſteren, Scepenen ende Raide voirſz. onſer ſtede zegel ten zaecken hier onder aen deſen brief doen hangen. Gedaen in 't jaer ons Heren duyzent, vier-hondert vier-ende-tachtig, op ten 29. dach in Novembri.

Was onderteycken
J. WTRECHT.

Noch heeft een zeker Mr. *Pieter* geſticht een zoogenaamde gulde Miſſe: zijnde een zingende Mis, dewelke gedaan moeſt worden s'woensdags in de quatertemper-dagen voor Kerſmis, tuſſchen vyf en ſes uuren s'ochtends: zoo dat 'er daarenboven s'dingsdaags en s'woensdaags s'avonds ook lof gezongen moeſt worden. Daar voor had hy de volgende uytdeelingen beſproken: „Eerſt den Officiant van de „Miſſe te ſingen 4 ſtuyvers. Die Predicant die onder „die Miſſe preeken ſal 3 ſtuyvers. d'Opper-coſter ſal „in de Miſſe ende Loeven wtlangen die ornamenten, ende ſal hebben drie ſtuyvers. d'Onder-coſter „ſal doen luyden dynsdaachts ende woensdaachts savonts tot die twee loeven mitte groete clocke, ende „smorgens tot die Miſſe des woensdaachts, eerſtwerf, „anderwerf, ende die hoop, oeck mede mit die groete clocke, ende ſal dair voeren hebben 8 ſtuyvers. „Die Graafmaacker ſal doen luyden dynsdaachts

snoens

„snoens ten half twaleven, ende swoensdaachts on-
„der de *Te Deum Laudamus* des morgens, ende noch
„dynsdaachts savonts te ſes uren naa't lof: alle deſe
„voirſz. poeſen mitte groetſte clocke, ende noch on-
„der beyde die loeven ende onder die Miſſe ſeeckere
„beyerpoſen nair ouwer gewoente, ende ſal dair voir
„hebben 15 ſtuyvers. Die maaghden in de Capelle
„elcx twee ſtuyvers. d'Onder graafmaacker om die
„honden wt te jaghen, en die broitdronke kinderen
„te regieren, 1 ſtuyver. Item die Sangers en dienairs
„van der kercken ſullen mede ſingen in beide die
„loeven ende die Miſſe, ende ſullen elcx hebben ge-
„lijcken een van die Sacraments-heeren. Item die
„Sacraments-heeren voirſz. ſullen doen barnen onder
„die loeven ende Miſſe vier toortſen, ende ſullen die
„coralen ofte jonghen hebben van houden elcx een
„halve ſtuyver, coomt 2 ſtuyvers. Item die jongen
„ofte Choralen van de verſiculen te ſinghen onder
„die loeven tſamen 2 ſtuyvers. Item die twee loeven
„ſullen die Sacraments-heeren dienen mitte roe wt-
„ſette ornamenten, ende die Miſſe mitte gulde or-
„namenten Item d'Organiſt mitte Blaſer tſamen 6
„ſtuyvers. Item die Heeren voirſz. ſullen duen ſet-
„ten drie barnende caarſen upt graf van Meeſter Pie-
„ter voirſz. ende die Miſſe wt weſende, ſullen zy
„geſamentlicken mitten Sangers leſen *miſerere ende*
„*de profundis* mit twee collecten. Item dat hier van
„overſchiet ſal, ſal men deelen die Heeren, Dienaers
„ende Sangers die preſent in de loeven ende Miſſe
„voirſz. geweeſt zyn.

Ook hebben zeer deftige Schilders in het opſchikken van deze kerk hunne konſt te werk geſtelt. *De heerlijke en fraaie kerk*, zeit de bekende *Georgius* Braun, dewelke* S. Urſula *toegewydt was, is van de deftigſte baazen, als* Heemskerke, Frans Floriſz. Antoni Blok-lant, en Lange Pier, *met zeer uytſteekende ſchilderyen verciert geweeſt.* „Dus ſcheen de Schilderkunſt, het „zyn de woorden van *Dirk Bleiswyk*, alhier de gaven „van haar lieffte en uytnemendſte voeſterlingen, als in „een magazyn en principale ſchatkamer, by een ver-„zamelt te hebben." Maar alle die deftige werken

* By Dirk Bleisw. p. 249.

zyn

zyn benevens andere koſtelijkheden en pronkcieraaden door de woedende kerkplundering vernielt en verbrijzelt.

6. Wy zullen 't hier te pas brengen hoe dat 'er van ouds tuſſchen beide de Parochi-kerken, om allerhande oneenigheit voor te koomen, eenige verdragpunten zijn gemaakt omtrent het houden van den jaarlijkſchen ommegang: dus is in 't jaar 1450 het volgende akkoord wederzijds aangenomen:

In 't jaar ons Heeren 1450 ſoe wort overgedraghen ende geſloten by den Scout ende goede luden van den Gerecht van Delff, die proceſſie op ten ommeganc te houden ende omme te gaan in den manieren hier na verclaart. In den eerſten als die proceſſie van den gilden en van den ſpele geleden is, dat dan dair an ſullen volgen die pellegrims die gecleet gaan, dair an ſullen volgen die pellegrims die in haar hembde gaan, dair an die pellegrims die naact gaan. Dair an ſullen volgen en gaan alle die pellegrims die naact in panſien gaan, dair an ſullen ghaan die Barvoten broeders van den obſervantien, der an die Clercken mitter Prieſteren, dair an die juwelen wt beide de kercken. Ende alle jair alsmen ſchrijft even, ſoe ſalt beelt van onſer liever Vrouwen wt dair Nieuwer Kercke voir gedraghen worden, ende 't beelt van onſer Vrouwen uyter Ouder Kercke after. Ende alle jair als men ſchrijft oneven, ſal men 't beelt van onſe liever Vrouwen uter ouder Kercken voir draghen, ende tbeelt uter nieuwe Kercken after. Ende ghien pellegrims noch nyemant anders en ſal moeten ghaan tuſſchen den twee beelden van onſer liever Vrouwen. Ende deſe beelden en ſal nyemant hem moeten onderwinden te dragen dan die ghene die by den Gerecht of by den Goidshuys-Meeſters in elcken Kercken dair toe geordineert ſullen worden. Ende wairt dat yemant in eenich van den puncten onverhorich worde, ende contrarie van dien dede, dat ſoudmen an dien alſoe corrigeeren dat hem een ander ſoude wachten.

Tot het onderhouden van onderlinge vriendſchap en eendragtigheit hebben de Getijde meeſters van deze twee Parochikerken, mitsgaders de Getijden-mee-

lters van S. *Jakobs* kerke in 's Gravenhage, ten overſtaan van Schout, Schepenen en Rade der ſtede van Delft, en den Baljuw, Schout, Schepenen, en Rade van den Hage, in 't jaar 1548. een akkoord en verdrag geſloten, 't welk al aangegaan en geſloten was geweeſt in 't jaar 1511, te weeten: *Dat zo wanneer eenyge Sanger hy ſy Prieſter ofte geen van der Muſycke, ofte oyck Coeralen zelver, oorloff neemen ofte oorloff gegeven wordt in de voorſz. twee Parochy-kerken binnen Delft, ofte ſint* Jacobs *Kercke in den Hage, dat deſelve in geene van de andere deſer drie ſoude mogen aengenomen werden omme aldaer te ſingen ofte anders eenige ſallaris te winnen binnen twee jaren van der tyt dat hem oorlof gegeven is ofte oorlof genomen ſal hebben op de verbeurte van een geldboete ter ſomme van hondert Caroli gulden*, enz.

Om dat hier van den vermaarden Ommegang, dewelke op H. Sakraments-dag plagt gehouden te worden, geſproken word; zullen wy hier zekere ordonantzie, raakende den ommegang op Heilig Sakraments-dag, laaten volgen.

Dit is die Ordonantie van der Proceſſie op des heyliges Sacraments dag. *

IN den eerſten ſo ſellen dair geordineert worden achte ſedige jonghe Clercken, die noch in der ſtemmen niet gemuteert en ſin, Ende deſ. ſellen alle gelyc gecleet weſen mit alven en roode tunicalen als Diakenen in ghehoechniſſe des rootbloedighen lydens ons liefs Heren *Jeſu Chriſti*, ende ſy ſellen tamelycke ſampielen op haer hooft hebben, ende haer Clercks crunen verſch geſchoren, ende een ygelic van den achten zel hebben een witte dwael om ſin hals, dair ſi die wapen ons Heeren oitmoedelicke ende met ghrooter reverentien dragen zellen als hier na geſchreven ſtaet. Item die eerſte zel draghen die columne mit ſnoeren dair an. Item die ander in die een hant een geeſſel, ende in die ander hant een ſcarpe roede bebloedet. Item die derde die doorne croon op een ſuverlick cuſſen. Item die vierde een groen cruys mit ghaten duerboert. Item die vyfte in die een hant een

* Kleisw. pag. 280.

hamer,

hamer, ende in die ander drie naghelen. Item die ſeſte een rode ſpeer, ende dat yſer tenden bebloet. Item die ſevende een grof riet, of een ſtock, ende dair boven een ſpongie an genaghelt is, ende dair zal boven an hangen een canne of een vleſch mit edic. Item die achtende zel draghen dat ſudarium gehangen an eenen roden ſtoc na die manier eens banniers. Ende wanneer die Hoechmiſſe wt is ſo zellen deſe Clercken alſoe toeghemaeckt als voirſz. is te ſamen vergaderen in den toorn, ende zellen devotelic gaen die een na die ander te choeirwaert ende ſingen mit luder ſteinmen dat eerſte vaers van die ymen *vexilla Regis*, ende dair mede gaen tot die graden van den Choer, ende dan zellen die ſeven oitmoedelic knielen op die nederſte graet van den Choer, ende die dat cruys draecht zel dan ſtaen op die hoechſte graet mitten aenſicht jegen dat volc, ende ſingen mit luder ende luder ſtemmen drie warf *Ecce lignum Crucis*, ende dan zellen die ſeven alſo knielende ſingen dat vaers *O crux ave*, dan zellen ſi opſtaen ende gaen toten hogen outair, ende die wile zel dat choer ſingen *Te ſumma Dei Trinitas &c.* Ende die wile dattet choer ſinget dat vaers *Te ſumma*, zoe zellen die acht Clercken te ſamen opſtaen ende gaen devotelic die een na die ander van den graden des Choers, tot an den laechtſten graet van den hogen outair, ende dair zellen ſi alle te gader te ſamen knielen na die ordonantie als ſi comen gaen, ſo dat die dat cruys draecht ſel comen te knielen te middelwaeirt voer dat hoech outair, dair dat heylicge Sacrament ſtaet, ende wanneer dat vaers *Te ſumma* wt is, ſoe ſellen die achte al te ſamen ſinghen mit luder ſtemme alſo knielende *Tantum ergo Sacramentum*, ende dair na dat Choer . . . . Ende wanneer dat dit aldus geſciet is, ſo ſellen die Prieſteren mit alre reverentien dat heylige Sacrament omdragen, ende die Proviſores ſellen dan beginnen te antiffen *O ſacrum*, ende dair mede ſel die proceſſie beginnen te gaen, alſo dat die achte Clercken voirſz. recht voir dat Sacrement gaen ſellen datter nyemant twiſſchen en ga dan een Clercgen of twee die dat licht ende die belle dragen, ende die achte Clercken voer die Prieſteren, ende voir die Prieſteren die Scolyers ende toir-carſſen, ende alſo te ſamen gaende ſellen

die Clercken voirſz. ende die Prieſteren bi beurte ſinghen na dat die Scoelmeeſters dat ordineren ſullen, ende alre tamelicſte is.

Eer wy dezekerk verlaten, zullen wy de lijſt van het ſilverwerk, dat in de beroerten aan de Heeren Burgemeeſteren overgelevert is, hier noch laten volgen:

Een groot ſilver Cruys aen diverſche partien gewoeghen, en wtbrengende te ſamen 24. Marck 6. Engels. Een grote ſilvere vergulde Ciborie, een ſilver vergult Croentgen ende eenigh ander vergult werck, wegende 12. mark. Een vergulde Kelck ſonder patine, ende noch eenigh ander kleyn vergult werck, wegende 3. mar. 2. onc. 13. eng. Twee ſilvere Ciborien, twee ſilvere Schaltgens, ende twee ſilvere overdekte Voetgens, een Oly-bosgen, wegende te ſamen 13. mar. 4. onc. Een ſilvere Croen, twee overdekte ſilvere Copgens, een Oly-bosgen, een ſilvere Wy-waters quaſte, wegende te ſamen 6. mar. 1. onc. 17. eng. Diverſche partien van wit ſilver dat af-gedaen is van eenige Beelden, wegende te ſamen 10. mar. Noch eenige andere reſtanten van wit ſilver vergadert en af-gedaen van eenige Beelden, wegende 6. mac. 1. onc. Noch ander verſcheyde wit ſilverwerk af-gedaen van eenige Beelden, wegende 4. mar. 6. onc. 3. eng. Noch ander verſcheyde wit ſilverwerck af-gedaen van eenige Beelden, wegende 3 mar. 1. onc. Noch diverſche ſilvere Rommeling meeſt vergult weſende, wegende 2. mar. 3. onc. 10. eng.

Wy zullen hier noch laten volgen de ſtichting van een Vikarye in de Oude kerk of S. *Hippolytus* kerk, door ons aldaar overgeſlagen.

In den jare 1505. heeft *Jooſt Dikrſz.* in den Houttuin, en deszelfs Huisvrouw *Aleit Willems dochter*, een Vikary geſticht ende begiftigt van S. *Laurens*: hier nevens de ſtichting-brief zelf:

ALlen den gheenen die deſe letteren zullen zien of horen leſen, wy *Jooſt Dircx* zoen ende *Aleyt Willems* dochter gheechte man ende wyff, kenniſſe der waerheyt dat wy begerende den dienſt Goids te vermeerderen, ende byſonder daer inne dat het Lichaem ende Bloet ons Heeren geoffert worde voir onſe ſalicheit,

heit, ende onſe tytlyke goeden te veranderen in ewige goeden, hebben ten love der Heyliger Drievoudicheit, der glorioſer moeder ende maget *Marien*, ende alle des hemelſche geſelſcaps, ende byſonder Sinte *Pieters* ende Sinte *Jans* Apoſtelen, ende tot laveniſſe ende ſalicheyt onſer zielen, onſer ouderen, voirders broederen, zuſteren, magen, vrienden ende alle der ghenen die ons goet gedaen hebben, ende dair wy ſculdich zyn voir te bidden, ghefundeert ende begaeft, funderen ende begaven een ewige vicarie ofte cappelrie diemen tot ewigen dagen toe zal bedienen in ſinte *Ypolytus* prochie kercke binnen Delf op ſinte *Laurens* outair mit vyff Miſſen ter weke, in welke Miſſen die Vicaris of Capellaen deſer capelrien, of die de Miſſen doen zel, zel byſonder gedachtich wezen ons *Jooſt* ende *Aleyt* voorſz. onzer beider ouders, voirders broederen, zuſteren, magen, vrienden ende die ons goet gedaen hebben, ende dair wy ſculdich zyn voir te bidden. Ende hy zel gehouden wezen te leſen inden Miſſen een Collect voir ons Fundateurs alſt die tyt gehenget. Ende na den Miſſen zel die Prieſter lezen op onſer beyder graff noortwaert van den outaer inden dwersganck, *Miſerere mei Deus, &c. de Profundis &c. Pater noſter &c. Ave Maria &c.* mit Collecten daer toe dienende, voir ons ende onze ouders ende vrienden. Tot welcker capelrien begavinge wy geven ende bewyzen. In den eerſten vyftalf morgen lants gelegen inden ambocht van de Wateringe, ende hebben belegen an die oeſtzyde tcloeſter van Lausduynen, an die weſtzyde Jorys Geryts zoens erfgenamen, ant zuyteynde de Zwet, ende ant noorteynde tcloeſter van Coninxvelt. Noch anderhalf morgen lants luttel min of meer gelegen in den zelven ambocht in zes morgen lants gemengeder aerden ende gemeenre vuere mit tclooſter van Lausduynen voirſz. mit die Heylige Geeſt te Wateringen, ende mit Engel Gerytszoon, ende hebben belegen an die oeſtzyde Pieter Dircx zoon, an die weſtzyde Dirck Dircx zoon, van Beeſt erfgenamen, ſtreckende van den ban wech zuytwaert tot an tcloofters van Coninxvelts lant. Ten laetſten twee ponden groot sjaers erflicke renten verzekert op tOude gaſthuys binnen Delff ende op alle tgaſthuys goeden, die verſchynen halff Meye ende

halff Alderheyligen dage, van welke lande ende renten wy Fundateurs verticht doen voir ons ende onſe nacomelingen, met daar an te behouden dan onſe bruyckwaer offte by leventen lyve vanden lancſtlivige van ons beyden, ende nae onſer beyder doot die bruycwair ende vruchten van deſen lande ende renten voirſch. dan voort tot ewigen dagen te comen anden beſitter deſer capellrien dan weſende, en zel alsdan die voirſcreven Miſſen ende andere laſten terſtont beginnen te doene, ende voort te achtervolgen tot ewigen dagen in manire voirſz. Ende wy preſenteren nu voir die eerſte reyſe tot deſe capelrie an den hoichgeboren Vorſt ende onſen alderwairdichſten Vader in Gode Heer *Frederic*, Marckgrave van Baden, Biſſcop van Utrecht off ſynen eerwairdigen Vicaris in geeſteliken zaken, Heer *Jacop van Nyewelande* Prieſter als bequaem daer toe, houdende an ons, ende anden lancſtlivigen van ons beyden die macht ende dat recht omme te preſenteren tot die zelve capelrie alſo dicwil alſſen verſchinen zel. Ende na onzer beyder doot zel die preſentacie comen an den Prior van den Carthuyſers cloeſter by Delff, an die Pater van ſinte Jeronimus huys binnen Delff, ende an die outſte Hooftman van die Metſelaars ghilde, welke oute vanden Hooftman men zel rekenen nae oute van ſynen dienſt, niet na jaren zyns eygen perſoens, die alle drie tſamen offte minſte tmeeſte deel van hem drien ſullen die capelrie geven ende daer toe preſenteren eenen goeden eerbaren ſcamelen Prieſter, out wezende niet min dan dertich jaren, die anders geen geeſtelike goeden off Miſſen en heeft, noch oeck geen crigen of annemen en zel, mer zel onbelaſt weſen ende blyven van alle andere vordere laſten. Ende hy zel te Delff wonende blyven ende zelve zynen dienſt doen, nootſaicken van ziecte off onmachticheit off diergelyken vuytgeſeit. Noch hy en zel deſe vicarie nimmermeer mogen permuteren. Ende indien dat hy yet ter contrarie van dezen dede zoe zel die capelrie vaceren, ende die Collateurs voirſz. zullen een ander daer toe preſenteren. &c.

Noch ſtaat 'er in het zelve handſchrift een Latijnſche brief van *Dideryk Adamſz van Woude*, Onderpaſtoor

ſtoor van S. *Hippolytus* kerk, waar in de gemelde *Dideryk* aan *Jooſt Dirkſz.* in den Houtuin verlof geeft, om in zijne kerke zoo eene vikary te ſtichten; mits dat de bezitter der vikarye, in alles dat eerlijk en geoorloft is, onder den Onderpaſtoor zal ſtaan.

Delft heeft van ouds verſcheide konventen van Monniken en Nonnen gehad. Kloosters.

En voor eerſt vinden wy het klooſter der Minnebroeders / die den H. Franciſcus voor hunnen Watgeever erkennen. Deze Minnebroeders / die te S. Omer in't jaar 1439. door S. Bernardinus tot het nauwer onderhouden van den Regel verbonden wierden / en daarom den naam van Obſervanten aangenomen hadden / quamen met gantſche troepen naar Holland afzakken. Dit ging zoo groſ dat Philips van Borgonje, Graaf van Holland / in eenen open-brief van den 28. van October 1445. grootelijks daar over klaagde / en hun getal bepaalde. Minnebroers kloosters.

En alsze in 't jaar 1440. ook te Delft quamen aanzetten; hebben de Wethouders van Delft hen niet anders willen inlaaten als op zekere voorwaarden / dewelke in 't boek van de Stads handveſten / in de lade E, bewaart worden; en op het volgende uytkoomen. *

1. Dat ze niet meer als eens ter weke hun brood langs de ſtraaten zullen gaan bedelen.

2. Dat ze in gehuurde huizinge zullen woonen; zonder zich eenig recht op hunne huizing, of op de erve daar zy op woonen, aan te matigen.

3. Dat de quaaddoenders ter ſtad uytgebannen zullen worden.

* Zie Bleiswyk pag. 336.

4. Dat zy niet meer als 20. Monnikken zullen aanneemen.

5. Dat zy vorders de beveelen der Majeſtraat zullen gehoorzaamen.

6. Dat zy, om het bovenſtaande te ontwijken, zich met geene voorrechten, of met bevelbrieven van een kerkelijk Overſte zelfs niet van den Roomſchen Paus, zullen behelpen.

Alle deze Verdzagpunten heeft bzoeder Gillis Fluweel, **Vikaris van den Pzovinciaal / in 't jaar** 1449. **op den** 14. **Mey / goedgekeurt / en 'er het zegel des klooſters aangehangen: Wy zullen den bzief hier laten volgen / gelijk die in** Bleiswyk **ſtaat:**

WY Gielis Flueel, Vicaris Provinciaal der Minrebroederen van Obſervantien in die Provincien van Colen, ende ghemein Convent der ſelver Minrebroederen van Delft, doen condt allen luyden, ende belijden mit deſen tegenwoordigen brieve, dat wy mit onſen vryen wille, onverſocht ende onbedwongen van iemant, geloven voor ons ende onſen nacomelinghen ten eeuwigen dagen, dat wy in onſen Convent binnen der ſtede van Delft ſtaan ſullen ende leven in ghehoorſaamheyt onſer Prelaten, ende in Apoſtolike armoede, na inhoudt der Regulen van Sinte Franciſcus, niet eigens te hebben ofte koopen, noch lande, noch geldt, noch rente, noch erve beuren, heymelijck noch openbaar, maar onſe broot te bidden, elcke ſtraat niet meer dan eens te weecke. Voort bekennen wy ende belijden, dat wy niet eigens en hebben noch en ſullen hebben aan die ſtede of timmeringe des Clooſters, daar wy in woonen ſullen, ofte in woonen, maar dattet ons geleent es, ende dat wy daar in gheherberght zijn om Godes wille, ende wairt

ſake

ſake dat wy of onſe nacomelingen niet en leveden naar der heyliger Obſervantien van onſer voorſz. Orden, ende die Vroedtſchap ende Rijkheidt der ſtede voorſchreven dat bewijſen mochte mit eerbare geeſtelijcke geleerde Perſoonen, ſo mochten de Heiligegeeſt-meeſters van Delft voorſz. die nu zyn, oft namaals weſen ſullen, uytten beveel vander Vroetſchap ende Rijkdom voorſz. mitten voorgenoemden perſoonen, vrylicken ſonder miſdoen, die Broeders voorſcreven uytſetten, ende ander Broeders van der ſelver Obſervantien weder inſetten, indien dat het die Vroedtſchap ende Rijckdom alſoo beliefde; ende wairt dattet die Vroedtſchap ende Rijckheyt niet beliefde eenigh andere daar in te ſetten, ſoo ſoude die Heylige Geeſtmeeſters van Delft, uyt bevel der Vroedtſchap ende Rijckdom voorſz. dieſelve erve ende huyſinge die de Broeders nu ter tijt oft hier namaals beſitten, mogen aantaſten in rechten vryen erven ende eygendom, tot den armen huysſitten behouf der voorgenoemde ſtede van Delft, ſonder eenich weer te doen oft dat te wederſtaan mit eenigen rechten, geeſtelick oft weereltlick. Voort ſo geloven wy, dat wy, of onſe nacomelingen, geene Brieven of Privilegien van den Paus, of van eenich andere Prelaten, ſullen ſelve impetreren of doen impetreren tegen de voorſz poincten tot eeuwigen dage, ten ſy mit wille, rade, ende conſent vander Vroedtſchap ende Rijkdom der ſtede voorſ. Ende waart dat iemant, twaar by onſer weten, of mit eenige brieven of privilegien, deſe voorſ. poincten tegens gaande, impetreerde, daar gelooven wy voor, in manieren voorſz. dat wy tot geenen dagen ons daar mede behelpen ſullen. Voort en ſullen wy tot geenen tijden ontfangen binnen onſe Convent

meer dan twintich perſoonen; ten waar by conſent ende goetduncken der Vroedtſchap ende Rijckdom voorſz. Ende waar 't dat die Vroedtſchap ende Rijckdom voorſcreven in toekomenden tijden meer puncten in deſen Brief begeerden te hebben tot meerder vaſtigheyt dienende, daar willen wy altoos toe verbonden weſen te beſegelen. In kenniſſe der waarheit, ſo hebben wy broeder Gillis Fluweel als gemeen Vicaris, den ghemeen Zegel van onſen Officie, mitten Zegel des Convents van Delft, hier openbaar aangehanghen in 't Jaar ons Heeren 1449. opten veertienden dach in Mayo.

De eerſte Mis wanneer by hen gedaan.

Op den 4 December / dat is op S. Barbaraas dag in 't voorſchreven jaar 1449 / is de eerſte Mis in de kloosterkerk gedaan. Het nieuwe Choor is in 't jaar 1469 / daags na S. Urſula, door Judocus Wybiſſchop van Utrecht ingewijdt.

Maar zy hadden niet lang te Delft gewoont; of zy hebben de Paſtooren / naar het verhaal van Dirk van Bleiswyk, in hunne rechten verhoort: waar op de gemelde Paſtoors / en voornamentlijk die van de nieuwe kerk / grootelijks over hen geklaagt hebben. Doch Johan Launoy, die de Stadhouder van den Hartog van Bourgonje was / heeft op het verzoek der gemelde Minnebroederen ten hunnen voordeel aan de Majeſtraat van Delft geſchreven. De brief / door hem geſchreven / ſtaat by den Heer van Bleiswyk geheel te leezen; en luid aldus:

ALRE eerwaardichſte Vader in Gode, lieve ende gheminde Here, wy gebieden ons tot uwer Eerwaardicheyt, als wy oetmoedelicſte kon-

konnen ende mogen, ende u lieve Heer gelieve te weten, hoe ons te kennen ghegeven hebben, die Gardiaan ende ghemeente der Minre-broederen ende vander Obſervantien tot Delft, dat ſy mit gheenen redelicken of gevoegelijcken ſaacken overkomen en konnen mitten Cureit der nieuwe Kercke aldair, die hun behouflick ende nootlick ſyn, ghelijck anderen vander ſelver Oerden gebuert, in meer notabelen ſteden daar ſy reſidentie houden, ende om dat wy waal weten dat onſe genadige Heer van Bourgonie goede affectie tot hen heeft, ſoo bidden wy uwer eerwaardicheydt mit rechter oetmoedicheydt, den voorſz Broederen van ons voer gherecommandeert houden wilt, ende hun in horen ſaken, die u lieve Heer waal te kennen gegeven ſullen werden, gunſtelijc ende vorderlijc weſen, by alſo dat hun van den voerſz. Cureit gheſchien moge 't goent dat redelijck ende beſcheydelic ys, daar an ſal uwe eerwaardicheyt ons danckelic doen. Onſe lieve Here God moet u lieve Here altijt nemen in ſynder heyliger hoede. Gheſcreven tot Leyden op ons Liever-Vrouwen dach *Nativitas*, onder ons genaden Heer ſignet dat wy in ſijner genaden ſaken alhier te Lande gebruycken.

De onderteyckening was

Uwer Eerwaardicheydt oetmoedige *Johan*, Heer tot Lanoy ende tot Ruine, ende andere die Raden mijnes genaden Here van Bourgonie, geſtelt ten ſaken van Hollant ende Zeelandt.

Omtrent hondert jaaren daar na/ pas na de optomſte der zoo genaamde Reformaatzie/ hebben eenige razende brouwluiden/ of helle-

hellebeegen/ het klooſter opgebzoken; alleſ/wat haar te boren quam/ met een helſche dolligheit aan ſtukken geſmeeten: en alle de Monnikken/ behalben eenige weinigen die zich ergens in hoeken of gaten berſtoken hadden/ berjaagt. Maar kort daar aan, ſchzijft * Duncanus, is alles wat om verre geworpen was wederom veel fraayer opgetimmert: zoo dat de Franciskanen met het vernielen van hunne goederen zeer wel geſtaan hebben: als hebbende voor een deel oude, bouwvallige en vermolzemde timmeraadjen; alles nieuw wederom gekregen.

Nadien de ſtozmbuy in 't jaar 1572. op nieuw begon op te wakkeren; heeft de Gardiaan van Delft hun verlof gegeven om te bertrekken; en hun daar toe een geley-bzief berleent. Wy hebben 't goed gebonden hier een fozmulier van zoo een gelei-bzief/ die by den Heer Bleiswyk gebonden wozd/ te vertaalen:

WY wenſchen allen den genen, die dezen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Nademaal de Chriſtene godsdienſt in Holland, eilaas, door de ketters en geuzen op eene allerjammerlijkſte wyze vertreeden word, dermate dat de klooſterluiden hun leven ganſch niet verzekert zijn; zoo is het dat ik onzen medebroeder *Johan*, Diaken en te Antwerpen geboren, die de klooſterlijke geloften in ons klooſter gedaan heeft, verlof hebbe gegeven om te gaan ter plaatze daar hy de grootſte veiligheit zal vinden: ter tijd toe, dat 'er een geruſter tijd door Gods hulpe zal opdagen. En wy bidden de Paſtooren en alle katolijken van harte dat ze hem, achtervolgens de regelen der

* In Epiſt. ad Senat. Delph. ante Tractat. de Pædo-baptiſmo.

broe-

broederlijke liefde, beleefdelijk willen onthaalen, uytnodigen, en beſchermen; gelijk zy zelf in diergelijke noodzakelijkheit zouden willen gehandelt worden. Vaart wel in de ingewanden van *Jeſus Chriſtus*. Metter haaſt; uyt ons konvent der Minnebroederen te Delft. In 't jaar 1572. den 24 July.

Broeder ADRIAAN HUGARDE,
Gardiaan der Minnebroederen te Delft.

Het konvent / dooꝛ de Beeldſtoꝛmers afgebꝛoken / iſ in een weekelijkſche beeſten-markt verandert: dewelke tot deze tijden toe den naam van 't Bꝛoerhuis heeft behouden.

De Alexiaanen / anders Cellebꝛoeders genoemd / hebben tot patroon gekozen S. Alexius; die dooꝛ zijn eenzaam en verbꝛozgen leven berucht is gewoꝛden. Zy wierden hier van ouds / gelijk in de katolijke landen tegenwooꝛdig noch / gebꝛuikt om de zieken te dienen / en de dooden ter aarde te beſtellen. Dus hebben zy ook een klooſter / met een kapelle of kerkje daar aan / te Delft gehad: doch klooſter / kerkje / kapel / en alles / is ook over lang verdelgt en in huizen en burgers-tuinen verandert. Alleenlijk is de naam van Cellebꝛoers-ſteeg van dat alles overgebleven. Alexianen, of Cellebroers.

Hier by zullen wy voegen het konvent van de Broeders of Klerken van 't gemeene leven; 't welk ſchuins over de Nieuw-ſtraat / wat zuidelijker op / heeft geſtaan. Zy wierden ook Kollaatzi-broeders en Bꝛoeders van goeden wille genoemt: en waren allereerſt te Deventer dooꝛ Gerrit de Groot ingeſtelt. Doch om dat hun inſtelder op de rol der Heiligen niet opgeſchꝛeven was / hebben zy den H. Hieronymus Hieronimianen.

tot

tot patroon verkoren: en daarom hebben zy den naam van Hieronymianen behouden/ gelijk hun konvent Hieronymus-dal wierd genoemt. Dit konvent is in 't jaar 1403. door de mildheit van de Wetgeebergs opgekomen; zijnde ten dien einde eenige Broeders van Deventer herwaart ontboden. Naderhand hebben zy den derden Regel van S. Franciscus aangenomen: en wederom wat laater/ te weeten in 't jaar 1433/ den Regel van S. Augustinus voor de richtsnoer van hun klooster-leven gekozen. * Daar na hebben zy, met de toestemmige van den Ordinarius, al den inboedel en 't huisgereedschap, met de outaren en de reliquien der broederen, mede genomen; en zijn buiten de stad gaan woonen op een plaats, die zy den berg Sion genoemt hebben. En dus zijn onze Broeders weder in 't bezit van de verlatene plaats gekomen. Zoo hebben de Kollaatzibroeders dan deze plaats wederom bewoont; tot dat zy ook/ in 't jaar 1574/ door het het opkoomen van de zoo genoemde Refozmaatzie zijn uytgeroeit. Dit konvent der Hieronimyanen te Delft heeft ook eene volkplanting naar Utrecht gezonden; gelijk wy onder Utrecht uyt Ant. † Matthæus aangewezen hebben. Op deze twee plaatzen/ gelijk elders ook/ maakten zy hun werk van boeken uyt te schryven/ en de jeugd te onderwijzen.

De Hieronimyanen van Delft hebben op twee doorluchtige queekelingen te roemen; op Adrianus Florisz. dewelke daar na/ onder den naam van Adrianus VI, den pausselijken Stoel

* Uyt de Aantekeningen van de Broeders, by J. Lindeborn in de Beschr. van 't Deventersche Bisdom.

† Fundat. & Fat. lib. 1.

be-

beklommen heeft; en Gerrit Ketelaar; dewelke uyt haat van 't katolijke geloof / gelijk wy elders wijdlooyiger verhaalt hebben / op eene barbaarsche wijze mishandelt en ter dood toe geslagen is geweest.

In de kapelle van dit konvent waren ses vikaryen gesticht. Vikaryen.

Door den vreesselijken brand van 't jaar 1536 / waar door onder anderen de twee parochiekerken met een groot getal kloosteren vernielt wierden / is hun klooster ook afgebrandt: en overmits hun de magt ontbrak om het wederom op te timmeren / of andere lasten van Missen / Jaargetijden / Zielmissen / te draagen; zoo is het zelve konvent met de toestemminge van den Utrechtschen Bisschop Georgius van Egmond, en onder 't goedvinden van de Wet der stad Delft / verandert in een kollegie; 't welk de eerste tien jaaren uyt vier / en daar na uyt zeven Kapellanen zoude bestaan. Onder anderen was bedongen dat de Rector, na de dood van Kornelis Simons die toen Rector was / voor de eerste maal gekozen zoude worden door den Bisschop van Utrecht: maar dat daar na de verkiezing van eenen Rector aan de Kapellanen zoude staan; en het recht van te bevestigen aan den Kerkvoogd zoude blijven. Dit alles staat wijdlooyiger uytgedrukt in 't smeekschrift der gemelde Broederen / en in de toestemminge van de de voornoemde Wetgeevers. *

Hier by zal ik uyt een oud handschrift noch voegen de bevestiging van Georgius van Egmond voornoemd; die den Heer Bleiswyk on-

* By Dirk van Bleiswyk, beschryving van Delft, p. 326. 327. 328.

bekend

bekend is geweest / oft ten minste van hem over-geslagen is.

GEorgius van *Egmond*, door de genade van Godt en van den Apoſtoliſſchen Stoel Biſſchop van Utrecht, ter toekomende en altijd-duurende gedagteniſſe der zake. Terwijl wy aan het roer van ons harder-ampt zitten, zoo trachten wy de godvruchtige en heilzame begeerten der gelovigen, dewelke tot vermeerdering van den goddelijken dienſt en tot de zaligheit der zielen konnen ſtrekken, met de genegendheit van een goedertieren Vader te begunſtigen. En op dat de zelve begeerten de gewenſchte uyt-werking mogen hebben, zijn wy zeer bereid-willig om dezelve door onze hulp en byſtand te bevorderen, en door onze beveſtiging te bekrachtigen. Van wegens de beminde Heeren, *Kornelis Simonsz. van Loe*, Rector, *Geraard van Waalwyk*, Procurator, *Marinus van Everswaert*, alle drie Prieſters, en *Johan Pelt*, Diaken, Broeders en inwoonders van het Broeders-huis te Delft, *Hieronymus-Dal* genoemd, is ons onlangs voorgedragen een vertoog en verzoek van den volgenden inhoud: Dat, vermits in 't jaar 1536, den derden Meydag, op het feeſt van Kruys-vindinge, ſchier de ganſche ſtad Delft, met de twee Parochikerken en verſcheide Klooſters, en daar onder ook de kerk en het huis der Broederen van *Hieronymus-Dal* voornoemd, door den brand is vernielt; dat, zeg ik, zy vertoonders, overweegende de vernieling van het konvent of huis voornoemd; en echter wenſchende dat het zelve konvent of huis, gelijk ook de gemelde kerk, voor het gebruyk van den goddelijken dienſt wederom in ſtaat gebragt en opgetimmert

mogen

mogen worden, by malkander rijpelijk overleit, overwogen en op het papier geſtelt hebben eenige ordonantzien en artykelen; met byvoeginge van eenige bepalingen, bedingen, en voorwaarden: waar door de goddelijke dienſt, met de kerk-getijden, miſſen, en dienſten voor de overledenen, op de gewoonlijke Zondagen en Feeſtdagen, voortaan in de huizinge en kerke voornoemd zullen konnen onderhouden worden: alles onder het goedvinden van den Apoſtoliſchen Stoel, van den doorluchtigſten en onverwinnelijkſten Vorſt *Karel*, Roomſch Keizer, altijd overwinnaar, en het onze; zoo als in den brief, door den welken deze open-brief geſtoken is, breeder en omſtandiger ſtaat uytgedrukt. En vermits de vertoonders voornoemd ons ootmoediglijk hebben doen bidden dat het ons mogt believen de voorgemelde ordonantzien, artykelen, punten, bepalingen, verdingen, en voorwaarden, dewelke, gelijk gezeit is, na een rijp beraad en overleg gemaakt waren, door ons ordinaris gezag te ſtijven; en alles wat zy in deze zake volgens den gemelden brief tot onderhouding en vermeerdering van den goddelijken dienſt vaſtgeſtelt hebben, achtervolgens ons ordinaris gezag voornoemd benevens hen vaſt te ſtellen; al het bovenſtaande aan hen toe te ſtaan, en het zelve goed te keuren en te beveſtigen. Zoo is het dan dat wy *Georgius*, Biſſchop, begeerende dat de goddelijke dienſt vermeerdert worde; en verwittigt dat de voornoemde vertoonders behoorlijk en rijpelijk over al het geen in den voornoemden brief, door den welken deze tegenwoordige brief geſtoken is, begreepen ſtaat gehandelt en beraadſlaagt hebben; en dat zy met zoo een rijp overleg al het bovenſtaande,

met de voorgemelde artijkelen, punten, verdingen, en voorwaarden aangenomen; en daar by voor zich zelven en voor hunne nazaaten belooft en begewilligt hebben dat ze dezelve willen en zullen onderhouden; dat wy, zeg ik, het voornoemde verzoek billijk achtende, en alles wat in den gemelden brief bevat is in acht neemende, al het bovenſtaande achtervolgens onze harderlijke pligt door ons ordinaris gezag ook vaſt ſtellen; en al wat 'er boven uytgedrukt is, en ieder van 't zelve in 't byzonder, inwilligen, goedkeuren, en in Gods name beveſtigen; met de Miſſen, zoo als in den gemelden brief uytgedrukt ſtaat, tot een minder getal te brengen, en aan de Broeders den eed, dien zy in hunne Wijdinge gedaan hebben, in Gods name quyt te ſchelden. Welverſtaande nochtans dat het gemelde nieuwe Kollegie, en de Prieſters tot het zelve behoorende, altijd onder onze gehoorzaamheit, en onder de gehoorzaamheit van den Utrechtſchen Biſſchop die het dan wezen zal, mitsgaders van deszelfs algemeenen Vikaris in geeſtelijke zaken, zullen moeten ſtaan; en gehouden zullen zijn den eed van getrouwigheit en gehoorzaamheit aan ons en aan hen te doen; en alles te doen, te volbrengen, en na te koomen, 't welk in den meer gemelden brief beſchreven ſtaat: behoudens altijd het gemeene recht, het recht der moederkerke, en ons Aartsbiſſchoppelijk recht. Gegeven onder ons zegel ter voorvallende gelegendheden, in 't jaar des Heere 1538, den 9. der Meymaand.

Was ondertekent,

JOH. BEYER, *Sekret.*

AAN-

AANTEKENING.

1. Ons is door N. een oud handſchrift ter hand geſteld: waar in de Rektor en de Kapellaanen van S. *Hieronymus-dal* den Heer *Vincent Korneliszoon* en deszelfs erfgenaamen, om verſcheide dienſten door hem gedaan, voor hun ſtichter aanneemen; en hem de vergeeving van de ſes Kapellanyen opdraagen. En dewijl 'er eenige omſtandigheden in ſtaan, die den liefhebberen van zulke kenniſſe niet zullen mishaagen; en de brief noch by den Heer *Bleiswyk* noch elders, mijns weetens, te vinden is; hebben wy goedgevonden den zelven hier ganſch en geheel te laaten volgen:

IN *den naem des Heeren*, *Amen.* Alzoet den zeer Eerwaerdigen Heere den Biſchop van Utrecht, by zijnen oepenen brieven van datum van deſſen, ende om de redenen daer inne verclaert, belieft heeft tconvent van ſint Jeronimus-dael te Delft te muteren een collegie van een Rectoer ende zes Capelanen ofte Officianten. Ende dat de goeden den ſelven collegie jegewoordelijck toebehoorende nyet en moegen furneren tot de reparatie ende opmaeckinge van heur kercke metten huyſe voorden Rectoer ende tot alimentatie van de Capelanen voerſcreven. Maer is denſelven van noode anders ende breeder hulp van goede vrienden, het zy by incorporatien van eenige vicaryen ofte anderſſins. Ende dat onder andere die Deken van Oudemunſter preſenteert denſelven collegie by conſente van Mr. *Vincent Corneliſz.* Raet ende Gecommitteerde vander Financien van de Keyzer zijn Vader, over te geven ende te incorporeren in zijn vicarie tot Leyden in ſinte Pieters kerck opt heylich Cruys outaer, met alle de vruchten, prouffyten ende laſten daer toeſtaende, daer aff den voerſcreven Mr. *Vincent* Collatoer is, alſoe verre alſt mijn Heere van Utrecht beliefde inde transfereringe en de incorporatie van deſelve vicarie te conſenteren. Behoudende denſelven Deken alleenlijck de heffinge van de vruchten van dien zijn leven lanck, ten waer dat zy denſelven daer of contenteerden of elders bewezen. Item de

voerſcreven Mr. *Vincent* heeft noch een collatie alternatis vicibus met de Weduwe ende Kinderen van wylen Mr. *Floris Oem van Wyngaerden*, van een ander vicarie inde kerck te Voerburch, die alsnu by collatie vander ſelver Weduwe beſit *Jacob van Duvenvoorde*, die de voorſz. Meeſter *Vincent* oock te vreden is voer zijn deel metten prouffyten ende laſten daer toe ſtaende, den voorſz. collegie te incorporeren omme daeraf te gebruycken nae doode vanden voorſz. *Jacob*, of dat hy daaraf gecompenſeert zal weſen, zoe verre mijn Heere van Utrecht belieft te conſenteren inde transferinge ende incorporatie als voeren. Daaromme de Rectoer ende Capelaenen ofte Officianten oitmoedelijck bidden. Verſoucken oock dat mijn voorſz. Heere van Utrecht believe den zelven Rectoer ende Collegie te confirmeren ende te incorporeren, ende te onderhouden alſulcken recht van Patronaatſchap ofte nominatie als de Rectoer oft Pater ende conventuale dus lange toebehoort heeft, ende byſonder om yemant van hem gepreſenteert te worden tot een vicarie in ſinte Ypolitus kerke te Delft, hier voortijts gefundeert by eenen *Jan Jacobſz.* achtervolgens de fundatie ofte vuyterſte wille van den ſelven fundatoer. Daar af als nu beſitter is Heer *Cornelis Simonſz.* Rectoer voorſcreven die de vruchten van dien alleenelijck zijn leven lanck ontfangen zal, ende daar nae die te blyven als gecorporeert aan den voorſz. Collegie. Item overmits behelp ende dienſten die hem in deſen ende andere diverſche haere zaecken gedaen ende bewezen zijn by den voorſz. Mr. *Vincent Cornelisz.* ende die zy hopen dat dezelve noch hem zal moegen doen ende bewyzen. Oock in recompenſie van de voorſz. incorporatie by hem geconſenteert van de voorſcreven vicarien te Leyden, ende halve vicarie te Voorburch: Daar van geen reden en waare dat hy zijne collatie verlore: Soo hebben den voorſz. Rectoer ende Cappellanen den voorſz. Mr. *Vincent* voor hem ende zijnen erven Ambochtsheeren van de Ketel, ofte den genen die hy daar toe van zijnen erven nomineren zal, gecoiren ende genomen voor haer fundateur ende patroon, ende denſelven voor zoo veel als in hem is voor hem ende haare Succeſſeuren gegeven ende geaccordeert de collatie ende preſentacie

van

van de voorſz. zes Capelanen of Officianten, zonder daarinne te begrypen de plaetſe van den Rectoer, daar of by den voorſz. andere brieven gediſponeert is. Ende zal dezelve Mr. *Vincent Corneliſz.* aen de huyſinge die voer den Rectoer by zijn advis getimmert zal wordden, oock daar inne of aan moegen doen maaken tſijne erſte logys omme daar of metten erve daar toe te ordonneren, te gebruycken voor hem ende zijnen erven Collatooren voorſz. Ende of hier naemaels eenig ander beneficie tot dezen collegie geincorporeert wordden, daer af zal de collatie aan de Collateurs van dien blyven, ten waar dat de Collateurs daeraf tot yemants anders profyt dat overgaaven of diſponeerden. Ende indien eenig ander capelanie hier naarmaals van t'overſchot ofte conqueſte vande gemeen goeden vande zelven collegie geerigeert wordden, daarof zal die collatie ende preſentatie van dien ſtaan ende behooren den Rectoer ende fundateur voorſz. Biddende mijn voorſz. Heere van Utrecht al tgundt dat voorſz. is, by zijn openen brieven te willen believen conſenteren ende confirmeren zoo dat behoort. T'oirkonde van dien ons handtſcrift gelijckelijk hier ondergeſtelt, ende tot meerder zeekerheyt ons gemeen convents ſegel, want wy noch anders gheen en gebruyken, hier onder aengehangen den negenſten dach in April, in 't jaar 1537. naar ſcryven sHoofs van Hollandt, voer Paeſſchen. Ondergeteekent, Heer *Cornelis Simonſz. vander Cou*, Rectoer. *Gerardusſz. Arnold Hugen de Waelwyck*, Procurator. *Marcus. Anthoni. Everzwaert*, Procurator, ende *Johannes Theodrici Pelt*, Diaconen: geſegelt met hangende zegel, ende dobbel ſteert, hier ſtont geſcreven aldus. Gecollationeert tegens den originalen briet en is bevonden accorderen, vuytgedaan dat die date beneden int eynde van den brief, te weten negenſten, is in Raſure. By my was geteekent *L. de Zoete.*

Achter deezen brief ſtaat een brief van *Guido*, Biſſchop van Utrecht, waar in hy alles, wat in den eerſten brief begreepen is, beveſtigt.

Noch ſtaat 'er een brief van *Karel* V. waar in de verandering, van een konvent in een kollegie, door

hem, als Graaf van Holland, goedgekeurt en beveſtigt word. En vermits dezelve *Hieronymianen*, tot opbouwing van hunne afgebrande woonſtede, en tot andere noodwendigheden, eenige landeryen voor de ſomme van 2800. gulden verkocht hadden; word hun in den zelfden brief van 's Keizers wege verlof gegeeven, om weder zoo veele landen, te weeten ter ſomme van 2800. gulden, en niet meer, in te koopen. Waar by noch deze voorwaarde gevoegt word, dat zy geene leenlanden zullen mogen koopen.

Noch voegen wy hier een regiſter by van de landeryen en inkomſten, die 't zelve konvent bezeeten heeft: en die in hun verzoek aan den Biſſchop, om hun konvent in een kollegie te veranderen, uytgedrukt ſtaan. Wy zullen hunne eige woorden en uytdrukkingen gebruiken.

"Item totten zelven Collegie zullen blijven "die goeden en renten, toebehoorende denzelven "Convente, die zy tegenwoordelijk houdende ende "beſittende zyn.

"Als thien margen in Vryenban, geldende 's jaars "x. ſ.

"Item zeven margen Poortlants, geldende 6. pon"den 3. ſ. 14. ..

"Noch aan de Corſtange drie margen, geldende...

"Noch aan die Haechwech 15. margens, geldende "'s jaers...

"Item in Wateringe 16. margens.

"Item aldaer aen de Zwet dorthien hont lants.

"Item by Quintsheul thien margen.

"Item in Naeltwijk drie morgen, vier hont, gel"dende 30. ſſ. grooten.

"Item in Maeslant 4. margen 30. ſſ. grooten.

"Noch aldaer 6. margen een hont 32. ſſ. grooten.

"Item in Barkel drye margen een hont, 10. ſſ. groo"ten.

"Item in Cattich 10. hont, 12. ſſ.

"Item aen de Lierhand acht margen, vier ponden gr.

"Item te Nyeuwerkerk vier viertelen.

"Achter die landeryen volgen verſcheide losrenten: enz.

Oost

Ook heeft de ſtad Delft met verſcheide Nonne-kloosters gepraalt. Onder anderen heeft op de Gasthuislaan een klooſter met eene kapelle geſtaan; dewelke in 't jaar 1454 door Judocus Wybisſchop van Utrecht op den naam van S. Ursula en van haar gezelſchap ingewijdt was. Doch in 't jaar 1596 is het ganſch afgebroken / en voor 't gebruik der Vlaamſche neeringen in verſcheide huisjes verdeelt. Nonnenkloosters. Als van S. Ursula.

Eene Alida van der Burgh is in 't jaar 1450 Nonne in dit klooſter geweeſt.

In 't jaar 1558 is Kornelis Kornelis zoon / in de Ketel gebooren / alhier Nonne-Pater geweeſt.

De hiſtorie van S. Ursula en de 11000 maagden / dewelke in de verzamelinge van L. Surius ſtaat / is van fabelen opgepropt; en word ten onrecht toegeſchreven aan den H. Kunibertus, Biſſchop van Keulen / dewelke in de 7. eeuwe heeft geleeft. Bollandus had ons een naukeurige beſchrijving van het leven dezer martelaressen belooft / maar daar is niets van gekomen: doch het ſtaat te hoopen dat de verbolgers van zijnen arbeid de belooſde Levensbeſchrijving ons eindelijk zullen mededeelen. Ondertuſſchen kan de Leezer / terwijl hy naar die Levens-beſchrijving wacht / eens nazien wat Uſſerius, in zijne Britanniſſche Oudheden, en Baillet, in zijne * Levens der Heiligen / daar over geſchreven hebben. Onder anderen zal men by Baillet aangetekend vinden dat eenige Geleerden / en daar onder Valeſius, dat overgroot gezelſchap van S. Ursula tot eenen perſoon verminderd hebben / dewelke den naam zoude geboert hebben van Undecimilla.

* Op den 21. Octob. Zie ook onze Aantek. op Leiderdorp.

Klariſſen klooſter.

Noch heeft aan de paarde-markt een S. Klaraas klooſter voor de Klariſſen van den ſtrenger tuchtregel geſtaan: doch dat is zedert de meergemelde ſtaatverandering ten deele in een pakhuis van ſalpeter / en van 't geen voorder tot het maaken van buspoejer vereiſcht word / mitsgaders van andere oorlogs-gereedſchappen / verandert geweeſt. (1)

In 't jaar 1524 is Jannetje Ariaens dochter Abdis in 't klooſter van S. Klara geweeſt.

AANTEKENING.

1. In de 16. eeuwe hebben deze Klariſſen tot Pater en Biechtvader gehad den vermaarden en godtvruchtigen Minnebroeder *Petrus Slupik*. *Valerius Andreas* zeit dat hy aldus genoemt is naar het dorp Slupik by Ter-Goude; en in zijn regiſter geeft hy hem voor een Slupiker op. Maar *Dirk van Bleiswyk*, die *Boxhornius* daar in tot voorganger heeft, rekent hem onder de geleerde Delvenaars: hoewel *Boxhornius* zijne godtvruchtigheit hooger roemt als zijne geleerdheit. Volgens de getuigenis van *Valerius Andreas* is hy een zeer deugdzaam man, een onvermoeide betrachter van de Evangeliſche volmaaktheit, en om zijne uytdrukking te gebruyken, een onbezweeken Preeker geweeſt. Te Delft en onder Delfland alleen heeft hy over de 6 duizent Sermoenen, met een groote vrucht, gepredikt. Uyt Delft door de Andersgezinden verjaagd, is hy naar Haarlem geweeken; en heeft daar het zelfde ampt, van Pater en Biechtvader, by de Klariſſen bekleedt. Eindelijk is hy den 30. van December, in 't jaar 1574, naar een beter leven vertrokken. Hy had in zijn leven een Traktaatje over het Gebed des Heeren uytgegeeven.

Dan heeft 'er noch een S. Annaas klooſter/ met een kerkje daar aan/ geſtaan; en onder de bezoekinge van 't Zions Kapittel behoozt. Maar van dit klooſter/ zedert dat het in 't jaar 1536 met de andere klooſters dooz de vlammen verteert wierd/ is weinig beſcheid overgebleven. (1) S. Annaas klooſter.

AANTEKENING.

1. S. *Annen* klooſter heeft op de Nobelſtraat dicht aan den hoek van St. Anneſtraat geſtaan. Uyt * een Kaart van de ſtad Delft, die na den bekenden brand van 't jaar 1536. uytgegeven is, blijkt duidelijk dat dit klooſter in denzelven brand onbeſchadigt is gebleven, een zeer heerlijk en prachtdadig gebouw is geweeſt: en een groote en zeer lange kapelle heeft gehad. Deze kapél geleek, in langte en getimmer, naar de herbouwde kapelle van S. *Aachten* klooſter. Naderhand is het ganſch getimmer ontſloopt, de kapél afgebroken, en alles in huizen en tuinen verandert.
In't jaar 1558. was *Adriaan Janſz.* Nonne Pater aldaar.

* Zie den Heer Bleiswyk p. 348.

In S. Agnes (1) klooſter/ gelijk een Latijnſche bzief van 't jaar 1542 dudelijk uptwijſt/ hebben Reguliere Kanonnikkeſſen van S. Auguſtinus ozder gewoont. In dit zelbe jaar ſtaat een Bzoeder Diderijk als Oberſte of Pater van dit klooſter vermeld. In 't jaar 1475 was 'er Heer Judocus Nonne-Pater. Als Karel de Stoute de geeſtelijke goederen met een ſchattinge belaſt hadde/ en daar ober een algemeene bergadering in 't klooſter der Reguliere Kanonnikken buiten Leiden uptgeſchzeben was/ wozd de Heer Judocus, Biechtvader van S. Agnes konvent in de ſtad Delft, als de tweede der S. Agnes klooſter.

vier gemagtigden opgeteelt. In 't jaar 1484 was Thomas Janszoon Utenham de Biechtvader van dit konvent.

Noch vindt men de volgende zusters van dit klooster aangetekent:

In 't jaar 1490. Vrouw Heilwig van Abbenbroek.

Vrouw Margareta van Alkemade.

Vrouw Hildegond van Almmonde.

Vrouw Magdalena van Almmonde; die het huis van Almmonde op het Begijnhof getimmert heeft.

In 't jaar 1500. Vrouw Geertruid Eversdijk.

Vrouw Cornelia Eversdijk.

Vrouw Barbara Eversdijk.

Vrouw Machteld van Egmond.

Wy is door den Eerw. Heer Oosterling een ongedrukt boekje van S. Agnes konvent ter hand gesteld; in 't welk ik de Regenten / mitsgaders de goederen en inkomsten van 't zelve konvent / zoo als ze hier volgen / gevonden hebbe:

Nonne-Paters of Regenten van S. Agnes klooster.

Nonnepaters van S. Agnesklooster.

In 't jaar 1420 Broeder Pieter.
1438 Br. Pieter Gerritsz.
1452 Br. Dirk van Haastrecht.
1463 Br. Joost Niklaasz.
1492 Br. Hieronymus.
1516 Br. Dirk.
1528. 1530 Br. Jan Jakobsz.

Hier nevens de lijst van de goederen en inkomsten des gemelden konvents:

2 Pont Holl. op de Westmolen agter het Begynhof.

20 Schellingen op een huys in 't Rietveld.

1 Pont

1 Pont Holl. op een huys aan de Susterlaen.
1 Pont Holl. op een huys aldaar.
1 Pont Holl. op een huys naast de Valck.
1 Pont Holl. op een huys aan de Verwersdyck.
2 Tuynen, groot 2 hont, aan de Koppesteeg.
3 Margen 1 hont, buyten de Oostpoort.
Ibid. nog 4 Margen 75 roeden.
Ibid. 8 Margen poort lants.
In *Delfgauw*, 9. margen in *Kraeyenburg*.
- - - 9. margen by de Abdye van *Coninxvelt*.
- - - margen.
In *Biesland* 2. margen.
In *Pynaker*, 14. margen en 25. gaerden.
Op *de Schie* op Ruiven, 25. margen.
In *Ouderschie* 3 margen.
In *Mathenes* 15 hont.
- - - een jarelijkse rente van 20. schellingen.
In *Schiedam* een jarelijkse renten van 50 schell.
- - - op een huys aldaar 20 schell.
- - - op een huys in de Goystraat, 4. goude Arnoldus guld.
- - - op een huys by de Vismarkt, 2 pont 6 schell.
- - - op een huys aan de Agterweg, een ende een halve goude Philps schilt.
In de *Ketel* 4. margen 1. hont in de *Lieshoek*.
Aan diverse parceelen 23. margen.
In *Vlaardingen* 21. margen 2. hont.
In *Vlaandingerwout* een sate lands, met een huys, zijnde 22. margen.
- - - 6. margen.
- - - 2. pont Holl. renten, op 7. margen lands.
In *Maasland*, 9. margen land.
- - - 14. pont Holl. losrenten.
In *Lier* 8. en een half margen.
In *Naaldwyk* 3. margen 11. roeden.

- twee

- - - twee en een half hont.
- - - 9. ſchell. losrenten.
- - - 8. pont Holl. op 't Kapittel.

In *Graveſande* 12. margen 2. hont.
- - - 4. pont Holl. losrenten.
- - - 10. groot 't jaars op 't Bagijn-hof.

In *Monſter* 4. margen.

In *Poeldyck* 3 margen.

In *Loſduynen* 5. pont Holl. renten.

In den *Haag*, 2. pont 15. ſchell. op huyzen jarelijks.
- - - op het huys in den Rynck, 6. pont Holl. item 2. pont.
- - - op het huys in de Lely 3. pont.
- - - op het huys in 't Keyzerrijk 30. ſcell.
- - - op een huys in 't Agterom, by de Speuyſtraat, 4. pont.
- - - op het huys in 't Paradys, 30. ſchell.
- - - op een huys in de Vlamingſtraat 2. pont.
- - - nog op een huys aldaar 30. ſchell.
- - - op het in de halve maan 5. pont.
- - - op een huys in de Moleſtraat 28. ſchell.

Te *Eykenduynen* 9. pont Holl. erfelijke renten.
- - - een woning van vier en een half margen.
- - - 4. margen.

Te *Waſſenaar*, 6. pont Holl. renten.

In *Ryswijk*, 22. margen.
- - - 4. margen inde hoffleede Steenvoorde.
- - - 4. pont Holl. renten.

In *Moerkerken*, 10. margen 2. hont.

Wilgersdijck, 16. pont Holl. jarelijkſe renten.

In *Voſmaer*, 10. gemeeten 80. roeden.
- - - 8. pont Holl. rente.

AANTEKENING.

1. S. *Agnes* klooſter, was op de Zuſterslaan, die een gedeelte van de Gaſthuislaan is, getimmert; niet verre van de Ooſtpoort. De kapél van dit klooſter was van 't zelve maakzel, als die van S. *Urſulaas* klooſter. Het is ook in woonhuizen verandert, en met een dwers-ſtraat van malkander geſcheiden. Eenige jaaren herwaarts word het niet anders genoemt als 't *Spieringsklooſter*. †

In 't jaar 1444. is zeker Pater, met naame *Pieter Gerritſzoon* de Overſte van S. *Agnes* konvent te Delft geweeſt. Want onder de genen, die de oprechting van 't Sionſche Kapittel getekent hebben, ſtaat hy als Overſte van 't zelve klooſter uytgedrukt, en heeft de gemelde vereeniging ook ondertekent. Uyt dezelve ondertekeninge blijkt ook dat het zelve klooſter den naam van *Joſafatshuys* voerde: Want dus luidt de ondertekening: Broeder *Gerrit Pieterſz. Regent des konvents van S. Agneshuys Joſafat genaamd.* *

† Bleiswyk p. 334. 335.
* Zie Ant. Matth. Fata Eccl. p. 222.

Maar twee kloosters / dat van S. Agatha en dat van S. Barbara, hebben de kroon boven alle de andere gespannen.

* Het klooſter van S. Agatha heeft zijne eerſte oplomſte gehad in 't nieuwe land aan de Geerwegh; daar eerſt eenige zuſters / in 't jaar 1480 / by malkander gewoont hebben in een gehuurde huizinge. Maar in 't jaar 1390 heeft zekere weduwe / met name Alida Buſers, haar eene woonſtede / met een jaarlijkſch inkomen / gegeven by de Oude Kerk; en heeft zich ook met haare dochter Aacht in 't zelve konvent S. Agathaas klooſter.

* Uyt den naamrolle van *Adrichomius* by *Lindeborn.* in Notit. Epiſc. Dav.

begee-

begeeven. Dit huis of konvent was genoemt naar de H. Agatha, een maagd en martelaresse van Palermo: en gesticht voor de Nonnen/ die den derden Regel van S. Franciscus zouden beleeven. Naderhand wierd het vereenigt met de vergaderinge van S. Jans-Kamp by Vollenho: welke vergadering door de wandeling 't Kapittel van Utrecht wierd genoemt.

Dit konvent is metter tijd tot een prachtig en rijk Maagden-huis aangegroeit; en bezat honderd mergen lands/ die altemaal dicht onder de stads muuren gelegen waren. De vermaarde Reiziger/ Georgius Braun, spreekt aldus van dit S. Aachten klooster: Wat zal ik van S. Aachten konvent verhaalen? want 't zy dat men de kostelijkheit van 't gebouw bemerkt; daar dikwils Vorstelijke mannen t'huis gelegen hebben; 't zy dat men den rijkdom der inkomsten en renten overweegt; 't zy eindelijk dat men zijne oogen slaat op de prachtigheit der kerke; ieder in 't byzonder zou ongeloofbaar schijnen. Want door dien dat 'er eene zeer nauwe vriendschap was tusschen den wakkeren Nonne-Pater en zeer roemruchtigen Poëet *Cornelius Musius*, en den zeer vermaarden Schilder *Heemskerke*, te Haarlem woonende; zoo was de ganssche kerk van binnen tenemaal bekleedt met zeer schoone en uytgelezene schilderyen.

In de kamer van Musius was voordezen een krugsbeeld te zien; 't welk Erasmus in 't klooster van Stein had geschildert/ als hy daar beneffens het betrachten van de geleerdheit volt de Schilder-kunst leerde. Op het zelve stonden deze twee Latijnsche beersjes te leezen:

Hec

Hæc Deſiderius, ne ſpernas, pinxit Eraſmus,
Olim in Steingæ quando latebat agro.

dewelke wy aldus vertaalen:

Dit Schilderſtuk, wil 't niet verachten,
Quam van *Eraſmus* konſtige hand;
Als hy, om wijsheit te betrachten,
Verborgen zat in 't Steinſche land.

Onder de adelijke Nonnen van dit klooſter vindt men vermeld Johanna van Brederoden, de zuſter van Gysbert van Brederoden; dewelke in 't jaar 1455 tot Biſſchop van Utrecht wierd verkoren.

In 't jaar 1552. Juffr. Geertruyd, van Alblas.
Juffrouw Cornelia van Alblas.
N. van Alblas.

Iſabella Niklaas dochter van Grypskerke, dewelke niet alleen de Latijnſche tale zeer wel konde ſpreeken; maar ook in 't Latijn konde ſchrijven. Haar Vader / Niklaas Evertz. van Grypskerke, was van Raadsheer in den groo-ten Raad van Mechelen / Preſident in den Hove van Holland; en naderhand Preſident in den voornoemden Raad van Mechelen gewor-den.

De gemelde Johanna, hebbende het ampt van Mater of klooſter-voogdeſſe 25 jaaren lang waargenomen / en 68 jaaren oud gewor̃den / is den 23 van de Meymaand in 't jaar 15.. uyt de wereld geſcheiden.

In 't jaar 1557. Lysbet Klaas dochter / Moe-der in S. Aachten, overleeden den 22. Mey.

In 't jaar 1580 / waren in het klooſter van S. Aachten noch 29. inwonende Nonnen / en noch 14. die reeds buiten het klooſter woonden. De Mater was Rynberch, Chriſtiaans doch-ter / zijnde de laatſte Mater geweeſt. Ter zel-

ven

ber tijde was hier de Rentmeester Martyn Hendrikſz in de Kooy: voor wien Cornelis Francois zoon Rentmeester was geweest.

Wy zullen hier bywoegen het voorschrift van de klooster belofte; zoo als dat in een oud handschrift staat:

Ick N. love hogelicken ende openbaarlicken Gode en zyn Miniſtro by den heiligen Goods geſtadich in deſen Clooſter eeuwige Reinicheyt mijns lichaams: niet eygens te hebben: ende gehoorſaamheit u Moeder N. en u naecomende Moederen: ende nae den derde regel van Penitentie die S. *Franciſcus* ingeſet heeft, ende nae de Statuten ons generaels Capittels te leven, na onſe Viſitatores ende onſe Biechtvaders wille.

Nonne-paters.

Van de Nonne-paters / of klooster voogden / zijn geene anderen bekend als Heer Thomas Utenkamp; die Pater was in 't jaar 1452. en overleeden 1484.

Heer Johan Kolman, in 't jaar 15. .

De laatſte Nonne-pater / en Kolmans nazaat / is geweest

Cornelius Muſius.

† Cornelius Muſius, afkomſtig van Vlaardingen / maar te Delft geboren den 13. Juny / 1503. Zijne ouders / Johan Muis Pieterszoon, en Lysbet van Wouw, hebben meer in bernuft en godbzugtigheit als in rijkdom uytgemunt. De Latijnſche taal heeft hy in zijn vaderland geleert / onder den beruchten ſpraakmeester Johan van Naarden. Naar Loven gereist / heeft hy op de Filoſofy van Ariſtoteles geſtudeert in 't Caſtrum: en heeft by Conradus Goclenius om de Latijnſche / en by Rutgerus Reſcius om de

† Uyt de Boekzaal van Val. Andreas.

Gzieke

Grieksche tale te leeren / vlytig ter schole gegaan. Onder meer andere booztreffelijke mannen heeft hy Gerardus Moringus en Johannes Hasselanus tot schoolmakkers gehad. Van Loven wierd hy naar Gent beroepen / om daar de jeugd te onderwijzen. Naar Parys gereist / wierd hy van Karel Coquin, Abt van .... met eenige jonge Edelluiden naar Poitiers gezonden. Daar heeft hy zich twee jaaren opgehouden; en met de beroemde poeeten / Joachimus Polites, Julianus Havretius, Salmonius Macrinus, en Johannes Secundus, goede kennis gemaakt.

Als Musius nu voorgenomen had met zijnen vriend Jacobus Sanctgarundus een tocht naar Italie te doen; is de gemelde Nonne-pater Johan Kolman schielijk overleden. Daar op is aan Musius, die ondertusschen te Delft aangekomen was / de kloosterboogdy opgedragen. Dit ampt heeft hy 36. jaaren lang zeer loffelijk bedient; was hy een iegelijk wonder wel gezien; mildadig jegens den armen / in groot aanzien by de geleerden van zijnen tijd; beleefd en vrolijk van aard / en snedig van verstand.

Doch Musius had niet genoeg aan de lauwerkrans der Dichtkunde: hy heeft 'er te Leiden een tweede lauwerkrans / te weeten der martelie / bygekreegen. Want Willem Lumey, die dolle en uytspoorige schoft / heeft onzen Musius, eenen man 72. jaaren oud en door al zijnen arbeid uytgemergelt / na onbedenkelijke en zeer schrikkelijke tormenten / na het afsnyden van neus / ooren / vingeren / toonen / en de heimelijke schaamdeelen; over de straten doen sleepen naar de markt / en aan een galg ophangen. Dus is Musius met

de martelkrans gekroont op den 10. van December / te tien uuren 's avonds / in 't jaar 1572: en is te Leiden / op de noordzijde van S. Pieters kerkhof / begraven.

By Wilhelmus Estius, in zijne historie der Martelaren van Gorkum / en by Pieter Opmeer, in zijn boek van de Hollandsche Martelaren / staat zijn leven en marteli wijdloopiger verhandelt / doch zijne schriften worden in de Nederlandsche Boekzaal van Valerius Andreas opgetelt. Hy had in zijn leven dit graftschrift voor zich zelven gedicht:

Quod Cornelius Musius
Hoc in sepulchro clauditur,
Nemo indecore lacrumet,
Vivens resurget denuo.

Hy plagt twee zinspreuken te gebruiken: Het eerste was: Non sine fato; dat zoo veel te zeggen is / als Niet zonder Gods beschikkinge. Het tweede / Non sine Christo, is te zeggen / Niet zonder Christus.

Wanneer de Martelaars van Gorkum op de lijst der Heiligen te Romen opgeschreven wierden; heeft de Hollandsche Geestelijkheit by 't Roomsche Hof aangehouden dat 'er Musius ook op gestelt mogt worden. Sasboldus, Aartsbisschop van Utrecht / had reeds de getijden / uyt 9. lessen bestaande / ter eere van Musius opgestelt: dewelke wy noch in bewaringe hebben.

Voorders is het klooster / daar de Prins van Oranje wel eer zijn hof gehouden heeft / naderhand ten deele in een Say-hal ten deele in een Karitaathuis verandert; behalven dat ook een goed gedeelte tot burgers-huizen is vertimmert.

mert. De kerk is aan de Fransche Predikanten / om 'er in te preeken / ingeruimt.

Dat S. Barbaraas konvent uyt S. Agathaas klooster voortgesproten is blijkt uyt eenen Nederduitschen brief van't jaar 1409: In welken brief Eva, Dirks dochter / het zelve uyt den naame van haar konvent met dankbaarheit bekent; en haar zelve met haar konvent tot het onderhouden van de volgende wetten verbindt: S. Barbaraas klooster.

WY *Ave Diricx* dochter, Miniſtra ende gheméen convent der Suſteren in den oerden van Penitentien ghehieten, woenende in den huſinghen die *Gherit Boſſchaerts* plach te weezen, int zuut-eynde binnen Delft, doen cond allen luyden, ende belien mit dezen openen brief: dat in voerleden tyden ons ende onze convent den beſloten Suſteren des convents van ſinte *Aechten* binnen Delft voerſz: Na dat wy eerſt in Gode beghonden te vergaderen, menichſins troeſt ende onderſtant gheweeſt hebben, zy biſonderheden wel bewyſt hebben: Indien dat zy uut aenſien onſer armoede puurlyck om Gods willen: allegen ende al, ons ende onſen convent quyt ghelaten ende gheſconken hebben, die tweehondert ende tieſtich pont Hollants payements, die wy hem noch van den coep onſes huys daer wy nu in woenen ſculdich ghebleeven waaren, behouden dat wy, ende die naa ons inden huſinghe voornoemt wonen ſellen, den Suſteren van ſinte *Aechte* voerſz alle jaers uutreycken ende gheven zullen tot enen ewyghen pacht ſes loot ſulvers fyn ende ſwaar ghenoech van ghewichte of payement hoore waarde: die wy Miniſtra ende ghemeen convent voernoemt voer ons ende onſe naacomelinghen hebben gheloeft,

ende loven mit deſen openen brieve an den Suſteren van ſint *Aechten* voerſz ende haar naacomelingen, wel ende wittelyk te betalen alle jaar tot Alreheyligen dage: ghelyk dat in alre manieren die brieven die ſy ons daar van ghegeven hebben begrepen hebben en houden. Ende want voerſienighe inzettinghe, ende nauwe verbanden den goetwillighen niet en hinderen, ende den onwyzen dicwylen te ſtade comen. Soe hebben wy om Gods willen ende om allerhande dinghen voer ons ende onſe naacomelinghen te voerhoeden: ende om te vaſter ende een krachtiger minne twiſſen ons, ende onſen Suſteren van ſint *Aechten* voerſz: in thoecomende thyden althoes te blyven ons zelven die nu zyn, ende naamaals weezen zullen daar thoe verbonden, dat wy tot gheene thyden gheen Suſteren binnen onſe convent voernoemt aannemen, noch uut zetten en zullen. Dat is te verſtaan om yet ons alſoe lange als zy leven ſel, te blyven: of die wy eens naa onſen ghewoenten aanghenomen hebben, van ons ende vut onſen convent gheenreande ſaacken, welck zy zyn of wezen mochte uutzetten en zullen, ten zy by mede weten ende des convents of der gheenre dies van des meeſten deels des convents van ſinte *Aechten* voernoemt machtich zullen wezen. Mer wantet dicwylen gheſciet dat goedwillighen luden van ener ſaacke twierhande bevoelen hebben, hier om waar dat ſaacke dat die Suſteren van ſint *Aechten* voernoemt ende wy in 't aannemen ende uutſetten enigher Suſter als voerſz is alleens niet en gheveden, ſoe zullen wy, ende zy ons ghenoechelyck ende vredelycx laten ghenoghen daar in te doen by rade ende goedunken onzen Viſiteurs ende Miniſters ende haar Confeſſoers.

Voert

Voert want wy ende onſſen convents huyſinghe alre eerſt vuten convent van ſint *Aecht* voornoemt gheſproten is: zoe willen wy, ende het dunct ons wel redelyck te wezen, waar dat zaacke dat God verbieden moet, dat in eninghen thoecomende thyden wy of onſe convent voornoemt alſoe verwanden, dat wy ons ſceiden van ons ghemeen Capittel. Ende hem onſe Capittel voornoemt overmits onrelycke reglement, ons convents voorſz niet onderwinden en wilde, in of waart oock dat wy ons zo ongheeſtelyck hadden in onzen reglement, ende leven dat wy begonden te verſtroyen: ende die een Suſter van die ander verſcheiden woerden. Ende die huyſinghe ons convents voorſz alſoe een vierendeel jaars vander bewoninghe ons convents verwoeſt bleef, dat dan ſonder ons of ymant van onſen weghen enich thoezeggen daar in te hebben, die Suſteren van ſint *Aechten* voernoemt alinghe die huyſinghe ende erf ons convents voorſz weder na hem te trecken: ende zetten daar in een guedt convent van onſer oerden voorſz indien dat ſyſe crighen conden: of te minſten ander goedwilligh Maachden of Weduen, alſoe dat die huyſinghe altoes naa haren beſten wetenſcap tot den dienſt Gods gheſcict bleven. Om dat wy alle deze puncten vaſt ende gheheel menen te houden, zoe hebben wy in kenniſſe der waarheit, want wy zelve gheenen zeghel en hebben, om Gods wille ghebeden der Clerriſien ende Broederen onſer oerden voornoemt binnen Delft, dat zy dezen brief voor ons beſeghelt hebben, int jaar ons Heeren 1409. up ſinte Marcus des heyligen Evangeliſten avont, met haren ghemeen convents zegel.

Dit klooſter/ een zeer groot en treffelijk ge-

bouw / heeft op de Oude Delft geſtaan. Adrichomius bericht ons ook in zyn ongedrukt Kronijkje / dat het klooster van S. Barbara in 't jaar 1400. uyt dat van S. Agatha voortgeſproten is: en / na dat het eenigen tijd geen vaste plaats gehad had / in 't jaar 1401. door eene wedutwe met name Haſe Dirks, die de eerste Mater van 't klooster geweest is / en 'er met twee dochteren was ingetreden / gesticht is aan de Oude Delft / en met groote inkomsten begiftigt is. In 't jaar 1417. is 'er een kerk aan getimmert; en in 't jaar 1418. de opsluiting ingevoert.

Doch in 't jaar .... den derden Mey / is het afgebrandt; en niet zonder merkelijke onkosten hertimmert. De Andersgezinden / sedert dat zy hier meester geworden zijn / hebben 'er een Weeshuis van gemaakt.

De eerste beginzelen en de voortgang van dit klooster / mitsgaders de naamen van de Paters en Maters / of klooster-voogden en Voogdessen / staan in een ongedrukt boekje aangetekent: 't welk Hr. Jan Janszoon, de achtste Pater deszelven kloosters / met eigen handen geschreven heeft: Doch dat naderhand door Christiaan van Adrichem voltrokken is. En om dat de Heer Dirk Bleiswyk van dit boekje geene kennis gehad heeft / of ten minste daar van niet gewaagt / hebben wy dienstig gehad het alhier te laaten volgen.

Die eerſte oerſpronc ende beghinſel van dat Convent van ſinte Barbaren binnen Delft: alhier beſcreven mette handt van Mr. Jan Janſz. *Pater des zelve Convents.*

OMtrent dat jaer ons Heeren duſent drie hondert ende tachtich, als die devotie hier in Holland

lant ſeer verſlapt ende verlopen was, ſoe datter weynich Conventen in Hollant waren daermen eenich regiment hilt of reformatie, ſoe ſynder ſommighe devote maachden geweeſt binen Delf, die die gheeſt Gods haar harten beroert heeft tot een ofgheſceyde leven te leiden, ende want ſy niet en ſaghen hoe dat ſy dat ſoude moghen beghinnen, ſoe daer weynich Conventen waren binnen Hollant daermen eenighe reghel hilt of reformatie, ſoo ſyn ſy mit malcander overcomen, ende hebben mit den anderen ghehuurt een huis an die Gheerwech int Niewelant, ende was een houten huis, ende hebben daar by een ghewoont. Ende hebben huer titelike gueden int ghemeen ghebrocht, ende hebben gheleeft van hueren arbeit ſonder eyghen, ende in ghehoorſaamheit ſonder nochtans eenighe beloftenisſe te doen. Ende hebben verwillicht een guet eerbaar Heer ghehieten *Heer Jacob Jan*, ende hebben die vercoren tot een biechvaar, die ſeer naarſtich gheweeſt heeft om deſe maechden ten beſten te raden ende te leeren, ende heeftſe gheregeert thien jaren lanc, ende doen is hy wt devotien ghereyſt te Romen daer hy onder weech gheſtorven is.

Deſe *Jacob Jan*, overmits devotie die hi hadde tot deſe maachden, ſiende daghelix huer eerlike converſatie ende voertganc in doechden, eer dat hy wt ghereyſt is ſoo heeft hy ghenoit eenen ſyn neve een guet eerlic Prieſter ghenaemt *Meeſter Maarten Ghysbrechtzoon*, ende heeft hem ghebeden dat hy ſoude willen ſorch dreghen voor deſe ſcamele vergaringhe deſer doechtſamigher maechden, die dat oec ghedaan heeft ende heeftſe geregiert twintich jare lanc. Ende ſoe als hy vrientſcap had met een rike wedue

ghenaemt *Alyt Buſers*, heeft hy die mede daer toe ghebrocht dat ſy huer ſelven met heur dochter *Aecht* ghenoemt, ghevoecht heeft by deſe devote vergaringhe van maechden, ende want ſy ryck was heeft ſy wt huer eygen guet ghecoft een huis by die oude kerc, daer nu dat Convent van S. Aechten ſtaat, ende is daar ſelf een ſuſter geworden.

Soe iſt naemaals gheſciet datter een van deſe maachden is gheweeſt die niet wel en heef connen overcomen met die andere maachden, ſoe dat die ſelfde by raet ende wille van die viſiteerders dat doen ter tyt eerlike devote Prieſters waren, daar ſy hem onder ghegheven hadden, wt die verghaderinge van ſint Aechten gheſet wort. Deſe al waſt dat ſy wt deſe gheeſtelicke verghaderinghe gheſet wort, ſoe heeft zy nochtans altyts een eerlick ende gheeſtelic leven gheleit, mit den werken bewiſende dat hoer die gheeſt Gods niet verlaten en hadde. Ende heeft een huis ghehuert in dat Rietvelt, ende heeft aldaar tot hoer ghetoghen eenighe andere ſcamele ghoede vurighe maachden, dien ſy in die wech Gods met woorden ende werken gheſtuert ende gheleert heeft. Ende hebben Chriſtum in armoede nae ghevolght van eenre tafel levende int ghemeen van hoeren handen arbeit.

Ende hebben daar ghewoent anderhalf jaar.

Daar nae hebben ſy, om die kerc naarder te weſen, ghehuert dat huis van Bouwen Hart theghens die Nieuſtraet over an de oude Delf over dat H. Geeſt huisje, daar nu *Vrank Pieters* in woent, ende hebben daar ghewoent een jaar lanc. Ende hebben voor een Biechtvader ghehadt *Meeſter Maerten Ghybrechtszoon*, die ooc Biecht-

Biechtvader was van die ſuſteren van ſint Aechten. Deſe woende in die Papeſtraet, ende die ſuſteren die biechten hem binnen ſinen huiſe ende hilden ſteets daar oec huer capittel overmits ſynre ouderdom en crancheit, ende hy regierde de ſuſteren van ſinte Barbaren twee jaar lanc, hier en tuſchen, want die ſuſteren van ſinte Aechten ende ſinte Barbaren onder eenen Biechtvader ſtonden, hebben ſy veel converſatie met den anderen ghehadt, (ſoe dat die van ſint Aechten ſommighe van die bequaamſte perſonen van die vergaringhe van ſinte Barbaren ghewillicht ende tot hoer vergharinghe ghetoghen hebben, ende hebben ter plaatſe van dien weder eenich van hueren perſonen ſo bequaam niet weſende, ghevoecht onder die vergaderinghe van ſinte Barbaren, dat die van ſinte Barbaren niet wel ghenomen en hebben, ende ſyn clachtich gheweeſt an huer viſiteerders, doe dat ghemeen capittel hier te Delft lach: die om vrede tuſchen beyden te houden gheordineert hebben, dat die ſuſteren van ſint Aechten die als doe beſloten waren, hem voortan niet en ſouden vervorderen te nemen of ontfanghen eenighe perſoon wt eenighe onbeſloten vergaringhe als die ſuſteren van ſinte Barbaren doe noch waren, ende ſetten in die ſtatuiten dat men gheen perſoenen wt die onbeſloten huyſen in die beſloten huyſſen nemen en moſten.

Int jaar ons Heeren 1405. toe hebben die ſuſteren van ſinte Barbaren ghecoft van dat Convent van ſint Aechten die plaats daar ſy nu wonen om hondert Nobelen, daar of bevorwaart is, dat ſy ſouden wtreyken an eeuwighe ſtaande renten dat Convent van ſint Aechten een Nobel ſjaars, en noch oem Jacop acht pont Holl.

sjaars. Ende syn in dat jaar voernoemt op die plaats ghecomen ontrent Meye. Ende huer eerste Pater als voer ghesеit is, is geweest

Meester *Maerten Ghysbrechtsz.* ende regierden 2 jaar. Obijt Ao. 1410. ende leit begraven in de oude kerck, in onse Vrouwe capelle, voer onse Vrouwe outaar.

Ende was eer sy op dese plaats quamen, die tweede Priester was

Hr. *Claes Butsiel Dircksz.* ende regierde tot sinte Barbaren 7 jaar. Ende heeft naamaals gheregeert dat Convent van sint Aechten. Ende naa hem wort ghecoren den derde Pater

Hr. *Pieter Gherrytsz.* en regeerde ontrent 7 jaar. Dese was die tweede Rector van sint Heronymus dal binnen Delf, ende was overste Minister van der derde Oorden van S. Franciscus, dat eerst een simple vergaringhe gheweest was, ende naa dat dese Pater aldaar ghecoren was, soe had hy dat Convent ghebrocht onder die professie van den derden Regel van S. Franciscus, ende naamaals doemen screef 1418. nam hy an met die sommige van syn conventualen die oorden van sinte Augustyn ende syn Reguliers gheworden. Onder dese Pater is dat Convent van sinte Barbaren seer voert ghegaan, ende die eerste kerc is onder hem ghemaact ende ghewyt gheweest als men screef 1417 op sinte Benedictus dach, ende was doe Sondach mitvasten, ende die cormis wort gheleit des Sondaachs naa sinte Pieters dach *ad vincula.*

Ende ten selven jare ontrent een maant naa dat die kerc ghewyt was, te weten op sinte Marcus dach, soe hebben hem de susteren willichlic overghegeven ende hebben begheert besloten te wesen, dat alsoe oec ghesciet is int jaar daar

an

an volghende, te weten doe men ſcreef 1418. op ſint Jacops avont. Ende dit ſyn de namen van den ghenen die doe beſloten ſyn:

Haſe Moeder.
Alyt.
Heyltgen.
Matgen.
Jan Lysbet.
Geertruit Willem Gewyns.
Fitgen Barents.
Grietgen.
Katryn Dircs dr.
Willem Marguet.
Piette.
Rusjen.
Buete.
Oede.
Meyns.
Lysbet.
Aecht Phillips dr.
Maritge Gerryts Maerlans dr.
Beatris Bartholomees dr.

Deſe bleven buiten ſuſters:

Baelgen.
Betge Floris dr.
Coſteris.
Alyt Mathys dr.
Katryngen.

Deſe ſyn al te ſamen ten ſelven tyt beſloten by den eerbaren Heer Meeſter *Jan Galencoep* Doctoer in de Godheit. En des daachs daar an, te weten op ſint Jacops dach, ſoe heeft die Pater voern. Hr. *Pieter Gerritsz.* Prieſter van ſint Hieronymus ende van ſinte Barbaren, mit noch Hr. *Willem Clincart* Miniſter General van den derde Regel, ende mit noch meer ander derſelver reghel huer profeſſie ghedaan onder die reghel van ſinte Auguſtyn, en hebben anghenomen die oerden van die Regulieren in dat Convent van ſinte Hieronymus Dael binnen Delft. Naa dat deſe Heer *Pieter Gherritsz.* anghenomen had die oerden der Regulieren, heeft hy oec naarſtich gheweeſt om dat Convent van ſinte Barbaren mede daar tue te brenghen, mer want ſy hem daar gheen ghehoer in gheven en wilden, ſoe heeft hi oec dat regiment laten varen, ende heeft die

die ſuſteren laten varen. Ende ſy hebben doe een wyl tyts ſonder Pater ghebleven. Ende die tyt heeft Hr. *Claes Dircſz. Butſiel* alsdoe Pater tot ſint Aachten die ſuſteren van ſinte Barbaren in dat biechthoeren gheryft. Ende in dat eynde van den ſomer des jaars van 1420. is daar ghecomen den vierde Pater.

Hr. *Jan Golſt Claesſz.* ende regierde dat Convent 17. jaren. Deze Heer *Jan Claesſz. Golſt* was een broeder van ſint Hieronymus, ende was gheprofeſſyt onder de derde Reghel van ſinte Franciſcus, mer als die Miniſter Hr. *Pieter Gherrytſz.* voorn. met ſommighe anderen conventualen hem ghegheven hebben onder de oerden der Reguliers, ſoo en heeft hy daar in niet willen conſenteren, en heeft anghenomen dat regiment van ſinte Barbaren, overmits dat die mede onder den derden Reghel ghebleven waren, (daar nochtans Hr. *Pieter Gherrytſz.* Prior van den Regulieren niet wel toe gheſint en was, want hy heeft den ſelven ontboen weder thuis te comen, ende heeft hem ghenomen in teghenwoerdicheit van den overſten Prior Hr. *Willem Clincart* ende van dat heele Convent, ende heeft hem gheboden in preſentie van Notarius ende tuyghen, dat hy ſyn obediencie ſoude doen, daar dat hy gheantwoort heeft, dat hy beleet dat hy beloeft had teghen dat capittel of reghel der Regulieren niet te doen, mer dat ſyn meeninghe niet geweeſt en was hem daar duer eenichſins meer te beſwaren dan hy beſwaart was, mer dat hy hem ſelven noch hielt voer een broeder der derden Regele van ſinte Franciſcus, en is alzoe ghebleven, en dit gheſciede den neghenſten dach van November Anno 1420.)

Deſe Hr. *Jan Claesſz. Golſt* en was die beſte ſan-

ſangher niet, mer hy had redelike gracie van preken, en als hy gheregiert had ontrent 17. jaar, is hy verlaten van ſyn dienſt, ontrent Auguſtus, ende heeft daar naa noch gheleeft zeven jaren, ende want die Reguliers gheſceit waren wt dat Convent van ſint Hieronymus, ende hadden huer Convent begrepen te Sion, ſoo is hy daar mede ghethoghen, en is daar gheſtorven en begraven doemen ſcreef 1444.

Naa dat deſen verlaten was, ſoo is ghecomen den eerſten Auguſti Ann. 1437. de vyfſte Prieſter

Mr. *Jan Say Dirc Aemſz*, en heeft one Convent gheregiert 29. jaar. Deſen is inghe-leit op ſinte Pieters dach *ad Vincula*, ende was een guet gheleert man, die zeer naarſtich was om die gheeſtelicheit voor te ſtaan, ende wort gheconfirmeert by Hr. *Thiman Braem* generaal vanden oerden, ende deſe Mr. *Jan* is gheſtorven den 3. Juny int jaar 1466. ende liet ons al zyn tytelicke haef, ende leit alhier begraven voort hoochautaar in onſe kerke.

Ende nae hem is ghecomen die ſeſte Pater Mr. *Willem Claesſz. van der Goude*, ende regierde 3. jaar, ende heeft dat huis weder verlaten des daachs naa ſinte Bonifacius Ann. 1469. (ende dat Convent heeft gheweeſt ſonder Pater tot des daachs naa ſinte Margrieten. Want die ſuſteren hadden ghecoren tot een Pater een genaamt Hr. *Cornelis* die bi hem wonachtich was, dat noch een jonc man was, mer die Viſiteerders angemerct ſyn joncheit en hebben hem niet willen confirmeren, die ſuſteren des niet teghenſtaande hebben hem willen houden, zegghende datmen een doechtſamen man overmits ſyn joncheit niet en behoerde te verſetten,

ten, ſoe dat ſy die reys niet en hebben connen vereenighen, mer ten leſten ſyn ſy noch gheaccordeert) en hebben ghenomen tot den ſevenſten Pater

Hr. *Walich Pietersſz van Oeſtrop*, ende regierde ontrent 46. jaar, deſen is daar ghebrocht op die ſceyding der Apoſtelen dach Anno 1469. ende was een conventuaal van ſint Hieronymus binnen Delf. Ende heeft regiert totten jaere 1515. toe, ende is doen gheſtorven ende leit begraven in S. Hieronymus.

Mr. *Jan Jansſz van Delft*, is Paſtoor geworden Anno 1515. ende is ongeleit op Arſenius dach den 19. July, out weſende 44. jaar, ende heeft geregeert 28. jaaren lang, ende is geſtorven op den 27. April Anno 1543. out weſende 72. jaaren, ende was een zeer goodsvruchtich man, en liet het Convent alle ſyn tytelick goet.

Mr. *Michiel Doenſz van Delft*, is Pater geworden ende ingeleit Anno 1544. op den 13 Decembris op S. Nicaſius dach, en was out 32 jaaren, ende heeft geregeert 21 jaaren, ende ſtarf Anno 1565. den 13. Auguſti, out weſende 53. jaaren.

Hr. *Chriſtiaen Adriaensſz. Cruys van Delft*, is Pater geworden ende ingeleit Anno 1565. op den 25 Auguſti, out weſende 32 jaaren, ende worden ingeleit by broeder *Willem van Horſſen* Generaal van de derde oorden, en Mr. *Cornelis Muys* Pater van S. Aechten.

Maters van ſinte Barbaren Convent binnen Delft:

Haſe Dirck Jan Ramsſz Weduwe, die eerſte fundatrix met haar 2. kinderen, is Anno 1405. gecoren die eerſte Mater ende miniſtra van ſinte Bar-

Barbaren Convent, ende heeft geregeert 24. jaare, ende is geſtorven A. 1429. op den 7. Auguſti, en leit begraven in onſe kerck opt choer beneden voor't hooch outaar.

Jan Lysbet Yewyns dr. is gecoren die 2. Mater, int jaar 1429.

Willem Margriet Philips dr. is geweeſt die 3. Mater.

Wouter Aechte Jans dr. is geweeſt die 4. Mater, en is geſtorven int jaar 1487.

Jef Phillips dr. is gecoren die 5. Mater, Anno 1487. ende heeft geregeert 18. jaaren, ende is geſtorven int jaar 1505.

Neelge Egberts dr. is gecoren die 6. Mater A. 1505. out weſende 37. jaaren, ende heeft geregeert 36. jaaren, ende is geſtorven Anno 1541. op den 18. January out weſende 73. jaaren.

Ida Jans dr. vande Graef, is gecoren die 7. Mater Anno 1541. out weſende 47. jaaren, ende heeft geregeert 33. jaar, en heeft overmits haar ouderdom ende gebreckelickheit het officy verlaten Anno 1554. ende is geſtorven op den 7. Mey Anno 1577. out weſende 77. jaaren.

Martina Yemans dr. van Bommene, is gecoren die 8. Mater Anno 1564. op ſint Jans geborten-dach, ende heeft geregeert 6. jaaren.

Anna Arents dr. van Tongeren, is gecoren die 9. Mater Anno 1570. donderdaachs int octaaf van Pynſter, out weſende 37. jaaren, en de heeft geregeert 2 jaaren, en de is geſtorven van de peſt.

Agniet Arent Buys dr. van Dordrecht, is gecoren die 10. Mater Anno 1572. op ten dach van onſe Vrouwe in de Snee den 5. Auguſti, out weſende 44. jaaren, en heeft geregeert . . jaaren.

Chri-

Christianus * Crucius Adrichomius, of op zijn Nederduitsch / Christiaan Kruik van Adrichom, een Delvenaar / en geboren op S. Valentinus dag in 't jaar 1533 / was de zoon van Adriaan Klaasz. een vroom en deugdelijk man / en die ten uterste gehecht was aan den katolijken godsdienst. Tot oudoom / van moeders zijde / heeft hy gehad den beruchten Martinus Dorpius, Hoogleeraar der Godkunde te Loven. Van Adrichom is Priester gewijdt op den 7. van Maart 1566; en wierd na de dood van Michiel Doensz. tot Overste van S. Barbaraas klooster aangestelt. Hy leefde in groote gemeenschap met Cornelius Musius; en stond zeer diep in de gunst van Maximiliaan Markgraaf van Ter-Veer; die hem al boertende plagt te noemen Barbaraas Vader. Hy wierd in de eerste geloofsbevoerten bedreeven; en heeft zijn leven ten deele te Mechelen / ten deele te Utrecht en te Keulen / overbragt: en heeft zich doorgaans Christianus Crucius laaten noemen. Op dien naam van Crucius heeft hy in 't licht gegeven het Leven van Jesus Christus, uyt de vier Evangelisten beknoptelijk t' zamen gesteld. Achter aan dat werkje staat eene Graatzi over de Christelijke zaligheit; dewelke hy in een algemeen Kapittel van 't jaar 1570. had uytgesproken.

Te Keulen woonende heeft hy zijnen tijd gesleeten met de overblijfzelen van de stad Jerusalem en van de gansche oudheit te onderzoeken. In dat onderzoeken en omwroeten is hy met groote oplettendheit en nauwkeurigheit te werk gegaan; behalven dat Berosus, Manethon; en diergelijke luiden / die door Annius

* Valer. Andreas Bibliot. Belg.

Vi-

Viterbienſis uytgegeeven zijn en vooz verdichte Schzijvers gehouden wozden / ſomwijlen al te veel ingang by hem binden. Dus heeft hy geſchzeeven † het Toneel des heiligen Lands, en 't zelve met nieuwe landkaarten opgeheldert. Dit werk is na Van Adrichoms dood in blads gzoote uytgekomen; zijnde te Keulen in 't jaar 1593. en 1600. gedzukt by Aarnout van der Myl. Twee-en-byftig jaaren oud gewozden / en dertich jaaren vooz 't geloobe in ballingſchap gezwozben hebbende / heeft hy op den 20. Juny 1585. de wet der nature te Keulen voldaan; en is in 't klooſter Nazareth / dat hy eenigen tijd als Pater geregeert had / begzaven. Daar is naderhand t'zijner eere het volgende gzafſchzift opgeſtelt:

Ter Gedagteniſſe van den eerw. en geleerden Heer *Chriſtiaan van Adrichom*, van Delft, Klooſtervoogd van S. Barbaraas konvent te Delft.

Hy ſtierf den 20. Juny, in 't jaar 1585. in het 52. jaar zijns levens, hebbende voor 't geloof dertien jaren lang in ballingſchap geleeft.

Wy hebben onder ons berufteu zijne Sermoenen; die by geleerd zijn / en verdienen zouden op de dzukpers geleit te wozden.

Wanneer Adrichom noch het ampt van Nonne-pater te Delft bediende / heeft Pius V. het zoogenoemde Kapittel van Utrecht afgeſchaft. Het wierd aldus genoemt / om dat de klooſters / tot dat Kapittel of die vergadering behoorende / en dooz een onderlingen band vereenigt / gelegen waren onder het Stift van Utrecht. Verſcheide konventen hebben het hooft onder de

† Theatrum Terræ S.

Wederſtand van de Nonnen tegen het afſchaffen van 't Kapittel van Utrecht.

geweldenary gebogen: maar anderen hebben vzy dapper vooz hunne vzydommen in de weer geſtaan. De Nonnen van S. Barbaraas konvent/ onder de aanboeringe van den kloosterboogd Adrichomius, een dapper voozſtander van 't gemelde Kapittel en die wel eer Definitor van 't zelve geweeſt was/ hebben vooz al uytgemunt.

Daar op wozden de gemelde Nonnen / zoo wel als de Pater zelf/ dooz den Biechtvader van den Hartog van Alba/ en dooz andere Monniklken/ des Biechtvaders trawanten/ op eene onbeſchoſte wijze bejegent; tot zoo verre dat ze dzeigden den ban tegen den Pater uyt te blixemen/ en hem in den kerker op te ſluiten. Dat meer is/ het ganſche konvent wierd tegen de wetten van 't Evangeli aan/ en zonder voozafgaande vermaningen/ in den ban gedaan. De Monniklken zelf bekenden de onwettigheit van dezen handel: en des niettegenſtaande dwongen zy de Zuſteren / als of ze ſchuldig waren / de ontſlaging te verzoeken. En als ze zulks al gedaan hadden / wierden zy evenwel van dezelfde Monniklken / onder het lichten van den romer / vooz wederſpannigen uytgemaakt. Echter had 'er dit klooſter / en menig ander klooſter in Holland / wel by geſtaan / dat het zich aan de inzettingen of ozdonantzien van 't zoogenoemde Kapittel van Utrecht gehouden had. De gemelde inzettingen / met Van Adrichoms eige hand geſchzeven / heb ik onder my berusten.

Onder de heilzame ozdonantzien verdienen de volgende in acht genomen te wozden.

Het is beſloten dat de Minnebroeders niet vermogen de biecht der zuſteren te hooren; nochte voor haar te preeken; nochte voor de tralien

lien met de zuſteren te ſpreeken; als in de tegenwoordigheit van eene of twee zuſteren, die door de Overſten daar by geſtelt zullen worden

De Kloosterbezoekers zullen in alle konventen onderzoek doen naar de boeken en geſchriften van *Luther*, en diergelijke.

Het is door 't algemeen Kapittel vaſtgeſloten dat geen Pater eenige zuſter, 't zy het een opgeſlote zuſter is of niet, in zyn huis aan zyne tafel zal laaten koomen om daar te eeten, of haar te vermaaken: 't welk zal dienen om grooter gevaar te vermyden.

Ook is de oude ordonantzie vernieuwt, dat het Boek der Gezangen, de Bybel, en zelfs het Nieuwe Teſtament, die zedert eenige jaaren gedrukt zyn, achtervolgens het Keizerlijk bevél niet gedrukt, en in de konventen der zuſteren niet bewaart zullen worden.

Wy laaten hier ook volgen de lijſt van de goederen / dewelke S. Barbaraas konvent bezeeten heeft:

Goederen van S. Barbaraas konvent.

In *Maeslandt* aan verſcheyde parceelen 70 mergen 1. hont, brengen jaarlyks op, guldens van 40 grooten,	382	-	0
In *Poortlant* 24 mergen,	88	-	0
In de *Ketel* 45. mergen,	225	-	0
In *Vlaerdinger-Ambacht* 23 mergen 6 hont,	80	-	5
In *Oud Matenes* 13½ mergen,	75	-	0
In *Ryswyck* 17½ mergen,	105	-	4
In *Schiedams-Ambacht* 2½ mergen,	14	-	0
In *Ouwerſchie* 17½ mergen,	80	-	0
In *Schyeveen* 4 mergen 2 hont,	8	-	10
Op de *Schie* 12 mergen 16 hont,	108	-	0
In *Monſter* 4 mergen,	20	-	0

In *Wateringen* 3 mergen, . 12 - 6
In de *Ryswykerhoek* 20 mergen, 2 hont, . . . 120 - 0
In de *Lier* 8 mergen, . . 54 - 0
In *Schipluyde* 2 mergen, . 12 - 0
In *Schoonderloo* 3 mergen 2 hont, 9 - 0

In 't jaar 1570. trok dit konvent uyt andere goederen noch daarenboven 126 - 2. Hollandsche munt.

In 't jaar 1557. is bevonden dat de algemeene reteninge van S. Barbaraas konvent jaarlijks bedroeg 2138 - 16 - 2. de gulden op 40. Vlaamsche grooten gerekent.

Hier mag ook wel geplaast worden een smeekschrift in de Nederduitsche tale opgesteld/ en door de Mater en het konvent van S. Barbara aan de Heeren Staten overgeleverd in 't jaar 1575. om een jarelijks onderhoud te verzoeken:

Aen den Staten van Hollant.

Smeekschriften door S. Barbaraas konvent aan de Staaten overgelevert.

Gheven in alder onderdanicheyt ende reverentie te kennen, de eertyts Mater ende gemeene conventualen Ste. *Barbaren* convent binnen Delft, hoe dat zy int beghinzel van 't jaar 73. den staat van alle landen ende andere goederen van 't zelve convent getrouwelyk, ende zonder eenige achter te houden, overgelevert hebben gehad in handen van den Commissariissen van de Reeckeningen, dewelcke alsdoen bevindende dezelve zeer sober ende kleyn te wezen tegens de menichte van de personen die daar wt waaren te alimenteren, haar eerst toeghelaten ende geconsenteert hebben, by provisie te moegen innen ende onfangen de lantpachten ende andere jaarlicxe incomen van dien verschenen tot *Petri ad Cathedram* 74 *stilo communi*, ende daar naa van gelyc-

gelycken mede de incomen van de navolghende jaaren verſchenen tot *Petri ad Cathedram* 74. *ſtilo communi :* omme haar-luyden daar mede te alimenteren ende onderhouden, ende voorts 's convents ſchulden, die niet weynich en waren, te betalen. Dis nu zoo dat 's conventslanden meeſt al gelegen ſyn ontrent Schiedam, de Ketel, Vlaardinge ende Maaſlant, waar van overmits de groote deſolatie ende verſtroyinge nu over de twee jaaren aldaar geweeſt zynde, ſy Supplianten tot noch toe qualick een penning hebben weten t'ontfangen, ende hoe langer hoe minder noch van te verwachten ſtaat. Ende die landen die 't convent ontrent der ſtede van Delft heeft leggen (daar mede zy alleenlick haar tot noch toe hebben moeten behelpen,) in den voorleden jaare 75. van diverſche Burgers van Delft beleent ende geexpignoreert zyn. Oock mede de renten haar ſprekende opte ſtede van Delft niet betaalt en werden. Ende alſoe zy Supplianten noch zeer veele in getale zyn, wezende tvierendeel al oude ende impotente perſonen die haar tot noch toe in aldereerbaarheyt, ſtillicheyt ende obedientie, onder tgouvernement van zyne Excellentie gedragen hebben, haar mit geſtadigen ſwaaren arbeyt ende int ſweet haares aanſichts zeer ſoberlik onderhoudende, ende boven dien niet als ſcherp bier ofte dunne bier drinkende, die welke men niet en behoort van honger te laten verſmachten, twelk immers geſchapen is te geſchieden, indien by u myn Heeren daar inne niet verſien en wort : Soe keren zy Supplianten haar aan uwe moghende E. ootmoedelyk biddende dat deſelve uwe moegende E. compaſſie ende mede duldicheyt hebbende met haar arme deſolate Supplianten, haer elcx zoude willen toevoegen

ende decerneren een jaarlix onderhout ende alimentatie haar leven lanck geduerende, gelyk meeſt alle conventualen ende andere conventen gedaan is, ten welken fyne zy alle haar conventualen namen geſpeficeert hier aangehangen hebben. Ende ordonneren Corn. Franchoys van Bodegem Rentmr. van alle de conventen binnen ende ontrent der ſtede van Delft gelegen, haarluyder wt alſulke goeden als myn E. Heeren daar toe ſullen vinden van nu voort aan tſelve onderhout wtreyken ende betalen: zullen zy arme Supplianten wederomme bidden voort twelvaart van de gemeene zaaken ende van u Edele mogende Heeren. Op te marge ſtont geſchreven, de Staten sLants van Hollant committeren ende auctorizeren die Burgermeeſters ende Regeerders der ſtede Delft den Supplianten elx jaarlix alimentatie naar de qualiteyten van den perſoenen zoe van jaren als impotentie toe te leggen zulx zy bevinden zullen te behooren; innegaande Mey daage 1575. leſtleden, ende dat vuyten incomen vanden goederen van den zelve convente, welverſtaande dat eerſt ende alvooren affgetogen ſullen worden alle laſten ende renten daar op ſtaande. Ordonneren den Rentmr. vanden voorſz. convente Cornelis Franchoys van Bodegem de betalingen an den Supplianten reſpectivelyk te doene op ſulke termynen ende inder voegen de voorſz. Burgermeeſters ende regeerders van Delft ordonneren zullen. Ende mits brengende hemlieden ordonnantien ofte auctentyk ende op alle betalingen behoorlyke recepiſſe zal vuytgeven, den Reekenmr. gepaſſeert worden. Gedaan tot Rotterdam den 17. January 1576. naar gemeen ſcryven. Ter ordonnancien van zijnder Excellentie ende Staten, neffens hem gecommitteert. A. GENIEFS.

Naderhand hebben zy een tweede ſmeekſchrift over dezelfde zake ingelevert:

Aen die Edele, wyſe, vermogende Heeren, men Heeren vande Staten des lants van Hollant.

Gheven in alle reverentie te kennen de Mater ende gemeene Conventualen van S. *Barbaren* binnen der ſtede van Delft, hoe dat geleden ontrent drie jaaren ſy Supplianten aan u men Heeren van de Staten des lants Hollant verſocht hebben behoerlycke alimentatie naa den ſtaat ende quantiteyten van des convents goeden ende incomſten die den Supplianten getrouwelycke overgelevert hebben, ende hadden den Supplianten door Apoſtille vercregen dat den Burgemeeſters des voorn. ſtede den ſelfden Supplianten elcx naar haar ouderdom ende impotentie ſouden toeleggen, ordinerende Cornelis Franchois van Bodegem Rentemeeſter de ſelfde geordineerde alimentatie te betaalen, die inneganck hebben ſoude te Mey anno 75. ſulcx hier by Copie blyckend is hier aangehecht. Maar den voorn. Burgemeeſters den voorſz Requeſte ende Apoſtille ontfangen ende geſien hebbende, hebben daar mede den Supplianten gerenvoyeert aan Cornelis Franchois voorn. die den ſelfde Requeſte metten Supplianten onder men Heeren vande Finantie gebrocht hebben, omme in de voorſz ſaacke te ordineeren ende te reſolveren naar behooren, alwaar het originaal van deſe Requeſte beruſtenden ende gebleven is. Maar wat ſollicitatie ende vertoef den Supplianten doende zyn, ende hebben tot noch toe tot eyntelyck antwoort ende alimentatie niet kennen geraacken, wtgeſondert dat hen Supplianten by u men Heeren altemet eenige Somme van penningen toegeleyt

daar van zy, ende voort van den arbeyt haarlieder handen tot noch toe ſoberlyck in eerbare armoede geleeft hebben. Maar overmits dat veel vande Supplianten door ouderdom ende gebreckelyckheyt voort aan met ſpinnen niet veel en kennen winnen, ende dat ſommige van haar jonge conventualen gehilict zyn, ende datter noch veel nu van henlieden begheeren te ſcheyden, ende garen weten ſouden wat een yegelycke van henlieden vande Rentmeeſter zouden mogen eyſſchen ende ontfangen, ende oock want zy Supplianten althans met veel ſchulden belaſt zyn, alſulex dat zy nu in de wterſte noot ende deſolaatheyt zyn, ende niet langer en weten te maaken, ſo iſt dat ſy alsnoch wederom oetmoedelyck verſoecken aan u men Heeren, dattet u believe te ordineren ende haar toe te leggen behoorlycke alimentatie, eenen yegelyck van hem Supplianten naar haarder ouderdom, impotentie, ende gebreekelykheyt, ſulex als altans by u men Heeren allen anderen Conventen gedaan is, ende datter u mede believen te ordineren Maartyn Henricx ende als Rentemeeſter, dat hy den voorſz Supplianten de penningen die tot haar alimentatie toegeleyt zullen worden, een yegelyck van lieden wil betaalen alle vierendel jaars op dat zy daar of mogen leven, ende dat zy door honger, armoede ende gebreck niet en vergaan, 't welcke altans geſchapen is te geſchieden, ten zy dat by men Heeren der inne verſien en wort. Dit doende &c.

De Staten van Hollandt hebben geauthoriſeert ende authoriſeren by dezen den Burgermeeſters ende Regeerders der ſtadt Delft omme te procederen tot begrotinge vande alimentatien der conventualen Supplianten alhier, naar d'incomp-

ſte

ſte van de goederen des Convents in dezen geroert, ten eynde tzelve geſien op 't verſouk van den Supplianten voorſz, ende op de voorn. begrotinge by den Staten voorn. eyntelick gediſponeert mach worden als naar behoren. Ghedaan in den Haghe den 19 Mey 1579. enz.

Burgermeeſteren en de Regierders der ſtede van Delft hun geinformeert hebbende op den ouderdom, impotentie en de gebreklicheit van vele van de Supplianten, in deſen geroert, dunct onder correctie dat uwer S. de ghene die gepaſſeert zyn de vyftich jaren, weſende tot twaalff in getale, die niet ſonderlings en weten te winnen, tot alimentatien behoirt toe te leggen jaarlicx de Somme van thien ponden Vlaams, ende de anderen beneden de vyftich jaren, wtghenomen eene Lysbeth Claasdochter, Neeltge Cornelis dochter, ende Ariaen Cornelis dochter, die welcke naar advenant van haar Renten, die zy naa haar genomen hebben, zoo veel min behoirt te genieten, ſeven gelycke ponden, Actum den 25. Juny 1579.

Die Staten van Hollant ordonneren ende bevelen by dezen Maarten Heynricks Rentmeeſter van de goederen van den convente van ſinte *Barbaren* tot Delft, jaarlicx vuyt te reyken ende te betaalen vuyt d'incompſten der zelver convente alle die conventualen van dien tegenwoordich noch in 't leven zynde, ende die haarlieden vyftich jaaren gepaſſeert zyn, zynde twaalff in getaale, elcx de Somme van thien ponden Vlaams, ende den anderen conventualen die beneden de vyftich jaaren zyn, elcx gelycke ſeven ponden grooten Vlaams; mits den ſelven deducerende ende affcortende alſulke Renten als zy naar hun genomen zullen mogen hebben.

Ende mits overbrengende voor d' eerſte reyſe Copie autentyke van dezen, ende t'elcker reyſe behoirlyke Recepiſſe van de zelve conventualen zal tzelve den voorſz Rentmeeſter in rekeninge gepaſſeert ende geleden worden als naar behoiren, neffens ingaande dato dezer. Ghedaan in den Haghe den 27. Juny Anno 1579.

Kapellaanen van S. Barbaraas *konvent.*

1543. Jan Janſz. **overleeden.**
1560. Marcus de Graaf.
1565. Lambert Varich.
1578. Joannes Campanus.

Begynhof. **Behalven de gemelde konventen is te Delft al van ouds een Begijnhof geweeſt. Onder de Begijnen / die daar gewoont hebben / heeft in heiligheit van leven uytgeſcheenen** Geertruid van Oolten, **te Doozburg geboren: van dewelke in 't eerſte deel van 't Latijnſche** Batavia * Sacra **wijdloopig is gehandelt.**

De kerk van 't Begijnhof is over langen tijd weggeraakt: maar 't Hof zelf is noch in wezen; en plagt doozgaans van klopjes / of ten minſte van Katolijke perſoonen / bewoont te wozden. (1)

Daarenboven heeft de ſtad Delft met verſcheide kapellen of mindere kerkjes gepzonkt onder anderen heeft 'er eene S. Kornelis **kapel op de Buiten-Waterſloot geſtaan; dewelke by by den den Heer** † Van Bleiswyk **beſchzeven wozd.**

* Pag. 183. 184. † Pag. 296.

AAN-

AANTEKENING.

1. De Heer Bleiswyk zeit in zijne beſchryvinge van [a] Delft dat *de brieven en papieren van dit* Begynhof, *mits den oorlog en de veranderingen van tyden, gedolven en in de aarde begraven zijnde, ganſchelijk vergaan en onleesbaar geworden zyn, enz.* Echter zyn ons door den Eerw. Heer *Matthias Ooſterling* verſcheide oude papieren, raakende dit Begynhof, ter hand geſtelt; waar in veele omſtandigheden, zoo omtrent het Begynhof zelf als omtrent de Begynen, gevonden worden.

Voor eerſt blykt uyt een oud boekje, op francyn geſchreeven, dat de Patroon van dit Begynhof geweeſt is de H. *Johannes* Evangeliſt, wiens beeltenis voor de Begynhofs-poort van ouds geſtaan heeft, en noch tegenwoordig ſtaat. Hy ſtaat daar afgebeeld, als zittende in Patmos, en met verſcheide dieren omringd, zoo dat de Heer *Bleiswyk* verkeerdelijk giſt van een S. *Antonius* temtatie daar geſtaan te hebben.

Wat de kerk belangt; *Bleiswyk* bewyſt uyt oude kaarten dat 'er op 't eerſte vak een kerk met een redelijken toren plagt te ſtaan; en dat het tweede vak voor 't kerkhof diende. Hy heeft ook ergens gelezen dat 'er noch geen kerk ſtond in 't jaar 1358. In 't gemelde handſchrift ſtaat voor eerſt dat het Begynhof drie Bewaarſters (of Regeeſters) had; dewelke doorgaans alle jaaren verandert wierden, en daar opgeteld ſtaan van 't jaar 1500. tot 1567: Dan zien wy in 't zelfde handſchrift dat 'er op dien tyd een kerk ſtond, dewelke al vry deftig en fraay, en daar by redelijk groot, is geweeſt. Want voor eerſt was 'er een ſchoon koor, met een hoofd-outaar voorzien, daar een H. Kruysbeeld op ſtond. Dan had de kerk noch acht of negen outaaren; altemaal vercierd met goude en zilvere outaarcieraaden; als *Remonſtrantzien*, *Hoſtidoozen*, *Wierooksvaten*, *zilvere kandelaaren* en ander outaargereedſchap; zoo als uyt de menigvuldige teſtamenten blijkt; waar by aan die outaaren eenige legaaten beſprooken wierden.

Dan was 'er een outaar van S. *Catharina*.

Een outaar van de 7. Ween; met een koſtelijk beeld van de 7. Ween.

[a] p. 314.

Een

Een outaar van de 7 Blijdſchappen onzer L. Vrouwe, met een ſchoonbeeld boven op.

Een outaar van S. *Jeroen.*

Een van 't H. Kruys.

Het Noot-outaar of van de Noot Gods.

Een outaar van den H. *Martinus.*

De koſtelijke beelden gaven geen kleine luiſter aan de kerk; die altemaal, zoo als uyt het zelfde handſchrift blijkt, met goude en zilvere cieraaden opgeſchikt waren. Voor eerſt ſtond 'er achter het hoofd-outaar, in 't koor, een beeld van *Chriſtus*, die zijn kruys op zijne ſchouderen gelaeden had.

Tegen over het hoofd-outaar ſtond een beeld van O. L. Vrouw.

Dan was 'er een beeld van S. *Anna*, een van S. *Jan* den patroon: een van *Maria Magdalena.* Dit laatſte heeft miſſchien op een outaar van de H. *Magdalena* geſtaan: want daar worden veele vereeringen vermeld, dewelke aan 't Tabernakel van de H. *Magdalena* gedaan wierden.

Dan was 'er een beeld van S. *Rochus*, een van S. *Paulus*; een van O. L. Vrouw in de Zonne; dat is met een Zonne omvangen. Dit laatſte was deftig opgeſchikt, als met een zilvere kroon, enz.

Een beeld van den Nood Gods, ook koſtelijk vercierd: een beeld van S. *Adrianus*: een van S. *Job*: een van S. *Leonardus*: een van S. *Pieter*: een van S. *Elizabet*: een van S. *Agatha*: een van S. *Brandarius*: een van S. *Jacobus*: een van S. *Lambertus.*

In de zoogenaamde Gerfkamer was een koſtelijk beeld van den gekruyſten *Chriſtus.*

Niet alleen was de kerk van binnen zoo vercierd; maar pronkte niet minder van buiten. Voor in de gevel ſtond een Kruys beeld: bezyden de kerk ſtond een beeld van *Chriſtus*, zittende op een kouden ſteen, zoo ſpreekt het handſchrift; aan 't welke veele legaaten beſproken zijn. Noch ſtond 'er een beeld van den kruysdragenden *Chriſtus.*

Noch ſtond'er een Lieve Vrouwen beeld op de Graat, zoo ſtaat 'er in het handſchrift, een kruysbeeld op de Graat; een S. *Jans* beeld op de Graat. Dan was 'er in de kerk een koſtelijken Epiſtel, met Engelen vercierd; aan 't welke veel zilverwerk vereert is. Noch een zilveren beeld van ons L. Vrouw. Bin-

Binnen de kerk ſtond een koſtelijk H. Graf: dan was 'er een gilde van 't H. Sakrament; 't welk weekelijks met een lof wierd geviert.

Eindelijk ſtond 'er by de kerk een zoogenoemd konventhuis.

Dewijl de lijſt van de Bewaarſters des Begynhofs, dewelke daar van het jaar 1500. tot 1567. uytgedrukt ſtaan, al te lang zoude vallen; en datze niet anders genoemt worden als by voorbeeld, *Tryntje Pieters*, *Mary Jans*, *Neeltje Gerrits*, *enz.* zullen wy dezelve overſlaan. Alleenlijk dient aangemerkt dat op ieder jaar aangetekend ſtaan de teſtamenten en giften; dewelke tot onderhoud van de kerk, outaaren, kerkgewaaden, enz. gemaakt zyn. Ik vinde daar jaaren, op dewelke 50, 100, 200, 300, ja 400 guldens, ten voorſchreven einde by uyterſten wille zyn beſproken.

Het blijkt uyt het zelfde handſchrift dat 'er meer als een Prieſter op 't Begynhof was.

Hier nevens een oude brief, behelzende het akkoord of de ordonantzie; volgens dewelke de Overſte Prieſter, of de Beſtierder van 't Begynhof, gehouden was zijnen dienſt waar te neemen.

DEſe nagheſcreven punten begheren onſe Bewaerſteren mit haer ghemeen Suſteren op onſe Overſte Prieſter die den Hof dienen ſel. Item alle Godlike dienſte te doen na goeder ghewoente des Hoves. Alle heilighe daghen Metten te leſen ende te ſes uren Miſſe te leſen. Item noch ſelmen Metten leſen op enyghe ander heilighe daghen. Als Blaſius, Anthonius, Jheronimus ende ſinte Aechte, ende ſommighe anderheilighe Maechden na ouder ghewoente. Item om den anderden heilighen dach te preken als die eerſte Miſſe uyt is des ochtens. Ende om den anderden dach in die vaſten te preken die Epiſtel ende Ewangely. Item alsmen Memori hout des avonts vygeli ende des anders daghs Miſſe. Item alle daech Veſper en Compleet. Item des wercke daghes maendaghes, woendaghes, vrydaghes Miſſe te leſen. Item noch ſo ſel onſe Overſte Prieſter preken dat Avontmael des avonts, en des nachts die Paſſi, of te doen preken. Ende dit ſel hi doen om dat anderde jaer.

Item

Item hi ſel ſelver preken die vier prinſepale Hoechtiden ende op onſe Kermis dach, al en waert ſyn boert niet. Item hoerre alre biechte te horen in ſieckten of gheſont als dat den tyt ſel eyſſen in onſe kerc alſt Hoechtyt is ende tot allen anderen tiden alsmen begeert. Ende mit den heilighen Sacrament ende mitten heilighe Oly ſel hi alleen wtgaen tot den ſieken als den tyt ſel eyſſen, ende te abſolveren ende penitenti te ſetten. Item na onſe oude ghewoente te beſorgen die Sanghers elx in ſynre tyt, ende die ten eten te hebben na onſe ghewoenten. Item als hi deſe voerſcreven dienſte niet en vermach ſelf te doen, overmits ſieckten of ſeerten, of redelike ſaken, ſo en ſel hi daer nyement in ſetten, dan bi guetduncken der Bewaerſteren mit haer mede Suſteren. Item voert ſo iſt onſe begheren dat hi hem ſympel wil houden in ſyn habyt na onſe oude goede ghewoonte, als gheen nyeue ſnee van cledinghe te draghen, noch gheen wtwendighe voerage, mar een lammeren voer of hi wil. Item ſo iſt noch onſe begheren van die Bewaerſteren als dat hi altyt ſel houden een joncwyf die hem ſyn huys ende ſyn tuyn regieren ſel, ende een cleerc of hy wil.

Ik vinde maar de volgende Prieſters, als Vaders van 't Begynhof of Begynen-*paters*, vermeld:

1530. Heer *Dirk Daemſz.*
1535. Heer *Jakob Johanſz.*
1559. Heer *Adriaan Martynſz.*

Dat dit Begynhof zoo wel voorzien is geweeſt van inkomſten als de kerk zelf, blijkt uyt de volgende lijſt van inkomſten, die het jaarlijks trok: en dewelke in die geldelooze tijden al zeer aanzienlijk waren,

In 't jaar 1572. den 17. September, hebben de Bewaarſters van 't Begynhof aan de Heeren Burgemeeſteren overgegeven een kisje met dit onderſtaande zilverwerk:* een zilvere Tabernakel: een groote zilvere Hoſtie doos, of Ciborie met een cronement, een Tabernakel. Noch een kleine zilvere vergulde Ciborie met een glas daar voor. Een zilvere Wierooksvat. Een zilvere Kroon van onze L. Vrouw van de 7. ween. Een zilvere Vyftig of Rozekrans, wegende een pont. *Land-*

* Het zyn de eigen woorden van de lijſt, enz.

Landhuuren in Schipluy, onder den ban van Maasland: elf morgen, en hier trekt den Abt van Egmont jarelijks af 18. ſt. en werden verhuurt voor 43. Rhyns guldens, dit is altyd te verſtaan vrygeld.

. . 7. morgen en een half hond, jaarlijks 40. pond Holl.

In de *Ketel* 7. morgen, voor de eene helft het Begynhof, de andere den armen, 50. pond Holl.

In de *Lier* 6 morgen, voor 6. pond Vlaams.

Op de *Schie* aan de weſtzyde, 2. morgen 5. hond, dewelke het Begynhof met de Monnikken van Warmond te zamen hebben, voor 41. Rhyns guld.

Onder *Monſter* 2 en een half morgen, doen 15. Rh. guld.

Onder *Wateringe* 2 en een half morgen, doen 9. Rh. guld.

In *Papſouw* 2 en een half morgen, voor 13. Rhyns guld.

By de *Galg* 3. hond, voor 5. pond Holl.

In den Ban van *Maasland* 5. hond, gemeen met Koningsveld, doen 5. Rh. guld.

Land-renten, onder *Soetermeer* op diverſe landen, 18. Carolus guld.

In *Berkel* op 6. morgen, 1. Engelſche Nobel.

In *Maasland* op 13. morgen, 16. pond Holl.

In *Wateringe* op eenige landen, 3. pond Holl.

In *Schipluy* 7. pond Holl.

In *Papſouw* 2. pond Holl.

In *Pynaker* op verſcheide landen, 14. Karol. guld. Item, 6. Rh. guld.

Aan den *Overſlag*, 3. pond Holl.

In *Nodorp*, 1. pond Holl.

Op 't Gemeene land, te weten, op die vyf groote ſteden van Holland, 9. ponden 's jaars.

Op de *Graaffelijkheit* 30. ponden Vlaams.

Item noch op de *Graaffelijkheit* 20. ponden.

Op de ſtad *Delft* 8 en een half pond.

Op 't Gemeene land 2. ponden.

Een los-rente op de groote Steden van 12. Rh. guld.

Huisrenten.

In *Jan Gyſenſtraat* op 3. huizen, te zamen 3. pond Holl.

In

In de *Gerrit Nagelsſteeg* of *Breetſteeg* op 3. huizen, te zamen 3. pond, 37. ſchel. Holl. 5. ſt. en 10. pen.

Op de *Foyenlaan* of *Gaſthuislaan* op diverſche huizen, 8. pond, 18. ſt. en 20. groot.

In de *Hoeyſtege* op een huis 10. ſt.

In de *Suivelſtraat* op diverſche huizen 3. ponden.

In de *Jan Molslaan* op een huis 1. pond.

Aan de *Noorthoek van de Jan Molslaan* op verſcheide huizen, 2. pond, 12. ſt. en 10. grooten.

In de *Jan Molſteeg* op een huis 10. ſt.

In de *Suyvelſtraat* op diverſche huizen 13. ponden.

In de *Jacop Gheritsſteeg* op diverſche huizen, 8. pond en 55. ſt.

In de *Nieuwe poort* op een huis 1. pond.

Op den *Langendyk* op 3. huizen, 4. pond en 10. ſt.

In 't *Ooſtende* op 2. huizen 1. pond en 33. ſt.

In *Harmen Kokelaan* op 3. huizen, 2. pond, 1. Rh. guld. en 10. ſt.

Op den *Nieuwen langendyk* op 2. huizen, 1. pond en 10. ſt.

Achter de *Nieuwe kerk* op een huis, 1. pond en 31. ſt.

Aan de *zuytzyde van 't Martvelt* op een huis 3. pond. Noch aldaar op een huis, 3. pond, 20. ſt. en 17. groot.

Aan de *noortzyde van 't Martvelt* op diverſche huizen, 4 pond. 2. goude Ph. ſchilden, 16. ſch. en 59. ſt.

In de *Vlamingſtraat* op eenige huizen, 1. pond 26. ſt. en 5. grooten.

Op 't *Rietvelt* op diverſche huizen, 7. pond en 35. ſt.

Aan de *Geerwech* op een huis 1. pond.

Over de *Verwersdyk* op eenige huizen, 9. pond en 10. ſt.

Op de *Voldersgraft* op diverſche huizen, 1 pond en 9. ſt.

Aan de *Vismart* op een kamer, 2. pond en 9. duiten.

In de *Koerſtraat* op diverſche huizen, 4. pond en 39. ſt.

In de *Kapelſtraat* op een huis 10. ſt.

Op de *Koerſtraat noordzyde* op 2. huizen, 3. pond en 20. ſt.

Op een huis by de *Steffensſteeg* 2. pond.

In de *Moleſtraat* en daar by op verſcheide huizen, te zamen 3. pond en 66. ſt.

Op

Op de *weſtzyde van het nieuwe Delft* op eenige huizen, 4. pond en 25. ſt.

Op het *oude Delft* op verſcheide huizen, 6. pond en 19. ſt.

Op 't *Nieuwland* eenige huizen, 2. pond, 3. Rh. guld. en 77. ſt.

Op een huis van het *oude Delft*, 15. pond.

In de *Dirk Langeſteeg* op eenige huizen, 3. pond en 27. ſt.

Op een huis in de *Schuttelaarsſteeg* 17. ſt.

Op het *oude Delft*, op een huis 4. pond.

Te *Waterſloot binnen*, op eenige huizen 11. pond en 2. goude Philips ſchilden.

Te *Waterſloot buiten*, op eenige huizen 10. pond en 9. ſt.

Noch op het *oude Delft* op eenige huizen, 4. pond, 1. Wilh. ſchilt en 15. ſt.

Op de *Hoekſtraat* op een huis 1. pond.

In de *Peperſteeg* op verſcheide huizen, 4. pond en 60. ſt.

Op het huis by de *Gheer* 1. pond.

De renten in den *Haag* en op de Steden, te zamen 40. guld.

Waar by de Leezer bevinden zal dat het Begynhof, het gedeelte der armen of anders afgetrokken, omtrent jaarlijks, voor 200 veel als deze rekening ons uytwijſt, aan inkomen had 280. ponden Holl. 66. en een half pond vl. 202. Rh. guld. 32. Karolus guld. 58. Goude ſchilden en een Engelſche nobel.

*Behalven dit groote Begynhof is 'er een *Oud*, of *Fali-begynhof* geweeſt, en heeft geſtaan op de zuidzyde van het Rietveld. Doch t'hans is het niet anders als een ſlot of inham, rondomme met woonhuizen bezet. *Een plaats*, zeit de Heer *Bleiswyk*, *voormaels meer dan tegenwoordig vermaert; dewelke hoewel in onze dagen zeer ſlecht, weinig geacht, en ten naeſten by onbekent is, nochtans in voorige tyden zeer berucht en ruchtbaer was.* Ja dezelve Heer, beſchryvende het leven van S. *Geertruid van Ooſten*, ſtelt dit Fali-begynhof voor haare woonplaats. Maar wat laager ſchynt hy zich te bedenken, en begint het ten minſte in twyfel

* Bleiswyk p. 307.

te trekken. Want in eene oude Aantekeninge ſtaat het volgende van S. *Geertruid* vermeldt. *Anno* 1358. *op drie Coningen avont ſterf alhier te Delft op 't Begynhof de vermaerde ſuſter* Geertruyt van Ooſten, *ende wierde begraven benevens den toren van de oude kerck, alſoo ter dier tydt opt voorſz. Begynhof noch geen kerck en was, ende nu oock eenigen tydt herwaerts niet en is te ſien geweeſt.* Uyt welke woorden, vergeleken by de woorden van de groote Kronijk, wel zoude ſchijnen te blijken, zeit de gemelde Heer, dat S. *Geertruid* op dit groote Begynhof gewoont zoude hebben, en geſtorven zoude zijn. Want op het Faly-begynhof, voor zoo veel hy bewuſt is, heeft noit kapél of kerk geſtaan: De woorden van de groote † Kronijk luiden aldus: *Ende ſy* (Geertruid van Ooſten) *ſtierf in 't jaer ons Heeren* 1358. *opten heyligen drie Koningen dach, ende ſy worde ootmoedelicke begraven buten die doere van den kerkentoerne van der ouder kercke an die zuytzyde, want die Bagynen doe geen kerck noch kerkhof en hadden:* Ik houde het ook voor eene vaſte zaak dat zy op het groote Begynhof gewoont heeft en geſtorven is. Dit word niet alleen door de reden van gemelden Heer bewezen: maar ſteunt op eene oude en algemeene overlevering van de Klopjes en Begynties, die op het groote Begynhof woonen. Zelfs word de kamer, waar in zy geſtorven is, noch ten huidigen dage aangewezen. Maar 't geen dezelve Heer daar by voegt, dat dit kamertje als noch by de bygeloovigſte Roomſchgezinden in groote eerbiedigheit gehouden word; en dat veele Begyntjens en andere blindyverige zieltjes hetzelve jaarlijks met haare gewoonlijke gebedekens *metter donzynen* in bevaart en anderzins bezoeken; Dit meen ik, behoudens de eerbiedigheit die ik de gedagteniſſe van den gemelden Heer ſchuldig ben en toedrage, dat hem op eene zeer vergrootende wyze, en door een ruime *hyperbole*, is aangedient. Ik heb ook al eenige jaaren over en omtrent dat kamertje gewoont; maar hebbe noch de eerſte tijding van die bezoekingen en bevaarden te hooren. Ik wil echter den gemelden Heer zoo verre gaerne gelooven dat eenige eenvoudige klopjes, en welmeenende zieltjes, de voorſpraak van S. *Geertruid* aldaar ſomtijds verzocht zullen hebben.

† Divis. 23, cap. 5.

S.

S. Joris kapel was gelegen aan S. Joris gasthuis; 't welk wel-eer een bevaard is geweest/ gelijk de Heer Bleiswyk dat noemt/ daar alle vreemdelingen eenigen tijd mogten herbergen en vernachten. Het is naderhand in een dolhuis verandert. Willem van Beyeren had dooz den volgenden brief aan de stad het recht vergunt van daar eenen kapellaan naar haar welgevallen aan te stellen.

WILLEM by der genaden Goids Palens Grave op den Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant, doen kondt allen luyden, dat wy om sonderlinge gunst, die wy draagen tot onser getrouwer Stede van Delff, ende om meenigen gueden dienst wille dye zy ons gedaan hebben, ende oft Godt wil noch doen sullen, der selver onser Stede van Delff gegeven ende geconsenteert hebben, geven ende consenteren mitsdesen Bryeff, dat zy tot euwigen daigen Ghiffters wesen zullen van eenre Capelryen staande in sinte Joris Gasthuys, int Noort-eynde binnen onser Stede voornoemt, tot x. l. sjaars toe. ende want wy dat onser guede Stede voorsz. vast, ende gestade gehouden willen hebben, voor ons, ende onse Nakomelingen, soo hebben wy des in getuygenesse onse Zegele an desen Bryeff gehangen. Gegeven op onsen Huyse tot Gorichum op sinte Michyels dach int Jaer ons Heeren 1407.

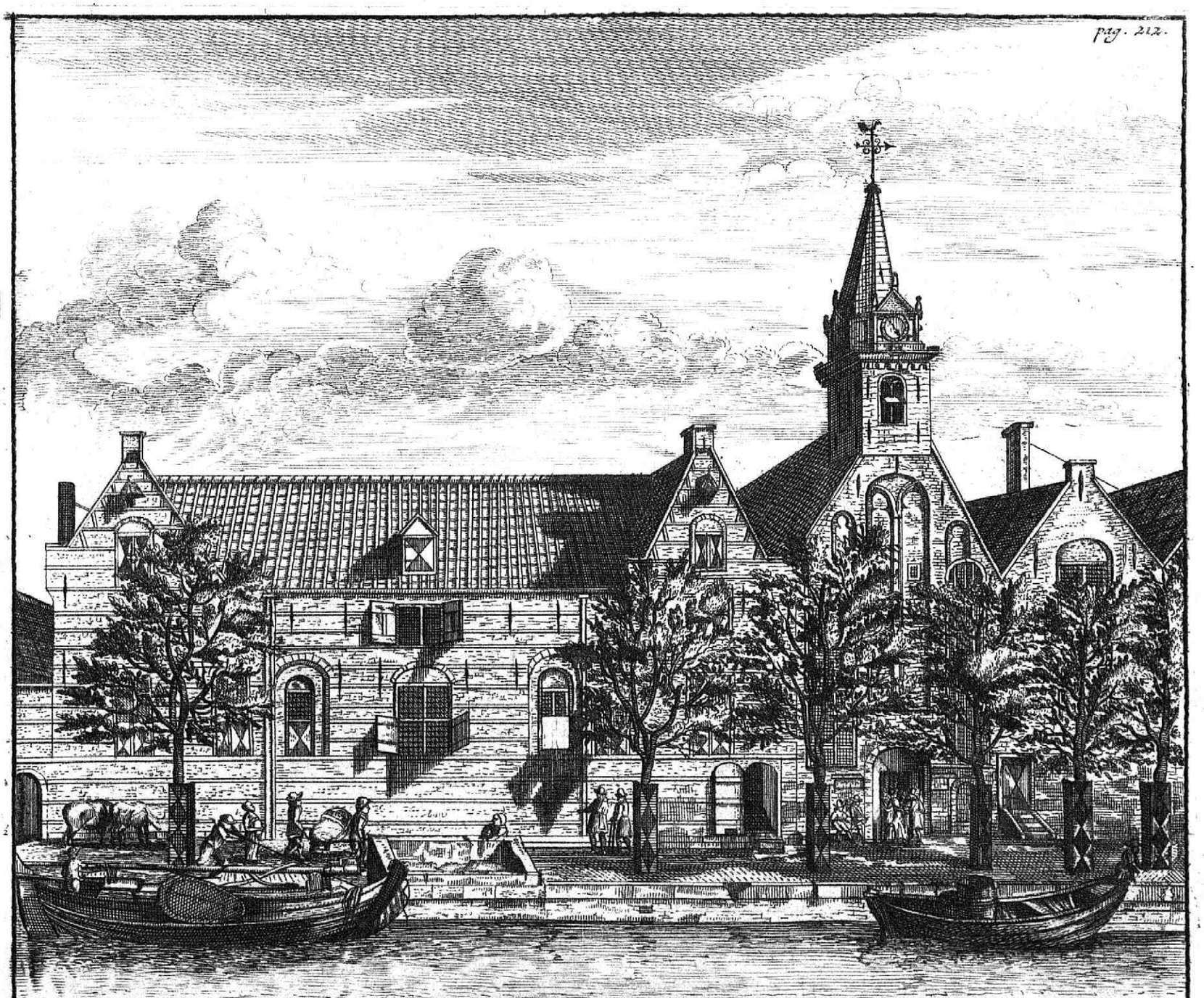
S. Antonis kapel heeft aan de Haven gestaan. S. Antonis kapél.

De oude gasthuis-kerk of kapel/ staande over de Korenmarkt/ schijnt gesticht te zijn in Oude gast huis kapél.

't jaar 1263. De Kapellaan van deze kerk had het recht om aan de broeders en zusters de Sakramenten te bedienen; behoudens nochtans de offergiften en gerechtigheden, die den Plebaan der Delfsche kerke toequamen; 't welk in den volgenden brief staat uytgedrukt:

HENRICUS, door Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht allen den geenen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Bewogen door de nedrige gebeden onzer beminde broederen van 't H. Geest gasthuis te Delft in Holland, onder ons Bisdom; en door het verzoek van de doorluchtige Vrouwe, onze beminde Nicht, Mevrouwe V. de huisvrouw van wylen *Johan van Avennes*, hebben wy aan dezelve Broeders, zonder iemands recht te willen verkorten, oorlof gegeven, gelijk in den brief daar over gemaakt uytgedrukt staat, om in 't zelve gasthuis, in 't welke de arme en magteloze menschen ter herberge ontvangen en liefdadiglijk onthaalt worden, te mogen hebben een kerkje met eenen Priester-kapellaan, dewelke in de gemelde kapelle de Mis voor de Broederen en Zusteren leze. Daarenboven, willende hun ten voordeele van den godsdienst, en om Gods wille, zoo veel 't in ons vermogen is begunstigen, verleenen wy hun uyt krachte van ons gezag, en door den tegenwoordige brief, volkomen verlof, om . . . . . een kerkhof te hebben, daar de Broeders, Zusters, en armen van 't voorschreven gasthuis, als 't nodig zal zijn, begraven mogen worden: en daarenboven dat hun Priester-kapellaan de biecht derzelven mag hooren, en hun voor hunne misdaaden een heilzame boe-

te,

. HET OUDE GAST HUYS .

te, zoo als hy 't in den Heere dienſtig oordeelen zal, mag leggen, en de vordere Sakramenten der kerke bedienen: behoudens dat de Plebaan der Delfſche kerke de offergiften en gerechtigheden, die hem in 't voornoemde gaſthuis toekoomen, zal genieten, en dat niemands recht verkort zal worden. Gegeven by Amersfoort, in 't jaar des Heere 1265, den naaſten zaterdag voor *Simon-* en *Judas* dag.

Daarenboven zy ul. kenbaar dat ik van woord tot woord gezien en hooren leezen heb zekeren brief, behelzende het verdrag en de toeſtemming over het bovenſtaande, tuſſchen de edele en eerzame mannen; namentlijk *Willem*, de Perſona van de parochikerk te Delft, en *Bartholomæus* (*de Mada*), den patroon en ſtichter der zelve kerke, van de eene kant; en de Broeders en Zuſters van 't voornoemde H. Geeſtsgaſthuis te Delft aan de andere kant; welke brief niet doorgeſchrapt, niet vergaan, of in eenigen deele bedorven, en met de zegelen van de perſoonen voornoemd, en van den Plebaan der parochikerke te Delft, mitsgaders met het zegel van de ſtad Delft, bezegelt zijnde, aldus luide: Wy *Willem*, de Perſona van de parochikerke te Delft, en *Bartholomæus* (*de Mada*) patroon en ſtichter derzelve kerke, doen kond allen den genen die den tegenwoordigen brief zullen zien dat, aangezien tuſſchen ons aan de eene, en de Broeders en Zuſters van 't H. Geeſts gaſthuis aan de andere kant, een geſchil ontſtaan was ter gelegendheit van zekeren brief, aan hun door den hoogwaardigen Biſſchop van Utrecht verleend, dat wy, zeg ik, alle ſtoffe van geſchil en krakeel ter zijde ſtellende, willende ontrent

het voorſchreven gaſthuis een werk van barmhertigheit doen, ten opzigte van Godt, uyt zucht tot de herſtelling van vrede en eendragtigheit, en door de tuſſchenkomſte en voorſpraake van vroome mannen, ons door de ootmoedige ſmeekingen van de gemelde Broeders en Zuſters hebben laaten beweegen: en aan die van 't zelve gaſthuis vergunnen, en met eene volkome toeſtemminge begeeren, dat zy de volkome gunſt, die de Heer Biſſchop van Utrecht tot hulp en gemak van 't gaſthuis toegeſtaan heeft, zonder dat ze van ons, of van onze Broeders, mede-erſgenamen, nazaten of vrienden, of zelfs 't geen Godt verhoede, van den Plebaan der Delfſche Kercke, eenig belet of tegenſpraak te verwachten hebben, ten eeuwigen dage vreedzamig en geruſt zullen genieten; zoo als in den brief der voornoemde gunſt die de gemelde Heer Biſſchop hun toegeſtaan heeft breeder uytgedrukt ſtaat: te weeten dat de Broeders en het gaſthuis voornoemd een kerkhof, en een klok om voor de kerkdienſten te luiden, zullen hebben: daarenboven dat zy een bequaam en eerbaar Kapellaan tot hun welgevallen mogen aanneemen; die voor hen, voor hunne zieken, en voor de anderen die den dienſt daar willen hooren, de kerkdienſten verrichte, hunne biecht hoore, hun eene heilzame boete oplegge, de ſtervende van 't zelve gaſthuis met het H. Olyzel beſtrijke, en dezelven na hunne dood op hun kerkhof begraave, eindelijk hun alle de kerkelijke Sakramenten bediene. By 't welke dit noch gevoegt is dat, indien de voornoemde Parochikerk door eenig geval onder een byzonder interdikt quam te vervallen, de Kapellaan des gemelden gaſthuis vijftien dagen lang, volgens ouder gewoonte,

woonte, den Goddelijken dienſt zal verrichten. Doch indien de gemelde Parochikerk langer onder het interdikt mogt blijven; dat dan dezelve Kapellaan, op zoo een uure van den dag als de Plebaan hem opgeven zal, de Mis zal leezen: en vorder dat 'er in 't gemelde gaſthuis maar geluidt zal worden voor eene Mis, ſchoon dat 'er meer Miſſen door de Broeders, of door wat voor Religieuzen dat het waar, op eenen dag gelezen mogten worden. Doch op het jaarlijks feeſt van de Inwijdinge der kapelle of des gaſthuis voornoemd, en het geheel octaaf door, zullen de offergiften die de Kapellaan dan in handen zal krijgen, met den wille van den Plebaan der Parochie, volkomentlijk beſteedt worden ten behoeve der armen. Behoudens, in al het bovenſtaande, de offergiften en gerechtigheden der Moederkerke. Tot getuigeniſſe en bekrachtiging van dit alles, hebben wy den tegenwoordigen brief met onze zegels, met het zegel van den Plebaan te Delft, en met het zegel der ſtad Delft doen bezegelen. Gegeven en gedaan te Delft in 't jaar des Heere 1268, op het feeſt van den H. Apoſtel *Andreas*. Tot oirkonde dezes heb ik, *Dirk van der Made* vornoemd, het tegenwoordig afſchrift, op het verzoek van de Broeders en Zuſters des meergemelden gaſthuis, met mijn eigen zegel bezegelt. Gegeven als boven.

Andere naamen van 't oude gaſthuis.

Het zelve gaſthuis wozd in de oude hzieven ſomwylen 't Heyligen-Geeſt-gaſthuis/ ſomwijlen S. Lysbets gaſthuis genoemt. Ook is het wel S. Chriſtoffels en S. Lysbets gaſthuis genoemt geweeſt; om dat het op de naamen van deze twee Heiligen ingewijdt was: de laatſte benaaming heb ik in een oud handſchzift

der Utrechtsche kerke gebonden. In 't zelve gasthuis is voor dezen eene vikary of altijddurende kapellany gesticht geweest: want in 't gemelde handschrift vinde ik het volgende aangetekend:

In S. *Christoffels* en *Elizabets* gasthuis is de vikary, openstaande door de dood van Heer *Pieter Jansz.* in 't jaar 1572. gegeven aan *Jan Jansz. van Zueren.*

Wy hebben een ongedrukt boek of handschrift bekomen: in 't welk de stichting / de rechten en vryheden / en meer andere zaaken / dit oude gasthuis betreffende / aangetekend staan. Waar uit wy klaarlijk zien dat dit gasthuis een vande oudste geestelijke gebouwen der stad Delft is / ja veel ouder is als de Heer Bleiswyk meent / die deszelfs begin op het jaar 1263. stelt. Want uit de Bulle van Paus Innocentius van 't jaar 1252 / door ons opgegeven onder de Abdye van Koningsvelt / word het zelve al met zijn goederen en inkomsten aan dezelve Abdye gegeven / zoo dat het toen al in volkomen stand is geweest: en te bedenken staat / dat het al lang gestaan zal hebben. Anders vindt men in dusdanige brieven gemeenlijk uytgedrukt / dat het gebouw of kerk nieuwlijks gesticht is geweest. Zoo dat het in oudheit / is het niet ouder / met de oude kerk wel zal konnen gelijk staan. Uit dit handschrift blijkt dat dit gasthuis / by den Heer Bleiswyk Lysbets-gasthuis genaamt / eertijds ook S. Mariaas-gasthuis genoemt is geweest: want onder die benaaminge werd het vermeldt in de Bulle van Paus Johannes onder de Abdye van Koningsveld.

Ten tweede blijkt daar uyt dat het gemelde gast-

gasthuis / met deszelfs goederen / den Proosten van Koningsveld door de Bulle van Innocentius te bestieren is gegeven / gelijk aldaar te zien is : en vervolgens / dat de Heer Dirk Bleiswyk de Proosten van Koningsveld ten onrecht beschuldigt / als hadden zy zich zelven in het bestier van 't gemelde gasthuis ingedrongen omtrent het jaar 1500.

Ook quam de vergeeving der Papelijke proeve den Proost van Koningsvelt toe : gelijk de volgende brief / die tot noch toe ongedrukt is geweest / openlijk aanwijst :

WY *Willem*, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Here van Vriesland, maken cond allen luden, dat wi vanden twist die gheweest heeft twisschen onsen goeden luden van onser porte van Delf op die een syde, ende den Proist van Conincxvelde ende den ghemenen Convente op die andre syde, als om die papelike proeven vanden gasthuse te Delft, wel versien syn na der bester waerheit die wi daer of hebben ghevonden bi den ghenen dien wyt bevolen hadden ondervonden hebben, ende bekennende dien Proist die ghifte voirseit vander papeliker proven vanden gasthuse voirschreven, ende willen dat hise gheef to welke tyt dat si versemet enen goeden reckeliken wairliken man die Priester is, of binnen tjaar Priester worden mach vander tyt dat hise hun ghevet, gave hise ooc yemand die hun also qualiken regierde, dat wyse mit redene ontsetten mochten, so souden wyse ontsetten, ende tot dien tyt enen anderen goeden man in synre stede setten die die papelicke proven wel ende reckeliken regierde, ende na des mans tyden te

behouden dien Proiſt ſynre ghiften ende ſyns rechts. In orkunde deſen brieve beſegelt mit onſen ſegele, gegheven in den Haghe des anders daghe na Aſcenſioens dach, int jair ons Heren 1330.

De bylegging van 't herhaalde verſchil tuſſchen den Paſtoor en de Gaſthuis-broeders heeft noch lange jaaren daar na moeten beweſtiging worden door Graaf Willem van Beyeren: welke beveſtiging / zoo als ze hier volgt / en uyt het Latijn vertaalt is / wy ook in het voornoemde handſchrift gevonden hebben:

Wy *willem* Hartog van Beyeren, Paltsgraaf aan den Rhyn, verwachtende naar de Graafſchappen van Henegouwen, Holland en Zeeland, en naar de Heerſchappy van Vriesland, maaken aan allen bekent dat wy de genade gunſt, dewelke de eerzame mannen *Willem* Paſtoor te Delft, en *Bartholomæus van der Made* Patroon derzelve kerke, aan de Broeders en Zuſters van't Heiligen-Geests-gaſthuis te Delft vergunt hebben, en dewelke in dentegenwoordigen brief door denwelken deze onze brief geſtoken is uytgedrukt ſtaat, goedkeuren en beveſtigen, en als goedgekeurt en beveſtigd van ons zelven en van onze nazaaten willen onderhouden hebben. Waar by wy het volgende noch gevoegt hebben, dat de Kapellaan van't gemelde gaſthuis vrye magt zal hebben om het Woord Gods aan de zieke Broeders, Zuſters en zieken van 't zelve gaſthuis, en aan alle andere godvruchtige gelooviigen die daar verſchynen, op bequaame dagen, 's ochtens voor de Hoogmis, uyt te leggen: zodanig

danig dat de predikaatzi ge-eindigt zijnde de parochianen, die daar tegenwoordig mogen zijn, tijd hebben om op hun gemak en geruſtelijk in hunne moederkerk, voor het beginnen van de Hoogmis, te konnen zijn, en de goddelijke dienſten daar te konnen bywoonen. Tot oirkonde dezes is ons zegel aan deezen brief gehangen. Gegeeven in s' Gravenhage, 's maandaags na het oktaaf van de Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, in 't jaar des Heere 1368.

Hier achter ſtaat in 't zelve handſchrift de volgende brief van Heer Steven Malion, **Paſtoor te Delft:**

WY *Steven*, bygenaamd *Malion*, Paſtoor van de Delfſche kerke, maaken aan allen bekent dat wy door het geloofwaardig verhaal van onze parochiaanen onderrecht zijn dat 'er in 't gaſthuis aldaar veele barmhertige werken gedaan worden; en dat het zelve gaſthuis niet zal konnen beſtaan, zoo het niet geholpen word door de aalmiſſen der Chriſtene geloovigen. Daarom hebben zy ons verzocht het gemelde gaſthuis, omtrent de predikaatzien dewelke aldaar door den Kapellaan gedaan zouden worden, de behulpzaame hand te bieden. Zoo is het dan dat wy, door hunne ootmoedige gebeden bewogen, aan den Kapellaan van 't voornoemde gaſthuis toegeſtaan hebben, toeſtaan, en zonder dat het door ons of onze Kapellaanen zal konnen wederroepen worden, verleenen een vrye magt om het Woord Gods aan de Broeders, Zuſters, en zieken van 't zelve gaſthuis, en aan alle andere godtvruchtige geloovigen aldaar verſchynende, op bequaame dagen, 's

och-

ochtends voor de Hoogmis uyt te leggen; zodanig dat de predikaatzie ge-eindigt zijnde, de parochiaanen, indien 'er eenige tegenwoordig zijn, tyd hebben om op hun gemak en geruſtelijk in hunne moederkerk voor het begin van de Hoogmis te konnen zijn, en 'er de goddelijke dienſten te konnen bywoonen: met dit beding nochtans, dat het recht der moederkerke, door de gemelde vermaaningen en predikaatzien, niet benadeelt werde. Tot oirkonde dezes is ons zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen. Gegeeven te Delft, in't jaar 1348. op den dag van de HH. Martelaaren *Petrus* en *Paulus*.

Dan volgt 'er in 't gemelde handſchrift een brief van Graaf Floris, dewelke by Bleiswyk gevonden wordt. Daar achter volgen noch eenige ſtukjes van geen of klein belang.

In 't jaar 1330. waren Dirk Wiggerszoon en Jan Oem Gaſthuismeeſters: en in 't jaar 1351. vergunden de Scheepenen en Raden der ſtad Delft aan de Gaſthuismeeſteren dat ze alle de renten van het gaſthuis mochten panden.

Buiten het koor van de gaſthuiskerk ſtond een outaar; 't welk Broeder Ricardus, Biſſchop van Thermopolen / algemeen Vikaris van den Utrechtſchen Biſſchop Johannes, met vergunninge van eenige aflaten / gewijdt heeft in 't jaar 1351. De volgende brief / daar wy dit in gevonden hebben / ſtaat ook in 't meergemelde handſchrift:

WY Broeder *Ricardus*, door Gods genade Biſſchop van Thermopolen, algemeen Vikaris

ris in 't Biſſchoppelijke van den eerwaardigen Vader in *Chriſtus*, Heer *Johannes* door Gods genade Biſſchop van Utrecht, maaken bekent aan allen dat wy in 't jaar des Heere 1351, donderdaags na de vervoering van den H. *Martinus*, met de medewerkinge van de zevenvoudige genade des H. Geeſts, gewijdt hebben een kapél is behoorende tot het gaſthuis van Delft; dat wy vrydaags daar aan in 't zelve gaſthuis gewijdt hebben een outaar ter eere van de HH. *Johannes* den Dooper, en *Johannes* Evangeliſt; en dat wy zaterdaags daar aan een gedeelte van 't kerkhof in de gaſthuis-kapelle gewijdt en geheiligt hebben. Hierom is het dat wy ſteunende op de barmhertigheit van den Almagtigen Godt, en op het gezag van de HH. Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, aan alle waare boetvaardigen, hunne zonden gebiecht hebbende, dewelke jaarlijks op de wijding van 't gemelde outaar godtvruchtiglijk zullen verſchijnen (welke wijding wy op den eerſten zondag na S. *Maartens* vervoering, om op dien dag ten eeuwigen tijde geviert te worden, overgebragt hebben en door den tegenwoordigen brief overbrengen) en die het gemelde gaſthuis, op den dag van des zelfs Patroonen, uyt godvruchtigheit zullen bezoeken, en de kerkhoven van 't zelve gaſthuis zullen omwandelen, zoo dikwils als zy het bovenſtaande volbragt zullen hebben, door den tegenwoordigen brief veertig dagen afflag van de opgeleide boeten genadiglijk in den Heere verleenen. Gegeeven in 't jaar, en op de dagen, als boven.

Willem, Hertogh van Beyeren / Graaf van Holland / heeft aan de Scheepenen en Raden der

der ſtad Delſt / in 't jaar 1350 verlof gegeeven om aan 't nieuwe outaar van 't H. Kruis een kapellany ofte vikary te ſtichten: zodaanig dat hy de begeeving der vikary aan zich zelven behield: en dezelve ten minſte met 4. Miſſen ter week belaſte: Hier nevens de brief die tot noch toe niet gedrukt is geweeſt:

WY *Willem* Hertoghe van Beyeren, Grave van Hollant, van Seeland, Here van Vriesland ende verbeyder der Graaflicheidt van Henegowen, maken cond allen luden dat wy ghegheven hebben ende gheven met onſen opene brieve ſonder wederſegghen van ons ende van onſen nacomelinghen onſen gueden, ghetrowen luden Scepene ende Raid van onſer poirts van Delf te ſtichten ende te maken enen niewe Capelrie inden gaſthuſe van Delf ewelick te ſtaene behoudende ons ende onſen nacomelingen die ghifte der voirſeide Capelrie. Ende die te verdienen opten niewen outair vuten choere voir den cruce. In deſer manieren ſo wie men deſe voirſeide capelrien ghevet ofte gheven ſal, die ſelſe verdienen te minſten mit vier Miſſen ter weke te doen opten voirſproken outaar. Ende welck tyt deſe voirſeide Capellaan enighe Miſſe dair of verſumide van deſen voirſeiden Miſſen, ende die ſonder hinderniſſe doen mochte van beſlaghe der prochien of des gaſthuis, ſo ſouden hem die gaſthuis meeſteren of corten van elker verſumender miſſe na den lope van ſinen renten. In oirkunden des briefs beſeghelt mit onſen ſeghele ghegheven te Delf des zonnendaachs na alre heilighen dach, in den jare ons Heren duſent driehondert ende vyftich.

Hier

Hier nevens de brief van Johan, Prooft van Koningsveld / in denwelken hy de stichting van de Kapellanye des H. Kruis door zijne getuigenis bevestigt:

WY *Johan*, by Gods toelaatinge Prooft van het klooster Koningsveld van de Premonstreit-order (welk klooster gewoon is door Prooften geregeert te worden) en *Matthys van de Burch* bevestigde Pastoor van de Delfsche kerk, maaken bekent allen den genen die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, en wy verklaaren het voor al de wereld door het aanhangen van onze zegels, dat wy in 't jaar des Heere 1369, 's maandaags na het oktaaf van S. *Maarten* in den winter, gezien, geleezen, en behandelt hebben drie brieven door malkander gestoken: te weeten twee in de Duitsche en een in de Latynsche taale; dewelke niet vergaan, niet doorgeschrapt, nochte in eenigen deele bedorven, maar ganssch gaaf en buiten alle achterdocht waren. De eerste van deze brieven, zoo als ten eersten aanzien gezien konde worden, was bezegelt met de waare zegels van de bescheidene mannen, *Aalbert Ysoud* Priester, *Jan Pauwelsz. Matthys Reiniersz.* en *Arent Willemsz.* leeken: en luide van woord tot woord, zoo als hier onmiddelijk volgt:

Wy *Albertus* Priester in Delft, *Jan Pouwelsz. Matthys Reiniersz* ende *Arent Willemsz.* maken kont en kenlick allen luden, dat wy dair, en in over gheweest hebben aldair *Katryn Claes Copparens* zoons wyf was, besprack *Jan Coppert Clais* zoons zone haren neve tot eenen testament tien pondt Hollants jairliker renten tot eenre pape-

papeliker provende alle jare in te nemen alzo langhe als hi levet, ende tende zijnre doot zo zellen deze voirzeide renten comen ant Gasthuis te Delf ewelick staande tot eenre papeliker provende, om dat wy *Aelbaert* Priester, *Jan Matthysz* en *Aerend* voornoemt over en waren, zo hebben wy dit bezegelt mit onzen zeghelen, gegeven in 't jair ons Heeren 1353. des manendachs na sinte *Lucien* dach in die winter.

Door dezen brief was een andere doch Nederduitsche brief gestolen; dewelke met het zegel ter zaken der stad Delft bezegelt was/ en aldus luide:

ALLEN den ghenen die desen brief zullen zien of horen lezen, doen wy cond, Scout, Scepenen ende Raat der stede van Delft, dat *Katheline Clays Coppaertt* zoens wyf was, maacte in renten tot eenen outaar tien pont Hollants vyf en dertich penninghen ende eene halling 't sjaars, die binnen der vriheden van Delf ghelegen zyn ende 't Gasthuis van Delft in zyn register heeft die 't Gasthuis van Delft *Jan Coppaert Claes* zoens zone jaarlicx wtrecken sal als hi Priester is. In orkonde desen lettere zo hebben wy dezen brief open bezeghelt mit onzer steden zeghle ter zaken, ghegeven in 't jair ons Heere 1353. des dinxdachs na sinte *Gheerden* dach.

Door beide deze brieven was een Latijnsche brief gestolen/ dewelke met het waare zegel van den Utrechtschen Bisschop Johannes **bezegelt was; zijnde van den volgenden inhoud:**

Jo-

JOHAN door Gods genade Biſſchop van Utrecht; Allen den genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, zy kennelijk dat wy de godvruchtige maaking of beſpreeking der vruchten, inkomſten, en andere goederen, dewelke door de godvruchtige Vrouw *Catharina* wijle weduwe van *Niklaas Koppertszoon*, gedaan zijn ten behoeve van de eeuwige kapellanye in het gaſthuis te Delft, en vermeld ſtaan in eenen brief die daar over gemaakt en door dezen brief geſtoken is; dat wy, zeg ik, die maaking en beſpreeking, zoo verre als ze rechtmaatiglijk en godtvruchtiglijk gedaan zijn, voor wel gedaan houden, goedkeuren, en uyt krachte van ons ordinaris gezag in Gods name door den tegenwoordigen brief beveſtigen. Wy ordoneeren dat de landgoederen, inkomſten, en alle andere goederen, de voornoemde kapellanye beweezen, kerkelijke goederen zullen zijn, en de kerkelijke vryheit voortaan zullen genieten. Eindelijk beveſtigen wy den beſcheiden man en Prieſter, *Jan Koppertszoon*, dewelke ons tot de gemelde kapellany aangeboden is, door den tegenwoordigen brief in dezelve kapellanye, en wy verleenen hem voor de eerſte reize de vereiſchte inſtelling. Gegeeven onder het aanhangen van ons zegel in 't jaar na 's Heeren geboorte 1354. 's avonds voor het feeſt van den Martelaar *Laurentius*.

Dan volgen/in 't voornoemde handſchrift/de outaaren van de Gaſthuis-kerk: te weeten het hoofd-altaar/ſtaande in het hoor; en het andere outaar/ſtaande bezijden het hoor aan de zuidzijde. Voorders ſtaan 'er ook vermeld de Prebenden der voornoemde outaaren; de naa-

men van de begeevers; de laſten / die de Prieſters te draagen hadden; en meer andere dingen / noit voordezen in 't licht gegeeven.

HIER zyn beteikent alſulke renten als int Gaſthuis horen tot elken outaar, ende die Gaſthuismeeſters des Gaſthuis voorſz. zo wie zy zyn in haren tiden, die manen die renten diere toeſtaan alle jair in mit des Gaſthuis anderen renten, ende zy ſullenſe alle jair weder wtreycken ende betalen van des Gaſthuis gueden den ghenen die deze Miſſen doen, als hier na beſcreven ſtaat. Ende en deden zy die Miſſen niet ghelicken hier na volghet, zo en ſoud men hem die renten niet gheven.

In den eerſten totter proven vanden hoghen outaar boven int choir ſtaan XVI. pont sjaars ende vier Miſſen ter weeck, alſo als die fundacie dair of inhout. Deſe voirſz. proven vanden hoghen outair coomt te gheven an den Prooſt van Coninxveldt, ende die zel hi gheven tot alre tyt als zy verſchijnt eenen goeden reclickken, eerbaren Prieſter die wairlick is bi rade ende goetduncken der goede lude vanden Gherechte te Delf, ende dair tGaſthuis niet wel an en wair dien en ſalmen int voirſz. Gaſthuis eten noch drincken, noch camer noch anders niet gheven dan XVI. pont sjairs. Ende zo wie dat deze voirſz. XVI. pont sjairs hebben zel, die moet vier Miſſen ter weke doen int voirſz. Gaſthuis opt hoghe outair als voirſz. ſtaat. Deſe proven voirſz. comt an den Prooſt voirſz. te gheven, mar die Prooſt en heeft gheen macht int Gaſthuis yemant enigen coſt of enich bewint te gheven buten den goeden luden vant Gherecht. Wair oock dat ſake dattie Prooſt die voirſz. proven yemant

mant gave die tGaſthuis niet te wille en wair, ſo moghen die goede luden vanden Gherechte tot alre tyt als zy willen int voirſz. Gaſthuis enen anderen Prieſter ſetten ende gheven hem deſe voirſz. XVI. pont ſjairs, behoudeliken den Prooſt ſynre ghiften na des mans tiden, hier zyn goede hantveſten ende brieven of.

Item totter proven vanden laghen outair beneden't choir an die zuytſyde ſtaan x pont tsjairs ende drie Miſſen ter weke, ende deſe x. pont sjairs comen an den Gaſthuismeeſters vut te reiken gheliken als van den XVI. pont sjairs voirſz. ſtaat, ende die deſe Miſſen niet en doet als voirſz ſtaat, die en zel men deſe x. pont sjairs niet gheven, ende deſe proven vanden x. pont sjairs comt an myn Here van Hollant, gheliken die fundacy ende brieve inhouden die daar of zyn.

Int jair ons Heren 1432. tſdinxdaghes opten heilighen dertienden dach wiede Biſſcop *Gillis* dat outair benedent choer an die noirtſide int Gaſthuis. Ende dair heeft Heer *Jacob* Scout den Gaſthuſe toe ghegheven VI. pont s'jairs, dair ſelmen een Miſſe ter weke om doen opt voirſz. outair, ende deſe VI. pont voirſz. ſullen die Gaſthuismeeſters des Gaſthuis voirſz. wtreiken ende betalen alle jair half tot Meye ende half tot alre Heilighermis, ende tot ſulken terminen ſelmen alle deſe andere voirſz. renten betalen: ende die Gaſthuismeeſters voirſz. ſullen tot alre tyt als zy willen deſe VI. sjairs voirſz. gheven enen goeden reckeliken, eerbaren Prieſter, ende dair in en zullen zy niet ſoeken noch maachſcap, noch zwagherſcap, noch om niemants bede wil, mar van minnen ende puirliken om Goeds wille te gheven enen goeden, reckeli-

ken Prieſter diet wel verdient. Ende wair dat zake dat deze Prieſter die Miſſen alzo niet en dede als voirſz ſtaat, als datter den Gaſthuismeeſters mede ghenuechde, zo moghen die Gaſthuismeeſters tot alre tyt als zy willen enen anderen zetten ende gheven hum deſe VI. pont sjairs wantet een beneficium is, dair niemant gheen zegghen in en heeft dan die Gaſthuismeeſters des Gaſthuis voirſz die nu zyn, of hier namaals comen zullen.

Hier is beteikent alſulke Ordinancie ende regule als een Prieſter ſculdich is te houden die int voirſz. Gaſthuis weſen zal, ende dien dair die proven ghegheven wort als voirſz is.

Eerſt zo zel die voirſz Prieſter die den Gaſthuizen ende den goeden luden vanden Gherechte te wille is, hebben int voirſz Gaſthuis die camer ende dair in wezen beſchicker van des Gaſthuis goeden als cuſtumeliken is, ende hi zel dair int voir Gaſthuis hebben ſinen vrien coſt van eten ende van drincken tot zynre eerbaarheit te ſitten biden joncfrowen ende laten hem ghenueghen mit alzulken coſt ende dranck als men hem gheeft.

Voirt zo zel deze voirſz Prieſter Miſſen doen int voirſz Gaſthuis alſt den Gaſthuize ende den ziecken alre beſt dient ende prediken aldair uit twoirt Goeds als cuſtumeliken is, ende die zieken die aldaar int voirſz Gaſthuis legghen viſitieren, biechten, olyen ende monigen ende die doden begraven; hier toe dat beſte te doen ende hem alzo dair in te bewaren als dair toe ſtaat tot Goeds eer.

Voirt zo en zel deze Prieſter die int voirſz Gaſt-

Gaſthuis wezen zal gheen vreemde gaſten dair in brengen dairt Gaſthuis coſt of hinder of hebben mach, ende hi en zel int voerzeide Gaſthuis gheen zeggen noch gheen bewint hebben anders dan voirſz ſtaat.

Item, want wy in onzer ordinancien gheſchict ende gheordineert hebben, hoe die Prieſter ende joncfrowen in den Gaſthuze binnen Delf hem hebben zellen, zo zullen wy nu ſchicken ende ordineren vanden dienres in den zelven huze als vande knapen ende jonkwiven hoe en in wat manieren zy hem hebben zullen. Ten eerſten zullen zy hem troweliken zoeken te doen elk van hem alzulke dienſten als hem vanden joncfrowen by goetdunken der Gaſthuis-meeſters bevolen zullen worden, dair hem zelven in te quiten als zy voir Gode ende voir den menſchen tameliken verantwoirden. Oick zullen zy in alre manieren vliteliken ende mit groten aarnſte hem pinen eerbaarliken te wanderen, alzo dat men in gheenrewys of ſpreken of quaat vermoeden op hebben en mach, ende zo verhoeden van alzulker wanderinghe woirden of wyze dair die eer Goeds of des huiſes of hoir eygnen eer ende goede gherufft in verneeret mochte worden want wair daar ghebrek in dat en zoud men in gheenre wys ghehenghen. Voirt zullen ſi hem pinen te biechten den Prieſter die in den zelven huze dienende is tot zulken tiden ende als hize dair toe vermanen zal, ende ten Heilighen Sacrament ghaan na dat hair devocie eyſchet ende hem die voirſz Prieſter raden zal. Voirt ſal die knecht of diemen dair toe ſcicken ſal hem pinen te houden alſulke wiſe ende maniere mitten Wanderenden gaſten inden afterhuiſe die te beſcicken als tameliken ende oirbairliken is. Dat is te ver-

ſtaan dat ſy des Somers, dats tuſſchen Paaſchen ende des heilichs Cruys dach *exaltatio*, tuſſchen achten ende voir neghenen die voirn gaſten ontfangen ende beſluten zullen, dair zy behoren. Ende na Bamiſſe tot Paeſchen, tuſſchen zeven ende achten ende niet dair na te beiden, ende die mannen bi malcander ende die vrowen perſoonen bi malcander, alzo als dat tameliken ende behoirliken is, op datter gheen ſcandalizacie of ſcade af en geſciede. Ende ymmer en ſalmen hem na dien dat ſi beſciet ſyn, gheen karſe nocht licht laten omme te verhoeden dobbelen of andere trufery, die onder ſulken gheſelſcap al bi tiden pleght te ghevallen. Voirt willen wy dat die boden alle heilighe daachs Miſſe horen, ten wair dat hem nootſaken voir vielen, wair om ſys niet doen en mochten.

Hier is beſtreven alſulke Ordinancien als men houden ſel after in oude Gaſthuis, die welke die Scout mitten goeden luden van den Gherecht over een ghedraghen ſyn, ende hebbenſe doen ghebieden in beyden kercken openbairliken, op dattet een yeghelick weten mach. Ende hebbent oick die Gaſthuysmeeſters bevolen te houden, in manieren als hier na gheſcreven ſtaet.

In den eerſten en moeten after int oude Gaſthuys gheen vreemde gaſten ſlapen of herberghe hebben dan twie nachten of drie ten langſten. Ende in dit voirſz. after gaſthuis en moeten gheen vrowen ſlapen, op hair beſte cleet te verbueren, ende enen dach an die kaak ghebonden te ſtaan.

Voirt ſo en moeten in ſinte *Jorys* gaſthuiſe gheen vreemde gaſten langher ſlapen of herberghe

ghe hebben dan twie nachten of drie ten langſten. Ende in dit voirſz. ſinte *Jorys* en moet gheen mannen volk ſlapen, een yegelik op ſyn beſte cleet te verbueren, ende enen dach op die kaak te ſtaan.

Voirt ſo iſt een oude cuſtume ende een ordinancie datmen after int oude gaſthuis gheven ſel van des gaſthuis gueden, alle avonts elken armen man die aldaar int voirſz after gaſthuis comt ende gheherberghet wort, een ſcotel bonen of graawerweten, ende anderhalf hondert of twehondert turfs na dattet weder cout is, um goet vuer mede te maken midden in den Vierſchair hem tſavonts bi te warmen. Ende deſe voirſz ordinancien vanden bonen ende turf voirſz ſelmen beghinnen tſynte *Martyns* miſſe in den winter, ende ſel duren tot Vaſtenavont toe.

Wy *Johan van Briedbeeck* *, by de verhengeniſſe Gods, Abt van ſinte *Marienwairt*, ende *Willem van Doetsburch*, Proeſt vant cloeſter te Coninxvelde, ende *Pieter Ryck*, Paſtoir van den Parochiekerke inden Haghe, maken condt allen den ghenen die onſe tegenwoirdighen brief toe comen ſal ende ghetoent worden, hoe die Eerwaardighe vader in Gode Here *Symon*, bi die verhengeniſſe Gods Abt Generaal van die Premonſtreyten oerde, wt goeder meninghe beroert, begheert heeft te reformeren ende in goede ſtaat te brenghen alle dat ghene dat tot ſinen dienſt ende ſorghe behorende is: Soe iſt dat hy ſommighe merkelike ghebreken vernomen heeft, in die converſinnen dienende in dat oude gaſthuis te Delft. Ende dair om ons bevolen heeft mit ſinen beſeghelden brieven die waarheit te

* Hiſt. Epiſc. Vetr. p. 419. Ex alia charta Braetsbeek.

onderzoeken, ende te corrigieren datter te corrigieren wair, ende te reformiren datter te reformiren wair, behoudelik dattet 't cloeſter te Conincxvelt in horen rechte niet vercort en worde. Ende want wy in deze ſake volcomelik geinformeert ſyn, ende gheſien hebben alle datter in te overſien is, ende oik ons ghetoont is alle datmen in deſe ſake moghelik thonen ſoude, ende wy ſonderlinghe eenen brief gheſien hebben van Hartoch *Willem* Grave van Hollant beſeghelt hoe dattet hem belieft ende ghenoich is datter een converſinne in dat oude gaſthuis weſen ſal, en niet meer. Soo iſt dat wy wt die macht die ons in deſe ſaak bevolen is ordineren, dat nae deſe twe Joncfrowen doet voirt an niet meer dan een profeſſide Joncfrou weſen en ſal, ende die wairlick moghen weſen, ende die ſtede van Delſt ſal die wairlike Joncfrow of en an moghen ſetten als hun dat behagen ſal. Ende die ghene die dair profeſſyt weſen ſal, die ſal ghekoren worden van die ſtede van Delft. Ende voirt die ſtede ſalſe die Proeſt van Coninxvelde preſenteren, op alzulke maten dat die anders gheen en kieſt dan die vier-en-dertich jair oudt is. Ende want wi willen dat deſe ordinancie ewelic duren ſal: Soe iſt dat wy in teiken van dien onſe zeghelen hier an ghedruct hebben. Int jair ons Heren 1469. opten 27. dach van Junio.

Dit is die Ordinancien ende regulen der Broederen ende Zuſteren in den Gaſthuſe van Delft.

Niclaes, bider ghenade Goeds Proiſt van Coninxvelde, in die ere der Heiligh' Drievoudicheit: Syn wy over een ghedraghen, met wiſen luden

luden Scepene ende Raat van Delft, nader beſter oirbair der armer ende des Gaſthuis van Delft. Ghetrect vuyt Hantveſten, Previlegien ende confirmacien die 't gaſthuis van Delft heeft, van onſen aardſchen vader den Paus van Rome, Biſcopen ende Graven van Hollant, den Broederen ende Zuſteren van den voirſeyden huſe, te houden ſulke ordinancie ende reghule, alſe hier na gheſcreven ſtaat.

Inden eerſten zullen die voirſeide broederen ende zuſteren gheteikent ſyn mit enen abite, die broederen mit enen witten rocke, een grys ſcapulier, met eenre graawer cappen. Die ſuſteren mit enen witten rocke mit rumen mowen, ende mit nawen hoofgaten, dair over een graaw ſcapulier mit eenre witter falien, ende al hare cleder te weſen niet van dierbaren laken. Ende onder deſe abite te dreghen ſulke cleder als hem die vut Meeſteren gheven. Noch ſy en moeten ghiene cleder copen tot hairs ſelfs oirbair, buten orlove der Meeſteren. Noch die ſuſteren en moeten ghien dierbair doeke dreghen, ende alle doeke ongheſtairct, ende niemant en moet 't sgaſthuis guet wech gheven buten orlove der Meeſteren.

Inden anderen punte zellen broederen ende zuſteren, te haren tiden leſen dertich *Pater noſter* te *Mettene*, te *Prime* zevene, te *Tercie* zevene, te *Zexte* zevene, te *Noene* zevene, te *Veſperen* twaleve, te *Completen* zevene, te *Vighilien* vyftich. Ende als een broeder of zuſter doot is, alſo langhe hi boven der aarden ſtaat, te leſen enen yegheliken vyftich *Pater noſter* daghelicx tot al andere ſinen getiden.

Inden derden punte ſullen ſi vaſten die vier *Quater-tempora*, ende alle vridaghe binnen den

jare, den Advent van Kers-avont, ten minſten drie daghe in die weke, ende viertien nacht voir Sinxen, drie daghe in die weke: ende als Papen, Nonnen, haren Vaſtel-avondt houden, ſullen ſi den haren doen. Ende wairt dat hem kenlike ziecte belette, ſo zoud ſi verlicht ſyn bi haren Cureit van den gaſthuſe.

Inden vierden ſo en ſullen zuſteren noch broederen ſpreken over maaltyt, ten ware om oirbair des huis, ende dat mit corten woirden, noch twiſſcen maaltiden te eten, ende nergens buten hove te eten, en ſi mit orlove der Meeſteren.

Inden vyften verbiedtmen ſcarpeliken onder hun ſcelden of enigherhande warringhe te maken. Ende geſcieder enighe onruſte, dat bevelen wy den Wtmeeſteren bi hare zielen te brengen an den Proiſt, ende dat hi corrigeren als dair toe behoirt, ende hun die Scepene beloven.

Inden ſeſten ſellen ſi ter maant eens biechten haren Cureit des huis of den gheoirlofde van haren Cureite, ende ten minſten vierwarf t'sjairs te onſen Here gaan.

Inden zevende punte en moeten ſi nerghens buten haren huemwerf gaan, noch buter poirte varen ſonder oirlof der Meeſteren, mar tot Delft moeten ſi ghaan om water, ende die twee ghemoenliken te hoefne, ende te verwaren na der tyt van den jare. Ende een yegelik broeder ofte zuſtere bereyt te weſen tot ſulken arbeide ende dienſte trouwelike te hantieren, dair hi toe gevochet wort. Ende niemant en ſel hum bewinden enich dinks te berichten dan dair hi toe geſet wort, ende dat niet mit onruſten noch niemand enigherhande propriteyt of eyghendom te hebben buten orlove der Meeſteren. Ende die broederen ende zuſteren ſelmen cleden in gaſthuſe.

huſe. Ende deſe voirſeideide regule ende ordinancie ghebiedmen enen yegheliken te houden bi ghehoerſaamheit. Ende ſo wieſe brake ſoude ghecorrigeert worden van den Proeſt ſo dat hem een ander hoede, ende Scepene ende Raade ghenoechlyk waren. Ende alle deſe voirſeide punten te verwandelen ende te verbeteren na gut denken der voirſcrevenre luden.

Voirt ſoe heeft die Proeſt mitten ghemenen Gherecht ende mitten gaſthuismeeſters over een ghedragen, ſoe wat broeder of zuſter in den gaſthuſe van Delft ontfanghen wort, daar en ſel men niet aanſien anders dan die ere Goeds, ende oirbair des huis voirſz. noch maachſcap, moghentheit noch ghienrande bede. Voirt wair dat ſake dat enich van den broederen of zuſteren hem alſo qualiken ende onreckeliken regierden ende leveden, ſo dat dat gaſthuis dair mede onneert wair of ghehindert, zoe machmenſe uten gaſthuſe doen, bi den Proeſt van Coninxvelde, bi den Gherechte, ende bi den gaſthuis Meeſters van Delft, die nu ſyn of hier naamaals weſen ſullen.

Jooſt Dirkſz. in den Houttuin, **en deszelfs huisvrouw** Aleit Willemſz dochter, **die de vikary van** S. Laurens **in de** S. Hippolytus **kerk gesticht hebben / hebben ook een uytdeeling van brood in 't Oude gasthuis gesticht: Hier nebens de stichtingbrief zelf:**

Wy Burgermeeſteren, Scepenen ende Raide der ſtede van Delff oirconden ende certificieren dat *Gerryt van Montfoort*, *Gerryt Bokels zoen* ende *Jacob Jan Bruyns zoen*, als Gaſthuysmeeſteren van toude gaſthuys binnen Delf, hebben

ben by raide, wille ende conſent van ons vercoft *Jooſt Dircx zoon in de Houttuyn* ende *Alyt Willems* dochter ſijnre huysvrouwe, een ewige jairlixe ghemeene Deelinge voor allen armen menſchen die ten deele comen, een ygelick menſche gevende een deut broot wel gebacken van gueden tarwe, int ſelve gaſthuys ewelik men voeren ſal int deelhuys ende aldair alle jaire deelen den armen menſchen op onſer liever Vrouwen avont *Concepcionis* voor Kers avont, beginnende opten eerſten onſer liever Vrouwen avont *Concepcionis* als *Jooſt* ende *Alyt* voirſz beyde oflivich ſullen weſen. Gelijck ende in alre manieren als die oude Gaſthuys-meeſteren hoire twee andere deelingen jairlicx laten doen, dair voir *Jooſt* ende *Alyt* voirſz hebben gegeven puyrlick om Goeds willen den ouden gaſthuyſe voirſz. an gueden gereeden getelden penningen hondert ponden groot Vlaams den gouden Koervorſters Rynsgulden tot vier ſcellingen ende achte penninghen groot Vlaams gerekent ende alle andere paymente dair na. Ende men ſal jairlicx in deſe delinge den armen menſchen aldair comende vermaninge doen ende ſeggen, dat ſy willen bidden God almachtich voor *Jooſt Dircxzoen*, *Alyt Willems* dochter ſijn huysvrouwe, hoiren ouders ende vrienden ende voir allen den gheenen die hemluyden guet gedaan hebben. In kenniſſe der wairheit ſoe hebben wy Burgermeeſteren voorſz. onſer ſtede zegel ten ſaicken hier angehangen. Ende omme die meerder zekerheit wille, ſoe hebben wy *Aelbrecht Jans zoen* van buyten ende *Jan Coſtyns zoen* Scepenen, voor ons ende voor d'andere Scepenen onſe medegeſellen, deſen brief mede beſegelt mit onſen zegelen hier beneden angehangen opten 25 dacg in February int jair

ons

ons Heeren duyſent vyf-hondert ende thien, naa beloop sHoofs van Hollandt.

By dit oude gaſthuis is een tweede gekomen onder den naam van S. Magdalenaasgaſthuis. Dan is 'er te Delft noch een Peſthuis / een Dolhuis / een Lazarus-huis: 't welk buiten de Haagpoort ſtaat / en in een woonhuis is verandert. Meer andere godvruchtige gebouwen / die de ſtad Delft verciert hebben / ſtaan wijdloopig genoeg beſchreven by den meergemelden * Dirk van Bleiswijk.

* Pag. 496. enz.

AANTEKENING.

[a] Op de ooſtzyde van de Oude-Delft, even voor by de Nieuſtraat, zuidwaart op, heeft het H. *Geeſts-zuſterhuis* geſtaan. Wat voor klooſterzuſters daar gewoont hebben is onbekend. Dit weetmen dat de zuſters gewoon waren de zieken, in allerhande krankten, te gaan bezoeken en op te paſſen: zy gingen in 't zwart gekleed, tot een teken van geduurige rouw. De voorgemelde ſtichting van S. *Urſulaas* [b] kerk geeft te kennen dat dit gebouw ontrent van gelijken ouderdom is met de Nieuwe-kerk: en het ouwerwetſch torentje, dat 'er noch op ſtaat, wijſt genoegzaam uyt dat het al over honderden van jaaren opgetimmert is.

Op de Verwersdijk, ter plaatze daar nu de nieuwe Doelen ſtaat, heeft voor dezen een konvent geſtaan, onder den naam van *Maria Magdalenaas* klooſter: van 't welke geen ander beſcheid te geeven is als dat het daar al geſtaan heeft voor 't jaar 1450.

[c] By de Ketel-poort, op het plein voor de brouwery van de Papegaay, op het hangen van de brugge, heeft een H. *Geeſt-kapél* geſtaan; dewelke zedert den brand van 't jaar 1536. merkelijk is vergroot, en voor dezen met

[a] Bleiswyk pag. 331.
[b] Vyfde Artykel: zie boven.
[c] Bleiswyk pag. 295.

een

een vry hoogen toren pronkte. In deze kapelle plagten de misdadigen, dewelke met de dood geſtraft zouden worden, en van ouds buiten de ſtad altijd gerecht wierden, haare biecht te ſpreeken, en de Mis, voor de laatſte reize van hun leven te hooren. Dit geſchiede in de tegenwoordigheit van Schout en Schepenen; dewelke daar met hunne lange tabberden aan, daar de Stads naam met zilvere letteren op pronkte, op order quamen zitten.

Noch heeft over 't Oude-manhuys-ſteegje een Oude-mans kapél geſtaan; dewelke ſedert in een Gildekamer van S. *Lucas* gilde verandert is. Ook is 'er een Oudwyfjes-kapél geweeſt, dewelke merkelijk grooter was als die van de Oude-mannen.

Onder de kerkelijke gebouwen mag ook wel gerekent worden het zoogenoemde *Lazarus-huis*, buiten de Haagſche poort; als hebbende van ouds ook eene kapél gehad, en klok en klepel gevoert. Van den Pater of Kapellaan, dewelke deze kapél bedient heeft in 't jaar 1536, word een zeldzaame zaak verhaalt: te weeten dat hy, zijnde een vroom en godzalig Prieſter, den rampzaligen ſlag die de ſtad over 't hoofd hing, ik wil zeggen den brand van 't jaar 1536, door goddelijke openbaaring voorzien zoude hebben. Dies zou hy de gemeente over haare baldadigheit en moetwilligheit in 't zondigen dagelijks beſtraft en vermaant hebben; vreezende dat de ſtad eerlang in een afgrond zoude verzinken, en van den aardbodem verſlonden worden. Dien aangaande zijn verſcheide kleine prentjes uytgekomen; waar op de ſtad, in vollen brand ſtaande, in 't verſchiet ſtaat afgebeeldt: daar by ſtaat een Vrouwsperſoon, kloppende aan de Paters deur; en hem deze woorden, die 'er by te leezen ſtaan, toeroepende; *Delft brandt:* De Pater zulks hoorende, en zijn venſter openende, geeft tot antwoord; *God zy geloofd:* als wel genoegt zijnde over eene zoo genadige ſtraffe. Het heugt my dat ik zoo een prentje in handen heb gehad; en dat oude en beſcheidene menſchen veel werks daar van maakten. De Heer *Bleiswyk* [d] zelf, dewelke qualijk een mirakeltje of vertellingtje dat hem al te paapſch, of te eenvoudig, of te fabelachtig, ſchijnt te luiden,

[d] Pag. 362.

on-

ongehekeld en onbeschimpt laat doorschieten, verhaalt het zelve zonder hier de ligtgeloovigheit van zulke vertelders te bestraffen. Wat my belangt, ik scheid' 'er af zoo als ik 'er aangekomen ben: het is, in allen gevalle, maar een verhaal: een ieder kan 'er het zijne van neemen.

Noch moet onder de geestelijke gebouwen, die buiten de stad gestaan hebben, gerekent worden het klooster der Premonstreit-monnikken of liever Premonstreits-kanonnikken, dewelke door Koning *Willem*, den tweeden Graaf van dien naam, naar Middelburg gezonden wierden: gelijk in de beschryvinge van Koninksveld breeder vermeldt zal worden. Van Koninksveld zelf behoeven wy niet te spreeken; om dat het onder Pynaker beschreven word.

By de reeds gemelde Delvenaars zullen wy noch de volgende / meest Godtgeleerden / tot een staaltje voegen.

Ægidius van Delft, in wiens ommegang Erasmus groot vermaak schepte / is / naar die tijden te spreeken / geen onbillijk Poeet en Godtgeleerde geweest. Geleerde Delvenaars.

Jan van Delft is eenigen tijd Wybisschop van Straatsburg geweest; en heeft zijnen naam door het uytgeeven van eenige schriften vereenwigt.

Mr. Dirk van Delft, een queekeling van Aalbert van Beyeren, is deszelfs Hofpreeker geweest.

Hugo Boletus, eerst Prior in de Abdye van Egmond / heeft dat ampt naderhand / te weeten omtrent het jaar 1465 / bekleedt by de Karthuizers der kapelle van Adingen in Henegouwen.

Pieter Slupik, een geleerd Minnebroeder.

Adam Sasbout, een deftig godtgeleerde van de order der Minnebroederen / en by uytnement-

mentheit erbaren in de Latijnſche/ Gzieliſche en Hebzeeuwſche tale / is te Loven in 't jaar 1553. van 't bloedſpouwen geſtozben / en by de Minnebzoeders begzaven.

Chriſtiaan van Adrichom, een deftig godtgeleerde / en by uytnemendheit bedzeven in de kerkelijke oudheden.

Franciſcus Rolandus, ook een godtgeleerde van de ozder der Minnebzoederen.

Martinus Dorpius, van wien wy boven al geſpzoken hebben.

Michiel Vosmeer; de neef van den gemelden Adam Sasbout, heeft zijn ooms leven beſchzeven; en deszelfs verdediging in 't licht gegeven. Hy is geſtozben den 1. van October 1616.

Sasbout Vosmeer; ook neef van den voozgenoemden Adam Sasbout, en de volle bzoeder van Michiel Sasbout, Licentiaat in de godtheit/ Aartsbiſſchop van Utrecht en Philippen. Doch van hem hebben wy in 't wijd en bzeed gehandelt in 't derde deel van Batavia Sacra.

Niklaas van Bleiswyk is de vierde Kanonnik van 't Pankraskapittel te Leiden geweeſt/ en heeft volgens de rekening van Jan Gerbrantſz. geleeft in 't jaar 1366.

Cornelius Muſius: van wien wy boven bzeeder beſcheid gegeven hebben.

Kornelis Pynaker, hoogleeraar in de rechten te Leiden en te Gzonningen.

Kornelis de Groot.

Hugo de Groot.

Pontus Heuterus, en meer anderen: welker naamen de Leezer by Dirk Bleiswyk kan opzoeken.

AAN-

AANTEKENING.

Hoewel dat ik, gelijk elders al verklaart heb, de geleerde Mannen van onzen tijd niet vermelde, en 'er ook geen genoegzaame kennis aan en heb om ze te vermelden, zoo mag ik evenwel den Heer *Antoni van Leeuwenhoek* zoo niet ongemeld overſlaan. Niet dat het hem tot zoo een eere verſtrekken zal, dat hy in dit werk vermeld word en onder de geleerde Delvenaars ſtaat; hy is door de ganſche wereld zoo berucht, en zijne geſchriften en uytvindingen hebben zijnen naam by grooten en kleinen in zulk een aangezien gebragt, dat hy mijn pryzen zeer wel miſſen kan. Maar ik acht dat het dit werk zelf tot eer en glorie verſtrekken zal, dat het met den naam van zoo een man, het puikje der Natuurkundigen, pronken mag.

Ik wil zijne geſchriften, te weeten zijne menigvuldige brieven over de Verborgendheden der Natuure, hier niet vermelden, of den inhoud daar van beſchryven. De Liefhebbers, die op het beſchouwen van de geheimen der Nature eenigzins gezet zijn; hebben die genoeg doorbladert, en weeten d'er meer van, als ik 'er van zeggen zouw.

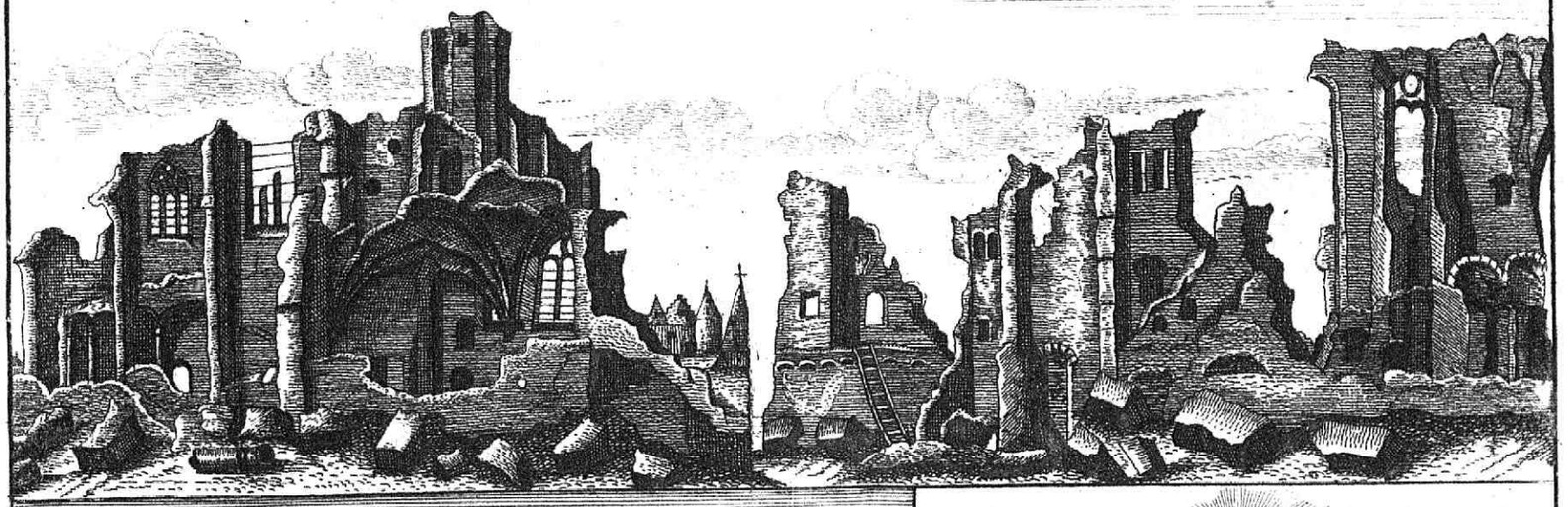
Ik zal 'er maar byvoegen dat hy niet alleen te Delft geboóren, maar ook uyt een oud Delfſch geſlagt geſprooten is; dat hy, behalven de *Leeuwenhoeken*, zelfs de *Mateneſſen* onder zijne voorouders rekent.

Zoo dat ik het my tot een eere rekene, dat hy my gekozen en verzocht heeft om zijne laatſte zendbrieven, te weeten die in 't jaar 1719. uytgekomen zijn, in de Latijnſche taal over te zetten. Gelijk ik ook, op zijn verzoek, noch een groot getal van brieven vertaalt heb, dewelke noch ongedrukt zijn; doch, zoo als ik hoope, en den Liefhebberen der Natuurkunde toewenſche, in 't kort door den druk zullen gemeen gemaakt worden.

Klooſters buiten de poorten der ſtad Delft.

Dicht onder de ſtad / buiten de poort die den weg naar Maasland wijſt / anders de Water-ſloot- Karthuizer-klooſters.

KARTHUIZERS KLOOSTER
in zyn ruine 1575.

ſlootſche poort genaamd / heeft geſtaan een Karthuizer klooſter; 't welk S. Bartholomæus klooſter te Jeruſalem wierd genoemt / en in't jaar 1430 door Vrank van Borſſelen, Graaf van Oosterbant / is geſticht. Het was / weinige jaaren eer dat het verdelgt is / merkelijk verbetert / en met nieuwe gebouwen verciert / door den Prior Bartholomæus Streng. Onder den laatſten Prior / Johan van Eſchede, heeft Jooſt van Ter Goude, die uyt een adelijk geſlagt van Schoonhoven afkomſtig was / den kloosterlijken regel in dit klooſter beleeft. Als broeder Jooſt, wanneer de Andersgezinden den baas hier begonnen te ſpeelen / en de roofbende van Lumey tegen al wat geeſtelijk was met eene uytgelate dolligheit uytſpatte / over Ter Goude naar Utrecht zoude reizen / om daar een beiliger plaats te zoeken / is hy onderwege vaſtgehouden en gevangen genomen; en is op den 1 Auguſti 1572 / om dat hy weigerde vleeſch te eeten en uyt gewijde baten te drinken / door eene koſtelijke marteldood aan zijn einde gekomen. De kerk en het klooſter is tenemaal verdelgt en ten gronde toe geſlecht: en op de plaats / daar het geſtaan heeft / is nu niet anders als een boeren-wooning / de Karthuizers wooning genaamd.

AANTEKENING.

Jooſt Dirkſz. uyt den Houttuine, en deszelfs huisvrouw *Aleit Willems*, die S. *Laurens* vikary in S. *Hippolytus* kerk geſticht hadden, hebben ook aan de Kartuizers twee ponden 's jaars gemaakt; om dat zy de brieven, aangaande de voorn. ſtichting, in bewaaring zouden hebben.

Uyt den giftbrief leeren wy dat Broeder *Adriaan van Schiedam* in 't jaar 1518. Prior van dit Karthuizer klooſter is geweeſt. Daar hebben wy noch deze volgende Priors in eenige oude brieven gevonden:

1504.

1504. Heer *Jan Philipsz.* Prior der Karthuizers.
1527. Heer *Simon*, Prior.
1565. Heer *Dirk van Beest*, Prior.

Uyt het doodboek van 't Karthuizers klooster buiten Utrecht, het *Nieuwe licht* of *Bloemendaal* genaamd, hebben wy dat Meester *Johan Heyl* een groot weldoender en Huisbezorger van dit Karthuizer klooster buiten Delft is geweest.

In 't zelve doodboek staat de Heer *Niklaas Weesp* als Vikaris van dit Delfsche konvent, en Huisbezorger van het konvent te Zirikzee, vermeldt.

Het Klooster SION.

* Omtrent duizend passen van Delft, onder 't gerecht van Rijswijk, heeft gestaan het klooster van Sion: zijnde gebouwt ter plaatze, daar de gebroeders *Marcus Aurelius Antoninus* de Filosoof en *L. Ælius Commodus Verus*, zoo als gelooft word, een landhoeve gehad hebben. Dat die Keizers daar een landhoeve gehad hebben schijnt te blijken uyt een marmere pylaar, die ik meen dat voor een scheidpaal heeft verstrekt; en op dewelke onlangs daar ter plaatze, als het land, wat dieper als naar gewoonte geploegt wierd, de kouter affteuite. Als daar op de gemelde pilaar opgegraven was, heeft men het volgende opschrift daar op gevonden:

IMP. CÆS.
M. AUREL. ANTO-
NINO. AUG. PONT.
MAX. TR. POT. XVI.
COSS. III. ET
IMP. CÆS.
L. AUREL. VERO. AUG.
TR. POT. II. COS. II.
A. M. A. E. C.
M. P. XII.

* Dit zyn de woorden van P. Opmeer Dec. 1. l. 5. p 43.

Het klooſter van Sion is een afſpruitzel geweeſt van 't Hieronymus **konvent te Delft.**

De oorſprong van 't zelve ſtaat by Johan † Lindeborn, **die het uyt de Aanteekeningen der Broederen van 't gemeene leven getrokken had/ met de volgende woorden beſchreven:** De gemelde Regulieren zulks beſtaande zijn door 't geluk geholpen: ja door een grooter hoop aangemoedigd, en zich noch grootere zaken beloovende, begonnen zy te vreezen dat de plaats metter tijd voor hen al te nauw zoude worden. Dus hebben zy 't geraadzaamer geoordeelt, een bequaamer en ruymer plaats buiten de ſtad te zoeken; daar zy meer perſoonen zouden konnen laaten, en de plaats naar hun welgevallen vergrooten. Zoo hebben zy dan, met de toeſtemminge van den *Ordinarius*, al hun huisgereedſchap, met de altaren en hunne overige Broederen, mede genomen; en zijn buiten de ſtad gaan woonen op eene plaats, die zy den berg van Sion genoemt hebben. En aldus zijn onze Broeders weder in 't bezit van de verlaatene plaats (te Delft) getreeden.

Het klooſter/ dat zy daar op gerecht hebben/ wierd genoemt het klooſter van de Moeder des Heere Maria, in Sion.

In dit klooſter heeft Eraſmus gewoont.

Wanneer dat het geſticht zy hebben wy noch niet konnen uytvinden. Dat het hier ter plaatze al geſtaan heeft in 't jaar 1486 **blijkt uyt het leven van** Eraſmus, **'t welk voor zijne t' zamen ſpraken gedruckt ſtaat: want daar vindt men hoe dat gemelde** Eraſmus, **na de dood van zijne ouders/ by de Reguliere Kanonnikken van het klooſter Sion ter ſchoole beſteld is omtrent het jaar** 1484. **Ja het moet**

† Notit. Epiſcopat. Daventr. cap. 2 §. 1.

'er

'er al geſtaan hebben voor het jaar 1444: want dewijl de kloosters der Reguliere Kanonnikken in Holland dagelijks vermenigvuldigden; is onder hen op den 4. Mey 1444. beſloten / dat men / naar de wijze van 't Windesheimſche Kapittel in Overyſſel / het klooſter van Sion ook tot een Kapittel zoude oprechten. En dat Kapittel / als in Sion opgerecht / heeft daarom den naam van 't Kapittel van Sion behouden.

In een oud francijnen handſchrift / behelzende de voorrechten / bydommen / en goederen der Reguliere Kanonnikken van Amſterdam / Alkmaar / Heylo / en van hunne andere kouventen in Holland gelegen / word het gemelde Kapittel ſomtijds het Hollandſch Kapittel genoemt: het welk hier uyt geſproten zal wezen / om dat het in Holland gelegen was. Van dit Kapittel heeft Jakob de la Torre / in zijn Roomſch verhaal / het volgende aangeteekent: Het Kapittel, 't welk binnen de palen van Holland gelegen is, ſtaat onder de Priors van het klooſter Sion: welk klooſter omtrent 1000. ſchreeden van Delft, eene vermaarde ſtad van Holland, onder 't gerecht van Rijswijk gebouwt is geweeſt. Ja het blijkt uyt het voorgemelde francijnen handſchrift dat dit klooſter al in aanzien is geweeſt omtrent het jaar 1438. Want daar ſtaat een brief van Walraven van Moers, verkoren Biſſchop van Utrecht / getekend den 6. Auguſti 1438; waar in aan 't klooſter van Heilo / 't welk tot dien tijd toe naar den Regel van S. Franciſcus had geleeft / verlof gegeven word om den Regel der Reguliere Kanonnikken aan te neemen. Deezen brief vinde ik onderteekend door Johan Niklaaſz.

Prior der Reguliere Kanonnikken van S. Gregorius, anders Emaus genaamd, in 't land van Stein; en door Broeder Johan Niklaasz. Prior der Reguliere Kanonnikken van den Berg Sion buiten Delft.

[a] Want als Johan Niklaasz. Prior van het klooster te Steyn / en Overste van alle de vergaderingen der Reguliere Kanonnikken en Kanonnikkessen in Holland / gestijft door het gezag van Rudolphus [b] Bisschop van Utrecht / de kloostertucht op een beter voet had gebragt; is de zaak zoo verre gebragt / dat de Oversten der Reguliere Kanonnikken / kapittelsgewijs in 't klooster van Sion vergaderd / den 4. May 1444. besloten hebben / tot zekerder onderhouding van de daar vastgestelde wetten / zich van de vergaderinge van Windesheim af te zonderen / en eene andere vergadering in Holland op te rechten. Dies hebben zy zich over en weer zoo vast verbonden en vereenigt / dat [c] het aan geen een van hunne kloosters vry zoude staan, of mogelijk zoude zijn, zich van deze t'zamenbindinge, gehoorzaamheit, en vereeniginge, af te zonderen of af te snijden.

Die vereeniging door den Kardinaal de Cusa bevestigd:

De Kardinaal de Cusa, Kardinaal-priester van S. Pietersbanden / en Pausselijke Gezant in Hoog- en Nederduytsland / heeft dit Kapittel uyt krachte van zijn gezag bevestigt. Even zoo was het algemeen Kapittel van Windesheim / 't welk een aanbang had genomen onder Frederik van Blankenheim, en mettertijd merkelijk aangewassen was en op vaste voe-

[a] Acta Capit gener. in Stein prope Goudam.
[b] Zie boven in de beschr. van het klooster te Steyn.
[c] Litteræ Colligationis pag. 5.

ten

ten ſtond / bevestigt en met nieuwe voorrechten begunſtigt geweest door Bonifacius IX. d

Dit bevestigen van den Kardinaal de Cusa is aldus toegegaan: De gemelde Reguliere Kanonnikken / wetende dat hy in deze landen aangekomen was / hebben hem gebeden dat het hun vry mogt staan zoo een genoootschap / onder 't gezag van den Roomschen Paus / op te rechten; en dat hy aan dit genootschap de zelfde voorrechten en gunsten zoude toestaan / die Bonifacius IX toegestaan had aan 't Kapittel van Windesheim.

De Kardinaal heeft hun verzoek ingewilligt door den volgenden brief van den 20 September 1451.

IK *Niklaas*, door de goddelijke barmhertigheit Priester-Kardinaal der H. Roomsche Kerke, op den tytel van S. *Pieters* banden, Gezant van den Apostolisschen Stoel door gansch Duytsland, wensche aan onze in *Christus* beminde Zoonen, de Priors, Konventen, en persoonen van het klooster der H. Maagd *Maria* op Sion buiten Delft, van S. *Michiels* klooster in den Hem buiten Schoonhoven, van S. *Gregorius* klooster in 't land van Stein buiten Ter-Goude, en aan de Priors, Priorinnen, Oversten en Konventen, van de andere Kloosters der Reguliere Kanonnikken van S. *Augustinus* Order onder uw kapittel behoorende, en onder de regeeringe van Priors staande, de zaligheit en eene oprechte liefde in *Christus*. De heilige godsdienstigheit, met dewelke gyl. Gode een godtvruchtigen en vlytigen dienst bewijst, verdient dat wy uwe begeerten, voornamentlijk

d Zie Chronicon magnum Belgii ad Ann. 1396 en 1397.

de zodanige die uyt een vierige godtvruchtigheit voortkoomen, met alle goedgunſtigheit, zoo verre als wy in Godt vermogen, inwilligen. Het verzoek, van uwent-wege aan ons gedaan, behelſde dat het ons mogt believen, uwe kapittelswyze t'zamenbinding met Apoſtoliſſche gunſten en voorrechten, gelijk het Kapittel van Windesheim heeft, te onderſtutten. Zoo is het dan dat wy, uw ootmoedig verzoek bewilligende, en uwe gemelde kapittelswyze t'zamenbinding voor aangenaam en wel gedaan houdende, dezelve door het gezag van ons gezantſchap goedkeuren, bekrachtigen, in Gods name beveſtigen, en met alle en iedere voorrechten, die Paus *Martinus* V, zaliger gedagteniſſe, aan 't Kapittel van Windesheim vergunt en verleent heeft, door dezen brief begenadigen; op zoo eene form en wyze, als hier van woord tot woord volgt, en in dezer voege luid: *Martinus* Biſſchop, de dienaar van Gods dienaaren. . . . . .

En wy beveſtigen ten uwen gevalle alle en iedere voorrechten, gunſten, en vergunningen, die door uwe Ordinariſſen of door andere 't zy kerkelijke of wereldlijke Overheden, hoedanige die ook zyn, aan uwe Genootſchappen en Konventen behoorlijk vergunt zyn, en tegen het bovenſtaande niet en ſtryden. Gegeven te Aarnhem, in 't Biſdom van Utrecht, onder ons zegel, op Maandag, den 20. der maand September, in 't jaar na s'Heeren geboorte 1451; in 't vyfde jaar des Pausdoms van onzen allerheiligſten Vader en Heer in *Chriſtus*, *Nicolaus*, door Gods voorzienigheit den vyfden Paus van dien naam.

Deze voorrechten / die Martinus V, **de Kardinaal** de Cusa, **en** Rudolphus van Diephold, **vergunt hadden; heeft** Philips van Borgonje, Rudolphus **nazaat / door den volgenden brief bevestigt:**

gelijk ook door de Bisschoppen van Utrecht.

IK *Philips van Borgonje*, door de genade van Godt en van den Apostolisschen Stoel Bisschop van Utrecht, wensche aan onze in *Christus* beminde vergaderinge, van beide de kunnen, behoorende tot het algemeen Kapittel der Regulieren van den Berg *Sion*, onder ons Bisdom, de zaligheit in den Heere. Nademaal gyl. den religieuzen staat, en deszelfs tucht en onderhouding, met yver behertigt; zyn wy des te bereidwilliger om uw ootmoedig verzoek toe te staan. Daarom is het dat wy de brieven, met de gunsten, magt-gevingen, verklaringen, uytbreidingen, verkortingen, vergunningen, voorrechten, daar in bevat, en aan uwe vergadering verleend van onzen allerheiligsten Heer Paus *Martinus* V, van den hoogwaardigen Vader en Heer *Nicolaus de Cusa*, Kardinaal op den tytel van S. *Pieters* banden, van *Rudolphus Diephold* onzen voorzaat, en eindelijk van broeder *Johan Niklaasz*, altemaal zaliger gedagteniſſe, uyt krachte van ons ordinaris gezag, en achtervolgens de toelating der kerkwetten, vernieuwen, goedkeuren, voor welgedaan houden, en in Gods name beveſtigen. Daarenboven vergunnen wy ul. genadiglijk in den Heere, en als eene byzondere gunst, door den tegenwoordigen brief, dien wy met ons zegel ter zaken bezegelt hebben, dat gyl. zult vermogen de persoonen van uwe vergaderingen, zoo mans- als vrouwspersoonen, gelijk ook alle

andere mans- en vrouwsperſoonen die door eenige overheit, hoedanig die ook zy, onder uwe bezoekinge zyn geſtelt, en uyt hun klooſter verloopen, of een zwaar misdaad bedreven hebben, zelfs met de wereldſche magt, indien het noodig is, te hulp te roepen, gevangen te neemen, weder naar hun klooſter te brengen, en te kaſtyden; mitsgaders de genen, die zich zelven omgebragt hebben, vryelijk en zonder iemands tegenzegginge op eene ongewyde plaats te begraaven. In 't jaar des Heere 1518, den leſten dag op een na van April.

Uyt laſt van Mijnheer den Vikaris,

Kornelis Kornelisz.

Hoe bermaard dat dit Kapittel van Sion geweeſt is / kan hier uyt ook afgenomen worden / dat in 't jaar 1475 / als 'er ter gelegendheit van de bekende ſchatting / door Karel den Stouten ingeboerd / eene algemeene bergadering van de Reguliere Kanonniken in S. Hieronymus kouvent buiten Leiden was uytgeſchreven; dat / zegik / alle de religieuze mans- en vrouws-perſoonen / zoo van 't Windesheimſche als 't Sionſche Kapittel / derwaart zijn gereiſt.

Onder andere oudheden van dit klooſter heb ik onder my berusten een boek / met de hand op francijn geſchreven / behelzende den Regel van S. Auguſtinus; de wetten / 't zamenbinding / en bebeſtiging van 't Sionſche kapittel; en een * beſchut-brief van Paus Sixtus IV: waar in hy het klooſter van de H. Maagd Maria in Sion / den Abten van S. Maartens abdye te Keulen / en van S. Laurens abdye te

* Conſervatorium.

Oost-

Oostbzoek / mitsgaders den Deken van S. Mariaas kerke in 's Gzavenhage / aanbebeelt / om het zelbe tegen allerhande ongerechtigheden en inbzeuken te beschermen.

De kloosters / met het kapittel van Sion vereenigd / of daaronder staande / heeft Johan Lindeborn, die dezelbe onder de papieren van Sasboldus gebonden had / opgegeben in de † Beschrijvinge van het Deventersche Bisdom. Dezelbe konnen ook in het Latijnsche Batavia Sacra nagezien wozden. *

De Heer Dirk van Bleiswijk heeft in de schzifte-lijke Aantekeningen van eenen Joost Hendriksz. het volgende in de Nederduitsche tale beschzeben gebonden: Op ten 30 January A. 1544 stilo Delphensi, s'avonts tusschen seven en acht uren, worden aangesteecken 't Convent van de Reguliers tot Syon buiten Delft van onbekende persoenen, ende dair verbrande eerst die voirkercke mit die outairen, het geheele Pant mit alle de cellen, het sieckhuys, die gastcameren, die boecken, den reventer, ende het Vrouwenhuys. Dair viel naderhandt groote suspitie op een van de Priesters, gebooren van Scoenhoven, die welcke versonden worde. De Heer Bleiswijk gist dat het klooster ten eerste weder opgetimmert is. Maar ten tijde van den Spaanschen oozlog heeft de Stads-Oberheit / op dat de Spanjaards daar niet nestelen en de stad belaagen zouden / het zelve klooster / zoo wel als het Karthuizer klooster en Konings-beld / tenemaal gesloopt en ten gronde toe afgebzoken. De grond is in een zeer vermakelijken lusthof berandert. In de westzijde van den bogert is een Pziesters zark gebonden / waar op in ou-

Het klooster van Sion afgebrandt.

† Cap. 2. * Part. 2. pag. 232.

wen-

werwetſche letteren te leezen ſtond: In 't jaer 1479. 28. daghe in Februario, ſterf Heer Jacob Dirc ſoen van Leyden. Godt heb zyn ziele. In 't midden van de zark ſtaat uytgehouwen een kelk tuſſchen twee pullen: waar onder/ op een vliegend wimpeltje/ of rolletje/ deze woorden in verhoytinge te leezen ſtaan: Orate pro me homines: dat is: Menſchen bidt voor my.

In 't jaar 1464. is Broeder Johan Niklaaſz Prior van het konvent van Sion geweeſt.

En in 't jaar 1475. Br. Willem Obrecht: zoo als ik in een ouden brief van 't zelve jaar gevonden heb. Omtrent de opkomſte der geloofsberoerten is hier Prior geweeſt Heer Gerrit Palmburgh; ter wiens gedagtenis Cornelius Schonæus, Schoolhoogd te Haarlem/ een grafdicht heeft gemaakt/ daar hy zyne deugden en gaven zeer hoog doet gelden.

1517. was Heer Johan Prior in Sion.

Jakob Dirkszoon, een Leidſch Prieſter/ is in 't klooſter van Sion begraven in 'tjaar 1579.

AANTEKENING.

1. De konventen en Priors, die in deze vereeniging getreeden zijn, en dezelve ondertekent hebben, ſtaan by *Antonius a Matthæus* opgetelt. Maar de lijſt, die de Heer *b Walvis* uyt de oude gedenkſchriften van 't Steynſche konvent opgegeven heeft, koomt my nauwkeuriger voor; dewelke wy hier ook een plaats zullen geeven.

Fr. Johannes Niklaaſz, Prior van Mariaas klooſter; en 't ganſche konvent van Sion by Delft.

Broeder Niklaas Wit, Prior en 't ganſche Michiels konvent in de Hem by Schoonhoven.

a De fatis Eccleſ. pag. 222.

b Beſchr. der ſtad Gouda, 2. deel. pag. 127. 128.

Broe-

Broeder Johan Niklaaſz. Prior, en 't ganſche konvent van S. Gregorius huis, Emaus genaamd, in 't land van Steyn.

Broeder Rudolf Ysbrandszoon, Prior, en 't ganſche konvent van S. Maarten op de Donk.

Broeder Jakob van Poelgeeſt, Prior, en 't ganſche konvent van S. Maria Magdalenaas huis in Betanie, te 's Gravezande.

Broeder Willem Obrecht, Prior, en 't ganſche konvent van S. Willebrordus huis in Heiligloe by Alkmaar.

Broeder Dideryk Diderykſz. Prior, en 't ganſche konvent van 't huis des heiligen Grafs te Arnemuiden, onder Walcheren in Zeland.

Broeder Boudewyn Pieterſz. Overſte, en het konvent der klooſternonnen van Marienpoel by Leiden.

Broeder Pieter Gerlandszoon, Overſte, en het konvent van S. Agnes huis, Joſafat genaamd, te Delft.

Broeder Johan Stella, Overſte, en het konvent van S. Dionyſius huis te Amſterdam.

Broeder Willem Viſſcher, Overſte, en het konvent van S. Margareta te Gouda.

Broeder Gyslert Poel, Regent, en het konvent van S. Mariaas huis ter Goude, op de Gouwe.

Broeder Laurens Vrouwyn, Overſte, en het konvent van S. Maria Magdalenaas huis te Amſterdam.

Broeder Johan Veldert, Overſte, en het konvent van 't huis te Marien-Zyl, te Haarlem, als Reguliere Kanonnikken naar den regel van S. Auguſtinus.

Nu wy ganſch Delft doorgewandelt, en alle de geeſtelijke gebouwen bezigtigt hebben, moeten wy den Leezer noch erinneren, hoewel dat 'er elders al van geſproken is, hoe dat die van Delft in 't jaar 1409. ten hove geklaagt hebben over de onverzadelijke begeerlijkheit der klooſterlingen: zoo dat zy, geeſtelijken, dagelijks rijker en weeldriger, en de burgers verarmd en uytgeput wierden. Hier over heeft *Willem van Beyeren*, Graaf van Holland, deezen briet aan de burgerye verleent:

Dat zo wat perſonen in geeſtelijke huizen voortaan koomen zouden, en zouden niet vermoogen te verkoopen, ſulke renten, erven, ende huizingen als zy hadden; maar alleen de vruchten ende nutſchappen daar af hebben ende gebruiken hun leven lang gedurende; ende na hun dood

zon-

zouden de voorſz. goederen koomen en erven die twee deelen op hunne rechte erfgenamen, ende dat derde deel op den huize daar zy in ſterven zouden. Dat oock de gedachte perſonen, in de gemelte huizen hunne profeſſie doende, geene goederen noch erven van hunne doode magen zouden mogen neemen.

Philips van Borgonje, ſprak in 't jaar 1445. noch ſcharper tale: *Hoewel zy*, zegt hy, *aldus geordent ende begeven perſonen zijn ofte wezen zouden, zy hebben tot dezen tijd toe willen bewinden erven te neemen van hare ouderen, en dat erflijk te behouden zonder weder uit te erven. En indien het alzo lange ſtaan zoude, zonder voorzienigheid daar op te hebben, zy waren geſchapen, mits dat 'er zo veele zijn binnen korte jaren gemaakt, alle die landen, rechten ende erven, in onzen voorſz. landen te verkrijgen. Hebben daarom geordonneerd, overgedragen ende geſloten, dat nu voortaan geen georde lieden, van wat orde dat zy zijn in onze landen van Holland, van Zeeland, ende van Vrieſland, erven neemen zullen van haaren ouderen, magen, of vrienden in eeniger manieren, noch ook meer landen of erven en zullen koopen noch verkrijgen by Teſtamenten, noch anders in onze voorſz. landen, voor dat by Commiſſariſſen een overdracht ende ordonnantie gemaakt zal zijn, hoe, en in watſchijn zy voortaan erven, ende zy hen zelven hebben zullen in de punten voornoemd.*

By *Ant.c Matthæus* ſtaat een brief van *Willem* III. dewelke hier niet te onpaſſe zal koomen. Het is uyt onze Vaderlandſche geſchichtboeken en zelfs uyt *Batavia Sacra* bekent hoe dat de Nederlanders, om andere volkeren nu daar te laaten, zelfs om wereldſche zaaken naar Romen, naar Keulen, of naar Utrecht gedagvaart wierden. Quam het iemand niet gelegen zijn huis, neering, en koophandel te verlaaten, en eene zoo moeyelijke reis aanteneemen; die wierd ligtelijk, als konnende zijne zaak in zyn afwezen niet verweeren, en als of hy de geeſtelijke rechtbank verſmaadde, ten believen van zijne wederparty veroordeelt. Was iemand koen genoeg om zich aan die veroordeeling niet te houden; flux had hy den Pauſſelijken of Biſſchoppelijken ban, en alle de droevige naſleepen van zoo eenen ban, te verwachten. Zoo

c Analect. tom. 6. pag. 525.

heb-

hebben dan verſcheide[d] Graven, ziende dat de rechten door zoo een averrechtſchen handel verkracht, de gewoonlijke rechtbanken verſmaadt, de menſchen uytgeput en op een onhebbelijke wyze geringeloort wierden, dat verderfelijk en dagelijks aanwaſſende misbruik door verſcheide ordonantzien zoeken te ſtremmen. Ik wil hier alleenlijk tot een ſtaaltje opgeeven den gemelden brief van *Willem* III: om dat dezelve ten gevalle van Delfland en Schieland uytgegeven is:

"*Willem* Grave van Heynegouwen enz. an onſen "Baliu van Delflant en van Scielant, die nu is jof "hier na weſen ſal, ſaluut. Want omme des wille "dat men dicke onſe poortere van Delf ende onſen "luyden van juwer Baliuſcap hier te voren gepynt "heeft, alſe van te daghene tote Utrecht omme ſcult "ende andere ſaken, welc wi niet langer gedoghen "en willen, waar omme wi juw ontbieden, jof ymant "enigen brieff bringet van Utrecht, omme ymant te "daghen van onſen lande, die te juwen Baliuſcap "toebehoert, dat ghi den genen die den brief brenget, "van onſen wegen houdet in ſeker hoede, want wi "willen dat onſe luide berecht ſyn na den rechte van "onſen lande, van ſchult en van andere ſaken die "den weerlicken rechte toebehoren, en hier of ſul"len wi juw ſcadeloes houden. Ende dit ſal gedu"ren tot onſen wederſeggen. In oerconde &c. Ge"gheven in den Haghe des Dinxendaghes na dertien "daghe int jaer ons Heeren 1316.

De Pauzen hebben de onbillijkheit van den gemelden handel ook wel begreepen: en 't is bekend, en elders al aangewezen, hoe dat *Julius* II, *Leo* V, enz. de Utrechtenaars door opene brieven van zodanige quellaadjen bevrydt en ontſlagen hebben.

Daarenboven is het met ſommige (ik zegge met ſommige) geeſtelijken te Delft toegegaan gelijk elders: te weeten dat zy onder een geeſtelijken naam, en geeſtelijke kledinge, een vuylaardig en moetwil-

[d] Willem III. in eenen brief van 't jaar 1328. Maximiliaan in een ordonantzie van 't jaar 1505, by Goldaſt. tom. 3. Conſt. Imper. in fine pag. 659. &c.

lig

lig gemoed bedekten: ja ſomwylen hunne uytſpoorigheit en baldaadigheit, door het afleggen van de geeſtelijke kleedinge, als ten toon wilden ſtellen. Tegen zodanige kerkelijke perſoonen, dewelke toen, gelijk tegenwoordig op veele plaatzen noch, Klerken genoemt wierden, heeft Graaf *Aalbert van Beyeren* den volgenden brief uytgegeven:

Aelbrecht, by Goids genade Palens Grave op ten Ryn, Hartoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vryeslandt, laten u weten onſen lieven ghetrouwen Schout, Schepenen, ende Raidt van Delft, dat wy verſtaan hebben dat dagelicx ſommige Geſellen gaen, ende wandelen opter Straten binnen onſer Steede van Delft, die onſedeliken leven, ende veel parlements ende onruſten maacken, aldaar vermetende hem Clercken te weſen, ende Clercken vryheden, ende Recht gebruycken willen, all ilt dat noch Cruyns, noch Clercklic Habyt en draghen, noch anders en leven als Clercken ſchuldigh ſyn te doen, dat ons in gheenre wijs en ſtaat te lijden. Waarom wy onſe voorſchreve Schout ontbieden, ende bevelen mitt ſonderlinge ernſte, dat hy alſulcke Geſellen voorſz. tot allen tijden als ſy misdoen, ende breukigh worden, aantaſt ende houden in onſe Vangeniſſe tot onſer behouff, ende der gheenre daar ſy ſchuldich ſyn voir te Recht te ſtaen, ende bevelen u alſoo ernſtelick, als wy mogen, onſen Schepenen, ende Raidt voorſz, dat onſen Schout voornoemt daer in byſtandich ende behulpich zyt, ende ſulcke misdadig Geſellen voorſz mitt onſen Schout, ende den Proviſoir van Delff-landt, alſoo helpt corrigeren als daer toe behoort, ende dattet hem ander luiden hoeden mogen, ende alſulck proffyt daar off comen ſall, dat ſall weſen halff totten Heeren behouff, daar ons onſe Schout off reeckenen ſall, ende halff totter Heeren behouff van Utrecht, dye dat ſchuldich zyn te hebben. Ende wairt dat ghy onſe Scheepenen, ende Raide voorſchreven hyer in verſuimende waert, dat willen wy an u houden, ende verhaelen, als an den genen, die ons van onſe Heerlickheden verminderen wilde. In oirconde deſen Bryeffe, ende onſen Zegele hyer opgedruct. Gegeven in den Hage t'Frydaechs

daechs nae Sinte Ponciaens dach, int jaar ons Heeren duyſent dry hondert acht ende tnegentich, naa den loop van onſen Hove.

Iet diergelijks hebben wy in de levens der Utrechtſche Biſſchoppen, onder *Arnoldus van Hoorn*, opgegeeven wegens de ſtad Leiden.

NOOTDORP.

Nootdorp moet onderſcheiden worden van Noordorp, een dorp van Kennemerland / die duizent paſſen van Uytgeeſt geleegen. Nootdorp is gelegen onder het Gerecht en Dekenſchap van Delfland: wiens Parochi-kerk ter vergevinge der Graven heeft geſtaan / en op den naam van S. Bartholomeus ingewijdt was. Dit dorp / gelijk ook de buurt Nieuweveen, en de Heerlijkheit Hoogeveen, is in 't jaar 1656 bedient door Kornelis Lelievelt, een Stompwijker / en Prieſter van 't Oratori: dewelke deze Paſtory aller eerſt (zedert de verandering) heeft opgerecht. In zijne plaats is gekomen Nikolaas Outshoorn, onder Delfland geboo- ren / en een Keulſch Godtgeleerde. Nootdorp.

N. Oudshoorn, is geſtorven in 't jaar 1719. en opgevolgt door Johan Verburgh, uit Spaans Gelderland / ook een Keulſch godtgeleerde.

AANTEKENING.

In 't jaar 1500, en eenigen tijd vroeger en laater, heeft hier als Paſtoor geſtaan *Pieter Dirkſz.* Want in de *Sententien van den Hoogen en Provincialen Raad van Holland*, gedrukt in 't jaar 1662, ſtaat zeker vonnis; waar by hem, als Paſtoor van Nooddorp, toegeweezen worden de tienden van de turf, die onder 't gebied van Nooddorp gedolven word: welke tienden hem op den zelfden voet betaalt moeſten worden, als die door de ingezetenen van Berkel aan den Paſtoor aldaar betaalt wierden.

Dicht by Noordorp / of gelijk in een handschrift van dit Gebienschap geschreven Noitdorp / is gelegen

PYNAKER,

Pynaker. Een dorp onder Delfland; in wiens Parochi-kerke de geboorte van de H. Maagd en van S. Jan de Dooper gevierd worden.

Parochi-kerk. De Pastory plagt door de Graven vergeeven te worden: de laatste Pastoor / door de Graven aangesteld / in 't jaar 1257 / wierd genoemt Heer Willem. Naderhand hebben de Graven het recht van deze Pastory te vergeeven overgedaan aan de Klooster-voogden van Koninksveld. (1)

Oude Pastoors. De volgende Pastoors / door de gemelde Klooster-voogden aangesteld / zijn tot onze kennis gekomen.

In 't jaar 1316 Arent Herenthals. (2)
In 't jaar 1337 Gerrit van Delft.
In 't jaar 13. . Alewyn Wimas.
In 't jaar 1351 Govert van Poel, een Premonstreits Heer.

Volgens eenen brief van Sasboldus Vosmerus, van den 18 September 1603 / heeft hy deze Pastory in 't gemelde jaar begeeven aan Jakob Olofs- of Odulfus zoon, te Sybekerspel in Noord-holland gebooren; dewelke te Woggenum overleden is in 't 1621. Naderhand heeft Willem Huigen de Pastory van Pynaker waargenomen: maar als de gemeente meer en meer aangroeide / heeft hy de Pastory van Pynaker over gedaan aan Adriaan Stella, volkomen Bacelier in de Godtheit. Stella heeft in de Pastory van Pynaker tot opvolgers

gers gehad Meester Cypriaan Ooms. Dirk Kroneveen, te Zoetermeer gebooren / en in zijne Pastory van Pynaker gestorven op den 15 van April 1685. Niklaas Hendrik van der Poort, een Hagenaar: dewelke / naar Utrecht beroepen zijnde / plaats heeft gemaakt voor Ignatius van Heiningen, te Hazerswoude geboren / volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit. Heer van Heiningen kreeg tot nazaat Lambert van Rhyn, te Wezop geboren: dewelke zijn ampt / naar eenige jaaren arbeidens / neergeleit heeft; en opgevolgt is door Johan de Roy, een Utrechtenaar / en een queeheling van Urbanus kollegie te Romen. De Roy is Pastoor van Pynaker gestorven den 8 May 1705. na wiens dood Govert van Vianen, een Utrechtenaar / de Pastory van Pynaker eenigen tijd heeft bedient. Na Vianens dood hebben de Oversten der Geestelijkheit hunne toestemming / om de gemeente van Pynaker te bedienen / gegeven aan N. Correge, die voor dezen Jesuyt is geweest.

In de Parochiekerke van Pynaker is voor dezen eene Vikary van de H. Maagd Maria geweest.

AANTEKENINGEN.

1. Onder eenige oude pampieren, vinde ik een briefje van 't jaar 1264: by het welke de Prooft en de Abdy van Koningsveld in 't bezit der gemelde pastorye geftelt worden:

Herman de Wit, (in 't Latijn ftaat *Hermannus Albus*) Kanonnik van Utrecht, Officiaal van Mijnheeren Prooft en Aartsdiaken derzelve plaatze, wenscht

allen den genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de zaligheit in den Heere. Het zy ul. allen bekend dat wy goedgevonden hebben aan Mijnheer den Prooſt en het konvent van Koningsveld, onder het Biſdom van Utrecht, van de Premonſteit-order, dewyl zy in 't volkomen en geruſt bezit van de Pynakerſche kerk waren, zoo als in den brief die daar over gemaakt is, breeder uytgedrukt ſtaat, de zielbeſtiering, en de bewaaring vande reliquien der gemelde kerke, uyt krachte van dezen brief en in den name des Heere, optedraagen. Tot oirkonde dezes hebben wy hun den tegenwoordigen brief, die met ons zegel bekrachtigt is, ter hand geſtelt. Gedaan in 't jaar des Heere 1264. zondaags voor het voorfeeſt van S. *Jan den Dooper.*

2. Deze *Aarnout van Herentals* was een Kanonnik, of Premonſtreitheer, van Marienwaert. Maar voor hem had te Pynaker als Paſtoor geſtaan

Johan van Beke. Dit heb ik gevonden onder de pampieren, die de Abdy van Koninsveld en de paſtory van Pynaker betreffen, en die my door den Heer Auteur gunſtiglijk ter hand zijn geſtelt. Want onder die pampieren heb ik eenen brief gevonden; den welken de Officiaal van den Aartsdiaken der Utrechtſche kerke gezonden heeft aan de beſcheidene mannen, *Johan*, Paſtoor te Berkel, en *Chriſtiaan*, Kapellaan te Delft. In dezen brief word hun door den gemelden Officiaal bekent gemaakt dat gemelde *Aarnout van Herenthals*, Prieſter en Kanonnik van Marienwaert, aan den voornoemden Aartsdiaken, of aan hem Officiaal zelf, tot de paſtory van Pynacker, openſtaande door de dood van den laatſten bezitter *Johan van Beke*, voorgeſtelt was door Broeder *Aarnout*, Prooſt van Koningsveld: en word hun bevel gezonden, om de gemelde voorſtelling van Broeder *Aarnout van Herenthals* behoorlijker wyze te Pynaker af te kundigen, enz.

Doch uyt den zelven brief ſchijnt te blijken dat *Aarnout van Herenthals* de paſtory van Pynaker niet bekomen heeft voor het jaar 1326: want de brief is geteken

tekent donderdaags na Drie-koningen-dag, in't gemelde jaar 1326.

Voor het jaar 1321 had hier voor Paſtoor geſtaan een zeker Heer *Remboldus*, of *Rembout*, in wiens plaats gevolgt is *Alvaldus van Doesborg*. Dit hebben wy ook onder de gemelde papieren gevonden: en het zal niet ondienſtig zyn, om de kerkgebruiken van die tyden te weeten, den brief zelf hier by te voegen.

De Officiaal der Utrechtſche kerke wenſcht aan den beſcheiden man, den Prieſter te Nootdorp, de zaligheit in den Heere. Tot de kerk van Pynaker, tegenwoordig openſtaande door de dood of den vrywilligen afſtand van den laatſten Paſtoor der zelve den Heer *Rembout*, is ons door den godsdienſtigen man Heer *Aarnout*, Prooſt van Koningsveld, van de Premonſtreit order, als den patroon der zelve kerke, voorgeſtelt Heer *Alvaldus*, bygenaamd *Van Doesburg*; op dat wy hem de zielbeſtiering aldaar, en de bewaaring van de reliquien, zouden opdraagen. Doch dewyl wy, volgens de vermaning des Apoſtels, niet genegen zijn om den voornoemden Heer *Alvaldus* de handen ſchielijk op te leggen; zoo is 't dat wy u op de deugd der heilige gehoorzaamheit, en op de ſtraffe van opſchortinge en van den ban, gebieden . . . dat gy, zoo ras als gy den tegenwoordigen brief gezien zult hebben, hebt te gaan naar de voornoemde kerk van Pynaker; om aldaar drie onderſcheide zondagen, of feeſtdagen die niet op den zelfden dag vallen, af te leezen, dat de voorgemelde Prieſter *Alvaldus* ons op zodanige wyze voorgedragen is. En daarenboven zult gy beſlechtender wyze tegen 's woensdaags na S. *Jakobs* dag, uyt hoofde van gemelde voorſtellinge, voor ons dagvaarden alle de genen, en ieder van hen in 't byzonder, van de welken u bekent zal zijn, ja alle de andere in 't algemeen, dewelke de voorgemelde voorſtellinge of voordraging zullen willen tegengaan; of dewelke meenen dat hun daar aan gelegen is: om blijk en bewys van hun recht te geeven: Doende in alles, en te werk gaande, zoo als de regelen der rechten voorſchrijven, met de behoorlijke en gewoonlijke aanzegginge. De naamen der ge-

nen die zich hier tegen zullen ſtellen, en wat gy vorder omtrent het voornoemde gedaan zult hebben, of wat daar in vorder gedaan zal zijn; dat alles zult gy ons door uwen brief, dewelke door dezen openbrief geſtoken zal zijn, laaten weeten. Gedaan in 't jaar 1321. dingsdags na het feeſt van de H. Maagd *Margareta*.

Door den gemelden was het antwoord van den Paſtoor van Nootdorp geſtoken: waar in gemelde Paſtoor, *Johan* genaamd, den Officiaal laat weeten dat zijn bevel in alles uytgevoert is; en dat niemand iets tegen de gemelde voorſtelling ingebragt heeft.

Uyt dezelve pampieren blijkt dat *Gerrit van Delft*, Paſtoor van Pynaker, ook een Kanonnik van Marienwaert is geweeſt: en dat hy tot voorzaat heeft gehad eenen Broeder *Dideryk*.

Na *Gerrit van Delft*, in 't jaar 1337, is de Paſtory van Pynaker opgedragen aan

Broeder *Gooswinus* of *Gooſſen van Lode* of *van Loede*. Deze *Gooſſen van Lode* was den Aartsdiaken van Utrecht voorgedragen door *Frederik Prooſt van Koningsveld:* waar op de Officiaal van den Aartsdiaken aan *Johan*, Paſtoor van Nooddorp, bevél heeft gezonden om de voornoemde voorſtelling te Pynaker af te kundigen, enz.

Na Broeder *Gooſſen van Lode* is Paſtoor van Pynaker geworden

Broeder *Alewyn Vriman*, ook een Norbertyner Kanonnik. Als dezelve door den Abt van Koningsveld tot de gemelde paſtory voorgedragen was; heeft de Officiaal des Aartsdiakens eenen diergelijken brief, als meermaals bygebragt is, laaten afgaan aan alle de Prieſters van het Dekenſchap van Rijnland. Daar op heeft *Govert van den Poel*, die de kerk van Pynaker ondertuſſchen bediende, een diergelijk antwoord, als meermaalen gezeit is, aan den Officiaal gezonden; te weeten dat de afkundigingen gedaan, en die 'er wat tegen te zeggen hadden, te Utrecht gedagvaart waren, enz.

Uyt het antwoord van *Govert van den Poel* ſchijnt te blijken dat hy geen Paſtoor van Pynaker is geweeſt; maar die kerk, zoo lang als ze open ſtond, ſlechts waar-

waargenomen heeft. Want voor eerſt noemt hy zich zelven, *Godefridus van den Poel, officians Eccleſiam de Pynaker*; 't welk, mijns oordeels, niet anders te zeggen als ik reeds gezeit hebbe. En, 't geen wel het voornaamſte is, was hy 'er Paſtoor geweeſt, dan had 'er geen ander Paſtoor behoeven te koomen. Want te zeggen dat *Alewyn Vryman* in 't zelve jaar Paſtoor is geworden, geſtorven is, en *Govert van den Poel* tot nazaat heeft gekreegen, dat ſchijnt al eenig bewijs van nooden te hebben.

Indien iemand wilde drijven dat *Alewyn Vriman* of *Vryman*, daar ik zoo even van geſproken heb, dezelfde geweeſt is met *Alewyn*, dewelke op de lijſt der Pynakerſche Paſtooren den bynaam van *Wimas* voert, daar zoude ik niets tegen hebben. De oude brieven zijn dikwils zoo duiſter en onleesbaar, dat men ligt in een letter of twee kan miſſen. Doch in den brief, dien ik gelezen heb, was de naam *Vriman* duidelijk te leezen.

Ook vinde ik daar dat een *Johan van Tongerloo*, Kanonnik der Abdye van Bern, door *Niklaas* Prooſt van Koningsveld tot de kerk van Pynaker voorgeſtelt is geweeſt. Maar gemelde *Johan van Tongerloo*, niet konnende de paſtory in eigen perſoon bedienen, en vreezende dat zulks tot nadeel der Abdye van Koningsveld mogt verſtrekken, heeft daar op eenen brief aan gemelden Prooſt gezonden; en volkomen afſtand van de voornoemde paſtory gedaan. De brief is getekend den 20 van October 1353.

De Abdy Koninksveld.

De Abdy Koninksveld.

Onder de parochie van Pynaker / dicht by Delft / op den weg naar Rotterdam / heeft van ouds een treffelijke Abdy van Juffrouwen geſtaan / en den naam van Koninksveld geboert.

Dezelve is in 't jaar 1255. geſticht door Richardis Koning* Willems zuſter. Dit zijn de eigen woorden van den Kronijkſchrijver: In 't

* Chronicon Magn. Belgii pag. 241.

RUINE der ABDYE van KONINGSVELT, 1573.

zelfde jaar heeft *Richardis*, tot een hulpmiddel voor de ziele van haaren broeder, den Koning voornoemd, op haar eigen land, 't welk Koningsveld genoemt wierd, beginnen te ſtichten een Jonkfrouwen-klooſter van de Premonſtreit-order: Ook heeft zy het zelve, ter goede geheuggeniſſe van haaren naam, zeer godtvruchtiglijk voltrokken. Zoo heeft Richardis dan/ gelijk wy daar verſtaan hebben/ haar paleis van Koningsveld tot een klooſter vertimmert: en heeft zulks/ volgens een gewoonte van dien tijd/ gedaan tot een hulpmiddel voor den Hollandſchen Graaf/ en Roomſchen Keizer/ Willem: wiens neuy/ van vaders zijde/ Richardis was.

Henricus Thaborita, en Johan *a* Gerbrandſz. van Leiden, noemen haar 's Konings matertera: 't welk de neuy van 's moeders zijde betekent: maar zy maaken geen onderſcheid tuſſchen deze twee woorden amita *b*, en matertera. *c*

Het erf van deze abdy was volgens Pieter Opmeer *d* naaſt een klooſter van Premonſtreit-kanonnikken gelegen. Doch *Willem*, zegt hy voorder/ heeft deze Premonſtreit-monnikken naar Middelburg gezonden, om het klooſter van eenige leuye en vadzige Reguliere Kanonnikken in bezit te neemen: en heeft hun eigen klooſter in een gaſthuis verandert.

Richardis was een godsdienſtige en godvruchtige vrouw; als hebbende niet alleen Koningsveld geſticht/ maar ook de inkomſten van het klooſter te Loosduinen merkelijk vermeerdert.

a Lib. 23, cap. 31. *b* Neuy van 's vaders wege.
c Neuy van 's moeders wege.
d Opm. Chron. pag. 657.

Dit

Dit laatſte blijkt uyt eenen brief van 't jaar 1270 / dewelke onder Loosduinen opgegeeven zal worden. Ja het Goudſche kronijkje maakt 'er een Nonne van; en voegt 'er by / dat Willem deze ſtichting voltrokken heeft in 't jaar 1266: zijnde juyſt het ſterfjaar van Richardis.

De voornoemde Henricus * Thaborita ſchrijft aldus van haare dood en begraaffeniſſe: In 't jaar 1266. heeft *Richarda*, Koning *Willems* meuy, en Jonkfrouw van Delft, tot een hulpmiddel voor 's Konings ziele, op haar eigen landgoed, Koningsveld genaamd, geſticht een Nonnekloo-ſter van de Premonſtreit-order: zy is in 't zelve jaar geſtorven, en te Middelburg begraaven.

Dan volgens het ſchrijven van Opmeer is ze in Koningsveld begraven; en heeft daar zoo lang gelegen dat haar looden kisje / na het verwoeſten van de abdy / in de Nieuwe kerk is gebragt: 't welk geſchiedt is in 't jaar 1572.

Dat Richardis Willems moey van vaders zyde geweeſt is / erkent Willem zelf in den volgenden brief van 't jaar 1248.

Willem, door Gods genade Koning der Romeinen, altijd vermeerderaar des Rijks, wenſcht aan alle de getrouwe onderdaanen des heiligen Keizerrijks de goddelijke genade en allerhande goed. Wy willen dat het ul. allemaal kundig zy dat wy, dewelke gewoon zijn de billijke eyſſchen ligtelijk intewilligen, het verzoek van *Richardis Joncfrouw van Holland*, onze beminde moeje † van vaders wege, dewelke wy, gelijk billijk is, met een oprechte genegendheit beminnen enz.

* Lib. 8. Chron. ap. Ant. Matth. Analect. t. 6.
† Amitæ noſtræ.

Daarenboven hebben wy eenen brief van gemelden Koning Willem ter hande / dewelke geteekent is in 't jaar 1251 / en daar hy een ſtuk lands ten behoeve van deze abdye vereert.

Willem, bider Goeds ghenaden Romeyns Coninck, altoes vermeerer des Rijcks, doet kondt allen ghetrowen des Rijcks, die deſen teghenwoirdighen brief ſullen ſien of horen leſen ſyn gracie ende alle goet. Want wy willen onſer ghemynder vriendinnen Vrou *Ricaert*, die Vrowen van Hollant, ghenoech weſen mit ſonderlinghen gracien, ſo hebben wy ghegheven na inhout deſer teghenwoirdigher brieven, waer dat deſe ſelve Vrowe binnen onſen Hove van Delf timmerde een convent gheeſteliker mannen, die hier een regel een geeſtelick leven beleven ſouden: So ſoude dat convent vry ende onbecommert van onſen renten diemen huerwair hiet binnen den Hove van Delft voirnoemt moghen hebben ende ruſtelike beſitten tot ewighen tyt den lande, dattet nu ter tyt heeft driehondert morghen lants die ſi aldaer ghecoft ſullen hebben, of die hem in aelmiſſen ghegheven werden, of hoe ende in wat manieren die den voirnoemde convent aencomen ſullen: Alſo datmen van dien lande noch bede, noch ſcattinghe, noch dienſten diemen Hofdienſt, hiet in enigherwys eyſchen en ſal. Voirt willen wy dat ſo wie rechter wair inden voirſz Hove van Delf voirn. dat hi oick rechter ſi des landes voirſz. In kenniſſe der waerheit, ende want wy willen dat dit in toecomenden tiden altoes ghehueghet ende ghehouden worde, ſo hebben wy deſen teghenwoirdighen brief doen ſcriven ende gheboden te veſten ende beſeghelen mit ten ſegel onſer Doorluchtiche-

ticheden. Ghegheven bi Erenbrechſteyn, inden jaer ons Heren 1251. opter achter Kalenden der maent Julius, in der neghender indictien.

Dat de abdy van Koningsveld geſticht is booz 't jaar 1255. blijkt ook upt de ſchzifften der abdye van Bern / die wy onder Bern opgegeeben hebben. Daar ſtaat duidelijk dat onder de regeeringe van den Abt Rudolphus, in t jaar 1252 / op Kersdag de kerk van Koningsveld begonnen is. De Klooster kerk zal naar alle ſchijn niet opgebouwt zijn / eer dat 'er een klooster ſtond / en dat 'er Religieuzen woonden / die de kerk gebzuiken zouden. De Heer Bleiswyk en de bozdere ſchzijvers / die het ſtichten der abdye laater ſtellen / zullen alle de noodige bewijsſtukken niet gehad hebben. Zoo zwygen zy ook van 't Nonnenlooſter; hetwelke / zoo als wy gezeit hebben / op Koningsveld heeft geſtaan.

In 't jaar 1257. heeft Floris, Voogd van Holland / de nabuurige kerk van Pynaker / met alle de inkomſten / aan deze abdy gegeven: en haar noch daarenboven het recht van patroonſchap tot dezelve kerk / 't welk de Graven booz heene gehad hadden / opgedzagen. De bzief van gemelden Floris was van den volgenden inhoud: De kerk van Pynaker aan 't klooſter van Koningsveld gegeven.

WY *Floris*, Voogd van Holland, doen kond allen den genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, dat wy, in acht genomen hebbende de behoeftigheit van de nieuwe plantaadje der Nonnen van Koningsveld, goedgevonden hebben het recht van patroonſchap tot de kerk van Pynaker, en de kerk van Pynaker zelf met

met alle haare inkomſten, tegen dat *Willem*, Regent der zelve kerke afſtand gedaan zal hebben, of overleden zal zijn, uyt inzigt van de goddelijke vergeldinge aan dezelve Nonnen mildaadig toe te ſtaan. Zodaanig, zeg ik, dat ze de zelve kerk door een wettigen Vikaris van haare order ten eeuwigen tijde zullen doen bedienen. En op dat hier over na deezen geen twyfeling mag ontſtaan, hebben wy haar den tegenwoordigen brief, die met ons eigen zegel bezegelt is, ter hande geſtelt. Gegeven in den Hage, in 't jaar des Heere 1257, op het feeſt van S. *Pieters* Stoel.

De gemelde giſte beveſtigt.

Henricus, **Biſſchop van Utrecht / heeft de gemelde giſte door den volgenden brief goedgekeurt:**

HEnricus, door Gods genade Biſſchop van Utrecht, wenſcht aan den in Chriſtus beminden Heer *Johan*, Deken van S. *Jans* kerke te Utrecht, de zaligheit in den Heere. Nademaal de edele man *Floris*, goeder gedagteniſſe, voor deezen Voogd van Holland, goedgevonden heeft het recht van Patroonſchap tot de kerk van Pynaker met alle haare inkomſten, tegen dat *Willem* de Regent der zelve kerke afſtand gedaan zoude hebben, of overleden zoude zijn, uyt inzicht van de goddelijke belooninge mildadiglijk te vergunnen aan de nieuwe plantaadje der Nonnen van Koningsveld; zodaanig te weeten dat zy dezelve kerk door eenen Vikaris van haare order ten eeuwigen dage zullen doen bedienen; zoo als in den brief van gemelden Edelen Heer, die daar over gemaakt is, breeder uytgedrukt ſtaat: zoo is het dat wy, voor het oot-

moe-

moedig verzoek der gemelde Nonnen, in deezen deele, wel genegen zijnde, de vergunning en gifte van 't recht van Patroonſchap tot de gemelde kerk, en de gifte van de Pynakerſche kerk zelf, die aan gemelde Nonnen gedaan zijn, om dat ze behoorlijk en regelmatig gedaan zijn, door het gezag van den tegenwoordigen brief beveſtigen, en met het zegel van dit geſchrift bezegelen: en wy beveelen uwe beſcheidenheit, uyt krachte van den tegenwoordigen brief, niet te gedoogen dat de voornoemde klooſtermaagden omtrent het bovenſtaande, tegen den inhoud van onze beveſtiginge, door iemand onbehoorlijk gequelt werden; en dat gy zodaanige quelders, uyt krachte van ons gezag, door kerkelijke ſtrafvonniſſen beteugelt. Gegeven te Utrecht in 't jaar des Heere 1259: op 't oktaaf van S. *Jans* geboorte.

Aleidis, **Koning** Willems **zuſter / heeft de zelve gifte goedgekeurt in 't jaar** 1261: **waar over de volgende brief is gemaakt:**

IK *Aleidis*, voor deezen de huisvrouw van *Johan van Avennen*, Voogdés van Holland en Zeeland, wenſche allen den genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de zaligheit in den Heere. Wy maaken aan alle onze gemeente bekent dat wy de gifte van het recht van patroonſchap tot de kerk van Pynaker, en van de Pynakerſche kerke zelf, gelijk onze broeder, de Heer *Floris* goeder gedagteniſſe, dezelve aan de klooſtermaagden van Koningsveld toegeweezen heeft, beveſtigen. Gegeven te Zande, in 't jaar 1265, op Aller-zielen-dag.

De

Deze Aleidis heeft het zelve noch bevestigt in den volgenden brief van t jaar 1264.

A *Leidis*, voor deezen de zuster van Heer *Willem*, den doorluchtigen Koning der Romeinen, en de weduwe van wylen Mijnheer *Jan van Avenne*, wenscht allen den geenen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de zaligheit en kennisse der waarheit. Hoe wy de religieuze plaatzen met eene oprechter genegendheit beminnen, des te gewilliger zijn wy om dezelve, in zaken die haar welvaaren betreffen, goedertierendlijk te begunstigen. Dierhalve willen wy dat het een ieder bekend zy dat, als wy volgens erfrecht en onmiddelijk na onzen beminden broeder, den Heer *Floris*, de voogdyschap over Holland en Zeeland bekleedden, en de openstaande kerkelijke ampten, in dezelve landen, tot onze begeevinge of benoeminge stonden; dat wy, in acht genomen hebbende de behoeftigheit van de nieuwe plantaadje der kloosstermaagden van de Premonstreits-order op Koningsveld, al het recht van patroonschap, van begeevinge, van voorstellinge, of van persoonschap, tot de kerk van Pynaker, en de kerk van Pynaker zelf, als ons in vollen (1) eigendom toebehoorende, met al haar inkoomen en vorder toebehooren, zoo ras als ze door het overlijden van Heer *Willem* den wettigen Plebaan der zelve kerke opengevallen was, uyt inzigt der goddelijke vergeldinge aan de voornoemde kloostermaagden mildaadiglijk en goedgunstiglijk gegeeven hebben, en tegenwoordig noch geeven, om van haar zonder eenige tegenspraak ten eeuwigen tijde bezeeten te worden. En op dat deeze godtvruchtige en rechtmatige gifte, de-

dewelke gedaan is tot een hulpmiddel voor de zielen van onze broeders, roemruchtiger gedagteniſſe, Heer *Willem*, Roomſch Koning, en Heer *Floris*, dewelke het gemelde klooſter altijd byzonderlijk begunſtigt hebben, des te vaſter en onverbreekelijker onderhouden mag worden; hebben wy den tegenwoordigen brief, die met ons zegel bezegelt is, tot meerder zekerheit aan dezelve Nonnen verleent. Gegeven in Koningsveld, in't jaar des Heere 1264. vrydaags voor het feeſt van S. *Jan den Dooper*.

Hier by kan noch geboegt worden eene getuigenis-brief van Machtildis, **Gravinne van Holland / en Koning** Willems **moeder; waar in zy verklaart dat Koning** Willem **het gemelde recht van patroonſchap / en de kerk van Pynaker / aan de gemelde klooſtermaagden geſchonken heeft.**

WY *Machteld* Gravin van Holland, en de moeder van wylen den doorluchtigen Heer *Willem*, Koning der Romeinen, maaken bekend aan allen, die den tegenwoordigen brief zullen leezen, dat wy gehoort hebben, en diensvolgens gewillig zijn om eene eeuwige getuigenis te geeven, dat onze beminde zoon, de Heer *Willem*, voor deezen Koning der Romeinen, altijd vermeerderaar des Rijks, in acht genomen hebbende de behoeftigheit van de nieuwe plantaadje der klooſtermaagden op Koningsveld, aan dezelve klooſtermaagden, tot een hulpmiddel voor zijne ziel en voor de zielen zijner voorzaaten, en uyt inzigt der goddelijke vergeldinge, mildadiglijk en volkomentlijk, en om ten eeuwigen dage geruſt en vreedzaamig

zaamig van haar bezeeten te worden, gegeeven heeft het recht van patroonſchap tot de kerk van Pynaker, en de kerk van Pynaker zelf met alle haare inkomſten. Daarenboven hebben de Heer *Floris* Ridder, en Vrouw *Aleidis* de weduwe van *Johan van Avenne*, die de een na den ander Voogden van Holland en Zeeland zijn geweeſt, de gifte der voorgemelde kerke gunſtiglijk en godtvruchtiglijk goedgekeurt; zoo als in hunne brieven wijdloopiger uytgedrukt ſtaat. Ter getuigeniſſe en eeuwige beveſtiginge deezer zaake hebben wy den tegenwoordigen brief, die met ons zegel bezegelt is, daar over verleent. Gegeeven in 't jaar des Heere 1264.

Noch heb ik eenen brief van den Prooſt en Aartsdiaken van Utrecht; waar in hy in 't jaar 1265/ op de voorſtelling en het verzoek van Aleidis, de paſtory en bewaaring der reliquien van de Pynakerſche kerk aan den Prooſt van S. Maria op Koningsvelt opdraagt.

G. de Perwes, door Gods genade Prooſt en Aartsdiaken van de Utrechtſche Domkerke, wenſcht den genen, die den tegenwoordigen zullen zien, de zaligheit in den Zoone Gods *Jeſus Chriſtus*. Het zy aan allen bekend dat wy op het voorſtel en verzoek van onze beminde nicht, Vrouw *Aleidis van Henegouwen*, huisvrouw van wijlen den Heer *Johan van Avenne*, de paſtory en de bewaaring der reliquien van de Pynakerſche kerk, met al wat 'er toebehoort, in Gods naame gegeeven hebben aan den Prooſt van S. *Maria* op Koningsveld, en dat wy hem deswegen den tegenwoordigen brief tot blijk verleent heb-

hebben. Gegeven in't jaar des Heere 1265, op het feeſt van S. *Jan den Dooper*.

Hier nevens noch een andere getuigenis over de voornoemde gifte van Koning Willem; **dewelke** Floris **Prieſter van** Vorhoyt, **en wel-eer de Kapellaan of Hof-Prieſter van den zelven** Willem, **ſchriftelijk gegeeven heeft:**

F*Loris*, Prieſter van *Vorhoyt*, wel-eer de Kapellaan van Myn-heer *Willem*, den doorluchtigen Koning der Romeinen, wenſcht allen den geenen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de zaligheit en de kenniſſe der waarheit. Ik verklaare door den inhoud dezes dat ik ten volle verzekerd ben dat myn Heer, de doorluchtige Koning der Romeinen, altijd overwinnaar, in acht genomen hebbende de nootwendigheit van de nieuwe Plantaadje der Klooſtermaagden van Koningsveld, het recht van Patroonſchap op de kerk van Pynaker, mitsgaders de kerk zelf en al haar inkoomen, uyt inzigt der Goddelijke belooninge, en tot een hulpmiddel voor zijne ziel en voor de zielen zijner voorzaaten, mildadiglijk en godtvruchtiglijk gegeeven heeft aan de gemelde Klooſtermaagden, om van haar ten eeuwigen dage geruſt en vreedzamig bezeeten te worden. Ter getuigeniſſe deezer zaake heb ik den tegenwoordigen brief, die met mijn eigen zegel bezegelt is, daar over verleent.

Noch heeft broeder Pieter **Gardiaan te Middelburg/ die ook Koning** Willems **Kapellaan was/ eene ſchriftelijke getuigenis aan dezelve gifte gegeeven: waar in** Richardis, Willems **moeje/ als Stichſter van Koningsveld word vermeldt.**

IK Broeder *Pieter*, Gardiaan te Middelburg, voor deezen Kapellaan van myn Heer *Willem*, den doorluchtigen Koning der Romeinen, wenſche allen den geenen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de zaligheit in Gods Zoone *Jeſus Chriſtus*. Ik verklaare door den inhoud dezes dat ik het gehoort en in eigen perſoon bygewoont hebbe, als wijlen myn Heer, de doorluchtige Koning der Romeinen, in acht genomen hebbende de nootwendigheit van de nieuwe Plantaadje der kloosternonnen op Koningsveld, het recht van Patroonſchap tot de kerk van Pynaker, en de kerk van Pynaker zelf met al haar inkomen, op het verzoek van de Edele dochter *Richardis*, wyle Jonkvrouw van Delft, zijne moeie, en de ſtichſter deszelven kloosters, en op het aanhouden van veele Edelluiden, tot een hulpmiddel voor zijne eige ziel en voor de zielen zijner voorzaaten, uyt inzigt der goddelijke vergeldinge aan de voornoemde kloostermaagden mildelijk heeft geſchonken, om van haar ten eeuwigen dage geruſt en vreedzaamig bezeeten te worden. Ter getuigeniſſe deezer zaake heb ik den tegenwoordigen brief daar over verleent.

Overſten of Prooſten van het klooſter Koningsveld, zoo veele als wy 'er gevonden hebben.

Overſten.

Heer Gerard, in 't jaar 1280.
Heer Hendrik Byl, 1314.
Heer Aarnout, in 't jaar 1321 / 1326.
Heer Niklaas, 1329.
Heer Frederik, 1337.
Heer Johan Beeſte, 1340.
Heer Niklaas, 1352.

Heer

Heer Joannes, 1353.

Heer Johan van Woudrichem; van 't jaar 1347/ tot het jaar 1358.

Heer Willem Sluiter, 1398.

Heer Gysbert, in 't jaar 1398.

Heer Nicolaus, 14..

Heer Udo, dewelke onder Schiedam vermeld wordt/ als de begeever van S. Pieters ontaar/ 1427.

Heer Johan Braatsbeek, eerst Overste of Prooft van Koningsveld; is naderhand Abt van Marienwaert geworden/ en gestorven in 't jaar 1467/ † op den dag van O. L. Vrouws Ontfangenisse.

Heer Willem van Doesburg; soo als blijkt uyt een ouden brief/ in 't jaar 1469. getekent van Johan, Prooft van Marienwaert.

Heer Dirk vander Grave, 1479.

Heer Niklaas van Keten, 1528.

Herman van Rossum was Overste van Koningsveld in 't jaar 1515; en is naderhand ook Abt van Marienwaert geworden.

Abraham Vaneveld, 1550.

Heer Jakob Stark, algemeen Viktaris van Koningsveld: dien naam geeft hy zich zelven in een oorspronkelijken brief onder my berustende/ en geschreeven in 't jaar 1572.

In 't jaar 1398 heeft de Prooft of Overste Gysbert het volgende akkoord met den Abt van Marienwaert gesloten.

Akkoord met den Abt van Marienwaert gesloten.

WY *Willem*, bi der ghenaden Gods, Abt van sinte *Marienwerde*, ende *Ghysebertus* Proeste tot *Coninxvelt*, maken cond allen luden, dat wy overdragen zyn bi rade ende consent des Con-

† Uyt een handschrift van Marienwaert.

vents van *Coninxvelt*, om ghemeynne order des Cloeſters voirſz. dat Joffrouwe *Lysbeth van Antvorſt* Priorinne, *Rikaert* ende *Jan van den Wiel*, verwaren ende regeren ſullen bi rade des Proeſts voirſz. al des Cloeſters werke goede, ende daer den Convent t'eten ende te drinken af te gheven mit allen anderen Provende alſt Convent ghewoenlyc is te hebben; voirt ſoe ſulle die Joffrouwen voirſz. of die naemaels van den Convent ghekoren ſullen weſen, den Proeſte voirſz. gheven alle jaar twe hondert pont Holl. ende daar ſal die Proeſte den Capellaan ende den Rentmeyſter af lonen, ende den Capellaan ende den Leydecker af t'eten gheven, wanneer hy in den Godtshuſe werct, ende hier mede ſal hem die Proeſte ghenoeghen laten ſinen coſt mede te doen; voirt ſoe ſullen deſe Joffrouwen voirſz. den Proeſte me coſt gheven in zaken die hy te doen heeft van des Cloeſters weghen; voirt ſyne vorwaarden dat die Proeſte gheen ſcult maken en ſal op dit Godshuys voirſz., voirt ſoe ſullen die Joffrouwen voirſz. alle weken goede bewiſinghe doen van uytgheven, ende die rekeninghe den Convent overleveren tot allen vierendeel jaars, ende waart ſake dat hier ennich twiſt in viel, dat ſal altoes ſtaan tot verclaringhe des Abts van ſinte *Marienwerde* voirſz. Ende alle deſe voirſz. poyncten willen wy dat . . . . . ſonder argheliſt. In oirconde deſen vorwaarde bezeghelt mit onſen zeghelen, int jaar ons Heren 1398. op ſinte Pieters avond *ad vincula*.

Abdiſſen van Koningsveld.

Abdiſſen. In 't jaar 1322. Vrouw Alida Goedelyns; dewelke aan het klooſter gegeeven heeft 9. mergen.

gen. Noch heeft zy aan 't zelve klooſter gegeeven een huis in 't ambacht van de Ketel/ met vyf hoeven.

In 't jaar 1398. is Lysbet van Antvoort Pziorin van dit klooſter geweeſt.

In 't jaar 1421. Kathryn Muys van Holy.

In 't jaar 1528. Vrouw Machteld van Meteren, Pziorin; Vrouw Margareta van der Does, Onder-pziorin; en Vrouw Magdalena van Zuilen, Koſtreſſe.

In 't jaar 1535. Alida van Malſen, Damaſus dochter.

In 't jaar 1540. Lysbet van Adrichem.

In 't jaar 1596. Katryn Utenham, Frederiks dochter; is in den ouderdom van 89. jaaren te Yſſelſtein geſtorven.

Eenige Nonnen van Koningsveld.

In 't jaar 1484. Agnes van Kralingen.

In 't jaar 1490. Katryn van der Does.

1495. N. van Eſſeſtein, Hubert van Kuilenburgs dochter.

1498. Lysbet de Jonge.

1510. Margriet van der Does.

1520. N. van Zyl, met haar zuſter.
Ermgard van Wynſen, Godeſchalks dochter.

1540. Lysbet van Adrichem.
Lysbet van der Does.

1550. Sibille van Vliet.

1560. Kornelia van Nyeveld.
N. van Malſen.

1566. Maria van Duivenvoorde.

1570. Margriet van Aſſendelft.

1571. N. van Sparwoude.

1572. Maria van Treslong.

Uyt den brief van G. de Perwis, ſtaande boven p. 272. blijkt dat de Abdy van Koningsveld den naam heeft gehad van S. Mariaas abdy op Koningsveld.

In 't jaar 1558. was Hendrik Vrankenſz. van Diemen, Rentemr. van het konvent te Koningsveld Ik heb een oorſpronkelijken brief ter hande/ waar in hy zijnen dienſt aan de Priorinne en het klooſter verbindt; en zijnen Vader / Vrank van Diemen, Schout van Delft/ met zijnen neef Hugo de Groot, Sekretaris des Hofs van Holland/ tot borgen voor zijne betaalinge aanſteld:

Ik *Henrick Vranckez. van Dimen*, doe kondt allen luyden, dat ick angenomen hebbe Rentmeeſter te weſen vanden ghoeden vanden Convente van *Coenincxvelt*, die te bewaaren ende te ontfanghen ofte tot mynen pericle te doen ontfangen, ſonder dat yemant anders daarinne hem moeyen ofte bewint hebben zal buyten mynen conſente, ſulcx altehans een jaar gebeurt is: daar aff ick myne reeckeninge gedaan hebbe, die ick belove voertaan van jaare te jaare te continueren zoe langhe ick Rentmeeſter weſen ſal, ende die ſelve myne reeckeninghe jaarlicx te doen achte daagen voer ofte naa ſinte Maartyns onbegrepen, ende voirts van myne jaarlicxe ontfanck wederomme uyt te reycken ende betalinge te doen, tot ſulcke termynen als dat coſtumelick ende gewoenlick is: ende wes ick telcken reyſe meer by ſlote van reeckeninghe bevonden zal worden ontfangen dan uytgegeven te hebben, dat ſal ick dan oplegghen ende betaalen tot vermaaninghe van *myn Heer den Prooſt*, *myn Vrou die Priorinne ende Convente* voirſz. ende eyſt dat myn uytgeven meerder is dan mynen

nen ontfanck, dat zullen zy my bewyſen t'ontfanghen van heure Pachters daar my an geneugen ſal. Ende indien dat zy luyden myne reeckeninghe binnen sjaars naar date dat die gedaan zal weſen ofte voert ſluyten vanden naavolgende reeckeninghe nyet openbaarlicken en wraacken, zoe zal die ſelve gedaan ende geſloten reeckeninghe gelooft, gepreſen ende van waarden gehouden weſen: des zal ik gehouden weſen te betalen mit gelt ofte pande, ofte dat uyterſte recht; ende wes ick in myne reeckeninghe ſtelle ontfangen te hebben, daar en ſal dat Convent gheen coſt, hinder ofte ſchaade meer off hebben, ende eer ick myne reeckeninghe gedaan zal hebben, zoe zal ick gepacht ofte dat uyterſte recht daarinne gevordert hebben, ten waare gelaaten by beliefte vanden Prooſt, Priorinne ende gemeen Convent. Ende wat Pachters verarmpt ofte mitter daageraat ruymen, daar ſal ick myne reeckeninghe mede doen, ende in myn uytgeven ſtellen ende ſetten als betaalt, ten waare dat men bewyſen mocht dat ick verſuyemenis geweeſt hadde int panden, zoe en zal dat Convent gheen ſcaede daer by hebben, ende wat ick uytlegghe van ghemaacten rechte ofte anders om recht te vorderen op ten Pachters, ende ick vanden Pachters nyet weder ontfangen mach, dat zal ick 't Convent voirſz. te reeckeninghe moege brenghen. Voort en zal ick geen dingtaelen aannemen daar dat Convent in gelden zal, noch geen lant verhuyren, ten zie bi den Prooſt, Priorinne ende 't Convent voirſz. Ende wat lant men verhuyre daar op ſal men te rantſoen op elcke pont twee ſcell. Hollants, daar af ſal 't Convent hebben d'een helft, ende ick die ander helft. Voorts ſal ick des Convents

ſaacken die zy te doen moogen hebben bewaaren als ick ſal vermaant worden by den Prooſt, Priorinne ende 't Convent. Ende aldus Rentmeeſter weſende, zal ick hebben voor myn loen, coſt ende arbeyt, hondert ende ſeſtien ponden Hollants. Ende tot wat tyden hem mynen dienſt niet langer en geneughet, zoo zullen zy my die opſeggen vyftien of ſeſtien . . . voor de reeckening, ende ick zal hem van gelycke weder doen: alle dinck ſonder arch ende liſt. Ende waart dat ick *Hendrick Vranckez. van Diemen* gebreeckelick waere in den betalinghe, dat geloven wy *Vranck van Diemen*, Scout van Delft, ende *Hugo de Groot*, Secretarius 's Hoofs van Hollant, als borgen opterechten ende voldoen ſonder enighe weer daar jegens te duene. Ende ick *Henrick Vranckez.* belove den voirſz. *Vranck van Diemen* myn vader, ende *Hugo de Groet* myn neef, hier van ſcadeloes te houden. In oerconde zoo hebben wy *Henrick Vranckez. Vranck van Dyemen*, ende *Hugo de Groet*, elcx onſe gewoenlicke hantgeſcriften hier onder geſtelt, op ten vyf en twintichſten dach van November, Anno 1558.

Henrick Vranckez. van Diemen.
H. de Groot.

Dit klooſter is over anderhalve eeuwe ten tijde van den Spaanſchen oorlog / op dat de vyand de ſtad daar uyt niet zoude beſchadigen / ten gronde toe afgebrandt en geſloopt. En van dat heerlijk gebouw is niet anders overgebleeven als een hogaert aan de ſlinker zyde van de Schie.

AAN-

AANTEKENING.

1. Hier ziet men dat zeker gebruik, daar wy in onze Aantekeningen op *Batavia Sacra* van gesproken hebben, ook plaats heeft gehad in Holland. Dat gebruik bestond eigentlijk hier in, dat zekere kerken, abdyen, kloosters, in vollen eigendom aan Vorsten, byzondere menschen, ja aan andere kerken en kloosters toebehoorden. Dit ging zoo verre dat zy dezelve kerken, abdyen, kloosters, wegschonken, verkochten, verreuilden, en 'er mede omsprongen zoo als het hun beliefde.

Klooster van de Premonstreits Monnikken genaamt Koningsvelst.

Lang voor het Nonneklooster van de Premonstreits-orde / 't welk op Koningsveld gestaan heeft / moet 'er een mannenklooster van dezelfde orde omtrent de zelve plaatze gestaan hebben. Dit blijkt / uyt de bulle van Innocentius IV, in dewelke hy in 't jaar 1252. alle de vryheden en voorrechten bevestigt / dewelke zijne voorzaaten aan 't zelve klooster geschonken hadden.

Het Nonneklooster is onderscheiden geweest van het Manneklooster; en is ook laater gebouwt; dewijl het in den brieven / staande op de voorige zijden / een nieuwe Plantaadje genoemt word; en by het Manneklooster / gelijk de groote Kronijk en Opmeer * duidelijk schryven / getimmert is geweest.

De bulle van Innocentius IV, waar by het bewind over 't oude gasthuis den Proost van Koningsveld aanbevolen word / is van den volgenden inhoud:

* Opmeer. Oper. Chron. p. 657. Volgens Boxhorn heeft 's Konings Uythof daar gestaan.

I *Innocentius* Biſſchop, de dienaar van Gods dienaaren, aan zijne beminde zoonen den Prooſt van Koningsveld, en des zelfs Broederen, zoo tegenwoordige als toekomende, dewelke daar gelofften van 't religieus leven gedaan hebben, ten eeuwigen dage. Die het religieus leven verkiezen, dienen de Apoſtoliſſche hulp te baat te hebben; ſtaande anders te vreezen dat de eene of andere rukkelooze aanranding hen van 't goede voorneemen mogt aftrekken; of de kracht van 't kloofterlijke leven, 't geen Godt verhoede, mogt verbreeken. Hierom is het, beminde zoonen in *Chriſtus*, dat wy uwe rechtmatige eiſſchen genadiglijk inwilligen; het kloofter van Koningsveld onder het Biſdom van Utrecht, daar gy ul. tot den goddelijken dienſt verbonden hebt, onder S. *Pieters* en onze eige beſcherminge aanneemen; en om deze vergunning te bekrachtigen, ul. den tegenwoordigen brief verleenen. En voor eerſt ordoneeren wy dat de Order der Kanonnikken, dewelke volgens Godt naar den Regel van S. *Auguſtinus* en de inſtellinge van de Premonſtreit broederen, ter gemelde plaatze ingeſtelt is geweeſt, aldaar ten eeuwigen dage onverbreekelijk onderhouden zal worden. Daarenboven (ordoneeren wy) dat alle bezittingen en goederen, dewelke het zelve kloofter tegenwoordig op eene rechtvaardige en regelmatige wyze bezit, of nadeezen door de gifte der Pauzen, door de mildheit der Koningen of Vorſten, door het offeren der geloovigen, of op eenige andere rechtmatige wijze met Gods believen zal konnen verkrygen, aan ul. en uwe nazaaten in een vaſten eigendom, en altyd onvermindert, zullen toebehooren: van welke goederen wy goedgevonden hebben de volgende

met

met eigen naamen uyt te drukken: de plaats zelf daar het voornoemde klooſter gelegen is, met alles wat 'er onder behoort: het Gaſthuis te Delft, met alles wat 'er aan behoort; de landeryen en bezittingen dewelke zy hebben binnen het gebied van het kaſteel, door de wandeling Delft genaamd; met de landeryen, beemden, wouden, bruiklanden, weiden, en alles wat zy eigen hebben, 't zy in boſſchaadjen of in 't vlakke veld; in wateren, in molens, op wegen en paden, en vorders alle hunne vrydommen en ontheffingen. En niemand zal zich vermeeten ul. de tienden van uwe nieuwe bouwlanden, die gyl. met eigen handen of op eigen koſten bebouwt, en van dewelke niemant tot noch toe iets getrokken heeft; of de tienden van het voeder uwer beeſten, af te vorderen of af te perſſen. Het zy ul. ook geoorlofd kerkelijke perſoonen, en vrye of ontbondene leeken, die uyt de wereld vlugten, ter bekeeringe (dat is tot het klooſterlyk leven) aan te neemen, en dezelven, zonder iemands tegenſpraak, in uw klooſter te houden. Ook word (mits dezen) verboden dat het geen van uwe broederen, na dat hy zyne geloften in uw klooſter gedaan zal hebben, geoorloft is zonder verlof van zynen Prooſt uyt dezelve plaats te vertrekken, ten zy dat hy zich in een ſtrenger Order wil begeeven: en ingevalle iemand zonder eene verzekeringe van uwen brief uyt het klooſter gaat, zal niemand zich verſtouten zoo eenen broeder op te houden. En als het land onder een algemeen interdikt zal leggen, zal 't ul. geoorlofd zyn met geſlotene deuren, de bannelingen en die onder het interdikt ſtaan uytgeſloten zynde, zonder de klokken te luiden, met een ſtille ſtemme, de kerkelijke dienſten te verrich-

richten; indien gyl. nochtans zelf de reden tot het interdikt niet gegeeven hebt. Doch het *Chriſma*, den heiligen Oli, het inwijden van outaaren of kerken, de wijdzels van kerkelijke perſoonen, moeten by den Biſſchop, daar gyl. onder woont, gehaalt worden: te weeten, indien hy katolijk is, de vriendſchap en gemeenſchap van den heiligen Roomſchen Stoel geniet, en ul. het voornoemde zonder eenige quaadwilligheit wil berechten. Noch verbieden wy dat niemand binnen de paalen van uwe Parochie, zonder de toeſtemminge van den Biſſchop daar gyl. onder woont, eene kapél of bidplaats van nieuws zal hebben op te rechten; behoudens de voorrechten der Roomſche Pauzen. Ook verbieden wy dat ul. door den Aartsbiſſchop, Biſſchop, Aartsdiaken, de Landdeekens, of andere kerkelijke of wereldlyke perſoonen, geene nieuwe of ongewoone ſchattingen mogen afgevordert worden. Noch ordoneeren wy dat dezelve plaats een vrye begraaffenis zal hebben; en dat niemand de godtvruchtigheit en den uyterſten wille der genen zal hebben tegen te ſtaan, dewelke genegen zullen zyn om daar begraaven te worden; ten waar dat ze onder den ban of het interdikt geſtelt, of openbaare woekeraars waren: behoudens nochtans de gerechtigheit van die kerken, uyt dewelke de lichaamen der overledenen gehaalt worden. Daarenboven zal het ul. uyt krachte van ons gezag vry ſtaan, en geoorlofd zyn, de tienden en goederen, uwe kerke toebehoorende, dewelke van eenige leeken bezeeten worden, vry te koopen, op eene wettige wijze uyt hunne handen te loſſen, en weder aan de kerk te brengen, aan dewelke dezelve toebehooren. En als de Prooſt der gemelde

melde plaatze, of iemand van zijne nazaaten, zal koomen te ſterven; zal men daar niemand door liſtige onderkruiping, of door geweld, tot Prooſt hebben aanteſtellen; en niemand anders (zodanig aanteſtellen) dan die door de Broeders met eenparigheit van ſtemmen, of door het grootſte en gezondſte deel der Broederen, volgens Godt en den Regel van S. *Auguſtinus*, gekozen zal wezen. En om dat wy voor uwe ruſt en vrede met een vaderlijke zorgvuldigheit tegen het toekomende willen zorgen; zoo verbieden wy dat niemand binnen uwe afgeſlote plaatzen, of ſchuuren, zal hebben te rooven; of te ſteelen; of bloed te verſtorten; of eenig menſch vaſt te houden of gevangen te neemen, of te dooden, of eenig ander geweld aldaar te pleegen. *Daarenboven beveſtigen wy door ons Apoſtoliſch gezag, en wy bekrachtigen door den tegenwoordigen vergunbrief, alle de vrydommen en onthevingen, dewelke onze Voorzaaten, de Roomſche Pauzen, aan uw klooſter vergunt hebben; mitsgaders de vryheden en ontheffingen van wereldſche ſchattingen, dewelke eenige Koningen, Vorſten, of andere geloovigen, ul. op een redelijke wijze verleent hebben.* Zoo ordoneeren wy dan dat het geenen menſch geoorloft zal zijn het voornoemde klooſter te benadeelen; of deszelfs goederen weg te neemen; of zodanige weggenomene goederen op te houden; of het zelve klooſter, op wat wyze dat het zy, te quellen: maar dat alles geheel en ongeſchonden moet bewaart worden voor het vry en volkomen gebruik der genen, voor welker beſtieringe en onderhoud dezelve goederen gegeeven zijn geweeſt; behoudens het gezag van den Apoſtoliſſchen Stoel, en de regelmatige gerechtigheit van den Biſſchop der

kerke

kerke aldaar. Overzulks indien eenig kerkelijk of wereldlijk perſoon beſtaan mogt dezen brief onzer ordonantzie op een onbeſuisde wijze te overtreeden enz. Gegeeven te Perugio, door handen van Meeſter *Wilhelmus*. . . Onderkantzelier der heilige Roomſche Kerke, den 11 van Oktober, in de elfde indiktie, in 't jaar van 's Heeren Menſchwordinge 1252, in het tiende jaar des Pauſdoms van myn Heer *Innocentius* IV.

Daar na volgt 'er in het voorgemelde ongedruckte boek een bulle van den Roomſchen Paus (1) Johannes; daar hy den Prooſt van Koningsveld in de beſtieringe van 't oude gaſthuis bevеſtigt; en hem bevеelt zijn beſte te doen om de goederen deszelven gaſthuis/ die op een onbehoorlijke wijze vervreemt waren/ wederom te krijgen.

Johannes, de dienaar van Gods dienaaren, wenſcht aan zijnen beminden zoon den Prooſt van het klooſter Koningsveld, 't welk gewoon is door eenen Prooſt beſtiert te worden, en onder het Bisdom van Utrecht behoort, de zaligheit en den Apoſtoliſſchen zegen. Dewijl de gebeden van onze beſcheidene zoonen, de altijdblyvende *Proviſors* van S. *Mariaas* gaſthuis der armen te Delft, onder het Bisdom van Utrecht, 't welk gewoon is door Proviſors beſtiert te worden (welke Proviſors de goederen van 't gemelde gaſthuis in 't gemeen beſtieren) uyt krachte van dezen brief dat gy zult trachten de goederen van 't gemelde gaſthuis, dewelke gy zult bevinden dat onbehoorlijker wyze vervreemdt of 't zoek gemaakt zijn, weder onder den eigendom en het gerechtelijk bezit van

van 't zelve gasthuis te brengen. Ten welken einde gy de tegenstreevers door kerkelijke strafvonnissen, zonder plaats aan hooger beroep te geven, zult beteugelen; en de getuigen dewelke u opgegeeven zullen zijn, indien zy uyt gunst, of haat, of vreze, niet willen verschijnen, zult gy door diergelijke strafvonnissen, zonder plaats aan eenig beroep te geeven, dwingen om getuigenis aan de waarheit te geeven. Gegeeven te Avinjon, den 1. April, in 't elfde jaar van ons Pausdom.

De Premonstreit-monnikken zijn daar vroeger ingestelt als de Premonstreit-nonnen.

Zoo blijkt dan uyt het gezeide dat de Prémonstreit-monnikken of Kanonnikken daar (2) vroeger ingestelt zijn als de Prémonstreit-nonnen of-Kanonnikkessen. Waar by noch gevoegt kan worden dat wy de Prooften veel vroeger vermeld vinden / en opgegeeven hebben / als de Abdissen. Opmeer verhaalt dat deze Prémonstreit-monnikken door Koning Willem naar Middelburg gezonden zijn / om het klooster van eenige ongebondene Reguliere Kanonnikken in bezit te neemen: en dat hun klooster (te weeten dat van de Prémonstreit-monnikken) in een gast- of ziekhuis is verandert. Doch dit laatste verhaalt hy zonder zijnen zegsman by te brengen; en van dat gasthuis weet Dirk van Bleiswyk, noch eenige histori-schrijvers / geen een woord te zeggen. Daarenboven zeggen Heda en Bokkenberg dat die Prémonstreit-kanonnikken ontboden zijn uyt S. Michiels abdye te Antwerpen: 't welk Buchelius, over Heda *schrijvende / verzekert dat al gebeurt is in 't jaar 1122.

Koningsveld / gelijk uyt onze lijst der

* pag. 149.

Prooc-

Prooften blijkt/ heeft noch langen tijd daar na/ en tot het jaar 1550 toe/ onder Prooften geſtaan. De Nonnen/ zoo als Henricus † Thaborita verhaalt/ zijn daar onder Richardis Koning Willems meest eerſt ingeſtelt in 't jaar 1265; hoewel zulks volgens andere ſchrijvers geſchiedt zoude zijn in 't jaar 1255 ja 1252. En de brief van Koning Willem, waar by hy zekere landgoederen en inkomſten aan die plaats bewijſt/ is niet onder als het jaar 1251.

† Chron. lib. 8.

AANTEKENINGEN.

1. Dit is zekerlijk *Johannes* XXII. geweeſt. *Johannes* XXI. heeft niet langer als eenige maanden, geregeert: daar de Paus *Johannes*, van wien wy hier te ſpreeken hebben, zijnen brief aan den Prooſt van Koningsveld geſchreven heeft in 't elfde jaar van zijn Pausdom. Onder de voorige Pauzen, die den naam van *Johannes* gevoert hebben, was het klooſter van Koningsveld zekerlijk nog niet opgebouwt. Wy hebben ganſch geene reden om dezen brief van Paus *Johannes* in twijffel te trekken: en 't zoude geen rechtſchape oordeelkunde, maar eene verkeerde knibbelary en onbeſuisde knoeyery zijn, oude brieven met groote zorgvuldigheit bewaard, zonder eenige reeden of ſchijn van reeden, en enkelijk uyt eene ongegronde hardgelovigheit voor verdagt uyt te maaken. Ik moet hier evenwel aantekenen, zonder eenigzins op dezen brief te zien of zonder mijne aanmerking op den zelven briefgeduidt te willen hebben, dat deze Paus niet gelukkiger is geweeſt als veele andere Pauzen: ik wil zeggen dat 'er al verſcheide brieven en geſchriften op rekening van dezen Paus geſtelt zijn; waar aan hy zoo weinig deel gehad heeft, als de Paus die noch gebooren moet worden. Het zal in eene zoo teere en netelige zake veiliger zijn de woorden van een geleerden en vermaarden Jeſuyt te gebruiken; als eene waarheit, daar eenige verkeerde yveraars zich misſchien aan ſtooten zouden, met mijne eigen woorden voor

voor te ſtellen. Zoo zegt *b Papenbrochius* dan "dat "het langduurige Pausdom (van *Johannes* XXII) veele "brieven en bullen uytgelevert heeft; dewelke ten "deele door hem zelf voorgedicht zijn; ten deele door "andere (Bedienden) op zijnen naam zijn opgeſtelt. "Dat niet alleen de ſtijl, gelijk zoo een geleerden "Paus betaamde, ernſthaftig en cierlijk is; maar ook "het Latyn (der zelve brieven en bullen) netter en "zuiverder is als men van die tijden verwachten zou- "de. Zoo wie maar eenige van die brieven, zegt hy "vorder, met eenige aandagt geleezen zal hebben, "zal aanſtonds en zonder eenige draalinge verwer- "pen eenige geſchriften in eene onbeſchofte brabbel- "taal opgeſteld; dewelke met een grooten ophef en "gekraak van ſommige menſchen aangepreezen en be- "weert worden. Zulke menſchen zullen miſſchien "daar toe aangezet worden door eene zekere zucht "om de godtvruchtigheit te bevorderen. Maar daar "ſpeelt ook eenigzins een ander inzigt onder: en zy "zoeken zekere gevoelens of vooroordeelen, die zy "opgevat hebben, aldus door een hooger gezag op "te beuren en gangbaar te maaken. Maar dewijl an- "dere Schrijvers hun genoeg beantwoordt hebben, "zouw het onnoodig zyn eene afgehandelde zaak "wederom te verhandelen. Wy gelooven dat die by- "zondere godvruchtigheit tot de H. Maagd en Gods "Moeder *Maria*, dewelke zy beweeren dat door dier- "gelijke ſchriften voortgezet kan worden, door zoo "veele wonderdaaden van Godt beveſtigt, en met ee- "ne zoo algemeene goedkeuringe van de geloovigen "aangenomen is, dat ze door zulke onzekere of lie- "ver ongeloofbaare hulpmiddelen niet behoeft onder- "ſteunt te worden.

Die de diſpuiten over de zoogenaamde Zaterdaag- ſche Bulle, en over de gewaande goedkeuringe van *Johannes* XXII, geleezen hebben, zullen wel vatten waar dit henen wil. Wy zouden noch meer voddeſchriften, dewelke den zelven Paus toegeſchreeven, en door ſommige Preekers, om de glorie van zekere Order te verheffen, geduurig te pas gebragt worden, konnen opgeeven. Doch hier toe zal zich wel betef gelegendheit opdoen.

b Papenb. contin. Chronic. hiſtor. ad catal. Pont. R. in Jo 22.

2. Deze zaak, en het ſtichten van de Abdy op Koninks-veld, is redelijk duiſter. Alle onze Schrijvers, die van Koningsveld ſpreeken, getuigen eenpaarig, en als uyt eenen mond, dat Vrouw *Richardis*, Koning *Willems* meuye, dewelke ſommige ten onrecht voor *Willems* zuſter houden, het zelve geſticht heeft in of omtrent het jaar 1255. Geen van allen, *Opmeer* alleen, zoo ik het wel onthouden heb, maakt gewag van een Mannen klooſter, 't welk daar ook geſtaan zoude hebben. Echter word ons hier door den Heer Auteur een brief opgelevert van Paus *Innocentius* IV, getekend in 't jaar 1252, en in het tiende jaar van zyn Pausdom; uyt den welken ſchijnt te blijken, dat 'er voor het Nonnenklooſter een Monnikken-klooſter, of liever eene Abdy van de Premonſtreit Order, had geſtaan. Ik zegge, lang te voren: de brief is getekent in 't jaar 1252: *Innocentius* IV is Paus geworden in 't jaar 1242: en nochtans ſpreekt hy *van vrydommen en onbelaſtheden, dewelke zijne voorzaaten, de Roomſche Pauzen, aan't zelve klooſter verleent hadden.* De woorden leggen 'er, en lijden geene uytlegging. Het jaar van *Chriſtus*, en van de Pauſſelijke regeeringe, de indiktie, en alles, is zoo net en klaar uytgedrukt, en koomt in allen deele zodanig over een, dat 'er van die kant geen uytvlugt gezogt kan worden. Men ziet hier uyt, indien dit doorgaat, hoe dat een enkeld Schrijver, gelijk *Opmeer* in dit geval, iets geweeten of ten minſte beſchreeven kan hebben, daar alle de andere Schrijvers geen kennis van gehad, of geen gewag van gemaakt hebben.

Tot noch toe is de zwarigheit zoo groot niet: onze Schrijvers konnen het ſtichten van het bekende Nonneklooſter op Koningsveld vermeldt hebben, om dat het voor eene zoo rijke en vermaarde abdy wierd gehouden. Zy konnen het ſtichten van het Mannenklooſter verzwegen hebben, om dat het van geen groote vermaardheit was; en het hun voorneemen niet was, de ſtichtingen van alle klooſters op te haalen. Maar, om nu niet aan te raaken wie de ſtichter van het Mannen-klooſter mag zijn geweeſt, twee zaken zouden echter te onderzoeken ſtaan: ten eerſte of het Vrouwen-klooſter gekomen is in de plaats van het Mannenklooſter; dan of het twee onderſcheide gebouwen

zijn

zijn geweest. Ten tweede, waar de Premonstreit-heeren of *Norbertynen*, 't zy dat ze op Koningsveld of elders gewoont hebben, vervaaren zyn. Wat het eerste belangt, onze Schrijvers zeggen doorgaans dat Vrouw *Richardis van Delft* (want zoo wierd zy doorgaans genoemt) gesticht en getimmert * heeft een klooster, 't welk Koningsveld genoemt wierd. Dus spreeken de groote Kronyk van Nederland, *Gouthoven*, *Henricus Thaborita*, enz. Is het huis door *Richardis* getimmert, zoo zou men moeten redeneeren, zoo hebben daar te voren geene Monnikken, of Kanonnikken, of Norbertynen, of zoo gy hen anders noemen wilt, konnen woonen: en word die naam Koningsveld, gelijk het schijnt, afzonderlijk en als in eigendom aan 't Nonneklooster gegeeven; zoo schijnt dezelve naam niet toe te koomen aan het Mannenklooster. Daarenboven zou het iemand heel waarschijnelijk konnen voorkoomen dat de naam Koningsveld aan de Abdye der Nonnen gegeeven zal zyn, om dat Vrouw *Richardis* Neef, te weeten Graaf *Willem* II, tot Roomschen Koning gekozen was, en groote veteeringen aan de Abdye had gedaan. Dit zoo zijnde, kan die benaaming op het Mannenklooster, 't welk veel † ouder dan die verkiezing was, niet gepast hebben. Eindelijk schrijft *Pieter* ‡ *Opmeer*, dewelke, gelijk bewezen is, van dit klooster beter onderrecht is geweest als alle onze Historyschrijvers t' zamen, dat Koningsveld aan de zuidzijde van de Premonstreit-Kanonnikken heeft gestaan. Dit alles zoude zoo onhebbelijk niet schijnen; en zal misschien al eenigen ingang by sommigen gevonden hebben. Maar de gemelde Bulle van *Innocentius* verbrodt wederom alles, en doet zoo veele waarschijnelijke gissingen met een regeltje vervallen en verdwijnen. Want die bulle is

* Richardis ...., monasterium puellarum Ordinis Præmonstrat. in allodio patrimonii sui, quod Campus Regalis dicitur, ædificare cœpit. Chron. Magn. pag. 248. H. Thaborita apud Ant. Matth. Anal. t. VI. &c.

† Willem II, is tot Keizer verkooren in 't jaar 1245. En volgens den brief van Innocentius IV, gelijk boven bewezen is, moet 'er het Mannenklooster al lang gestaan hebben voor het jaar 1242.

‡ Pag 657.

door gemelden Paus geſchreeven aan den Prooſt en den Broederen van Koningsveld: en in den brief, gelijk boven al vermeldt is, worden alle de voorrechten en vryheden vernieuwt of beveſtigt, die de voorzaaten van *Innocentius* aan 't zelve klooſter geſchonken hadden. Zoo ſchijnt het, indien men eene onwederſpreekelijke bulle gelooven zal, dat 'er een klooſter Koningsveld geſtaan moet hebben voor het gemelde Nonne-klooſter. En het ſchijnt ook dat de naam Koningsveld niet van de gemelde verkiezinge, maar elders van daan gehaalt zal moeten worden, enz.

Echter behoeft het zeggen van *Pieter Opmeer*, dat het Nonneklooſter aan de zuidzyde van de Premonſtreitkanonniken geſtaan heeft, noch niet afgekeurt te worden. Koninsveld zal waarſchijnelijk de naam zijn geweeſt van het land, daar beide die klooſters op geſtaan hebben: en dus zullen beide die klooſters, naar den grond of de plaatze, daar ze op getimmert waren, den naam van Koningsveld aangenomen of gekreegen hebben. Waar uyt dan vorder volgen moet dat het twee verſcheidene klooſters en gebouwen zijn geweeſt. In eene duiſtere zaak moet men zien, wat 'er met de meeſte waarſchijnelijkheit gezegt kan worden.

De tweede vrage, waar die Premonſtreit-kanonnikken vervaaren zijn, koomt my noch duiſterder en onzekerder voor. Uyt de voorgemelde bulle van *Innocentius* IV. blijkt dat zy de Abdy Koningsveld noch in bezit gehad hebben in 't jaar 1252; en dat zy toen noch weinig ſtaat maakten van te vertrekken, of hun klooſter te laaten uytſterven. Want even te voren, gelijk in de gemelde bulle te leezen ſtaat, hadden zy verzocht onder de Pauſſelijke beſcherming aangenomen te worden: zy hadden verzocht, en verkreegen, dat de Regel van S. *Auguſtinus* daar ſtand zoude houden; dat ze in 't bezit van alle hunne goederen, landeryen, vrydommen, enz. zouden blyven: dat het niemand vry zoude ſtaan hunne wegloopende Broederen aan te houden; dat ze, in een algemeen interdikt, de kerkdienſten zouden mogen verrichten; en al wat vorder in dezelve bulle uytgedrukt ſtaat. Dit is geen teken dat ze byna uytgeſtorven of ganſch verzwakt waren.

Maar

Maar wat is het dan te zeggen, dat 'er, na het ſtichten van het Nonnekloofter, van dat Kanonnikkenkloofter niet meer geleezen word? Wat is het te zeggen, dat de Prooſt van het Nonnenkloofter, die de paſtory van Pynaker te vergeeven had, de Paſtoors altijd ging haalen uyt de abdy van Mariënwaert; indien hy daar zoo naby, en neffens het Nonnekloofter, Kanonnikken van dezelfde order had woonen? Wat is het te zeggen dat de Prooſt van Koningsveld, in zeker geſchil met de Nonnen, de zaak vereffent heeft door bemiddeling van den Abt van Mariënwaert; en dat, indien 'er weder eenig verſchil mogt opkomen, alles zoude ſtaan ter verklaringe van den gemelden Abt van Mariënwaert? Als 'er twee kloofters van de zelfde order, het eene van Monnikken het andere van Nonnen, dicht by malkander ſtaan; is het een vaſte wet dat het Vrouwenkloofter altijd ſtaat onder het opzigt van het Mannenkloofter. Zoo een ſchielijke verandering moet een ſchielijke oorzaak gehad hebben. Zouw het dan niet te bedenken ſtaan of *Pieter Opmeer* het zoo qualijk hadde, als hy ſchreef dat Koning *Willem* de gemelde Kanonnikken naar Middelburg heeft gezonden, om de plaats van eenige loſſe en ongebondene Kanonnikken in bezit te neemen: te meer daar *Opmeer*, gelijk gebleeken is, beter beſcheid van Koningsveld gehad heeft, als de andere hiſtoriſchryvers. Het is waar dat dit verdryven van de Middelburgſche Kanonnikken veel vroeger is geſchiedt; te weeten, naar *Buchelius* rekening, in 't jaar 1122: en dat Biſſchop *Godebaldus* eenige Premonſtreitheeren van Antwerpen ontboden heeft, om de plaatzen der uytgedreevene Kanonnikken te bezetten. Maar voor eerſt zullen de Michielsheeren van Antwerpen waarſchijnelijk zoo een groot getal niet hebben konnen miſſen. Ten tweede is het zeker, gelijk onder de beſchryvinge van Middelburg aangetekent ſtaat, dat Koning *Willem* de abdy van Middelburg merklijk verbetert, vergroot, en met inkomſten voorzien heeft. Is het dan zoo onwaarſchynelijk dat hy daar eenige noch overgebleevene Norbertynen, uyt de abdye van Koningsveld, naar toe gezonden heeft, om daar een deftige en volkrijke Abdy van te maaken? En dan zouw *Opmeer* zich zoo qualijk niet uytgedrukt heb-

ben, dat de Premonſtreit-heeren van Koningsveld daar naar toe gezonden waren, om de plaatzen van eenige loſſe en ongebondene Kanonnikken te bezetten. Die plaatzen waren ten deele, maar niet volkomentlijk, bezet door de *Michielsheeren*. De noch openſtaande plaatzen wierden door die van Koningsveld gevult. En dit kan ook de reden zijn dat Koning *Willem* het vergeeven van zoo veele paſtoryen in Holland aan de abdye van Middelburg geſchonken heeft. Die paſtoryen zullen naar allen ſchyn te voren vergeeven zijn geweeſt door de Kanonnikken van Koningsveld: en die Kanonnikken, naar Zeeland vertrokken, zullen dat recht door *Willems* vergunninge behouden hebben.

Dit dunkt my, behoudens beter oordeel, het waarſchynelijkſte te zyn, 't welk in eene zoo duiſtere zake gegiſt kan worden. En wy zullen het, met alle onze Schryvers, voor vaſt en zeker blyven houden, dat Vrouw *Richardis van Delft*, by anderen van *Holland* genaamd, het Nonnekloofter op Koningsveld heeft geſticht.

SCHIPLUY.

Schipluy. In ſommige bzieven Schypliede, en by Alting Sciepleda genaamd/ is een dozp tuſſchen Delft en de Maas of Maasland-ſluis. Het is al ten tijde van Dideryk V. bekend geweeſt onder den tegenwoozdigen naam van Schipluy: want in eenen open-bzief van 't jaar 1083 vindt men den naam van Schipluy duidelijk uptgedzukt.

Hier ſtaat het oude ſlot Kenenburg; 't welk dooz ouderdom vervallen/ en dooz den oozlog verwoeſt/ dooz de Heeren van Kenenburg booz een gedeelte wederom opgehaalt is. In 't jaar 1460/ na het uptſterben van dat geſlagt/ heeft het ſlot andere eigenaars gekregen.

Dan het Karthuizers kloofter/ en de mar-

teldood

teldood van Broeder Jooſt, dewelke hier wederom beſchreven word / hebben wy boven onder Delft geſproken.

AANTEKENING.

Wy hebben in onze bemerkingen over de [a] Oudheden van Rhynland de volgende Aantekening op Rhynsburg gemaakt: *Rhynsburg is wel eer eene ſtad geweeſt: waar van wy onder Kenenburg wijdloopiger zullen ſpreeken.* Toen ik dit ſchreef had ik *Klaas Kolyn* noch niet geleezen, en ſteunde op het ſchryven van *Lambertus Schafnaburgenſis*; te weeten dat Keizer *Hendrik* III, tegen *Dideryk* IV. optrekkende, den Rhyn in Vriesland met zyne Vloot opgevaren is; en daar twee ſterken ſteden, Rhynsburg en Vlaardingen, ingenomen heeft. Ik wiſt wel dat *Simon van Leeuwen* dit zeggen van *Schafnaburgenſis* niet op Rhynsburg onder Rhynland gepaſt wil hebben; maar dat volgens hem door dit *Rhenoburgum* verſtaan moet worden Kenenburg. Maar de redenen van *Simon van Leeuwen* quamen my niet ſterk genoeg voor, om van 't gemeene gevoelen af te ſtappen; en om Rhynsburg of *Rhenoburgum* te veranderen in Kenenburg of *Kenoburgum*. Ik nam des te minder acht op zijn zeggen, om dat hy van *Douza* ſchynt te ſpreeken, als of die ook tot dat gevoelen zoude hellen: daar *Douza* nochtans, gelijk Domine [b] *Pars* al voor my aangemerkt heeft, op de plaatze die *S. van Leeuwen* opgeeft geen enkeld woord van Rhynsburg of Kenenburg gewaagt. Daarom dagt ik het zelfde dat Domine *Pars* dagt: te weeten dat ik het zoo lang met het oude gevoelen zoude houden, tot dat 'er beter bewyzen voor Keneburg waren. Maar als ik het zeggen van den Heer *Adriaan* [c] *van der Goes* naarder overdagt: te weten dat Kenenburg in de oude kaarten en pampieren dikwils afgebeeld en vermeld ſtaat, als leggende aan den Rhyn: als ik daar by den *Toetſteen van P.*

[a] pag. 548.
[b] Rhynsb. Oudheden p. 320.
[c] S. van Leeuwen Batav. Illuſtr. p. 116.

Scriverius over het Goudſche Kronijkje in handen kreeg, en daar het volgende vonnis van *Scriverius* las, "beter zouw daar (by *Lambertus Schafnaburgen-*"*ſis*) voor *Renoburgum* geleezen worden *Kenoburgum* "of *Keeneburg*; alzoo dit op dezelve plaats gelegen is, "en Rhynsburg hier niet te pas kan koomen enz." Als ik, zeg ik, dit t'zamen begon te knoopen, ſtond ik verlegen; en wiſt niet welke party dat ik beſt kiezen zouw. Eindelijk kryg ik *Klaas Kolyn* in handen; en zie met verwonderinge toe dat hy de giſſing van *Scriverius* duidelijk beveſtigt:

Ti dage, zegt hy, *wurt Kenenburch en Fleretelingen verraſt.*

Hier mag ik niet langer hardebollen; en wil de wapenen gaerne neer leggen: maar of ik daarom bekennen moet dat Kenenburg den naam plagt te voeren van Rhynsburg, en voor de waarheit aanneemen moet dat dit zelve Kenenburg een ſtad is geweeſt, dat zoude zyn bedenken noch hebben. Ja ik durf zeggen dat dit een loutere giſſing zoude zyn, en door onze Schryvers niet bewezen kan worden. 't Is waar 't gene *Kolyn* van Kenenburg ſchryft, dat ſchryft *Schafnaburgenſis* van Rhynsburg; en dit Rhynsburg word van den laatſten Schryver opgegeeven voor een vaſte ſtad. Doch dat maakt geen vaſt gevolg dat beide die Schryvers van eene en dezelfde plaatze ſchryven. Hoe menigmaal gebeurt het dat twee Schryvers, iemands dood, of een veldſlag, of iet anders verhaalende, niet overeenkoomen ontrent de plaats daar de dood of zoo een veldſlag voorgevallen is? Om in de zelfde eeuwe, en by dezelve Schryvers te blyven; *Lambertus Schafnaburgenſis*, daar hy den moord van Hartog *Govert* of den Bultenaar verhaalt, ſchryft dat hy te Antwerpen doodgeſtoken is: *Klaas Kolyn*, den zelfden moord vertellende, ſchryft dat het te Delft is geſchiedt. Daar uyt volgt niet dat Delft oyt den naam gevoert heeft van Antwerpen, of in Brabant gelegen was: maar dat die Schryvers in de plaatze van malkander verſchillen: zoo is het ook gelegen met Rhynsburg en Kenenburg. Of men nu op het zeggen van eenen *Schafnab.* Rhynsburg voor een oude ſtad moet houden, is een ander verſchil.

2. Van

2. Van een verſchil, te Schipluy over het offeren onder de Mis voorgevallen, vinde ik het volgende by *Simon van Leeuwen* [d] aangehaald.

„Wy *Willem*, Grave van Henegouwen, maken „kondt dat een Parlement was tuſſchen *Arnout van Ho-* „*denpyl* en ſyne broederen aen d'eene zyde, en *Jan* „*Cappaerts* ſoone op d'andere zyde, om dat vooroffe- „ren, en voorpacht te nemen van hem en hare wyven „te Schipluyde in de kerke, die ſy aen beide zyden „aen ons bleven te beſcheiden. Waar af wy ons „ſeggen vaten, en ſeggen, dat *Arnout van Dorpe* zal „bevoren offeren, en pacht nemen, daar na den oud- „ſten broeder van *Hodenpyl* en desgelijken hare wyven. „In oirkonde. Gedaen in den Hage 1313.

Wat voor-offeren te zeggen is zal een ieder wel vatten. Want het is bekend datmen onder de parochimiſſen ten offer plagt te gaan: zijnde de gewoonte in de oudſte tijden der kerke geweeſt, dat men brood en wyn ter verrichtinge van de Altaar-geheimen offerde. Naderhand is het offeren van brood en wyn verandert in 't offeren van geld. Maar wat zal *voorpacht* en het *neemen van pacht* beteekenen? Voor eerſt plagt de Prieſter, onder of na de Mis, eenige ſtukken gewijd brood, *eulogiæ* genaamd, onder de geloovigen uyt te deelen: welke *eulogiæ* aangezien wierden als een teken van 't allerheiligſte Sakrament. Dus kan het *pacht neemen* beſtaan hebben in het aannemen van dit gewijde brood.

Maar wat overeenkooming heeft dat gewijd brood met *pacht*? Zoo zou ik dan liever gelooven dat *pacht* een baſterd-woord is; 't welk in die middelſte eeuwen, als men zoo keurig op de taalen niet en viel, en meeſt alle Latijnſche woorden in Duytſche, en Duytſche in Latijnſche door een verdraaiden uytgang verandert wierden, genomen zal hebben voor *pax*. Want van ouds was het de manier dat onder de Mis, tegen het ontfangen der H. Kommunie, de kus van vrede gegeven wierd aan alle de genen die de H. Offerhande bywoonden. Op ſommige plaatzen, wierd deze kus eerſt gegeven aan den Diaken, die dezelve gaf aan

[d] Bat. Illuſtr. pag. 985.

den Onderdiaken, enz. Nu is het bekend dat dit offeren, en het ontvangen, zoo van de gewijde broodjes als van de vrede-kus, onder die rechten gerekent worde, waar in de aanzienlijkſte perſoonen den voorrang *e* hebben. "Het gewijde brood, zegt *f* zeker "Schryver, word doorgaans aan de Heeren der plaat-"zen, Edel luiden, en andere Amptenaaren, aan-"geboden volgens den rang van hun gezag en bedie-"ninge. Het ſchynt echter dat het rechtmatiger zou-"de zijn dat het den eerſtkomende, zoo als dat ge-"viel, uytgedeelt wierd gelijk het in de uytdeelinge "van 't H. Sakrament, waar van dit brood een afbeel-"is, dagelijks geſchiedt." Maar tegenwoordig noch word op die voorrechten zoo ſtyf geſtaan, als voor deezen. Hoe dat de Kerkvergadering van Trenten nauwelijks heeft konnen begonnen worden, om dat de Gezanten van Vrankrijk en Spanje, in 't ontvangen van de vrede-kus, voor malkander niet begeerden te wyken, ſtaat onder anderen wydloopig beſchreven by den bekenden *Wiquefort*.

Vorder ſtaat hier aan te merken dat dit geſchil door den Graaf afgedaan is, en niet gebragt is voor de kerkelijke Vierſchaar: want deze geſchillen worden eigentlijk niet voor kerkelijke geſchillen aangezien; te meer, dewyl zy doorgaans over het bezit, of als bezit, loopen: welke geſchillen, zoo in Vrankrijk als in Nederland, voor den wereldſchen Rechter afgedaan worden. Echter kan het geſchil over eenige zodaanige voorrechten zodaanig zyn, dat de kerkelijke Vierſchaar daar in gekent zou moeten worden. Onder zodaanige voorrechten word ook gerekent, eerſt van allen met de wy-quaſt, of 't gewijde water, beſproeit te worden. Zommige Heeren van dorpen, ik weet niet door wat geeſt aangedaan, willen van den Prieſter niet beſproeit worden; maar willen hun de wy-quaſt in handen gegeeven hebben, om zich zelven

e Vide Domin. van Eſpen in Jus Can. inf. 2. tit. 5. De Roy de Jurib. honorif. lib. 1. cap. 12.

f Marechal des droits honorifiqués.

te

te beſprengelen.g Ja zeker Heer nam de zaak zoo hoog, dat hy den Prieſter die hem de wy-quaſt niet wilde geeven, voor het Parlement van Parys dagvaarde. Doch de Franſche Geeſtelijkheit liet 'er zich aan gelegen leggen; om dit een kerkelijk geſchil was, loopende op de ceremonien en kerkgebruiken. Die hooge Raadvergadering heeft de zaak ook aldus begreepen, en den daager naar den Biſſchop van Tolouze geweezen. Zie het zelve verſchil onder Leiderdorp.

g Zie Fevret. de abuſu l. 4. c. 9. n. 5. en Van Eſpen in Jus Can. part. 2. tit. 25. c. 7.

HET WOUD.

't Woud.

Het Woud / ſomwijlen ook het Rijke-woud genaamd / is een dorpje niet verre van de Lier. Bokel Kornelisz. een Delvenaar / Bacelier in de Godtgeleerdheit / Paſtoor van de kerk op 't Woud / heeft volgens het ſchrijven van Valerius[a] Andreas eene beurs geſticht in 't kleine Kollegie.

ABTSWOUDT.

Abtswout heeft den Abten van Egmont voor deezen toebehoort / en word tegenwoordig door de wandeling genoemt Paepſou.

MAASLAND en MAASLAND-SLUIS.

Parochiekerk van Maasland.

Maasland / in 't Latijn Maſalanda, en by verkorting Maſlanda, moet onderſcheiden worden van 't land van Maas / ook op zijn Latijnſch Maſalanda genaamd / 't welk gelegen is aan de ſlinkerzijde van de Boven-maas / daar

a In Faſtis Belg. c. 29.

die

die stroom zich allereerst met de Waal vermengt. In eenen brief van Willem I, van 't jaar 1222 / staat Maasland vermeld / als by Vlaardingen gelegen.

In een blaffert van de goederen der Utrechtsche kerke worden alle de tienden / onder Maasland behoorende / toegeschreeven aan de Utrechtsche Domkerke. In 't jaar 1083. heeft Graaf Dideryk V eenige goederen / onder Maasland tusschen Schipluy en de Maas gelegen / aan de kerk van Egmond vereert.

De kerk van Maasland / hebbende een scherpen of spitzen toren / is ter gedagtenisse van de H. Maria Magdalena ingewijdt: en is in 't jaar 1241 door Graaf Willem II, dewelke naderhand Roomsch Koning geworden is / aan de Ridders van de Duytsche Order geschonken.

In een handschrift / raakende het Dekenschap van Delfland / en onder my berustende / vinde ik aangetekent dat 'er in de Parochiekerk van Maasland / aan 't outaar van den H. Apostel Andreas en van de H. Maagd Elizabet, eene prebende of altijd-duurende vikary was gesticht: en dat de Vikaris gehouden was weekelijks twee Missen te leezen.

Het Kosterschap / staande ter vergeevinge van de Graven / bragt jaarlijks elf Rhijnsche guldens op.

De Maasland is over lang een Kommandeurschap van de Ridders der Duytsche Order geweest / en heeft onder het Landkommandeurschap van Utrecht gestaan.

Hoe dat Willem II de Parochi-kerk van Maasland aan de gemelde Ridders geschonken / en Floris V hun andere landgoederen gegeven /

geben / en een konvent voor hen opgerecht heeft; eindelijk hoe dat de beste goederen van dit Kommandeurschap gegeeven zijn aan 't Landkommandeurschap van Utrecht / om 't zelve des te beter in staat en aanzien te houden / staat in den volgenden brief nauwkeurig uytgedzukt:

INT jaer ons Heren 1241. gaff Grave *Willem* de II. die Oirde de kerck tot Maesland, ende tot Valckenborch. Ende dese Grave *Willem* wert na gecoren Roomsche Coninck. Grave *Florens* syn soon gaff daer na die Oirde die goeden aen den Hofdyck, ende daer stichte die Oirde een Convent, ende die kerk van Maesland hoorde mede aen dat Convent, ende die hieten Commandeurs van den Hofdyck ende niet van Maesland, tot datmen screeff 1365. Doe dede Heer Henrick van Alckemade Lantcommandeur dat huys ten Hofdyck afbreken by consent van Hertoch *Aelbrecht* van Beyeren, Ruwaert van Hollant, ende dedet setten by de kerk van Maesland, ende die goeden van den Hofdyck mitten Convents Heeren worden t'Utrecht tot den Convent geleyt, om datmen dat Convent van Utrecht te meerre houden, ende den dienst Godts te eerlycker, te statelicker, ende te beth houden soude.

In dit konvent zijn Baljen of Kommandeurs geweest:

Adriaan van Foreest, in 't jaar 1444.
Goswinus van Rossum, 1484.
Gaspar van Egmont, 1568.
Dirk van Blois de Treslong, 1606.
Jakob van Zuilen van Nyevelt, 1616.

Dicht

Maasland-Sluis.

Dicht by Maasland is gelegen het dorp Maasland-Sluis; 't welk door de Visschery tot de grootte en gedaante van een stad is aangewassen. De verhoeving van S. Maarten, dewelke den 4 July gevierd word / is hier van ouds de voornaamste feestdag geweest. Op de kerk staat tegenwoordig een hooge en mooje toren.

Beide deeze dorpen zijn zedert verscheidene jaaren door eenen en den zelfden Pastoor / de welke gewoon is zijn verblijf te Maasland te houden / bedient geweest. Wy zullen hunne naamen hier laaten volgen.

Pastoors van de laatere tijden.

Adriaan van der Goes, Willem van Dijk, Gerard Scheerder, te Emmerik geboren. Allart van Haeften, een Utrechtenaar / Roomsch Leeraar in de Godtkunde. Hugo Hoofd, een Montfoorder.

WATERING.

Schutheilig van Watering.

Watering is een dorp en eene heerlijkheit van Delfland; wiens Parochiekerk op den naam van S. Jan den Dooper was ingewijdt. En tegenwoordig noch word deze S. Jan by de Wateringers als hun schutheilig gevierd.

Vikaryen.

In de Parochiekerke van Wateringen is van ouds eene vikary of eeuwige kapellany gesticht ter eere van de Allerheiligste Maagd / en van Maria Magdalena.

Noch was 'er eene vikary aan 't outaar van den H. Bisschop Hubertus.

Kloosters van Gistercienser-monnikken.

Ook heeft 'er te Wateringen een konvent of / gelijk men zoo een kloosters noemt / een priory gestaan: en wierd Mariaas konvent in Bethlehem genoemt. Het was geen kloosters van Reguliere

guliere Kanonnikken / gelijk Simon van Leeuwen * verkeerdelijk gemeent heeft; maar van Ciſterci-monnikken: want Hendrik van Naaltwijk, Ridder / en Heer van Naaltwijk / en Machteld van Raaphorſt, Hendriks echtgenoot / hebben het zelve in 't jaar 1485 / op S. Bernardus abont / geſticht voor 13 Monnikken en vier Leeke-broeders van de gemelde order. Hier toe hebben zy volgens den ſtichting-brief gegeeven hunne huizing / of hun ſlot / ſtaande in hun dorp Wateringe / met meer andere landerpen daar om ſtreeks gelegen. Wy laten de ſtichting hier volgen.

IK *Hendrik*, Heer van Naaltwijk en van de Kapelle, Ridder, Erf-Maarſchalk van Holland; en ik *Machteld van Raaphorſt*, Vrouw van Naaltwijk, den wil en de genegendheit hebbende om een konvent van de Ciſterci-Order voor 13 Monnikken en 4 Leeke-broederen te ſtichten: 't welk S. *Mariaas* konvent te Bethlehem genoemt zal worden, geeven tot het bouwen van dat konvent ons ſlot of opſtal in ons dorp Wateringe; met alles daar toe behoorende, 't welk binnen de buitenſte ſloot begreepen is, mitsgaders ook de Cingel. Gedaan in den Hage, in ons woonhuis, in 't jaar 1485, daags voor S. *Bernardus* dag.

David van Borgonje, de 50 Biſſchop van Utrecht / heeft deeze ſtichting bevеſtigt: dewelke daar na door Johan, Abt van Ciſtercie / in 't jaar 1489 / en door Hendrik, insgelijks Abt van Ciſtercie / in 't jaar 1496 / ook bevеſtigt is geweeſt.

* Batav. illuſtr.

Deeze

Deeze Pzioxy / gelijk Sanderus † ſchzijft / heeft onmiddelijk geſtaan onder de Abdye / en den Abt van S. Salvator te Antwerpen. Ook zijn 'er zeven Pzioxs uyt dezelve Abdye herwaart gezonden: dewelke wy hier zullen laten volgen.

1. Lodewijk Grimmer, van Antwerpen / uyt S. Salvators Abdye als Pzioz herwaarts gezonden / is te Wateringen overleden in 't jaar 1504.

2. Johan Munſter, een ſchzander en zeer ervaren man / was eerſt Koopman geweeſt / heeft het ampt van Pzioz 7 jaaren zeer loffelijk bedient / en is te Wateringe overleden 1510.

3. Jillis van Rymerswaal, zijnde van wereldſch Pzieſter / Ciſterci-monnik te Antwerpen gewozden; en de drie en dertigſte / die zijn gelofte in S. Salvators Abdye had gedaan. Tot Pzioz van Wateringe aangeſteld / heeft hy die bedieninge 12 jaaren lang met grooten lof waargenomen.

4. Johan Leendertsz. te Norenberg geboozen / was eerſt booz Cellier uyt S. Salvators Abdye naar Wateringe gezonden: daar hy / na de dood van Rymerswaal, tot Pzioz aangeſtelt is.

5. Johan de Merica, de 29 Monnik die zich in S. Salvators Abdye booz klooſter-geloften verbonden had / had eerſt de Nonnen van Roſendaal by Waalhem opgepaſt / en was daar na de Biecht-vader geweeſt in de Abdye van Swybich buiten Dendermonde. Eindelijk / tot Pzioz van Wateringe verkooren / heeft hy daar zijne dagen na een godtvzuchtig leven ge-eindigt in 't jaar 1554.

† Sanderus in Brabant. Sacra ſub S. Salv. pag. 23.

6. Fran-

6. Francois Ruttens, wel eer opzichter over de aankomelingen / of Novici-meester in S. Salvators Abdye; is te Wateringe / daar hy Pryor gewoorden was / van de pest gestorven 1557.

7. Adriaan de Molenaar, een Antwerpenaar / heeft het ampt van Pryor hier 10 jaren lang bedient / en is overleeden in 't jaar 1569.

Ik heb onder my een zoo genoemden brief van zoonschap (litteræ filiationis) waar in de geenen / die het konvent wel genegen waren / door den Pryor en het gemelde konvent aangenomen worden om deelachtig te zijn aan alle de offerhanden / gebeden / goede werken / en aflaaten van de ganschje Cisterci-order; dewelke drie-duizend en twee hondert kloosters onder haare gehoorzaamheit had staan. enz.

In 't jaar 1517 heeft hier als Pryor gestaan Broeder Volkerd. Deze Volkerd heeft in 't zelve jaar een diergelijken brief van zoonschap verleent; dewelke / gedrukt zijnde / onder mijne bewaaringe berust.

Noch zijn ons de naamen van de volgende Pryors / dewelke dit klooster geregeert hebben / voorgekomen: maar wanneer dat zy geleeft en het bestier gevoert hebben / daar van heb ik geen bescheid konnen vinden:

Herman van Delft, Pieter van Delft.

In 't jaar 1573 is het ganschje klooster afgebrandt en vernielt.

Zoo zullen wy dan de Pastoors / dewelke Wateringe zedert de Reformaatzie in 't geestelijke opgepast hebben / hier laaten volgen.

Kornelis vander Burgh, onder Delfland gebooren / is de eerste inwoonende Pastoor van Wateringe geweest. Hy is in zijne Pastorye gestorven den 7 Juny 1693; en heeft tot op-

volger gehad Rudolf van Beest, een Utrechtenaar/ en een Roomsch Leeraar in de Godtkunde. Kornelis van der Kun, een Hagenaar/ volkomen Bacelier in de Godtkunde.

AANTEKENING.

1. Dicht by Wateringen is gelegen *Quints-heul*, t'hans een buurtje; waar over, tot opheldering van 's lands oudheden, wel eene Aantekening gemaakt mag worden; welke Aantekening ik bekenne dat ik voor een groot gedeelte schuldig ben aan den hooggeleerden Heer *Alting*: zodaanig nochtans, dat ik 'er nieuwe opheldering bygevoegt hebbe. Om alles beter te verstaan, zullen wy den brief van Keizer *Arnulphus*, van 't jaar 989, ten dienste van den Leezer hier dienen op te geeven:

Het zy kennelijk aan alle geloovigen van Gods H. kerke, en aan alle onze getrouwen (vasallen en dienstknechten) zoo tegenwoordige als toekomende, hoe dat zeker eerzaame en ons getrouwe Graaf, met naame *Gerolf*, onze goedertierendheit gebeden heeft dat wy hem eenige dingen, die ons geregtiglijk toekoomen, zouden vereeren. Wy hebben zyn verzoek gaarne ingewilligt, en order gestelt dat het uytgevoert zal worden. Want wy hebben hem tusschen den Rhyn en *Zuit harders-hage* binnen zyn Graafschap, op de plaatzen die *Norta* en *Ospretashem* genoemt worden, gegeeven een bosch en een bouwakker: noch (hebben wy hem gegeeven) eene landhoeve op een plaats *Bodenkelo* genaamd: twee landhoeven in *Aalburg*, eene hoeve op den *Hoorn*; een landgoed te *Huni*; te *Theole* een landgoed; te *Aske* een landgoed: en daarenboven alles wat dezelve landhoeven en landgoederen gerechtiglijk en wettiglijk toekoomt; met de boeren-wooningen, huizen, slaven, landeryen, akkers, weyen, beemden, bosschen, wateren, watergangen, molens, visscheryen, wegen en omwegen, toegangen en uytgangen, aangewonne en noch aan te winnen plaatzen, bebouwde en onbebouwde velden, met alles wat 'er aan vast en

aan

aan gelegen is, en alles wat tot de gezeide landhoeven behoort. En wy hebben geboden dat voor hem deswegen dit geſchrift van ons goedvinden opgemaakt zal worden; willende en begeerende dat gemelde onze getrouwe (vaſal) dit alles van huiden aften eeuwigen dage vry en onbelemmerd zal bezitten; en de magt zal hebben om het in bezit te houden, weg te geeven, te verkoopen, te verruilen, en 'er alles wat hem belieft mede te doen, zonder van iemand belet te mogen worden. En op dat de kracht van deze onze vergunninge, enz.

De Heer *Alting* houdt het voor gewis, en ik meen vaſtelijk dat hy volkomen gelijk heeft, dat in de plaatze van *Huui* in den oorſpronkelijken brief geſtaan zal hebben *Huul*; en dat door dit *Huul* verſtaan moet worden *Quintsheul*. Tot bewys, zeit hy, kan dit genoegzaam zyn, dat 'er *Haasjesheul*, dewelke dicht by *Quintsheul* gelegen is, kort daar na vermeldt word onder den naam van *Aske*. Die oude brieven geleezen hebben, weten genoeg, en hebben 't dikwils genoeg bevonden, dat de eigene naamen daar noch al miſſelijker verdraait en als gerabraakt ſtaan. Het zeggen van den Heer *Alting* word door alle de plaatzen beveſtigt, dewelke in den brief van Keizer *Arnulphus* vermeldt ſtaan, en nergens anders als hier omtrent konnen t'huis gebragt worden. *Oſpretashem* is zekerlijk een ſchryffout geweeſt, en geſchreeven voor *Oſtretashem*: want in de lijſt van de goederen der Utrechtſche[a] kerke word een Oſtratashem vermeld, 't welk zekerlijk geen andere plaats zal zyn als het Oſtretashem, of het qualijk geſpelde *Oſpretashem*, van Keizer *Arnulphus* brief. En dit heeft hier omtrent ook gelegen, en leit 'er tegenwoordig noch. Want onder Delfland, niet verre van den Haag, hebben wy noch *Ooſter-eſtkamp*, en de *Ooſter-eſtkampſche* polder. *Hoorn*, dicht by Delft, heeft zyn ouden naam noch behouden. *Northa* is niet anders als *Noort-oort* en *Kleyn-oort*, anders het *Noortlandt* genaamd, en achter 's Gravezande gelegen. *Bodenkenlo* is het *Lo* by den Haag en Voorburg. *Bodok* zal, naar *Altings* giſſing, de naam van den bouwheer zyn geweeſt; en by ver-

[a] By W. Heda onder Biſſchop Odelbaldus.

loop van tyden zal men enkelijk het Loo gezeit hebben. Alburg is misschien Albruch, of de oude Broek, in Defland: en misschien is Altena van ouds Alburg genaamt. Voor Theole wil *Alting* met groote waarschijnelijkheit Theolf gelezen hebben: want de F in THEOLF kan door onachtzaamheit van den uytschryver zeer ligtelijk verandert zijn in een E. En Theolf is zekerlijk niet anders als Delf. Even eens hebben de Latiniſten van de middelſte eeuwen, om quanſuis wat meer op zyn Latijnſch te ſpreeken, of 'er een Griekſche zwier aan te geeven, van *Dideryk Thedoricus*, van *Diedem* of *Diem* [b] *Theodem*, van *Diedolf Theodulfus*, van *Tiard* [c] *Theodardus* gemaakt: ja *Govert*, in de plaats van *Godofridus* te vertaalen, ſomwylen in *Theofridus* verandert. Wat nu *Zuthardeshage* belangt, dat zal zekerlijk hier omtrent ook gelegen hebben: want hier worden eenige landeryen, dicht by malkander leggende, opgetelt; dewelke den Graaf *Gerolf* geſchonken wierden. De vrage is maar waar het eindelijk gelegen heeft, en welke plaats voor *Zuthardershage* genomen moet worden. Volgens Heer *Altings* [d] uytlegging is Zuthardershage zoo veel te zeggen als de zuiderſte Hage, dat is meeſt naar het zuiden gelegen. Daar zal volgens zijne meening een hage geſtaan hebben, dewelke gedient zal hebben voor eene grensſcheidinge. En deze hage, zoo hy het begrypt, zal zuidwaart, ten opzigt van den Oceaan, en omtrent Zuten of Zwieten, Zoeterwouw, of Zutermeer geſtaan hebben. Want in die plaatzen, zegt hy, is de benaaming van *Zuth* (dat is zuid) noch duidelijk overgebleven. Op een andere [e] plaats verklaart hy zich voor Zoetermeer, en meent vaſtelijk dat het voor het oude Zuthardeshage genomen moet worden. Eene zaak heb ik tegen deze uytlegging maar in te brengen: te weten hoe dat alle die plaatzen, dewelke meeſt onder Delfland gelegen zyn, tuſſchen den Rhijn en Zoetermeer geplaatſt konnen worden. Ik weet wel dat hy in [f] zijne kaart achter alle

b Zie Alting verb. Theoden.
c Zie Buchelius over Beka pag. 21.
d Alting verbo Zuthardershage.
e Alting verb. Fortrapa.
f Pars 2. Freſiæ hæredit. a Moſa in Kinheim.

die

die plaatzen, van Zoetermeer af, een linie trekt; aan dewelke hy den naam van *Zuthardeshage* geeft. Maar voor eerſt kan Zuthardeshage dan niet genomen worden voor Zoetermeer; maar is eene grensſcheiding, dewelke eenige uuren gaans beſlaat: daar het nochtans in den brief van *Arnulfus* als eene byzondere plaats word uytgedrukt. Ten tweede koomt die andere zwarigheit dan wederom; te weten, dat die plaatzen, eigentlijk geſproken, dan niet tuſſchen Zuithardeshage en den Rhyn, maar tuſſchen Zuithardeshage en de Zee zouden leggen. 's Gravenhage, daar ik anders zeer toe hellen zouw, kan'er ook niet wel door verſtaan worden; dewyl eenige plaatzen, als Noorland, vorder van den Rhyn leggen als 's Gravenhage zelf. Alles overwogen moet een van beiden vaſtgeſtelt worden; of dat Zuithardeshage omtrent de Maas gelegen zal hebben: of dat de Heer *Alting* gelijk heeft, als hy het omtrent Zoetermeer plaatſt. En, in allen gevalle, moet men de effenſte en eigenſte manieren van ſpreeken in de opene brieven altijd niet verwachten; gelijk met veele voorbeelden getoont kan worden. Wat 'er van zy, Zuithardeshage, of Zuidershage, was onder of dicht by Delfland gelegen: zoo dat de genen, die het by het [g] Vlie, of in [h] de Hillegommerbeek by [i] Zuiderwoude gezocht hebben, het zekerlijk gezocht hebben op eene verkeerde plaats.

De Heer *Alting* meent dat *heul*, in *Quintsheul* en *Haasjesheul*, een heuvel betekent; maar hy zal de rechte Hollandſche betekening van dezen naam niet geweeten hebben, dewelke niet anders te zeggen is als een ſteenen bruggetje, dat over een water is geſlagen is: en hier van daan koomt het woord heulen.

[g] A. Matthæus over de Jaarboeken van Egmond pag. 189.
[h] P. Snoy.
[i] Douza Annal. lib. 5.

DE LIER.

De Lier / ook een dorp van 't Weſtland / ſtaat vermeld in een open-brief van (1) Biſ-

De Lier.

schop * Anfridus, en is gelegen aan het vloedje de Lier (2) of Liora. De kerk van de Lier / die den H. Georgius toegewijdt is / heeft een dikken en stompen toren.

De laatste Pastoor van de Lier / in de Katolijke tijden / is geweest † Hubert Adriaanszoon, een Delvenaar; welke zijn leven door een heerlijke marteldood in zijn vaderland heeft geëindigt / en door de eerste aanhangers van den nieuwen Godsdienst ter dood is gebragt. Zijn voorzaat was geweest (3) Adriaan de Vos, een Hagenaar: welke de opvolger was van Aarnout Dirksz. ook een Hagenaar; deze Aarnout, over de 70 jaaren oud / en zijn voorzaat de Vos, verdagt van 't oude geloof verlaaten te hebben / wierden den 30 May 1570 door den Bisschop van 's Hartogenbosch / ten overstaan van de Abten van Egmont en Marienwaart / ontwijdt; en zijn daar op gevonnist en verbrandt.

Wanneer de Pastory van de Lier door de martel-dood van Hubert Adriaansz. open was gevallen / is ze in 't jaar 1573 gegeeven aan Heer François Worius, een Priester van de Duytsche Ridder-Orde.

De Lier en Schipluy zijn naderhand geholpen geweest door eenen Jesuyt: welke zijn verblijf te Delft houdende beide die plaatzen in 't geestelijke ging bedienen; Doch over eenige jaaren heeft Pater Aarts, ook een Jesuyt / zijne woonplaatz onder Schipluy gevestigt. Tusschen deezen Pater Aarts, en de Geestelijkheit / is groote stribbeling geweest; als de Geestelijkheit de gemeente van Maasland van

* Van 't jaar 1006.

† Verhaal van Jakob de la Torre.

Schip-

Schipluy afzonderde: en haar een eigen Kerkharder bezorgde.

Na dat de Jesuyten / door een plakkaat van de Heeren Staaten / uyt gansch Holland verdreeven zijn; heeft die gemeente eenen Minnebroeder van de Order der Observanten / met naame Pieter van Heessel, tot ziel-bestierder gekreegen.

In deze kerk is van ouds een groot en vermaard S. Joris beeld geweest: met het welke die van de Lier gewoon waren / jaarlijks op S. Joris dag / naar Delft te trekken; en het zelve / processys gewijs / tot aan de Waterslootsche of Maaslandsche poort toe te draagen. Aan die poort gekoomen zijnde / en dezelve gesloten vindende / begonnen zy de volgende beerzen uyt den 24 Psalm op een Gregoriaansche maatzang te zingen: Haalt, o vorsten, uwe poorten op; en gy, o eeuwige poorten, gaat open, en de Vorst der heerlijkheit zal binnen koomen, enz. Dat uytgezongen zijnde / wierd de poort geopent; de Ommegang quam binnen de stad / en ging langs de eene zijde van de graft tot aan de Haverbrugge toe. Van waar dezelve langs de andere zijde van de graft onder een grooten toeloop van Delbenaars / weder naar de poort keerde / en de stad uyttrok. Volgens de getuigenis van den meer gemelden Bleiswijk zoude de beschrijving van den ganschen Ommegang noch tegenwoordig onder de Kerkmeesters van de Lier berusten.

AANTEKENINGEN.

1. Uyt dezen brief van Biſſchop *Anfridus* blijkt dat de Lier, gelijk ook Munſter, en andere dorpen, hunne parochikerken al gehad hebben in 't jaar 1006. Want *Anfridus*, hebbende de abdy Ho-horſt buiten Amersfoort geſticht, heeft tot onderhoud der Monnikken verſcheide landeryen, landhoeven, inkomſten, enz. aan dat klooſter vereert. Onder anderen heeft hy aan 't zelve vereert de kerken (dat is parochikerken, want de andere wierden kapellen genoemt) van *Ermelo*, *Maſemunſter*, *Lievemunſter*, *Leyre*, *Swindrecht*, en *Loysden*. Van dit gebruyk, van de goederen der paſtoryen of parochikerken aan klooſters weg te geven, hebben wy veele voorbeelden in dit werk gezien; en hebben boven ook getoont waar op dit weggeven ſteunde. Toen mogten de paſtoryen of gemeenten niet klaagen, (laat het my geoorloft zijn mijn hart hier eens recht uyt te ſpreeken) dat hunne goederen en inkomſten aan een deel Monnikken, om de onbezorgde koſt te hebben en 'er ruym en gemakkelijk op te leven, weggegeeven wierden; maar toen de Paus en de Koning, omtrent 't opkoomen der nieuwe gezindheden, de klooſterlijke goederen aanſpraken om nieuwe Bisdommen op te rechten, was hemel en aarde te klein om de klagten der Monnikken te vatten. Wie dat 'er al klaagde, en hoe luid dat de Adel en de Gemeente over hunne bezwaarniſſen kermden; de Monnikken waren, volgens de getuigeniſſe van *Strada*, de allerluydruchtigſte, en ſchreeuwden als of hemel en aarde zouden vergaan. En nochtans in 't eerſte geval, ik meen in 't weggeeven van de goederen der parochikerke, wierden de Paſtoors, die het volk door geduurige predikaatziën moeſten vermaanen, de jonkheit in 't geloof moeſten onderwyzen, op den handel van hunne gemeente moeſten waaken, de Sakramenten moeſten bedienen, en dag en nacht, by tijde en ontijde, voor ieders dienſt en naatzakelijkheit gereed moeſten ſtaan; en al hun overigen tijd tot het bidden en ſtudeeren van nooden hadden; die Paſtoors, zeg ik, dus om zoo te ſpreeken tot de bedelzak gebragt, mogten zien waar zy de koſt haalden; of moeſten ten minſte op de genade

nade dryven van de Monnikken, die nimmer te veel hebben. En zy moeſten dus beſnoeit worden op dat een hoopje Monnikken zorgeloos en, om my van dit woord te bedienen, werkeloos zouden leven, hunne prachtige kerken en klooſtergebouwen zouden onderhouden en verbeeteren; 't eene landgoed voor, en 't andere na, zouden konnen koopen enz. In 't tweede geval wierden de goederen van zodaanige Monnikken, die niet anders te doen hadden als op koor en getyden te paſſen, hunne kerken en klooſtergebouwen te onderhouden; en, als zy wat overhielden, aan de bedelaars, die doorgaans een deel leêggangers en landloopers zijn, wat mede te deelen; die goederen, zegge ik, wierden voor een gedeelte gebruikt om nieuwe Bisdommen op te rechten; dat is, om in die hachelijke en oproerige tyden, als half Europa ter verdelginge van 't geloof ſcheen t' zamen te ſpannen; en de kerk van 't grootſte gedeelte haarer dienaaren, die weinig of niet van kerkelijk of geeſtelijk wiſten, en maar op braſſen en hun goedje te verdomineeren paſten, geen heul te verwachten had, nieuwe Kerkharders, nieuwe opzigters op het gedrag der kerkelijke perſoonen, nieuwe tucht-en zede-meeſters voor 't eenvoudige volk in te voeren. Ik wil hier de Spanjaarden niet voorſpreeken: ik bekenne dat onze voorvaders groote en rechtvaardige redenen gehad hebben, om over het verkrachten van onze voorrechten, over de wreedheit der Inquiſitie, en over eenige andere zaaken te klaagen. Dat alles laat ik in zyn geheel. Zelfs wil ik hier geen vonnis ſtryken, of de gezeide Monnikken reden van klagte gehad hebben of niet. Niemand trekke myn zegge verder uyt, als de woorden luiden. Ik zegge maar dat ze geene onrechtvaardigheit zagen in het wegſchenken van de goederen der Paſtooren; en zoo veel geraas maakten over het weggeeven van de klooſterlijke goederen.

Men zegge niet dat de weggevers van die parochigoederen, gelijk boven onder Koningsveld en elders gezien is, die eigenaars vande parochikerken en parochigoederen waren; en vervolgens met die goederen mogten omſpringen zoo als ze wilden. Ten eerſte zoude het noch te bezien ſtaan hoe welgegrond dat die eigendom was,

en hoe verre dat hy ſtrekte. Ten twede is dit de vrage maar; of die goederen beter beſteedt waren aan de Monnikken als aan de Paſtooren.

Ik wil nu hier tegen ſommige Monnikken hun eige leering niet doen gelden; te weeten dat de Paus niet alleen een volſlage en direkte magt in geeſtelijke zaaken over de ganſche wereld heeft; maar dat hy ook eene *indirekte* magt *a* over de ganſche wereld heeft in 't tydelijke: dat hy leeken *b* kan onttrekken aan de magt der leeken: dat hy de kerkelijke perſoonen, zelfs in kerkelijke zaaken, kan onderwerpen aan de magt *c* der leeken: dat de Paus de Patriarchaaten, Aartsbisdommen, Bisdommen, ja de Kardinaalſchappen zelf, voor eeuwig en altoos kan *d* vernietigen: waar uyt dan een kind beſluiten kan dat hy zoo wel de goederen als de perſoonen der Monnikken, aan een ander zou konnen onderwerpen: dat hy zoo wel Abdyen en Kloofters zou mogen vernietigen als Patriarchaaten en Aartsbisdommen; en vervolgens de goederen tot andere gebruyken beſteden. Van dit alles, zeg ik, wil ik my niet bedienen; ten eerſte, om niet te vechten met wapenen, dewelke in 't gebruyk te zwak zouden vallen; ten anderen, om dat ik bezwaarlijk zoude konnen toonen dat de Abdy-monnikken, ten minſte van dien tyd, de magt der Pauzen zoo hoog in til geheven hebben.

Iemand mogt denken hoe dat daar in zoo groote een ongelegendheit konde ſteeken; nadien die Monnikken doch gehouden waren zekere Parochipriefters, die zy Vikariſſen noemden, over zulke kerken aan te ſtellen. Maar de kerkelijke Hiſtorien, en de beſluiten van verſcheide Kerkvergaderingen, geeven ons duidelijk en zonder bewimpelinge te kennen hoe dat ze met dit aanſtellen van Vikariſſen te werk plagten te gaan. Zy zagen maar den eenen of anderen leeglooper, of ergens een onnozelen bloed die van 't eene brood aan 't ander niet wiſt te koomen, of iemand die noch geen gelegendheit had om beter te geraaken,

a Meeſt alle de Kanoniſten, vide in ſummam Dianæ v. Papa.
b Valboa de foro comp. & Diana v. Papa.
c Navarr. ap. Dian. ib.
d Monet. de Commut. c. 12. Palatius in 4. diſt. 24. qu. 2. Diana v. Cardinalis.

zy zagen, zeg ik, zoo een Prieſter op een ſober loontje, en tot opzeggens toe, in zoo een kerk *e* te plaatzen. Die moeſt hun *f* rekenſchap van al het tydelijke geeven; vorder lieten zy hem beworden. Zoo een Prieſter, niet genoeg hebbende om te leeven, moeſt dan naar andere middelen omzien: kon weinig werk van zyn ſtudeeren en onderrechten maaken; beloerde en beliep alle gelegendheden om ergens aan een beter poſt te koomen; en, om zoo te ſpreeken, een beter haven te bezeilen. Hoe dat het preeken, katechizeeren, Sakramenten bedienen, van zoo een huurling in zyn werk ging, kan noch beter gegiſt als beſchreeven worden. En, om deze reden zyn 'er ſchier ontelbaare *g* wetten door de Kerkvergaderingen uytgegeeven; behelzende dat de klooſters geen andere Vikariſſen, als die zoo niet doorgezonden konden worden, zouden hebben aanteſtellen. Doch het ging met deze, gelijk met meer andere wetten. Het maaken en 't overtreeden van dezelve ging by beurten: of, om het anders uyt te leggen, het maaken van de wetten diende ſlegts om met meer knaaginge te zondigen.

2 Zoo is dan het dorp de Lier genoemt naar het riviertje de Lier. Waar dit riviertje zijnen naam van daan gehaalt zal hebben, kan ik niet zeggen; en daar is ook, ik beken het, weinig aan gelegen. Ik wil hier alleenlijk verhaalen waar van dat Lier, een ſtedeke in Brabant, volgens eenige Schrijvers die benaaming gekreegen zoude hebben. Zoo die naamrede mag doorſchieten; zou dit Weſtlandſche dorp miſſchien den oorſprong van zijne benaaminge ook met eenige waarſchijnlijkheit konnen opgeeven. Het is dan aldus gelegen dat *Leduna*, *Ledona*, *Ledon*, *Leda*, een ſlappe zeevloed betekent; daar *Malina* in tegendeel genomen word voor een ſterken zeevloed. De *Leda* of de ſlappe vloed, zeggen * de Schrijvers, duurt by de vier dagen; te weeten voor en na het

e Synod Mogunt. anni 1275. Franciſc. Florens ad cap. 1. & 2. X de jure patron. Zeg. van Eſpen in jus can. part. 2. tit. 34 c. 1.

f Ibid & Petr. a Marca ad can 7. Conc. Clarom.

g Vide van Eſpen.

* Ziet verſcheide Schryvers aangehaald by Du Cange Gloſſ. Med. Lat. v. Malina

laaſte

laatſte quartier van de Maan. De *Malina* of de ſterke vloed geſchiedt omtrent volle en nieuwe Maan. Daar zijn 'er *h* die de gemelde naamen recht anders uytleggen; en *Leda* voor een ſterken, *Malina* voor een ſlappen vloed neemen. Dan zijn 'er noch, die *Malina* en *Leda* voor de ebbe en den vloed genomen willen hebben. Maar, behalven dat hun getal veel te klein is tegen het getal der eerſt-genoemden, en de leſten vervolgens verre te kort zouden ſchieten, zoo zal het, in dit onderzoek, daar niet op aankoomen. Nu zeggen ſommige Schryvers dat Mechelen, 't welk niet alleen by de Franſſen maar ook in eenige oude brieven *Malines* of *Malina* word genoemt, en het naaſtgelegen ſtedeke Lier, hunne benaaming gekreegen hebben van *Malina* en *Ledon* of *Leduna*. Om dit van Mechelen te bewyzen brengen zy eene plaats by uyt het leven van S. *Rumoldus*, den Patroon van Mechelen. *Hy* (te weeten *Rumoldus*) *is gekomen ter plaatze daar de Schelde zeewaart in loopt, en volgens zijne natuur, en den loop van de Maan, vliet en voorſtroomt.* En 't blijkt uyt het gevolg dat hy op Mechelen ziet: Wat Lier belangt; dat ſtedeke, zoo als zy verzekeren, word in de oude brieven en Schryvers *Ledon* genoemt: En dat Ledon of Leda zou met 'er tyd verandert zyn in Lier. Onder anderen is dit het gevoelen van den geleerden *Molanus*, *ad t. Jul.* Die verandering van Ledon in Lier zou miſſchien wat ſchijnen te ſtooten: maar men zou, indien het gewet was, al miſſelijker veranderingen konnen opleveren. Indien deze naamrede door mag gaan voor Lier in Brabant, zou het te bezien ſtaan of ze niet al zoo wel zou paſſen op de Lier in 't Weſtland. 't Is waar dat wy de Lier nergens Ledon of Leda genoemt vinden: maar, indien Ledon en Leda, gelijk zeker is, een ſoort van een vloed betekent; en Lier in 't Nederduitſch de zelfde betekening heeft als Leda in 't baſterd-latijn, zou die naamreden voor ons Lier of de Lier ook in bedenking konnen koomen.

3. Deze *Hubert Adriaanſz.* *i* is een Prieſter van de Duitſche Ridder-order geweeſt: en dewyl zyn nazaat, *Frans Worins*, ook van dezelfde Ridder-order was;

h Ibid.
i Petr. Opmerus Decadis 2. lib. 3.

ſtaat

ſtaat het te bedenken of de paſtory van de Lier, dewelke eerſt de Benediktyner-monnikken van Hohorſt toegekomen heeft, niet metter tyd onder de gemelde order gekomen is. Ik durf niet anders zeggen, als dat het te bedenken ſtaat: want behalven dat we van de andere paſtooren geen beſcheid en weeten; zoo is het zeker dat de kloosters en orders, die over eenige paſtoryen te zeggen hadden, dezelve niet anders als door Prieſters van hunne order lieten bedienen. Het is ook waar dat de voornoemde Ridder-order hier te lande verſcheide paſtoryen bezeten heeft.

Wyders hoe wreedelijk dat deze Bloedgetuige mishandelt is, en hoe welgemoed dat hy zyn leven den Heere tot een ſlagtoffer opgedragen heeft, ſtaat by den voornoemden *Opmeer* wydloopig beſchreven.

NAALTWYK.

Naaltwyk.

Naaltwijk / 't welk in Graaf Dideryks brief van 't jaar 1193 onder den naam van Naltwic vermeld ſtaat / is * een oud / treffelijk / en vermaktelijk dorp: gelegen ter plaatze daar de vlied de Lier zijnen oorſprong plagt te hebben. Voor deezen heeft hier een kaſteel geſtaan / en de Heeren van (1) Naaltwijk toegekomen: welke Heeren ook een huis te Leiden hadden; daar de Majeſtraat van Leiden / by de inwijding van de nieuw-geſtichte hooge Schole / een prachtig gaſtmaal heeft gegeeven. Dit huis / een over-oud gebouw / ſtaat noch tegenwoordig op de Zee-ſtraat recht over het Stadhuis.

Parochikerk.

De Parochiekerk van Naaltwijk was den H. Martelaar Adrianus toegewijdt.

Aalbert Herman, een Goudwenaar en een Poeet / heeft hier als Paſtoor geſtaan in 't jaar 1570.

* Boxhorn. in Theat. Alting. &c.

In

Kapittel.

In 't jaar 1573 heeft hier geſtaan † Gerrit Pietersz.

De Parochi-kerk van Naaltwijk was ook een kollegiaale kerk: want Willem Heer van Naaltwijk / van een zeer oud geſlagt / heeft hier in 't jaar 1307 / op S. Luciaas dag / een kapittel van 6 Kanonnikken en eenen Deken opgerecht: welke oprechting of ſtichting door Guido, Biſſchop van Utrecht / goedgekeurt is. In 't jaar 1369 heeft Willem, de neef van den voornoemden Willem, en ook Heer van Naaltwijk / het gemelde kapittel merkelijk vergroot; en 'er ſes nieuwe Kanonnikken bygevoegt: welke vergrooting goedgekeurt en bevestigt is door Biſſchop Johan van Verneburg.

Den brief der ſtichtinge / dien wy uyt « Miræus getrokken hebben / en die in het Latijnſche Batavia Sacra ſtaat / hebben wy aldus vertaalt.

WY *Willem van Naaltwijk*, de waarachtige vergeever van de Kerk aldaar, wenſchen allen den geenen, die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, de zaligheit met de kenniſſe der waarheit.

Nademaal de Kerk der voornoemde plaatze van genoegzaame inkomſten verzorgt is: zoo is 't dat wy, ſteunende op den raad van vroome en beſcheidene mannen, ter eere van Godt, van de hoog verheve Maagd *Maria* Gods moeder, van den H. *Adriaan* Patroon der gemelde plaatze, en van alle de andere Heiligen, voor de zaligheit van de zielen mijner voorouderen, en van

† Uyt een handſchrift van Duncanus.
« Diplom. Belg.

alle

alle de weldoenders der voornoemde openſtaande kerke, aan ſes Prieſters naar den Regel der Kanonnikken leevende, dewelke den kerkdienſt in eigen perſoon zullen moeten verrichten, zuiverlijk en om Gods wille gegeeven hebben ſes... om in gelijke deelen aan hen uytgedeelt te worden, en dat op de volgende wijze:

Ieder der gemelde Prieſteren zal in zijne week de Hoogmis, en de andere Getijden, behoorlijk en met aandagtigheit leezen. En op de andere dagen zullen alle de anderen, volgens de ſchikking van den Deken, in ſtaat en gereed zijn om den goddelijken dienſt te verrichten. De Paſtoor zal boven zijn eigen gedeelte, voor het Paſtoors-ampt dat hem aanbevolen is, jaarlijks ontvangen ſes ponden Hollandſch geld. En ieder van de andere (Kanonnikken) zal zich getrouwelijk gereed houden om hem, indien het noodig waar, te helpen.

Daarenboven zal ieder Prieſter, die de Metten, de Mis, de Veſperen, de Zielgetijden, niet bygewoont zal hebben, betaalen twee Hollandſche denieren. Doch, indien hy op de andere Getijden niet zal verſcheenen zijn, zal hy voor ieder deel, dat hy verzuimt zal hebben, betaalen eene denier. En van al 't gene hem onttrokken zal worden, zal 't eene gedeelte beſteedt worden voor de kerk-cieraaden; en 't ander gedeelte onder de genen, die den kerkdienſt waarneemen, uytgedeelt worden.

Daarenboven zal ieder der voornoemde Prieſteren zijn vaſt verblijf onder de gemelde Parochie houden; ten waar dat hy met verlof van den Deken, tot verrichtinge van zijne zaaken, voor eenige weinige dagen van huis wilde gaan. En al wie van hen een openbaare misdaad begaan

gaan zal hebben, die zal naar de voorzigtigheit van den Deken behoorlijk geſtraft worden.

Daarenboven verleenen wy aan ieder der voornoemde Prieſteren, dat hy na zijne dood, tot betaling van zijne ſchulden, zal mogen trekken het eerſte genade-jaar. En indien 'er dan iets mogt overſchieten, zal het eene gedeelte beſteedt worden tot vermeerdering en verbetering van de gemeene inkomſten: het ander gedeelte zal dienen om het geen aan de kerkcieraaden en kerkboeken ontbreekt te bezorgen.

Ook verſtaan wy geenzins dat wy, of iemand van onze nazaaten, eene der voornoemde prebenden zullen mogen begeeven als aan een bequaam en geleerd Prieſter. En niemand, 't zy de Deken met de Kanonnikken, 't zy iemand anders, zal zich met de begeevinge van deeze prebenden mogen bemoejen, als wy en onze nazaaten. Ter getuigeniſſe deezer zaake hebben wy goedgevonden ons zegel aan het tegenwoordig geſchrift te hangen.

Dierhalve bidden wy ootmoediglijk en godtvruchtiglijk den eerwaardigen Vader en Heer in *Chriſtus*, *Guido* Biſſchop van Utrecht, dat hy zich gewaardige al het bovenſtaande, voor Gods eere, door zijne toeſtemming en zijn zegel te beveſtigen.

Zoo is het dan dat wy *Guido*, door Gods genade Biſſchop van Utrecht, al het bovenſtaande, ter eere van Godt, van Gods Moeder de allerheiligſte Maagd *Maria*, van den H. *Adriaan*, en van alle de andere Heiligen, door onze toeſtemming en ons zegel beveſtigen. Tot oirkonde dezes hebben wy goedgevonden dit geſchrift door ons zegel, beneffens het zegel van Heer *Willem van Naaltwijk*, te bekrachtigen. Gegeven

ven in 't jaar des Heere 1307. op het feeſt van de H. Maagd *Lucia*.

Willemyn, Vrouw van Montfoort/ Naaltwijk/ de Kapelle/ enz. weduwe van Johan, Heer van Montfoort/ Naaltwijk enz. heeft in 't jaar 1506/ tot vermeerdering van dit kapittel/ 20 Hollandſche ponden by uyterſten wille nagelaaten. Noch heeft zy aan de Parochiekerk 12 Hollandſche ponden beſproken: deſ zouden zy/ S. Anna ter eere/ alle dingsdagen eene Mis/ en noch jaarlijks op S. Annaas dag/ eene Hoogmis moeten leezen.

Noch heeft zy een huis met een hofſtede/ en een boomgaart/ en meer andere zaaken/ aan 't kapittel beſproken. Dit alles ſtaat in haar teſtament/ 't welk in de Nederduitſche tale tot ons gekomen is/ wijdloopiger uytgedrukt:

IN den eerſten heeft die Vrou *Willem*, Vrou tot *Montfoerde*, Vrou tot *Naaltwyck*, ende tot *Capelle* &c. by toedoen Heeren *Johan*, Heer tot *Montfoert*, Heer tot *Naaltwyck*, Heer tot *Purmereynde*, ter *Capelle* &c. haren gerechten man, ende voocht voor haar beyder teſtament, haar ziele bevolen ende beveelt die Gode ende ſynre lieven moeder, ende alle Heyligen, ende haar lichaam der aarden, ende kieſt haar ſepultuer in der Kercken van *Montfoert*, in de ſepultuer van de Heeren van *Montfoert*, in myns Heeren Choer benevens ſint Anthonis autaar. *Item* voort ſo beſpreeckt die ſelve Vrou van *Montfoert* den Capittel van *Naeltwyck* twintich pont s'jaars Hollants ewige renten, des ſullen die Heeren van den Capittel gehouden weſen te doen ewige jaargetyden, memorie, ende maantſtonden voor myn

Heer ende Vrouw voerſz, ende voer hair broeder, ouders, ende voert daar ſy 't voer begeert hebben in allen manieren, als daar voer myn Heer van *Naeltwyck*, ſaliger gedachten, binnen die Kerck van *Naeldwyck* jaarlicks gedaan wort. *Item* beſpreeckt ende maackt noch die voerſz. Vrou van *Montfoert* voir een Miſſe ter weke op ten Dinxdach van ſinte Anna, op ſinte *Annen* autaar in die Kercke van *Naeltwyck*, ende voir dat *feſtum* van ſinte Anna op haren dach mit een ſingende Miſſe op dat ſelve autaar, twalef pont Hollants s'jaars. *Item* beſpreeckt noch den Capittel van *Naeltwyck* vyf pont Hollants s'jaars ewige renten voir dat *feſtum* van St. Hubert; des ſo ſellen die Heeren van den Capittel gehouden weſen eens s'jaars op die Kermisdach van ſinte Hubert, ende op ſinte Chriſtoffels autaar op ten huyſe van *Honſel*, een Miſſe te ſingen, te weten de twee pont tot dat *feſtum compoſitum*, ende die oncoſten van wagens ende anders, ende die andere drie pont tot de maaltyt, diemen tot des Dekens huys doen ſal in abſentie van den Patroen. Ende iſſet ſake dattet den poerten in der tyt belieft, ſoe ſal hy die voerſz. maaltyt opten huyſe laten doen, ende die Heeren ſullen gehouden weſen, na dattet voerſz. maall gedaan is, te gaan in die Capelle van ſinte *Gregorius*, ende dair leſen *Miſerere*, ende *de Profundis cum precibus* voer myns Heeren ende Vrouwen zielen, ende de geenre daar zy 't voir begeert hebben. *Item* noch beſpreeckt die voirſz. Vrouwe van *Montfoert* voer die derthienſte keers, die niet gefundeert en was, ende voer die derthien keerſen te bernen op vyf hoechtyden van onſer liever Vrouwen, te weten, *Purificationis*, *Annunciationis*, *Viſitationis*, *Nativitatis*, & *Conceptionis*, thien pont Hol-

Hollants ewige renten. *Item* beſpreeckt ende maackt noch die voirſz. Vrou van *Montfoert* den heyligen Geeſt tot *Naeltwyck*, ſeſtien pont Hollants s'jaars ewige renten, wair voir die heylige Geeſtmeyſters in der tyt gehouden ſullen weſen te deylen aan ſcoen broet viertich ſchelling Hollants op hoir jaargetyde, ende op elcker vrydach te *Quatertemper*, den rechten armen aan ſcoen, couſen, ende ander cleder vierdalf pont Hollants. *Item* beſpreeckt noch in rechter aalmiſſen twintich pont Hollants s'jaars, ewige renten, waar voir men houden ſal ten ewigen dagen binnen der Kercken van *Montfoert* twee Choralen, die tot allen getyden ſullen helpen ſingen. *Item* noch beſpreeckt ende maackt die Vrou van *Montfoert* in plaatſe van die vyf arme kinder ofte tuyckskens, die opten huyſe van *Montfoert* plagen te eten, ende voir die tyt dat zy daar niet geweeſt en zyn, vyftich pont Hollants s'jaars ewige renten tot dat Manhuys, alſt volmaackt ſal zyn binnen der Stede van *Montfoert*, alſo myn Heere van *Montfoert* met die teſtamentoers dat ordineren ſal. *Item* beſpreeckt ende maackt die Vrouw van *Montfoert* voerſz. den Clooſter ende Convent van *Jeruſalem* binnen Utrecht acht pont Hollants t'sjaars, ewige renten, des ſo ſullen die Suſteren gehouden zyn jaargetyden te houden op heur ſterfdach, voer myn Here ende Vrou, ende haar beyder ouders ende kinderen, ende voirt daar zy 't voir begeerende zyn, te weten s'avonts ſingende *Vigilie* van negen leſſen, ende des morgens Miſſe van *Requiem* mit vyf eerlicke waskeerſen, ende men ſal op deſen dach elcke Suſter van den Convent geven een ſcoen broot van enen halven grooten Hollants, des ſoe ſal elcke Suſter naarſtelicken

voer die zielen bidden. *Item* beſpreeckt ende geeft noch die ſelve Vrou voerſz. in rechter aalmiſſen die Kercke van *Montfoert* hondert gulden eens, waar voir men boecken coopen of ſcriven ſal, die men alremeeſt behoeft. *Item* noch beſpreeckt ende geeft die ſelve Vrou in rechter aalmiſſen tot enen clocke der Kercken voirſz. eens twee hondert Rynſche gulden. *Item* noch begeert die ſelve Vrou van *Montfoert* ende geeft over mit haren gerechten Voocht, dat die Heere van *Montfoert* off zyne nacomelingen ſullen mogen transfereren, overſetten ende brengen, dairt hem ſal believen, ene van die leſte *Vicarien*, dair *Henrick van Naeltwyck* ſaliger gedachten Collatoir of plach te weſen, ſoe waar die in Hollant gelegen is, ende die Heere beſt gelegen is, behoudelicken dat men den ſelven dienſt ſal laten doen, die men ter eerſter plecken altyt gedaan heeft. *Item* beſpreeckt ende geeft die voerſz. Vrou &c. in rechter aalmiſſen den Capittel van *Naeltwyck* een huys mitten Hofſtede ende boemgaart, gelegen te *Naeltwyck* achter der Kercken, dair die Deken altehans in woont, tot behoeff van den Deken van *Naeltwyck* in der tyt, ende voirt alle navolgende Dekens, des ſullen die Dekens dit huys onderhouden, maken ende repareren na goetduncken des Patroens in der tyt, ende des Capittels, alſo verre als die Deken ende dat Capittel van goeden regiment zyn. Ende wairt ſake dat die Deken ende dat Capittel tot eniger tyden van quaat regiment waren, ſo ſal dat huys ende erf voerſz. vervallen weſen ende comen an den Patroen in der tyt, zynen wille daar mede te doen. Ende voirt ſo en ſal die Deken of dat Capittel dat voerſz. huys in geenre wys mogen belaſten mit renten

off

off anders op die pene ende verboernis voerſz. *Item* deſe voerſz. renten van dit voorſz. teſtament hebben myn Heer ende Vrou beweſen, ende bewyſen, veſtigen, ende verſekeren jaarlycks erflyck ende euwelyck op te beuren ende te ontfangen uyt allen heuren goeden, landen, ende renten tot *Opſtal*, behoudelicken dat men deſe voerſz. renten ſal mogen loſſen tot alre tyt mit die penninck twintich.

In dit teſtament/daar van eene S. Huberts hermis gewaagt wozd / ziet men dat 'er in de Parochiekerk van Naaltwijk / behalven het hoofd-outaar / noch een kapel ter eere van S. Gregorius, en een outaar ter eere van S. Anna, was geſticht. Outaar van S. Gregorius, en van S. Anna.

1438. was Heer Hendrick Robrecht Deken te Naaldwijk.

Johan van Naaltwijk, Pauſſelijke Pzotonotaris/ en uyt het geſlagt der Heeren van Naaltwijk / is in 't jaar 1470 Kanonnik en Deken van dit kapittel geweeſt.

Meeſter Dirk Perſijn, uyt het zelfde geſlagt herkomſtig / was Deken te Naaltwijk in 't jaar 1480.

In 't jaar 14.. is hier Kanonnik en Deken geweeſt Jakob van den Hoek, op zijn Latijnſch Angularius. Hy was Leeraar in de Godtkunde; de oom/ van moeders zijde/ van Martinus Dorpius, en tijd-genoot van den berughten Gzoeninger Weſſelus Zy Adamus Petri, een onkatolijk ſchzyve/ſtaat het van hem te leezen: [a] Aan deezen *van den Hoek*, of *Angularius*, heeft de gemelde *Weſſelus* eenige traktaatjes over het Vagevuur, en over meer andere ſtoffen, geſchreven: en onder *van den Hoeks* boeken zijn ook eenige geſchriften

a Adamus Petri in vita Weſſeli lib. 5.

van *Weſſelus* gevonden. *Kornelis Hovius* (*van Hove*) Keizerlijke Raadsheer in 's Gravenhage, had ook onder de pampieren van Doktor *van den Hoek* gevonden een oud geſchrift van het *Avondmaal des Heere*: 't welk die plompe en Kapharnaïtiſſche nuttiging van *Chriſtus* Lichaam ſcheen te veroordeelen; en eene geeſtelijke nuttiging vaſt te ſtellen: eene geeſtelijke nuttiging, zeg ik; dewelke, wel is waar, eene waarachtige en wezentlijke nuttiging was; maar alleenlijk door het geloof begreepen kan worden, en alleenlijk met het geloof over-een-koomt. . . . Echter heb ik verſtaan dat dit geſchrift van *van den Hoek* zeer oud is geweeſt; en dat het aldaar over meer als twee-hondert jaaren door de handen der godvruchtige menſchen heeft gewandelt, en van den eenen tot den anderen, als by overlevering, is overgegaan. Doch dit alles is onzeker / en den rechten zin van Weſſel hebben wy onder Gronningen opgegeeven.

b Van den Hoek is ook Paſtoor te Waſſenaar geweeſt; en heeft aan die Parochiekerke eenige goederen by uyterſten wille gemaakt. Noch heeft hy aan de Parochiekerke van Warmond / die onder de Ciſterci-monnikken ſtond / 40 Hollandſche ponden / twee kerkglazen / en 14 ponden aan den Monnikken aldaar / by teſtament beſprooken. Eindelijk is hy te Naaldwijk geſtorven en begraaven.

In 't jaar 15.. was Pieter van Ter-Goude Deken van 't kapittel te Naaldwijk.

c De laatſte Deken van dit kapittel is geweeſt Kornelis van Reynegom, dewelke te Delft overleden is in 't jaar 1560: en wiens

b Uyt het doodbeek der Warmondſche kerke.

c Roomſch Verhaal van de la Torre.

ſchil-

ſchildery te Delſt noch ten toon hangt in 't huis van den Paſtoor.

De Princen van Naſſouw / die de heerlijkheit van Naaltwijk gekocht hebben / en meeſter van de geeſtelijke ampten zijn gewoorden; hebben de inkomſten der Kanonnikſdyen / zedert dat de Kanonnikken glad uytgeſtoorben zijn / allenskens aan hunne keuken ge-eigent.

Naaltwijk is de geboorte plaats van Martinus Dorpius; een man / die in geleerdheit en roemruchtigheit naulijks zijn weerga heeft gehad; die in alle beſchaafde wetenſchappen / en in de Griekſche en Latijnſche tale zeer erbaren was: en die / om kort te gaan / genoeg bekend is uyt de brieven van Eraſmus. 't Was aan deezen Dorpius, als zijnde een man van eene uytſteekende geleerdheit / dat Eraſmus de verweering van zijn Moria toeſchikte. Hy was weleer / gelijk boven al gezeit is / Paſtoor geweeſt van Overſchie: en is te Loven / op den 31 May 1525 / door een ontijdige dood uyt het leven gerukt. Zijn lichaam wierd in de galderye van de Karthuizers begraaven: alwaar noch twee graf-ſchriften 't zijner eere geleezen worden. Het eerſte is gemaakt door den gemelden Eraſmus, die altijd zeer veel van hem gehouden heeft: het tweede is van Ludovicus Vives. De werkjes van Dorpius ſtaan opgeteld in de boekzaal van Valerius Andreas.

Pieter van Naaltwijk, by den zelven Val. Andreas vermeld / en die de geneeskunde geoeffent heeft te Gottenburg / heeft twee boeken van den aard / verkiezinge / opvoedinge / tuchtinge / en geneezinge der paarden geſchreeven. (2)

HONTZELAARDYK.

Hontzelaardijk.

Hontzelaardijk / onder de Parochie van Naaltwijk gelegen / staat in een ouden brief van [a] Lubbert, Abt van Egmond / vermeld onder den naam van Huntsel. (3)

Daar heeft een deftig slot gestaan / de Huntsel genaamd: op het welke / volgens het voorgemelde testament / een outaar was gesticht ter eere van S. Christoffel. Nu staat 'er dat voorstelijk en zwierig paleis / 't welk Prins Frederik Hendrik, als Heer der plaatze / zoo prachtig heeft laaten ophaalen: en 't welke / by 't afsterven van Koning Willem III, aan den Koning van Pruissen is gekomen.

Te Hontzelaardijk heeft volgens [b] de la Torre eene kapel gestaan / dewelke ter gedachtenisse van den H. Paus Cornelius was ingewijdt.

Dit ganssche gewest / Naaltwijk / Hontzelaardijk / de Lier / het Woud / en daar by Monster en 's Gravezande na de Reformaatzie / is eerst bedient door Hendrik Schenkel, Kanonnik van Naaltwijk: dewelke tot Pastoor over deze plaatzen is aangestelt in 't jaar 1614 / en in 's Gravenhage woonde. Na Schenkels dood / dewelke in den Hage overleeden is den 28 van November 1648 / heeft Jakob van de Velden, volkomen Bacelier in de Godtsunde / deze plaatzen opgepast; en heeft zijn verblijf ook wel gehouden op het Wout. In van de Veldens plaats is gekomen François van der Burgh, te Berkel onder Delfland gebooren: dewelke in 't geloof en in de zeden-tucht onderweezen was door

[a] Apud Boxhorn. Theatr. Holl. p. 174.
[b] In zyn Roomsch Verhaal.

Wil-

Willem Huigen. Doch van deezen Willem Huigen, die de Paſtory van Berkel opgerecht en alleereerſt bedient heeft / en een zeer godtvruchtig Prieſter was / hebben wy onder Berkel geſproken. Na dat François van der Burgh zijne ſtudie te Keulen voltrokken had / en weder in 't vaderland aangekomen was; is hy over alle de gemelde dorpen tot Paſtoor aangeſtelt. Hy is eenigen tijd in zijnen arbeid geholpen door zijnen neef Kornelis van der Burgh, dewelke naderhand de Paſtory van Wateringen te bedienen heeft gekreegen.

François van der Burgh heeft deeze Paſtory lange jaaren bedient: zoo dat hy / ouderdoms halve / voor den Deken van alle Hollandſche Paſtoors en Prieſters gehouden moeſt worden. Als eindelijk zijne oogen begonnen te ſchemeren / en hy afgewerkt en uytgeput was / is hy in 't jaar 1707 / in 't begin van January / uyt de wereld geſcheiden. In hem word dit als iet zeldzaams aangemerkt / dat hy op Aller-kinderen-dag gebooren is; zijne eerſte Mis heeft gedaan; Paſtoor is geworden; en van de ziekte / die hem doodelijk is geweeſt / is aangetaſt.

Voorders heeft deeze Heer vander Burg zijn verblijf gehouden in

DE POELDYK.

De Poeldyk.

Welke plaats / of dorpje / onder het gerecht van Monſter ſtaat; en t'zamen met Monſter de heerlijkheit van Polanen uytmaakt. In de Poeldijk word de Allerheiligſte Maagd / benevens den H. Bartholomæus, voor patroneſſe gevierd. (4)

Na het afſterven van Heer Vander Burg, is

de Heer Johan Byleveld, een Utrechtenaar / in zijne plaats gekomen; en opgevolgt door Heer Johan van Roſſem, ook een Utrechtenaar.

AANTEKENINGEN.

1. Het geſlagt van Naaltwijk heeft naar het ſchryven van *Simon van Leeuwen* in zyn wapen gevoert een rooden Leeuw, even als het Koninkrijk van Bohemen: en, zeit hy, men houdt het 'er voor dat het uyt koninklijken huize geſproten is. Waar dit zeggen op ſteunt, en waar van daan dat *Van Leeuwen* het heeft, kan ik niet zeggen.

2. By Naaltwijk is noch een boerenhuis, of wooning, waar op voor dezen Monnikken of Kanonnikken gewoont hebben: en daar ik geen ander beſcheid weet van te geeven; als dat 'er verſcheide gereedſchappen van Monnikken, koraalen van Pater noſters, enz. uyt de aarde gedolven zyn.

3. De Heer Auteur rekent Hontzelaardijk maar voor een buurte: Doch *Dirk van Bleiswijk*, in zijne beſchryvinge [a] van Delft, rekent het onder de dorpen. *De dorpen Naeltwijk en Huntſclaerdijk hebben van ouds altydt onder eenen Heer gereſorteert ende te ſamen gereekent geweeſt*, enz.

Sommige meenen dat hier een vliet heeft geloopen, met naame de Hunſel of Huntſel: en dat een dijk, tegen dat water opgeworpen, den naam heeft gegeeven aan Hontſelaardijk. Anderen ſpreeken van een oud en deftig kaſteel. Dit is althans zeker dat *Lubbertus* Abt van Egmond, in eenen [b] brief van 't jaar 1262, aan deze plaats den naam geeft van *Hunſel*. Evenwel durf ik giſſen, en als zeer waarſchynelijk ſtaande houden, dat de oude en rechte naam van dit dorp is *Holtſole*; en dat het al eene parochikerk heeft gehad in de negende eeuwe. [c] In het bekende Regiſter van de goederen en vrydommen, die de Utrechtſche kerk voor de tiende eeuwe bezeten heeft, ſtaat ook vermeld de kerk van Holtſole: *Eccleſia quæ*

[a] Pag. 26. 27.
[b] Zie Van Leeuwen Batavia Sacra, p. 1289.
[c] Apud Hedam p. 64.

dici-

dicitur Holtſole. Alle omſtandigheden, t' zamen genomen en by malkander gevoegt, maaken eene groote waarſchynelijkheit dat dit Holtſole geen andere plaats is geweeſt als Hontſelaardijk. Voor eerſt moet het daar omtrent gelegen hebben; want het word even na Fore, Forenburg, en Forſchate, en even voor Maſeland vermeld. Dit kan op geen andere plaats beter geduidt worden als op Hontſelaardijk. Ten tweede kan de eerſte lettergreep Holt zeer ligt verandert zyn in Hont. De veranderingen van *Oſtresgeiſt* in *Oeſtgeeſt*, van *Vennappen* in de *Vennip*, en honderd diergelijke, zyn veel grooter. Ten derde dient wel aangemerkt dat ſommigen in plaats van Hontſelaardijk noch tegenwoordig ſchryven Hontsholredijk: 't welk, met de gemelde veranderinge van eene l, den ouden zaam zeer net en nauwkeurig uytdrukt; en even eens luidt als *Holſolendijk*. De leſte lettergreep, *dijk*, moet niemand ſtooten of tegenhouden: daar zal mettertyd, voor 't gemak der boeren en tegen de nattigheit der velden, een dijk opgeworpen zyn. Dat het hier omtrent zeer broekachtig en moeraſſig is geweeſt, blykt uyt de naamen van de bygelege plaatzen, *Poeldijk* en *de Broek*. En in allen gevalle kan men niet ſtaande houden dat deze plaats altijd den naam heeft gedragen van Hontſelaardijk. Wy hebben zoo even gezeit, dat het van den Abt *Lubbertus* de Hunſel word genoemt.

Iemand zoude konnen zeggen, dat Kralingen in 't gemelde Regiſter even na Voorſchoten vermeldt word; zoo wel als 'er Holtſole daar even voor Maasland word vermeldt: en dat het dierhalven geen gevolg geeft dat Holtſole omtrent Maasland gelegen moet hebben; dewyl Kralingen al vry verre van Voorſchoten gelegen is. Hier op heb ik dit te antwoorden dat 'er, behalven dat ik op een uur twee of drie, meerder of minder, niet dringen en wil, en niet dringen en mag, zekerlijk een drukfout in 't gemelde Regiſter by W. *Heda* ingeſlopen is; en dat 'er in de plaats van *Cralingen* geleezen moet worden *Galingen*. Zoo ſtaat 'er uytdrukkelijk te leezen in een oud ongedrukt boek [d] der Utrechtſche Domkerke; 't welk my door

[d] Liber continens donationes imperiales, factas in prima fund. Eccleſ. majoris Traject.

den

den Heer N. ter hand is geſtelt. In het doorleezen van dit ongedrukte Regiſter heb ik bevonden dat 'er noch andere naamen by W. *Heda* verkeerdelijk zyn gedrukt. By voorbeeld; in de plaats van Hoſtenpinhem en Weſtenpinhem, zoo als 'er by *Heda* ſtaat, ſtaat 'er in 't gemelde ongedrukte Regiſter duidelijk te leezen, Hoſteppinkeri en Weſteppinker; 't welk zeer gemakkelijk op Ooſtpynaker en Weſtpynaker geduidt kan worden; en zoo als ik meeen, geduidt moet worden. En indien iemand wilde beweeren dat Galinghem by verkortinge, en mettertyd, verandert is in de Gaeg, gelijk Zuidwyk in Zuik, Dordrecht in Dort, Arnoldus in Aert, Kornelis in Kees door het gebruik verandert zyn, ik zoude die giſſing zoo ſterk niet tegenſpreeken: te meer dewyl Galinghem ook hier omtrent gelegen moet hebben. Noch ſtaat 'er by *Heda* Corſcan in de plaats van Corſcan; Honerathorp in de plaats van Hoverathorp, Oſtresgeiſt in de plaats van Osgeresgeiſt, Panga voor Ganga.

4. *Poeldyk* is genaamd naar de *Poel*, een water by Naaltwyk, al bekend onder Graaf *Dideryk* VII. Tegen dit water zal een dyk opgeworpen zijn; en die dyk zal den naam gegeeven hebben aan de Poeldyk.

Vorder is hier ook een Kapittel van Reguliere Kanonnikken geweeſt; 't welk miſſchien ten tyde van *Junius* noch ten deele in wezen was: Want hy zegt niet, *daar is wel eer een genootſchap van Kanonnikken geweeſt:* maar; *daar is een genootſchap van Kanonnikken; exſtat* . . . . . Deze Kanonnikken zullen door de wandeling waarſchynelijk den naam gedragen hebben van Monnikken: want daar is noch een pad, het Monnikken pad genaamd.

Indien de Poeldykers een Patroon of Schutheilig geviert hebben ſchynt daar uyt te volgen dat 'er ook een kerk of kapél heeft geſtaan. En dit is ook zeker door de getuigenis van *de la Torre:* en de Poeldykers, die het by een ſoort van overleveringe weeten, wyzen de plaats aan, daar de kerk, met een toren daar op heeft geſtaan. Ook meende de Oude-man, *François van der Burg*, zoo als ik onderrecht ben, wel te weeten dat 'er even buiten de Poeldyk, op de eerſte wooning naar Watering toe, een klooſter heeft geſtaan; wiens tuin tot in de Poeldyk ſtrekte, enz. Dit is althans zeker dat 'er van

van de Poeldyk, naar het water de Gantel toe, een pad loopt, 't welk noch tegenwoordig het Monnikken-pad word genoemt.

Vorders is het land, de Poel genaamd, en tegen Naaltwyk aan gelegen, door Graaf *Dideryk* VII. in 't jaar 1198. geſchonken aan zekere kapellanye; die *Anſelmus*, zyn Vaders en zyn eigen Kapellaan in S. *Mariaas* kerke te Utrecht had opgerecht. Doch hier van is boven, in de beſchryvinge van gemelde *Mariaas* kerke, breeder geſproken. Dit landgoed de Poel, gelijk de naam te kennen geeft, zal waarſchynlijk wat moeraſſig zyn geweeſt: en daarom zal 'er, tot gemak van den reiziger, een dyk tegen aan zyn opgeworpen.

Dat de Poeldyk van ouds eene kapél heeft gehad blykt ook uyt twee brieven, dewelke by *Simon van Leeuwen* [e] nagezien konnen worden; en uytdrukkelijk van de Poeldyks kapelle gewaagen.

[e] Batav. Illuſt. pag. 838. en 841.

'S GRAVEZANDE.

's Gravezande.

'ſ Gzavenzande iſ wel eer een deftige en bemuurde ſtad/ en gelijk het gemeen gevoelen iſ de zetel der Hollandſche Gzaven geweeſt. Hier van daan zal het ook den naam van 's Gravezande, in 't Latijn Arena Comitis, bekomen hebben. Dit ſchijnen ook de Koningſtraat, de Hoflaan, en een ſtuk lands Hofland genaamd/ te kennen te geeven; Tegenwoozdig iſ het onbemuurd.

Patroonen.

De parochiekerk was den heiligen Biſſchop en Martelaar Lambertus, en de Allerheiligſte Maagd/ toegewijdt: en iſ in oude tijden zeer vermaard geweeſt dooz het Lieven-vzouwenbeeld/ 't welk Machteld, de huisvzouw van Gzaaf Floris IV, aan die plaats had vereert. Dit beeld; waar van wy elders wijdloopiger geſpzoken hebben/ iſ naderhand op het Begijnhof te Delft gebzagt; en iſ daar als noch

in

in veilige bewaaringe. De kerk heeft een diksken en zeer hoogen toren / bequaam om de zeevaarders voor een bake te dienen. De Pastoors wierden uyt de Abdye van Marienwaert genomen / en door den Abt aangestelt. Op die manier is hier in 't jaar 1500. Pastoor geweest

Pastoors. Herman van Rossum: dewelke den 10. Maart 1513. tot Abt van Marien-waert wierd gekozen. In 't jaar 1550. heeft hier voor Pastoor gestaan Niklaas Spiring.

In de gemelde kerk was eene bikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria.

Het Plebaans huis / dat 'er stond / was weleer de keulken van 't Hof geweest.

De Koster / die door de Graven aangestelt wierd / had aan vaste inkomsten een pond Hollandsch geld.

Begynhof. Ook * heeft te s' Gravezande een Begijnhof gestaan.

Daarenboven heeft 'er een klooster van Regulière Kanonnikken gestaan; 't welk Maria-Magdalenaas klooster wierd genoemt; uyt het klooster der Regulière Kanonnikken van Delft voortgesproten was; en gebouwt was uyt een gasthuis / 't welk de Graaven van Holland opgerecht en van inkomsten verzorgt hadden. Maar vermits de inkomsten / die ter vertroostinge der armen geschikt waren / door onbooszigtige bestieringe niet te recht quamen; hebben de Wetgeevers van 's Gravezande aan de Regulière Kanonnikken van Delft vergunt een klooster op het erve en de landen van 't gemelde gasthuis te timmeren. Ten dien einde hebben zy in 't jaar 1427 Vrouw Jakoba, Gravinne van Holland / door het volgende smeekschrift

* De la Torre in zyn Roomsch verhaal.

gebe-

gebeden de gemelde giſte en vergunning te bewilligen:

Hoochgeboren Mogende Furſtinne, ſonderling Genadige Vrouwe, U. L. Furſtelycke genade gelieve te weten, hoe datte goeden ende landen, die in voortyden van uwer G. ſalige ouderen, ende oock andere goede luyden, den Gaſthuyſe binnen Graveſande totter armen luden behoef gegeven ſyn, overmits quaden regimente niet wel ter eeren Gods ofte totter armen luden nootdruft alſt behoort toegebracht en worden, 't welck allen goeden luyden ſeer mishaegt. Waeromme wy Schout, Scepenen, Raedt, ende gemeene Vroedtſcap der Stede van Graveſande uwe arme onderſaten geconſenteert hebben den Regulieren binnen Delft, alſo verre als ſy dat van uwer hooger Genade vercrygen mochten, dat ſy op alſulcke goeden ende landen alſe den Gaſthuyſe voornoemt toebehooren ter eeren Gods een clooſter van hoere Oerden ſtichten mogen, by voorwaerden, dat ſy die beddingen ende herberginge totter armen behoef ſtaende ſullen houden in manieren als ſy 't vinden. Item dat ſy binnen den Ambacht van uwe Stede van Graveſande geen landt coepen noch huyren en ſullen buyten goetduncken van ons. Bidden wy hieromme ootmoedelycken ende verſoeken aan uwer welgeboren beſcheydene Genade, ende aen uwen hoogen Raad, ſo wy vlytelicxſte mogen, dat ghy den voorſz. Regulieren dit goedertierlycken wilt conſenteren, ende ons hier inne gunſtich vallen, want wy anders niet en weten, dan datter uwe Stede ende onſe gemeenre Parochie ſalicheyt ende oorbaar grootelix in gelegen is, aengeſien dat d'voorſz.

d'voorſz. Regulieren dat geerne weder verſchulden, ende wederomme ſullen, als wy verhoopen, met hare gebeden ende andere geeſtelicke goederen aen uwer Gen. ſaliger ouderen zielen ende oock aan uwer Genaden verdienen, daar wy gantſelyck toe vertrouwen, ende weten, dat uwer uyterſte meeninge in allen dingen anders niet en is, dan goede dingen ter eeren Gods, ende uwer onderſaten ſalicheyt voortwaarts te ſetten, ende datter verdwaalt is totten goeden regimente te brengen. In oirconde van deſen brief is onſer Steden ſegel hier binnen opgedruckt opten 4. dach in Auguſto in 't jaer ons Heeren 1427.

Jacoba, de zaak onderzocht hebbende/ heeft hunne vergunning / in eenen brief van den 7 Febzuary 1432 / onder dit beding goedgeheurt: dat 'er in de Miſſen / gebeden / en getijden / altijd vooz haar en vooz haare ouders gebeden zoude wozden. Het begin van den gemelden brief ſtaat by Ant. * Matthæus, en luidt aldus:

Jacob (2) by der genaden Godts Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Henegouwen ende van Holland, van Zeeland, van Ponthieu, Vrouwe van Vriesland.

En in 't jaar 1437 / den 24 van April/ heeft Philips van Borgonje, als Ruwaart van Holland / het zelfde verzoekt / volgens de oude pampieren der plaatze / ook goedgeheurt.

Volgens de lijſt van Sasbout Voſmeer, en een andere lijſt die wy onder Sion bygebzagt hebben / heeft dit konvent ook geſtaan onder het konvent van Sion.

* Analect. tomo VI. pag. 109.

In

In 't jaar 1452. heeft Heiman Floriszoon, Regulier Kanonnik in S. Margaretaas konvent Ter Goude / dit konvent van 's Gravezande als Prior geregeert. In 't jaar 1456. is Prior geweest Johan de Jonge. Prior.

Op het hof te 's Gravezande heeft eertijds een kapel gestaan: in welke kapelle eene kapellanye was gesticht. De inkomsten dezer kapellanye heeft Machteld, weduwe van Floris IV, op de volgende wijze verbeterd:

WY *Machteld*, Gravin van Holland, begeeren dat het een ieder, die den tegenwoordigen brief zal zien, kundig zy dat wy tot een hulpmiddel voor onze ziele, en voor de zielen van onzen beminden echtgenoot, Heer *Floris*, Graaf van Holland, godtvruchtiger gedagteniſſe; en van onze beminde kinderen; te weeten Heer *Willem*, doorluchtiger gedagteniſſe, Roomſch Koning; deszelfs huisvrouw de Koninginne *Elizabet*; mitsgaders van Heer *Floris* en alle onze voorzaaten, van onzen beminden neef *Floris* Graaf van Holland; eindelijk van onze beminde dochters, Vrouw *Aleidis*, bygenaamd *Van Henegouwen*, en Vrouw *Margareta*, Gravinne van Hennenberg, en ook van haare kinderen, aan de kapellany op 't hof te 's Gravezande tot een aalmiſſe gegeeven hebben het ganſche land dat doorgaans genoemt word de *Gemeente*, en gelegen is in 't ambacht van Monſter by Hekendunen; behalven drie mergen, dewelke tot een aalmis gegeeven zijn aan de kapellaany van Hekendunen: en dat wy op het gemelde land 10. Hollandſche ponden geveſtigt hebben, tot een jaarlijkſche inkomſte voor de gemelde kapellany op het hof te 's Gravezande, enz.

't welk wy gedaan hebben, op dat de goddelijke dienſt op 't gemelde hof dagelijks verricht werde enz. Gegeeven te 's Gravezande, in 't jaar 1266, daags voor het feeſt van den H. Apoſtel en Evangeliſt *Matthæus*.

In 't jaar 1540 is Dirk van Poelgeeſt Kanonnik te 's Gravezande geweeſt.

In eenen brief / met de eige hand van Sasboldus Vosmerus geſchreeven / ſtaat aangetekend dat hy de paſtory van 's Gravezande den 16. van September 1608. begeeven heeft aan den eerwaardigen Heer

Paſtoors.

Hermes Maartenszoon.

AANTEKENINGEN.

1. Dat 's Graven hof te 's Gravezande geſtaan heeft, mag wel als eene gewiſſe zaak verzekert worden. De algemeene overleevering, de Hollandſche Kronijk, de overgeblevene naamen van Hofland, Hoflaan, de meeſte Schryvers, enz. getuigen het even krachtig. Is dat niet genoeg; *Henricus* Thaborita*, een oud en zeer geloofwaardig ſchryver, zeit het uytdrukkelijk dat Koning *Willem* het gerechthof van 's Gravezande vervoert heeft naar 's Gravenhage. En wat willen wy uytdrukkelijker hebben als den briet van de Gravinne *Machtelt*, in de beſchryvinge van 's Gravezande alhier bygebragt? Want daar leezen wy dat deze godtvruchtige Gravin, op dat 'er dagelijks op het hof te 's Gravezande zoude Mis geleezen worden, de kapellany op het zelve hof met zekere inkomſten heeft verbetert.

Daarenboven heeft zy dien briefte 's Gravezande getekent: want dat *apud's Gravezande*, vertaalt moet worden in of tot 's Gravezande, en eene ſpreekwyze van de middelſte eeuwen is, behoef ik niet te bewyzen; en zal den Leezer in het doorbladeren der oude handſchriften en brieven hondert en hondertmaal

* Apud Ant. Matthæum Anal. t. 6. p. 101.

voor-

voorkoomen. Zoo is het dan waarſchijnelijk dat, als het Haagſche Hof nu opgekomen was, dat van 's Gravezande echter niet tenemaal is verlaaten; en dat 'er ten minſte 's Graven naaſte vrienden op gewoont, of zich 'er van tyd tot tyd onthouden hebben.

Oudenhoven[a] echter, anders een man in onze Oudheden wel ervaren, en van geen onbillijk oordeel, twyfelt 'er niet alleen volkomen aan, maar noemt het gemeene zeggen een dwaling. Dat hier een Hof, ja een Graven hof geweeſt is, wil hy niet tegenſpreeken; en hy bekent dat het ganſch waarſchynelijk is. Maar 't is by hem niet gelooffelijk dat een Graaf van de Republijk, nu Holland genaamd, dit hof gebouwd of naar den Haag overgebragt zoude hebben. Hy wil daar heene dat de oude Graven van Maaſland, in onze Kronijken wel bekend en meermaalen vermeld, hun hof te 's Gravezande gehouden hebben. Deze Graven van Maaſland, zegt hy, zullen ook in hun Graafſchap een wooning en hun hof gehad hebben: en daar is geen eene plaats in ganſch Maaſland, zoo redeneert hy vorder, daar eenig litteken van een oud Graven hof overgebleeven zy, als 's Gravezande: en daarom wil hy 'er niet aangetwyfelt hebben, of de oude Graven van Maaſland hebben hier hun hof gehouden. En dit is ook de reden, zoo als hy meent, dat 's Gravezande wel eer zoo een bloeyende en rijke ſtad is geweeſt.

Zijn zeggen ſtrekt mijns oordeels tot geen verkleining van 's Gravezande: ook wil ik zijn zeggen daar op niet duiden. Zijn de Graaven van Holland magtiger geweeſt; die van Maaſland zijn ouder: en dus zouden wy hier een ſchoon bewys hebben voor de oudheit en het oud welvaaren van 's Gravezande.

Ik zal dan 's Gravezande die glorie niet betwiſten; en wil, om *Oudenhoven* niet al te veel tegen te ſpreeken, 't hof der oude Graven van Maaſland te 's Gravezande wel laaten blyven. Maar ik beweer dat 'er de Graaven van Holland ook hof gehouden, en dat hof naderhand in den Hage geplaatſt hebben.

Ik heb de getuigenis van zoo veele Schryvers aan mijne zyde; de overlevering der plaatze is voor my; of, om beter te ſpreeken, voor 't gemeene gevoelen:

[a] Haarlems Wieg. 12. Bedenk.

ik zie niet dat *Oudenhoven*, hoe zeer dat hy 'er tegen is, eene eenige reden tegen de duidelijke getuigenis van zoo veele Schryvers weet in te brengen, als het zeggen van *C. Aurelius*, dat het Hof eerſt geſtaan zoude hebben te *Aalbertsberge*; en van Aalbertsberge verplaatſt is in den Haag. Maar uyt al het gene voor Aalbertsberge ingelevert word, kan ik niet zien dat het anders geweeſt is als een luſthof der Graaven. De ongenoemde Klerk, ſpreekende van de onluſten tuſſchen de broeders *Dideryk* V en *Floris de Zwarte*, ſchryft onder anderen dat *Floris* Graaf *Dideryks* wooninge verbrande. Wooninge, zegt hy, zonder van hof te ſpreeken. *C. Aurelius* zelf noemt het een *domus*, een huis. Ik beken dat een huis wel eens voor een hof hof genomen kan worden; maar men zal ook bekennen dat het niet nootzakelijk voor een hof genomen word. En, zoo genomen, Aalbertsbergen wierd al eens een hof genoemd: het is bekent dat die naam aan de luſthoven dikwils pleeg gegeeven te worden. 't Hof op Loo, 't hof te Honſlaardijk, enz. is dagelijks in den mond der dorpelingen, daar ter plaatze woonende.

Vorder het gene de Auteur ſchrijft dat 's Gravezande wel eer een ſtad is geweeſt, dat is ook het zeggen van *Hadrianus Junius*, van *V. Goudhoeven*, van *Bleiswyk*, en van meer andere huidendaagſche Schryvers. Maar dewyl de getuigenis van jongere Schryvers, als 'er oudere getuigeniſſen ontbreeken, doorgaans voor wraakbaar gehouden word, en dikwils om goede redenen wraakkaar is; en voor al dewyl de ſchrandere Heer *Alting*, die alles wat hy kan en weet van de ſteden en plaatzen onzes Nederlands bybrengt, met geen enkeld woord te kennen geeft dat 's Gravezande een ſtad geweeſt is; zoo zoude het miſſchien mettertyd aan geen zifters ontbreeken, dewelke dit zeggen zoo wel in twyfel zouden trekken, als zy in twyfel trekken het gemeene gevoelen van 't 's Gravezandſche hof.

Daarom hebben wy goedgevonden dit ſteedſchap van 's Gravezande, om aldus te ſpreeken, door de getuigeniſſen of de brieven der Graaven zelf te beveſtigen. In welke brieven, zijnde van 't jaar 1393, 's Gravezande niet alleen onder de ſteden gerekent word; maar ook voor vier andere ſteden den voorrang heeft:

AEL-

AELBRECHT, *by Godts genaden, Palensgrave op ten Ryn, Hartoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieſlandt. Doen condt allen luden, want een geſchille ende getwiſt lange geweeſt heeft, tuſſchen onſen ſteden, als Haerlem, Leyden, Delft, Alckmaer, Amſterdam, Rotterdam, Schiedam, Sinte Geerdenberge, Oudewater, Vlaardingen, sGraveſande, Naerden, Medeblick, Enchuyſen, Briele; enz.*

De beveſtiging van Hartoch *Willem van Beyeren*, aangaande den voorſchreven brief, luidt aldus:

Willem van Beyeren, *van Henegouwen, van Hollandt, by der Genaden Godts, Grave van Ooſtervant, doen condt allen luyden, dat wy om rechts willen, ende om goeder gunſte, die wy hebben ende dragen tot ons lieffs Heeren ende Vaders* Hartoghe Aalbert van Beyeren, *Grave van Henegouwen, ende van Hollandt, landen, ſteden ende luden, ſulcke ſcheidinge van geſchille ende twiſt, als onſe lieve Heer ende Vader voorſz. gedaen ende gewyſt heeft tuſſchen ſynen ſteden, als Haerlem, Leyden, Delft, Alcmaer, Amſterdam, Rotterdam, Schiedam, Sinte Geerdenberge, Oudewater, Vlaardingen, sGraveſande, Naerden, Medenblick, Enchuſen, Briele, ende ſynen dorpen, als Ackerſloot, Wigeeſt ende Wormer. enz.*

2. *Jacob* voor *Jacoba*, indien het geen misdruk is, ſchynt wat miſſelijk te luiden: want ik weet niet dat *Jakob* ergens voor een vrouwen naam genomen word. Ook weet ik geen voorbeeld by te brengen daar eene Regeerende vrouw haar eigen naam in een mans naam heeft verandert. Dit is echter waar dat Koninginnen, die zelf en zonder man regeerden, ſomwylen, hoewel zelden, den naam van Koning gevoert of gekregen hebben. Zoo leeſtmen by den Hiſtoriſchryver *Cariſinus b*: *De Konigin* (van Hongaryen) Elizabet, *de nagelaate huisvrouw van Koning* Lodewyk, *regeerde het rijk met haare dochter* Maria: *welke* Maria *genoemt wierd Koning van Hongarye.* Dus ſtaat 'er by

b Apud Du Cange Gloſſ. mediæ & infim. Latinit. verb. Rex.

een ander [c] Schryver: Maria, *de oudſte dochter des gemelden Konings, wierd Koning gekroont.* En om die reden word zy van eenen *Thuroxius Rex femineus*, een vrouwelijke Koning, genoemt. Doch als dezelve *Maria* naderhand met *Sigismundus* in den echten ſtaat getreeden was, heeft zy hem den tytel van Koning gelaaten; en is met den naam van Koninginne te vreede geweeſt. Zoo leeſtmen ook by *Henricus Huntindonenſis* [d] dat *Ethelfleda*, Vrouw en Gravin, of zoo gy wilt Koningin van Mercië, zoo magtig was; dat ſommigen, om haaren lof en grootdaadigheit te beter uyt te drukken, haar geen Vrouw, of Koningin, maar Koning noemden. Dit zy maar by gelegendheit van dit *Jakob* gezeit: zonder dat ik daarom verzekeren wil dat Vrouw *Jakoba* met het zelve inzigt, en om quanſuys te betekenen dat zy alleen en zonder man regeerde, een mans naam zoude aangenomen hebben. Dit zou hier echter niet tegen gelden dat 'er haare zaaken in 't jaar 1432. niet naar en ſtonden om zoo een hoogdraavenden naam aanteneemen; want dit zoude juiſt de eerſte reis niet zyn geweeſt dat ze *Jakob* geſchreven zoude hebben. En als men eens een tytel aangenomen heeft, hoe hachelijk dat de zaaken ſtaan, zal men dien tytel zoo lang behouden als men kan. Ik zegge nog eens, dat ik hier geenzins opdringen wil; en ik het zelf voor geene groote waarſchynlijkheit durf opgeeven: te meer dewyl zy, op dat het voorbeeld van die *vrouwelijke Koningen* hier te paſſe zoude koomen, geen Gravin maar Graaf had moeten ſchryven.

[c] Paulus de Paulo in memorali anni 1382.

[d] Apud Du Cange ibid.

MUNSTER.

Naamreden van het oude dorp Monſter.

Munſter of Monſter / in 't Latijn Monaſterium, en een oud dorp van 't Weſtland / is miſchien in oude tijden een kaſteel der Romeinen geweeſt. Althans is hier een ſteene pylaar / dienende om de afgelegendheit der plaatzen aante-

wij-

wijzen/uyt de aarde gedolven. Het opſchrift van deezen ſteen/ daar Menſo a Alting ook van gewaagt/ ſtaat by Boxhornius b te leezen. De kerk heeft een dikken toren/ die in een ſpits toeloopt. Het Paſtoors-ampt wierd voor deezen bedient door de Norbertijner-monnikken van Middelburg; dewelke hier misſchien met hunne Vikariſſen gewoont/ en een ſoort van een kloofter uytgemaakt zullen hebben. En ik wil liever gelooven dat het dorp van zoo een kloofter (in 't Latijn monaſterium) zijnen naam gekreegen zal (1) hebben; als dat het aldus/gelijk ſommigen dezyden/ genoemt zoude zijn naar het afgodenbeeld Moniſchyros. De Parochiekerk had tot patroon gekozen den H. Machutus, anders Maclovius genaamd; de welke/ naar het ſchryven van Baronius c, in Vrankrijk en Britanje ſtatiglijk wierd gevierd op den 15. van November. De gemelde kerk bezat aanzienlijke Reliquien van deezen Machutus; dewelke van alle kanten bezocht wierden tegen de vallende ziekte. Parochiekerk.

In de parochiekerke/ aan 't outaar van de H. Maagd Maria, was een vikary geſticht: dewelke in 't jaar 1575 bekleedt wierd door Johan Adriaanſz Broenen; en door Broenen bekleedt was geweeſt door eenen Lodewijk Hendrikſz. Vikary.

In deeze kerk leit begraaven de hoog-edele Mevrouw Katryn van Brederoden, Vrouw

a Notit. Germ. inf. part. 1. pag. 66.
b In Theatro Holl. p. 176.
c Martyrol. Rom. ad 15. Nov.
(1) Het leven van S. Machutus, door een Schryver van de 8. of 9. eeuwe beſchreven, en door Vader Mabillon in 't licht gegeven, is beter als het geen Sigebertus, en eenige anderen uytgegeven hebben. Baillet table Critique 15. de Nov.

van Polanen; dewelke aan de prove / in deeze heerlt / een pont Hollandsche munt aan jaarlijksche inkomste by uptterſten wille heeft beſproken in 't jaar 1370. Hier nevens een gedeelte van haar teſtament:

IN den name des Vaders, ende des Soons, ende des Heyligen Geests, Amen. Ic *Catharina van Bredenroden*, Vrouwe van *Polanen*, doe condt allen luden, die deſen brieve ſullen ſien ofte hooren leſen, dat ick gemaeckt hebbe myn teſtament, ende hier toe hebbe ick gecoren myn teſtamentoers, Heeren *Philips van Polanen*, mynen lieven ſoon, Heeren *Gerard van Poelgeeſt* mynen lieven neve, ende Heeren *Philips van Tetrode* mynen lieven ſwager. In den eerſten ſo kies ick myn legerſtede tot *Monſter* by mynen lieven Heer mynen man, die Godt genadich ſy. Ende daer toe ſo beſpreeke ick totter Papelycker prove een pont s'jaers euwelyck duerende tot mynen grave mede te gaen, item die Capelrie in der Capelle, die Heer *Jan van Hoorbmade* nu ter tyt heeft, een pont Hollants s'jaers. Item *Margriet van Bueren* nonne, mynre nichte, den croes daer vier ſcilden op ſtaen. Item *Catharina* Heeren *Gerards* dochter van *Polanen* myns ſoons, nonne ter Lee, acht pont Hollants s'jaers tot haren lyve. Item ſo beſpreecke ick Heeren *Philips van Polanen* mynen ſoon myne wooninghe te Rynsborch, daer ick nu ter tyt in woone. Item *Oeden* mynre nichten van der *Lecke* myn beſte bonte deecken &c. Ende heb gebeden myn Teſtamentoren, dat ſy dit mit myn beſegelen wilden. Ende wy *Philips van Polanen*, ende *Gerard van Poelgeeſt* Ridderen, ende *Philips van Tetrode* Knape, om beden wille onſer

onſer lieven Vrouwen voernoemt, ſo hebben wy dit beſegelt mit onſen ſegelen int jaer ons Heeren 1370. Dominica poſt Petri & Pauli.

De Abt van de Norbertijnen te Middelburg plagt de Paſtoors van Monſter uyt zijne order aan te ſtellen. Wouter Simonszoon, Paſtoor van Monſter / is in 't jaar 1570 / om dat hy van 't geloof afgeweeken was / ontwijdt en leevendig verbrandt. In 't jaar 1571 heeft hier geſtaan de Heer Adriaan Antonisz. Nemius ook een Premonſtreit-heer / en uyt het zelfde kloo-ſter van Middelburg door zijnen Abt herwaart gezonden. Als Nemius in 't jaar 1572 overleden was / is in zijne plaats gezonden Adriaan van Hilverenbeek, die 'er de laatſte Paſtoor van zijne order is geweeſt. Deeze Adriaan van Hil-verenbeek, en zijn Kapellaan Jakob Lacupius of Jacop, zijn in 't jaar 1572. in den Zuiel door het oude geloof wreedelijk omgebragt. In 't jaar 1608 heeft Sasboldus, gelijk in een brief van den 18 September aangetekent ſtaat / de paſtory van Monſter door zijn eigen en door het Pauſſelijk gezag begeeven aan Adam de Vos, een Groninger; dewelke naderhand naar Groningen wierd beroepen. Begeeving van de Pa-ſtory. Paſtoors.

De Heide.

De Heide of de Hey een zeedorp / en door de zee bynaa geheel verſtonden / ſtond onder de parochie van Monſter.

De inwoonders van de Heide hebben hun laatſten kerkbeſtierder door een tonne klein bier aan de Rebellen overgelevert.

AANTEKENING.

1. Dat het dorp Munſter, *Monaſterium*, deezen naam gekreegen zoude hebben, om dat de Paſtoor en de Kapellaan, dewelke Norbettyner monnikken of Kanonnikken waren, hier t' zamen woonden, en aldus een ſoort van een klooſter uytmaakten, is ook het gevoelen van den Heer *Alting*. Maar de t' zamenwooning van eenen Paſtoor en eenen Kapellaan een klooſter te noemen, dat ſchynt wat miſſelijk voor te koomen. Daarenboven hebben de Premonſtreitsheeren of Norbertynen geen woonſteede te Middelburg gekreegen voor de twaalfde eeuwe; zijnde derwaart ontboden door Biſſchop *Godebaldus*. En men zal niet toonen, en het is ganſch onwaarſchynlijk en ongeloofelijk, dat de Norbertynen van Antwerpen, welke Abdy deze nieuwe volkplanting naar Middelburg gezonden heeft, voor dien tyd eenig recht op deze paſtory gehad zoude hebben. En vervolgens kan de naam van het dorp Munſter niet geſproten zyn uyt die t'zamenwooninge der gemelde Norbertynen, ten waar dat die naam eerſt opgekomen was in de twaalde eeuwe; en zedert dat zy begonnen hebben deze paſtory te bedienen. Echter bekent de Heer *Alting* zelf dat *Maſemunſter*, 't welk vermeld ſtaat in eenen open brief van Biſſchop *Anfridus*, van het jaar 1006, geen andere plaats betekent als Munſter in 't Weſtland. En alle waarſchynlijkheit, van reden en van giſſing, is daar voor. Het word naaſt de Lier vermeld; het was, gelijk de naam te kennen geeft, omtrent de Maas gelegen. De oude naam van Maſemunſter is noch ten deele in Munſter overgebleven: en men ziet hondert en hondert voorbeelden, daar een t'zamengevoegde naam verkort is door het achterlaaten van het voorſte of achterſte lit. Het zy dan zeker dat Maſemunſter niet anders is als Munſter: en vervolgens dat de naam van Munſter ouder is als de voorgemelde t' zamenwooning.

Ik neme dan de vryheit van, behoudens beter oordeel, een andere giſſing, of liever, een gewiſſe reden, op te geeven.

Voor

Voor eerſt is het zeker, 't welk echter maar tot een inleiding dient, en op Monſter niet gepaſt kan worden, dat de Katedraale of Biſſchoppelijke kerken dikwils *Monaſteria* en Munſters genoemt zijn geweeſt: De katedraale kerken, zeit *Nebridius Mundelheim a*, worden noch tegenwoordig in Duitsland Munſters genoemt. Het zelfde getuigt de geleerde Jeſuyt *Gretzerus. b* Dus worden de katedraale kerken van Atrecht *c*, van Kameryk *d*, van Ments *e*, enz. by de Schryvers dikwils vermeldt onder den naam van Munſter. En dit is hier van daan gekomen, om dat die kerken in 't eerſt door Monnikken, of door Reguliere Kanonnikken, beſtiert wierden: en dat de woonſtede van die Monnikken en Kanonnikken dicht aan dezelve kerken getimmert waren.

Uyt dit gebruik, van die katedraale kerken Munſters te noemen, is een ander gebruik geſproten; te weeten dat eenige parochikerken ook Munſters genoemt wierden. Zoo ziet men dat S. *Eulogius f* een *Monaſterium* of *Munſter* noemt, 't geen hy eerſt eene kerk, *Baſilica*, genoemt had. Dus worden de parochikerken ook genoemt in de Synode van *g* Rouanen van 't jaar 1072. Zoo ſtaat 'er in 't leven van S. *Profadius h* dat zyn lichaam wierd gebragt *ad B. Petri Monaſterium*, naar de S. *Pieters* kerk te Beſançon: welke kerk altyd eene parochikerk is geweeſt *i*; en onder geene Monnikken heeft geſtaan. Dit heeft ook plaats gehad in de Franſche tale. Want in deeze woorden van *Vill'hardouin k*: *Le moſtier des Apotres: Le moſtier de S. Sophie*, is *moſtier*, zoo veel als *munſter*, hoewel dat de kerk der Apoſtelen en die van S. *Sophia*, te Konſtantinopelen, geene klooſter- maar parochikerken waren. Zoo ſtaat dan te gelooven dat te Munſter eerſt eene parochikerk, of ten minſte eene kerk

a Ep. 17. de Antiq. monaſt.
b Lib. 1. Obſerv. ad vitam S. Willibaldi.
c Apud Baldric. Noviom. lib. 3. c. 4. *d* Ib. c. 48.
e Apud Marian. Scotum ad ann. 1081. vide Dodechin. ad ann. 1137.
f Lib. 1. Memor. S. S. cap. 1. *g* Cap. 14.
h Vita S. Profadii n. 9.
i Zie Du Cange v. Monaſt.
k N. 138. & 139. ap. Du Cange.

ten

daar de Mis en Predikaatzie gedaan en de Sakramenten bedient wierden, geſtaan zal hebben. Dat deeze kerk, dewelke ten behoeve van 't omleggende landvolk opgebouwt was, den naam gevoert zal hebben van Munſter of Monſter: dat inettertyd by die kerk om neering maaken, en tot gemak van oude en welgeſtelde luiden, eenige huizen zijn gebouwt; en dat de ganſche plaats den naam van de kerk behouden zal hebben. Even gelijk verſcheide dorpen den naam van de kerk noch tegenwoordig draagen; om dat 'er eerſt kerken geſtaan hebben.

Niemand, vertrouw ik, zal hier tegen inbrengen dat zoo menig ander dorp ook een parochikerk heeft gehad; en vervolgens den naam van *Munſter* zoo wel verdient zoude hebben als het dorp Munſter. Ik zal hier maar op antwoorden dat 'er ſlegts eenige dorpen zyn die den naam van hunne *kerk* gekreegen hebben; als Ouderkerk, Nieuwerkerk, Moerkerke, enz. Echter zyn 'er ook zoo veele andere dorpen geweeſt, dewelke zoo wel hunne parochikerken hadden als de gemelde dorpen: en die echter naar hunne kerken niet zyn genoemt. De naamen van plaatzen worden uyt verſcheide inzigten, en dikwils by geval, gegeeven.

's GRAVENHAGE.

Eerſte opkomſt van den Haag.

's Gravenhage/ daar eerſt maar eenige hroegen en herbergen voor den reizenden man/ die naar 's Gravezande wilde/ geſtaan hebben/ is * van zoo geringe beginſelen al over lang tot een voortreffelijke vryheit opgeſchoten; dewelke zelfs voor verſcheide deftige ſteden niet behoeft te wijken; ja menige hraave ſtad boven 't hoofd is gewaſſen. De naam Hage is gekomen van de menigte der haagen/ en haagboſſchen (1)/ die daar plagten te ſtaan. Het is tot die deftigheit en grootte/

* Boxhorn. in Theatr. Menſo Alting.

die

die het althans heeft/ allengskens aangegroeit; zedert dat Willem II, of Koning Willem, een paleis van eene uytneemende grootte / en met een keizerlijke pracht / daar ter plaatze heeft opgerecht. Echter is het waar dat de Graaven deeze plaats al voor dien tijd bezocht en zich 'er opgehouden hebben. Dat 'er althans Floris II. zich opgehouden heeft / blijkt uyt zijn open-brief van 't jaar 1097. Ook is 'er de weduwe van Graaf Floris V, volgens Melis Stoke, in 't jaar 1397. overleden. Paleis en Gerechtshof aldaar opgerecht.

Het hout/ tot de balken/ is volgens het schrijven van Henricus Thaborita uyt Jerland gehaalt; en weet verbolgens van geene vermolzeminge of rottinge: ook zouw het/ volgens zijn zeggen/ door geen rag of spinneweb onteiert worden.

In 't jaar 1290. heeft Floris V op de zaal van dit Hof de pronkteekenen van eene nieuwe Ridder-order / dewelke hy onder de benaaminge van S. Jakobs order opgerecht had/ aan twaalf van den voornaamsten adel uytgedeelt. De naamen der nieuwe Ridderen vinde ik aldus uytgedrukt:

Dideryk, Graaf van Kleef.

Lancelot, Heer van Hamelton, Gezant van Hendrik, Koning van Schotland.

Govert, Heer van Boucholt, Gezant van Westfalen.

Heer Hendrik, Graaf van Hennenberg, Gezant van Keulen.

Dideryk, Heer van Brederoden.

Johan, Heer van Heusden.

Johan, Heer van Arkel.

Dideryk, Heer van Linden.

Otto, Heer van Asperen.

Jakob

Jakob, Heer van Waſſenaar.
Gysbert, Heer van Amſtel.
Hugo, Heer van Vianen.

Alle deeze nieuwe Ridders hebben in handen van Heer Johan, Biſſchop van Utrecht / den eed op de heilige Evangelien gedaan; en hunne ſchilden en wapenen tot pand gelaaten. Aan ieder Ridder wierd gegeven een zilvere verguldе draagband; daar ſes ſchulpen (2) en het beeltenis van S. Jakob aanhingen; wegende t' zamen anderhalve mark zilver. De ſchilden of wapenen der nieuwe Ridderen heeft Johan Paypaert, Schilddraager en Heraut van Holland / in bewaaringe genomen: dewelke naderhand / ter getuigeniſſe van deeze verrichtinge / op de groote zaal van 't Haagſche Hof zijn opgehangen. (3)

* *'s Hertogen-kapel.*

Het Hof ſtond 'er nauwelijks / of daar wierd ten eerſte eene kapel aan getimmert; dewelke op de begraaffenisſen en praaltomben van verſcheide Graaven plagt te roemen / en voor den brand van 't jaar 1642. een luſtig en heerlijk gebouw is geweeſt. Zy was door Koning Willem *a*, en door zijnen zoon Floris V, opgetimmert; en Gode ter gedagteniſſe van de H. Maagd *b* Maria, en van den Apoſtel Andreas, toegewijdt; en wierd daarom de Mary-kapelle genoemt. Naderhand / 't zy in 't jaar 1368. gelijk Jakob de la Torre en de Groote kronijk

* Zoo vind ik den naam der kapelle uytgedrukt in het Boek van dit Dekenſchap; Anders word ze doorgaans 's Graven-kapél genoemt.

a Joh. a Leidis lib. 24. hiſt. cap. 15.

b Roomſch verhaal van de la Torre.

van

van Nederland getuigen / 't zy in 't jaar 1371. gelijk in de laatſte Beſchryvinge van 's Gravenhage aangetekend ſtaat / heeft Aalbert van Beyeren, als Graaf van Holland / in deeze kapelle een kapittel van 12. Kanonnikken en eenen Deken geſticht. Aan dit kapittel heeft dezelfde Graaf in 't jaar 1372. verſcheide goederen / voorrechten / en bydommen geſchonken: en is de gemelde ſtichting naderhand goedgeheurt door Gregorius XI.

Tot deeze ſtichting heeft volgens [c] Henricus Thaborita, en andere hiſtoriſchryvers / gelegendheit gegeeven het onrechtvaardig dooden van den Heer van Adingen: waar van onze jaarboeken / daar zy het leven van Hartog Aalbert beſchryven / zeer omſtandig ſpreeken. De kapél is, zeit de gemelde *Thaborita*, den deezen einde geſticht; op dat de Kanonnikken aldaar Gode onophoudelijk zouden dienen; en Gods barmhertigheit voor de ziel van den onthalsden Heer *Van Adingen* door heilige en geduurige gebeden zouden verwerven.

Verkiezing en wetten, enz.

[d] De Deken, de Kanonnikken, de Kapellaanen, en alle de dienaars, ſtonden onmiddelijk onder den Paus van Romen: en waren van alle andere magt van kerkelijke perſoonen en Prelaaten ontheeven.

Volgens de Bulle der Pauſſelijke beveſtinge moeſt de Deken altyd door de Hof-kanonnikken verkooren worden; en, om verkoren te konnen worden, een Kanonnik van de gemelde kapelle weezen. En volgens een andere Bulle, door den voornoemden *Aalbert* van den Paus verkreegen, moeſt de gekozen Deken beveſtigt worden door den Abt van Middelburg.

[c] Chron. lib. 5. cap. 12. [d] Een Regiſter van 't jaar 1514.

Onder

Onder onze pampieren hebben wy een Nederduytſchen brief; waar uyt blykt dat Philips II. Koning van Spanje / als Graaf van Holland / de verkiezing van den Deken zich zelven aangematigt heeft.

PHilips, by Gods genade Koning van Kaſtilie, enz. wenſcht aan onze lieve beminde, die van 't Kapittel der kollegiale kerke van de H. *Maria* in den Haag, onder ons Graafſchap van Holland, de zaligheit en de liefde. Nadien het ons, als Graaf van Holland, paſt en betaamt alle mogelijke zorg te draagen, en toe te zien, dat de Prelaatſchappen, Abdyen, Prooſtdyen, en andere voornaame waardigheden, in onze landen en ons Graafſchap voornoemd, byzonderlijk by dezen gevaarlijken tyd, verzorgt worden van geleerde en Katolijke mannen, die van een goed leven en eerlijken gedrag zyn; ten einde zy dezelve in onzen Chriſtelijken en katolijken Godsdienſt, en in een goede beſtieringe, mogen houden en bewaaren: nademaal het vorder aan ons ſtaat, en het recht ons toekoomt, om tot dezelve Prelaatſchappen, Abdyen, en waardigheden, die in onze landen gelegen zyn, als ze openſtaan, geleerde, bequaame, en ons aangenaame perſoonen te benoemen; en nadien noch al vorder, het Dekenſchap aldaar door de dood van uwen laatſten Deken, Heer *Martinus Duncanus*, opengevallen is, en tot onze benoeming ſtaan; zoo is het dat wy, onderrecht zijnde wegens de bequaamheit, wysheit, en 't goed katolijk leven van onzen lieven beminden Heer, *Sasboldus Voſmerus*, ul. verwittigen dat wy, het bovenſtaande in acht genomen hebbende, den voornoemden Heer *Sasboldus Voſmerus* benoemt en voorgeſtelt hebben, en door den tegenwoordigen brief benoemen en voor-

voorſtellen, tot het Dekenſchap der gemelde openſtaande kerke. Dus ſtaan wy ul toe, en wy verzoeken 't op ulieden, dat gy tot het verkiezen van uwen nieuwen en toekomenden Deken voorttreedende, daar toe verkieſt en aanneemt den gemelden Heer *Sasboldus Voſmerus*; als zijnde een perſoon die bequaam en ons aangenaam is. En wy ſtaan hem door den tegenwoordigen brief toe, en geeven hem verlof, om deswegen van onzen allerh. vader den Paus, van zijnen eigen Biſſchop, of van zijne andere Overſten, zodaanige Pauſſelijke bullen en beveſtiging te verkrygen als hy van noode zal hebben, en om dezelve behoorlijker wyze uyt te voeren. Vorders, om het werkelijk en dadelijk bezit, en 't gebruyk van 't gemelde Dekenſchap, aan te neemen en te aanvaarden; en om de inkomſten, profyten, en gerechtigheden, tot het zelve Dekenſchap behoorende, te genieten; en het Dekenſchap zelf voortaan, zoo in 't geeſtelijke als het tydelijke, te behouden, te beſtieren, en te bedienen: met de verrichtinge van de plegtigheden, die in zodanige zaken noodzakelijk zyn, en doorgaans onderhouden worden. Dierhalven belaſten wy aan onze beminden enz. Gegeeven te S. *Laurens*, in ons Koninkrijk van Kaſtilien, den 14. Aug. 1591.

† De Deken had een dubbelde prebende: dat is / hy genoot van alles alleen zoo veel / als twee Kanonnikken. Prebenden van dat Kapittel.

De 12. andere prebenden of kanonnikſdyen wierden met volkomen recht begeeven door de Graaven: de inſtelling of inhulding geſchiede door den Deken en 't kapittel. De andere ampten van dezelve kapelle ſtonden insgelijks ter begeevinge van de Graven.

† Regiſters als boven.

Laſten van 's Graaven kapelle.

Dagelijks de 7. Getyden te zingen. Dagelijks eene Hoogmis aan 't hooge outaar met Diaken en Onderdiaken te zingen. Noch een gemeene Mis, die de eerſte Mis genoemt word, aan 't hooge outaar te leezen. Noch op de ruſtdagen, buiten de plegtelijke oktaven, een zielmis met Diaken en Onderdiaken te zingen; na dat alvorens de Getyden voor de overledenen, met 9. leſſen, geleezen zyn geweeſt. Dan noch iedere week, aan de outaren die in dezelve kapelle buiten het koor ſtaan, 21 of 22 Miſſen te leezen; dewelke altemaal ten laſte van den Deken en het Kapittel ſtaan. Noch moet dezelve Deken met het Kapittel onderhouden de Kapellaanen, Zangers, Dienaars, Paſtoors, Memori-meeſters, Koorgezellen, met den Bedél, den Koſter, den Ontvanger, enz. 't Welk met de andere gewoonlijke laſten, dewelke uyt het verpachten der landeryen en elders uyt ſpruiten, jaarlijks omtrent 501 Goudguldens bedraagen.

Daar tegen trokken zy doorgaans jaarlijks 2000. Goudguldens, ieder Goudgulde op 24. ſtuivers gerekent; voortkoomende uyt het verhuuren van landen of huizen, uyt tienden en andere vruchten en vervallen; en vorders uyt de offergiften van ſommige kerken, en uyt kerkelijke ampten of proven; die de Graaf, met Pauſſelijke goedkeuringe, in het Kapittel ingelyft en met hetzelve vereenigt had. Dit alles t'zamen gerekend, de ſchade van het overſtroomen der rivieren, van wind en onweer, en van het doorbreeken der dijken aan een zyde geſteld, ſchoot'er jaarlijks gemeenelijk over eene

ſom-

ſomme van dertien- of veertien-hondert Goudguldens; waar van ieder Kanonnik omtrent hondert, en de Deken twee hondert Goudguldens genoot.

Dit alleſ hebben Meeſter Philips de Buſto, een man van 50. jaaren / en Heer Aarnout van Dorp, 44. jaaren oud / Kanonniken der gemelde kapelle / aldus opgegeeven / en op hun Prieſterlijk woord verklaart / den 20. van October 1514.

Onder de goederen / tot dit Kapittel behoorende / word in het Memorjboek van Meeſter Aarnout Zandelyn ook opgeteld de Konijnendijk; by het dorp Monſter niet verre van den mond der Maaze gelegen. Als 'er over dezen dijk / tuſſchen den Dijkgraaf en de Heemraaden van Delfland van de eene / en het Haagſche Kapittel van de andere kant / geſchil was gereezen; heeft de Kommiſſaris en de Opzigter over het onderhouden van de dijken in 't jaar 1510. de volgende uytſpraak daar over gegeeven.

T'Capittel van den Hove, contra Dyckgraeff ende Heemraden van Delflandt.

WY *Kaerle van Portres*, Ridder, Heere van Dormans ende van Vadans, Raedt ende Camerlinck ons genadige Heeren S'princen van Spangen &c. Commiſſaris ende Super-Intendent vanden reparatien ende onderhoudeniſſe van der dycken ende duynen des lants van Hollant, geſien ende gehoort hebbende zeekere queſtie ende geſchil gereſen tuſſchen die Dyckgrave ende Heemraden van Delfflandt aande een zyde; ende die van den Capittel van onſen Vrouwen

in den Hage ter andere zyde, ter cauſe van ſeekere keuren die deſelve Dyckgrave en Heemraden gemaakt hebben op eenen ouden dyck, leggende ende beginnende van aan die *Monſterweg*, die loopt na de *Hey* ende van daar voort lopende tot aan *Maeslant*, datmen die *Conynen* die in den ſelven dyck zyn binnen eenen zeeckere tyde vangen en daar uyt doen zoude, en dat men voorts den zelven dyck repareren ende die Conynsgaten vollen en ſtoppen zoude, omme indien dezelve zantdycken leggende opt gat van der *Maeſe* aan die Zee inbraken, dat alsdan Delfland met zyn toebehoorte mitten voorſz. ouden dyck daar tegens beſchermt ende bewaart zoude mogen weſen; Geſien ende ook geviſiteert hebbende met myn Heeren die Preſident ende ſommige luyden van den Raede ende Reeckeningen ons voorſz. G. Ht. in Hollandt die voorſz. dycken ende duynen in preſentie van beide voorſz partyen ende hemluyden int lange daar op gehoort ter plaatze contenſieuſe, ende bevonden dat den voorſz *Zantdyck* het beſchutſel is van de Zee comende in den mont vande Maeſe, ende dat denſelven Zantdyck voorſz ſober es om te weſen een beſchutſel tegens alſulcken ſwaeren ſtroom van waters ende dien te hans ſeer periculeus is, gemerckt dat voor den ſelven Zantdyck te leggen plag een groot Gors ende lant, dat nu by na al affgeſpoelt es; ende voorts in preſentie van beide die voorſz partyen het lant binnensdycks tegens die ſtrant vander Zee met twee geſwooren Cunſtenaaren doen meten ende waterpaſſen, ende by hemluyden bevonden 't zelve lant binnensdycx aght duymen lager wezende dan die voorſz ſtrande van de Zee, hebben ook geſien ende bevonden indien den

voorſz

voorſz Zantdyck innebrack, dat alsdan die Zee comende ſoude deur ſeecker pannen tot aan den voorſz ouden dyck daar die voorſz keure opgeleyt is, ende insgelycx geſien ende gemerckt dat die duynen int ſelve Quartier gelegen zeer verminderen ende vergaan, mits daar dagelycx vele beeſten op gaan, ende om dat ook die Zee bloot en onbeplant leggen, ende mids datter ook vele doorens in de ruyghte uytgehouden ende genomen wort. By welcke voorſz redenen van nooden is tot gemeen orber ende proffijt des voorſz lants daar in te verſien om te eviteren, ende ſchuwen die toekomende periculen die by der inbrake vanden voorſz Zantdyck ſouden mogen opkomen ende gebeuren, en dat voorſz Delflant met dieſſer aancleeft indien gevalle gheen ander beſchermen nogh beſchut en heeft, dan alleene metten voorſz ouden dyck; ende hier op gehadt zeker advys van mynen voorſz Heeren die Preſident ende andere Heeren vanden voorſz Raade in Hollant, Soo yſt dat wy uſerende vanden maght over voorſz G. Ht. verklaart, geordonneert ende gezeyt hebben, ende met dezen verclaren, zeggen ende ordonneren die voorſz keure gemaakt ende gepronuncieert by de voorſz Dyckgrave ende Heemraden van Delflant, aangaande dat men den voorſz ouden dyck vanden Conynen zuyveren ende toeſtoppen zouden, die wel ende te reghte gemaackt ende gepronuncieert zynde, ende overſulks te zorteren huer volle effect, nemaar omme dezelve van den Capittel te verhoeden van ſchaden, conſenteren hemluyden om die ſelve Conynen uyten voorſz ouden dyck te mogen doen vangen ende daar uyt te doene, den tyt geduerende tot onſer Vrouwen dage

Ligtmiſſe eerſtcomende, ende niet langer, ende dat naar denſelven tyt dien geexpireert zynde, alle die ingezetenen die denſelven dyck gehouden zyn te maaken, zelve zullen mogen die Conynen daar uyt vangen, die gaten daar aff toe ſtoppen, ende denſelven dyck maaken en onderhouden aghtervolgende die kueren vanden voorſz Dykgraeff ende Heemraden van Delflandt. Boven deſen zeggen, verclaaren ende interdiceren dat van nu voortaan nyemant hem en vervordere eenige Beeſten te doen nogte laten gane op die Duynen binnen den voorſz limiten binnen die paalſtreckinge geſtelt by den voorſz Dyckgrave ende Heemraden, op die peynen ende verbeurten by ons geordonneert ende geſtelt in zekere andere onze Ordonnantie gemaakt op die reparatie ende onderhoudeniſſe van den ſelven Duynen die wy daar aff denſelven Dykgrave ende Heemraden gegeven hebben: Te weeten, een Paert off een Koe, elck op die boete van drie ponden Hollants, een tweejarig Beeſt twee ponden, een eenjarigh Beeſt een pond, een Schaep thien ſtuyv. ende een Varcken 3. ſtuyv. ende tzelve Vercken verbeurt. Noch dat oock van nu voortaan niemand wie hy zy, het zy Duynmeyer off andere, hen en vervorderen van op die voorſz Dycken nogh daar en binnen in die pannen ofte duynen, totter Zee toe vant ſloorge vant Nieuwelant leggende in de lenghte vanden dyck vant noorder Landeken na die Duynen tot Kerkerhey toe, eenige doorn ofte ruyghte of te houwen of uyt te delven, nogh te laten houwen of delven in eeniger manieren, ende dat tot elcker reyſe alzoo menigwerf als dat gebeuren zal op de boete van thien ponden Hollants, te deelen in tween, d'eene helft

helft daar af ten proffyte vanden geenen diet bevinden ende aanbrengen zal den voorſz Dyckgrave ende Heemraden van Delflant of hueren geſworen Boden ende Dienaren, ende de andere helft ten proffyte van denſelven Dyckgrave ende Heemraden die daar van ende van alle de voorſz anderen boeten mit hueren Boden ende Dienaars die kenniſſe, d'bereght ende die correctie nemen en doen zullen, ten ware dat die voorſz Dyckgrave ende Heemraden den voorſz ouden dyck ſelve keurden, dien te repareren ende maaken, datmen daaromme niet uyt zoude moeten delven eenige Doren, indien gevalle ſal men die mogen uytdelven ſonder eenige verbeurte, ſeggen ende ordonneren nogh als voren dat die Ingelanden vant voorſz Nieuwe en Noorder Landeken van nu voortaan jaarlycx gehouden werden te doen planten twee of drie morgens helm, ende niet min, op de voorſz Duynen gedurende tot dat denſelven Duyn verwonnen is. Ende in gebreke van dien Ordonneren ende Committeren den voorſz Dykgrave ende Heemraden van Delflandt deſelve twee mergen helms jaarlycx te doen planten ten koſten van den ſelven Ingelanden die daar aff in gebreecke zullen zyn. Ordonneren, zeggen en verclaeren nogh als voren, dat die vanden voorſz Capittel ſullen doen ruymen, vangen en wegh doen alle die Conynen die hem houden ende zyn in die Dycken vant voorſz Nieuwe en Noorder Landeken, ende die gaeten daar of doen vollen ende toeſtoppen, ende dat binnen den voorſz genoemde tyt, op peyne van die ſelve Conynen gevangen te mogen werden gelyck als uyt den voorſz ouden dyck hier boven verclaart is. Item deſe voorſz Ordonnantie ſtant houdende niet tegen-

ſtaande oppoſitie ofte appellatie gedaan off te doene, ende ſonder prejudicie van dien tot ander ſtont dat by onze voorſz G. Ht. partyen gehoirt anders daar op geordonneert worden zal.

Aldus gedaan ende gepronuncieert preſent partyen.

Op huyden den xx. dagh van November Anno 1515. is tgunt dat voorſz in preſentie van den Preſident ende Raadt van Hollandt gepronuntieert.

In kenniſſe van my.

Als het Hof een ordinantzie tegen het houden van byzondere ſcholen had uytgegeeven; en de Deken met het Kapittel van 't Hof hunne bezwaarniſſen daar tegen ingebragt hadden; is de gemelde ordinantzie op de volgende wijze verzacht.

GEſien by den Hove van Hollant die dolcance by geſchrifte overgegeven denſelven Hove by Meeſter *Geleyn Zegers*, Raed vanden voorſz Hove van ſeeckere Appoinctemente, Ordonnantien ofte verbodt gemaakt den xx. dagh van Aprille leſtleden, roerende van geen particuliere Schoolen in den Hage gehouden te worden, ende ook daar op by ſeeckere Commiſſariſſen gehoort *den Deecken ende Heeren van den Capitele op 't Hoff*, ende die Regierders van Hage, tvoorſz Hoff geconſidereert ende overgewogen hebbende al tgundt dat te conſidereren is, heeft verklaart ende verklaart mitdeſen, *dat onder 't voorſz Appoinctement ende interdictie niet gecomprehendeert nogh begrepen en zyn, nogh en zullen weſen, myn Heeren vanden Raide ende Rekeningen mit hoeren aanvolgende Suppooſten, Parochyende in den Capelle van den Hove voorſz.* Ge-

Gedaan in den Hage den XVI. Junii Anno 1535 by Heere *Gerrit van Aſſendelft*, Ridder, eerſte Raad Preſiderende, Heere *Jan van Duvenvoorde*, oick Ridder, Heere van Warmont, Meeſters *Abel van Colſter*, *Joeſt Zasbout*, *Herman van Zuyderhuyſen*, ende *Reynier Brant*, Raatsluyden van Hollandt.

In kenniſſe van my J. DE JONGE.

Dekens.

Hier nevens de lijſt van de Dekens / zoo veele als wy 'er hebben konnen opſpeuren.

Niklaas Ruiſch van Amſterdam. * Boxhornius gewaagt in zijn Toneel der Hollandſche ſteden van eenen Niklaas van Amſterdam, volkomen Bacelier in de Godkunde / dewelke gebloeit heeft omtrent het jaar 1446. Of deeze Niklaas dezelfde is met den Deken van 's Gravenkapelle / dat laat ik een ander onderzoeken.

Johan Ooſtdorp, in 't jaar 1432.

Adrianus Albertus. † Heimericius, die zijnen lof met veele woorden ophaalt / noemt hem Decanus Hagienſis: en prijſt hem onder anderen over zijne geleerdheit in de geeſtelijke Rechten. Hy heeft geleeft omtrent het jaar 1476.

Mr. Jakob Ruiſch, Paſtoor te Noordwijk / was Deken van 't Haagſche Kapittel in 't jaar 1480. In een handſchrift van de Abdy van Egmond vinde ik aangetekend dat hy noch Deken was in 't jaar 1512.

Mr.[a] Johan van Ooſtdorp, in 't jaar 1550.

Bernard Bucho ab Ayta, een Prieſch Edelman; de oom / van vaders zijde / van den grooten Viglius Zuichemius. Hy was door Karel

* Boxhorn. in Theat. p. 261.

† Analect. Domini Dumbar. p. 428.

[a] Uyt een boekje van O. L. Vrouwen Broederſchap te Haarlem.

V. tot Raadsheer aangeſtelt in den hoogen Raad van Holland; en is den 3. van September 1528 / in den ouderdom van 63. jaaren / overleden; en in 's Gravenhage onder een graf-ſchrift begraaven. Onder de ongedruckte brieven van Viglius Zuchemius ſtaat 'er een aan Hadrianus Marius: waar in hy denzelven Hadrianus bidt / op zijnen oom / dewelke Deken en 's Keizers Raadsheer in 's Gravenhage geweeſt was / en dewelke in 's Gravenhage begraven lag / een gedicht te maaken. Want / ſchrijft hy / Aytaas bloedverwanten begeeren hem ter eere / by de graf-ſtede van zijne voorouders in Vriesland / een praaltombe op te rechten; en zouden dat gedicht daar op laaten ſnijden. By zyn graf in 's Gravenhage, zoo gaat hy voort / is ook een bord opgehangen; daar eenige veerzen op geſchreven ſtaan; dewelke ik geleezen heb als ik over drie jaaren by geval dat hene paſſeerde; maar heb daar weinig ſmaak in gevonden. Ik geloof dat ze gemaakt zyn door eenen *Gerrit van Amſterdam*; dewelke wel-eer ons Ondermeeſter te Leiden is geweeſt.

[b] Dirk Vopperſen, Deken in 's Gravenhage / is geſtorven den 4. van Maart 1554.

[c] Kornelis Mierop, Leeraar in beide de Rechten / Domproost te Utrecht / Deken in 's Gravenhage enz. is overleden in 't jaar 1572.

[d] Hendrik van der Nath.

Willem, Damaſuszoon, Lindanus, Leeraar

[b] Uyt het Jaargetyde-boek van de Karthuizers te Utrecht.

[c] Viglius, in eenen brief aan Kornelis Mierop, ſpreekt hem met deeze woorden aan: *Ik heb het uwen oom lange jaaren toegewenſcht dat hy die waardigheit van Deken in den Hage zoude bekleeden. Dezelve heb ik u, van uwe kindsheit af, toegezeit.*

[d] Verhaal van de la Torre.

in

in de Godtkunde; wiens leven wy wijdloopig beſchreeven hebben onder Dordrecht. Hy is uyt het leven geſcheiden in 't jaar 1588.

Martinus Duncanus, uyt de Kempen; hebbende te Delft / te Amſterdam / te Amersfoort / en elders / als Paſtoor geſtaan. Martinus Duncanus, zeit Pieter e Opmeer, zijnde Deken van 's Gravenhage / en 85 jaaren oud geworden / is geſtorven den 17. van April 1590; en te Amersfoort in S. Aachten begraaven.

Sasboldus Vosmerus (Sasbout Vosmeer) een Delvenaar / Licentiaat in de Godtkunde / Deken in 's Gravenhage / Aartsbiſſchop van Philippen en van Utrecht: wiens leven wy in het derde f deel van 't Batavia Sacra opgegeeven hebben.

Kanonnikken van 't Haagſche Kapittel.

Kanonnikken.

Philips van Leiden, in 't jaar 1372.
Arnoldus van Zande, 1462.
Mr. Philips de Buſto, van wien wy zoo even geſproken hebben / in 't jaar 1514.
Johan Godemaker, 1514.
Petrus de Gouda (Pieter van Ter-Goude) Prieſter / Kanonnik van O. L. Vrouws kapelle in 's Gravenhage / Paſtoor van Voorſchoten / Deken te Naaldwijk.
Heer Willem Sael.
Heer Johan van Brakel.
Johan van der Haar, een Goltkommer / in 't jaar 1532. Deeze Van der Haar heeft aan Keizer Karel V eene ſchatrijke Boekery nagelaaten; dewelke op 't Hof in den Hage plagt bewaart te worden.

e Operis Chron. p. 862. f Van pag. 45. tot 72.

In

In't jaar 1536. Heer Zweder van der Maern.
Heer Tjaerdus Elgersma.
Heer Kornelis Printer.
Heer Adriaan Pietersz. Veland.
Heer Wolferd Jakobsz. van der Kapellen, was Vikaris in de gemelde kapelle.
Heer Johan Stalpaerd.
Heer Aarnout van Dorp, in 't jaar 1550.
Heer Evert Abbenbroek, 1550.
Hugo Joriszoon, Priester / 1574.
Hugo van Assendelft, is in 't vier-en-seventigste jaar van zijn leven / in't jaar 1580 / uyt deeze wereld verhuist.

Gerechtigheden van dit Kapittel.

Onder andere gerechtigheden van het Kapittel en den Heken voornoemd word gerekent dat de pastory van Houdekerk / en die van de Oude en Nieuwe kerk te Amsterdam / door hen vergeeven wierden.

Alle de Edel-luiden / en voordere persoonen tot het Hof behoorende / stonden onder het geestelijk rechtsgebied van deezen Heken / omtrent den doop / de kerkelijke gerechten / en de Paasch-kommunie. Zoo dat deeze Kollegiaale kerk voor een tweede parochiekerk van 's Gravenhage zoude mogen gerekent worden.

Dezelve kapel is in 't jaar 1402 / op S. Laurens-dag / afgebrandt. Doch naderhand is ze weder opgebouwt / en merkelijk vergroot: voornamentlijk sedert het jaar 1684: wanneer de Fransche vluchtelingen hunne vergaderingen daar hebben beginnen te houden.

Parochiekerk.

De rechte Parochi-kerk / dewelke vry grooter is als de voornoemde kapel / en met een zeer schoonen toren praalt / is in 't jaar 1399. door Hartog Aalbert, als Graaf van Holland / opgebouwt ter gedagtenisse van den (4) H. Apo-

S^t. JACOBS KERK

Apoſtel Jacobus. Het vergeeven van de paſtoſtory quam den Abt van Middelburg toe.

Het Koſterſchap ſtond ter vergeevinge van de Graaven: maar had geene vaſte inkomſten. Echter kon de Koſter by afwezendheit noch trekken 40. Rhijnſche guldens. In 't jaar 1554. wierd het koſterſchap bekleedt door Heer Hugo Jorisz. dewelke daar voor die Vlaamſche ponden genoot. Koſterſchap.

1536. was Koſter Heer Jan Willemsz.

*Deze parochikerk is op den zelfden dag, hoewel niet in 't zelve jaar, ingewijdt; op denwelken de hoofdkerk te Amſterdam ingewijdt was geweeſt: te weeten op Zondag na den feeſtdag van S. *Michiel*. En dit Wy-feeſt plagt noch onlangs, door gaſteryen en jaarmarkten, gevierd te worden. Doch eenige jaaren herwaart hebben de Andersgezinden deze jaarlijkſche viering afgeſchaft; en voor de gemelde kermiſſe een jaarmarkt aangeſtelt op den eerſten Zondag na Kruisvindinge. Op dien Zondag wierd Godt plegtig bedankt voor zijne genade, dat hy zekere peſt, door dewelke ſchier de ganſche Haag ontvolkt was, als door een mirakel had doen ophouden. Deze peſt wierd de zweetziekte genoemt; dewyl de menſchen door 't overtollig zweeten verſtikten.

In zeker ongedrukt boekje / Memorie van den Droſt van den Hove, nopende het houden van de Haagſche kermiſſe, word gewag gemaakt van twee kermiſſen. De eerſte word in 't zelve boekje de Hof-kermis genoemt.

Ik vinde de volgende kapellen van deze parochiekerke vermeld: de oude kapél: de kapél van 't H. Kruis: de kapél van het graf des Hee- Kapellen.

* Roomſch verhaal van de la Torre.

re:

re: de kapél van de H. Maagd Maria: de kapél des Heere van Aſſendelft.

Vikaryen. Ten dienſte van die kapellen waren verſcheide vikaryen geſticht; dewelke ik in een oud handſchrift / wegens het Dekenſchap van Delfland / gevonden heb: en / om datze nergens voorkoomen / hier zal optellen:

De vikary van 't H. Kruis van mirakelen.
- - - aan S. Obertus outaar.
- - - aan S. Niklaas outaar.
- - - aan 't outaar van den H. Geeſt: dewelke in 't jaar 1571. begeeven is aan Evert van Leye, Prieſter.

Vikary aan S. Antonis outaar.
- - - aan S. Jakobs outaar: dewelke / opengeballen door den afval van Gysbert Jooſten, in 't jaar 1574. begeeven is aan Johan Zegelm van Dami.

Eene vikary aan S. Antonis outaar.
- - - - aan S. Jakobs outaar.
- - - - aan S. Maartens outaar.
- - - - aan 't outaar van de H. Maagd Maria.

Vikary van de H. Maagd Maria, dewelke in de parochikerke van S.† Hippolytus, in eene kapelle aldaar / was geſticht.

Eene vikary aan 't outaar van 't H. Kruis, in de oude kapelle.

Eene vikary / of altijdduurende kapellany / aan S. Katarinaas outaar; dewelke door Gerrit van Aſſendelft, en deszelfs huisvrouw Beatrix van Dalen, omtrent het jaar 1482 geſticht is geweeſt.

Deze vikary is door de dood van Johan Ni-

† Miſſchien is dit Hippolytus een ſchryf-fout; en zal mogelijk Jakobs moeten zyn.

klaas-

klaaszoon, Pater van S. Elizabets konvent / dewelke overleden is in 't jaar 1576 / verhallen aan de Abdye van Middelburg in Zeeland.

Zoo heeft dan Vincentius Muloc, Pastoor van S. Jakobs kerke / als de oudste Kanonnik van Middelburg / de gemelde vikary / uyt krachte van 't verkreegen recht / en by het openstaan van de Abdyschap / in 't jaar 1577. gegeeven aan Petrus Cornelius Sibrands.

In 't jaar 1473.* heeft Floris Klaasz. Saist, in de parochiekerk van 's Gravenhage eene vikary gesticht aan S. Kornelis outaar: en heeft aan die vikary gemaakt verscheide goederen en inkomsten.

Eene vikary / tot Gods eere gesticht aan S. Kornelis outaar.

Eene vikary aan 't outaar dat de Vergeever zoude noemen.

Eene vikary / dewelke ter eere van den Almogenden Godt, van de H. Maagd Maria, van S. Jan Evangelist, en van de H. Maagd Catharina, gesticht was aan S. Catharinaas outaar.

Ik vinde dat deze vikary gesticht is geweest door eenen Heer van Haemstede. Maar dewijl de goederen door den waterbloed bedorven waren / is de vikary verhallen en te niet gegaan. Zoo hebben dan de Ridders Floris van Haemstede, Aarnout van Haemstede, en Willem van Haemstede, de vikary weder opgerecht / en met een jaarlijkstche inkomste van 10. pond begiftigt / in 't jaar 1394. op S. Laurens-dag.

* Zie Sententien voor den Hoogen. Prov. Raad van Holl. gedrukt in 't jaar 1662. pag. 577.

Eene

Eene vikary van S. Joris.
- - - aan S. Joris outaar.
- - - aan S. Quintinus outaar.
- - - aan 't outaar in de oude kapelle van 't H. Kruis.

Vikary / gesticht aan en op het outaar van 't H. Kruis, in de oude kapelle.
- - - aan S. Annaas outaar / in de kapelle van 't Graf des Heere.
- - - aan S. Barbaraas outaar.

Vikary / gesticht aan en op het outaar van 't H. Kruis en van den H. Sebastianus.
- - - aan 't outaar van 't Heiligste Sakrament en van S. Maarten.
- - - aan 't outaar van de H. Moeder Anna.
- - - aan S. Annaas outaar.
- - - aan t outaar van den H Apostel Petrus.

Johan Moeyekynt, Priester / is ook eeuwig Vikaris in S. Jakobs kerke geweest: aan wien de Aartsdiaken van Utrecht / in zeker geschil over S. Pieters Vikary in dezelve Kerk / den volgenden brief heeft geschreeven.

DE Officiaal van den Aartsdiaken der Utrechtsche Kerke wenscht aan den eerzaamen Heer *Johan Moeyekint*, Priester en eeuwig Vikaris in de Parochikerke van den Hage, de eeuwige zaligheit in den Heere; en den last, die hem gegeeven word, met behoorlijke vlijtigheit uyttevoeren. Nadien over de altijd-duurende Vikary aan S. *Pieters* outaar, in de gemelde Parochikerke van den Haag onder het Bisdom en het Aartsdiakenschap van Utrecht, tegenwoordig openstaande door de dood of den vryen afstand van wijle den laatsten bezitter, *Heer Flo-*

ris

ris van Alkemade, en over de kracht van de voorſtellingen der wederzijdſche partijen tot gemelde Vikary, tuſſchen den voorzienigen Man *Aalbert van Loo Aalbertszoon*, kerkelijk perſoon woonende in den Haag, van de eene kant; en den eerzaamen Man Heer *Dirk*, *Pieter Ysbrantszoon*, onder 't gemelde Biſdom woonende, van de andere kant, een proces voor ons begonnen is, en tot noch toe onafgedaan blijft; en (de gemelde Vikary) aldus onvoorzien blijft van een zekeren Regent (of Vikaris) dien wy tot dezelve zouden konnen aanneemen; zoo is het dat wy, in acht neemende dat het benefici gegeeven word uyt inzigt van het kerkelijk ampt; en begeerende, zoo verre als ons mogelijk is, zorg te draagen dat de gemelde Vikary, by gelegendheit dat ze dus onvoorzien blijft van een Regent, in haare dienſten en kerkpligten niet verkort en werde; zoo is het zegge ik dat wy, op uwe beſcheidenheit, godvruchtigheit, en rechtvaardigheit ten hoogſte betrouwende, u volgens onzen pligt door den inhoud deezes belaſten en beveelen dat gy, den tegenwoordigen brief gezien en ontvangen hebbende, . . . alle en iedere vruchten, renten, en inkomſten der gemelde altijdduurende Vikarye, zoo tegenwoordige als toekoomende, uyt krachte van ons ordinaris gezag ten gebruike en behoeve van de eene der voornoemde partijen, dewelke in 't gemelde geſchil gelijk zal krijgen, zult hebben af te zonderen; en dat gy dezelve, dus afgezonderd zijnde, ten gemelden gebruike en behoeve hebt intezamelen, te ontvangen en in vaſte bewaringe te houden; tertijd toe dat gy van ons daar over een tegenbevel zult ontvangen hebben: zoo nochtans dat gy ons van 't

gene gy dus ingezamelt en ontvangen zult hebben, en van al het bovenſtaande, behoorlijke rekenſchap zult geeven. Echter zult gy volgens uwe voorzigtigheit bezorgen dat, zoo lang als dit proces voor ons zal hangen, de behoorlijke dienſten en kerkpligten der voornoemde Vikarye door een bequaam Prieſter, die ons te voren opgegeeven moet worden, loffelijk bedient en waargenomen werden; en dat de zelve Prieſter, de gemelde kerkdienſten aldus waarneemende, voor zijnen dienſt en moeite beloont werde; alles volgens de getuigeniſſe van deezen brief. Gegeeven in 't jaar des Heere 1487. 's vrydaags, den 9. Maart, op de gewoonlijke uure der rechtsgedingen en pleidooyen.

JOH. ZEGERS, Notaris.

- - - aan S. Antonis outaar. (5)

- - - in de kapelle / en op het outaar / van 't H. kruis.

- - - aan een outaar / 't welk wel-eer afgeſcheyd zijnde tegenwoordig geplaatſt is by 't H. Sakraments-huisje.

- - - aan 't outaar van 't hoogwaardig Sakrament / en van S. Maarten.

- - - In de kapelle van de H. Maagd Maria.

Gilden. * Daar waren ook verſcheide Gilden of Broederſchappen opgerecht: als onder andere;

Het gilde van S. Sebaſtiaan.

- - - van S. Joris.

- - - van de H. Maagd Maria.

- - - van S. Laurens; onder de aanroepinge van den zoeten Naam Jeſus.

* Uyt een teſtament van Jakob Niklaaſz. Klamp; onder my beruſtende.

- van

- - - van S. Niklaas.
- - - van S. Anna.
- - - van 't allerheiligſte Sakrament.

Die van 't laatſte gilde hadden tot hun gebruik het zoo genaamde H. Sakraments-Gildenhuis.

Het gilde van S. Joris, en dat van S. Sebaſtiaan had ieders zijn Schutters Doelen. De oudſte / om dat ze den Ridderen van S. Joris toekoomt / word S. Joris Doelen genoemt: en boven de poort / of den ingang / ſtaat S. Joris, tegen den Draak vechtende / afgebeeldt. Deze S. Joris Ridders koomen eens 's jaars by malkander op een deftig gaſtmaal / 't welk twee dagen duurt: wanneer de wapentekenen der gemelde order in 't openbaar ten toon hangen; en de Ridders / die 'er tegenwoordig zijn / de zelve wapentekenen op hunne borſt / aan een groen lint / hebben hangen

Behalven andere voorrechten / dewelke zy van de Graaven gekreegen hadden / heeft Koning Philips II. hun in den volgende brief noch vergunt het recht van gereede pandinge:

PHILIPPUS by der gratie Godts, Koninck van Caſtillien, van Leon, van Arragon, van Navarre, van Napels, van Sicilien, van Majorke, van Sardanie, van de Eylanden Indien ende vaſte Landen der Zee Oceane, Eerts-Hertoge van Ooſtenryck, Hertoge van Bourgoignen, van Lotryk, van Brabant, van Limburg, van Luxembourgh, van Gelre, ende van Milanen, Grave van Habsbourg, van Vlaanderen, van Artois, van Bourgoignen, Palsgrave, ende van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, van Namen, en van Zutphen, Markgrave des Heyligen Ryks, Heere

van Vrieſlandt, van Salins, van Megchelen, van de Stadt, Steden en Lande van Utrecht, Over-yſſel, en Groeningen, en Dominateur in Aſien en Afriken; Allen den genen, die deſe tegenwoordige ſullen ſien, Saluyt. Wy hebben ontfangen die ootmoedige ſupplicatie van Koninck, Deecken, Hooftmans en acht Rade van der Confrerye van den Ridder van St. Joris, in onſer Vlecke van den Haege, hoe dat die voorſz Confrerye by wylen hooger memorien, Graven ende Gravinnen van onſen Lande ende Graafſchappe van Hollandt, in der tyd weſende, mitsgaders ook by wylen hoogloffelycker memorie, de Keyſer Karel de vyfde van die naam, onſe Heer ende Vader, wiens ziele Godt genadigh zy, gegunt ende gegeven zyn diverſche Privilegien en Octroyen, van dewelke die Supplianten 't effect van dien altyts ruſtelyken ende vrdelycken t' zedert dien tyd, ende tot op den dagh van heden toe, gebruykt hebben gehadt, ſonder ymants contradictie, &c. Item zullen alle die voorſz breucken, mulcten ende gedebourſeerde penningen by de Hooftmans voor de abſente verleyt, mitsgaders ook van alle't gunt datmen den Ridder St. Joris ſchuldigh is, voor date van deſen gevallen ge-executeert worden tegens den onwilligen by den Schutters Bode, hebbende een pyle in de hand, ende Ordonnantie van de Hooftmans, realyk ofte by feyten, ofte anders met alſulk Recht of Rechten, als den Koning, Deecken ende Hooftmans, gelieven ende oorbaarlyck duncken ſal, tot allen tyden als vooren, mits nemende dubbelt pant en de gereetſte meubelen die hy vinden ſal; ende ſoo verre dezelve panden binnen acht dagen niet geloſt en werden, mits opleggende de breus-

ken

ken ende die Schutterlycke onkoſten, tot tauxatie van den Koning, Deecken ende Hooftmans, ofte 't meerendeel van dien daaromme gedaan, ſullen deſelve by de voorſz Bode openbaarlyk by de meeſt daar omme biedende, naar voorgaande uytroepinge verkogt worden, ende 't ſurplus dat bevonden wort daar over te ſchieten, ſal den ge-executeerde gereſtitueert worden: ende dit al niet jegenſtaande eenige oppoſitie ofte appellatie, ende zonder prejuditie van dien, 't welk hy gehouden ſal weſen te intejecteren aan Koninck, Deecken, Hooftmans ende Achte, ende dat binnen den tyt van veertien dagen naar dato van de Executie, op pœne dat naar den overloop van die tyd geen kenniſſe van de zaken genomen zal werden, &c. *Doen te weeten*; Dat wy de zaken voorſz overgemerckt ende hier op gehadt 't advys van onſe lieve ende getrouwe, die Preſidenten ende luyden van onſen Rade in Hollandt, genegen weſende ter bede ende begeerte van de voornoemde Supplianten, hebben alle de poincten ende articulen, ende elcken van dien hier boven geinſereert, naar hunne forme ende inhouden beveſtigt, geapprobeert ende geconfirmeert, beveſtigen, approberen ende confirmeren uyt onſe ſonderlinge gratie by deſen, willende ende ordinerende deſelve onderhouden en geobſerveert te werden, op de pœne ende mulcten daar inne begrepen; Ontbieden daar omme ende bevelen onſe lieve ende getrouwe, die hooft-Preſident en Luyden van onſen Secreten ende grooten Rade, Stadhouder, Preſident, ende luyden van onſen voornoemden Raede in Hollandt, Bailliu van den Hage, ende allen anderen onſe Rechteren, Juſticieren ende Officieren en on-

derzaten dien dit aangaan ſal, heuren Stedehouderen, ende ygelyck van hen beſondere zoo 't hem behooren zal, dat zy de voornoemde Supplianten van deſe onſe jegenwoordige beveſtinge, approbatie ende confirmatie, en van allen den inhouden van deſen, in dervoegen ende maniere voorſz doen, laten ende gedoogen, ruſtelyck ende vredelyck genieten ende gebruycken, ſonder hen te doen, noch laten geſchien eenigh hinder, letſel, ofte moeyeniſſe ter contrarie, want ons alſoo gelieft. Des t'oirconden hebben wy onſe zegel hier aan doen hangen. Gegeven in onſer Stede van Bruſſel, den 18. Mey 1563. van onſen Rycke. Onderſtont, by den Koninck in ſynen Rade, hebbende onder aan hangende een roode waſſche Zegel.

Ende was geteyckent,

Meſdach.

In 't hoog hangen noch ten toon 32. wapenſchilden van zoo veele Ridderen van 't gulde Vlies: dewelke daar opgehangen wierden in 't jaar 1456: wanneer de Ridders van 't gulde Vlies ter algemeene vergaderinge daar by een gekomen waren. Aan beide de zijden hangen 'er feſtien: en op alle 32. ſtaat deeze ſpreuk: Præmium non vile laborum: 't welk omtrent te zeggen is: Eene deftige belooning van den menigvuldigen arbeid.

De tweede Doelen / dicht by den eerſten ſtaande / is gebouwt door Prins Frederik Hendrik: wiens zoon Willem II. den eerſten ſteen daar aan gelegt heeft in 't jaar 1636.

De Paſtoors van S Jakobs kerk wierden uyt de Abdye van Middelburg / van de Premonſtreit-orden / genomen; dewelke ook door Diharisſen/

hariſſen en Kapellaanen uyt dezelfde Abdye geholpen wierden. Volgens een ouden bzief heeft hier in 't jaar 1524. als Paſtooz geſtaan Mr. Johan van Duivenvoorde.

In 't jaar 1469. was Pieter Ryck Paſtooz. Oude Paſtoors.
1529. Mr. Willemſz.
1570. Heer Vincent Hugo.
1577. Heer Vincent Muloc; ook een Pzemonſtreitheer.

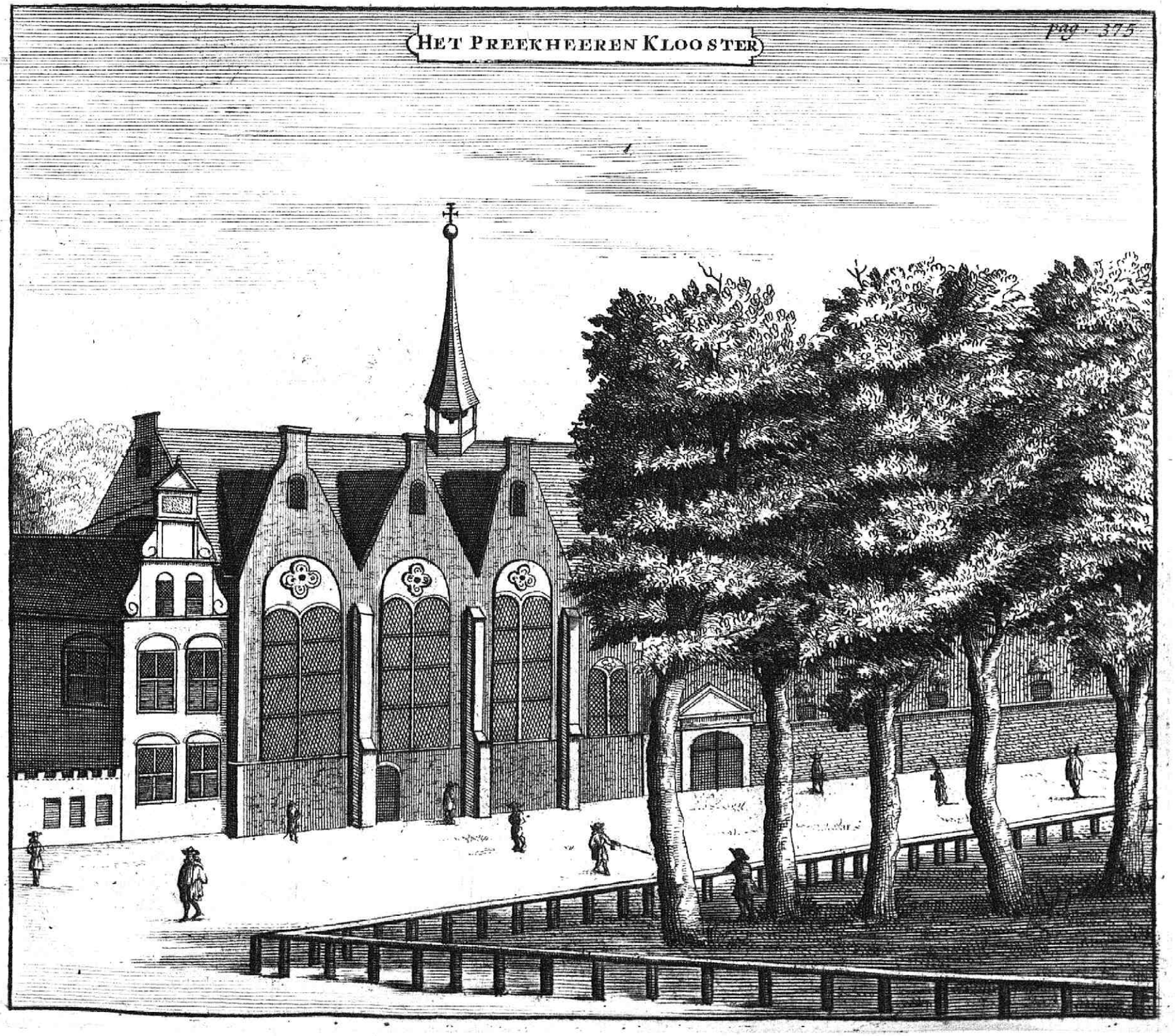
Het Paſtoozshuis / waar van Jakob *de la Torre noch eenig verballen muurwerk heeft gezien / was een heerlijk gebouw; lag rondom in zijne gragten; en in 't midden van een warande. In een kaart van 's Gzavenhage / van 't jaar 1570 / wozd de Paſtoors Warande dudelijk vermeldt. Paſtoors-huis.

Daarenboven heeft de vooznoemde Abdy noch gehad de Pzooſtdy van het Nonnekloo ſter Betlehem / 't welk naar S. Barbara was genoemt / en recht over het huis van den weledelen Heer van Valkeniſſe heeft geſtaan. Deeze Pzooſt en de Kapellaanen van S. Jakobs kerke gingen altemaal in 't wit gekleedt; zoo dat de gantſche Haag van witheit ſcheen te blinken. De kerk der Pzooſtdye is naderhand ten gronde toe geſloopt.

Maar de kerk van het Dominikaanen of Pzeelheeren-kloo ſter is in haar geheel gebleeven. Margareta, Hartog Aalberts tweede huisvzouw / de dochter van Adolf van Kleef, heeft deeze † kerk met het kloo ſter geſticht 't jaar 1377. Dit blijkt uyt den volgenden bzief / die uyt Batavia Deſolata getrokken is. Kloo ſter der Dominikaanen.

* In zyn Roomſch verhaal.
† Aanhangzel van Gouthoven op 't jaar 1397.

HET PREEKHEEREN KLOOSTER

WY *Willem vander Does*, Abt van S. *Mariaas* klooſter te Middelburg, onder 't Biſdom van Utrecht, willen door den tegenwoordigen brief een ieder verwittigen; dat wy met de toeſtemminge van ons konvent, en op het verzoek van *Aalbert* Hertog van Beyeren, en van *Margareta* Hartoginne van Kleef, de wettige huisvrouwe des gemelden Hartogs, dewelke zekere plaats in het dorp den Haag, behoorende onder ons bewind en opzigt, zuiverlijk en om Gods wille, tot een zalig hulpmiddel voor hunne zielen, gegeeven hebben aan den Overſte en de Broeders van de Order der Predikheeren van de Saxiſſche provincie; om aldaar een nieuw konvent voor de voornoemde Broeders op te rechten; dat wy, zeggen wy, onze toeſtemming vaardig en gewillig daar toe gegeeven hebben; en de gemelde plaats, voor zoo veel ons recht belangt, aangenomen hebben, en door den tegenwoordigen brief aanneemen. Wy ſtaan daarenboven toe dat zelve Broeders, op de gemelde plaats woonende, als van het Paſtoors recht ontheven zijnde, daar volgens hunnen regel, en volgens het recht der konventen en de voorrechten hunner Order, vreedzamig en geruſt mogen leeven. Ter getuigeniſſe dezer zake hebben wy goedgevonden ons openbaar zegel hier op te zetten, in 't jaar des Heere 1403. op den derden van April.

In 't gemelde jaar is deze plaats te Erfoord op 't algemeen kapittel voor een konvent aangenomen.

In 't zelfde jaar is de voorgemelde Vorſt/ Aalbert van Beyeren, **overleden: zonder dat daarom de begonne opbouwing van 't konvent**

bleef

bleef ſteecken. Maar dooz de zozg en de mil-daadigheit van zijne zeer godvzuchtige wedu-we is ze tot een gewenſcht einde gebzagt: zoo als in den volgenden bzief gezien kan wozden:

MArgarite van Cleve, by Gods genaden Palens-gravinne op ten Rhyn, Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant, ende Vrouwe van Vrieſlant. Doen cont alle luyden, dat wy Gode te eeren, ende *Marien* der reyner Jonckvrauwen te love, ende tot troiſten der zielen des hoochgeborne Vorſten ons liefs ende ſeer geminden Heeren der Landen voorſcreven, die onſen Heere God van ſijne genaden ontfermen moet, ende onſer zielen te ſtaden, ghegeven hebben ende gheven mit deſen Brieve, ende draghen op der erbarn Gheeſtelicken Vader in Gode Broeder *Thomas van Firmo*, Generaal-meiſter Predicker-broeder Oirdens voir een Broedercloiſter ſijnes Oirdens, die hofſtede inden Haghe, dair die Heer van Arckel ſijn wooninghe te hebben plach, mit alle timmeringhe dairt toebehoorende, alſo als die Heer van Arckel dat te hebben plach, ende wy dat oic ſelve hebben doen betimmeren, mit tween ſtucken lants after den ſelven Cloiſter ghelegen, die wy oic hebben doen coopen; behaudelic dat wy aan ons ſelven hauden dat huys dat voir de Kercken van den Cloiſter zuytwaart ghelegen is. Enne des ſullen die Broedere, die op deſe tijdt in den voirſcreven Cloiſter zijn, oft namaals incommen mogen, tot ewigen dagen voir onſen lieven Heer voirſcreven, ende ons, onſen zielen te genaden, elcke een Vigilie ende een Zielmiſſe, ende voirt alle jair onſer beyden, ende onſer Oudere, Suſtere ende Broedere jair-

ghetijde doen tot ewigen dagen. Ende begeeren oic mede van den eerbaren Vader voirſchreven, ende allen ſijnen nacomelingen, dat ſy altois tot ewigen dagen doen hoir Broedere mit vlite Gode dienen, ende gheſtelic leven indere Cloiſter voorſcreven na ſtatuten hoirs Ordens, ende altois bidden voir onſen Lieven Heeren, onſen Ouderen, Suſteren ende Broederen, ende ons, in allen hoiren Miſſen, Sermoenen, Vigilien ende gheeſtelycken wercken. In oirconde deſen brieve beſegelt mit onſen ſeghele ghegeven tot Schoonhoven op den negenden dach in Maarte in 't jair ons Heeren 1404. na den loope des hofs van Hollant.

Margarita van Cleve, by Gods genaden Palensgravinne van Henegauwe, van Hollant, ende Vrauw van Vrieſlant. Doen cont allen luyden, dat wy omme Gods willen ende ſalicheyt onſer zielen ghegeven hebben, ende gheven midts deſen brieve Meiſter *Thomas van Firmo*, Generaal Meiſter Predicken-Ordens in meeringhen des Cloiſtere, dat wy op deſe tijdt van ſijn Oirden in den Haghe doen timmeren, dat huys ende hofſtede met ſynen toebehoorten alſoo groot ende alſoo cleyn als wy dat inden Haghe liggende ghehadt hebben, daar nu ter tydt Heer *Dirck van Hoidenpyl* in woont, ende des ſullen dair of dat Convent inden Haghe die renten dair of opbueren, dat huys ter horen wille verhuyren, ende horen oirboir dair mede doen toet ewighen daghen. In oirconden deſen Brieve beſeghelt met onſen Seghele ghegeven inden Haghe op ten twintichſten dach in Meye int jaar ons Heeren 1404.

Aan deeze Heeren heeft Lodewyk, de baſtaerd van Willem VI, gegeeven zeker hoofgeld komende uyt het Veer te Vliſſinge:

IN den naem des Vaders des Sons ende des Heyligen Geeſt Ick *Lodewijck* Baſtart Ridder, Heere van Vliſſinge ende van Scandener, doe te weten dat ick in mijnen gheſonden liue vanden genaden Goidts ende waren voirdacht mijnre vijf ſinnen bedacht hebbe ende noch bedencke de doodt ende t' ſteruen mijns genadichs lieven Heeren Hertoch *Willems van Beyeren*, Palensgreve op ten Rijn, Grave van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant. Wairom ick gegeven hebbe ende geve met deſen brieue den broederen ende cloiſter vander Predickaren oirden inden Haghe in eene vrijer aelmiſſen tot enen ewigen teſtament voir ſalicheyt der zielen mijns genadichs liefs Heeren voirſcreuen ende voirt voor my ende vrouwe *Alionoren van Floyen*, mijnre echter ende ghetrawer gheſelijn, een jaerlicke renten ghelegen tot Vliſſingen gheheeten 't veer oft 't hooftghelt vten veer met allen ſijnen eygendom ende toebehooren alſt mijn ghenadigen lieue Heere voorſeyt my gheeygent ende ghegheuen hadde. . . . In den jaer ons Heeren 1420. den Sonnendach midvaſten alsmen inde kercke ſinget *Lætare* gheeeten die dach van der Roſen.

Op eenen groenen zegel.

Deze gifte is in 't jaar 1429. aldus goedgeheurt door Vrouw Jacoba.

JAcob, by der genaden Godts, Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Hollant, van Zeelant,

lant, van Ponthieu, ende Vrouwe van Vrieslant, doen cont allen luyden, dat wy om ſalicheyt willen ons liefs Heeren ende Vaders ende andeonſer ouderen zielen ſaliger gedachten ende oic om ootmoediich vervolcks willen van ghemyndt Baſtert-brueders Heeren *Lodewijck*, Baſtert van Hollant, gheconfirmeert ende beveſtiget hebben confirmeeren ende beveſtigen mit deſen brieve alſulcke gifte ende bewijſinghe als Heer *Lodewijk* voirſcreven mit ſijnen brieven ghegeven ende bewijſt heeft tot enen ewigen teſtamente onſen gheminden in Gode den bruederen ende cloiſter vanden predicken-oirden inden Haghe, alſe van een jaerlijkſche renten tot Vliſſingen gheleghen gheeeten 't veer oft 't hooftgelt wtten veer mit allen ſijnen eygendom ende toebehooren, ende gheloven voir ons ende onſe nakomelinghen onſen ghemijnden den bruederen en cloiſter vanden Predikair voirſcreven ende oic onſen ghetruwen Confeſſoir brueder *Jan van Neck*, die mede gheven ende bewijſt is vande voirſcreuen renten op te beuren ende te hebben dair in te houden ende te ſtarcken, ghelicken ende in alre manieren ende voirwairden als die principael brieuen die onſe Baſtert-brueder voirnoemt dair of ghegeven ende bezegelt heeft ende deſe jegenwoordige brief duerſteken is claerlic inhouden ende begrijpen ſonder airch ende liſt. In oirconde deſen brieue bezegelt mit onſen zegele hier an ghehangen. Ghegeuen inden Haghe op ten elfſten dach in October. In 't jair ons Heeren, duyſent vierhondert neghentwintich.

Signatum, JACOB.

Op eenen rooden zegel.

Ook is dezelve gifte op de volgende wijze goedgekeurt door Jan van Beyeren:

Johan, by der genaden Goidts, Palensgrave op ten Rijne, Hertoghe in Beyeren, Soon, van Henegauwen, van Hollant, van Zeelant &c. doen cont allen luyden, dat wy ghegeuen hebben ende gheuen mits deſen tegenwoordigen brieve onſe veer ende hooft tol tot nieuwe Vliſſinge den bruederen ende cloeſter inden Haghe vanden predick-oirden te behouden ende erffelic te beſitten, ende dat ſy hebben ſullen uan alle goeden het ſy van luyden, van beeſten off capoen, off in wat maniere datte ghenoemt ſy, ende voirt van elcken dat op een wagen comt van elckes feſſe miten &c.

Deeze brief ſtaat voorder uytgedrukt in den brief van Philippus den Goeden, Hertog van Borgonjen/ enz. gedagtekend in 't jaar 1456.

Dit recht is daar na verkocht geweeſt aan Philippus van Borgonje, Heere van Vliſſinge/ enz. de welke daar voor aan het voornoemde konvent van s' Gravenhage gegeven heeft een eeuwige rente van tien ponden grooten Vlaamſch gelt / 's jaers te ontfangen van zijnen Rentmeeſter van Vliſſinge; zoo als blijkt uyt den brief van den 3. December 1495.

* Zoo ſtaet'er in onze geſchrevene gedenkſtukken van het Konvent in den Hage: maar ik hebbe de originele brieven van Johan, Philippus, noch van de verkoopinge / niet konnen vinden.

Hier nevens een brief van den bekenden Frank van Borſſelen, raakende zekere renten/ die de zelve Heeren in't land van Voorne trokken.

* Dit zyn de woorden van den den Eerw. Pater B. de Jonghe.

Frank

FRANCK, Grave van Oeſtervant, Heere van Boirſſel, van Voirne, van Zuylen, van Hoichſtraaten, van ſinte Mertensdyck, ende van Cortkene enz. doen condt allen luyden. Alſo na die doot van Hertoghe Jan van Beyeren ſaliger ghedachten die eerbair Prior ende Convent van de Jacopynen inden Haghe alle jair opghebuert ende ontfaan hebben, uuten renten ende goeden ons lants van Voirne, 25. goudin Rynſſen gulden tsjaars off payement houre warden voor ſeker memorien ende dienſten die ſy dagelix in hoyrer kercken doen voir den voorſchreven Hertoghe Jan van Beyeren, ende want ſy daar of zint der tyt voorſchreven int beſit ende ghebruyck gheweeſt hebben, ende dat wy die memorien ende dienſten niet geirne veranderen en ſouden mer altoos vermeerderen, ſo iſt dat wy den Prior ende Convent voorſchreven, alſo verre als in ons is, ghegonnen gheconſenteert ende ghegeven hebben, gonnen, conſenteeren ende geven mit deſen onſen brieve, dat zy die voorſz. 25. Rynſſche guldenen tsjairs voir die memorien ende dienſten voirſz. alle jaire opbueren ende ontfanghen ſullen, wt onſen renten ende goeden ons lants Voirne &c. Des toirconde ſo hebben wy onſe ſignet hier aanghehangen op ten anderen dach in Auguſto, int jair ons Heeren 1451. Gheteeckent by mynen Heer den Grave G. ZADEELEE.

Op roodt Waſch.

In 't jaar 1425. heeft Philips van Borgonje hen onder zijne beſcherming genomen door den volgenden brief:

PHI-

PHILIPS, Hertoghe van Borgondien, Grave van Vlaanderen, Artoys ende van Borgondien, Heere van Salins ende van Mechelen, Ruwaart ende hoir der landen van Hollant, Zeelant ende van Vrieſlant, doen condt allen luyden, dat wy om gunſte ende liefde die wy dragen tot onſen lieven ende gheminden in Gode den Prior ende Convent van der Predicarenoirden in den Haghe den ſelven Prior ende Convente met horen perſonen gheſinde ende goeden hebben ende nemen mit deſen brieve in onſer protectie ende beſchermeniſſe &c. Dit ſal ghedueren den tydt dat wy die landen van Hollant in regemente hebben ſullen. In oirconde deſen brieve ende onſen zeghel hier an ghehangen. Ghegeven tot Delft op ten twaalſten dach van October, int jair ons Heeren 1425.

Geteekent de mandato D. Ducis. POTTER.

Op 't groot zeghel.

Aan deezen bzief hangt een andere bzief van Bz. Fredericus Molitoris, Pzovinciaal der Pzedikheeren dooz ganſch Saxen; waar in hy alles / wat in den bzief van het konvent begreepen is / goedkeurt en bevеſtigt: En was deeze zijne goedkeuring en bevеſtiging getekent te Nimwegen in 't jaar 1459 / op 't algemeen Kapittel / dat daar gehouden wierd in de Pinxterdagen.

Hier nebens noch een bzief / uyt het Latijn vertaald; waar in aan 't nieuwe konvent in 's Gzavenhage zekere termynen, dat is zoo veel als pzedikplaatzen / toegeweezen wozden.

BR. *Eylaerd Sconevelt*, van de Order der Predikheeren, Hoogleeraar in de H. Godkunde,

de, Provinciaal over de provincie van Saxen, en Kettermeeſter, wenſcht aan den Prior en de Broederen des nieuwe konvents in den Haag van de order der Predikheeren, de eeuwige zaligheit, en mannelijk te ſtryden met den zwaarde des geeſtes. Gemerkt dat het weinig of niet baaten zouw, dat 'er nieuwe konventen ter vermeerderinge van de Order aangenomen worden; ten zy dat ze in het noodige, ten minſte naar het vermogen van onze armoede, bezorgt wierden; en dat zulks niet gevoeggelijker, zoo als het ſchynt, door de Order gedaan kan worden als met een bequaam gedeelte van de *termynen* der nabuurige konventen aan die (nieuwe) konventen toeteleggen, en te bedienen te geeven: zoo is het dat ik, begeerende achtervolgens een byzonder bevél en laſt van den † Overſte onzer Order naar ons vermogen te zorgen voor uw konvent, dat onlangs in 't algemeene Kapittel aangenomen is, maar noch geene *termynen* gekreegen heeft: en aangezien onder de *termynen* van 't Utrechtſche konvent de termyn van Rotterdam, onder de *termynen* van 't Zirikzeeſche konvent de termyn van den Briel, en onder de *termynen* van 't Haarlemſche konvent de termyn van Delft, aller naaſt aan uw konvent van den Haag gelegen zyn: zoo is het, zeg ik, dat ik de gemelde *termynen*, met alles wat volgens het gebruyk der Order tot die *termynen* behoort, door den inhoud deezes aan uw konvent toelegge, toevoege, en toewyze; ter tyd toe dat deze toevoeging in 't algemeen Kapittel beveſtigt werde. Noch willen wy, en wy gebiedent op de H. gehoorzaamheit, dat geen broeder van onze Order beſtaan zal de gemelde *termynen*, of eene van dezelven, na dat hem

† Magiſtri.

hem deze brief zal zyn bekend gemaakt, in te neemen; of zich zelven in die *termynen* of een van dezelven eeniger maate intedringen: maar dat hy dezelven, met alles wat daar toebehoort, zonder uytſtel en tegenſpraak zal hebben te laaten en over te geeven ter vrye beſchikkinge van den Prior in den Haag. Ter getuigeniſſe enz. Gegeeven binnen ons konvent in den Haag, in 't jaar des Heere 1404, daags voor drie Koningen dag.

* De kerk van dit konvent/ die noch in wezen is / wijſt noch duidelijk genoeg aan hoe prachtig dat ze van ouds is geweeſt. De drie buiken / het ruime koor / en verſcheide kapellen van Adelijke geſlagten die 'er geſtaan hebben / dienden haar tot een groot cieraad en gemak.

Behalven het Broederſchap van de Rozekrans / 't welk aan de ganſche Order der Dominikaanen gemeen is / was 'er een Broederſchap opgerecht ter eere van den heiligen Vincentius Ferrerius. By Bernardus de Jonghe, in zijn Batavia Deſolata, ſtaat een brief van den Generaal der Predik-heeren / Leonardus de Manſuetis de Peruſio; waar in hy alle de Broeders en Zuſters van dit Broederſchap in 't jaar 1478 verlachtig maakt aan alle de weldaaden en voorbiddingen van de ganſche Order. Salvius Caſetta de Panormo, de eerſte nazaat van den voornoemden Leonardus de Manſuetis, heeft deeze vergunning / of aanneeming tot de gemelde gemeenſchap / goedgekeurt en bevestigt den 15 Juny 1481. In den zelven brief geeft hy hun magt en verlof om eenen Biechtvader Broederſchappen.

* Uyt Batavia Deſolata pag. 165. 166.

te verkiezen; die hen eens in hun leven/ en eens in doods nood/ zoude ontbinden van allerhande zonden enz.

Dit broederschap plagt eens in 't jaar/ op den eersten Zondag na Paasschen/ ter eere van S. Vincentius Ferrerius, een Ommegang te doen langs het Boschhout en de Vijversberg: waar op Paus Clemens VII, in 't jaar 1525/ hen in 't recht van jaarlijks zoo eenen ommegang te houden bevestigt heeft.

Een goed getal van Vorsten en Adelijke persoonen hebben in deze kerk willen begraaven worden: als Margareta, de dochter van Adolphus van Kleef, en tweede huisvrouw van Hartog Aalbert van Beyeren, Stichtster van dit Konvent. Lodewijk, de basterdzoon van den gemelden Aalbert van Beyeren; een groot weldoender van 't Konvent. Jan van Beyeren, Hartog Aalberts zoon uyt het eerste huwelijk. Iola, de dochter van Aarnout den 19 Heer van Egmond. Dan zijn 'er noch veele mans- en vrouws-persoonen/ uyt het geslagt der Wassenaaren/ begraaven in de kapelle der Wassenaaren, welke aan de zuydzijde der kerke stond. En/ om nu ook iet van die kapelle te zeggen/ in 't jaar 1516 is hier in deze kapelle eene Mis gesticht/ welke daar alle zaterdagen gezongen moest worden ter eere van Gods goedertierene barmhertigheit. Ten dien einde wierd 'er een outaar opgerecht ter eere van 't allerbitterste Lijden onzes Heere/ van 't Medelijden der H. Maagd Maria, en van S. Jan Evangelist: welke kapel den 27 April 1517 ingewijdt is door den Wij-bisschop van Utrecht/ Jacobus de Ridder.

Zoo leggen dan in de gemelde kapelle begraa-

graaven Hendrik van Waſſenaar, de zoon van Philips Burggraaf van Leiden: welke Hendrik van Waſſenaar overleden is in 't jaar 1447.

Johan van Waſſenaar, Hendriks zoon, overleden 1496. Johan van Waſſenaar, die dappere krijgsheld, dewelke door Karel V tot Landvoogd van Vriesland aangeſtelt wierd en in de belegeringe van Sloten gequetſt zijnde, te Leeuwaarden overleden is den 4 December 1525.

Anna de Hennin, de dochter van Johan de Hennin, Heer van Boſſu; dewelke eerſt met Jakob van Borſelen Heer van Vrijdam, en daar na met Willem van Egmond, getrouwt is geweeſt.

Willem van Buuren, Heer van Aſperen, die in den Haag onthoofd wierd in 't jaar 1461.

Den 11 July 1464 hebben vier broeders, Floris Oom Heer van Wijngaerden, Tielman Oom, Hendrik Oom, en Johan Oom, aangenomen eene kapel aan de zuidzijde der kerke te bouwen: dewelke ook door hen voltrokken is, en daar zy alle vier begraaven leggen.

Noch heeft een andere Floris Oom van Wijngaerden, uyt het zelfde geſlagt, in 't jaar 1509 verlof bekoomen om een andere kapel te ſtichten omtrent het einde der kerke. Johan Druesme, Raadsheer en Opper-Rentemeeſter des Hofs van Holland, heeft 'er ook eene kapel gebouwt in 't jaar 1484; daar hy en zijne nazaaten zouden begraaven worden.

In 't jaar 1533 is 'er noch, op de koſten van 't konvent, eene kapel gebouwt voor de Waſſenaaren: welke kapel gegeeven wierd aan Willem Gondt Ontvanger der gemeene landsmiddelen van Zuyt-Holland. In deze kapel

zoude hy / met zijne nakomelingen / begraaven worden.

In 't koor der zelve kerke legt ook begraaven Frederica, Abdis te Loosduinen / dewelke overleden is in de maand October 1574.

Dit konvent / 't welk gesticht was onder de provincie van Saxen / en herboornt was in 't jaar 1456 / is een van de eerste geweest / die de strenger klooster-tucht in de Nederlanden aangenomen hebben ; en waar uyt de wijtberoemde Vergadering van Holland voortgekomen is. Naderhand / te weeten in 't jaar 1515 / is dezs Vergadering ingelijft in de nieuwe provincie van Nederduytsland.

In wat aanzien dit konvent geweest is / blijkt genoeg uyt de by-eenkomsten der Hollandsche Vergaderinge / en uyt de provinciale Kapitteln van Nederduytsland / dewelke hier gehouden zijn. In 't jaar 1374 / op den tweeden Zondag na het Oktaaf van Paasschen / is de Vergadering van Holland hier by-een gekomen onder Johan Excuria, van 't Gentsche Konvent / den eersten algemeenen Vikaris der zelve Vergaderinge. In t jaar 1481 is ze hier wederom by een gekomen onder Aalbert Pietersz., een lit van dit konvent / en insgelijks algemeen Vikaris : en wederom in 't jaar 1503 / op S. Augustinus dag / onder Johan van Beaufremez van 't Rijsselsche Konvent.

In 't jaar 1518 / op den Zondag septuagesima, is hier 't algemeen Kapittel van Nederduytsland gehouden onder Jakob van Kalkar, van 't Utrechtsche Konvent : en wederom in 't jaar 1554 / enz.

Weinige jaaren na de ſtichting van 't konvent is het voor 't grootſte gedeelte afgebrandt.

Omtrent de opkomſte der nieuwe gezindheden / en als de kerk-plundering en de beeldſtormery door ganſch Nederland in zwang ging / hebben deze Kloofter-broeders veele verbolgingen uytgeſtaan. In 't jaar 1572 / wanneer de beeldſtormers als uytgelaatene en verwoede menſchen aangingen / hebben de broeders het kloofter verlaaten : eenen alleen / Pieter Pietersz. van Loen, uytgezonderd : dewelke de oudſte van 't konvent zijnde / en van ouderdom niet weg kommende / in 't Gaſthuys van 't Hoogwaardig Sakrament aangenomen wierd.

In 't jaar 1574 / als de Spanjaards weder meeſter van den Haag geworden waren / zijn de broeders weder naar hun konvent gekeert. Doch een verbaarlijke peſt / in 't zelfde jaar opgekomen / heeft een groot getal van de broeders / en daar onder den Prior en den Onderprior / uyt het leven gerukt. De ziekte had zodaanig de overhand genomen / dat 'er niemand van alle de Monnikken gezond was / behalven drie Leke-broeders.

Petrus de Buſco, Viſtaris van Holland / het konvent in eenen zoo elendigen ſtaat ziende / heeft Pieter van Krooswijk Onters zoon / uyt het konvent van Rotterdam / voor Prior derwaart gezonden : dewelke een groot gedeelte van 't konvent / tot dat het getal der Broederen weder aan wakkeren en toeneemen zouw / aan wereldſche luiden verhuurde. De weinige broeders / die 'er noch in 't leven waren / bleeven ebenwel volſtandig in de onthoudinge van vleeſch / en in 't waarneemen van de kerkelijke dienſten. Maar / om dat ze zelfs zoo on-

voorzien waren van Priesters / waren ze dikwils genoodzaakt / wereldlijke Priesters te hulp te roepen. . . .

De pest en het getal der dooden nam zodaanig toe / dat 'er in de maand October geen eene gewijde plaats overig was / om de lijken ter aarde te bestellen: en dat men een gansche week / met zeer groote moeite / heeft moeten arbeiden om het grondwerk van de oude kerk op te woelen / en alduis nieuwe begraafplaatzen te vinden.

Als de broeders dagten dat ze na zoo veele ellenden eens uytrusten en den Heere met gerustigheit en in stilte gaan dienen zouden; is de Haag / in 't jaar 1578 / wederom in de handen der Staatschen gevallen; en daar op is de oeffening van den Roomschen Godsdienst verboden / en zijn alle de kerkelijke persoonen in ballingschap gezonden.

Het ampt van Prior wierd toen bekleedt door Petrus Bacherius, Leeraar in de Godtkunde / enz. Kort daar na is de kerk in een wapenhuis verandert: doch in 't jaar 1619. is ze door Prins Mauris den Gommaristen ingeruymt; dewelke daar noch hunne vergaderingen houden: zodaanig nochtans / dat het koor van de kerk afgezondert blijft / en noch voor een tuighuis wordt gebruikt.

Hier nevens eenige van de vermaardste mannen / dewelke in dit konvent geleeft en gebloeit hebben.

Priors. * Broeder Willem was Onderprior in 't jaar 1435.

In 't jaar 1437. Pater Johan Nek, of van Nek, reeds onder de Priors vermeld: wiens

* Batavia Desolata pag. 174.

Jof

lof en yver in Batavia † Deſolata wijdloopig beſchreeven wordt.

P. Aalbert Pietersz. of Petri, een uytſteekend yveraar voor de kloostertucht / en herſtorer van zeer veele konventen. Hy is de derde algemeene Vikaris der Hollandſche Vergaderinge geweest; en tot dat ampt verkooren in 't jaar 1480.

P. Andries Hugoosz. van Delft, Leeraar in de Godkunde / en Kettermeester / was de Overſte van zijn konvent in 't jaar 1512. Naderhand is hy Prior geworden te Loven: daar hy in 't jaar 1525. tot Provinciaal over de Provincie van Nederduytsland verkooren wierd. Dat ampt heeft hy loffelijk bedient tot het volgende jaar; wanneer hy / den 6. Maart / godvruchtiglijk in den Heere ontslapen is.

P. Jacobus Paſchaſius Nieuwland, te Wynoxbergen geboren / heeft zijne profeſſie in dit konvent gedaan; en heeft in 't jaar 1568 / ter vertroostinge der verdrukte Katolijken / in 't Nederduyts vertaalt de hiſtorie van de Afrikaanſche vervolgingen der Wandaalen, door Victor Uticenſis in 't Latijn beſchreeven.

P. Petrus Sierens, een zeer yverige voorſtander van 't Katolijke geloof; voor hetwelke hy zeer veele verfolgingen / en eene zeer harde gevangenis / uytgeſtaan heeft. Hy is seventig jaaren oud geworden / en overleden in 't jaar 1593.

Hun laatſte Prior is geweest Petrus Bacherius, een Gentenaar / Leeraar in de Godkunde te Loven / en in de Godgeleertheit by uytnementheit erbaren: van wien Aubertus Miræus,

† Pag. 143. &c.

in zijn boekzaal van de Nederlandsche-schrijvers / den Leezer naukeuriger bescheid zal geven.

Vrouw Margareta, de stichter van dit klooster / stierf in 't jaar 1412: en is / volgens de getuigenis van Johan a Leidis, in dezelfde kerke / aan de noordzijde van 't hoofd-outaar / in eene zeer verheve tombe begraven.

In 't jaar 1450. hebben Heer Jakob Kats, en Margareta Oem van Wyngaerden, in de kerk der Dominikaanen eene kapel gesticht: in dewelke Barbara Kats, eene kloosternonne / begraaven is geweest.

In 't jaar 1480. is 'er ook eene kapel gesticht door Kornelis Kroesink: in dewelke hy na zijne dood begraven wierd.

Aan de zuidzijde van het koor heeft wel-eer de kapel der Heeren van Borselen gestaan; dewelke de Sakristy genoemt wierd / en naderhand afgebrandt is; maar door Anna van Bossuit ter Gods grooter eer weder opgetimmert en met inkomsten voorzien is in 't jaar 1435. Dies heeft zy onder anderen bedongen dat de Kapellaan der zelve kapelle daar dagelijks Mis zoude leezen; en dat zy den kyen toegang tot de kapelle zoude hebben door de deure des kloosters. Doch alles staat breeder uitgedrukt in den volgenden brief:

WY Broeder *Willem Clopper*, Prior, Broeder *Helmoldus Bruynswyk*, Leesmeester, Broeder *Willem Willemsen*, Supprior, ende voort meer dat gemeen Convent der Predicker-orden des Cloosters in den Haghe, bekennen ende lyen, dat wy Vrouwe *Anna van Bossuyt*, Vrouwe van Yselsteyn, gegonnet hebben, ende gonnen mit

na-

deſen onſen brieve voor haar, haren erven ende nacomelingen tot eeuwigen dagen die Capelle, die men plach te heten *Sanctuario* ofte *Sacriſtye*, ende nu verbrant is, ſtaande aan de zuytzyde van den Choore aent Clooſter, ende die ſelve Capelle ſal die voorgenoemde Vrouwe laten timmeren ende opmaken na hare ſelfs wille ende goetduncken, des ſal zy hebben daar aan alſo veel erve van des Clooſters wegen, daar zy mach op doen timmeren een altaar van ſulcker mate ende groote, als haar duncken ſal dat mogelyck behoort te weſen, ende ſo ſal zy die voorſz. Capelle beſorgen van allen ornamenten, kelken ende Misboeck, ende al dat daar toe dient van des haar dunckt. Ende tot wat tyden die voorſz. Vrouwe, haar teſtamentoers ofte erfgenamen eenige dienſten ofte erffeniſſen ſtichten ter eeren Gods ende harer ſielen laveniſſe, die voorſz. Miſſen ofte dienſten ſullen die voorſz. Broeders van den voorſz. Clooſter doen ende bedienen, ende niemant anders, ten ware dat zy gebreecke daar an lieten geſchien, ſo ſal 't de voorſz. Vrouwe ofte hare erfgenamen weder aanveerden, ende dat laten bedienen van een anderen Prieſter, die haar believen ſal. Ende voort wes Miſſen die voorſz. Vrouwe aldaar ſal doen laten boven haar ſelfs Capellaan, die ſullen die voergenoemde Broeders van den voorſz. Clooſter oock doen, alſo verre als zy willich daar toe zyn. Ende ook ſo ſal die voergenoemde Vrouwen hoeren rechten erfgenamen ende nacomelingen die voorſz. Capelle buyten des Clooſters laſt ofte coſten houden in rake ende dake, ende daar van den Clooſter vry houden tot euwigen daghen. Ende waart ſake dat die voorſz. Vrouwe gebrakt, ende hoere erven ende nacomelin-

gen de voorſz. Capelle niet en hielden in rake, als voorſz. ſtaat, ende hemluyden dat te wetene genoech gedaan wair, ende nochtans die lieten vervallen ende vergaan, ende daar niet toe en deden, ſo ſoude dan dat gemeen Clooſter mogen die voorſz. Capelle laten reformeren op der voorgenoemden Vrouwen erfgenamen coſt, ende wouden zy dat niet betalen, ſo ſoude dat ſelve Clooſter dan dat aanveerden, ende hoeren oorbaar mede doen, 't welcke wy hopen dat Godt verhoeden ſal. Behoudelike dan datter niemant in die voorſz. Capelle uytganck oft inganck hebben en ſal, dan die voorgenoemde Vrouwe, hoeren erven ende nacomelingen alleene, ende die gheen, die zy dat ſelve van vruntſchap van haren bloede gecomen vergunnen woude, mit ſulcken voorwaarden, als voorſz. ſtaan. Voort ſo ſal die voorſz. Vrouwe een doere mogen doen maken binnen die vryheit van den Clooſter, duerende hoer leven lanck, waar mede dat zy in de voorſz. Capelle mach gaan, ſonder in de Kercke ofte Choor te comen. Welcke Capelle voorſz. een doere hebben ſal, dienende uyt den Choor in de voorſz. Capelle te gaan. Van welcke doere die voorſz. Vrouwe den Prior altoos een ſloetel ſal doen hebben, oft enen anderen Broeder in 't voorſz. Clooſter, die haer gelieven ſal. Ende om dat wy Prior, Lees-meeſter, Supprior, ende gemeen Convent des Clooſters voorſz. dit aldus de voorgenoemde Vrouwe gegonnen &c. hebben wy des t'oirconden des gemeen Convents zegel aan deſen brief gehangen op den 8. dach in April, int jaar ons Heeren 1453.

Het hooz is zedert de Reformaatzie tot een geſchuthuis gebruikt: in het ander gedeelte

van

van de kerk houden de Gereformeerden hunne vergaderingen / t welk noch de Kloosterkerk word genoemt. †

In 't jaar 1496. hebben de voornoemde Nonnen of Barbaraas zusters zich geheel en al / doch voor al in 't verkiezen van eenen Proost / begeeven onder den Abt van Middelburg: zoo als blijkt uyt de volgende Acte, die wy uyt uyt de Acta SS. van de vermaarde Bollandisten getrokken hebben.

Dit had boven by S. Barbaraas konvent moeten staan: maar is ons na 't afdrukken van 't voorgaande blad eerst ter hand gekomen.

IN *Gods naame*, *Amen*. Het zy door den inhoud der tegenwoordige akte aan een ieder kennelijk en bewust dat in 't jaar na 's Heeren geboorte 1496, in de 14. indiktie, den 20. dag van September, te vyf uuren of daar omtrent na den middag, in 't 5. jaar des pausdoms van onzen Allerh. vader Paus *Alexander* VI, voor den eerwaardigen en religieuzen Vader en Heere in *Christus*, *Johan Westkapel*, Abt van S. *Mariaas* klooster te Middelburg, van de Premonstreit order, en voor my Notaris en de ondergeschreevene getuigen, die daar by verzocht en ontboden waren, in eigen persoon verscheenen zijn de religieuze en godvruchtige vrouwluiden, *Geertruid Niklaas dr.* Priorin, *Delia Andries dochter*, *Adriana Hendriks dr. Mary Willems dr. Machteld Niklaas dr. Hillegaerd Jans dr. Beatrix Jans dr. Mary Niklaas dr. Martyntje*

† In een oude kaart van 's Gravenhage staat dit klooster uytgedrukt op den naam van het Vincente-klooster; 't zy dat het naar den H. Vincentius Ferrerius, een Dominikaaner-Monnik, of naar een anderen S. Vincentius aldus is genoemt.

Ys-

Ysbrands dr. Kloosternonnen : Daarenboven *Mary Willems dr. Hillegaerd Gerrits dr. en Machteld Huigen dr.* Leekezusters; verbeeldende, zoo als zy zeiden, het konvent en't kapittel van S. *Barbara* in den Haag, van de Premonstreit-order; dewelke kapittels gewys, zoo als zy zeiden, en zoo als dat gebruykelijk is, door de ingeeving des H. Geests byzonderlijk vergadert waren geweest over eenige kontrakten, artykelen, en uytdrukkingen, die op zeker papiertie in de moederlijke taale geschreeven stonden; en zoo ter bewaaringe en tot meerder luister van 't kloosterlijk leven, als ter vermeerderinge van de godvruchtigheit der gemelde zusteren, opgestelt waren. Als dan (de gemelde kontrakten, artykelen, enz.) door my openbaar Notaris onderschreeven aan de voornoemde Nonnen en zusters opentlijk voorgeleezen waren; zoo hebben zy met een vasten en voor beraamden wille, zonder door geweld, list, bedrog, of slinksche bekuiping misleidt te zyn, maar na dat zy, zoo als ze verzekerden, zeer dikwils wyze en rype raadslagen daar over genomen hadden, op de beste manier, wyze, rechtsgebruyk, en form, als ze zulks best en op het krachtigste konden en moesten doen, gemeenerhand en ieder van haar in't byzonder, voor haar zelven en voor haare navolgsters; dewelke, zeg ik, door eede (dien zy in 't jaar, in de maand, op den dag als boven, in handen van haaren Overste, den bescheiden en godsdienstigen man *Johan Olard*, afgelegt hebben, en nu wederom in handen van den Notaris en Priester hier onder geschreeven vernieuwen) belooft en gezwooren hebben, zoo als iedervan haar in 't byzonder mits deezen belooft en zweert,

zweert, dat ze alle het onderſtaande en ieder van 't zelve in 't byzonder, zoo als het op het gemelde papieren briefje geſchreeven ſtaat, en door haar beëedigt en opentlijk vertoont is, in alles en over al vaſt en onverbreekelijk zullen onderhouden. De inhoud van 't gemelde papieren briefje luidt aldus van woord tot woord in onze moederlijke taale. *

Ik *Geertruyd Niklaas dochter* (en de anderen boven vermeld) verbeeldende althans het kapittel van S. *Barbaraas* konvent in den Haag, onder 't Bisdom van Utrecht, doen kond aan alle luiden, die den tegenwoordigen brief zullen leezen of hooren leezen, dat wy na een goed beraad en overleg kapittels gewys over de volgende punten, zaaken, en artykelen vergadert zijnde, om onze religie en levenswyze op te beuren en te verbeteren, en om Godt in de religie (*'t kloofterlijk leven*) bequaamer en vieriger te dienen, ons en ieder van ons in 't byzonder, voor ons zelven en voor onze nazaaten, begeeven en onderworpen hebben, en nu tegenwoordig begeeven en onderwerpen, onder de onderdaanigheit en gehoorzaamheit van onzen eerw. vader in *Chriſtus*, Heer *Johan van Weſtkapel*, Abt van O. L. Vrouws konvent te Middelburg; onder en met eenige bedingen en voorwaarden, die hier onder volgen.

Voor eerſt zal onze eerw. vader in *Chriſtus*, de Abt van 't gemelde *Mariaas* konvent te Middelburg, binnen ons voornoemde Nonnen-konvent hebben en behouden het opzigt en de va-

* Dewyl de Eerw. Schryver dit briefje uyt het Nederduytſch in de Latijnſche taal overgezet heeft, en wy het Nederduytſche briefje niet ter hande hebben, zyn wy genoodzaakt zyne vertaaling wederom te vertaalen. *Vertaalder.*

der-

derlijke zorg van alle zoo tijdelijke als geeſtelijke zaaken over den Prooſt en de Nonnen; zoo wel de leeken als de zuſters: en hy zal gehouden worden voor den Vader-Abt † van 't zelve klooſter; met zodaanig een voorrecht, als ieder Vader-Abt van de Premonſtreit-order over zijne zoonen en dochteren heeft. En in 't byzonder wy Nonnen en Leekezuſters van 't voorn. klooſter, die 'er nu zyn of naderhand zullen koomen, verzaaken voor ons en onze nazaaten aan al het recht, dat wy hebben of mogten waanen te hebben, omtrent de verkiezing of den eyſch van onzen Overſte: en wy belooven onder eede, dien wy daar over in handen van den eerw. Heer onzen Overſte voornoemd plegtelijk gedaan hebben, (welke Overſte den eed allereerſt gedaan had in handen van onzen eerw. Vader-Abt) wy belooven, zeggen wy, dat wy ten geenen tijde, door ons zelven of door iemand anders, in 't openbaar noch in 't heimelijk, of op wat andere wijze dat 'er bedagt kan worden, iets tegen deeze onze belofte zullen onderneemen; en dat we geene diſpenſaatzie daar over zullen verzoeken; ja ons van zoo eene diſpenſaatzie niet zullen bedienen; alwaar het zake dat ze ons van onzen allerh. Vader den Paus uyt eene vrywillige vergunninge mogt gegeeven worden. Maar de voornoemde Vader-Abt alleen, en niemand in 't gemeen met hem, zal met zijnen vryen wille onzen raad en onze toeſtemming mogen eiſchen, zoo dikwils als het noodig zal weezen. En als de Prooſtdye van ons klooſter, by afſtand, of ſterven, of op een andere wijze, zal openvallen, zal hy (een nieuwen Prooſt) over ons aanſtellen: zoo als onze

† Pater-Abbas.

eerw.

eerw. Vader in *Chriſtus* voornoemd, te weeten *Johan van Weſtkapel* Abt van 't Middelburgſche klooſter, zich betrouwende op het beproefde leven, de deugdzaamheit, voorzigtigheit en naarſtigheit van den godsdienſtigen man, Broeder *Johan Allerts*, die in 't voorſchreeven Middelburgſche klooſter, van de Premonſtreit-Order, zijne geloften gedaan heeft, den zelven Broeder *Johan* tegenwoordig in Gods naame tot Prooſt van ons klooſter aanſtelt.

Doch by zoo verre dat de voornoemde Br. *Johan*, of iemand van zijne nazaaten, ten tijde van zijne Prooſtdye of regeeringe niet wel en leefde, de goederen van ons konvent verquiſte, of op een andere wijze tegen zijne klooſter-geloften zondigde; dan zal de voorgemelde Vader, de Abt van 't klooſter te Middelburg van de Premonſtreits-Order, die de Vader-Abt van ons konvent is, den zelven broeder *Johan Allerts*, of die dan des zelfs nazaat is, van de Prooſtdye, het bewind, en de regeeringe des konvents afzetten, en een ander in zijne plaatze aanſtellen: en hy zal den zelven broeder, als zijnde zijn onderdaan, volgens de inzettingen der Order en de grootheit van zijne misdaad kaſtijden en ſtraffen. Zoodaanig dat de Vader-Abt van 't Middelburgſche klooſter en van ons konvent van S. *Barbara*, alleen, ten volle, en volgens zijn vryen wil en welbehagen, zoo eenen Prooſt mag aanſtellen en af zetten, zonder iemands raad of toeſtemming daar over te vraagen. Vorder zal geen perſoon in dit ons konvent ter beproevinge mogen aangenomen worden, ten zy dat ze zulks eerſt en voor allen verzocht en verkreegen zal hebben van onzen eerw. Vader-Abt, den Abt van Middelburg. En ingevalle de Prooſt

of de Priorinne hier tegen deeden ; zullen zy, by aldien onze Vader-Abt voornoemd het dienſtig oordeelt, zwaarlijk geſtraft en daarenboven afgezet worden.

En wat het bezoeken van ons *Barbaraas* konvent aangaat ; onze Vader in *Chriſtus*, de Abt van Middelburg voornoemd alleen, zal volkomentlijk en altijd beoeffenen het ampt van klooſter-ſchouwer, met het gedrag van den Prooſt, de Nonnen, en de Leeke-zuſters onzes konvents te onderzoeken ; en het klooſter, zoo wel in 't hoofd als in de ledemaaten, en zoo wel in 't geeſtelijke als in 't tijdelijke, naar de inzettingen van de Premonſtreit Order op te neemen: en hier toe zal niemand anders, dan die door hem gemagtigt zal zijn, bevoegd weezen.

Daarenboven zullen wy Nonnen en Leekezuſters, die 'er nu zijn of naderhand zullen koomen, ten eeuwigen tijde op het allernauwſte opgeſloten zijn en blijven : zodaanig dat geen mans- of vrouws-perſoon 't zy van den geeſtelijken of wereldlijken ſtaat oyt by ons zal mogen inkoomen, ten zy in gèvalle van nootzakelijkheit. En in zoo een gevalle zal 'er by de ingekomene vrouwsperſoon, en by de zuſter (die bezogt word) eene of meer van onze zuſters tegenwoordig zijn. Zodaanig dat de vrouwluiden binnen ons ſlot zullen mogen koomen in de volgende gelegendheden: Als onze zuſters ingekleedt worden, of hunne geloften doen: op onze kerkwijdinge : of als 'er een lijk ter begraaffeniſſe by ons zal ingebragt worden: behoudens dat de vrouwluiden, die aldus binnen ons ſlot of affluiting koomen, niet zullen mogen gaan in de ſlaapplaats; en binnen het gemelde ſlot niet zullen mogen eeten of drinken. Ook zul-

zullen onze Nonnen van de Premonſtreit-order niet mogen koomen by de gemelde affluiting, en met de onze niet mogen ſpreeken, ten zy dat ze den nauwen Regel onderhouden. Doch van de manluiden zal alleenlijk onze Vader-Abt nu en dan by ons mogen inkoomen met zijne goede bekenden, die hy van Middelburg zal mede gebragt hebben; of met eenige andere perſoonen, die hy daar toe verkiezen zal. Alle welke voorſchreve punten en artijkelen, en ieder der zelven in 't byzonder, wy Priorin, en de gemeente des gemelde konvents, uyt onzen eigen naam en uyt den naam van onze nazaaten, met eede aan handen van onzen Prooſt voornoemd belooft hebben, en belooven, zonder eenig verzuym te zullen onderhouden; zoo als wy ook op deezen dag onzer plegtige profeſſie in 't openbaar en uytdrukkelijk belooft hebben.

Tot oirkonde en ter getuigeniſſe der waarheit van al het bovenſtaande hebben wy, Priorin en Gemeente voornoemd, het zegel van ons gemelde konvent aan dezen brief gehangen. En tot meerder vaſtigheit en zekerder onderhouding van de bovenſtaande punten en inzettingen hebben wy onzen eerw. Vader in *Chriſtus*, Heer *Johan van Weſtkapél*, den tegenwoordigen Abt van Middelburg, gebeden, alle de gemelde punten door zijn gezag en met zijn zegel te willen beveſtigen: het welke ik *Johan van Weſtkapél*, ter bede der Priorinne en gemeente voornoemd, in 't jaar, in de maand, op den dag als boven, gedaan heb op eene akte, die ten zelven einde opgeſtelt was.

Over al het welke, en ieder van 't zelve in 't byzonder, de voorn. Nonnen en Leekezuſters, in 't gemeen en elk afzonderlijk, begeert en verzocht

zocht hebben, en heeft ieder in 't byzonder voor haar zelve en voor haare nazaaten begeert en verzocht, dat ik openbaar Notaris onderſ. zoude maaken eene openbaare akte, of meer openbaare akten, op de beſte form, en met zulke bewoordingen als daar toe bequaam en dienſtig zijn, en naar het voorſchrift van ervare luiden. Ook hebben de gezeide Religieuze Nonnen en Leeke-zuſters, in 't gemeen en hoofd voor hoofd, voor haar zelven en voor haare nazaaten, begeert dat de voorgemelde akte en akten, ter eeuwige bekrachtinge, beveſtiginge, en getuigeniſſe, met de zegels van den ... Abt van Middelburg voornoemd en van het gemelde klooſter bezegelt zouden worden. Dit alles is gedaan in 't groote huis, zijnde althans de kerk en de kapittel-plaats des gemelde konvents; in 't jaar, in de indiktie, in de maand, op den dag, op de uure, onder het Pausdom, op de plaatze, als boven; ten overſtaan van de eerzaame, voortreffelijke, en aanzienlijke Heeren, Meeſters, en Religieuze mannen, *Willem Jakobszoon*, Prooſt van het klooſter of konvent Zoetendale, gelegen in de oorden van Walcheren van de Premonſtreit-order: van *Jakob Houteniſſe*, Minnebroeder, en Voorleezer van de H. Schrift: van *Aarnout Boot*, Leeraar in beide de Rechten: van *Marcellus Tolini Mendonk*, Licentziaat in beide de Rechten, als geloofwaardige getuigen enz.

Ik *Niklaas Simonſz. van Noortwyk*, Prieſter onder 't Bisdom van Utrecht, en door 't gezag van den Apoſtoliſſchen Stoel openbaar Notaris, om dat ik by zekere kontrakten, ſtellingen,

gen, en punten, van den voornoemde Heer in *Chriſtus*, den Abt van Middelburg, en de voorgemelde Religieuze Nonnen en Leekezuſters, mitsgaders den afſtand der Prooſtdye, de belofte van gehoorzaamheit, de onderwerping, de eed-zweering, en al het bovenſtaande in 't byzonder, als dat alles op de voorgemelde wyze gedaan en verricht wierd, benevens de voornoemde getuigen tegenwoordig ben geweeſt, en het zelve aldus heb zien en hooren geſchieden; daarom heb ik de tegenwoordige akte, die ik met eigen hand geſchreeven heb, benevens de voornoemde getuigen, daar over opgeſtelt, en tot deeze openbaare form gebragt; en heb dezelve ter beveſtiginge en getuigeniſſe van al het bovenſtaande, met mijn gebruykelijk zegel en eigen naam ondertekent en onderſchreeven.

Nonne-kloosters.

[a] Noch hebben de Nonnen / die naar den Regel van S. Auguſtinus leefden / twee Kloosters in den Hage gehad: welke onder de vergaderinge van [b] S. Jans-kamp, of het zoogenaamde Kapittel van Utrecht / behoorden. Het eerſte / S. Elizabets Kloost genaamd / heeft op dat plein geſtaan / 't welk nu voor de Groenmarkt word gebruikt. In dit Kloost / aan S. Lysbets ontaar / was eene biktary geſticht; welke de Van Gaalen te Haarlem / volgens de Aanteekeningen van Johan Bugge, plagten te vergeeven.

[a] Roomſch Verhaal van J. de la Torre.

[b] J. de Lindeborn Notit. Epiſc. Daventr.

[c] Het tweede / S. Agnes konvent genaamd / ſtond in de Toren-ſtraat; en is in't jaar 1447. onder eene oude en arme weduwe / Geertruid Johans dochter, opgekomen. Deeze Geertruid had ſeventien of achtien dochters vergadert: met dewelke zy ſeven jaaren lang zonder eenig inkoomen en in de uyterſte armoede heeft geleeft. Wanneer deeze Maagden / omtrent het jaar 1450 / zich genegen toonden om eenige (6) inkomſten aan te neemen; heeft Geertruid zich zelve van haar afgezondert; zonder eenen deuit te willen hebben. Op dien tijd had deeze vergadering den regel van S. Auguſtinus noch niet aangenomen.

Dezelve weduwe Geertruid, zoo oud en arm als ze was / heeft noch twee diergelijke vergaderingen opgerecht: S. Annaas konvent te Delft; en S. Michiels konvent te Haarlem.

Vikary. Volgens het gemelde handſchrift / raakende het Delfenſchap van Delfland / was 'er in S. Agnes konvent eene vikary geſticht.

S. Mariaas konvent in Galilæa. De Nonnen van S. Auguſtinus order hebben / volgens het ſchryven van Lindeborn, noch een derde konvent of Maagdenhuis in 's Gravenhage gehad; S. Mariaas konvent in Galilæa genaamd. In dit Maagdenhuis / 't welk in de Vooten ſtond / en ook onder het voorſchreeven Kapittel behoorde / heeft Cornelius Muſius eene zuſter gehad / met naame Judit Muſia, (Muis). Zedert het omkeeren der landregeeringe is dit konvent tot burgers huizen vertimmert.

[d] Ook hadden de Nonnen / die naar den der-

[c] Uyt een oud francynen boek, is vermeld de laatſte Beſchryvinge van den Hage p. 39.

[d] J. de la Torre in zyn Roomſch verhaal,

den

den regel van S. Franciſcus leefden / een zuſterhuis in 's Gravenhage ſtaan. J. de la Torre, daar we dit uyt hebben / duykt den naam niet uyt: maar in de Beſchrijvinge van den Hage / die onlangs uytgekomen is / word het S. Agathaas konvent genoemt. In de onkatolijke tijden is het met het Weeshuis vereenigt: de goederen en inboedel des konvents zijn door laſt der Regeeringe verkocht; en de penningen / daar van gekomen / in baſte renten verandert. S. Agathaas konvent.

Dit Weeshuis / 't welk tegenwoordig rijkelijker voorzien is als eenig Weeshuis in de naaſtgelegene ſteden / is allereerſt geſticht uyt de goederen; dewelke Kriſpyn Janſz. Boshuizen, Raadsheer en Rentemeeſter van Holland / en Agnes Pietersdochter, Boshuizens huisvrouw / in 't gemeen bezeeten hebben. Volgens eene ordonantzie van den Preſident in den Raad van Holland / daar de Aartsbiſſchop van Utrecht zijne beveſtiging op gegeeven heeft / moeſten hier 12. jongens en twaalf meisjes onderhouden worden.

En hoewel de inkomſten naderhand zodaanig vermeerdert zijn / dat het t'hans 100 arme kinderen zou konnen voeden; zoo blijft het huis / gelijk de Voogden des teſtaments bedongen hebben / den naam noch draagen van de eerſte ſtichters. En alle de kinderen / die daar aangenomen worden / gaan op den ſlinker arm geteekent met twee letters A. en C. waar door de voornaamen van de ſtichters / Criſpinus en Agnes, beteekent worden.

Behalven dit Weeshuis ſtaat 'er by het Delfſche veer noch een Oudwijven-huis; en een voor de arme Diakony-kinderen.

Hofjes. Dan staan 'er in den Hage noch eenige zoo genaamde Hofjes. Het voornaamste van allen is het H. Geesthofje: 't welk gesticht is door Maarten Verbrugge, en uyt 36. huisjes / ten behoeve van oude vrijes /. bestaat. Noch staat 'er een hofje aan de noordzijde van de Princengraft; 't welk naar den Heer Van Nieuwkoop, die het gesticht heeft / Nieuw-koops-hofje word genoemt: en uyt 60. huisjes bestaat. Het is zoo heerlijk en praechtig een gebouw; dat 'er bezwaarlijk in gansch Nederland zoo een hofje gevonden word

Maar overmits de goederen / voornamentlijk die in landerijen bestaan / door de rampspoedigheden der tijden dagelijks slechter wierden / zijn de inkomsten van 't hofje dierhoege verminderd; dat de Regenten / wilden zy de huisjes in stand houden / genootzaakt zijn geweest een goed getal derzelve te verhuuren.

Kapellen. [e] Noch hebben 'er hier en daar / en op verscheide straaten / kapellen gestaan: als de kapel van de H. Maagd; die van 't H. Sakrament, 't welk neffens het gasthuis stond; die van S. Jakob in S. Jakobs-straat; die van de Samaritaansche vrouw, dewelke door de wandeling het kapelletje van 't Vrouwtie met de kruike word genoemt. De mooiste van allen was de kapel van 't hoogwaardig Sakrament; dewelke de kapel van het H. Sakraments gildenhuis genoemt wierd; daar de zoogenoemde Gerefourneerden / van de Engelsche en Hoogduitsche naatzie / 't hans hunne vergaderingen houden.

Gasthuizen. In 't nieuwe gasthuis van den Hage was

[e] Roomsch verhaal de la Torre.

ter

ter eere van den Almogenden Godt / van de allerheiligſte Maagd Maria, van alle Heiligen / en voornamentlijk van S. Jan den Dooper, S. Hieronymus Belijder / en de H. Maagd Agnes, eene eeuwigduurende vikary geſticht / en met inkomſten voorzien / door Pieter Burgerts, Prieſter. Doch deeze vikary is naderhand verplaatſt / en gehecht aan S. Pieters outaar / in de parochikerke van S. Jacobus. Als naderhand de brief van deeze ſtichtinge / en van de Pauſſelijke beveſtiginge / weg was geraakt; heeft de Heer Johan Dirkſz. Mooi-kind, Prieſter en bezitter deezer vikarye / de ſtichting vernieuwt / en de inkomſten der vikarye vermeerdert in 't jaar 1500. Des heeft hy begeert dat de begeeving der vikarye zijne erfgenaamen; en / als die uytgeſtorven waren / den Memori-meeſter en den oudſten Kerkmeeſter / zoude toekoomen. Dit alles is in 't gemelde jaar beveſtigt door den Biſſchop van Utrecht / Frederik van Baden.

Het gaſthuis zelf is 't hans een Proveniershuis: daar oude luiden / 't zy elk op zich zelven en alleen / 't zy man en vrouw te zamen / de koſt komen koopen.

Volgens het meergemelde handſchrift / van het Dekenſchap van Delft, was 'er in den Haag / aan 't outaar van H. Sakraments gaſthuis / ook eene vikary geſticht.

S. Niklaas gaſthuis / door de wandeling 't Suppooſten gaſthuis genaamd / is in 't jaar 1393. door Aalbert van Beyeren gebouwt voor Hof-edelen en andere perſoonen tot het hof behoorende / dewelke tot armoede zouden vervallen. In 't hoogſte glas van dit gaſthuis ſtaat gemelde Aalbert van Beyeren neffens eenen S. Niklaas gaſthuis.

eenen Bisschop / waarschijnlijk den heiligen Nicolaus, noch tegenwoordig afgebeeld.

In een ouden brief van Hartog Aalbert van Beyeren, van den 22. April 1404 / word duidelijk gezeit dat in dit gasthuis eene vikary of kapellany is gesticht door eenen Meester Joris. Deeze vikary dewelke ter begeevinge der Graaven stond / met eene weekelijksche Misse belast was / en 's jaars 22. Hollandsche ponden opbragt / wierd in 't jaar 1514 bekleedt door eenen Johan de Loze. De lichaamen der overledenen plagten uyt dit gasthuis met S. Niklaas wapenen naar het graf gebragt te worden: welke plegtigheit noch omtrent onze tijden in zwang heeft gegaan / en niet lang geleeden afgeschaft is.

En hoewel dat 'er thans gemeene luidjes / voor-al brouwspersoonen / aangenomen worden; zoo is 'er nochtans een byzondere en afgeslote kamer / en daar by eene boekery / voor berarmde Advokaaten. De kapel van dit gasthuis / zijnde zedert de Reformaatzie voor de Waag gebruikt / is door de Regenten in 't jaar 1616 aan de Burgemeesters van 's Gravenhage verkocht; die 'er een Vleesch-hal van gemaakt hebben.

In zekere * Aanteekeningen van Aarnout Sandelyn, Sekretaris van den Hove van Holland / staat eene Onderrechting raakende den kerkendienst: waar in aan de zoo-genaamde Provisores of Bewindhebbers van het H. Geesthuis / en van de Gasthuizen en ziekhuizen / voorgeschreeven word hoe dat ze hunne bediening zullen hebben waar te neemen.

* Lib. 3. Memoriar. sub Arn. Sandelino ab anno 1523. ad ann. 1529. fol. 52. &c.

De

De kapel van 't Lepzoos-huis / 't welk aan 't inkoomen van den Haag aan den Delfschen rij-weg gelegen is / en tegenwoozdig ook booz een Pzobeniers-huis gebzuikt wozd / was ingewijdt op den naam van den H. Cornelius. Deeze kapel / die maar tamelijk gzoot was / en haar spitsje of torentje noch behouden heeft / is zedert weinige jaaren dooz de Regenten in eene vergaderkamer verandert.

Van S. Antonis kapelle is een Dolhuis gemaakt / daar het Pesthuis naast aan getimmert is.

In 't Haagsche Bosch heeft volgens J. de la Torre noch een andere S. Antonis kapel / met dzie altaaren / gestaan. Want / zoo als Hamconius een Pziesch Historischzijber getuigt / de Pziessche naatzie / waar onder de Hollanders ook begzeepen wozden / willende den afgodendienst ten gzonde toe uptroepen / ging de bosschaadjen en openbaare wegen oberal bezetten met kerkjes en kapelletjes van dien gzooten Eremijt Antonius.

In deeze kapelle was eene Viliary: dewelke / openstaande dooz de dood van Johan Jakobszoon, in 't jaar 1576 begeeven is aan Kornelis van Mierop, kerkelijk persoon onder het Bisdom van Utrecht. Doch van deeze kapelle is niets obergebleven als de enkelde geheuggenis.

Behalben de Pziesters upt de Maatschappye van Jesus, die onlangs verbannen zijn / en eenen Karmelijt of twee / hebben de Pziesters upt de Geestelijkheit / al zedert menige jaaren / twee baste staatzien in den Haag gehad. Pastoors, zedert de Reformaatzie.

Omtrent het jaar 1580 heeft in den Haag als Pastooz gestaan een zeker Heer Vincent;

van wien onze Sasboldus, in † eenen brief aan zynen broeder Vosmeer, het volgende getuigt: *Vincent*, Pastoor in den Hage, die onder Heer *Johan* stond, is over acht dagen uyt het leven gescheiden. Ik hoor dat hy zijne goederen, die al aanzienlijk waren, aan een deel bloetverwanten, die het rechte geloof en den besten naam niet en hebben, nagelaaten heeft: met uytsluitinge van zijne Medebroeders; hoewel dezelve van gebrek schier verquynen.

Voorders vinde ik als Pastoor van 's Gravenhage vermeld Engelbert Kenniphove, een Hagenaar/ Licentziaat in de Godtkunde te Loven/ en Voorleezer der Godtkunde in de Abdye van Everbeur. Hy is te Diest/ welke stad hy voor zijne woonstede gekozen had/ overleden: zijne schriften staan by Valerius Andreas vermeld.

François Eelkens, een Amsterdammer/ en een Lovensch Godtgeleerde/ had zich uyt zucht tot het inwendig leven in de Vergadering van de Fransche Oratoren begeeven: welke Vergadering toen in een uytsteekend aanzien was. Pastoor van den Haag geworden heeft hy in zoo eene godtvruchtigheit/ als een tweede Simeon, zijne dagen ge-eindigt in 't jaar 1665; na dat hy de voornaamste ampten van 't Oratori had bekleedt. In het tweede deel van het Latijnsche Batavia Sacra hebben wy noch het een en 't ander van hem verhaalt.

Johan Hoofd, een Lovensch Godtgeleerde/ is hier lange jaaren Pastoor geweest; en is er eindelijk in een goeden ouderdom overleden den 28 May 1700. In zijne plaats is gevolgt

Alard Titzing, een Amsterdammer/ Leeraar in de Godtheit te Romen; en is in zijne Pastory

† Van den 25. Mey 1585.

ge-

geſtorven den 15 July 1713. Hy heeft tot na-zaat gekreegen Johan Byleveld, een Utrechtenaar / en een Lovenſch Godtgeleerde. Na hem is gevolgt Gysbert van Schoten, een Hagenaar en een Lovenſch Godtgeleerde / die in de maand February 1720 overleeden is: en tot na-zaat gekreegen heeft N. van der Lee.

In de andere ſtaatzie hebben de volgende Paſtoors geſtaan: Jakob Everding, alduſ naar zijne geboorte-plaats genoemd / is in zijne Paſtory overleden in 't jaar 1647. Na hem zijn gevolgt Kornelis van Putten; Andreas Cæſareus, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit, delwelke niet alleen de geloovigen van den Haag / maar ook van de omleggende dorpen / lange jaaren opgepaſt en bedient hebben. Cæſareus gebruikte voor een zinſpreuk deeze woorden: Deo ſervire Cæſareum eſt: Gode te dienen, is Keizerlijk.

Johan Schellinger, een Medeburgher / volkomen Bacelier in de Godtkunde / is aan eene uytteerende ziekte geſtorven den 20. Feb. 1682.

Wouter Moulart, in Overyſſel by Zwol gebooren / afkomſtig uyt het oud en doorluchtig geſlagt der Moularden; 't welk groote mannen / zoo wel in den krijgshandel als in bedieningen van den tabbert / uytgelevert heeft. Hy is in 't bloeyendſte van zijne jeugd / op den 16. van November 1686 / door een zwaare en brandende koorts van 't leven beroofd.

Willem Frederik Dalenoort, een Utrechtenaar / volkomen Bacelier in de Godtheit; wiens lof / gelijk ook de lof van de andere Paſtoren van 's Gravenhage / wijdloopiger vermeld ſtaat in het tweede deel van het latynſche * Batavia Sacra. De

* Part. 2. van pag. 239. tot 242.

Geleerde mannen.

De Haag heeft op de geboorte van de volgende geleerde mannen te roemen:

Johannes Secundus, de zoon van Niklaas Everardi, Presidént van den Hove van Mechelen / is de Sekretaris van Paus Paulus IV. en van den Aartsbisschop van Toledo geweest: en heeft naderhand / zoo by den Bisschop van Utrecht als elders / verscheide bedieningen bekleedt. Doch hy is in de lente van zijne jeugd / en niet meer als 25. jaaren oud / gestorven den 25. van September in 't jaar 1535. Te Doornik / in S. Amandus kerk / daar hy begraaven leit / is 't zijner gedagtenisse een heerlijk graf-schrift op zijn tombe gesneeden: 't welk by Boxhornius nagezien kan worden.

Justus of Judocus Velsius, (8) (Joost van Velse,) is te Loven Doktor in de Geneeskunde gworden in 't jaar 1542: en heeft veele boeken ter opheldering van de Filosofy en Geneeskunde geschreven.

Wilhelmus Gnaphæus, anders Fullonius, Regent van de Haagsche schole / Raadsheer van Aalbert Markgraaf van Brandenburg / is in 't jaar 1525. met den afvalligen Pastoor Johan Pistorius, of Jan de Bakker, gevangen gezet: en heeft een goeden naam onder de Komedi-schryvers verkreegen.

Hy heeft verscheide schriften uytgegeeven / dewelke in de Boekzaal der Nederlandsche schryveren van Valerius Andreas, en elders / opgeteld staan. Onder anderen heeft hy het Leven van den gemelden Johan Pistorius, en een Verdedigschrift voor den gevangen Woerdenaar, in 't licht gegeeven.

Pieter Kornelisz. Brederode, een waakker Rechtsgeleerde; dewelke vermaagschapt was met

met den vermaarden Dionyſius Gothofredi: en niet alleen daar door/ maar ook om de gelijkheit van ſtudie / in groote gemeenſchap met hem heeft geleeft.

Adam Verduyn, tot wiens gedagteniſſe Alardus Crocus een deftig grafdicht heeft geſchreeven. Volgens dit grafdicht is Verduyn in den Heere ontſlaapen op Nieuwjaarsdag 1538. zijnde in het 34. jaar van zijn leven getreeden.

Pieter Schenkel, de zoon van den zeer vermaarden Geneesheer Antoni Schenkel, is in den Hage geboren in 't jaar 1594. In't jaar 1617/ den 23. van April/ heeft hy zich te Gent door plegtige geloften verbonden aan de order der Exempten van S. Auguſtinus. Hy was een geleerd en godtvruchtig man: Leeraar in de Godtkunde; een uytſteekend Predikant; in de geeſtelijke en wereldlijke geleerdheit even ervaren / blug van verſtand/ zeer begaafd van tonge / heuſch en oprecht in zijnen handel en wandel. Hy heeft in de Latijnſche tale geſchreven

Eene Uytlegging van rechtsgeleerde woorden, dewelke in Franciſcus Toletus voorkoomen.

Moeyelijke plaatzen van Seneca en Horatius opgehelderd.

De geeſtelijke Nachtegaal.

Ook had hy in't jaar 1653. eenige Predikaatzien op de perſe geleit. Dus verre a Elſius.

Kornelis de Bye is den 10. van November 1540 uyt een adelijk geſlagt geboren. Den 20. April 1554. heeft hy te Granate in Spanje / buiten kenniſſe van zijne ouders/ de Mon-

a In Encomiaſte Auguſtiniano pag. 582.

nikg-

nilighap in de order der Auguſtijner-monnikken aangetrokken. In 't jaar 1563. is hy naar Mexiko getogen; daar hy 20. jaaren lang ter bekeeringe der heidenen heeft gearbeidt. Van daar weder in Europa gekeerd / en naar Italie gereisd / is hy Leeraar in de Godtkunde geworden / en door den Generaal van zijne Order tot Vikaris over Ierland / Schotland / Engeland en de Nederlanden aangeſtelt. Den 26 Auguſti 1600. is hy van Clemens VIII. met een Jubile-brief naar de Nederlanden gezonden; daar hy 't overige van zijn leven heeft overgebragt / en een groot gunſteling van Albertus en Isabella is geweest. Eindelijk is hy den 26. July 1614 in den ouderdom van 74. jaaren geſtorven / en te Brussel in de onde kerk by het hoofdoutaar begraven. Hy heeft eenige Sermoenen over de Zondagen en Feeſtdagen nagelaten. Dit is oolt uyt *b* Ellius getrokken.

Niklaas Aſſendelft, Presidént van den hoogen Raad van Holland.

Aarnout Vinnius.

Æl. François vander Wielen.

Konſtantyn Huigens.

Kornelis Blockius, of Blok.

Johan Hemelaar.

Dirk Douza, of Van der Does.

Luctatius Petreius Andreades; op zijn Hollandſch / en met minder zwier / Jakob Andriesz. van der Steine.

Matthias Hovius.

Quintinus Weinſen.

Janus Douza (Johan van der Does) de vader/

b Ibid. pag. 156.

Ja-

Janus Douza de zoon / François Douza, Joris Douza, Heeren van Nooztwijk.

Jakob de la Torre, Aartsbiſſchop van Eſeſen; van wien het derde deel van het Duitſche Batavia Sacra nagezien kan worden.

Zacharias Mets, hoewel een uytlander en in Brabant gebooren / dient echter / om dat hy zoo lang in den Haag gewoont heeft / onder de geleerde Hagenaars vermeldt te worden. Hy was Licentziaat in beide de Rechten / Kanonnik te Maaſtricht en te Thoren / Pauſſelijke Notonotaris / Huispriester van den Spaanſchen Gezant Antoni de Bruin; en heeft ook eenigen tijd als Paſtoor te Schevelingen geſtaan. In 't jaar 1656. wierd hy den Aartsbiſſchop van Eſeſen / die toen uytlandig was en in Brabant woonde / op deszelfs verzoek tot Medehelper in 't Pauſſelijke Vikariſſchap toegevoegt. In het derde deel van het Duitſche Batavia Sacra zal de Leezer omſtandiger bericht van deezen Zacharias du Mets vinden.

* Coadjutor.

AANTEKENINGEN.

1. Hier zouw men ook een woord konnen ſpreeken van dat vermaarde *Sacrum nemus*, of Heilig boſch, van *Tacitus*: van dat boſch, zeg ik, daar zoo veel over geſchreeven en gewreeven is; en van 't welke de geleerden noch tegenwoordig, na zoo veel twiſtens en zoekens, geen beter beſcheid ſchijnen te hebben, als toen men het zeggen der oude Jaarboeken eerſt in twyfel begon te trekken. Ik wil ook niet zeggen dat ik 'er beter beſcheid van geeven zal; want wat zal men van eene zaak zeggen, die op enkelde en zeer loſſe giſſingen ſteunt; en van de welke by de oude of Romeinſche Schrijvers nauwelijks eenig gewag gevonden word? Ik zal dan ſlechts, volgens mijne ge-

gewoonte, de redenen en tegenredenen op 't duidelijkſte opgeeven, en tegen malkander vergelijken; en zal het dan aan 't oordeel van den Leezer verblijven, welk gevoelen dat voor 't waarſchijnelijkſte gehouden moet worden.

Om dan de zaak van den grond op te haalen, zoo ſtaat 'er by [a] *Tacitus* dat *Civilis de voornaamſte des volks*, (te weeten der Batavieren) *onder den ſchijn van eene gaſtery, beroepen had in 't heilig woud: en dat hy hen door den nacht en de vrolijkheit verhit ziende, het onrecht, de roveryen, en de andere rampen der dienſtbaarheit ging optellen.* 't Is dit heilig boſch, daar zoo veel over te twiſten valt, en 't welk ieder naar zijne zinnelijkheit eene plaats wil geeven. Onze meeſte [b] Schrijvers beweeren dat het geſtaan hebbe bezuyden 't Haagſche boſch, ter plaatze die noch tegenwoordig bekent is onder den naam van Schakenboſch. *Adriaan van Schriek*, op het ſchemerlicht van eene vergezochte naamrede ſtoutelijk toetreedende, zoekt het in den Haag: hoewel hy bekent dat de plaats, t'hans Schakenboſch genaamd, daar onder ook begreepen was. Hage, zeit hy, word noch tegenwoordig genomen voor kleine boomgewaſſen, en voor dichte heiningen van boſſchen, akkers, en hoven. Ja hy twijfelt 'er niet aan of *Tacitus* zal het naamwoord *Sacrum* geſmeedt hebben uyt het Nederduytſche *s'Hagar-om*: en dit *s' Hag-ar-om* is by hem zoo veel te zeggen als het zand (*ar*) van 't woud (*s' Hag* in 't teelende geval) rondom (het zelve woud) gelegen. Dat zijn eerſt ſpitsvinnigheden, en raadzels, daar *Oedipus* niet uytkoomen zouw. Maar om *Schriekius* met alle zijne diepzinnige herſenſchimmen daar te laaten, wy zullen ons met onze meeſte Schrijvers maar houden aan 't bekende Schakenboſch.

Zoo zeggen dan de gemelde Schrijvers dat *ſacrum Nemus* allerbeſt en gemakkelijkſt geduidt kan worden op Schakenboſch. Voor eerſt zeggen zy uyt de oude Kronijk, dat hier van ouds een boſch of een woud heeft geſtaan, het Woud zonder genade genaamd;

a Tacitus Hiſt. lib. 4.

b S. van Leeuwen, Merula van de Wilderniſſen, Hadrianus Junius, enz.

c Orig. Rerumque Celticar. lib. 10. pag. 274.

zijnde

zijnde als een ſchuilplaats of vryburg van roovers en moorders, die op de reizigers en koopluiden paſten; en de wegen hier om ſtreeks onveilig maakten. De rechte naam van dit boſch, zeggen ze, was Schakenboſch: en dezen naam had het gekreegen om het ſchaaken of rooven van de gemelde ſtruykroovers. Vorders zeggen ze dat *ſacrum Nemus*, by *Tacitus*, geenzins een heilig maar een onheilig of goddeloos Woud betekent. En 't is de waarheit, en behoeft hier niet beweezen te worden, dat *ſacrum* ſomwijlen in die betekeninge genomen word.

Ja volgens *P. Merula* zouw *Tacitus* den naam van dit Schakenboſch niet gevoeggelijker in de Latijnſche taale konnen overgezet hebben als door *ſacrum Nemus*. Want voor eerſt was ſchaken voor de Romeinen te zwaar om uyt te ſpreeken: ten tweede, wat de uytſpraak en den klank belangt, is 'er weinig onderſcheid tuſſchen *ſacrum* en *ſchaken*. Ik wil wel bekennen dat deze aanmerking van *Merula* my vry waarſchijnelijk, of ten minſte zeer bevallig voorgekomen is: ja dat ik deze opmerking by my zelven al gemaakt had, en 'er behagen in ſchepte, eer dat ik iets van *Merula* of van zijne giſſinge wiſt. Maar daar by wil ik ook wel bekennen dat het niet meer is als eene wel opgeſchikte en niet onwaarſchijnelijke giſſing: zoo een giſſing evenwel, dewelke met alle eere ſtaande gehouden mag worden, tot dat ze voor ſterker tegengiſſingen moet zwichten.

Laat ons nu hooren wat dat *Cluverius* en de Heer *Alting*, de voornaamſte tegenpartyen van Schakenboſch, tegen 't zelve in te brengen hebben. Voor eerſt heeft 'er *d Cluverius* dit tegen, dat daar omtrent maar weinige boomen ſtaan, die den naam aan Schakenboſch zouden gegeeven hebben: als of de tegenwoordige toeſtand des lands een zeker bewijs was dat het altijd zoo onvoorzien van boſſchen geweeſt zoude zijn. Ik heb ook elders, zoo ik vertrouw, klaar genoeg beweezen dat alle deze landen doorgaans zeer boomrijk en boſchachtig zijn geweeſt: en ik behoef zoo eene klaare zaak niet naarder optehelderen. Maar hy meent dat dit laage en moeraſſige land, eer dat de graft van *Corbulo* en naderhand noch andere graften

d Van de uitloopen van den Rhyn, 16. Hoofdſt.

geſchoten waren, dikwils van 't zeewater plagt overloopen te worden. En hier door is het geſchiedt, zoo als hy de zaak bevat, dat de boomen uytgeſpoelt zijn, of ten minſte hun volkomen groote niet gekreegen hebben. Maar voor eerſt moeſt het dan vaſt ſtaan dat de graft van *Corbulo* genomen moet worden voor de Delfſche Vliet. Ten tweede zal niet beweezen worden dat de landen, die nu en dan eens pleegen onder te loopen, of dras te ſtaan, geen volkomene boomen konnen voortbrengen en onderhouden. Maar wat behoeven we te redeneeren en te pleiten, daar de oude Schrijvers en Kronijken de zaak uytwijzen?

Het is zeker, en de Heer e *Alting* heeft het zelf zeer wel beweezen, dat het eyland der Batavieren van ouds tot aan de zeekuſten toe plagt bewoont te worden: een gewis teken dat dit onderloopen zoo dikwils niet gebeurde; en dat ze raad geweeten hebben, om het zeewater wederom by tijds te loozen. En de hooge boomen die hier omſtreeks, zoo wel als hooger op, uyt de aarde gedolven worden, geeven die geen zeker bewijs, en ſpreeken ze niet van zelfs, dat dit ganſche land hier omtrent al van ouds zeer boom-en boſch-rijk was?

Maar, zegt *Cluverius*, *Merula* heeft 'er ongelijk in, dat hy *ſacrum* hier vertaalt wil hebben door onheilig of ſchelmſch: *Het woud wierd heilig genoemt, om dat het aan den eenen of anderen Godt der Germaanen toegewijdt was.* En daar op gaat hy wijdloopig bewijzen dat ieder boſch, by de Germaanen, toegewijdt was aan zekere Godtheit. Die toewijdinge zal ik niet tegenſpreeken: maar waar in was dit boſch dan onderſcheiden van de andere boſſchen: of wat voorrecht had het boven de andere boſſchen, om den toenaam van heilig te voeren? Ik wil zeggen dat die toewijding geen grooter recht aan dit *nemus ſacrum* gaf, om dien tijtel te eigenen, als aan alle de boſſchen van 't Heidendom: en vervolgens dat hier naar een andere uytlegging moet omgezien worden. En laat het door die toewijding zoo heilig zijn geweeſt als men wil; kan het niet ontheiligt zijn geweeſt door de gemelde ſtruykroovers, en daar door den naam gekreegen hebben van onheilig, of van Schakenboſch?

e Part. I. v. Caninefates.

Tot

Tot noch toe dunkt my dat Schakenboſch het pleidooy gaande kan houden tegen de opwerpingen van *Cluverius*. Ja die opwerpingen ſchijnen zelf weinig te gelden by den Heer *Alting*: dewijl hy, die het anders op dit ſtuk met *Cluverius* houdt, die opwerpingen of bewijsredenen met geen enkeld woord vermeldt? Maar hoe zullen wy 't ſtellen met de hoofdreden van *Cluverius*; met die hoofdreden, zeg ik, dewelke niet alleen *Cluverius* van Schakenboſch doet afzien; maar ook zoodaanig doorgaat by den geleerden Heer *Alting*, dat hy dit verſchil voor afgedaan houdt, en zich niet gewaardigt Schakenboſch eens te vermelden? Deze hoofdreden beſtaat hier in dat het niet waarſchijnelijk is dat *Civilis*, willende eenen opſtand tegen de Romeinen ſtooken, en zullende de Batavieren aanmoedigen om de winterlegers der Romeinen aan te taſten, zoo eene hachelijke byeenkomſte zoo dicht by de Romeinſche winterlegers gehouden zal hebben. Die knoop ſchijnt zoo wat te binden, ik beken 't: maar ik kan niet beter zien, of hy kan noch zonder groote moeite en veel hoofdbreekens los gemaakt worden.

Voor eerſt zouw het te bezien ſtaan of 'er niet zoo wel legerplaatzen waren omtrent Batenburg; in welke landſtreek *Cluverius* het *heilig woud* plaatzen wil, als omtrent Schakenboſch of Leiden. Die 'er aan twijfelen zouw, heeft de *Caſtra Ulpia* maar natezien by den Heer *Alting*. Ten tweede leefden de Romeinen in eene zorgelooze en onbekommerde geruſtigheit, en hadden de minſte vrees niet voor een opſtand. Ten derde, dat wel het voornaamſte is, alles wierd bedekt onder den ſchijn van eene gaſtery. Men *f* weet dat 'er niet by de Duytſchers gemeener was als gaſteryen aan te rechten, ganſche nachten over te zitten, en daar alles onder het ligten van den beker te verhandelen. Moeſt 'er een krakeel of een vyandſchap bygeleit worden; zouw men van een huwelijk ſpreeken, of een dochter ten huwelijk verzoeken; waren 'er ſtaatzaaken te behandelen; alles had geenen val, als 't op geen gaſtery geſchiede. De Batavieren, Duitſchers van afkomſte, waren ook Duitſchers in 't hart en in hun gedrag. Hoe konden de Romeinen dan arg

f Zie Tacitus de Morib. German.

denken, ziende of hoorende dat de hoofden der Batavieren wederom eene byeenkomſte aangeleit hadden: en wat zouden zy anders gedagt hebben, als dat dezelve Batavieren, als rechtſchapene Duitſchers, wederom een vrolijken nacht wilden hebben?

Het gaat my buiten mijne giſſing, zoo alle die groote zwaarigheden, die *Cluverius* tegen 't Schakenboſch met zoo veel ophef doet gelden, niet merkelijk voor 't oog van den Leezer verkleinen; ja voor 't grootſte gedeelte verdwijnen. Doch ik hebbe gezeit, en zal 'er mijn woord in houden, dat ik geene uytſpraak meen te doen; maar het ganſche verſchil aan den Leezer wil verblijven.

2. In 't Latijn ſtaat *cochleis*, 't welk ik hier door ſchilpen of hoorntjes vertaale; om dat S. *Jakob*, die in Spanje geviert word, altijd met ſchilpen en hoorntjes uytgeſchildert word. Hoe dat ſlakken, of ſlakkenhuisjes, of wat anders door *cochleis* betekent word, hier te pas zoude koomen, konde ik niet vatten.

3. Het is wonder dat *Melis Stoke*, *R. Snoy*, *Johan Gerbrandsz. van Leiden*, *Beka* en *Heda*, en meer andere Schrijvers, zoo eene plegtige en Vorſtelijke daad, als het oprechten van een Ridder-Order is, ongemeld en ongemerkt over het hoofd zien en voorby ſlappen. Zoo eene algemeene ſtilzwijgendheit zouw die ganſche vertelling, indien ze door geene krachtige bewijzen, en door de getuigenis van deftige Schrijvers, onderſtut en geſtijft wierd, verdagt konnen maaken. Dus ſtaat het te onderzoeken, op wat voor getuigeniſſen dit oprechten van S. *Jakobs* Order is geveſtigt. Want *Fr. le Petit*, die de Hollandſche Kronijk in de Franſche taale uytgegeeven heeft, en *Reigersbergen van Kortgena*, de Schrijver van de Zeeuwſche Kronijk, (om den bekenden *Schonebeek* die het uyt hen getrokken zal hebben over te ſlaan) vermelden het inſtellen van deeze Ridder-Order als een zeekere zaak. Maar menig Leezer zal op de getuigenis van twee Schrijvers, die zoo laat bykoomen, en derd' half hondert of drie hondert jaaren na de daad geleeft hebben, zoo eene roemruchtige daad met geene volſlage geruſtheit durven aanneemen. Men zoude evenwel zeggen dat zy hun verhaal uyt het eene of 't andere gedenkſchrift getrokken zullen hebben: en 't is qua-

qualijk te gelooven dat ze beidegaar 't zamen geſpannen hebben, om den Leezer zoo een verdichtzel uyt hun eigen brein op te dringen. Doch dit zijn, tot nu toe, maar gedagten: en een voorzigtig Leezer, om hun zeggen zonder ongeruſtheit aan te neemen, zal al vaſter blijken willen hebben. Eindelijk ſchijnt de doorgeleerde en oudheidskundige *Miræus* ons te recht te helpen. Deeze *Miræus*, op wien geen vermoeden van valſche ſtukken te verdichten vallen kan of oit gevallen is, heeft dit ganſche verhaal in een oud nederduitſch handſchrift gevonden; en, zoo als hy 't gevonden heeft, in zijn werk de *Donationibus* * *Belgicis* ingelaſt. Dit ſchijnt alles effen en klaar te maaken: te meer, dewijl het gemelde handſchrift dit verhaal getrokken had uyt een Haagſch Regiſter van de Ridderlijke Orders. Evenwel is *Scriverius* noch al beducht en ongeruſt: hy is niet zonder zorge dat *Chriſtophorus Butkens*, van wien elders geſproken is, hier onder geſpeelt, en dat handſchrift zoo wat opgeſmukt en verdraait mag hebben. Daar tegen dient dat *Aubertus Miræus*, om *Butkens* nu daar te laaten, zoo niet te bedotten was op het ſtuk van oude, voornamentlijk Nederlandſche, handſchriften Is 'er iemand, die zodaanige handſchriften behandelt, onderzocht, en tegen malkander vergeleeken heeft, dat is *Miræus*. Zijne vroomheit en oprechtigheit is een ieder bekent: en ik weet niet dat zijne geloofwaardigheit oit in twijfel is getrokken. Dit alles zy echter gezeit, zonder de zaak te beſlechten: waarſchijnelijkheit is altijd geen waarheit.

4. Dit ſtichten en wijden van kerken en kapellen ter eere, of ter gedagteniſſe, van zoo of zoo een Heilig is reeds zoo dikwils te paſſe gekomen, en zal noch zoo dikwils te pas moeten koomen; dat wy het dienſtig geoordeelt hebben den rechten zin van dit ſtichten en toewijden, ten dienſte van de onkundigen, met korte woorden uyt te leggen. De Proteſtanten, dewelke zich onder het leezen van deze Hiſtorie waarſchijnelijk al meer als eens aan deze ſtichtinge en inwijdinge van eene S. *Jakobs-* S. *Hippolytus* S. *Urſulaas-* S. *Catharinaas* kerk enz. geſtooten zullen hebben, konnen het niet qualijk neemen dat wy den rechten

* lib. 2. c. 234.

zin van zoodaanige ſpreekwyze ontvouwen. Ook dienen wy, om over onze vertaalinge niet beknibbelt te worden, deze uytlegging eens te pas te brengen: Want, om dezelfde zaak niet altijd met dezelfde woorden uyt te drukken, zyn wy, in het vertaalen van *conſecrare Eccleſiam in honorem SS.* en van diergelijke zinnen, niet altyd even effen, en om zoo te ſpreeken letterlijk geweeſt: hoewel dat we ons doorgaans aan het Latijn gebonden hebben.

De Katolijken weeten zeer wel dat men den Heiligen, eigentlijk geſproken, geene tempels mag opbouwen of toewijden. Hun is zeer wel bekend dat S. *Auguſtinus*, om nu geen andere Vaders te vermelden, het oprechten van tempels voor een bewyzinge van den [a] oppergodsdienſt houdt: dat de Chriſtenen, volgens zijn [b] zeggen, geene tempels voor de Martelaaren oprechten; hun geene Prieſters toewijden, geene Miſſen opdraagen: enz. *Indien wy*, zeit hy op een [c] andere plaats, *voor een heiligen Engel, hoe uytmuntend en verheven dat hy waar, eenen tempel van hout- en ſteenwerk gingen bouwen; wy zouden door de waarheit van den Heere* Chriſtus, *en door Gods kerke, vervloekt worden: want wy zouden die dienſtbaarheit, dewelke Gode alleen toekoomt, aan een ſchepzel bewijzen.* Die plaatzen, zeg ik, weeten de Roomskatolijken; en laaten daarom niet na, kerken ter gedagteniſſe der Heiligen te timmeren en in te wijden. 't Staat dan te bezien hoe dat zy, zodaanige kerken timmerende en wijdende, zich zelven niet ſchuldig maaken aan vuile afgodery.

Twee uytleggingen hebben zy ter hande; dewelke deezen blaam, van zich door zodanig opbouwen van S. *Urſulaas*, S. *Jakobs*, S. *Jans* kerken, met afgodery te bezoedelen, even ſchoon ſchijnen af te wryven. De eerſte uytlegging, dewelke wel de gereedſte en

[a] Si legerent Ariani templum *Salomonis*, ex lignis & lapidibus Spiritui Sancto erectum, non negarent illum eſſe Deum; cum templi conſtitutio ad latriæ cultum pertineat. S. Auguſt. libro contra ſermones Arianor. c. 20.

[b] Nec tamen nos eiſdem Martyribus, templa, ſacerdotia, ſacra, & ſacrificia conſtituimus: quoniam non ipſi, ſed Deus ipſorum, nobis eſt Deus. S. Aug. lib 8 de Civ. Dei, cap. ult.

[c] Contra Maximin. arg. 11. de Spir. S.

miſ-

misschien de gemakkelijkste is, koomt hier op uyt [d] dat 'er eigentlijk geene kerken en kapellen getimmert of gewijdt worden, als voor Godt alleen, en ter eere van Godt; even eens, gelijk 'er geene offerhanden opgedraagen worden, of opgedraagen mogen worden, als aan de goddelijke Oppermajesteit. Maar dewijl overal een groot getal van kerken is; zoo worden die, om uyt malkander gekent te worden, na verscheide Heiligen en Martelaaren genoemt: niet dat die kerken ter eere van zodaanige Heiligen of Martelaaren gesticht of ingewijdt zijn; maar om dat de gedagtenis van die Heilige Belyders en Martelaars in die kerken voornamentlijk geviert, en zy zelf, als patroonen der gemeente, daar aangeroepen worden.

Als 'er dan by de oude Schryvers, of in den dagelijkschen ommegang, gewag word gemaakt van S. *Pieters*- S. *Paulus*- S. *Jakobs* kerke; moeten die woorden aldus verstaan worden; dat die kerk aan Godt, ter gedagtenisse en op den naam van S. *Pieter*, S. *Paulus*, S. *Jakob*, opgerecht en ingewijdt is geweest. Deze uytlegging, dewelke wel voorkoomt, en geene aanstootelijkheit in zich besluit, slaat zeer wel op de plegtigheden, dewelke in't wyden der kerken onderhouden worden. Want de Bisschop, die de wijding verricht, en de gebeden daar op passende spreekt, zeit eenige reizen zeer duidelijk dat hy deze kerk ter eere van Godt, en op den naam van zoo of zoo een Heilig, inwijdt.

Eer dat we tot de tweede uytlegging overgaan; zullen wy uyt [e] *Bellarminus* en de [f] *Walenburgen* bemerken dat de kerken uyt vierderhande inzigten gebouwt, en om die reden met vier onderscheide naamen genoemt worden. Het eerste inzigt is, Gode offerhanden op te draagen: en daarom worden zy tempels genoemt. Het tweede inzigt is, Godt aldaar te bidden: en uyt dien hoofde worden zy *oratoria*, bidplaatzen, genoemt. Het derde is, om 'er de reliquien of gebeenten der Heiligen op een fatzoenlijke en eerlijke wyze te bewaaren: en hier op passen de naamen van *basilica*, *memoriæ*, *martyria*, 't welk zoo veel als paleizen der Heiligen, en Martelaars graf-

[d] Zie Bellarm. de Cultu SS. lib 3. c. 5. Walenburg Tract: de Sanctis cap 14. In tomo 2. Controv.

[e] Bellarm. ibid. [f] Walenb. ibid.

ſteden betekent. Ten vierde worden de kerken gebouwt, op dat 'er de geloovigen door de preeking van 't goddelijk Woord, en door het uytreiken der Sakramenten, gevoedt zouden worden: en uyt deezen hoofde draagen zy den naam van *Eccleſiæ*, of vergader-plaatzen. Dit aldus vaſtgeſtelt zijnde, zeggen de katolijke Leeraars dat de kerken, voor zoo veel het tempels zyn, niet mogen opgetimmert worden voor de Heiligen; maar wel voor zoo veel zy aangemerkt worden als de begraafplaatzen, der Heiligen, en de bewaarplaatzen van hunne reliquien. En dit onderſcheid ſteunt ook op de boeken der Oudvaderen: Wy zullen niet meer als eene plaats bybrengen uyt den H. *Auguſtinus*. Deeze Kerkleeraar[g], die den Heiligen geene tempels gebouwt wil hebben, bekent evenwel dat het een goed gebruik was, gedenkplaatzen of begraafplaatzen voor de Heiligen te bouwen. Ik behoef den Leezer hier niet te bewyzen, dat zulke *baſilicæ*, *memoriæ*, *martyria*, inderdaad kerken waren, en in grootte, gedaante, koſtelijkheit, enz. van de kerken niet verſcheelden. Hier op ſteunt het ook dat de Latijnſche Vaders, daar zy van kerken te ſpreeken hebben, dezelve noit tempelen der Martelaaren noemen; te weeten, om dat het ongeoorlofd wierd gerekent, tempels voor Martelaaren te ſtichten. Maar van *baſilicæ martyrum*, *memoriæ martyrum*, *martyria* (kerken daar de gebeenten of reliquien der Martelaaren bewaart wierden) weeten alle de Latijnſche Vaders te ſpreeken.

h Sommige Griekſche Vaders ſchynen zodaanig te ſpreeken, als of 'er zelfs tempels voor de Martelaaren gebouwt, en hun toegewijdt wierden. Maar 't is zeeker, om dit met een woord te zeggen, dat zy in den zin niet verſcheelen van de Latijnſche Vaders, en anders niet willen zeggen als dat zoo een huis, 't welk ook een tempel was, ook ingewijdt wierd om 'er de Reliquien van zoo of zoo eenen Heilig te bewaaren.

Van S. *Jakobs* kerk ſtaat noch aan te merken dat

g Nos Martyribus noſtris non templa ſicut diis, ſed memorias ſicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt ſpiritus, fabricamus. Lib. 22. de Civ. Dei, cap. 10.

h Apud Walenb. ut ſupra. dezel-

dezelve, op een 29. van December 1529, in een vervaarlijk onweer, met donder, blixem, en hagel vermengt, afgebrand is, zoo als by *Bor*, ſchryvende over het jaar 1576, aangetekend ſtaat.

5. Ik vertaale dit alles, zoo als ik het vinde: maar of verſcheide vikaryen worden twee-maal genoemt; of eenige onderſcheide vikaryen en outaaren, in de zelfde kerk, hebben den zelfden naam gedraagen.

6. *Om eenige inkomſten aan te neemen:* Dit vertale ik al wederom zoo als ik het vinde. Maar in een zoogenaamd *Extract* uyt zeeker oud francyn, ſtaande in de laatſte Beſchryvinge van *i* 's Gravenhage, en daar alles op dezelfde wyze verhaalt word, word van geen aanneemen van inkomſten gerept. Wy zullen dat ſtukje, zoo als het in de gemelde Beſchryvinge ſtaat, hier ook eene plaats vergunnen:

Extract uyt ſeker oud geſchreeven francyn.

Doe men ſchreef duyſent vier-hondert ſeven-en-veertig, word begonnen albier in den Hage, in die Toornſtraet, een vergaderinge van Maegden, door 't ſamenbrengen van een oude arme weduw Geertruyd Jans dochter, *Ende dit Convent was haer derde vergaderinge die zy by een gebracht hadde, Noch twee Conventen, die een* Sinte Annen *te Delft, die ander* Sint Michiel *te Haerlem, Ende die voorſcreve* Geertruyd *was hier in dit Convent met ſeventien of achtien perſonen, omtrent ſeven jaer ſonder oorde, in groter armoeden, Ende als die vergadert waren, en die oorde aennemen ſouden, ſoo ginck die ſelve* Geertruyd *wten geſelſcap ſonder oorde aen te nemen. Int jaer veertien-hondert ende vyftig, of daer omtrent, geſciede dit nageſcreven geval in ſinte* Agnieten *Convent, eer die regel ende oorde van ſinte* Auguſtyn *aengenomen was, dat die ſelfde* Geertruyd *voorſcreve als outſte ende. Regierſter van die voerſz. geſelſcap ſaeyde een bedde Mancop-zaet, welcke doe ryp gegeworden was, geboot die ſelfde* Geertruyd *dat niemant van die Mancop pluken noch eten en ſoude, en dat op die gehoorſaemheyt: Soo waſſer een genoemt* Machtelt Claes dochter, *ſeggende ick wil beſien van wat cracht deſe gehoorſaemheyt mach weſen, des nachts ſtont ſy op, en clam uyt eenen veynſter, en pluchte van die voorſcreeven Man-*

i pag. 39.

cop, en atze, zy wort beſeten, maer het bleef verburgen: twee jaer daer na ſoude zy ten Sacrament gaen, doe openbaerde hem die duivel, ſy wort te Leyden beleſen en verloſt, zy belyde dat 'er alzoo veel duivelen in haer waren, als 'er ſaetkens in de Mancop waren, Ende Machtelt *voorſz. ginck uyt die vergaderinge van ſcaemte.*

7. 8. *Juſtus Velſius* een gaauw Filoſoof, maar met den waan van eige wysheit beſtoven, is van dat ſlag der geleerden geweeſt, dewelke geenen voorganger op 't ſtuk van den godsdienſt konnen lyden: en, terwyle dat zy het geloof beter willen opſmukken en zuiveren als iemand oit gedaan had, het zelve, zoo veel als in hen is, ontcieren; en, om zoo te ſpreeken, in een baſterdgeloof veranderen. Hy [k] is van Loven, daar hy Leeraar in de Geneeskunde was, uyt vreeze voor de Inquiſitie naar Straatsburg gevlucht. Daar zal hy de Proteſtanten ook niet gewillig genoeg gevonden hebben, om zijne inbeeldingen in alles op te volgen. Dies is hy naar Keulen getrokken; en heeft de Majeſtraat aldaar wysgemaakt dat hy om 't geloof uyt Straatsburg was geweeken. De Majeſtraat hem op zijne eige getuigenis geloovende, en van zijne geleerdheit in de Filoſooffche zaaken bewuſt, heeft hem eene Les in de Filoſofy gegeeven. Hy zal het daar ook niet lang gemaakt hebben. Hy roemde [l] dat hy van Godt gezonden was, om de menſchen van de eeuwige verdoemeniſſe te behoeden, en om de ganſche wereld te hervormen. Men behoefde hem, zeide hy, op zyn enkeld zeggen niet te gelooven; maar hy toonde zich gereed om alles door mirakelen te beveſtigen. Het zou dan eens op het bewyzen en op het doen van mirakelen aankoomen: Een blind menſch zoude hy doen zien, en een kreupelen recht op zijne beenen doen gaan. Maar hoe dat hy zich zelven uytſloofde, de blinde bleef blind; de kreupele ging even kreupel. Hy moeſt het evenwel winnen; en hy ſchoof den quaden uytſlag op hunne ongeloovigheit. Hy heeft een vinnigen brief geſchreeven aan de Staaten van Holland; zeggende dat zy *Chriſtus* niet en volgden. De Maje-

k Val. Andr. in Biblioth. Belg.
l Zie Bor over het jaar.

ſtraat

ſtraat van Leiden, die hem uyt hunne ſtad gebannen had, heeft hy in een anderen brief veel ſcherper gehekelt. Zy waren erger dan de Mahometaanen: want de Mahometaanen, zeide hy, willen 't wel weeten, en zeggen 't opentlijk, dat ze *Chriſtus* niet en volgen: maar de Wethouders van Leiden durfden den naam draagen van een Chriſtelijke overheit; en verzaakten *Chriſtus* door hunne werken. Dies heeft hy hun, met zeer ſchrikkelijke woorden, de eeuwige verdoemenis aangezeit. Onder anderen heeft hy uytgegeeven *een ſchoon heerlik, uyt Gods geeſt voortgekomen Traktaatje, in hem op 't kortſte begrypende een vroeg- en avondgebed tot Godt, in welke de ganſche godzalige oeffening eens oprechten Chriſten menſchen claarlijk voor oogen word geſtelt. . . . . met noch twee andere ſchriften. Guicciardyn*, zeit de Hiſtoriſchryver *Bor*, telt hem onder de geleerde Hagenaars; en prijſt hem als een deftig Geneesheer en Filoſoof. Sommigen meenden; hy was van ouderdom aan 't dutten geraakt: by anderen ſtond hy te boek voor een grooten Heilig: maar het mislukken van de gemelde mirakelen heeft den waan van zijne heiligheit merkelijk vermindert.

Johannes Secundus, *Arnoldus Vinnius*, *Konſtantyn Huigens*, *de Douzaas*, *enz.* zyn door hunne ſchriften en hooge geleerdheit zoo bekend, dat wy den Heer Auteur zullen navolgen; en ons te vreede houden met hunne naamen te vermelden.

Eer wy ons affcheid van den Hage neemen; zullen wy uyt *P. m Bor* aanteekenen dat deze voortreffelijke plaats door *Karel* V. onder de ſteden is gerekent, en neffens Alkmaar geſtelt; ſchoon dat zy, volgens *Bors* opmerkinge, onder *Karel* V. op verre na zoo niet betimmert was als tegenwoordig.

m Bor op het jaar 1576.

SCHEVELINGEN.

Schevelingen / anders Schebeningen / is een zeedorp; 't welk 's Gravenhage / daar het onder ſtaat / dagelijks van zeevisch verzorgt. Kerk te Scheveningen.

Het

Het is/ zoo het gemeen zeggen is/ voor heuen grooter geweest als 's Gravenhage zelf; maar de Zee (1) heeft het grootste gedeelte daar van verzwolgen. Het heeft in katolijke tijden den Abt Antonius als Schutheilig gevierd. De Kloster plagt door de Graaven aangestelt te worden.

Antoni Brederode, hoewel afwezig / heeft in 't jaar 1514 van dit Klosterschap genooten 60 Hollandsche ponden.

In de Parochiekerke was / S. Ewaldus en S. Adrianus ter eere / eene vikarg gesticht.

De Parochiekerk van Schevelinge / zoo wel als die van den Haag / heeft altijd tot Pastoor gehad een Premonstreits-heer / of Norbertijner-Kanonnik / uyt de abdye van Middelburg. Zy plagt onder de Parochiekerke van den Haag te staan: maar is / volgens een ongedruikten brief van de Haagsche Parochiekerk / dewelke te Antwerpen onder de S. Michielsheeren berust / al over lang van de laatste afgezondert / en eene Parochiekerk op haar zelve geworden.

Pastoors. De laatste Pastoor, zeit J. de la Torre, als alle de andere Klooster-Priesters rondom 's Gravenhage op 't aannaderen van den wolf gaan loopen waren, is alleen onbevreest op zijne post gebleeven.

Maar Martinus Duncanus, die op den zelven tijd leefde / en niet verre van Schevelinge te weeten te Delft woonde / noemt hem een tomeloozen Monnik en een landverwoester.

Want als hy zijn boek van den * Kinderdoop, in 't jaar 1569 aan de Heeren van Delft opdroeg / en hun welmeenenden yver naar behooren prees / spraak hy hen met de volgende woorden aan: Ik

* De Pædo-baptismo.

Ik weet hoe kloekmoedig dat gyl. dien tomeloozen Monnik, die † Schevelingen eerſt onder den naam van Harder verwoeſte, en naderhand zijn Prieſterſchap liet vaaren, tegengeſtaan hebt; als hy uyt de by-een komſte van de Lier naar huis keerde; met hooger gezag quanſuis gewapend; en met eenen brief, alsof die van *Jupyn* zelf geſchreven was, tot ul. afgezonden: en als hy zich zelven door dien brief gerechtigt achte om, zelfs in weerwil van ul. en tegen mijn verbod, alhier te preeken.

Sasboldus heeft in zijnen tijd de Paſtory van Schevelingen opgedragen aan Niklaas van Loon, een Edammer: want op een van zijne pampieren vinde ik het volgende aangetekent: De Paſtory van S *Antonius*, te Schevelingen aan 't ſtrand, begeeve ik aan onzen *Acolytus*, *Niklaas van Loon*, een Edammer; gedaan op den 18 van September 1603.

Zacharias du Mez heeft ook als Paſtoor te Schevelinge geſtaan: en in 't Roomſche Verhaal van J. de la Torre ſtaat hy tweemaal vermeld als Paſtoor van Schevelingen.

Naderhand is Schevelingen door een van de twee Haagſche Paſtoors bedient geweeſt. Te Schevelingen / op zekere glazen venſters / ſtond in 't jaar 1637 afgebeeld S. Antonius van Padua, draagende in zijne handen het Hoogwaardigſte Sakrament. Daar omtrent ſtond ook afgebeeld een Ezel / voor 't H. Sakrament nederknielende: waar onder deeze vier beersjes met een diamantſteen geſneeden waren:

Quid Calvine putas Te vanâ illudier umbrâ,
Et Chriſtum panis ſub ſpecie eſſe negas?

† *Antea Schevelingio depaſtori*: die naam ſpeeling op *Paſtor* en *depaſtor* kan in 't duitſch zoo net niet uytgedrukt worden.

Eeee

Ecce fides Romana aſino cenſore probata eſt,
Si non vis Chriſto credere, crede Aſino.

Te Shevelingen ſtaat een Oudmannen-huis/ 't welk met goede inkomſten is voorzien.

AANTEKENING.

1. Schevelingen is van tijd tot tijd ſchrikkelijk door de verbolge zeegolven mishandelt. Het is *a* ruim 250 jaaren geleeden dat de kerk, met een hoogen toren, door de Zee verſlonden wierd. By die gelegendheit heeft de Zee zoo veel lands gewonnen dat de gemelde kerk, die eerſt waarſchijnlijk niet al te dicht aan de Zeekant geſtaan zal hebben, *b* omtrent 2000 paſſen in de Zee, en van 't ſtrand af, is geraakt. Men wierd te raade een nieuwe en heerlijker kerk op te bouwen; en verre van de zeekant af te zetten, daar zy de grimmigheit van zoo een laſtigen en gevaarlijken buurman minder te vreezen zoude hebben. Maar wie zal de onſtuimige zee wederhouden? De kerk ſtond 100 jaaren daar na op het tipje, van even eens te vaaren als haare voorzaat. By de 60 huizen, zoo als *Junius* ſchrijft, wierden in een afgrijſſelijken ſtorm door dat woedend element om verre geſmeeten, en ingeſlorpt: en de Schevelingers hebben by *Junius* tijd al meer als eens in beraad geſtaan, van de kerk op nieuw veel dieper landwaart in te brengen. Ik zegge, *zoo als Junius ſchrijft*; maar in een oud bord, 't welk ter gedagteniſſe van dien ſchrikkelijken vloed te Schevelingen in de kerk plagt op te hangen, worden 128 huizen vermeldt. Wy zullen, hoopen wy, den Leezer geenen ondienſt doen met dezelve veerzen hier te laaten volgen:

In 't jaar van ſeventig en vyftien hondert
Gebeurdet hier 't Scheveling op Alder-heiligen dag,
't Zeewater liep in deeze kerck elks verwondert,
Drie voet en twee duym hoog, als men doen ſag,
Ook mede aen den hoogen outaer, hoort dit gewag,
En in de Sakriſtye en Kerken Komptoir met liſt,

a Zie Junius Batavia cap. IV.
b Zie den Heer Pars in zijne Katwijkſche Oudheden, pag. 104.

Omme

Omme werpende met des waters geſlag
Eenen grooten ſwaeren yſeren kiſt,
Men heeft 'er wel hondert 28 huiſen gemiſt,
En weinige ſynder ongeſchend gebleeven,
Die ſchepen waren door 't dorp gedreeven
Doende groote ſchade; elck maekt daer af mentie;
Drie menſchen verdronken gelaeten het leven,
Dus was hier grooten druk beleven,
Waerom het geſchiede laet ik Godt die ſententie.

Door dien ſchrikkelijken vloed is de ganſche ſtand van het dorp verandert: de huizen, die eerſt aan de zeekant en tuſſchen de zee en de kerk ſtonden, zijn weggeſpoelt of vernielt; de kerk, die achter alle de huizen getimmert was, ſtaat nu aan de zeekant, enz.

EIKENDUINEN.

Eikenduinen / onder den Haag gelegen / wordt in een ouden brief* van de Grafvinne Machteld Heikenduine genoemt. In den zelven brief word van eene kapellany gewaagt; aan welke de gemelde Machteld drie mergen lands tot eene aalmis vereert. Eikenduinen.

†Te Eikenduinen heeft een ruime kerk geſtaan / welke zedert afgebroken is. Doch deeze kerk zal eigentlijk niet anders zijn geweeſt als eene kapel / ſtaande onder de parochiekerke van S. Jakob in 's Gravenhage: daar de Paſtoor der gemelde parochiekerke zijne kapellaanen naar toe plagt te zenden. En was gemelde Paſtoor alleen gerechtigt om de Paaſchcommunie / het Sakrament des Houwelijks / en het laatſte Olyzel / aan die van Eikenduine te bedienen. Kerk.

De menſchen plagten uyt alle oorden in groo-

* Van 't jaar 1266.
† Roomſch Verhaal van J. de la Torre,

te

te menigte naar Eikenduinen te reizen / om 'er hunne eerbiedigheit aan 't Kruis des Zaligmaekers te bewijzen. Die van de omleggende dorpen gaan 'er noch dikwils ten hundigen dage een bedevaart doen; om de H. Maagd / die de patrones der plaatze is / te vieren en aan te roepen. De menschen / ter beevaert koomende / waren gewoon eenig geld te offeren: uyt welk geld wel-eer eene kapel ter eere van de H. Maagd is getimmert.

Ook is 'er een broederschap van 't H. Kruis geweest.

Eikenduinen / 't welk eenigen tijd na de voorgenaamde Reformaatzie door een van de twee Haagsche Pastooren bedient is geweest; en daar J. de la Torre ‡ / volgens zijn eigen verhaal / de eerste jaaren van zijn Priesterschap als Pastoor heeft besteedt / heeft eenige jaaren herwaart zijne eigene Pastooren gehad: te weeten

Pieter Snyders, een Haarlemmer / volkomen Bacelier in de Godtkunde; die te Eikenduinen overleden is den 3. Juny 1695.

Aarnout van Winden, een Hagenaar / en een Lovensch Godtgeleerde; is te Eikenduinen gestorven den 28. Febvuary 1701.

Jakob Blok, een Gouwenaar / en insgelijks een Lovensch Godtgeleerde.

LOOSDUINEN.

Loosduinen.

Loosduinen / in de oude brieven / Losduin, Lausduin, Lousdunen, en Loesdunen genaamd / is volgens Heer[a] Altings gissing omtrent gelegen daar Ptolomæus zijn Lougodeinon plaatst:

‡ In zyn Roomsch verhaal.

[a] Notit. Germ. inf. part. 1. pag. 89.

't welk

't welk volgens den zelven Alting, zoo als hy 't verſtaat / by de Celten betekende een bevolkte plaats / met huizen dicht bebetimmert / en op of by eenen berg gelegen. Want het Celtiſſche woord Loug, zeit hy / is in allen deelen een met het Duitſche Loeg; beteekenende een deel woonſteden / dewelke dicht aan malkander by eene gemeene kerk zijn getimmert: en loomende van het Duitſche woord loegen, dat is in order ſtellen, op een ryſchikken.

Dit hebben wy althans uyt den onderſtaanden brief van Graaf Floris, dat hy hier een hofſtee of een landhoeve had ſtaan: en dat 'er zijne voorzaaten een kapel / met een plein daar aan / geſticht hadden: welke kapel toen bedient wierd door eenen Prieſter Floris. Oude kapél.

In 't jaar 1224. heeft Graaf Floris IV, dewelke naderhand te Korbyen in de leute van zijn leven verraderlijk gedoodt wierd / by de gemelde kapel / op zijn eigen landgoed / ter eere van de H. Maagd een Nonnekloſter van de Ciſterci-order voor Adelijke Maagden gebouwt: welk Nonnekloſter altijd eene zeer vermaarde Abdy is geweeſt. De brief der ſtichtinge luidt aldus in 't Nederduitſch: Abdy te Loosduinen.

In den naame der heilige en onverdeelde Drievuldigheit. Ik *Floris*, Graaf van Holland, willende zorgen voor de zaligheit van mijne ziel, en van de zielen mijner voor-ouderen, als verzekert zijnde dat het aardſche huis deezer wooninge haaſt ontdaan zal worden, en wenſchende een huis dat met geene handen gemaakt is, te weeten het eeuwig huis des Heere in den Hemel, te verkrygen; heb door de god-

delijke genade op myn eigen landgoed *Losduinen*, ter eere van Godt en van Gods Moeder de H. Maagd *Maria*, een Nonnenklooſter beginnen te timmeren van de Ciſterci-order. Zoo heb ik dan, ter ſtichtinge van deze nieuwe Plantaadje, aan 't voornoemde konvent vrywillig en volkomentlijk, en om ten eeuwige dage van 't zelve konvent bezeeten te worden, geſchonken de kapél te *Losdun* met het plein, daar dezelve kapél met het voornoemde klooſter op gelegen is: benevens alle de bezittingen tot dezelve kapél behoorende: dewelke tot onderhoud van den Kapellaan der gemelde kapelle door onze voorouders voor deezen gegeeven zyn geweeſt. En om 't gemelde plein te vergrooten hebben wy ook gegeeven een ſtuk lands, de Middelkamp genaamd, 't welk tegen het gemelde plein aan, te weeten aan de noordzyde, is gelegen: en daarby noch het huis, met het plein en den bogaert, 't welk ik gekocht heb van den Prieſter *Floris*, en 't welk gelegen is voor de poort des klooſters. En op dat deze gifte ten eeuwigen dage beſtendig blyve, heb ik goed gevonden myn zegel op het tegenwoordig geſchrift te drukken, en 't zelve aldus onverbreekelijk te bekrachtigen. Dit alles is gedaan in de tegenwoordigheit en onder de getuigeniſſe van veele goede mannen; namentlijk van den eerwaardigen Heer *Otto*, verkooren Biſſchop van Utrecht; den eerwaardigen Prooſt van Tiel *Gyſelbertus*; den Deken van S. *Jans* kerke te Utrecht *Bartholomæus van Harlem*; *Jakob* Kaſtelein, *Willem* den Molenaar, en van zeer veele andere perſoonen. Gegeeven in 't jaar der genade 1234. den 5. Mey.

De tweede is van de Gravinne Machteld, de weduwe van Floris IV. voornoemd:

IN den naame der heilige en onverdeelde Drievuldigheit. Ik *Mechteld*, Gravin van Holland, wille dat het aan alle Christene geloovigen die 'er nu zyn en die 'er na deezen zullen koomen, en die den tegenwoordigen brief zullen zien, kundig zy dat ik aan 't klooster van Loosduinen, 't welk myn Heer *Floris* Graaf van Holland, en ik, op ons eigen erve gesticht hebben, voor de zaligheit der ziele van mijnen Heer voornoemd Graaf *Floris*, van zijnen vader Graaf *Willem*, en van zyne echtgenoot Vrouw *Aleidis*; mitsgaders tot een hulpmiddel voor de zielen van mijnen vader *Hendrik* Hartog van Brabant, van myne moeder *Mechteld*, en van alle myne bloedvrienden, tot een aalmis gegeeven hebbe dat stuk lands 't welk by het klooster leit, en *Bridgers* genoemt word; en daar by zoo veele weilanden boven 's Gravezande, als 'er noodig zyn tot het weiden van 300. Schaapen; zodaanig dat gemelde klooster-zusters dit alles ten eeuwigen dage voor haar eigen gebruik vry zullen bezitten. En ingevalle myne zoonen, of hunne nazaaten, na myne dood deze gifte wilden tegenspreeken uyt hoofde dat gemelde landeryen myn erfdeel niet zyn geweest; zoo heb ik, in de plaats van al het bovenstaande, uyt myne erfenisse in Brabant 's jaars 50. ponden Hollandsche Munt aan 't voorschreeven klooster toegeweezen. En op dat dit alles ten eeuwigen dage bestendig en onverbreekelijk mag blyven, hebben wy ons zegel op dezen brief doen drukken. Gedaan in 't jaar 1225, op het feest van den H. Bisschop *Willebrordus*.

Brief van de Gravinne Machteld.

Na dat de voornoemde Machteld, zedert de dood van haaren Man / by deze Maagden in kuysheit geleeft had / is zy in't zelve klooster gestorven / en aldaar begraaven den 22. van December 1267.

Goedkeuring van de gemelde stichting.

In 't jaar 1230. heeft Wilbrand, Bisschop van Utrecht / de gemelde stichting goedgekeurt / en met eenige voorrechten begunstigt; 't welk alles in den volgenden brief te leezen staat:

WIlbrand, door Gods genade Bisschop van Utrecht, aan de in *Christus* beminde dochteren, de godvruchtige Bruiden van *Christus*, de kloostermaagden van de Cisterci-order te *Losdun* woonende, zoo die daar nu zyn, als die 'er na dezen zullen koomen. Nadien de godvruchtigheit van *Moises* in 't timmeren van 't Tabernakel, en die van *Salomon* in 't opbouwen van den Tempel, ten hoogste in de H. Schrift geroemt word; zoo zyn wy ook ampts-halve gehouden die dingen, dewelke schynen te strekken tot uytbreiding van den goddelijken dienst, en tot vermeerdering van de eer der H. Kerke, die wy, hoewel onwaardig, door Gods schikking onder onze bestieringe hebben, met een vaardigen yver te bevorderen: en de godtvruchtigheit en mildaadigheit van onzen beminden neef, den doorluchtigen man *Floris*, Graaf van Holland, en van zyne huisvrouw, de edele Vrouw *Machteld*, dewelke gyl. beminde dochters by ons gepreezen en doen gelden hebt, zoo als zy gebeden hebben, en gyl. met alle ernst en ootmoedigheit verzoekt, te helpen. Weshalve wy, uwe rechtmatige eischen gelijk billijk is toestemmende, en willende

lende voor uw profyt en vrede tegen het toekomende zorgen, de kapél te *Losdun*, met het erf daar dezelve op ſtaat, en met al het vorder toebehooren der zelve kapelle, zoo als de Graaf en de Gravin voornoemd dat alles, behoudens al het recht van den Prieſter *Floris* die 't hans dezelve kapelle bedient, aan ul. om'er ter eere van Godt en van de H. Maagd *Maria* een klooſter op te bouwen vrywillig geſchonken hebben, onder de beſcherminge van den H. *Martinus*, en onder onze eige beſcherminge neemen; en al het bovenſtaande door dit tegenwoordig geſchrift bekrachtigen. Daar by ordoneeren wy dat alle de goederen, dewelke gyl. tegenwoordig op eene rechtvaardige en regelmatige wyze bezit, of die uw konvent na dezen door de mildheit der geloovigen, of op wat andere rechtmaatige manieren dat het zy, door Gods goedheit zou mogen verkrygen, aan ul. en aan uwe nazaaten vaſtelijk en onverbreekelijk eigen zullen blyven. Ook verleenen wy ul. de magt om uwe eigene Prieſters te hebben: de zieken met het H. Olyzel te beſtryken: en de dooden van uw eigen huishouden op uw kerkhof te begraaven; ja om'er ook andere geloovigen te begraven; dewelke behoudens de gerechtigheit van hunne Parochieprieſters, en met het genoegen en de toeſtemminge der zelven, op uw kerkhof zullen willen begraaven worden. Ook hebben wy geordoneert dat het geenen menſch geoorloft zal zyn uwe kerk voornoemd ligtvaardiglijk te ontruſten; of haare goederen weg te neemen of te verminderen; of dezelve op wat wyze dat het zy te quellen: maar dat men alles in zyn geheel zal bewaaren: om van ul, die dezelve voor uw eigen gebruik en onderhoud, en

on van ul. zelf beſtiert te worden verkreegen hebt, tot ul. nut en gemak gebruikt te worden: behoudens onze regelmatige gerechtigheit. En wy, geneegen zijnde om de voornoemde plaats aan te queeken, en op een byzondere wyze te begunſtigen en te begenadigen, ontheffen dezelve van alle ſchattinge, die wy of onze nazaaten daar te vorderen mogten hebben; behoudende voor ons, en voor onze nazaaten, de geduurige gebeden (der kloosſtermaagden) en haare kinderlijke gehoorzaamheit. Zoo dan, indien eenig kerkelijk of wereldlijk perſoon nadeezen beſtaan mogt deezen brief onzer beveſtiginge willens en weetens ligtvaardiglijk te overtreeden; dat zoo een perſoon, zoo hy andermaal en derdemaal vermaant zijnde zijne ſchuld door eene behoorlijke voldoening niet en betert, niet toegelaaten worde tot het allerheiligſte Lichaam en Bloed onzes Heere *Jeſus Chriſtus*; en de boosheit, die hy begaan heeft, door 't goddelijk oordeel leere kennen: maar alle den geenen, die de gerechtigheden der gemelde plaatze handhaven, moeten hebben de vrede onzes Heere *Jeſus Chriſtus*; zoo dat zy hier de vrucht van hun goed doen genieten; en by den geſtrengen Rechter daar over beloont worden met de eeuwigduurende vrede. By het verleenen van deeze beveſtiginge zyn als getuigen tegenwoordig geweeſt *Lothricus* Prooſt van S. *Salvators* kerke; *Reimarus* Prooſt van S. *Pieters* kerke; *Giſelbertus* Deken van S. *Jans* kerke; *Andreas* Deken van S. *Mariaas* kerke; Meeſter *Hermannus* en Meeſter *Alexander*, Kanonnikken van S. *Jans* kerke te Utrecht; en veele andere zoo kerkelijke als wereldlijke perſoonen. Gegeeven te Utrecht in 't jaar der genade 1230, den 19 Februarii. Otto,

Otto, de broeder van den voornoemden Graaf Floris, en Bisschop van Utrecht / heeft dezelve stichting in 't jaar 1248 bevestigt door een open brief, die van den zelf den inhoud was met den open brief van Bisschop Wilbrandus: alleenlijk was het begin op de volgende manier verandert:

Otto, door Gods genade verkoren Bisschop van Utrecht. . . . . In de plaatze van onzen beminden neef, den doorluchtigen man Floris, was gezet / van onzen broeder goeder gedagteniſſe. En op 't einde / voor deeze woorden / Gegeven in 't jaar der genade 1230, was gestelt / gegeeven t'Utrecht in 't jaar der genade 1248, 's woensdaags na S. *Maartens* dag.

Dezelve stichting ook goedgekeurt door Bisschop Otto.

Achtervolgens het verzoek van Graaf Floris is de gemelde vergadering op het bevel van den Paus / en met de toestemminge des algemeenen Kapittels / kort na de gemelde stichting in de Cisterci-Order aangenomen. Waar over de Abt van Cistercie den volgenden brief aan de gemelde Klooster-maagden geschreeven heeft:

Wy Broeder G., bygenaamd Abt van Cistercie, wenschen aan onze in *Christus* beminde dochteren de Priorinne en de Klooster-maagden te *Losdun* de eeuwige zaligheit, en een geduurigen voortgang in den heiligen godsdienst: en wy maaken ul. bekend dat wy, acht geevende op de godtvruchtigheit van den hoog-edelen man F. Graaf van Holland, ul. achtervolgens deszelfs verzoek, op het bevél van mijn Heer den Paus, en met de toestemminge van ons algemeen Kapittel, in onze Order ingelijft en voor bezondere dochters van 't huis te Cistercie aan-

aangenomen hebben. Derhalve beveelen wy ul., wy bidden ul. ernſtelijk, en wy vermaanen ul., dat gy voortaan zoo heilig, zoo godsdienſtig, en zoo eerlijk ziet te leeven, dat het ons en onze Order tot een zonderlinge eer, en ul. tot voortgang (in de deugden) en tot zaligheit van uwe zielen mag verſtrekken. Daar en boven gebieden wy ul. dat gyl. voortaan geen Kloosſter-bezoeker zult hebben aan te neemen, als volgens ons byzonder bevél. Gegeeven in 't jaar des Heere 1233; ten tijde van 't algemeen Kapittel.

De zelfde Abt heeft aan Graaf Floris, wien hy den eertijtel van Excellentie geeft/ en aan deszelfs huisvrouw Machteld, door eenen brief bekent gemaakt hoe dat hy de gemelde Kloosſter-maagden in zijn Order ingelijft had:

Brief van den Abt van Ciſtercie.

Broeder G., bygenaamd Abt van Ciſtercie, wenſcht aan de edele en in *Chriſtus* zeer beminde Heer *Floris* Graaf, en Vrouw *Machteld* Gravinne van Holland, de eeuwige zaligheit, en veel eer en glorie door het beoeffenen van godtvruchtige gebeden. Het zy uwe Edelheit bekend dat wy, in acht neemende de godvruchtige genegendheit die gy onze Order toedraagt, de Kloosſter-maagden van *Losdun*, achtervolgens uw verzoek, op het bevél van mijn Heer den Paus, en met de toeſtemminge van ons algemeen Kapittel, in onze Order ingelijft, en voor byzondere dochters van 't huis te Ciſtercie aangenomen hebben. Dierhalve hebben wy goedgevonden uwe Edelheit ernſtelijk te bidden dat gyl., gelijk gy in uwen brief belooft hebt, de gemelde Kloosſter-maagden, onze en uwe dochteren, met alle

le genegendheit en zorgvuldigheit wilt koesteren; met haar en haare zaaken, zoo als uwe *Excellentie* zal oordeelen best en dienstigst te zijn, te bevorderen; op dat gyl. voor dit huis, 't welk met handen gemaakt is, en voor de andere goede werken die gyl. gedaan zult hebben, een huis met geene handen gemaakt door Gods hulp en barmhertigheit in den Hemel moogt ontvangen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1233: ten tijde van 't algemeen Kapittel.

Daar na heeft Innocentius IV een ander voorrecht / op eene zeer plegtige wijze / aan 't zelve klooster verleent; gelijk in den volgenden brief uytgedrukt staat:

Voorrecht aan 't gemelde klooster verleend door Innocentius IV.

Innocentius Bisschop, de dienaar van Gods dienaaren, aan de in *Christus* beminde dochteren, de Abdisse van het klooster te *Losdun*, en Mévrouwen de zusteren, zoo die 'er nu zijn als die 'er na deezen zullen koomen, dewelke zich door klooster-geloften aan 't kloosterlijke leven aldaar verbonden hebben. Die het kloosterlijk leven verkiezen, dienen door de Pausselijke hulp ondersteunt te worden: staande anders te duchten dat de eene of de andere rukkelooze aanranding haar van haar voornemen mogt aftrekken, of de kracht van 't H. Klooster leven, 't welk Godt verhoede, mogt verzwakken. Hierom is het, beminde Dochters, dat wy uwe rechtmatige beden gunstiglijk inwilligen; en 't klooster van de H. Maagd en Moeder Gods *Maria* te *Losdun*, onder het Bisdom van Utrecht, in 't welke gyl. u zelven tot den goddelijken dienst verbonden hebt, onder de bescherminge van den H. *Petrus*, en onder de onze aangenomen, en 't

zelve door het tegenwoordig geſchrift genadiglijk beveſtigt hebben. Voor eerſt ordoneeren wy dat de kerkelijke Order, dewelke volgens Godt, volgens den Regel van den H. *Benedictus*, en volgens de inzettinge der Ciſterci-broeders, na de goedkeuring van eene algemeene Kerkvergaderinge door ul. aangenomen en in 't voornoemde klooſter ingevoert is, aldaar ten eeuwigen dage onverbreekelijk onderhouden zal worden. Daarenboven dat alle bezittingen en goederen, die 't gemelde klooſter tegenwoordig op eene rechtvaardige en regelmatige wijze bezit, of na deezen door de vergunning der Pauzen, door de vereeringe der Koningen of Vorſten, door de mildheit der geloovigen, of op wat andere billijke wijze dat het zy, met Gods hulpe zal mogen verkrijgen, vaſtelijk en onverbreekelijk aan ul. en aan de genen, die dezelve aan ul. gegeeven zullen hebben, zullen eigen blijven. Van welke goederen wy goed gevonden hebben de volgende met eigen naame uyt te drukken. Voor eerſt de plaats zelf, daar het gemelde klooſter op ſtaat, en alles wat daar aan behoort, met alle de weiden, wyngaarden, landeryen, wouden, bruyklanden, beemden, 't zy dat ze in boſſchen of op 't open veld gelegen zijn; en vorders met alle de wateren, molens, wegen, paden, en met alle de vrydommen en vryheden daar toe behoorende: welverſtaande ook dat niemand zich verſtouten zal de tienden van uwe braaklanden, dewelke gyl. op uwe eigen koſten bebouwt hebt, en daar niemand noch iets van genoten heeft, en vorders van uwe hoven, grienden, viſſcheryen, of van het voeder uwer beeſten, van ul. te vorderen; of ul. zodaanige tienden af te dwingen. Ook zal 't ul. geoorloft

zijn,

zijn, vrye en onverbondene perſoonen, die de wereld verlaaten willen, tot het kloosterlijk leven aanteneemen; en dezelve, buiten iemands tegenzegging, in uw klooſter te houden. Daarenboven ordoneeren wy dat het geene van uwe Zusteren, die de klooſter-gelofte in uw konvent gedaan zullen hebben, geoorloft zal zijn buiten verlof van haare Abdiſſe uyt dezelve plaats te ſcheiden: en dat niemand zich zal vermeeten zoo eene zuſter, die zonder geleide van uwen brief uyt het klooſter gaat, op te houden. Dit beveelen wy ook op het allerſtrengſte dat het land, of eenige kerkelijke prove die aan uw klooſter gegeeven is, aan niemand in perſoon gegeeven of op wat wijze dat het zy vervreemdt mag worden, zonder de toeſtemminge van 't ganſche Kapittel, of van 't grootſte en gezondſte deel des Kapittels. En indien 'er iet diergelijks, op een andere wijze als gezeit is, weggegeeven of vervreemdt mogt worden, zulke gifte en vervreemding zullen wy voor nietig houden. Ook ordoneeren wy uyt krachte van ons Pauſſelijk gezag dat geen Biſſchop, of wat perſoon dat het zy, ul. zal mogen nootzaaken voor de vierſchaaren of rechtbanken te verſchijnen; of ul. raakende uwe goederen en bezittingen aan 't wereldlijk gerecht te onderwerpen: of zich zal vermeeten in uwe huizen te koomen, om 'er de wijdzels te bedienen; of 'er pleitzaaken te verhandelen; of 'er openbaare by-eenkomſten uyt te ſchrijven: en vorders dat hy de regelmatige verkiezing van uwe Abdis niet zal hebben te beletten; of zich, tegen de inzettingen van de Ciſterci-Order, eeniger wijze zal bemoejen met de Abdis, die 'er is, in te hulden of af te zetten. En wat de wijdingen van uwe outaaren of ker-

ken,

ken, of den H. Oli, of de andere Sakramenten belangt; dat niemand zich verſtoute ul. daar voor, onder voorwendzel van de gewoonte, of op eenige andere wyze, iet aftedwingen: maar dit alles moet de Biſſchop van dat Stift ul. voor niet bedienen. Anders zal 't u vryſtaan, ul. naar een ander Biſſchop, dien gyl. zelf kiezen wilt, en die de gunſt en gemeenſchap van den Pauſſelijken Stoel heeft, te begeeven: dewelke ul. uyt krachte van ons gezag zal helpen. En indien de Stoel van den Biſſchop aldaar koomt open te vallen; zult gyl. zoo lang alle de kerkelijke Sakramenten, vry en buiten iemands opſpraak, van de nabuurige Biſſchoppen mogen ontvangen: zoo nochtans dat zulks daar na tot geen nadeel ſtrekke van uwe eigene Biſſchoppen. En om dat gy uwen eigen Biſſchop ſomwylen niet kond bekoomen; indien het gebeurt dat eenig Biſſchop, van wien gyl. verzekert zyt dat hy, gelijk gezeit is, de gunſt en gemeenſchap van den Apoſtoliſſchen Stoel heeft, omtrent ul. paſſeert; zult gyl. uyt krachte van 't pauſſelijk gezag de zegeningen der Nonnen, der kerkvaten, der klederen en de wijdingen der outaaren, van hem mogen ontvangen. Vorder indien de Biſſchoppen of andere Kerkoverſten een vonnis van opſchortinge, van den kerkelijken ban, of van 't interdikt, tegen uw klooſter, of tegen de perſoonen aldaar woonende, of ook tegen uwe huurlingen, mogten uytſpreeken, om dat gyl. de tienden, daar boven van geſproken is, niet betaalt, of ter gelegendheit van de voorrechten die ul. door de pauſſelijke achtbaarheit verleent zyn: of indien ze zoo een vonnis velden tegen uwe weldoenders, om dat dezelve ul. eenige weldaaden

of

of gedienſtigheden uyt liefde gedaan hadden: of ul. op zulke dagen als gyl. arbeidt, en de andere ruſtdag houden, geholpen hadden: zoo ordoneeren wy dat zodaanig een vonnis, als tegen de pauſſelijke vergunningen ſtrydende, nietig zal zyn: en dat zodaanige brieven geene kracht zullen hebben, dewelke zonder den naam van de Ciſterci-order uyt te drukken, en recht tegen de pauſſelijke vergunningen aan, verkregen zullen zyn. Daarenboven, als het land onder een algemeen interdikt zal leggen, zal 't ul. evenwel geoorloft zyn binnen uw klooſter, mits dat de genen die onder den ban of het interdikt begreepen zyn buiten geſloten werden, de kerkelijke dienſten te verrichten. Daar by, genegen zijnde om uwe ruſt en vrede voortaan met eene vaderlijke zorgvuldigheit te bezorgen, verbieden wy uyt krachte van ons Apoſtolich gezag dat niemand zich zal verſtouten binnen het ſlot van uw klooſter of in uwe ſchuuren te rooven of te ſteelen, vier aan te leggen, bloed te verſtorten, eenig menſch ligtvaardiglijk gevangen te neemen of te dooden, of 'er eenig geweld aan te rechten. Ja alle de vrydommen en vryheden, die onze voorzaaten de Pauzen van Romen aan uwe order verleent hebben; mitsgaders den vrydom en ontheffing van tijdelijke ſchattingen, die de Koningen, Vorſten, of andere geloovigen, ul. op eene redelijke wyze vergunt hebben, beveſtigen wy door ons pauſſelijk gezag; en wy bekrachtigen die door het tegenwoordig geſchrift. Overzulks ordoneeren wy dat het geenen menſch geoorloft is, het gemelde klooſter ligtvaardiglijk te ontruſten; of deszels goederen weg te neemen; of de weggenomene goederen te behouden;

den ; of dezelve te verminderen ; of op wat wyze dat het zy te quellen : maar dat ze altemaal in hun geheel gehouden zullen worden ; en alleenlijk zullen verſtrekken voor 't gebruik van die Nonnen, tot welker beſtier en onderhoud dezelve gegeeven zyn geweeſt : behoudens het gezag van den Apoſtoliſſchen Stoel. Zoo dan, indien eenig kerkelijk of wereldlijk perſoon na deezen beſtaan mogt deezen brief onzer ordonantzie willens en weetens rukkeloos-lijk te overtreeden ; zoo hy, andermaal en derdemaal vermaant zijnde, zijne misdaad door geene behoorlijke voldoeninge betert, dat die van zijne magt en eerampten vervalle ; en verneeme dat hy door het begaan van zoo eene boosheit ſchuldig is geworden aan 't goddelijk oordeel ; dat hy geen deel hebbe aan 't allerheiligſte Lichaam en Bloed onzes Heere *Jeſus Chriſtus* ; en in 't laatſte oordeel een ſtrenge wraak gevoele. Maar allen den geenen, die de gerechtigheden der zelve plaatze voorſtaan, zy de vrede onzes Heere *Jeſus Chriſtus* ; zodaanig, dat ze hier de vruchten van hun goeddoen genieten ; en de belooning der eeuwigduude vrede by den geſtrengen Rechter vinden.

Ik Innocentius, *Biſſchop der Katolijke kerke, heb dit ondertekent.*

Ik Petrus, *Prieſter Kardinaal, op den naam van S.* Marcellus.

Ik broeder Johannes, *Prieſter Kardinaal op den naam van S.* Laurens *in* Lucina.

Ik broeder Hugo, *Prieſter Kardinaal op den naam van de H.* Sabina.

Ik Ricardus, *Kardinaal Diaken op den naam van den H.* Angelus.

Ik

Ik Johannes, *Kardinaal Diaken op den naam van den H.* Niklaas in Carcere Tulliano.

Ik Wilhelmus, *Kardinaal Diaken op den naam van den H.* Euſtachius.

Ik Wilhelmus, *Biſſchop van Saline.*

Gegeeven te Lyons door handen van Meeſter *Marinus*, Onderkancelier der H. Roomſche kerke, den 13. van October, in de achtſte indiktië, in 't jaar van de Menſchwordinge des Heere 1250. In 't achtſte jaar des pausdoms van onzen Heer *Innocentius* IV.

Als naderhand Philips van Duivenvoorde eenige quelling aan het klooſter begon aan te doen, is hy aanſtonds met den Pauſſelijken bixem bedzeigt dooz den Abt van het klooſter Echhout te Bzugge / bewaarder van de voozrechten der Ciſterci-ozder / en in deeze zaake dooz den Paus tot rechter aangeſtelt. Dus heeft de gemelde Abt over deeze zaake in 't jaar 1291. bzieven laaten afgaan aan alle de Pzieſters / dewelke zich in * Noozdholland onder 't Bisdom van Utrecht bevonden; en vooznamentlijk aan den Deken van Noozdholland / en aan Heer Pieter, Opzigter te Leiden. Die bedzeiging van den Pauſſelijken ban was op de volgende wijze opgeſtelt:

J. door goddelijke toelaating Abt van het klooſter Echout *te Brugge, onder het Bisdom van Doornik, door den Apoſtoliſſchen Stoel tot Bewaarder of*

* Noortholland word hier anders genomen als het tegenwoordig doorgaans genomen word; en word geſtelt tegen Zuitholland; 't welk meeſtendeel binnen de Dortſche Waert beſloten was. 't Voornaamſte gedeelte van dat Noortholland was Delft en Delfland enz.

Rech-

Rechter aangeſteld van de voorrechtən aan de Ciſterci-order vergund, wenſcht aan alle Prieſters en Kapellaanen, die zich in Noortholland onder het Bisdom van Utrecht bevinden; en die den tegenwoordigen brief, om den zelven uyttevoeren, ontvangen zullen hebben, en voornamentlijk van den Deken van Zuytholland, en aan Heer Pieter Opzigter *(Proviſor) te Leiden, de zaligheit in den Heere. Nadien wy over de voornoemde voorrechten, en over de zaaken die dezelve voorrechten betreffen, een Pauſſelijken bevélbrief, om denzelve volkomentlijk uyt te voeren, ontvangen hebben; welke bevélbrief handelt van de goederen die Gode in de Ciſterci-order toegewijdt zijn; en dezelve goederen in hun geheel bewaart wil hebben; zoo is het dat wy, niet begeerende van onachtzaamheit in de uytvoeringe van deezen bevélbrief beriſpt te worden; maar liever wenſchende by den geever des bevels behoorlijk, en gelijk het betaamt, lof en eer in te leggen; op de deugd der heilige geboorzaamheit, en op de ſtraffe van de opſchorſſinge uwer bedieningen en van den kerkelijken ban, denwelken wy door 't gezag van den Apoſtoliſſchen Stoel, 't welk wy in deezen deele bekleeden, tegen de wederſtreevers uytſpreeken, ul. gebiedender-wyze belaſten dat gy* Philips van Duvenvoorde, *een Leek, dewelke gelijk wereldkundig is, en gelijk wy door zeker bericht, ja door zijne eige bekentenis verſtaan hebben, zeer veele goederen, die Gode in 't klooſter te Losdun van de Ciſterci-order, onder 't Bisdom van Utrecht, toegewijdt zijn, aan't voornoemde klooſter door 't wereldſch gerecht wil ontneemen, en't zelve klooſter daar van berooven: namentlijk een landgoed met zijn toebehooren,* Simons-kamp *genoemd, leggende onder 't Haag-ambacht, welk landgoed het voornoemde klooſter, gelijk gezeit word, veertig jaaren lang,*

den

wat onder of boven, geruſt en vreedzamig, ja den tyd van 60. jaaren bezeeten heeft (want de voornoemde Philips *heeft ter gelegendheit van het gemelde land het voornoemde klooſter zwaarlijk en op menigerhande wyzen door het wereldlijk gerecht geplaagt; daar het klooſter nochtans zich gewillig toont, en over lang getoont heeft, om zich aan 't recht te onderwerpen, en zich te voegen naar het geen deszelfs eigen en kerkelijke Rechter oordeelen zou dat rechtmatig en billijk was) dat gy, zeg ik, den voornoemden* Philips, *en alle zijne begunſtigers, die de brenger deezes noemen zal, andermaal en derdemaal, voor behoorlijke getuigen ernſtelijk vermaant dat hy* Philips, *en zijne begunſtigers voornoemd, op de voorgemelde ſtraffe, dewelke wy, indien zy naar uwe vermaaning niet en luiſteren, van nu af als of het dan geſchiede, door deezen brief tegen hen uytſpreeken, van de voornoemde quellinge en plaaginge zonder uytſtel hebben af te ſtaan. Anderszins zult gyl. zorg draagen dat zy, waar, en wanneer, en hoe dikwils het van ul. begeert zal worden, en als het noodig zal zijn, opentlijk afgeleezen worden als zodaanigen die door 't Pauſſelijk gezag in den ban zijn gedaan. En dat zodaanig dat de eene van ul. in 't uytvoeren van deezen brief naar den ander of naar de anderen niet hebt te wachten: en dat gyl. de naamen der wederſpannigen, indien 'er zodaanige gevonden worden, opentlijk en getrouwelijk aan ons overſchrijft: op dat wy, als hunne hardnekkigheit zulks vereiſſchen zal, ſtrenger middelen, zoo als ons goed zal dunken, tegen hen in 't werk ſtellen. Gegeeven in 't jaar des Heere* 1291. *op den feeſtdag van den H. Apoſtel* Jacobus, *en van den H. Martelaar* Chriſtophorus.

De inkomſten / dewelke in 't begin niet al te groot waren / zijn naderhand door de mildheit der geloovigen vermeerdert. Wy zullen maar eenige giften / tot een ſtaaltje / bybrengen.

De inkomſten des kloſters metter tijd vermeerdert.

IK *Jan van Abbenbroec*, Ridder, doe condt ende kenlic allen luden, die deſen brief ſullen ſien oft hooren leſen, dat ic gegheven heb in der eeren Gods om ſalicheyt mire ſielen, ende omme myn euwige memorie voor myn ende voor myne ouders ſielen te doen Vrou *Zwanenburch van Steenvoerden* Abdiſſe in Lauſdunen, die Gode genadich zy, ende 't gemeen Convent xxx. pont Hollants payements, die zy my beloofden te beleggen an goeden erven ofte aan renten. Welcke xxx. pont voerſz. zy beleyt hebben aan erve, daar zy my eenen brieff of gegeven hebben, wel beſegelt, ongequetſt, ende ongeraſeert, inhoudende van woorde te woorde, alſe hier naa geſchreven ſtaat:

Wy *Swanenburch van Steenvoerden*, by der genaden Godts Abdiſſe in Lauſdunen, doen cont allen luden, die deſen brieff ſellen ſien of hooren leſen, dat wy gecoft hebben twee mergen ende anderhalf hont, ende derdalve gaarde lants, die gelegen zyn in den Ambachte van *Munſter*, ende belegen heeft aan dat Ooſt-ende *Florens Symons* ſoon, aan de Zuytzyde *Philips van Dorp*, aan die Weſtzyde die Abdiſſe *vander Lee*, aan de Noortzyde *Dirc van Alphen*. Ende van deſen voorſz. lande ſo bewyſe ic een recht derdendeel alle jaar in te nemen dat Convent te *Lauſdunen*, van Heren *Jans* wegen *van Abbenbroec* zynre memorie mede te doen ten euwigen dagen, als coſtumelic is in onſen Clooſter. In kenniſſe der waarheyt ſo hebben wy deſen brief beſe-

beſegelt mit onſen zegel. Gegheven int jaar ons Heeren CIↃ. CCCC. ende een, op die *Octave Johannis Baptiſtæ*. In kenniſſe der waarheyt ſo heb ic *Jan van Abbenbroec* Ridder voorſz. deſen brief beſegelt mit mynen zegel int jaar ons Heeren CIↃ. CCCC. ende acht, opten XX. dach in Meerte.

ZUſter A. bygenaamd de Abdis, en 't ganſche Konvent te Lauſdunen, wenſcht aan alle Chriſtene geloovigen, zoo tegenwoordige als toekoomende, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Het zy aan ul. altemaal bekend dat onze zeer beminde Vrouw *Geertruid*, weduwe van Heer *Odgerus van Wateringe*, voor de zaligheit van haare eige ziele, en van de zielen van haaren Man voornoemd, van haaren Zoon *Odgerus*, en van alle haare erfgenaamen, om voor haar zelve en voor de voornoemde perſoonen vergoeding te doen van eenige ongerechtigheden, nadien niet geweeten word aan wien de vergoeding moet geſchieden, aan onze kerke gegeeven heeft hondert ponden Hollandſche denieren: voor dewelke wy zekere erfenis tot een eeuwig bezit gekocht hebben: op dat uyt de inkomſten van die erfeniſſe de koſt en de vordere nooddruft bezorgt zoude worden aan den Prieſter: dewelke in eene plaatze by de kerk, of in de kerke zelf, daar de zieke kloofter-nonnen bequaamelijk konnen koomen, Mis zal leezen. Doch wy, de gemelde gifte die aan ons gedaan is aanneemende, en voor lief en aangenaam houdende, en daar by de billijke begeerten der voornoemde Mevrouwe bewilligende, hebben vaſt geſtelt dat wat Prieſter gemagtigt zal worden om uwe biechten te hooren, of iemand anders die op de gemelde aalmis, gelijk

gezeit, zal onderhouden worden, de gedagtenis der voornoemde perſoonen op de gemelde plaats onder de plegtigheden der Miſſe onbekommerd zal houden. En ten dien einde zullen wy de gedagtenis der zelve perſoonen in den *Canon* of de heimelijke gebeden der Miſſe laaten optekenen. Ook zullen wy toeſtaan dat de voornoemde Mévrouw, indien zy zulks begeert, op de gemelde plaats, begraaven worde. Doch ingevalle de voornoemde Prieſter een half jaar lang mogt doorgezonden worden, 't welk de Heer verhoede, zullen wy door de erfgenaamen der gemelde Mevrouwe belet konnen worden, de inkomſten van 13 mergen van ons eigen land, *Tonſcap* genaamd, te trekken; ter tijd toe dat de Prieſter, om voor de gemelde perſoonen te leezen, herſtelt zal weezen. Ter getuigeniſſe van het bovenſtaande hebben wy den tegenwoordigen brief doen opſtellen, en hebben den zelven met ons eigen zegel, en met het zegel van de eerwaardige Vaders, Mijnheer den Abt van Egmond en den Prooſt van Koningsveld, doen bezegelen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1267.

Wyn tot den zang.

Willem, Graaf van Holland / heeft volgens eenen brief van 't jaar 1328. den wijn tot den zang gegeeven:

WY *Willem*, Grave &c. maken cont, &c. dat wy voor ons ende voor onſen nacomelingen Graven van Hollant, om Gode den Goedshuys van *Loesdunen* gheven enen ſtoep wyns te ſancwine, ende die ſal hem gheven alle weke onſe Meyſter uyt onſen Hove in die Haghe. Ende waert dat geviele dat in onſen Hof in die Haghe

ghe geen wyn en ware, of datter wyn ware, daar men niet tyt tappen en mochte ſonder vreeſe van ſcade, ſo ontbieden wy onſen Meeſter voorſz. of wie daar na in die Hage Meeſter weſen ſal, dat hy den Goedshuſe van *Loesdunen* voorſz. elcke weke geve XII. denier Hollants voer den ſtoop wyns, ter tyd toe, dat ghi hem den wyn gevet. Ende om dat wy willen, dat dit wel ende vaſte gehouden worde, ſo hebben wy deſen brief beſegelt mit onſen zegele. Gegheven tot Rotterdamme op ſinte Lucien dach, int jaar ons Heeren 1328.

Volgens eene vergunning van Aleidis, **Voogdeſſe van Holland/ mogten deeze Nonnen eenige varkens voor niet weiden in 't Haarlemmer boſch:**

ALEIDIS, voor deezen de huisvrouw van *Johan van Aveſne*, Voogdés van Holland en Zeeland, wenſcht allen den genen die den tegenwoordigen brief zullen zien zaligheit en allerhande goed. Wy maaken eenen ieder bekent dat wy aan de Abdiſſe en het konvent van Losdunen gegunt en verleent hebben, en door den inhoud deezes gunnen en verleenen, dat ze jaarlijks 15. varkens mogen ſtuuren in ons Haarlemmer boſch, zonder de ſchatting, die *de Vademinge* genoemt word, te betaalen. Gegeeven in 't jaar 1261. Zondaags na Pinxteren.

Zy mogten eenige varkens weiden in 't Haarlemmerboſch.

Richardis, **eene Kloosternon/ dochter van** Graaf Willem I, **en Jonkfrouw van Holland/ heeft in 't jaar** 1250. **eene rente van** 200. **ſchellingen aan dit klooſter geſchonken.**

Gifte door Richardis aan 't klooſter gedaan.

IK *Rikardis*, Jonkfrouw van Holland, maake bekent aan alle die den tegenwoordigen brief zullen zien, dat ik tot een hulpmiddel voor myne ziel, en voor de zielen van mynen vader en myne moeder, mitsgaders van myne broederen, aan de kerk van de H. *Maria* te Lausdunen gegeeven heb de renten van 100. Hollandſche ſchellingen koomende van drie erven, gelegen in de ſtad Delft recht over het huis van *Niklaas van Hake:* welke renten jaarlijks betaalt moeten worden op de Voorſchoter markt. En dit zal duuren ter tyd toe dat ik aan dezelve kerke gegeeven zal hebben 35. Hollandſche ponden; en dan zullen de renten der gemelde erven weder tot my keeren, en my toekoomen. Uyt deze 35. ponden zal aan 't zelve konvent ten eeuwigen tyde wijn geſchonken worden op de volgende dagen: Op S. *Paulus* bekeeringe; op het jaargety van mynen Vader en myne Moeder; Op het jaargety van myne broeders, Heer *Otto*, voor dezen Biſſchop van Utrecht; en Heer *Willem*; Op het feeſt van *Maria Magdalena*; van de elf duizend Maagden; van de H. *Catharina*, en van S. *Jan Evangeliſt*. En op dat dit ten eeuwigen dage onverbreekelijk ten behoeve van de gemelde kerke onderhouden worde; heb ik dit geſchrift, 't welk met myn eigen zegel bezegelt is, aan dezelve kerke verleent. Gegeeven te Loesdunen in 't jaar 1250. Dingsdaags na het feeſt van den H. Evangeliſt *Lucas*.

Kort daar na / te weeten in 't jaar 1273 / heeft Gerrit van Wateringe **eenige landerpen aan 't klooſter geſchonken;**

Wy

Gifte van eenige landgoederen, gedaan door Gerrit van Wateringe.

WY *Gerrit van Wateringe*, Ridder, maaken bekend allen den geenen, die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, en wy verklaaren hen door den inhoud dezes, dat wy tot uytvoering van den uyterſten wille van wyle onze beminde gemalinne *Machteld*, en voor andere ſchulden, aan de Abdiſſe en het konvent van 't klooſter te Lausdunen, van de Ciſtercíorder, vrywillig gegeeven hebben ons ganſche land in *Oerskampe*; en dat wy het recht van bezittinge of van eigendom, 't welk wy op 't gemelde land hadden, in de handen der Abdiſſe en des konvents voornoemd zuiverlijk en eenvoudiglijk overgelevert hebben. Waar by deze voorwaarde gevoegt is, dat de inkomſten van 't voorſchreeven land op het jaargety van wyle myne huisvrouwe, M. voornoemd, tuſſchen het konvent en de pachthoeven der Nonnen gedeelt zullen worden voor vrolijke maaltyden. Tot oirkonde dezes hebben wy den tegenwoordigen brief, die met ons eigen zegel bezegelt is, aan haar ter hand geſtelt. Gegeeven in 't jaar 1273. daags voor het feeſt van den H. Martelaar *Pontianus*.

Andere perſoonen hebben noch andere goederen en inkomſten aan't klooſter gegeeven.

Behalven de gemelde giften/die by A.* Matthæus opgegeeven worden/ ſtaan 'er noch eenige vermeld in een Nederduitſch handſchriftje van 't jaar 1589; 't welk de vooꝛrechten en goederen van het klooſter te Loosduinen een vooꝛ een opteld. Het volgende is uyt dat handſchrift getrokken / en ons beleefdelijk medegedeelt dooꝛ den Heer Kornelis van Alkemade.

* Analect. t. 6. pag 19. enz.

Stichting van het klooſter te Loosduinen door *Floris* Graaf van Holland ; benevens de vereeringe van eenige goederen en bezittingen ten behoeve van de kapél en tot onderhoud van den Kapellaan. Zijnde deze vereering den 5. Mey 1234. gedaan in de tegenwoordighet van *Otto* verkooren Biſſcop van Utrecht, *Heverardus* Prooſt van Tiel, *Giſelbertus* Deken van S. *Jans* kerke te Utrecht, *Bartholomæus van Haarlem*, *Jakob* den Kaſtelein, *Willem* den Molenaar, en van zeer veele andere getuigen.

Vereering van een kampje lands aan 't klooſter van Loosduinen, enz.

In den name der heilige en onverdeelde drievuldigheit : Ik *Machteld*, Gravin van Holland, wil dat het aan alle Chriſtene geloovigen, tegenwoordige en toekomende, kundig zy dat ik aan 't klooſter van Loesdunen, 't welk mijn Heer *Floris* Graaf van Holland en ik op ons eigen grond geſticht hebben, voor de zaligheit der zielen van mijn Heer den Graaf voornoemd, van zijnen vader Graaf *Willem*, van zijne Gemalinne Vrouw *Aleidis*, en tot een hulpmiddel voor myne eige ziele, en voor de zielen van mijnen vader *Hendrik*, van mijne moeder *Machteld*, en van alle mijne bloedvrienden, tot eene aelmis gegeeven heb het kamp . . . . . Gegeeven in 't jaar des Heere 1235, op het feeſt van den H. Biſſchop *Willebrordus*.

De

De tiende des Heeren Ougerus van Hoke, by het klooſter te Loosduinen / is aan dat klooſter geſchonken door Koning Willem. De brief is getekent te Zande / in de 7. indiktie / op den 1. January.

Noch heeft Koning Willem haar vergunt dat ze niet gehouden zullen zijn eenige laſten / heeden / of ſchattingen / op te brengen: en heeft den dienaaren van het konvent ook eenige bygdommen verleent. Dit tegenwoordige geſchrift, dus eindigt deeze giftbrief / hebben wy met ons eigen koninklijk zegel, met het zegel van onze allerliefſte moeder M. Gravinne van Holland, en met dat van onzen zeer beminden broeder *Floris*, doen bezegelen. Gegeeven in den Hage, den 2 Mey, in de tiende indiktie, in't jaar des Heere 1253.

De volgende brief ſtaat by Olivier van Vrede, in * zijne Bewijs-ſtukken aangehaald.

Allen den ghenen die deſe letteren ſuelen hooren ofte ſien; Ic *Diederic*, Heere van Teylinghen, Ridder, doe te verſtaan, dat ic myn Vrowen, voren *Aleyd* van Henegouwen, wilnen wyf was mins Heren *Jans van Avennis*; quyt ſchelde van den Rechten, die ſu mi ghegheven hadde van den Boſch van Harlem, dar ic hor hadde penningen op gheleent. Om dat ic hier jeghen niet doen en wil, ſoo heb ic ghebeden den Grave van Hollandt, deſen brief te

* Tab. 10. pag. 343.

ſeghelen, en hebben mins ſelves ſeghel alſo wel ane ghehanghen. Deſe letteren worden ghegheven, doe men ſchreef ons Heeren jaren 1275. des Vrydages na die Octave van Paeſchen.

Vergeeving van zeker land, de Gemeente *genaamd, in Monſter-ambacht.*

WY *Machteld*, Gravin van Holland, enz. willen dat het een ieder, die den tegenwoordigen brief zien zal kundig zy dat wy tot een hulpmiddel voor onze ziele, voor de ziele van onzen beminden Gemaal, godvruchtiger gedagteniſſe, Heer *Floris* Graaf van Holland; voor die van onze beminde kinderen, *Willem* doorluchtiger gedagteniſſe Roomſch Koning, Vrouw *Elizabet* deszelfs huisvrouw en Koninginne, en Heer *Floris*; mitsgaders voor de zaligheit van alle onze voorzaaten, van onzen beminden neef *Floris* Graaf van Holland, van onze beminde dochteren Vrouw *Aleidis* bygenaamd van Henegouwen, en Vrouw *Margareta* Gravinne van Hennenberge, en die van hunne kinderen, tot eene aalmis gegeeven hebben, enz. Gedaan te 's Gravezande.

Graaf Floris V heeft in 't jaar 1278 eenige Nonnen / die Klingen genoemt wierden / aan 't zelve klooſter gegeeven: te weeten 50 mergen; mits geevende jaarlijks 20 ſchellingen Hollants.

Van zeker landgoed, Wiltenburg *genaamd, leggende onder Munſter by Oudenburg.*

WY *Johan* Prieſter der kerke te Voorſchoten, *Niklaas van Hurſt*, en *Dideryk Goverts* zoon, opzigters der gemelde kerke, hebben het gemelde

melde landgoed overgelevert enz. En hebben deezen brief met onze eigen zegels, en met de zegels van Heer *Dideryk van Waſſenaar*, Ridder, en Meeſter *Gerrit van Leiden*, bezegelt. Gegeeven in 't jaar 1286, dingsdaags na *Mariaas* Hemelvaart.

De vrijdommen / goederen / en voorrechten / aan de klooster-maagden van Loosduinen gegeeven / zijn den 1 Maart 1288 door Graaf Floris V. bevestigt.

In 't jaar 1291 / dingsdaags na S. Agatha, heeft de zelve Graaf Floris de gemelde klooster-maagden door een openbrief onder zijne beſcherming genomen.

Willem, Graaf van Henegouwen / Holland en Zeeland / heeft haar eenen brief verleent; waar in verklaart word dat de Heer van 't land de Rechter is van de klooster-goederen.

Willem, Graaf van Henegouwen / Holland en Zeeland / zijnde te Middelburg / heeft haar in 't jaar 1300 eene vergunning gedaan omtrent een wind-molen.

Van de ſtoop wijns / die haar weekelijks gemaakt was door Willem van Beyeren, is boven ook geſproken.

In 't jaar 1362 is haar door Aalbert van Beyeren een handveſte verleent; waar by de Baljuw van Rhijnland / en deszelfs nazaaten / over het gemelde klooſter in alle verongelijkingen tot rechters aangeſtelt worden.

Volgens eenen brief van Aalbert van Beyeren, geteekend in 't jaar 1380 / is de Landheer de rechter over de kloosterlijke goederen.

In de maand Februarius 1435 / naar den ſtijl van 't Hof / heeft het Hof van Holland aan 't gemelde klooſter tegen het ambacht van Mun-

Munſter een akte verleent; dat het zelve klooſter vry is van beden enz. De gemelde akte was geteekent by den Preſident Goſwyn de Wilde; ten overſtaan van den Heere van Yſſelſtein, Heer Lodewijk van Montfoort, Heer Gerrit van Zijl, Heer Arent van Gent, Meeſter Hendrik Uytenhove, Boudewijn van Zwieten, Meeſter Gillis van Wiſſenburg.

Was onderteekent T. van Zwieten.

Sloot binnen het klooſter getrokken.

Tuſſchen 's Heeren-weg / en de muuren van 't klooſter / liep voor deezen een gracht of ſloot; welke de Nonnen / met oorlof der Heemraden van Delfland / in het klooſter getrokken hebben: doch onder dit beding / dat ze den weg daar door niet nauwer zouden maaken. De Nederduitſche brief luide aldus: Gratie van den hogen Heemraat van Delflant gegeven om een muer te maken op die wech van den Clooſter genaamt Loosduynrelaan.

DIE hoge ende welgeboren Heemraden van Delflant &c. Alſo die Abdiſſe ende Convent van *Lauſduynen* aan ons ootmoedelycken begeert ende te kennen gegeven hebben, hoe dat ſy hoer muyre van den Clooſter geerne uytſetten ſouden op te wech aan de weſtzyde van den ſelven wech om dat water binnen den Clooſter te mogen hebben, hunluyden daar mede te mogen behelpen, ende alſo wy genegen zyn tot allen Godshuyſen ende ſonderlinge totten voornoemden Clooſter ende Convent van *Lauſduynen*, die wy geerne gevordert ende beholpen ſagen, waaromme wy geconſenteert hebben, ordineren, ende conſenteren mits deſen, dat die voorſz. Abdiſſe ende Convent van *Lauſduynen* hare muyr van den Clooſter ſullen mogen uytſetten over die

die ſloot op te wech aan de weſterzyde van den ſelven wech, omme dat water ende die ſloot binnen dat Clooſter te weſen, behoudelycken dat die wech achtien voeten breet blyven zal, omme twee wagenen tegen malcanderen comende riden verby een varen ſullen mogen. Aldus gedaan te Delf op ten 5. dach van Septemb. Anno 1499. By myn Heeren *Otte van Egmonde*, Heere van Kenenburch, *Claes* Heere van *Aſſendelft*, *Cornelis Croeſinck*, Heer van *Benthuyſen*, Ridders, *Floris van Wyngaerden*, Heere van *Yſelmonde*, ende *Dirck Sonck*, Heemraaden voorſz. Daar mede by was ick *Biercxſe*.

Volgens een vonnis van den Hove van Holland is aan die van Loosduinen / in 't jaar 1465 / toegeſtaan te delven zeehere beenen aan de Zyderbliet gelegen. Actum 1465. Daar by ende over waren, **dus luidt het ſlot van 't vonnis** / Heere Willem van Alkemade, Ridder, Meeſters Jan van Halewyn, Lodewyck vander Eycke, ende Phs Ruychrock vander Werve, Raadsluiden van Hollant. Daar ik mede by was,

D. Swyeten.

AFSCHRIFT.

Wy *Katheryna van der Duſſen*, Abdiſſe van *Lauſdunen*, kennen ontfangen te hebben doer handen van die eerlycke Joffrouwe *Verhaer*, weduwe wylen huysvrouwe van *Loef Verhaer*, ſalygher ghedenckenis, acht Karolus guldens lyftucht renten, ſtaande ten lyve van Joffrou *Hyllegont Verhaer*, haere dochter, ende onſe profeſſide Relygyoes. Ende was haar verſchenen die een helft in September Anno xvC. ſeven en-

de

de dertich; ende die ander termyn is verſchenen in die Maart op Sinte Gregoryus dach Anno XVC. acht ende dertich. Van welcke termynen voorſz. ende allen anderen hier te voeren wy kennen onſen Cloeſter wel ende doechdelyck van die goede Joffrouwe voornoemd betaalt te zyn. Des tot een oirconde ende meerre zeekerheyt hebben wy ons Zignet dat wy daaghelyx ghebruycken ghedruct beneden opt ſpacyum des briefs. Actum den 25. in Junyo, Anno 1538.

Dit is een Afſchrift uit de oirſpronglyke open papiere Brief, voerende onder aan op de ruimte een Zegel, gedrukt in groen biënwaaz, 't welk overdekt was med een papiere ruit.

Abdiſſen.

Van de Abdiſſen / die het bewind over dit adelijke klooſter gevoert hebben / zijn de volgende tot onze kennis gekomen.

In 't jaar 12.. Joanna, **dewelke volgens** Johan van Leiden[a] **de eerſte Abdis van Loosduinen is geweeſt / en geſtorven is in 't jaar** 1269.

1267. **Zuſter** A. **bygenaamd Abdiſſe / is boven vermeld in eenen brief van 't jaar** 1267.

1300. Mabelia.

1316. Beatrix.

1320. Maria van Borſelen.

1325. Margareta van Walcheren.

1328. Geertruid van Haarlem.

1334. Catharina van den Broke.

1367. Catharina van Abbenbroek.

1401. **Drouw** Zwanenburg van Steenvoirde, **ſtaande by** Ant.[b] Matthæus **vermeld in eenen brief van 't jaar** 1401. 1421.

[a] Hiſt. c. 24. [b] Anal. tom. 6. pag. 34.

1421. Heilwich vander Lekke.
1440. Lutgaert van der A.
Goude van Heukelom.
1538. Catharina van der Duſſen: ſtaande vermeld in eenen brief van den 15. Jung 1538.
1546. 1551. Anna van Egmond,[c] dewelke in oude brieven van gemelde jaaren 1546. en 1551. word vermeldt.
1562. Urſula van Leeuwen, by Simon van Leeuwen in zijn Batavia Illuſtrata[d] vermeld.

Ook hebben wy de volgende Nonnen van Loosduinen vermeld gevonden. Nonnen in 't zelve klooſter.

In 't jaar 1410. Natalia van Abbenbroek.
1435. Alyt Grunevelt.
1450. Johanna van den Burgh.
Ida van Malburg.
1490. Lysbet van der Does.
1496. Joſyne van Spangen.
1517. Maria van Almonde, met eene Zuſter.
1520. Maria van Kralingen.
1551. Hildegond van der Haar.
Agnes van Borſelen.
1559. Agnes van de Koulſter.
1571. Alida Kats.
1572. Agnes van Merwede.

Als de klooſtertucht hier in de 14. eeuwe vervallen was / en'er eene hervorming ſcheen, noodig te zijn: is Ludolphus, Abt van Citeren by Yſſelſtein / en Bezoeker van 't gemelde klooſter / in 't jaar 1347 op 't verzoek van Graaf Willem met volkome magt derwaart Hervorming van t klooſter.

c Goudhoven plaatſt haar verkeerdelijk achter *Urſula van Egmond:* want volgens de brieven, met haar eigen hand getekend, en met haar zegel bezegeld, is zy Abdis geweeſt voor *Urſula.*

d Pag. 956.

gezon-

gezonden. Hy was gemagtigt om kennis te neemen van 't leven en 't gedrag der Nonnen: en de halsstarrigen door te zenden: of de zelve/ indien hy zulks dienstig oordeelde/ volgens dat zy het verdient hadden naar den inhoud der kerkelijke wetten te straffen. Want het stond te duchten dat anders het gansche klooster/ om de ongebonde zeeden/tot eene groote en algemeene verargernis te niet zoude gaan. (1)

De Gravin van Henneberg.

Behalven de Grafin Machteld, van dewelke wy reeds gesproken hebben/ is in deeze kerke ook begraaven de beruchte Margareta, Grafin van Henneberg: wiens *Graf-schrift Petrus Scriverius uyt een oud handschrift heeft getrokken: en onder zijne Aantekeningen op het Goudsche Kronijkje aan de geleerde wereld heeft medegedeelt.

Het bord, spreekende van 365 kinderen in eene kraam ter wereld gebragt, word onderzocht.

Ook heeft hier voor deezen aan de noordzijde van de kerk een bord gehangen/ behelzende de historie van 365 kinderen/ knechtjes en meisjes door malkander: dewelke de gemelde Grafin/ op den bloek van een schamele vrouw/ in eene kraam gebaart zoude hebben. Behalven dat ter gedagtenisse van deeze geschiedenisse de twee beklkens/ in dewelke alle die kinderen gedoopt zouden zijn/ in de kerk van Loosduinen te pronk plagten te staan; word het zelve voor een echte waarheit verhaalt in onze Jaarboeken. Junius zelf/ daar hy het La-

* *Ista tenet fossa matronæ nobilis ossa,*
Quæ dum vivebat, Lausduni læta manebat;
Atque vocabatur Margreta, quiete fruatur:
Quæ fuit germana Wilhelmi Illustris
Regis Germaniæ; & Comitissa in Hennebergh:
Quæ obiit anno Domini 1276. *ipso die*
Paraseeves horâ nonâ. Orate pro ea.

tijnsche

tijnſche [a] verhaal van 't gemelde bozd oplevert/ durft die geſchiedenis niet volmondig afkeuren. Wy hebben elders [b] de zedigheit van Boxhornius gepzeezen / dewelke deeze zaak onbeſliſt laat: willende van de eene kant het zeggen van zoo veele Schzijvers / dewelke dit vooz de waarheit te boek gezet hebben / niet belmisbelen; en durvende van de andere kant de geſchiedenis / daar zelverlijk veel onwaarheits onder loopt / niet volkomen aanneemen. Lipſius [c] zouw'er meer toe hellen, om het verhaal voor een fabel als voor een waare geſchiedeniſſe te houden; ten waar dat onze Jaarboeken het zelve met eene zoo eenpaarige overeenſtemminge te boek gezet hadden.

Hier tegen dient dat de Utronijk-ſchzijvers / die eerſt van deeze geſchiedeniſſe ſpzeeken / twee volle eeuwen jonger zijn als de geſchiedenis zelf: dat Melis Stoke, dewelke op dien tijd in Holland leefde / geen woozd daar van gewaagt: dat noch Beka, een Utrechtenaar / en eene eeuw jonger als Melis Stoke, noch een enkeld ſchzijver vooz de 14 eeuwe / van die geſchiedeniſſe weet te ſpzeeken. Zoo een verbaazend wonder / 't welk het ganſche Vaderland ontſtelt en op de been geholpen zoude hebben / zou niet onbekend zijn geweeſt aan de tijdgenooten. En zoo 't hun bekend was geweeſt / zouden zy het niet verzweegen hebben: daar zy andere geneene zaaken / die van minder aangelegendheit zijn / omſtandig vertellen. De ſtilzwijgendheit van Gzaaf Floris V in zijnen open-bzief van 't jaar 1267 / denwelken wy zoo eben aan-

a Junius in Batavia.
b In 't tweede deel van 't Latijnſche Batavia Sacra, pag. 245.
c In D. Virgine Hallenſi cap. 9.

gehaalt hebben / is alleen genoeg om die Kronijk-schrijvers te wederleggen. In dien brief getuigt hy dat zijne meui Margareta, Gravin van Henneberg / op haar uyterste leggende / in zijne tegenwoordigheit en met zijne toestemminge eenige land-goederen / by 't klooster van Loosduinen gelegen / aan twee Staat-juffers heeft gemaakt: zonder een eenig woord van die geschiedenisse te reppen. Voegt hier by dat Guido, dewelke / zoo als sy verzieren / deeze onvolgraage kinderkens gedoopt zoude hebben / den Bisschoppelijken stoel van Utrecht op dien tijd niet bekleedt kan hebben: zijnde eene zekere waarheit dat Johan van Nassouw in dit jaar op den gemelden stoel als Bisschop heeft gezeeten. (2)

Het is niet onwaarschijnelijk dat de woorden van den eersten schrijver / alwerechts opgevat zijnde / dit vertellingkje op de baan gebragt hebben. Die schrijver zal verhaalt hebben dat de Gravin van Henneberg op goeden Vrijdag zoo veele kinderen gebaart heeft / als 'er dagen in 't jaar waren. Nu heeft sy twee kinderen gelijk gebaart: Johan en Elizabet. Dit blijkt uyt een groote zark: dewelke / als de Heer Rosemale, de zoon van den Rotterdamschen Burgemeester Rosemale, begraaven zoude worden / uyt de aarde / onder het grondwerk van 't hoor / is opgegraaven. Op die zark stond te leezen dat aldaar begraaven lag de Gravin van Henneberg: dewelke op goeden Vrijdag van twee kinderen gelijk / Johan en Elizabet, was verlost / en in de kraam was gestorven. Dit word noch bevestigt door het zegel van 't eene kind / te weeten Johan: 't welk hy / twaalf jaaren oud zijnde / op wasch had gedrukt: welk zegel

de

de Heer Kornelis Alkemade, te Rotterdam woonende / onder zijne bewaaringe heeft berusten.

Dit verhaal ſchept noch voorder licht uyt eene gewoonte van die eeuwe; te weeten, dat het nieuwe jaar zijn begin nam met Paaſſchen: welke gewoonte / volgens * Moreri, in Vranckrijk ſtand heeft gehouden tot het jaar 1563. Doch na het jaar 1563 heeft het nieuwe jaar / volgens een willekeur van Karel IX, even gelijk in de andere landen / zijn begin genomen met den eerſten January. Soo dan / wanneer de eerſte ſchrijver te boek zette dat de gemelde Grave / op goeden Vrijdag / van soo veele kinderen bevallen was / als het jaar dagen had; heeft hy niet anders te kennen gegeeven / als dat sy van twee kinderen t' eener draagt bevallen was: dewijl 'er niet meer als twee dagen van dat loopende jaar overſchooten. Dus is het maar een voordenſpeeling geweeſt: gelijk of ik zeide dat soo eene vrouw / op Vrouwen Lichtmis / van een kindje verloſt was / 't welk soo veele oogen had als de maand Februarius dagen telde. Deeze voordenſpeeling zullen eenige onvoorzigtige Schrijvers in de volgende eeuwen / wanneer het nieuwe jaar met de maand Januarius begon / soo als de voorden luiden opgenomen hebben. En dewijl het jaar / volgens hunne rekening / uyt 365 dagen beſtond; zullen sy soo maar losſelijk uytgelapt hebben dat de voornoemde Grave ook 365 kinderen t' eener draagt gebaart heeft / en in de kraam is geſtorven.

* Pag. 192.

AANTEKENINGEN.

1. Wy zullen den Nederduitſchen brief van Graaf *Willem*, ten dienſte van den Leezer, uyt *Ant.* * *Matthæus*, hier laaten volgen:

Willem enz. Ontbieden u Heeren Ludolf Abt van Eyteren, want ghi geſet ſyt over 't clooſter van Loosdunen te weſen een berechter, ende een Viſitator, welc clooſter langen tyt in cranken ſtate geſtaen heeft, dat ghi aenſien wilt den ſtaet van der Abdiſſen, en van allen anderen ambochten (dat zal hier te zeggen zyn, Nonnen in eenige bedieninge geſtelt) *ende die ghi ſiet ende vint dat oerbaerlic daer in is, verſet, ende verwandelt* (dat is verandert) *ende caſtyt ſe na hoere misdaet, die ghi ter waerheyt vint, dat ſy misdaen hebben. Ende want dit onſe wille is, ſo begheren wy 's, ende wat ghi hier in doet, daer willen wy u in ſtercken, ende volſtaen van uwen Overſten, ende dedy 't niet, ſo moeſten wire anderen raet op hebben bi uwen Overſten. Ende hier in wilt alſo doen, dat alle dinc bi u verbetert worde, of wi en ſoudent langer niet gedogen mogen, wi en ſoudent ſelver doen berechten, ende daer toeſien dat Gods lof ende ſyn eere gemeeret worde. Gegheven in den Hage op ſinte Pontiaens dach, Anno Domini* CIↃ CCC. *quadrageſimo ſeptimo.*

2. Ik wil dit verhaal van dat onnatuurlijk baaren geenszins verdedigen. De ongeloofbaarheit der zaake zelf, de ſtilzwygendheit van de oudſte Schryvers, de zark te Rotterdam gevonden, ſchynen door geene giffingen of ligte tegenbewyzen verzwakt te konnen worden. Ik zal het verhaal dan ook voor een fabel houden; de uytlegging, van twee dagen in 't jaar zal ik insgelijks goedkeuren, en als wel uytgevonden pryzen. Is 'er noch 't eene of 't andere over; 't welk noch eenige ongeruſtheit, of twyfeling, of hapering in 't gemoed ſchijnt te maaken; ik zal denken dat men in het verkiezen van een gevoelen, of men een verhaal aanneemen of verwerpen moet, naar de krachtigſte en geloofbaarſte bewyzen moet zien: dat

* Analect. Matth. c. 6. pag. 32.

men

men anders noit gedaan zoude hebben; zou men altyd naar alle tegenredenen blyven luiſteren. Maar zoo iemand doch pleiten en krakeelen wouw; die zou noch konnen zeggen, dat krachtiger bewyzen eene zaak wel geloofwaardiger, maar niet volkomen zeker maaken. Doch dat daar gelaaten, ik heb dit maar te zeggen, dat 'er eenige bewyzen tegen de gemelde vertelling ingebragt werden, dewelke zoo zeer niet ſchynen te klemmen. Graaf *Floris* V, zegt *Boxhornius*, *a* en *Jutta Margaretaas* dochter, ſpreekende in zekere opene brieven van de Gravinne van Henneberg, en van zeker gifte door haar gedaan, maaken geen gewag van dit kinderbaaren. Maar was het daar de rechte plaats, om van dat baaren te ſpreeken? En zou het zeer hoflijk geweeſt zyn, en eenen Graaf *Floris* of eene Gravinne *Jutta* wel gepaſt hebben, zoo eene ſchandelijke ſtraffe van zyne oud-meui of van haare moeder in eenen openbrief te vermelden? 't Geene gezeit word dat *Guido*, dewelke alle die kinderen gedoopt zoude hebben, op den tyd van die wonderbaare verloſſinge, op den Biſſchoppelijken ſtoel van Utrecht niet gezeeten heeft, dient even weinig ter zaake. Meeſt alle de Schryvers en *b* ſchilderyen, dewelke van dit baaren en doopen ſpreeken, en het doopen van alle die kinderen aan eenen Biſſchop *Guido* toeſchryven, noemen hem duidelijk en uytdrukkelijk Wybiſſchop van Utrecht. Is 'er ergens een uytlander, als *Cuſpinianus* *c* of iemand anders, hem die voor den Biſſchop van Utrecht genomen heeft; dat is hem, als eenen uytlander toetegeeven. Anderen, als *Johan van Leiden*, zullen door de gelijkheit van den naam misleidt zyn geweeſt.

Ja de ongeloofbaarheit zelf, indien men redenen en tegenredenen tegen malkander weegt, zou miſſchien vry verminderen. Men weet wat de Geneesheeren van de eyerneſten der vrouwen leeren: en wat al eyeren dat 'er in twee neſten opgeſloten leggen. De ſtelling van den beruchten Heer *Leeuwenhoek*, dat het mannelijk zaad van levende diertjes

a Theatr. Holl. pag. 172.

b Het bord te Loosduinen ophangende, zie Boxhorn. p. 170. Een opſchrift by Junius vermeld.

c Cuſpinianus in Guilelmo.

krioelt, is een ieder bekend; en kan misschien noch beter te passe gebragt worden als de eyernesten Daarenboven, wien is de kracht der vrouwelijke inbeeldinge niet bekend? En om by geene enkelde gissingen te blyven; *Boxhornius* zelf weet ons van eene vrouw te Modena te vertellen, dewelke in 't jaar 1279 van 42. kinderen is bevallen. Moet het baaren van 365. kinderen voor een fabel gehouden worden, zegt de hooggeleerde Heer [d] *Matthæus*, wat zal men van die vrouw zeggen, daar [e] *Reinesius* die het verhaalt zelf over gegaan heeft, dewelke behalven eenige padden en egdissen twaalf kikvorssen ten deele door den afgang gelooft, ten deele uytgebraakt heeft? *En wie weet*, zeit hy vorder, *of die kinderen van* Margareta *grooter waren als een kikvors? te meer daar de Kolchen, volgens het verhaal van* [f] Busbequius, *doorgaans geen grooter kinderen ter wereld brengen*? Dat van de Kolchen wil ik liever daar laaten; en zouw eer gelooven dat *Busbequius*, hoe schrander dat hy was, zich hier wat heeft laaten wys maaken, [g] *Aldrovandus*, of liever *Avicenna* daar hy het uytgetrokken heeft, verhaalt van eene vrouw dewelke van 22. kinderen bevallen is. Van zoo eene vrouw weet [h] *Cælius Rhodiginus* ook te spreeken. En volgens het schryven van de Poolsche Historischryvers [i] *Crommerus* en *Rob.* [k] *Guaguinus* is *Margareta*, de gemalin van eenen Graaf *Virboslaus*, in 't jaar 1270 van 36 kinderen in een kraambedde verlost. Het getal van twee-en-twintig, sesen-dertig, twee-en-veertig, verscheelt noch veel van 365. Om dan wat naarder te koomen; de gemelde *Cælius Rhodiginus* vertelt ons uyt *Albertus Magnus*, die het uyt *Avicenna* getrokken had, dat een zwangere vrouw door een een miskraam verlost is, van 72. kinderkens, welker lichaamtjes hun eerste maakzel en gedaante al hadden. Dat begint al te naderen; maar koomt noch by geen 365. te passe. Zoo verhaalt dan dezelve *Albertus Magnus*, by den gemelden

d Ad Annal. Egmund. pag. 200.
e Epist. ad Nesser. 39. *f* Ep. 3.
g Aldrovandus cap. 1. de monstris.
h Cælius Rhodig. lib. 4. c. 23. ex Alb. Magno.
i Crommerus lib. 9.
k Guagnin. in Boleslao V.

Cælius,

Cælius [1], dat een andere vrouw 150. beginſelen van kinderlijke lichaamen, niet grooter als den kleinſten vinger, in een bekken heeft gelooſt. Tot bewys voegt hy 'er by dat de vliesjes van ieder lichaamtje, om de waarheit te onderzoeken, doorgeſneeden zyn: dat de bewegingen van uytſpanninge en inkrimpinge in een goed getal der zelve beſpeurt wierden: dat de oogen hun volkomen maakzel en fatzoen noch niet hadden. enz. Maar, zal iemand zeggen, dat zyn 'er noch geen 365. Daar heb ik niet tegen: maar wie zal ons toonen dat een vrouw wel 150. kinderen gelijk kan krygen, maar geen 365? En wie zal ons zoo juiſt en beſtiptelijk zeggen; zoo hoog kan het getal der kraamkinderen gaan, en hooger niet? Dit alles zy enkelijk gezeit om de al te groote driftigheit in het verwerpen van zekere geſchiedeniſſen, dewelke ten eerſten aanzien wat vreemd en kluchtig luiden, eenigzins intetoomen.

Maar waar blyven wy met de ſtilzwygentheit van de eerſte Schryvers, en de zark van Rotterdam? Hier zal ik my gevangen moeten geeven: en durf daar niet tegen kikken. Ook heb ik van den beginne verklaart dat ik de ganſche vertelling gaerne voor een fabel wil houden. Maar zouw ik dan, ik zegge *dan*, en indien deze vertelling om de ſtilzwygentheit moet verworpen worden, ook niet mogen bedingen dat by voorbeeld de inſtelling van S. *Jakobs* order, die *Floris* V. toegeſchreeven word, en boven vermeldt is, insgelijks voor een verdichtzel gehouden worde. De zelfde Schryvers, die de wonderlijke baaring van de Gravinne *Margareta* verzwygen, verzwygen ook de gemelde inſtelling. Daarenboven onder het groot getal der genen die de gemelde baaring of verloſſing zoo omſtandig vertellen, en als uytbazuinen, is 'er niet een die een eenig woord van dezelve inſtellinge weet te ſpreeken: Een Zeeuwſche Kronijkſchryver *Reigersberg*, en een Waal *Le Petit*, koomen ons zoo eene inſtelling, derdhalve eeuwe na dat ze geſchiedt is, vertellen. De oprechting van een Ridderlijke order verdiende zekerlijk niet alleenlijk met een woordje aangeroert, maar met alle de omſtandigheden en plegtigheden beſchreeven: zy is echter met geen enkeld woordje aange-

[1] Cælius Rhod. ut ante.

roert: zy word van veel meer Schryvers verzweegen als de gemelde baaring. Maar, zal men zeggen, *Miræus*, *Miræus* zeg ik zoo een man, heeft de oprechting van de gemelde Ridder-order in een oud handboek gevonden. Zoo volgt dan, zal ik weder zeggen, dat alle de eerſte en oudſte Schryvers, ja *Melis Stoke* zelf die omtrent die tyden geleeft heeft, wel eene zaak van belang, eene roemruchtige daad, ja een voornaam cieraad der hiſtorie, konnen verzweegen en achtergelaaten hebben. Wel is waar dat men eene zaak van belang in zulke gelegendheit, ik wil zeggen in eene zoo algemeene ſtilzwygendheit van de oudſte Schryvers, niet behoort aan te neemen als op vaſte blyken, op zekere en geloofwaardige handſchriften, op onbetwiſtbaare gedenkſtukken, enz. Maar de bekkens, die te Loosduinen zoo lang ten toon gehangen hebben, en het bord daar boven van geſproken is, en't welk insgelijks in de kerk van Loosduinen plagt te hangen, die bekkens, zegge ik, en dat bord, dewelke daar zekerlijk opgehangen zyn met kenniſſe van den Paſtoor, de Kerkmeeſters, en de voornaamſten van het dorp, zyn die zoo veel ongeloofwaardiger als een onbekende brief? Hier tegen word gezeit dat *m* het opſchrift van het gemelde bord van jonger *datum* is; en in de kerk niet opgehangen is voor de 16. eeuwe. Doch *Boxhornius*, dewelke dit doet gelden bekent, en bewijſt het ook uyt een ongedrukten Kronijkſchryver, dat 'er te voren het volgende verhaal in oud brabbelrijm plagt op te hangen:

D'onſpreeckelicke Godes kracht
Mach men menichſins wel mercken:
Want eens een frouken voortbragt
Twee kynder te ſamen in der wercken:
Dat verwonderde heur Vrou Margriet Hertogien
Dat een wyf by eens mans beleydt moch dragen kynder
niet meer dan ien,
Daer nae leet Godt geſchyen
Wonder groot, want ſy wan
Vierde half hondert kynderen ende 14 *tot eenre dracht*
by eenre man.
De kynder kerſtede Biſſchop Gy *in een becken claer.*

m Zie Boxhorn. als boven.

Daer

Daer waeren hoge geboren Peeten, als Princen, Vorſten, Vrouwen, dats waer,
Der fruchten ſtarff ſi, ende was Germana van Alemannien Willems *Coninck, van Holland Grave, al ſonder wane.*
Dit was een wonderlich dinck. Doe ſy bleef,
Men jaeren duyſen CC *ende* LXXVI *ſchreef*
Op ten goeden Frydach, ten negen uuren
Haer ſiel moet in eeuwigheyt dueren.

Ik moet hier noch eens zeggen, om in mijne voorige beweeringe niet achterhaalt te worden, dat Biſſchop Gy, of *Guido*, hier niet genomen moet worden voor den Biſſchop van Utrecht, maar voor den Wybiſſchop: want een Wybiſſchop is ook een Biſſchop enz. Zou men dan niet mogen zeggen; indien men op oude gedenktekenen en bewysſtukken mag aangaan, zoo mag men voor al aangaan op openbaare gedenktekenen en verklaaringen, dewelke in de kerken zelf, ter geheuggeniſſe en beveſtiginge der zaake, voor ieder een ten toon geſtelt worden. Maar op deeze getuigenis kan ook paſſen, 't geen *Ant. n Matthæus* van 't ander opſchrift zeit, te weeten dat men geene zekerheit heeft dat het al ten tyde van de gemelde Gravinne in de kerk is opgehangen; en dat het daar miſſchien in laatere tyden opgehangen is, om geld uyt de beurzen te lokken. Wat zal ik daar tegen zeggen? Het heeft de geldzuchtige menſchen, in de middelſte eeuwen, aan zodaanige kunsjes niet ontbroken. Iemand zou miſſchien zeggen dat dit in allen gevalle niet meer is als een vrees, een achterdocht, enz. dat zoo veele Hiſtoriſchryvers zich zoo ligt niet zouden hebben laaten bedotten door een bord, indien het daar in hunnen tijd ten toon gehangen was. Maar, dat daar gelaaten, mijn inzigt is alleenlijk geweeſt, de redenen over en weer tegen malkander op te weegen, en te zien of men eene geſchiedenis, daar 't onze Jaarboeken zoo drok van hebben, niet met eenige waarſchijnlijkheit zoo konnen bekleeden. Doch de grootſte zwaarigheit koomt op 't leſte: de zark van Rotterdam verplettert alles, wat eenigen tegenſtand zouw durven bieden. Ik heb het rechte beſcheid van dien

n Analect. t. 6. pag. 42.

graffteen noch niet konnen bekoomen: maar dit ſchijnt my wat vreemd voor te koomen dat de Gravin van Henneberg, tegen de getuigenis van alle Schryvers, te Rotterdam begraaven is geweeſt. *W.*[o] *Heda*, de Groote Kronijk van[p] Nederland, het Grafſchrift 't welk[q] *Scriverius* uyt een oud handſchrift getrokken heeft, om van het bord te Loosduinen niet te ſpreeken, de Hollandſche Kronijk, enz. zeggen eenpaarig dat ze de kerk van Loosduinen tot haare begraafplaats heeft gehad. Behalven dat alle die Schrijvers, en dat oude handſchrift zelf, hier ook gemiſt moeten hebben; vindt men geen gewag van de Rotterdamſche kerk voor het jaar 1366: dat is by de 100. jaaren na *Margaretaas* dood: Ik bekenne evenwel dat 'er de kerk, eenige jaaren vroeger, geſtaan kan hebben; en dat Rotterdam waarſchijnlijk al eene kapél gehad zal hebben in de dertiende eeuwe. Maar by alle Schryvers te vinden dat de Gravin van Hennenberg, in onze Jaarboeken zoo berucht, te Loosduinen begraaven is; en by geen eenen Schrijver te vinden dat Rotterdam haare begraafplaats is geweeſt, dat ſchijnt de zaak niet te beveſtigen: of men zou moeten zeggen dat de zark, een enkelde en onkoſtelijke graffteen, van Loosduinen vervoert is naar Rotterdam. Maar wat daar van zy, ik verklaare wederom dat ik my hier gevangen geeve: en waar dat de zark van daan koome, het opſchrift ſtaat 'er evenwel.

En om eens recht uyt te ſpreeken; de baaring van 365. kinderen, wat al voorbeelden dat ik bygebragt mag hebben, blijft evenwel een wonderbaare en ongehoorde zaak: en dient vervolgens niet veele zwaarigheden t' haaren laſte te ontmoeten. In 200. jaaren heeft 'er, zoo veel men weeten kan, geen een Schrijver van geſproken. Een van de eerſte en deftigſte Schrijvers, die van de geſchiedeniſſe gewaagen, te weeten *W. Heda*, durft 'er met geene zekerheit van ſpreeken: *Daar word gezeit*, zoo ſpreekt hy, *dat 'er een wonderbaare zaak gebeurt is omtrent Machtildis* enz. *Insgelijks*, zeit hy, *worden op deezen tijd eenige dingen, die naar eene fabel gelijken, vertelt van eenen* Fol-

o W. Heda in Ottone 3.
p Chron. Magn. Belgii ad hunc ann.
q In zijne Aantek. op het Goudſche Kronijkje.

pert,

pert, *Heer van Lede, en Haaſtrecht; dewelke, zoo als 'er vertelt word, onder een hoop volks ſtaande, en dronken zijnde, in 't gezigt van allen door de lucht is weggevoert, en nimmer weer te voorſchijn is gekomen.* Heda ſchijnt de eene fabel by de andere te voegen. *Daar word gezeit . . . . Insgelijks worden eenige dingen die naar een fabel gelijken, vertelt.* enz. Hy wiſt ook wel dat het meermaals gemelde bord te Loosduinen te pronk hing: en hy ſchrijft dat de geſchiedenis op het zelve bord geſchreeven ſtond. En evenwel durft hy 'er met geene zekerheit van ſpreeken.

RYSWYK.

In een ouden blaffert der Utrechtſche Kerke wozd gewag gemaakt van Rijſwich: 't welk noch tegenwoozdig een dozp is / aan de oberzijde van Wijk te Duurſtede gelegen. Ryswyk.

Maar daar is noch een ander Rijſwijk: 't welk van Melis Stoke geplaatſt wozd aan den Geeſt, en dicht by 's Gzavenhage gelegen is. De Ambachts-heerlijkheit van dit Rijſwijk / 't welk eene hals-heerlijkheit der Heeren van Delft is / hebben de Heeren van 's Gzavenhage gekocht van den Heer van Duin. Rondom Rijſwijk ſtaan verſcheide zeer ſchoone ſloten of Heerenhuizen: als Ottenburg / 't Huis te Blotinge / 't Huis ter Werve / enz. Onder dewelke zonderling uytmunt het pzachtig en heerlijk paleis van Pzins Frederik Hendrik, Belvedere genaamd: in 't welke de Rijſwijkſche vzede noch onlangs geſloten is.

De H. Bonifacius, die 't geloof aan onze landen verkundigt heeft / wozd hier als Patroon der Parochi-kerke geviert. Patroon.

In deeze Parochi-kerke / aan 't outaar van S. Bonifacius en deszelfs gezellen / was eene vikary geſticht. Noch was 'er eene vikary geſticht aan S. Pieters outaar.

In

Oude Paſtoors.

In 't jaar 1304 heeft hier als Paſtoor geſtaan Heer Diderijk.

Van de Paſtooren / die ſedert de meergemelde verandering te Rijswijk geſtaan hebben / zijn de volgende alleen bekend:

Hermes Ludolphi, een Kranenburger.

De Heer en Meeſter Aalbert, die te Leiden geleeft heeft / en in een hoogen ouderdom overleden is. Meeſter † Kornelis Ramsdonk, Paſtoor te Rijswijk / is den 26 van November 1634 dood in zijn bedde gevonden. Johan van der Aa, volkomen Bacelier in de Godkunde / is geſtorven in de maand Auguſtus 1661.

Matthias van Rhijn, een Naaltwijker / Paſtoor te Rijswijk / is aldaar overleden den 28 van Sept. 1679. Bartholomæus Molegraaf, geſtorven in de maand Nov. 1681. Theodorus de Groot, een Enkhuizer / en Prieſter van 't Oratori / is geſtorven den 8 van September 1700. Evert Stalpaard, een Hagenaar / en een Lovenſch Godtgeleerde / is den 17 Mey 1706 uyt het leven verhuiſt. Pieter Maas, een Hagenaar / en insgelijks een Lovenſch Godtgeleerde.

Te Rijswijk hebben / volgens het ſchrijven van J. de la Torre, twee kapellen geſtaan: de eene achter de gemelde hofſtede Ottenburg / de andere by de hofſtede de Burg: dewelke eerſt de Suyzen toegekomen hebbende / naderhand aan den Heer van der Duin, Heer van Rijswijk / is gekomen.

Ook heeft te Rijswijk / volgens de Aantekeningen van Sasboldus, een Nonnekloofter geſtaan / Nazareth genaamd: behoorende onder het opzigt van 't Sionſche Kapittel.

In dit kloofter is eene Belia van der Burch Nonne geweeſt.

AAN-

† Doodboek der Holl. Kerke.

AANTEKENING.

1. Dat *Junius* de naamrede van Rijswijk doet afdaalen van de *Rugii*, die op 't eyland Rugen woonden, of half zoude denken dat Rijswijk zoo veel te zeggen is als Reuswijk; daar in zal hy waarſchijnelijk niet veele navolgers hebben. Dat Rugen of Ruggen, daar we onder Vlaardingen van geſproken hebben, en daar een Regulieren klooſter geſtaan heeft, zijnen naam aan 't Noordſche Rugen verſchuldigt is, zouw 'er beter naar gelijken. En wat de Reuzen en hunne overkomſte uyt Britanje belangt; dat praatje is lang van de baan geraakt; en 't zal 'er, zoo ik meen, noch zoo ras niet weder opkoomen.

Ik wil hier maar aanmerken dat de Heeren van Rijswijk al vermeldt worden in de elfde eeuwe. In 't jaar 1183. ſtaat *Doddo* of *Dodo* van Rijswijk als getuige over een gifte-brief van *a Dideryk* V. Dat *Dodo* van Rijswijk zoo veel als *Dodo* Heer van Rijswijk te zeggen is, blijkt uyt honderd en honderd oude brieven; daar de Heeren der plaatzen op zoo een wijze uytgedrukt worden. Dit hebben anderen reeds aangemerkt; maar moet aldus verſtaan worden, dat de kinderen van zulke Heeren, of die uyt dat geſlagt geſproten waren dien naam, mettertijd ook begonnen te draagen.

In 't jaar 1216. ſtaat *Arent van Rijswijk* als getuige over eene uytſpraak van *Willem* I. En in 't jaar 1227. ſtaat *Reinier van Rijswijk* als getuige vermeld in een verly-brief van *Henricus* Abt van Egmond.

Noch een woord van *Dodo van Rijswijk*. *Dodo* is naar allen ſchijn dezelfde naam, dewelke hier te lande noch gebruikelijk is onder den naam van *Doe* of *Doen*.

Toen de Latijnſche taal, in 't opſtellen van brieven, akten, enz. hier op de baan begon te raaken, en men een Latijnſchen draay aan diergelijke naamen wilde geeven, ſchreef men voor *Doe Dodo*, voor *Poep Poppo*, voor *Fop Foppo*, voor *Frank Franco*, voor *Boon b Bono*, voor *At Atto*, voor *Luitje* of *Luits Lu-*

a In Chron. Egmund. p. 18.
b Vide Hed. p. 94.

zo, voor *Teye Tado*, voor *Elsje Elsa*, voor *Zwaantje Zwanildis*, enz. Maar mettertijd heeft men zin gekreegen in de naamen der Heiligen; en hebben de Prieſters, gelijk zeer waarſchijnelijk is, de menſchen aangemaant om de heidenſche naamen, zoo wel als zy het heidendom gedaan hadden, te laaten vaaren; en de naamen van bekende Heiligen aan te neemen. En daar op hebben de genen, die noch heidenſche naamen hadden, naar zodaanige naamen der Heiligen beginnen om te zoeken, die de beſte gelijkenis met hunne naamen hadden: Dus heeftmen *Doe* verandert in *Dominicus*; *Fop* in *Fabianus*; *Frank* in *Franciſcus*; *Boon* in *Bonifacius*; *Lutje* in *Ludovicus*; *Atte* in *Athanaſius*; enz. Dit, zeg ik, is dikwils aldus toegegaan: en dat het dus toegegaan is, blijkt uyt de oude ſtukken en pampieren. Maar 't is de waarheit ook dat ſommige van die Duitſche naamen by verkortinge verdraayt konnen zijn, en ſomwijlen verdraayt zijn, uyt de Latijnſche naamen.

VOORBURG.

Oudheit van het dorp Voorburg enz.

By Voorburg / het oudſte dorp van Holland / heeft een zeer oud kaſteel geſtaan: van 't welke noch eenige grond- en muur-werken vertoont worden. Veele Schrijvers / ſteunende op de daar gevonde pennингen / houden den Keizer Aurelianen voor den ſtichter van 't gemelde kaſteel. Maar nadien het uyt Vopiſcus blijkt dat Aurelianus, na dat hy het Veld-meeſterſchap van 't ſesde Legioen der Gaulen bekleed had / noit in deze landen weder gekomen is; ſchijnt het veel beter met de waarheit over een te koomen dat het geſticht is door Aurelius Antoninus; (1) en dat men bygevolg voor Aureliani moet leezen Aureliant. dat is Aurelii Antonini.

† Van *Aurelianus* hebben eenige van onze Kronijk-ſchrijvers *Aurindulus*, of *Elinus*, en *Eſelinus*, dat is Ezel-oor, gemaakt; hebbende dit fabeltje uyt de Poeeten getrokken.

tonini. Hier over han de Heer Alting * nagezien woorden: dewelke ter zelve plaatze beweert dat de naam van Voorburg gesproten is uyt den naam Forum Adriani: 't welke / zeit hy / niet alleen uyt de gelijkenisse van den naam / maar ook uyt de overblijfzelen van 't muurwerk / schijnt te blijken. Zelfs oordeelt hy dat de open-brief van Karel den Eenvoudigen op dit Voorburg ziet: en dat daar eerst Fortrana, niet Fortrapa gelijk 'er tegenwoordig staat / geschreeven is geweest.

Te Voorburg / 't welk aan Korbuloos gracht gelegen is / is gebooren de (2) vermaarde Gertruid van Oosten, dewelke te Delft Begijn is geweest: en van dewelke wy boven / onder de stad Delft / wijdloopiger gesproken hebben. De kerk van het dorp is op den naam van den H. Martinus ingewijdt. In oude tijden plagt hier jaarlijks een ommegang te geschieden: beginnende van de kerk / en eindigende op 't uyterste van Voorburger-ambacht aan zeekere duin / Elsburg genaamd. Daar gekomen / keerde de Ommegang weder naar de Parochiekerk. Patroon.

De Heer Johan Niklaaszoon, Vikaris aan 't H. Kruis outaar in S. Pieters kerke te Leiden / heeft in 't jaar 1520 het Harders-ampt van Voorburg bekleedt. Naderhand heeft daar als Pastoor gestaan de Heer Arent van Lens: en als de Pastory / door het afsterven van Heer Lens, open stond; is ze in 't jaar 1571 begeeven aan Heer Johan Vreem. Na Johan Vreem, in 't jaar 1573 / is daar tot Pastoor aangestelt de Heer Johan Jobszoon. Pastoors.

Ook was 'er in de kerke van Voorburg / aan 't outaar van de H. Maagd / eene vikary of ka- Vikaryen.

* Notit. Germ. inf. pag. 57. 59. 66.

pel-

pellany geſticht; van dewelke wy onder Dooꝛſchoten te ſpꝛeeken zullen hebben. (3)

Paſtoors zedert de Reformaatzie.

De eerſte Paſtooꝛ / dewelke zedert de zoogenaamde Reformaatzie zijne vaſte wooning te Dooꝛburg gehouden heeft / is geweeſt Eduward de Graaf, een Goutwenaar / volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit. In zijne plaats is gekomen Johan Verhorſt, een Rotterdammer / en een Reuiſch Godtgeleerde dewelke den Heer Adriaan Walenburg, Wijbiſſchop van Reulen / eenigen tijd als Sekretaris ten dienſte had geſtaan. Hy is op den 14 van Oct. 1678 dooꝛ eene ontijdige dood uyt het leven gerukt. Iſidorus van Veen, een Utrechtenaar / heeft die poſt geen jaar bedient / en is geſtoꝛven den 19 van September 1679. Zoo is dan de Paſtory van Dooꝛburg opgedꝛaagen aan Theodorus Stalpaard, een Utrechtenaar / en uyt een Burgemeeſterlijk geſlagt geſpꝛoten; dewelke eenigen tijd op beide de rechten geſtudeert had. Hy is dooꝛ eene ontijdige dood weggerukt / en op den 19 van November 1680 aan een binnige koꝛts geſtoꝛven. Aanſtonds wierd hem tot opvolger toegeſchikt Johan Neerkaſſel, een Goꝛkommer / en een queeckeling van 't Urbanus Kollegie te Romen / dewelke den 3 Juny 1692 geſtoꝛven is. In zijne plaats is aanſtonds gekomen Pieter van Beeſt, een Utrechtenaar / en de zoon van den bermaarden Geneesheer Kornelis van Beeſt. Hy was een queeckeling van het Roomſche Kollegie De Propaganda Fide, en te Romen tot Leeraar in de Godtkunde aangenomen. Zijne opvolgers zijn geweeſt Niklaas de Reeder, een Goꝛkommer / en een queeckeling der hooge Schole van Loven.

N. vander Mey, een Amſterdammer.

Onder-

Onder de Parochie van Voorburg plagt eene kapel te ſtaan / de Veurkapel genaamd.

Wy zullen hier by deze gelegentheit byboegen de ſtichting van de kapelle te Veur / die ons beleefdelijk door den zeer geleerden Heer en liefhebber van de Vaderlandſche oudheeden / Cornelis van Alkemade, **ter hand geſteit is.**

Johan, Heere van Waſſenaare, van Voorſchoten, en van Katwijck, &c. Borggrave van Leyden, doen kond allen luyden, alzoo mijn lieve Heere ende Vader zal. ged. in't leſte van zijn leven beſprak ter timmeringe van *Veurkapelle* vier pont pajement s'jaers, beſet ende bewijſt op een woninge lants van ſes morgen mitten huyſen ende barge gelegen by Veur-kapelle voirſ. an die noirtzyde van de Geeſt, ende is geheten Pieter Reynersz. woninge, dair voir ſtonden vive pont s'jaers, ten Capelrye tot Leyden toebehorende, dewelke woninge voorſ. nu gekoft heeft Kerſtant van Alcmade onſe Neve, dewelke ons biddende, dat wy hem wilden gonnen, dat hy die vier pont s'jaers by myne Heere en Vader beſproken ter fabrijke voirſ. overſetten en bewijſen mogte an betere renten ende landen binnen onſen Heerlijckheyt van Waſſenaer, die Dirc van Voern nog ſes jaer in huere heeft, om vier en een halve Beyerſche gulden s'jaers, na utwyzinge Kerſtans brief, die hy van percelen van landen in Vorenbroik gelegen onder zyn zelfs zegel beſegelt dair of gegeven heeft, ſoe iſt, dat wy genege der goeden rechtvaerdigen bede Kerſtans, en profijte ons kapels van Veuren voorn. hem gegont en gegeven hebben, dat zijne voorſ. woninge mitten huyze, lant en barge vande voorſ. vier pont s'jaers vry,

los, quyt, en onbelaſt zal weeſen en blyven ten eeuwigen daghen, behoudelijk der kapellen uyt Kerſtans weder brief van waarde te weſen, zonder argeliſt. In kenniſſe van dezen zoo hebben wy onzen zeghel hier aan doen hangen zes dagen in Juny in 't jaar ons Heeren 1465.

Deze kapel ſtrekte tot aan Schakenboſch toe: en ze had zelfs een boſchje in Schakenboſch ſtaan/ en eenig land dat binnen Schakenboſch lag. Dit blijkt uyt eene oude kaart van Schakenboſch / daar wy een aftekening van hebben: want in 't jaar 1569 heeft Jacob Koenraadsz. Landmeter op ordre van de Heer van Waſſenaar dit Schakenboſch enz. gemeten/ en daar op de gemelde kaart gemaakt. By die aftekening ſtaat ook de afbeeldinge der kapelle; waar uyt blijkt dat Ooſter en Weſter Schakenboſch toen noch groot was 47 morgen 4 hond 183 roeden en 8 voeten. Het ooſteinde begon aan 't eerſte bruggetje door Doorſchoten / en het weſt-einde by de Deurkapel.

Men weet eigentlijk niet wie de Schutheilig van deeze kapelle geweeſt is: maar volgens het Roomſche Verhaal van Jakob de la Torre heeft daar omtrent een kapel geſtaan: in dewelke de H. Regenfreda als Patroneſſe wierd gevierd. Doch de gemelde Heer Alkemade zeit dat die ter eere van S. Agatha gewijd is geweeſt.

In deeze kapelle was eene vikary: dewelke open gevallen door het overlijden van Johan Vreem, in 't jaar 1572 by recht van verbalinge gekomen is aan Laurens Zacharias zoon.

VEUR

VEUR en de LEIDSCHENDAM.

Naast Voozburg / naar Leiden toe / volgt de Leidschen Dam / en de buurt 't Veur of 't Voor: 't welk sommige Schrijvers ook van 't Latijnsche forum afleiden.

De Jesuyten hebben den Leidschen-dam en 't Veur van de omleggende Pastoryen afgescheurt. De eerste dewelke deeze streek volgens de vergunning van den Bisschop van Efesen / maar tegen de verdzagpunten aan / als eene byzondere staatzie bedient heeft is geweest Adriaan Nierop, in dezelve streek gebooren / en een Priester uyt de Maatschappye van Jesus. Als hy daar in een goeden ouderdom overleden was; is hy opgevolgt door Kornelis Kromstryen, een Hagenaar / en insgelijks een Jesuyt. Hy heeft tot opvolger gekreegen zijnen neef / of broeders zoon / Martinus Kromstryen, te Rijswijk gebooren.

AANTEKENINGEN.

1. Over deze opschriften is reeds zoo veel en zoo bondig geschreeven, dat ik maar gedaan werk zoude doen, met mijne giffingen ook op te geeven. En de bewyzen en giffingen van *Menso Alting* gevallen my zoo wel, dat ik daar niets hebbe by te voegen.

2. Van S. *Geertruid van Oosten* zal de Leezer al iets gelezen hebben onder Delft: Wy hebben hier maar iets te vermelden van de tekenen van *Christus* wonden; dewelke zy, zoo wel als de H. *Franciscus*, in haar lichaam ontvangen zou hebben. Het lust my niet veel tegen of voor deze vyf wonden te spreeken. Ik zal maar uyt den vermaarden *Baillet* [a] aanmerken dat de tekenen der vyf wonden, dewelke S. *Franciscus* allereerst ontvangen heeft, zeer vruchtbaar zyn

[a] Baillet Prologomenes sur les Vies des SS.

geweeſt ; dat is , veele diergelijke tekenen der vyf wonden voortgebragt hebben. Die tekenen van S. *Franciſcus* maakten zoo veel geruchts, en de geheele wereld ſtond zodaanig verſteld over zoo een ongehoord wonder, dat hem alleen die glorie niet gegunt konde worden. S. *Catharina van Senen*, S. *Geertruid van Ooſten*, ja de H. Apoſtel *Paulus* zelf, wierden ook in hunne ſchilderyen met zodaanige tekenen afgebeeld. Dit ſtond den Franciskaanen niet te lijden: en onder Paus *Sixtus* IV, die uyt de order der Minnebroederen tot de Pauſſelijke waardigheit opgeklommen was, hebben zy de kans ſchoon gehad, om alle die Heiligen met hunne vyf wonden uyt te monſteren.

Zoo heeft dan gemelde Paus in verſcheide brieven, en op ſtraffe van den ban, ernſtelijk geboden, niemand had zich te verſtouten eenige Santen of Santinnen, buiten duidelijk verlof van den Apoſtoliſchen Stoel, met de vyf wonden af te beelden. En wat de H. *Catharina van Senen* belangt, die word van den Paus met haar eigen naam, en niet zonder goede bewijzen, uyt het getal der getekenden uytgeſchrapt. Hy dringt daar krachtig op, en doet het met goede reden, dat nochte in het procés van haare kanonizaatzie zelf, nochte in den brief der kanonizaatzie, daar het echter had moeten geſchieden, eenig gewag van die vyf wonden is gemaakt.

By deze gelegendheit zal ik noch zeggen dat de vyf wonden, of de tekenen der vyf wonden, van S. *Franciſcus* ook veel tegenſpreekens geleden hebben. Ik zoude dit niet behoeven te bewyzen; en ieder een zal wel gelooven dat het noit aan menſchen ontbroken heeft, die op het ſtuk van zodaanige wonderen wat hardgeloovig waren : maar ik vertrouw dat de Leezer wel een hiſtoriſch bewys van die hardgeloovigheit zal willen hebben. Zoo zyn 'er dan in 't rijk van Kaſtilie en Leon verſcheide kloosterlijke en wereldlijke Prieſters geweeſt; dewelke zoo eene wonderdaad niet konden aanneemen; ja niet alleen niet konden aanneemen ; maar zich met alle kracht daar tegen ſtelden ; de tekenen van de vyf wonden op alle de ſchilderyen van S. *Franciſcus* doorſchrapten; en de Schilders wilden dwingen om dien Heilig, met zijne vyf wonden, nimmer meer uyt te ſchilderen. Maar

§ Zie Molanus de Picturis lib. 3. c. 43. Ale-

Alexander IV. heeft hen altemaal doen zwygen; en ſedert is S. *Franciſcus* in de vreedzamige bezittinge van zijne vyf wonden gebleeven.

Het is met de tekenen van de vyf wonden gegaan, gelijk het ten tijde van den eerſten kruistocht gegaan is met de tekenen van 't H. Kruis. De zaak verdient wel met wat hooger gehaalt te worden. Men weet met welk een ſchielijken drift de menſchen bevangen wierden, om 't H. Land te gaan veroveren, en van de dwinglandye der Turken te verloſſen. Die drift wierd voor een goddelijke beweeginge aangezien: * zag men iets zeldzaams in de lucht; ſcheenen de wolken, gelijk het meer geſchiedt, een leger van ſoldaaten, gevecht, het teken van 't H. Kruis te vertoone; droomde iemand van het H. Kruis, of van de ſtad Jeruſalem; dat waren bovennatuurlijke zeldzaamheden, geheimrijke vertooningen, goddelijke droomen. En, om tot de zaak te koomen, het is ook bekend hoe dat de menſchen, die zich tot de kruisvaart verbonden, kruiſſen van allerhande kleur en ſtoffe van buiten op hunne ſchouders, of elders, vaſt hechteden. Dat pronken met zoo een kruis, en die openbaare verklaaring dat men tegen de Turken zoude optrekken, ſcheen in 't eerſte zoo mooy te ſtaan, en deed die kruisdraagers voor zulke kruishelden aanzien, dat ſchier iedereen zoo een kruis op de ſchouders moeſt en wilde hebben. Maar toen die mode zoo gemeen wierd, moeſt 'er wat byzonders verzonnen worden. Die kruiſſen, die op de ſchouders vaſt geſtoken waren, drukten door eene verborge magt, en door hemden en klederen hene, even zoo een kruis op hun naakte vleeſch. En dit wierd, op hun zeggen, voor de loutere waarheit aangenomen. *Fulcherius Carnotenſis*, een van die Schrijvers dewelke het inneemen van Jeruſalem beſchreeven, en alles in eigen perſoon bygewoont en met eigen oogen gezien hebben, vertelt ons hoe † dat 'er een ſchip met Kruisvaarders op de kuſten van Italie zonder ſtorm of wind geborſten is, en by die gelegendheit 400. menſchen verdronken zyn. Als ſommigen van die menſchen ontkleedt wierden, zegt hy, heeft men met verwonderinge bevonden dat het

* Guibert. Abb. geſta Dei per Francos pag. 552.

† Vide geſta Dei per Francos, tom. 1. p. 385-386.

kruis op hunne naakte ſchouders getekend ſtond. Dit doet hy, die anders geenszins onder de ligtgeloovigſte Schrijvers gerekent moet worden, als een wonderdaad gelden: hier toont hy zich ten uyterſte verwonderd over Gods barmhertigheit. Maar een ander Schrijver, die wat meer nadenken had, of meer van de ſtreeken wiſt, te weeten *Guibertus Abt van Nogent*, lacht met de ligtgeloovigheit van *Fulcherius* c: *Als het gerucht*, zoo ſpreekt hy, *van de aanſtaande kruisvaart door ganſch Europa begon rond te loopen; en ieder een deed gelden dat de goddelijke wil hier onder ſpeelde, hebben allerhande menſchen, van't geringſte ſlag, en zelfs ſlechthoofden van vrouwluiden, op zoo een wonder daad gevoemt. De eene wiſt eenige bloedachtige ſtreepen in zijne oogen te toonen, en zwetſte dat het kruiſſen waren. Een ander, die een vlak op zyn oogappel had, en ellendig blind was, deed zoo een vlek gelden als een hemelſche vermaning, dewelke hem ten kruistocht aanporde. Wederom een ander wiſt door de ſappen van verſche appelen, of door toegemaakte verwen, een kruis op 't eene of't andere litmaat te ſchilderen.*

Dat was noch maar kruiſſen op zyn lichaam ſchilderen, en een gelijkenis van kruiſſen vertoonen. Dit is noch te vatten, zal iemand denken, en koomt op de huid en het lichaam niet aan. Maar dezelde *Guibertus* d verhaalt ons van een Abt, ik zegge niet van een kalis of onnozelen hals, maar van een Abt, en een Abt die van hem zelf behalven in deze zaak als een eerlijk en deugdzaam man gepreezen word: hy verhaalt ons, zeg ik, dat zeker Abt, dewelke ook gaerne ter kruisvaart opgetrokken zoude hebben, maar geen gelds genoeg had om het op zyn eige beurs uyttevoeren, het teken van zoo een kruis, als de andere op hunne ſchouders droegen, in zyn voorhoofd heeft weeten te drukken. Het was'er niet opgeſchilderd, zegt *Guibertus*, maar ſtond 'er even eens op als of 't 'er door een gloeyend yzer in gebrandt waar geweeſt. En, om het bedrog door een leugen te bedekken, verzekerde hy dat het door een Engel in een nachtgezigt was gedaan. Ook is hem zyn vornemen niet mislukt. Het ligtgeloovig volk, 't welk zich altijd

c Vide geſta Francor. p. 525.
d Ibid. pag. 507.

aan

aan nieuwigheden en mirakelen vergaapt, heeft hem de eene vereering voor en de andere na gedaan; en in ſtaat geſtelt om op een fatzoenlijke wyze met de andere Kruisvaarders op te trekken. Sommigen, die zoo onnozel niet en waren, en zijne woorden voor geen Evangeli wilden aanneemen, konden het bedrog wel merken, en den etter uyt de ingebrande ſtreepen zien vloeyen. Hy zal dat vloeyen van den etter zelf ook zonder twyfel wel gemerkt hebben; en daarom zal menig Leezer hem voor een onvoorzigtigen gek houden; om dat hy zoo een taſtelijk en zigtbaar bedrog voor een mirakel durfde verkoopen. Maar hy was loozer, en kende de menſchen beter, als zulke veroordeelders. Spreekt de valſche mirakelen by ſommige menſchen eens tegen; zy zullen u zelf voor een verwaanden gek houden, en des te vaſter op hunne inbeelding ſtaan. Maar zoude iemand van zoo een man wat goeds durven wachten; en niet denken dat 'er van zoo een openbaaren bedrieger niet anders te verwachten was als ondeugd? Echter heeft hy zich zelven, volgens de getuigenis van *Guibertus*, geduurende de kruisvaart zeer eerlijk gedraagen; en heeft aan het Chriſtene heyr, door zijne heilzaame vermaaningen, veel goeds gedaan. Hy had maar hier in gemiſt, zegt *Guibertus*, dat hy een yver, die zonder wetenſchap of beſcheidendheit was, had opgevolgt. Ja die zelfde man heeft zich zodaanig gequeeten, dat hy in 't H. Land niet alleen Abt, maar ook Aartsbiſſchop van *Cæſarea* geworden is.

Maar om weder tot de 5. wonden te koomen, en dit verhaal daar op te paſſen; ik laat een ieder het zijne hier uyt neemen; en zoude alle de gevolgen, die zich natuurlijk opdoen, aan 't papier niet durven betrouwen.

Het is in onzen tijd gebeurt, dat zekere Nonne te N. de vyf wonden, zoo als zy voorgaf, ook ontvangen had. Zy wierd voor eene Santinne gehouden: de menſchen quamen van alle kanten aangeloopen om de heilige Nonne te zien, en met haar te ſpreeken. Juffrouw N. een Jeſuytſch klopje, en een ſchrander vrouwsperſoon, was 'er ook naar toe gereiſt; en ſtond verzet over eenige verborge zaken, haar gewiſſe betreffende, die de Nonne haar open-

baarde. De vyf wonden wierden aan de gemelde Juffrouw, en aan meer anderen, vertoont. In 't kort, de Nonne wierd voor heilig gehouden; en ieder een was even verwondert dat haar lichaam, zoo wel als dat van S. *Franciſcus*, zoo wonderlijk was getekent en doorboort. Ik had byna vergeeten, dat ze niet wel te zien en te ſpreeken was; en 't was eene byzondere gunſt, toegang tot haar te hebben. Doch eindelijk is de bommel uytgebrooken; haare zoo geroemde heiligheit verdweenen; en bevonden dat alles maar bedrog was geweeſt. Zy had in haare handen en voeten enz. gaten laaten bijten door ſterkwater: dat zy eenige verborge zaaken, zelfs rakende het gewiſſe, aan ſommige menſchen geopenbaart had, was geſchiedt door behulp van een andere Nonne; met dewelke zy, zonder kennis van de andere klooſterzuſters, die ganſche klucht uytvoerde; Want dewyl de Santinne, om haare gedurige t' zamenſpraaken met *Chriſtus* of met de H. Maagd, zoo moeielijk te ſpreeken was, en de menſchen dikwils verſcheide uuren moeſten wachten; had de andere Nonne ondertuſſchen goede gelegendheit om zodanige menſchen uyt te hooren. Had zy dan iet byzonders gehoort, dat wiſt zy de Santinne, zonder dat het gemerkt wierd, aan te dienen. Die my niet gelooven zou willen, en zich hier aan zoo veel gelegen laat zyn, zal by eenige klopjes uyt de Poeldijk te recht konnen raaken: want de voorgemelde Juffrouw N. en andere Nonnen uyt het gemelde klooſter, hebben de ganſche zaak in de Poeldijk omſtandig vertelt.

Dit bedrog wil ik echter niet toegepaſt hebben op *Geertruid van Ooſten*: en ieder een vat wel dat het geenszins en volgt: zoo eene Nonne heeft zich met liſt en bedrog beholpen: zoo moet dan *Geertruid van Ooſten*, die zekerlijk van een heilig leven was, ook voor eene bedriegſter gehouden worden.

Ook word 'er in 't leven van onze *Geertruid van Ooſten* verhaalt, dat zy veele zielverrukkingen heeft gehad. Ik wil juiſt alle de zielverrukkingen, gezigten, vervoeringen, en wat 'er vorder van dien aard is, niet tegenſpreeken. Veele deftige mannen hebben zoo omſtandig, en met zulke verzekeringe, van die zaaken geſchreeven; dat het een byzonder perſoon voor verwaandheit zoude aangerekent worden, in

eene

eene zoo duiſtere zaak wijzer te willen weezen als zoo veele deftige mannen, dewelke met kenniſſe en ondervindinge van zaaken geſchreeven hebben. Evenwel zal het my, zoo ik hoope, geoorloft zyn te zeggen dat ik de levens van verſcheidene Heiligen, dewelke in de middelſte eeuwen geleeft hebben, met geene of weinige ſmaak kan leezen. Daar de levens van de oude, en ook van eenige laater Heiligen, ons doorgaans niet anders voor de oogen ſtellen als eene naarſtige onderhouding van de Evangeliſſche zedenleſſen, eene geduurige verſterving der zinnen, een afkeer van de zonden, een verlangen naar Godt, een hartelijke genegendheit en behulpzaemheit voor den evennaaſten; en wat vorders een oprecht Chriſten betaamt; zoo ſchijnen verſcheide Schrijvers, die ons de levens van de Heiligen der middelſte en laatere eeuwen nagelaaten hebben, daar voornamentlijk op te doelen, om wat zeldzaams, wat byzonders, wat wonders, wat ongelooffelijks, wat onnatuurlijks, voor den dag te brengen. Voornamentlijk ſchijnt dit plaats gehad te hebben onder de Religieuzen. De goede en verſtandige Religieuzen moeten het my ten beſte houden: en ik weet en bekenne dat het noit ontbroken heeft, en noch tegenwoordig niet ontbreekt, aan geleerde en wel onderrechte Monnikken. Maar die weeten ook wel, en zy moeten 't bekennen, dat het noch minder ontbroken heeft, en noch tegenwoordig ontbreekt, aan ongeleerde, lichtgeloovige, ongeoeffende Monnikken; dewelke alle praatjes, die naar wonderheeden en mirakelen gelijken, zonder veel onderzoeks voor de waarheit aanneemen, en voor de waarheit verkoopen. Het is gegaan met de Levensbeſchrijvingen der Heiligen, gelijk het in eenige Katolijke landen met het preeken gaat. Op zyn Evangeliſch te preeken is by ſommige Monnikken al te eenvoudig; den text der Evangelien uytteleggen, of de middelen ter bekooming van de deugden aantewyzen is al te gemeen. Daar moeten ongelooffelijke mirakelen, verſchijningen, en veropenbaaringen onderloopen: anders, zeggen zy, is de predikaatzie te flaauw, en te eenvoudig. Ik ſpreeke nu niet van de genen, dewelke den preekſtoel in een klucht-toneel veranderen; en zich wonderlijk meenen uytgeſlooft

te hebben, wanneer zy door allerhande quinkſlagen, kluchtjes en ſnakeryen, de menſchen aan 't lachen helpen, en aan't lachen houden. Van de zodanigen ſpreek ik niet. Maar de anderen, hoewel dat ze binnen de paalen van de zedigheit en fatzoenlijkheit ſchijnen te blijven, zyn evenwel met eene gelijke waanwijsheit beſtoven. Zy willen ook uytmunten; en dit meenen zy des te beter te treffen, hoe dat ze wonderlijker mirakelen, menigvuldiger openbaringen, ongelooffelijker zielverrukkingen en vervoeringen, vreeſſelijker verſchijningen en uyterlijke aanvechtingen van ganſche regimenten van duivelen, en diergelijke vreemdigheden, op eene zielroerende wijze voor ſtellen. Even eens zyn ſommige Levensbeſchrijvers te werk gegaan. Een eenvoudig verhaal van de Chriſtelijke deugden, in dewelke de Heiligen uytgeſchoenen hebben, paſt ook op andere Heiligen. Eene diepe ootmoedigheit, eene groote afſcheiding van de wereld en van al wat wereldſch is, eene vuurige liefde tot Godt, eene verzaaking van zich zelven, eene Chriſtelijke verſterving, eene geduurige oplettendheit op zijnen handel en wandel, en diergelijke deugden meer, zouden hunne Heiligen niet genoeg doen uytmunten. Zoo moeſten 'er dan wonderbaare gevallen verzonnen worden.

Ik wil maar eenige ſtaaltjes aanhaalen. Zoo vertelt men van de zalige [e] *Gerardeſca* dat zy, in haare verrukkingen, gezien heeft dat S. *Jan Evangeliſt* op alle zondagen de Mis in den Hemel leeſt; dat alle de kerkelijke perſoonen, zoo van den wereldlijken als kloofterlijken ſtaat, den heiligen dienſt bywoonen; dat de H. Maagd *Maria* ſevenmaal in 't jaar het H. Lichaam des Heere voor alle zondaaren ontvangt; dat alle de gemelde kerkelijke perſoonen, als 'er *Dominus vobiſcum*, en *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum* gezongen word, op eene eerbiedige en gelijkvormige wijze antwoorden, *Amen*: dat niemand daar de Mis durft zingen dan de H. Johannes: en dat niemand te kommunie durft gaan als de H. Maagd Maria: dat dit kommuniceeren van de H. Maagd, gelijk gezegt is, zevenmaal in 't jaar geſchiedt; te weeten op Kersdag, op Drie Koningendag, op Paaſchdag, op Hemel-

[e] Ziet haar leven by Papenbr. ad 26. May.

vaarts-

vaartsdag, op Pinxterdag, en op den dag van O. L. Vrouwen Hemelvaart.

Ik zal de vryheit neemen van den Leezer omtrent deze ſtoffe noch wat op te houden; en, dewyl ik niet vertrouwe dat het in 't vervolg van onze Aantekeningen weder te pas zal koomen, noch iets van de zielverrukkingen, of *extaſes*, te zeggen. En dit zal hier des te beeter te pas koomen; om dat 'er wederom van *Chriſtus* wonden, en van de navolginge zijner kruyſſinge, geſproken zal worden. Het is myn inzigt niet dezelve tegenteſpreeken: ik wil alleenlijk aanmerken hoe dat ſommige veel werks van deze zielverrukkingen maaken; en 't geen de Heiligen in die verrukkingen gezien of gehoort hebben, den geloovigen ſchier voor goddelijke openbaringen willen opdringen: terwyle dat anderen, die wat meer achterdogts en oordeelkunde hebben, alles dat in die verrukkingen gezien en geſproken word zoo hoog niet en ſchatten. En indien men alles voor en tegen overweegt, zal men bevinden dat eigen belang, en de zucht voor een zeker gevoelen, of voor den luiſter van zijne order, en diergelijke inzigten, dikwils de oordeelen van de gauwſte mannen verrukken, en ieder doet vonniſſen, naar dat het hem in zijne kraam ſchijnt te dienen. Men weet by voorbeeld hoe dat 'er getwiſt is, en miſſchien tegenwoordig noch getwiſt word, over het getal der nagelen, met dewelke *Chriſtus* aan 't kruishout geſpijkert is geweeſt. Zoo zyn dan de zielverrukkingen ook in 't ſpel gekomen: en volgens 't gene de zalige *f Magdalena de Pazzis* in zoo eene verrukkinge gezien en gedaan heeft, zou *Chriſtus* alleenlijk met drie nagelen vaſtgehecht zyn geweeſt: zodaanig te weeten dat beide de voeten, op malkander leggende, met eenen en denzelven nagel doorboort waren. Ik zegge, gezien en gedaan heeft; want om de kruyſſing van *Chriſtus* natevolgen, ging zy in zoo eene verrukkinge ter aarde leggen; ſtak haare handen van malkander, ſtrekte haare voeten recht uyt, even eens als of zy haar zelve toeſtelde om gekruiſt te worden, en als of haar de handen en voeten, doch de leſte met eenen nagel, vaſtgeſpijkert wierden. Daar op raakte zy op eene wonderlijke

f Ziet beide haare levensbeſchrijvingen by de Bollandiſten.

wijze

wijze over ende; en ſtond tegen den muur, als waar zy metterdaad gekruiſt geweeſt. Tot beveſtiginge van 't zelve gevoelen zoude ook dienen de wonderlijke vertooning, dewelke in 't hert van de zalige g *Clara de Monte Falconis* gevonden zoude weezen. Haar hert wierd na haare dood opgeſneden; en wierden in 't zelve alle de werktuigen van *Chriſtus* heilig Lijden gevonden: de ſperre, de pylaar, de ſpongje, de geeſſelen, de nagelen, enz. Maar, hoe nauwkeurig dat men toezag, daar waren niet meer als 3. nagelen te vinden. Is dat noch geen bewys genoeg; zoo zal men ten minſten *Chriſtus* zelf dienen te gelooven: want in 't leven van de zalige *Babtiſta h Verana*, dewelke 't eene gezigt voor het andere na heeft gehad, ſtaat met duidelijke woorden aangetekent, hoe dat *Chriſtus* haar deze woorden toegeſproken heeft: *Ik ben met drie nagelen aan 't kruis gehecht; en gy zult ook met drie nagelen gekruiſt worden, te weeten met armoede, gehoorzaamheit, met kuisheit.* En, om ten overvloed noch eene getuige bytebrengen, in 't voorgemelde leven van *Gerardeſca* ſtaat te leezen dat *Chriſtus* aan haar verſcheenen is, hebbende beide zijne voeten met eenen nagel doorboord. Maar de H. *Brigitta*, de H. *Brigitta* zeg ik noch eens, die zoo vermaarde Santinne, wiens openbaringen door meer als eenen Paus goedgekeurt zyn, koomt alles, wat de gemelde Santinnen gezeit hebben, over hoop werpen. De H. Maagd heeft haar tot twee maalen * verzekert, en † *Chriſtus* zelf heeft het haar getoont, dat hy met vier nagelen vaſtgehecht is geweeſt. En dan heeft hy haar noch eene openbaring gedaan, regelrecht ſtrijdende tegen de openbaring dewelke gedaan was aan de H. *M. Magdalena de Pazzis*. De laatſte was in haare verrukkinge plat ter aarde gaan leggen, had haare handen en voeten uytgerekt, even eens of ze doornagelt wierden; en was daar op over ende gaan ſtaan; als tot een teken dat het kruis eerſt op de aarde had gelegen: dat *Chriſtus*, ook nederleggende, op het kruis was geſpijkert; en dat hy, dus vaſtgenageld, met het

g Apud Papenbr. in Reſp. ad Exhibit. error. ad art. 20. n. 3.
h Apud Pap. ad 31. Maii.
* Revelat. Brigitt. lib. 4. c. 70. & lib. 1. c. 10.
† Lib. 7. c 15.

kruis

kruis was opgerecht. Maar de H. *Brigitta* is wel anders in haare openbaringen onderrecht: te weeten dat het kruis eerſt opgerecht is geweeſt; en dat *Chriſtus* langs zekere trappen tot het bovenſte van 't kruis is opgeklommen, en dus vorder aan't kruis vaſtgenageld is.

Men weet ook wat al krakeels dat 'er geweeſt is over de bevlekte of onbevlekte Ontvankeniſſe van O. L. Vrouw. Ieder gevoelen is ook door openbaringe geſterkt. S. *Brigitta* wierd in eene zielverrukkinge onderrecht dat de gemelde Ontvangenis bevrijdt was geweeſt van alle ſmette. S. *Catharina van Senen* [i], in diergelijke verrukkinge geſtelt zijnde, heeft het anders begreepen, en een gebed tot Godt gedaan, waar in de Ontvankenis van O. L. Vrouw, zoo wel als die van alle de menſchen, voor onzuiver word gehouden. Deze oneenigheit, of tegenſtrijdigheit, tuſſchen de openbaaringen van twee verſcheide Santinnen was een groot hinderpaal voor ſommige yveraars; dewelke hoopten dat hunne gevoelens, door 't middel en het gezag van diergelijke openbaringen, voor ontwijfelbaare en veropenbaarde waarheden zouden aangenomen worden. De Karmelyten hadden al eenige openbaringen gereed, om hunne afkomſte van *Elias* te bewyzen. De voorgemelde *Maria Magdalena de Pazzis*, dewelke zoo veele openbaringen gehad heeft, dat ze in vier groote boeken beſchreeven ſtaan, zegt in eene van haare [k] openbaringe dat de Regel der Karmelyten opgeſtelt is onder de oude Wet, en voor de Menſchwording des Heere; en dat de oude Vaders, voor de komſte van *Chriſtus*, zeer getrouwelijk naar dien regel geleeft hebben. Maar wat kon zoo eene openbaaring veel helpen om zoo een oude en aanzienlijke afkomſte geloofbaar te maaken, als de eene openbaring de andere, om zoo te ſpreeken, vernielde? En ſchoon de Karmelyten meer diergelijke openbaaringen van andere Santen of Santinnen deeden gelden; als eene openbaaring gedaan aan eenen S. [l] *Petrus Thomas*, en een andere openbaaring dewelke gedaan zoude zyn aan de H. [m] *Thereſa*; dat alles vindt geen of weinig ingang, ſedert dat gemelde Santen of

i Apud Papenbr. Reſponſ. ad exhibit. errorum ad artic. 16.
k Vide Pap. in Reſp. ad error. ad art. 20. n. 10.
l Ibid. n. 30. *m* Ibid. n. 12.

San-

Santinnen malkander zoo opentlijk tegengeſproken hadden.

Voegt hier by dat verſcheide Santinnen, in haare zielverrukkingen, veelerhande dingen zoo zy meenden gezien, en verſcheide openbaaringen gehad hebben, dewelke zekerlijk tegen de waarheid ſtreeden. Dit blijkt voor eerſt uyt het bovenſtaande: want eene van beide de ſtrijdende partyen moet buiten alle tegenſpraak ongelijk gehad hebben. Maar om noch naarder bewyzen by te brengen; als de zalige *Columban van Reate* pas een kind van tien jaaren was, is de H. *Hieronymus* haar verſcheenen met zijnen Leeuw; en daar ſtaat uytdrukkelijk by dat de Leeuw, die den heiligen *Hieronymus* in zyn leven vergezelſchapt had, den ganſchen nacht by haar is gebleeven. Het is waar dat S. *Hieronymus* doorgaans met eenen Leeuw geſchildert word; maar 't is ook waar dat hy noit een Leeuw in zyn gezelſchap heeft gehad, of van een Leeuw bezogt of aangerand is geweeſt. De geleerdſte [o] Schrijvers meenen dat dit ſchilderen uyt een misverſtand is geſproten; en dat de Leeuw van S. *Geraſimus*, om een kleine overeenkomſte tuſſchen de naamen van *Hieronymus* en *Geraſimus*, verkeerdelijk is toegepaſt aan de H. *Hieronymus*. De H. [p] *Coleta*, van S. *Franciſcus* order, hebbende meer genegendheit voor ongehuwde Heiligen, was niet gewoon S. *Anna* aan te roepen; te meer om dat S. *Anna*, zoo als zy door de Franciskaanen onderrecht was, eenige maalen getrouwt was geweeſt. Daar op is S. *Anna*, zoo als in *Coletaas* leven beſchreven ſtaat, haar verſcheenen in 't gezelſchap van verſcheide dochters; dewelke zy, volgens het zeggen der gemelde Monnikken, in 't eerſte huwelijk gewonnen zoude hebben. Echter word dit veelvuldig trouwen, en dit overwinnen van zoo veele dochters, voor eene openbaare onwaarheit gehouden.

Aan de heilige *Maria Magdalena de Pazzis* was de zalige *Aloyſius*, een Jeſuyt, in een gezigt verſcheenen; en zy had zijne gedaante zoo wel gezien, en onthouden, dat zy hem met eigen hande, zoo zy beſt kon-

[n] Papenbr. ad 20. Maii n. 11.
[o] Papenbrochius in Reſp. ad exhib. error. art. 20. n. 8.
[p] Idem ad 6. Martii.

de,

de, uytgeſchildert heeft. Deze ſchildery word noch te Romen by haare Nonnen bewaart; en de Brabantſche Jeſuyten hebben door toedoen van Vader *Janningius* een kontrefeitzel daar van bekomen. In deze ſchildery ſtaat hy afgebeeld met blond hair; daar wy nochtans, zegt meergemelde *Papenbroek* q, uyt zijne portretten, die naar het leven geſchildert zyn, zekerlijk weeten dat hy kaſtanjebruin hair heeft gehad.

Maar laat ons eindelijk de oorzaak van de gemelde ſtrydigheden, en van die onwaare openbaaringen, eens gaan naſpeuren. Het zou menig Leezer ten eerſte konnen invallen, dat hier verſcheide konſtjes onder geloopen hebben: want de Santinnen, by voorbeeld, van S. *Dominicus* order, als de H. *Catharina van Senen*, kreeg juiſt eene openbaaring, dewelke het gevoelen der Dominikaanen begunſtigde; te weeten dat de allerheiligſte Maagd in erfzonde ontvangen was. De verſchijning, aan de H. *Coleta* gedaan, begunſtigde het gevoelen van veele Franciskaanen; en juiſt was de H. *Coleta* van S. *Franciſcus* order. De Santen of Santinnen, van de order der Karmelyten, kreegen openbaaringen, dewelke het zeggen der Karmelyten, datze van *Elias* afkomſtig waren, beveſtigden, enz. Zoo zouw 't dan iemand zeg ik, ligtelijk konnen invallen dat alle de daaden der Heiligen niet heilig zyn geweeſt: dat zoo eene Santinne, door een grooten yver voor haar order gedreeven, en om een glimp aan 't gevoelen van haare Paters te geeven, te meer om dat ze grooten dienſt aan de waarheit meenden te doen, niet ongeoorloft heeft geacht eenige godtvruchtige bedriegerytjes, gelijk men ſpreekt, in 't werk te ſtellen. Van de andere kant, zouw zoo een Leezer miſſchien denken, konnen de Paters zelf hier onder geſpeelt hebben. Hebben de Monnikken, zouw hy miſſchien zeggen, honderden van valſche giftbrieven verdicht, om zich meeſter van verſcheide kerken en landgoederen te maaken: en hebben zy zodaanige goederen, op zoo een valſchen tytel, met een geruſt gemoed in 't bezit behouden; hoe veel te ligter hebben de Monnikken een eenvoudig Nonnetje, door 't vertoonen van al het goed 't welk zy haare Paters daar door bezorgen zouw, konnen beweegen om de-

q In Reſp. &c. art. 20. n. 36.

zen

zen dienſt, door gemaakte zielverrukkingen en verdichte openbaaringen, aan haare order te doen? Dit ſchijnt klaarlijk te blijken, zal zoo een Leezer zeggen: want indien de gemelde zielverrukkingen, openbaaringen, gezigten, verſchijningen, van den Hemel quamen; zouw geene valsheit, geene dooling, geen misverſtand, plaats konnen hebben. En wat de andere verſchijningen aangaat, daar geene orders belang aan hadden, daar van zouw dezelfde Leezer miſſchien zeggen, dat zoo een Santinne, als hebbende ook haare krankheden en buyen van ydele glorie gehad, zich zelve met zulke konſtjes beholpen heeft, om zoo eene ſchielijke en geweldige vlaag van ydele glorie te voldoen.

Of dat gebeurt is, of niet, ſtaat my niet te onderzoeken: ik zal maar zeggen dat eenige Schrijvers hier op een andere manier weeten uyttekoomen; te weeten zodaanig, dat ze die Heiligen van diergelijke bedriegerye niet verdagt en maaken; en de gemelde verſchijningen en gezigten evenwel voor geen Evangely willen aanneemen. r Zy meenen dat in zodaanige verſchijningen, zelfs dewelke in eene waarachtige en bovennatuurlijke zielverrukkinge geſchieden, de natuur niet tenemaal ſtil ſtaat, of gebonden is; maar dikwils noch te werk gaat volgens haare voorgaande beelteniſſen of denkbeelden. Zagen zy, by voorbeld, de werktuigen van *Chriſtus* lijden; de beelteniſſen, die de nature door de onderrechting ingedrukt waren, quamen ook in 't ſpel, en vertoonden drie of vier nagelen, naar dat ze onderrecht waren geweeſt. Vraagt men dan waarom dat Godt, van wien die verrukkingen voortquamen, en die dezelve verrukkingen tot een goed einde wilde gebruiken, die valſche en verkeerde verbeeldingen niet verbeterde; daar op hebben zy dit antwoord gereed, dat die verbetering niets konde bybrengen tot ſtichting van de ziel; dewelke Godt in dat mirakel alleenlijk beoogde. Godt, zeggen zy, wilde S. *Coleta* maar vermaanen dat ze meer werks van de H. *Anna* behoorde te maaken: dat was voor haare ſtichtinge genoeg. Of zy in haar gevoelen beveſtigd bleef, dat S. *Anna* ver-

r Papenbr. ut ſupra Virgilius Cæſarius in vita S. Mariæ Magd. de Pazzis num. 48.

ſcheide

ſcheide kinderen geteelt had, dat konde haare godtvruchtigheit niet deeren. S. *Hieronymus*, zeggen zy vorder, word altijd met eenen Leeuw geſchildert; en S. *Columba* zou hem, zonder dien Leeuw, niet gekent hebben. *'t Staat te weeten*, zegt de Jeſuyt *Lancisius* [s], *als godvruchtige perſoonen in de verrukkinge der zinnen iets ſpreeken, dat ze dan dikwils ſpreeken volgens hunne eige inbeelding, en ſomwijlen miſſen. Dit is een zekere waarheit; en die in deze zake ervaren zijn, zijn van deze waarheit overtuigt. Het blijkt ook uyt geloofwaardige kerkelijke hiſtorien. Ik zoude eenige vrouwluiden konnen noemen, die door den Apoſtoliſſchen ſtoel in 't getal der Heiligen opgeſchreeven zijn; welker woorden, dewelke zy in haare verrukkingen geſproken hebben, en geduurende die verrukkingen opgeſchreven zijn, ik doorgelezen hebbe. Doch hebbe daar groote doolingen in gevonden; welk ook de reden is dat 'er noit verlof gegeeven is om dezelve in 't licht te geeven.* Op den zelfden voet ſpreekt de Karmelyt [t] *Lezana*. Ja de Auguſtijner-monnik *Cornelius Curtius* gaat noch verder; en [u] beweert dat de werktuigen van 's Heeren lijden, daar we boven van geſproken hebben, en dewelke in 't opgeſneeden hart van S. *Clara* na haare dood gevonden zijn, daar gemaakt zijn geweeſt door de inbeelding van dezelve Santinne. Hy beweert door veele redenen dat *Chriſtus* met vier nagelen aan 't kruis gehecht is: in 't harte van S. *Clara* zijn 'er maar drie gevonden. Om die zwarigheit op te loſſen, zegt hy *dat de afbeelding van* Chriſtus *lijden in 't herte van S.* Clara *afgetekent is door de kracht van haare heilige inbeeldinge: zodanig dat haare konſtrijke gedagte alle deze afbeeldzels in haar herte, als op een taſereel, aftekende; de aderen voor de trekken of ſtreepen gebruikte; en aldus dit ganſche wonderwerk met het bloed, 't welk verſcheidentlijk naar den eiſch der verſcheidene kleuren getempert was, afſchilderde.*

Het is, van een zeker ſoort van Monnikken, al een groote ſtap gewaagt, de openbaringen zoo laag te zetten. Maar wat zoumen gedaan hebben? de openbaare getuigeniſſen van verſcheide Santinnen ſtreeden zoo re-

s Lancisius opuſculor. t. 2. p. 84.
t Apologet. pro immacul. concept. c. 14.
u Curtius de Clavis Dominicis.

gelrecht tegen malkander, dat ze met geen ſchijn te vereenigen waren. Daarenboven zou de onbevlekte Ontvangenis, daar doch zoo veel aan gelegen was, door de veropenbaringen van S. *Catharina van Senen*, groot gevaar geloopen hebben. Ik heb tegens die voorgemeldinge uytleggingen niet veel intebrengen; als dat de Schrijvers miſſchien wat volmondiger uyt hadden mogen ſpreeken, en in 't algemeen zeggen dat 'er op alle die verſchijningen en openbaringen zeer weinig ſtaat gemaakt kan worden. Het ſpijt my, ik moet het bekennen, het ſpijt my, zeg ik noch eens, dat de geleerde *Papenbroek*, wiens oprechtigheit, geleerdheit, en oordeelkunde, zoo wel als die van de andere Bollandiſten, by my zeer hoog te boek ſtaat, zekere veropenbaring van de H. M. *Magdalena de Pazzis*, dewelke hy anders verwerpt, echter voor zoo veel zy den Jeſuyten begunſtigt, tracht ſtaande te houden. De Karmelyten, willende de veropenbaringe raakende hunne afkomſte zoo niet verworpen hebben, voeren hem te gemoet, *dat men op dien voet alles, wat de Santinnen in haare verrukkingen van Godt verſtaan hebben, in twijfel zoude konnen trekken; en 'er den ſpot mede dryven. Men had maar te zeggen*, zoo ſpreeken zy, *dat die Santinnen dit alles gezeit hebben achtervolgens haare verkeerde inbeeldingen, die zy te voren gehad hadden: En vervolgens zou men op den zelfden voet konnen ontleggen 't geene zy, gelijk in haar leven aangetekend ſtaat, in zoo eene verrukkinge, uyt Godt verſtaan en voor al de wereld verklaart heeft van de groote glorie die* S. Aloyſius Gonzaga, *een Jeſuyt, in den hemel geniet; en van de ongemeene liefde tot Godt, met dewelke hy, op de aarde levende, tot Godt ontſtoken is geweeſt. Men zou volgens den gemelden regel van* Papenbrochius *maar behoeven te antwoorden dat* Maria Magdalena *dat alles in haare verrukkinge verklaart en uytgeroepen had, achtervolgens de beelteniſſen die zy uyt haare t' zamenſpraaken met de Vaders Jeſuiten . . . . . behouden had.* Hier zal een beſcheiden Leezer oordeelen dat *Papenbrochius* het eene zoo wel zal toeſtaan als het andere. Maar neen: het konde de godvruchtigheit van *Maria Magdalena de Pazzis*, zegt [w] hy, geenzins vermeerderen, maar wel vermin-

[w] Reſp. ad exhib. error. art. 20. n. 35.

deren,

deren, en 't konde haar geen grooter ruſt of vertroo-ſting geeven, dat zy omtrent de oudheit van haaren Regel beter onderrecht waar geweeſt. Maar, zegt hy, dat de Santinnen de rechte kennis kreegen van den ſtaat der Heiligen, daar was zeer veel aan gelegen; niet alleen om veele godvruchtige bewegingen in haar te verwekken; maar ook om de redenen der kanoni-zaatzien grootelijks te onderſtutten. Ik zegge dat ik hier een ander antwoord van *Papenbrochius* verwacht hadde: want, behalven dat zijne redenen weinig ſchij-nen door te ſlaan, zouw iemand konnen vraagen; in-dien de Santinnen doch in haare verrukkingen kon-nen doolen, valsheden ſpreeken, en door haare voor-gaande beeltenisſen misleidt worden in zaken van weinig belang; waarom konnen zy ook niet even eens doolen en misleidt worden in zaken die men als wat zwaarwigtiger doet gelden? Godt, zou hy zeggen, zal zulks niet toelaaten Zoo is dan de vrage of de rechte en pertinente kennis van de glorie, die *Aloy-ſius Gonzaga* in den Hemel geniet, zoo veel groo-ter vruchten, ter vermeerderinge van de godtvruch-tigheit, kan voortbrengen, als de kennis van de on-bevlekte Ontvangeniſſe. Is het niet een wonderlijker uytwerking van de goddelijke genade, zoo zal een voorſtander van de onbevlekte Ontvangeniſſe ſpree-ken, is het niet een dieper en aanbiddelijker geheim van de eeuwige Wijsheit, de H Maagd van die ver-foeielijke en afgrijſſelijke erfzonde bewaart te hebben, als een goede plaats in den Hemel gegeeven te hebben aan den zaligen *Aloyſius*? Is het niet een grooter en oneindelijk grooter glorie voor de H. Maagd, dat ze zuiver en onbeſmet in haar moeders lichaam ont-vangen is, als voor den zaligen *Aloyſius* dat hy wat hooger in den Hemel zit? Hy zit immers niet bo-ven de Martelaaren en Martelareſſen, boven de Apoſtelen, boven de Leeraars der Kerke, boven de voornaamſte heilige Biſſchoppen, boven de Aarts-vaders van de klooſterlijke Orders enz. Indien Godt dan de H. *Catharina van Senen* omtrent eene gewigtiger zaak, te weeten de Ontvankeniſſe van Gods heilige Moeder, heeft laaten doolen; hoe veel te meer kan hy de H *Magdalena de Pazzis* hebben laaten doo-len omtrent eenige graaden meer of minder van *Gon-*

zagaas hemelſche glorie. En wat de andere reden belangt, dat die veropenbaringe wonderlijk wel te paſſe quam om de kanonizaatzi van den zaligen *Aloyſius* te bevorderen; daar op zal ik dan vraagen hoe dat de openbaring, aan *Magdalena de Pazzis* gedaan, dienen kan om de kanonizaatzie van *Aloyſius* te bevorderen; indien Godt eene *Catharina van Senen* heeft laaten miſſen, en volgens hem zoo groffelijk miſſen, omtrent de onbevlekte Ontvangenis. Aan 't laatſte, ik zeg het noch eens, is meer gelegen als aan 't eerſte: zoo kan de laatſte openbaring niet vaſter gaan dan de eerſte.

Maar kenne ik den geleerden *Papenbrochius* te deeg (en ik meen hem uyt zijne ſchriften vry wel te kennen) zoo denkt hy ſomwijlen meer, als hy wel durft zeggen. Ik meen dat ik noch meer bewijzen van deze zijne gevoegzaamheit, of voorzigtigheit, of, zoo iemand met krachtiger woorden beter gedient is, ſtaatkunde, zou konnen bybrengen. Het is niet altijd misprijſſelijk, niet alles, wat men op 't hert heeft leggen, recht uyt te klappen. Hoe had hy 't gemeen van de Jeſuyten, dewelke ook menſchen zijn als andere, ik wil zeggen die ook dikwils met een onbedachten drift voor hunne Heiligen ingenomen zijn; hoe had hy, zeg ik, die Jeſuyten aan den hals gekreegen, met openbaringen, die t'hunnen voordeel ſcheenen te luiden, niet aan te neemen?

Men denke niet dat ik, voor een Katolijk perſoon, al te verre gaa, of al te onbedagtzaaam ſpreeke. Wy hebben reeds gezien hoe dat Jeſuyten, Auguſtijner-Monnikken, Karmelijten, beweeren dat de Heiligen in hunne verrukkingen hunne voorgaande beeldeniſſen konnen behouden, en naar den indruk van die beeldeniſſen konnen ſpreeken, denken, te werk gaan enz. Maar om dat ſommigen, gelijk *Papenbrochius*, noch eenig onderſcheid ſtellen tuſſchen zaaken die ter godvruchtigheit, en ter verbeteringe van de zeden, dienſtig of ondienſtig zijn; zal ik, om den naam niet te hebben van onbezuisdelijk in eene zoo verborge zake te ſpreeken, Katolijke ſchrijvers bybrengen, dewelke rond uyt en onbewimpeld verklaaren dat de openbaringen van *Brigitta*, en van diergelijke Santen of Santinnen, niet moeten aangenomen worden, als

of

of ze zekerlijk waarachtig, en door den H. Geeſt veropenbaart waren. *Henricus x de Haſſia*, en *y Sibyllanus*, beide Katolijke Schrijvers, beide Religieuzen, beide vroome en godtvruchtige perſoonen, verklaaren zich opentlijk voor dit gevoelen; en ſtijven het door krachtige bewijzen. 1. Om dat zulke Santinnen die dingen, dewelke zy voorzeit hebben, dikwils op eene andere manier konnen geweeten hebben; te weeten door eigen vernuft, 't welk door geen ander licht als dat van het geloof en van de onderrechtinge geſterkt was. 2. Om dat die verſchijningen en veropenbaringen geſchiedt konnen zijn door de liſtigheden der duivelen; 't welk Godt toegelaaten kan hebben, om dat die vrouwen, hoewel buiten zwaere ſchuld, zich zelven met zaken bemoeiden, die geene vrouw betaamen; als is het opentlijk onderrechten, preeken enz. 3. Om dat die openbaringen en verſchijningen konnen beſtaan hebben in eene zeer verzwakte inbeeldinge, en in eene doolinge des verſtands. 4. Om dat in haare openbaringen en voorzeggingen eenige zaken voorkoomen; dewelke, volgens het gemeene gevoelen der Godtgeleerden, niet zeer met de gezonde reden en waarheit over een ſchijnen te koomen. 5. Om dat haare voorzeggingen, en Profetiſſche leeringen, overtollig zijn, en geen nut of voordeel ſchijnen te doen aan de Kerke. Ik weet wel, dat 'er 't eene en 't andere op geantwoordt kan worden, en dat 'er ſommigen op geantwoordt hebben. Maar wat redenen zijn 'er in de ganſche wereld, al ſlaan ze noch zoo door; waar op een ander, die doch twiſten wil, zal behoeven ſtil te zwijgen?

En om noch een vermaarder Schrijver, een puikje van verſtand en geleerdheit, by te brengen, *Johannes Franciſcus Picus* verklaart zich voor het zelve gevoelen; en word daar in beveſtigt, om dat de openbaringen van twee verſcheide Santinnen, by voorbeeld die van S. *Brigitta* en van S. *Catharina van Senen*, omtrent de onbevlekte Ontvangenis, zoo regelrecht tegen malkander ſtrijden.

x Henricus de Haſſia in Gen.

y Sibyllanus Decad. 1 peregrin. quæſtion. qu. 3. apud Delrio de art. mag. lib 4. c. 1.

VORDERE AANTEKENINGEN

op het Begynhof, pag. 203.

Ik heb in een ander handſchrift, 't welk ik naderhand bekoomen heb, de volgende *Paters* of *Overſten* van dit Begynhof gevonden:

Meeſter *Gerrit Gysbertsz. van Amersfoort*, Doctor (waarſchijne in de Godkunde).

Meeſter *Pieter Allertſz.* Prieſter en Doctor.

Heer *Klaas Brant.*

Heer *Jan Odziers.*

Meeſter *Mattys van der Wede.*

Meeſter *Dirk van Tetrode*, Prieſter.

Dirk Aemſz.

Vorders vind ik daar dat het Begynhof behalven den Vader doorgaans twee Prieſters had, om de kerkdienſten te doen, enz.

Hier nevens de naamen van eenige Prieſters,

Heer *Gysbert Gerritſz.*

Heer *Jan Huigenſz.*

Heer *Diert Reimbrandſz.*

Heer *Floris Janſz. van Alkema.*

Meeſter *Dammas Gerritſz.*

Heer *Jakob Jooſtenz.*

Heer *Jakob Hendrikſz.* onze Koſter.

Heer *Jakob Simon Arentſz.*

Heer *Jakob de Lange.*

Heer *Wybrand Pieterſz.*

Heer *In Haelt*, (miſſchien *Jan Haelt*) onzen opperſten Prieſter.

Uyt het zelfde handſchrift blijkt dat 'er twee Koſters en twee Koſtereſſen waren: en ik vind 'er opper- en onder-koſtereſſen. Of het koſterſchap altijd door een van de twee Prieſters, of door alle beiden, bekleedt wierd, gelijk wy zoo even gezien hebben dat het bekleedt wierd door *Jakob Hendrikſzoon*, kan ik niet zeggen.

De Koſtereſſe (dat zal de Opperkoſtereſſe zijn) had noch meer waarteneemen, als op het outaar en de outaardienſten te paſſen. Dit kan eenigzins uyt de volgende ſtaaltjes afgenomen worden.

Item

Item die Coſteriſſe ſal in die kerck beſorgen wyn en de broot, beſemen, wiecken, matten, ende oock yet te laeten maeken dat gebroken wordt van candelaren off anders. Oock het waſſchen van die cleren, ende die ſeep, ende meyden inde coken.

Hier tegen ontfangt ſy alle die offerhande, te weeten, iij. mael ſjaers het Paſtoor gelt.

Item die Kermis offerhande.

Item die dooden offerhande onder die Miſſe, wtvaert, ſevendach, maenſtont, ende eerſte jaergety.

Item noch ſal de Coſteriſſe hier toe houden die ſtalkaerſen van die dooden, ende ſal dan wt het was gelt nemen voor elckx pont vyff ſt. off xj. gr. off vj. ſt. gelijckmen in die oude kerck betaelt.

Item noch ſal die Coſteriſſe hier toe hebben al het ouwe crumel was daermen ſpinlicht off maeckt.

Dan volgt 'er vorder,

Item wanttet die Coſteriſſe moyelick valt dagelijckx te rekenen die Vigilien ende het gelt, ſoe heeft die Coſteriſſe begeert aen die Bewaerſters datment het Memoryboeck wel rekenen ſoude, ende dat die Bewaerſters het gelt op die vierendeel jaers den Prieſteren wtreycken ſouden, twelck die Bewaerſters geconſenteert hebben om die Coſteriſſe te verlichten, als hier nae volcht.

Item Anno 1564. in Januario ſoe is gerekent met die Coſteriſſe wt haer Memoryboeck alle Miſſen, Vigilien, Miſerere ende ſang voer onſe Prieſters, ende oock wat die Coſteriſſen ende Coſters coemt van die memorye, van die graven, ende van die ſang, ende oock wat die Coſteriſſe wtreykt voer die Sangers van buyten, en als daer tHoff mede belaſt is van die geene die doot ſyn.

Item, ten eerſten voer den opperſte Prieſter 20. memory Miſſen, en 2. Collecten.

Item voer den onderſte Prieſter 21. memory Miſſen ende 2. Collecten.

Item noch voer elcke Prieſter 49. lange Vigilien ende 4. ende 12. corte Vigilien ende Miſerere.

Hier toe aen gelt voer elcke Prieſter, elckx 27. Rijns guld. ende 12. ſt.

Noch den opperſte Prieſter 23. ſt.

Den onderſte Prieſter 21. ſt.

Item voer alle die ſang doer heele jaer den opperſte Prieſter 17. ſt. ende een blanck.

Den onderſte Prieſter 16. ſt. ende 1. blanck.

Item die Coſters van die memory, van die graven ende van die ſang tſamen 4. Rijns guld. 15. ſt. noch 1. oertgen.

Item die Coſteriſſe van die memory, van die graven ende van die ſang, tſamen 5. gr. en 6. p. noch een halve ſt.

Item voer die Sangers van buyten 55. ſt.

Item die Prieſters van buyten Miſſen ſyn nu geſchickt tot 80. Miſſen toe, die nu voertaen ſal doen onſe onderſte Prieſter, ende ſal hebben van elcke Miſſe 3. ſt. ende die Bewaerſters ſullen wtreycken op elck vierendeel jaars 3. Ryns guld.

Item die Bewaerſters ſullen onſe twee Prieſteren haer memorie gelt geven opt die vierendeel jaers, ende is begonnen op Mey A. 1564.

En noch haer ſang gelt te Kerſmis met haer Kersavont.

Item die Coſters oock mede haer gelt te geven op die vierendeel jaers.

Item die Coſteriſſe haer gelt te geven op Kersavont.

Item het gelt van die Sangers van buyten ſalmen geven onſe opperſte Prieſter op Paeſchen, Pinſter ende Kersmis met het ouwe gewoonlicke gelt.

Dit voerſz. is met Mr. *Ariaen Claeſz.* ende onſe opperſte Prieſter ende met den Bewaerſter eendrachtelick geſchickt ende geordineert, A. 1564.

Uyt dit zelfde handſchrift, indien het noodig waar, zouw wederom een bewys konnen trekken van de ſchaarsheit van geld; dewelke hier te lande zoo wel als elders tot omtrent 1600. toe, en noch laater, heeft geduurt.

Zoo word 'er in 't ſtichten van Jaargetijden zeer dikwils aan ieder Prieſter een groot, ſomtijds twee blanken, en doorgaans weinig min of meer, beſproken. De arme Begynen, die eenige uuren by het graf zaten, kreegen doorgaans elk vyf duiten:

Dan krijgt ieder Prieſter eenen ſtuiver, ieder Koſter een oortje.

Op het Jaargetijde van N. moeſt een Prieſter van buiten koomen, de Mis leezen, het graf bezoeken, enz.

enz. die kreeg dan voor eene deftige vereering een dubbelde ſtuiver.

In een ander Jaargetijde kreeg ieder Prieſter drie groot: de Koſters een blank: acht arme Begynen by malkander 8. groot: en S. *Jan* wierd met twee grooten verlicht.

Het ganſche boek is vol van diergelijke Jaargetijden.

Dan krijgt ieder Koſter een halve blank; ieder arm Begyntje, by het graf zittende, insgelijks een halve blank, enz. dan krijgt zoo een Begyntje een grootje: de opper Koſtereſſe 5. duiten, en ook wel 1. ſtuiver, de onderkoſtereſſe een halve ſtuiver: ieder Prieſter een braspenning. Is het Jaargetijde wat magerder, dan krijgt ieder arm Begyntje, by het graf zittende, niet meer als een oortje, ieder Koſter een oortje; de arme Begynen (niet by het graf zittende) ieder eenen deuit.

Om het H. Sakrament geduurende het oktaaf met waſlicht te verlichten, heeft N. 2. ſtuivers gemaakt, enz.

Op Koningsveld, pag. 280. 281.

Na dat dit werkje dus verre afgedrukt was, heb ik een Miſſaal bekomen uyt de Boekerye van den zeer Eerwaardigen Heer J. C. v. E. 't welk de Abdye van Koningsveld wel eer toegekomen heeft. Voor aan ſtaat in de Latijnſche taale als een ſoort van een bericht; 't welk ik, om dat het eenige omſtandigheden raakende de oudheit der Abdye en het inwijden der kerke behelſt, goedgevonden heb te vertaalen.

" Broeder *Johan*, door Gods toelaating Biſſchop " van Sambio, Preeker van 't H. Kruys, en in 't gee- " ſtelijke de Medewerker van den Hoogw. Heer *Hen-* " *ricus* verkooren Biſſchop van Utrecht, wenſcht al- " len den genen, die den tegenwoordigen brief zul- " len zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Aan- " gezien dat wy goedgevonden hebben het groote ou- " taar en 't kerkhof in het klooſter Koningsveld by " Delf ter eere van 't Kruys, van de H. *Maria*, van " S. *Jan Evangeliſt*, en van alle Gods Heiligen, in 't " jaar des Heere 1252 op den eerſten Zondag na H. " Drievuldigheits dag met eigen handen in te wijden;

"zoo is het dat wy op het verzoek van den Prooſt des "gemelden klooſters, en van meer andere vroome "luiden, uit inzigt van de goddelijke goedertierend- "heit, en betrouwende op Gods barmhertigheit, en "op de magt die ons hoewel onwaardig gegeeven is, "aan allen de genen die de voorn. plaats op het jaar- "gety van den voorſchreeven dag met een rouwig en "vernederd herte bezoeken zullen, en voor het timmer- "werk des zelven klooſters de behulpzaame hand uyt- "ſteeken; veertig dagen afflag van alle boetwerken, "die hun opgeleit zijn, genadiglijk verleenen door "den inhoud van deezen brief, die altijd zijne kracht "zal behouden. Gegeeven by Delft in 't gemelde jaar "1252.

Op Ryswyk, pag. 478.

Ik heb een geſchreeven briefje, 't welk gevonden is in den boedel van zeker Klopje te Ryswyk gebooren, en my ter hand geſtelt is door mijn Heer den Advokaat G. V. L. Daar heeft de ſchrijver, of ſchrijfſter, aangetekent waar en wien dat hy in 't jaar 1649 en 1650 heeft hooren preeken. Uyt dit briefje ſchijnt te blijken dat 'er eenige Prieſters waren dewelke van tijd tot tijd te Ryswyk en te Voorburg gingen preeken. Daar ſtaan vyf Prieſters aangetekent, dewelke de ſchrijver in 't leſte van 't jaar 1649 en in 't jaar 1650 te Ryswyk, ſomwijlen op boeren wooningen, ſomwijlen en wel meeſt ten huize van den Heer *van den Boſch*, heeft hooren preeken: namentlijk

Heer *Verhagen*, wien de Schrijver in die twee jaaren, of liever anderhalf jaar, 16 maal, daar onder een reis twee of drie te Voorburg, heeft hooren preeken.

Heer *Robyn*, den welken hy, geduurende den zelfden tijd, tienmaal heeft hooren preeken.

Heer *Goedgebuur*, dien hy vier maal heeft hooren preeken.

Mijn Heer *Ary*, den welken hy tweemaal heeft gehoort.

Of deeze vier Heeren Monnikken of Jeſuiten zijn geweeſt; dan of het Wereldſche Prieſters waren, dewelke het veiliger achtten onder vreemde naamen te ſchuilen; daar over zoude ik weinig weeten te zeggen.

BLAD-

BLAD-WYZER

Van de voornaamſte zaaken, in de Oudheden en Geſtichten van Delfland begreepen.

A.

Abswout is de oude naam van Paepſouw, 299

Adrichomius (*Chriſtianus Crucius*) Nonnepater te Delft: zijn levens bedrijf, 192, 193

Ægidius van Delft, geleerd Delvenaar, 239

Agatha: S. Aachten klooſter te Delft, 173, 174 enz.

.. het bezat 100 mergen lands, 174

.. eenige Nonnen van dit klooſter, 175

.. Nonne Paters, 176

Agnes: S. Agnes klooſter te Delft. 169

.. eenige Zuſters en Paters van dit klooſter, 170 173

.. deszelfs goederen en inkomſten, 170, 171

.. waar het geſtaan heeft, 173

Alexiaanen of Cellebroeders te Delft, 157

Anna: S. Annaas klooſter te Delft, 169

B.

Baljuwſchap van Delfland, is zoo jong niet als S. van Leeuwen meent: Inl. XXV. XXVI enz.

.. of een groot gedeelte van Delfland onder het Baljuwſchap van Rhijnland geſtaan heeft, XXVIII. XXIX. XXX enz.

Banken van Leeninge: hoe hevig daar over getwiſt is, LX

.. driederhande ſoorten van zodaanige banken, LX. LXI

.. van de groote winſten, die ze genooten, LXIII. LXIV

Barbara: Sint Barbaraas klooſter te Delft, 179 180

.. eerſte opkomſte van dit klooſter, 182, 183

.. haar kloeke tegenſtand tegen 't afſchaffen van 't Kapittel, 193, 194

.. goederen enz. 195

.. ſmeekſchriften aan den Staat ingeleverd, 196-199

Beelden van O. L. Vrouw, die onbeweeggelijk bleeven ſtaan, enz. 133, 136 enz.
Begynhof te Delft, 202 203 enz.
.. de kerk van 't Begynhof beſchreeven, 203 204
.. Begynepaters, 206, 502
.. deszelfs goederen en inkomſten, 206, 207
Begynhof, het tweede Begynhof, anders het Fali-begynhof, 209
.. op welk Begynhof dat S. *Geertruid van Ooſten* gewoont heeft, 209, 210
.. naarder bericht van 't Begynhof, 502, 503
Boeren adel: zie *welgeboorene Mannen*.
Boletus (*Hugo*) geleerd Delvenaar, 239
Boſch: zie *heilig Boſch*.
Brederode (*Pieter Korneliſz*) geleerd Hagenaar, 412
Brouweryen van Delft, hoe oud, Inl. LXV
Bye (*Kornelis de*) geleerd Hagenaar, 413

C.

Cellebroeders te Delft, 157
Clara, klooſter van S. Clara te Delft, 168
Corbuloos graft, Inl. 11. 3, 47

D.

Dagvaardigingen na Romen, Keulen, Utrecht, hoe gemeen en nadeelig, 256
Delfshavens opkomſte, Inl. LVII
Delft door Hartog Govert geſticht: zie *Govert met de bult*.
.. of Delft een volkplanting van de Brabanders is, IV
.. daar was al een Delft voor 't jaar 1048. V. 2
.. of het een dorp, of gehucht was enz. VIII
.. van ouds Theolf genaamd, VIII. IX. 2, 307 308
.. of de ſtad noit vergroot of uytgezet is, VIII. X
.. oud wapen van Delft, XI
.. kaſteel van Delft, waar het geſtaan heeft, XI. XII
.. kaſteel vermeld in 't jaar 1252, 283
.. Hoogheemraadſchap van Delfland, en deszelfs oudheit, XIII. XIV
.. zie *Heemraden*.
.. Baliuwſchap van Delfland, zie *Baliuwſchap*.
Delft plagt zoo veele ſchattingen op te brengen als Leiden, XXXI
.. die van Delft krijgen eenigen afſlag, XXXI. XXXII
.. Handveſten en voorrechten aan die van Delf

Delft gegeeven, XXXIII. XXXIV. enz.
.. Delft belegerd, ontmanteld, enz. LIV
.. die van Delft mogen weder hunne poorten ſluiten, de ſtad bemuuren en bewallen, enz. LVII. LVIII
.. verſcheide opmerkingen omtrent Delfts voorrechten, LVII. LVIII. enz.
.. Lomberthuis te Delft: zie *Lomberthuis*.
.. Delfſche Brouweryen, zie *Brouweryen*.
.. naamrede van Delft, 3
.. twee Parochikerken te Delft, 4
.. de Oude kerk: zie *Oude kerk*.
.. de Nieuwe kerk, of S. Urſulaas kerk, zie *Nieuwe kerk*.
.. vervallen van de Paſtoors,
.. Minnebroeders te Delft: zie *Minnebroeders*.
.. zie *Nonnekloofters- Hieronimiaanen, Begynhof, enz.*
Delft: eenige plaatzen buiten Delft in een ouden brief vermeld, enz. 306, 307, 330, 331, 332
Doelen in 's Gravenhage, 371, 374
Dorpius (*Martinus*) geleerd Naaltwijker, 327
Duncanus (*Martinus*) Paſtoor te Delft enz. zijn leven en bedrijf, 42, 43

E.

Eikenduinen, een dorp, enz. 431
.. kerk of kapél aldaar, 431, 432
.. vermaard door de bevaarden, 432

F.

Franciſcus (*ſint*) van zijne 5. wonden, enz. 483, 484
.. hoe dat ſommige zulke wonden ook toeſchreeven aan andere Heiligen, 484
.. hoe dat die vijf wonden van ſommigen tegengeſproken wierden, 484, 485
.. zie *Wonden*.

G.

Galingen moet in een ouden brief geleezen worden voor Kralingen, 331
.. of hier door niet verſtaan mag worden de Gaag, 332
Gaſthuis, oude gaſthuis, en gaſthuis kapél, 211, 212, 213, enz.
.. dit gaſthuis is veel ouder als de Heer Bleiswijk meent, 216
.. outaaren in de gaſthuiskerk gewijd, 220, 225, 226

.. vikary, enz. 221, 222
.. renten van ieder outaar, 226
.. ordonantzien raakende dit gasthuis, 230, 232
.. tweede gasthuis, 237
.. het bewind over 't oude gasthuis den Prooft van Koningsveld aanbevolen, 281, 282
Geertruid (*finte*) *van Oosten*, op welk Begijnhof dat te Delft heeft gewoont, 209, 210
.. van haare 5. wonden, 483, 484
Geest, Heiligen Geests zusterhuis te Delft, 237
.. Heiligen Geests kapél te Delft, 237
Geestelijken: ordonantzien der Graaven tegen het erven en huizen koopen der Geestelijken, 253 254
.. de moetwilligheit der Geestelijken door de Graaven betoomd, 255 256
Geloften, wat voor geloften dat 'er gedaan wierden, om geneezen te worden, 138
Geneezing: zie *Geloften*.
Gerardesca (*finte*), van haare vreemde en ongelooffelijke zielverrukkingen, 490
Gnaphæus (*Willem*) geleerd Hagenaar, 412
Govert met de bult, stichter van Delft, Inl. II. III
.. vernachte altijd te Delft, en waarom, X
's Gravenhage, waar van aldus genoemd, 348
.. Paleis aldaar opgerecht, 349
.. Ridder-order daar ingestelt, 349, 350
.. kapél in den Haag gebouwd, 350
.. Kapittel van 12. Kanonnikken in die kapelle, 351
.. wetten van 't Kapittel, 351
.. verkiezen van den Deken, 352
.. lasten van 's Graven kapelle, 354
.. verschil tusschen dit Kapittel, en de Heemraaden van Delfland, 355
.. naamen van de Dekens, 361
.. naamen van eenige Kanonnikken, 363
.. het Kapittel had eenige pastoryen te vergeeven, 364
.. parochikerk van den Haag, enz. 364
.. de parochikerk afgebrand, 424. 425
.. kapellen en vikaryen in die kerk, 365, 366
.. gilden of broederschappen, 370
.. de Pastoors wierden uyt de Abdye van Middelburg genomen, 374
.. oude Pastoors, 375
.. Preekheeren klooster, 376

.. wanneer en door wie opgebouwd, 376, 377 enz.
.. giften aan 't zelve gedaan, 379, 380
.. Broederſchappen van dat klooſter, 385
.. hoog edele perſoonen in de kerk der Predikheeren begraaven, 385, 386, 387
.. groot aanzien van dit konvent, 388
.. naamen van de Priors, 390, 391
.. S. Barbaraas Nonneklooſter in den Haag, 375
.. deze Nonnen begeeven zich onder den Abt van Middelburg, 395, 396 enz.
.. Auguſtiniaaner Nonnen in den Haag, 403
.. zy hadden daar twee konventen, 403, 404
.. S. Agnes konvent aldaar, 405
.. 't Weeshuis, door wie geſticht, enz. 405
.. hofjes, kapellen, gaſthuizen, in den Haag, 406, 407
.. S. Antonis kapél in 't Haagſche Boſch, 409
.. latere Paſtoors, en geleerde mannen, 409, 410 411, 412 enz
.. s' Gravenhage onder de ſteden gerekend, 427
s' Gravezande voor deezen een deftige ſtad, 333, 340
.. parochikerk, patroon, enz. 333, 334
.. de Paſtoors uyt de Abdye van Marienwaert genomen, 334
.. Begynhof te s'Gravezande, 334
.. klooſter van Reg. Kanonnikken, 334, 335
.. dit konvent heeft ook geſtaan onder dat van Sion, 336
.. kapél op 't Hof te s' Gravezande, 337
.. s' Gravezande was weleer het Hof der Graven, 333, 338
.. de tegenbewijzen beantwoord, 338, 339
.. of de Graaven van Maasland hun hof hier gehouden hebben, 339
Gulde Mis in de N. kerk geſticht, 143

H.

Heemraaden van Schieland, of eerſt opgekomen zijn na 1375. Inl. xx. xxi
Heemraadſchap: Hoog Heemraadſchap van Delft hoe oud: Inl. xiii, xiv. enz. xvii, xviii, xix.
.. Heemraaden van Delfland krijgen verlof om een wapen te draagen, xvi
.. zijn waarſchijnelijk niet jonger als die van Rhijnland, xix

.. brief van Hartog Aalbert omtrent het verkiezen der Heemraaden enz. XXI. XXII
Heilig Boſch (*Sacrum Nemus van Tacitus*) waar het geſtaan heeft, 415 416
.. is waarſchijnelijk het bekende Schakenboſch, 416, 417
.. tegenwerpingen opgeloſt, 417, 418
Heiligen: de levens der Heiligen, van de middelſte eeuwen, vol ongeloofbaare zeldzaamheden enz. 489, 490
Henneberg, de Gravin van Henneberg met haare 365. kinderen: zie *Loosduinen*.
Heuterus (*Pontus*) geleerd Delvenaars, 240
Hey, *de Hey*, een Zeedorp, 345
.. die van de Hey verkoopen hunnen Paſtoor voor een tonne biers, 345
Hieronymiaanen, of Broeders van goeden wille, te Delft, 157, 158
.. hunne kerk, vikaryen, enz. 159, 160
.. hunne goederen, landeryen, enz. 166
Hippolytus (*ſint*) zijne kerk te Delft: zie *Oude kerk*.
Hoek (*Jakob van den*) in 't Latijn *Jacobus Angularius*, Deken van Naaltwijk, 325, 326
Hoeks en *Kabeliauws*, veele Schrijvers verwarren de Hoeks- en Kabeljauwsgezinden door malkander, LV. LVI
Hontzelaardijk, ſlot aldaar, 328
.. parochikerk, Paſtoors, 328, 329
.. heeft al een parochikerk gehad in de 9. eeuwe, 330
.. deszelfs oude naam, 328 330, 331

I.

Jakob (*ſint*) Ridder-orde van S. Jakob wanneer ingeſteld, 349, 350
Jan van Delft, geleerd Delvenaar, 239
Johannes Secundus, geleerd Hagenaar, enz. 412
Johannes XXII, Paus; valſche brieven aan hem toegeſchreeven, 288, 289
Jooſt, broeder Jooſt van Schoonhoven Karthuizer buiten Delft, enz. 242
Joris: S. Joris gilde in s'Gravenhage, 371
.. voorrechten aan 't zelve gegeeven, 371, 372

K.

Kapellen of kerkjes te Delft, 211, 212
Karthuizers klooſter buiten Delft, 241, 242
.. verdelgd enz. 242

.. eenige Priors van dit klooſter, 242, 243
Kenenburg, een ſlot onder Schipluy, 294
.. of 'er by Schafnaburgenſis voor Rhijnsburg geleezen moet worden Kenenburg, 295, 296
Kerken in wat zin ter eere van de Heiligen geſticht en ingewijdt worden, 421, 422 enz
.. hoe dat daar geen afgodery in gelegen is, 422 423
.. worden uyt vierderhande inzigten gebouwt, enz. 423, 424
Klariſſen te Delft, 168
Koningin: Koninginnen die den naam van Koning gevoert hebben, 341, 342
Koningsveld, deftige abdy, 263, 264, enz
.. Premonſtreits-kanonnikken daar naaſt gelegen, 264
.. de paſtory van Pynaker aan deze abdye gegeeven: *zie Pynaker*.
.. Overſten of Prooſten van Koningsveld, 274 275, enz
.. Abdiſſen van Koningsveld, 276, 277
.. eenige Nonnen van Koningsveld, 277, 278
.. het klooſter afgebrand, 280
.. het Mannenklooſter en Vrouwenklooſter onderſcheiden, 281, 287
.. wanner het klooſter gebouwt is, 281, 282, 505
.. het bewind over 't oude gaſthuis den Prooſt van Koningsveld aanbevolen, *ibid.*
.. redeneeringen over het Mannen en Vrouwen klooſter op Koningsveld, 290, 291
.. waar de Premonſtreitskanonnikken, of Monnikken, vervaaren zijn, 292, 293
Kralingen, voor Kralingen in den blafferd der Utrechtſche kerke moet geleezen worden Galingen, 133
Kruys, *Kruysvaarders*: hoe dat de Kruysvaarders kruyſſen op hunne klederen droegen, enz. 485
.. hoe dat ze zulke kruyſſen op het naakte lichaam ſchilderden, en daar in drukten, 485, 486
.. tegenſtrijdige openbaaringen over het kruyſſen van Chriſtus, 491, 492

L.

Lazarus-huis buiten Delft, 237, 238
.. de Prieſter, daar ſtaande, voorzeit den brand van 't jaar 1536. 238
Leo, Egmonder Monnik, zijne ſchriften niet volkomen uytgegeeven, Inl. V. VI

Leeuwenhoek (*Antoni*) geleerd Delvenaar, 241
Lier, *de Lier*, een dorp, enz. 309, 310
.. Paſtoors van de Lier, 310
.. oude Proceſſi uyt de Lier naar Delft, 311
.. de Lier had al een parochikerk in 't jaar 1006, 312
.. de parochikerk van de Lier, en van andere dorpen, aan de abdye Hohorſt gegeeven, 312, 313
.. giſſingen over de naamrede van de Lier, 315 316
Lijſt der Dijkgraaven van Delfland, Inl. XC, XCI enz.
.. der Hoogheemraaden van Delfland, XCI XCII.
.. Heemraadſchap van Delfland al in weezen ten tijden van Graaf Floris V. CI
.. Secretariſſen van 't Heemraadſchap, XCIX
.. Penningmeeſters, C
.. inſtelling van het Hooft-Ingelandſchap van Delfland, CIII enz.
.. Heeren van het Hoog-Ingelandſchap, CXXVII
Lomberthuis te Delft, Inl. LIX
.. bericht omtrent de Lomberthuizen, LIX LX
.. zie *Banken van Leeninge*.
Loosduinen, deszel oude naamen en naamrede, 432
.. oude kapél aldaar, 433
.. abdy te Loosduinen, 433, 434, enz
.. verſcheide brieven, raakende de eerſte ſtichting, 434, 435, enz
.. de Nonnen in de Ciſterci-order aangenomen, 439
.. voorrecht aan de abdye verleend door Innoc. IV. 441
.. de inkomſten vermeerderd, 450
.. andere voorrechten aan 't klooſter gegeeven, 452, 453
.. noch andere giften, 453 454, enz
.. verſcheide vergunningen der Graven, enz. 457, 458, 459
.. naamen der Abdiſſen, 462
.. van eenige Nonnen, 463
.. van de Gravinne van Hennenberg, en van haare 365. kinderen, 494 465
.. waar uyt die vertelling geſprooten is, 466
.. de bewyzen en tegenbewyzen van dat verhaal opgewogen, 468, 469 enz

M.

Maasland en *Maaslandſluis*, 299
.. kerk,

.. kerk, vikaryen, enz. 300
.. Kommandeurſchap van de Duytſche Ridder orden, 300, 301
.. de goederen van dat Kommandeurſchap aan 't Landkommandeurſchap van Utrecht gegeeven, 300, 301, 302
.. naamen van de Kommandeurs, 301
.. of de oude Graaven van Maasland hun hof te 's Gravezande gehouden hebben, 339
Maria Magdalena (konvent van) te Delft, 237
Mets of *du Mez* (*Zacharias*) onder de geleerde Hagenaars gerekend, 415
Minnebroeders te Delft, 151
.. op wat voorwaarden in de ſtad ingelaaten, 151 152
.. de eerſte Mis by hen gedaan, 154
.. zy verkorten de Paſtoors, 154, 155
.. hunne kerk afgebroken, 155, 156, 157
Mirakelen voor 't beeld van O. L. V. in S. Hippolytus kerk geſchied, 8, 9, 10, 11, enz
.. Mirakelen in de Nieuwe kerk geſchied, 105 106
.. de mirakelen verdedigd, 111, 112
.. onderſcheid tuſſchen mirakelen en mirakelen, 113, 114
.. zie *Beelden van O. L. Vrouw.*
Monſter, een dorp, wel-eer een kaſteel der Romeinen, 342
.. naamrede van Monſter, 343
.. onderzoek van die naamrede, 346
.. parochikerk, vikaryen, enz. 343. 344
.. de Paſtoors wierden uyt de abdye van Middelburg genomen, 343. 345
Muſius (*Cornelius*) Nonnepater te Delft: kort begrip van zijn leven, 176, 177 enz

N.

Naaltwijk (*Pieter van*) geleerd Naaltwijker, 327
Naaltwijk, dorp, enz. 317
.. kaſteel, parochikerk, 317, 318
.. Kapittel van Kanonnikken te Naaltwijk, 318
.. ſtichting van dat Kapittel, 319, 320, 321, enz
.. inkomſten, vermeerderd, 321, 322
.. outaren in de parochikerk, 325
.. Dekens van 't Kapittel, 325
.. geſlagt der Heeren van Naaltwijk, 330

Naamen, hoe de Heidenſche naamen verandert zijn in Chriſtene naamen, 477
Nieuwe kerk te Delft, 66 67 enz
.. patroonen van de N. kerk, 66
.. opkomſte en voortgang van de kerk, 67, 68
.. H. Kruys gilde in de N. kerk, 69
.. van den nieuwen toren der kerke, 71, 76
.. hoe dat S. Urſula voor de Patroneſſe aangenomen is, 71, 72
.. verſcheide kerkcieraaden, 73, 74
.. van 't maaken der klokken, 77
.. van de orgels enz. 81
.. verſcheide reliquien in de N. kerk, 83, 84
.. van 't oude en 't nieuwe koor, 85
.. wijding van 't groote outaar, 87
.. van 't volmaaken van den tooren, 96, 97
.. Drie-koningen-ſpel in de N. kerke, 98, 99
.. mirakelen in de N kerk geſchied, 105
.. kapellen en vikaryen in de N. kerk, 114, 115
.. gildens en broederſchappen, 117
.. oude Paſtoors, 118, 119
.. latere Paſtoors, 121 122
.. van den toren en klokken der N. kerke, 139
.. beſchrijving van het ſpeelwerk, 140
.. inkomſten en profyten der paſtorye, 141
.. verdragpunten tuſſchen de Oude en N. kerk, 145
.. zilverwerk van de N. kerk enz. 148
Nonneklooſters te Delft, 167 168 enz
Nood Gods: beeld van de Nood Gods in de N. kerk, 135
Nootdorp, parochikerk aldaar, enz. 257

O.

Odulphus, S. Odulphus jaarmarkt te Delft hoedaanig opgekomen, 48, 49
Oude kerk te Delft, 4
.. Schutheiligen of Patronen van de Oude kerk, 4, 5
.. ſtandbeelden in dezelfde kerk, 6, 7
.. mirakelen voor 't beeld van O. L. Vrouwe geſchied, 8, 9, 10 enz
.. lengte en breedte van de Oude kerk, 19
.. de toren en de klokken, 19, 20
.. kapellen in de Oude kerk, 20, 21 enz
.. broederſchappen of gilden van de Oude kerk, 34, 35
.. dat van 't H. Sakrament hoedaanig opgekomen, 55

.. inkomſten der paſtorye, 36
.. oude Paſtoors, 36, 37
.. de toren van de oude kerk of zoo krom is gebouwt, 47, 48
.. de 4 ſpitzen of kleinder torentjes van de Oude kerk, wat dat ze betekenen, 49, 50
.. het ſtichten en 't zingen van de 7. Getijden in de Oude kerk, 36, 58
.. 36 ſtoelen voor de zangers van de 7 Getijden aanbeſteed, 59
.. koſtelijke inboedel, en goude en zilvere vaten, van de oude kerk, 60, 61, 62
.. beſchrijving van 't koſtelijke hoofd outaar, en van de 12 Alabaſte Apoſtelen, 65
Ommegang van 't H. Sakrament te Delft, 145, 147
Openbaringen en Zielverrukkingen: zie *Zielverrukkingen.*
Oyevaar, om zijne jongen te behouden valt zelf in het vuur, 3

P.

Parochikerken van verſcheide dorpen aan Monnikken gegeeven, 312
.. bedenkingen over dat weggeeven, 312, 313
Pauzen, valſche brieven aan de Pauzen toegeſchreeven, 288, 289
Poeldyk, *de Poeldyk*, een dorp, 329
.. daar heeft wel eer een kerk geſtaan, 332, 333
.. zelfs is 'er een Kapittel van Kanonnikken geweeſt, 332
Preeken: onhebbelijke manieren van preeken enz 489, 490
Premonſtreit - kanonnikken by Koningsveld, 264
.. naar Middelburg verzonden, 264, 265
.. waar dat ze vervaaren zijn, 292, 293
Pynaker, dorp, parochikerk, enz 258
.. oude Paſtoors, 258, 259 260, 261
.. de paſtory gegeeven aan de abdye Koningsveld, 258, 259, 267, 268, enz
.. Ooſt en Weſt Pynaker in een ouden brief vermeld, 332

Q.

Quintsheul, of de *Heul*, in een ouden brief vermeld, 306

R.

Rhynsburg, enz. zie *Kenenburg.*
Richardis, de meuy van Graaf Willem II, ſticht d'abdy Koningsveld, 263 264 enz

Ridderorder van S. Jakob ingeſteld, 349, 350
.. bedenkingen over dat inſtellen, 420, 421
Ryswyk, dorp, parochikerk, enz. 475
.. oude Paſtoors, kapellen, enz. 476
.. naamrede van Ryswyk door A Junius opgegeeven en tegengeſproken, 477
.. de Heeren van Ryswyk al vermeld in de 11. eeuwe, 477

S.

Sacrum Nemus: zie *Heilig Boſch*.
Sasbout (*Adam*) geleerd Delvenaar, 239
Sasbout Vosmeer, doorluchtig Delvenaar, 239
Schakenboſch: zie *Heilig Boſch*.
Schenkel (*Pieter*) geleerd Hagenaar, 413
Schevelingen een zeedorp, de parochikerk, enz. 427 428
.. parochikerk ſtond onder de abdye van Middelburg, 428
.. Paſtoors, 428, 429
.. hoedanig door de zee verwoeſt, 430
Schieland, Hoog Heemraadſchap van Schieland, zie *Heemraden*.
Schipluy, deszelfs oude naamen enz. 294
.. zie *Kenenburg*.
.. verſchil aldaar over het het voorofferen, 297
.. Schipluy naderhand door Jeſuyten bediend, 310
Sigebertus Gemblacenſis niet volkomen uytgegeeven, Inl. VII
Sion, klooſter buiten Delft, 243, 244
.. oude pilaar daar opgegraaven, 243
.. in dit klooſter heeft Eraſmus gewoont, 244
.. dit klooſter tot een Kapittel opgerecht, 245, 246
.. 't welk beveſtigt is door Nicolaus de Cuſa, 246 247
.. en door de Biſſchoppen van Utrecht, 249
.. het klooſter afgebrand, 251
.. eenige Priors van 't zelve klooſter, 252
.. konventen en Priors, die in 't Kapittel van Sion getreeden zijn, 252
Slupik (*Pieter*) geleerd Delvenaar, 238

T.

Torre (*Jakob de la*) geleerd Hagenaar, 415

V.

Velſius (*Juſtus*) geleerd Hagenaar, 412
.. zijne waanwijsheit op 't ſtuk van 't geloof enz. 426, 427
Verduyn (*Adam*) geleerd Hagenaar, 413
't Veur, de Veurkapél, 481 483

Voor-

Voorburg, 't oudſte dorp van Holland; 478
.. of het geſticht is door Keizer Aureliaan, 478
Voorrang, verſchil over den voorrang in 't offeren, 497, 498
Voſmeer (*Michiel*) geleerd Delvenaar, 240
Voſmeer Sasbout, doorluchtig Delvenaar, 240
Urſula (*ſinte*) haare kerk te Delft: zie *Nieuwe kerk*.
.. S. Urſulaas klooſter te Delft, 167
.. haar leven vol fabelen, 167

W.

Watering, dorp, enz. 302
.. kerk, vikaryen, *ibid.*
.. klooſter van Ciſtercimonnikken aldaar, 202 303
.. ſtichting van dat klooſter, 303, 304
.. het ſtond onder den Abt van S. Salvator te Antwerpen, 304
.. namen van de Priors, 304, 305
Welgeboorene mannen, ten platten lande, of eertijds van adel zijn geweeſt, LXVII. enz
.. of ze ſchotvry waren, enz. LXVIII enz
.. bewijzen voor den edeldom der welboore mannen LXXI. LXXII, enz.
.. hoe dat die welboore mannen aan hun adel gekomen zijn, LXXV. LXXVI, enz
Wonden, de 5. wonden: zie *Franciſcus* (*ſint*).
.. bedrog op dat ſtuk gepleegd, 487, 488
Wonden van Chriſtus: tegenſtrijdige veropenbaaringen over 't getal van die wonden, 491, 491
't Woud, dorp, enz. 299

W.

Zielverrukkingen en openbaaringen: hoe dat eigen belang en andere inzigten daar ſomwijlen onder ſpeelen, 491
.. wonderlijke zielverrukkingen van S. Gerardeſca, 490
.. zielverrukkingen en veropenbaaringen tegen malkander ſtrijdende, 491, 492 enz
.. tegen de waarheit ſtrijdende, 494
.. hoe dat die ſtrijdigheden door ſommigen ten beſte uytgelegt worden, 496
Zuithardeshage was dicht by Delft gelegen, 308 309

EINDE.

LYST

LYST

Van eenige Boeken die te Leiden, by *Chriſtiaan Vermey*, gedrukt en te bekomen zijn; raakende de Kerkelijke en Wereldlijke oudheden dezer Landen.

Batavia Sacra, ſeu res & geſta Apoſtolicorum Virorum, qui fidem Chriſtianam in has Provincias primum intulerunt. In Folio 2. partes cum fig.

Hiſtoria Epiſcopatuum Fœderati Belgii &c. 2. vol. in Folio cum fig.

Beſchrijvinge en Oudheden der ſtad Gouda, in quarto met fig.

Batavia Sacra of *Kerkelijke Hiſtorie* van Nederland, deszelfs opkomſt en Oudheden, 3. deelen, in Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van het rechte *Zuidholland* en *Schieland*, met deszelfs ſteden en dorpen. In Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Rhijnland, als der ſtad Leiden en der dorpen in Rhijnland gelegen. In Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Delfland, als van de ſtad Delft en 's Gravenhage, met de omleggende dorpen. In Octavo, met fig.

Hiſtorie en Oudheden van het Bisdom van Utrecht, als eerſt de ſtad Utrecht, Amersfoort, Vianen, Montfoort, Oudewater, Woerden, het Goiland, Kuilenburg, Gorkum, Heusden, Tiel, Bommel, Aſperen, Leerdam, Bommelerwaert, de Veluwe, de Betuwe, Rhenen, Wageningen, Aarnhem, Huiſſen, Emmerik, Schoonhoven, Gouda, en alle de dorpen daar onder gelegen. In Octavo, 3 deelen, met fig.

Kerkelijke Oudheden, of *Staat en Kerkregeering van 't eerſte Chriſtendom.* In Octavo.

Oudheden en Geſtichten van Kennemerland, en Noortholland; als van de ſteden Haarlem, Alkmaar, Amſterdam, Hoorn, Enkhuyzen, Medenblik, Edam, &c. met alle de omleggende dorpen. 2. deelen, in Octavo, met fig. Op de Pers.